

กลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติ

โดย

โยธิน พลเขต

กันยายน 2556

ลิขสิทธิ์เป็นของสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และสำเร็จด้วยความช่วยเหลือจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจริญชัย ชนไพโรจน์ คุณพ่อเคน ดาเหลา คุณแม่ ดร.ฉวีวรรณ ดำเนิน คุณพ่อป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม คุณพ่อจำปี อินอุ่นโชติ คุณพ่อบัวชัยศิลป์ แก้วแสนไชย คุณแม่กฤษณา บุญแสน คุณแม่ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร อาจารย์สังคม ค้อชากุลและคุณแม่รัฐจวน ดวงเด่นที่เมตตาช่วยเหลือ กรุณาชี้แนะแนวทาง ให้คำแนะนำงานวิจัยสำเร็จลุล่วงด้วยดี ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ที่สนับสนุนทุนในการวิจัย ท่านผู้อำนวยการ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด นายจิรพจน์ จิงบรรเจิดศักดิ์ และคณะครูอาจารย์ นักศึกษาที่ให้กำลังใจและความร่วมมืออย่างดียิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณในความดีของคุณพ่อทองมาก จันทะลือ และคุณแม่บุญเพ็ง ฝ้ายชัย ศิลปินแห่งชาติ ที่ท่านมีผลงานด้านกลอนลำและवादลำที่ล้ำค่าให้ชาวอีสานและคนไทยทุกคน ขอบพระคุณญาติมิตรทุกท่านที่ให้ความช่วยเหลือเรื่องการเก็บข้อมูล ขอบพระคุณศิลปินหมอลำ ที่ไม่ได้เอ่ยนาม ปราชญ์ชาวบ้านผู้เชี่ยวชาญด้านกลอนลำ ที่ให้ข้อมูลในการวิจัยตลอดจนท่านที่เกี่ยวข้องซึ่งไม่สามารถเอ่ยนามในที่นี้ ความดีอันพึงมีในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอบแต่ผู้มีพระคุณทุกท่านนับตั้งแต่บิดามารดาครูอาจารย์ ญาติมิตร เพื่อนร่วมงานตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคน เพื่อความสุขสวัสดิ์พิพัฒน์มงคลสืบไป

โยธิน พลเขต

สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

ชื่องานวิจัย กลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ
 ชื่อผู้วิจัย นายโยธิน พลเขต
 คำสำคัญ กลอนลำ วาดลำ
 ปีงบประมาณ 2556

บทคัดย่อ

ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน(หมอลำ) ปัจจุบันเหลือเพียงสามท่าน งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ ที่ผ่านมายังไม่ได้มีการศึกษาในรายละเอียดของกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติว่าม้องค์ประกอบกลอนลำอะไรบ้างที่ทำให้ได้กลอนลำที่มีคุณภาพ มีความไพเราะ และมีลักษณะของวาดลำอย่างไร ตลอดจนแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนลำวาดลำของศิลปินแห่งชาติให้คงอยู่สืบไป

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบกลอนลำของศิลปินแห่งชาติ 2) เพื่อศึกษาลักษณะวาดลำของศิลปินแห่งชาติ และ 3) เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ มีการเก็บรวบรวมทั้งข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลภาคสนามได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตจาก ผู้รู้จำนวน 7 คน ผู้ปฏิบัติ จำนวน 3 คน และผู้ให้ข้อมูลทั่วไปจำนวน 7 คน

ผลการวิจัยพบว่า

1. กลอนลำของศิลปินแห่งชาติ มี 3 ประเภท คือ กลอนลำทางสั้น กลอนลำทางยาว และกลอนลำเตี้ย องค์ประกอบกลอนลำแต่ละประเภทยังแบ่งได้เป็น 3 ตอน (ternary) คือ กลอนขึ้น ตัวกลอน และกลอนลง

2. ลักษณะวาดลำของศิลปินแห่งชาติ มี 2 วาด คือ วาดอุบลและวาดขอนแก่น วาดอุบลมีท่วงทำนองที่ค่อนข้างช้า และมีจังหวะสม่ำเสมอ ขณะที่วาดขอนแก่นมีจังหวะค่อนข้างเร็ว และมีสลับด้วยการพูดเป็นครั้งคราว

3. แนวทางในการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนลำและวาดลำศิลปินแห่งชาติ สามารถทำได้โดยการส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนหมอลำในสถานศึกษา รัฐควรสนับสนุนให้หมอลำมีคุณภาพชีวิตที่ดี สนับสนุนเงินทุนสำหรับเยาวชนที่สนใจอยากเรียนหมอลำหรือประกอบอาชีพหมอลำ รัฐควรส่งเสริมให้ศิลปินหมอลำรวมตัวกันเป็นองค์กร ให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง และมีเกียรติทัดเทียมกับอาชีพอื่น

โดยสรุป ผลจากการศึกษาดังกล่าว สามารถนำมาใช้ประโยชน์ ทั้งในด้านการเรียนการสอน และการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมและความมั่นคงของชาติสืบไป ซึ่งรัฐบาลควรให้การสนับสนุนและใส่ใจเป็นอย่างดี

TITLE KLon Lam Text and Watlam Singing Style of The National Artist
 AUTHOR Yothin Phonkhet
 WORDS KLon Lam Watlam
 YEAR 2013

ABSTRACT

Nowadays, only 3 of The National Artists in folk performing arts (*molam* singer) are still living. Research works on *klonlam* text and *watlam* singing style of these national artist, in terms of its elements, its quality, and its aesthetics, as well as its singing style, ways to preserve, and transmit for their sustainability, had not been conducted in details.

For these problematic situations, the researcher decided to choose *klonlam* and *watlam* as his research topic. This qualitative research aimed at: 1) to examining elements of the *klonlam* texts ; 2) investigating the *watlam* singing styles of the national artists; and 3) to exploring the guidelines for preservation, transmission of the *klonlam* texts and *watlam* singing styles of the national artists. Written document and field data were collected. The field data were obtained through interviews and observation from 7 key-informants, 3 casual informants, and 7 general informants.

The results of the study showed that the structures of the national artists consisted of 3 sections, *lam thang san*, *lam thang yao*, and *lam toei* texts. Each *lam* text consisted of 3 parts, introduction, main body, and conclusion. The *watlam* singing styles of the national artists were classified into 2 types, *wat ubon* and *wat khon kaen* styles. A *wat ubon* style was sung in rather slow and steady tempo, whereas a *wat khon kaen* style was sung in rather slow tempo and sometime intertwined with speech.

Preservation and transmission of *klonlam* and *watlam* of the national artists could be done through bringing *lam*. The government should give support to *molam* artists for their well-beings, giving financial support for the youths who want to become professional *molam* singers. The government should help *molam* singers to establish their own organization for their strength, stability, and honor as other professions.

In conclusion the results of the study can be used in terms of the instruction and the transmission of cultural arts as well as for national security in which the government should give the support and take a good care of *molam* profession.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	3
ความสำคัญของการวิจัย	3
คำถามการวิจัย	3
ขอบเขตของการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
กรอบแนวคิดในการวิจัย	4
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
สังคมและวัฒนธรรมอีสาน	8
องค์ความรู้เกี่ยวกับหมอลำและกลอนลำ	11
บริบทพื้นที่ที่ทำการวิจัย	50
ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย	58
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	59
งานวิจัยในประเทศ	59
งานวิจัยต่างประเทศ	62
3 วิธีดำเนินการวิจัย	65
ขอบเขตการวิจัย	65
ด้านเนื้อหา	65
ด้านพื้นที่	65
วิธีวิจัย	65
ด้านระยะเวลา	67
ด้านบุคลากรผู้ให้ข้อมูล	67
วิธีดำเนินการวิจัย	68
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	68

สารบัญ (ต่อ)

ชั้นเก็บรวบรวมข้อมูล.....	68
ชั้นจัดกระทำข้อมูล.....	69
ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล.....	69
ชั้นนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	69
4 กลอนลำศิลป์แห่งชาติ.....	70
ลักษณะทางฉันทลักษณ์ของกลอนลำ.....	70
ลักษณะทางสำนวนของกลอนลำ.....	76
ลักษณะทางเนื้อหาของกลอนลำ.....	77
กลอนทางคติโลก.....	
กลอนไหว้ครู.....	78
กลอนอีสานบ่กินปลาดิบ.....	86
กลอนคติโบราณ.....	98
กลอนลงหลอกล้อ พอให้ผู้หญิงหลง.....	106
กลอนพระอภัยมณี.....	113
กลอนนิราศภูเขาทอง.....	117
กลอนเชิญชวนเข้าวัดฟังธรรม.....	123
กลอนไหว้ครู.....	136
กลอนอีสานเขียว.....	141
กลอนไหว้ครู.....	148
กลอนลำทางยาว.....	153
กลอนลมพานต้องใบไผ่ไวกวี่ว ไบโพธิ์ไวกวี่ว.....	156
กลอนเกี่ยวผักกาด.....	164
กลอนส่องโขงในขวด.....	172
กลอนสั่งลาตอนเช้า.....	179
กลอนอำลาทุ่งรวงทอง.....	189
กลอนตามน้องทั่วอีสาน.....	196
กลอนเตี้ยโรคเอดส์.....	202
กลอนเตี้ยหัวโนนตาล.....	203
กลอนลำเตี้ย.....	204
กลอนเตี้ยหัวโนนตาล.....	206
กลอนลำเตี้ยวันเพ็ญ.....	208
กลอนเตี้ยโขง.....	211
กลอนพระพุทธเจ้าปรีนิพพาน.....	213

สารบัญ (ต่อ)

5	วาดล่ำศิลป์แห่งชาติ.....	225
	วาดล่ำอุบล	225
	วาดล่ำขอนแก่น	238
	โน้ตเต้ยธรรมดา	258
	โน้ตเต้ยหัวโนนตาล	259
	โน้ตล่ำทางสันวาดอุบล	261
	โน้ตล่ำทางสันวาดขอนแก่น	262
	โน้ตเต้ยธรรมดา	263
	โน้ตเต้ยหัวโนนตาล	265
6	แนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนล่ำและวาดล่ำศิลป์แห่งชาติ	267
	ปัญหาที่เป็นอุปสรรคในการอนุรักษ์สืบทอดกลอนล่ำและวาดล่ำศิลป์แห่งชาติ	267
	แนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนล่ำและวาดล่ำศิลป์แห่งชาติ.....	270
7	สรุปและอภิปรายผล	276
	ความมุ่งหมายของการวิจัย	276
	สรุปผลการวิจัย	277
	อภิปรายผล	282
	ข้อเสนอแนะ	284
	บรรณานุกรม	285
	ภาคผนวก.....	289
	ภาคผนวก ก ชีวประวัติหมอล่ำ	290
	ภาคผนวก ข ภาพการสัมมนา	315
	ภาคผนวก ค รายนามผู้ให้สัมภาษณ์.....	325
	ภาคผนวก ง แบบสัมภาษณ์.....	328
	ภาคผนวก จ โน้ตกลอนล่ำ.....	335
	ประวัติย่อของผู้วิจัย.....	350

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัย	5
2 แผนที่จังหวัดร้อยเอ็ด	53
3 แผนที่จังหวัดขอนแก่น	55
4 เสียงขึ้นโอลำवादอุบล	227
5 เสียงพูดกลอนขึ้นवादอุบล	227
6 เสียงโอดต่อจากกลอนขึ้น	228
7 เสียงลำกลอนवादอุบล	228
8 เสียงลำกลอนลงवादอุบล	229
9 เสียงลำवादอุบลแบบเต็ม	229
10 เสียงลำกลอนขึ้นवादอุบล	231
11 เสียงลำตัวกลอนवादอุบล	231
12 เสียงลำกลอนลงवादอุบล	232
13 เสียงลำเต้ยธรรมดาวาอุบล.....	233
14 เสียงลำเต้ยธรรมดาวาอุบล.....	233
15 เสียงลำเต้ยธรรมดาวาอุบล.....	234
16 เสียงลำเต้ยหัวโนนตาลवादอุบล.....	235
17 เสียงลำเต้ยหัวโนนตาลवादอุบล.....	235
18 เสียงลำเต้ยหัวโนนตาลवादอุบล.....	236
19 เสียงลำเต้ยหัวโนนตาลवादอุบล.....	236
20 เสียงโอละนอ(ลำทางสั้น)	240
21 เสียงกลอนขึ้นवादขอนแก่น.....	241
22 แสดงภาพเสียงโอครั้งที่สอง.....	241
23 เสียงลำกลอนเนื้อใน	242
24 เสียงโอขึ้นลำवादขอนแก่น	242
25 เสียงลำกลอนขึ้น	243
26 เสียงลำกลอนเนื้อในลำवादขอนแก่น.....	243
27 เสียงลำกลอนเต้ยธรรมดา	244
28 เสียงลำกลอนเต้ยหัวโนนตาล.....	245
29 เสียงโอลำทางสั้นवादขอนแก่น.....	246
30 เสียงโอลำทางสั้นवादขอนแก่น.....	247

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ

หน้า

31	เสียงโอลำทางสั้นवादอุบล	247
32	เสียงโอลำทางสั้นवादขอนแก่น	248
33	เสียงโอลำทางสั้นवादขอนแก่น	248
34	สำเนียงภาษาหมอลำवादอุบล	251
35	สำเนียงภาษาหมอลำवादอุบล	251
36	สำเนียงภาษาหมอลำवादอุบล.....	252
37	สำเนียงภาษาหมอลำवादอุบล.....	252
38	สำเนียงภาษาหมอลำवादอุบล.....	253
39	สำเนียงภาษาหมอลำवादอุบล.....	253
40	สำเนียงภาษาหมอลำवादขอนแก่น.....	254
41	สำเนียงภาษาหมอลำवादขอนแก่น.....	254
42	สำเนียงภาษาหมอลำवादขอนแก่น.....	255
43	สำเนียงภาษาหมอลำवादขอนแก่น.....	255
44	สำเนียงภาษาหมอลำवादขอนแก่น.....	256
45	สำเนียงภาษาหมอลำवादขอนแก่น.....	256
46	สำเนียงภาษาหมอลำवादขอนแก่น.....	257
47	ภาพการสัมมนากลอนลำและवादลำ.....	316
48	ภาพการสัมมนากลอนลำและवादลำ.....	316
49	ภาพการสัมมนากลอนลำและवादลำ.....	317
50	บรรยากาศการสัมมนา.....	317
51	หมอลำฉวีวรรณ ดำเนินสาธิตการลำ.....	318
52	หมอลำฉวีวรรณ ดำเนินและหมอลำทองมาก จันทะลือ.....	318
53	สัมภาษณ์หมอลำป.ฉลาดน้อยที่บ้านพัก.....	319
54	สัมภาษณ์หมอลำเคน ดาเหลาและหมอลำบุญเพ็ง.....	319
55	สัมภาษณ์หมอลำเคน ดาเหลา.....	320
56	หมอลำรัญจวน ดวงเด่นและอาจารย์ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์.....	320
57	ศศ.ดร.เจริญชัย ชนไพโรจน์ ศิลปินมรดกอีสาน.....	321
58	หมอลำกฤษณา บุญแสน ครูภูมิปัญญาไทยรุ่น 4.....	321
59	อาจารย์สังคม ค้อชากุล ผู้เชี่ยวชาญการแต่งกลอน.....	322
60	อาจารย์จำปี อินอุ่นโชติ ผู้เชี่ยวชาญการแต่งกลอนลำ.....	322

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ

หน้า

61	สัมภาษณ์อาจารย์ประมวล พิมพ์เสน.....	323
62	สัมภาษณ์หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร.....	323
63	สัมภาษณ์ผศ.ดร.เจริญชัย ชนไฟโรจน์.....	324

บทที่ ๑

บทนำ

ภูมิหลัง

หมอลำเป็นศิลปะการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวอีสาน ได้แก่ หมอลำผีฟ้า หมอลำพัน และหมอลำกลอนซึ่งมีการลำโต้ตอบกันเชิงปฏิพากย์ระหว่างหญิงกับชาย หมอลำหมู๋ หมอลำเพลิน และหมอลำซิ่ง โดยใช้แคนเป่าประกอบ หมอลำเป็นอาชีพหนึ่งของชาวอีสาน ซึ่งสืบทอดกันมาแต่โบราณแบ่งเป็นยุคต่างๆ คือ ยุคลำพัน ยุคลำโจทย์แก่ ยุคลำซิ่งซู้ ยุคลำกลอน ยุคลำหมู๋ ยุคลำเพลิน และยุคลำซิ่ง ตามลำดับ ศิลปินประเภทหมอลำกลอนนับเป็นศิลปินที่อยู่ในความนิยมของประชาชนตลอดมาทุกยุคทุกสมัย เพราะการลำกลอนเป็นการลำที่เต็มไปด้วยเนื้อหาสาระให้ทั้งความรู้และความบันเทิง มีทำนอง และจังหวะลีลาที่หลากหลายและไพเราะ เป็นที่ประทับใจและให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังตลอดมาจนถึงปัจจุบัน คือ มีทั้งทำนองลำทางสั้น ลำทางยาว ลำเดิน และลำเต้ย (คงฤทธิ แข็งแรง : 10-32)

หมอลำกลอนเป็นศิลปะการแสดงที่เก่าแก่ของชาวอีสาน เป็นการลำระหว่างชายหญิงลำสลับกัน โดยมีเครื่องดนตรีที่ใช้เป่าประกอบลำคือ แคน การลำมีทั้งการลำนิทานโบราณ คดีอีสานเรียกว่าลำต่อกลอน ลำห้วย (ท่ายโจทย์) ซึ่งหมอลำจะต้องมีปฏิภาณไหวพริบดี สามารถโต้ตอบยกเหตุผลมาหักล้างฝ่ายตรงข้ามได้นอกจากลำโจทย์แก่แล้ว ลำกลอนยังเป็นการลำในลักษณะเกี้ยวพาราสีของหนุ่มสาว ซึ่งการลำลักษณะนี้ได้รับความนิยมมากกว่าการลำนิทานและลำโจทย์แก่ จะเห็นได้ว่าหมอลำกลอนเป็นแหล่งรวมศิลปะหลายด้าน ทั้งด้านคีตลักษณ์ ด้านดุริยางคศาสตร์และด้านนาฏยศาสตร์ดังคำกล่าวที่ว่า“สิบนักปราชญ์ผู้รู้ บ่ปานเจ้าผู้แตกลำ” หมอลำกลอนเป็นสื่อที่แสดงถึงภูมิปัญญาชาวอีสานได้เด่นชัด เพราะคำกลอนเป็นการโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง เนื้อหาที่นำมาลำมีทั้งกลอนเกี้ยวพาราสี กลอนความรู้ด้านประวัติศาสตร์ กลอนหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา กลอนการเมือง การปกครองและงานอาชีพ (จารุวรรณ ธรรมวัตร. ม.ป.ป. : 68)

กลอนลำเป็นงานวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง แบ่งตามเนื้อหาได้หลากหลายประเภท เช่น กลอนเกี้ยว กลอนนิทาน กลอนศีลธรรม กลอนพรรณนาธรรมชาติ และกลอนวิชาการ ส่วนทำนองลำที่นิยมใช้ในวงการหมอลำมีอยู่ 4 ทำนองคือ ทำนองลำทางสั้น ทำนองลำทางยาว ทำนองลำเต้ย ทำนองลำเพลิน และทำนองลำเดิน ลำทางสั้นเป็นทำนองลำแบบเนื้อเต็ม ไม่มีเอื้อน ทำนองลำทางยาว เป็นทำนองลำแบบมีเอื้อนแสดงถึงอารมณ์โศกสะอึกสะอื้น ทำนองลำเต้ยเป็นทำนองเพลงแบบสมัยนิยม มี 4 ทำนองคือ เต้ยโขง เต้ยพม่า เต้ยธรรมดา และเต้ยหัวโนนตาล ลำเพลินเป็นทำนองลำที่สนุกสนานพลิดพลิน ส่วนลำเดินนั้นในสมัยก่อนหมายถึงทำนองเดินดง เป็นลำทางสั้นแต่ใช้แคนลายน้อยอย่างลำทางยาว ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องลักษณะกลอนลำนั้น มี 2 ลักษณะคือ กลอนตัด (กลอนร่ายหรือกลอนกาพย์) และกลอนเอ็น กลอนตัดใช้สำหรับลำทางสั้น ที่เรียกว่ากลอนตัดเพราะตัดเป็นวรรคโคจรวรรคมัน จบลงวรรคใดก็ได้ ไม่ต้องรอจบเป็นบท ส่วนกลอนเอ็นใช้สำหรับลำทางยาว ลำเพลิน ลำเดิน ลำเต้ยธรรมดา และเต้ยหัวโนนตาล ที่เรียกว่า กลอนเอ็นเพราะจะจบได้ก็ต้องครบองค์ทั้ง 4 วรรคนั่นเอง จึงใช้เวลานานกว่ากลอนตัด (เจริญชัย ชนไพโรจน์ : 2526, 20-27)

จะเห็นได้ว่ากลอนลำที่ด้นนั้นแม้เวลาจะล่วงเลยไปนานเท่าใด กลอนนั้นก็ยังคงความเป็นอมตะไว้ได้เสมอ เช่นกลอน “ล่องโขง” ซึ่งลำโดยหมอลำขันทอง ธงภักดี กลอน “ลมพานต้องหัวนาป่าข้าวดอก” ลำโดยหมอลำบุญยัง สุภาพ และกลอน “อ้อล้าทุ่งรวงทอง” ลำโดยหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นต้น กลอนลำเหล่านี้เป็นที่นิยมและรู้จักกันอย่างแพร่หลายในวงการหมอลำทั้งในหมู่หมอลำและผู้ฟังตั้งแต่ยุคที่เริ่มมีแผ่นเสียงคือประมาณปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา (โอสถ บุตรमारศรี : 54-67) องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้หมอลำกลอนมีชื่อเสียงได้นั้นได้แก่ บุคลิกดี ปฏิภาณไหวพริบดี การพูดจาดี อธิบายไม่ตริตี มีความรู้ดี ความจำดี เสียงดี มีศิลปะการนำเสนอที่ดี และองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งคือ มีกลอนลำดี (สุนทร ทองเป่า : 2537, 85-99)

กลอนลำ จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ศิลปินหมอลำมีชื่อเสียง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังอยากจะทราบว่า กลอนลำของศิลปินแห่งชาติมีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างไรบ้าง โดยหลักการแล้วกลอนลำจะมีคุณภาพดีหรือไม่เพียงใด ย่อมขึ้นกับความรู้ความสามารถของผู้แต่ง ซึ่งต้องมีทั้งความรู้ด้านเนื้อหาสาระ ด้านอักษรศาสตร์ ด้านฉันทลักษณ์ และด้านสุนทรียศาสตร์ ประกอบกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเลือกใช้ถ้อยคำที่คมคาย กระชับ และกินใจให้มโนภาพที่สะท้อนอารมณ์แก่ผู้ฟังคุณ ลักษณะทางสุนทรียศาสตร์นี้สามารถบ่งชี้ได้ในหลายองค์ประกอบ เพียบพร้อมด้วยทักษะในการใช้คำกวี สามารถมองเห็นทางในการนำเอาเสียงและความหมายมาผสมกลมกลืนกัน กลายเป็นกวีโวหารที่กวีจะทำได้ เขาจะต้องศึกษาความสัมพันธ์ทางภาษาศาสตร์มาเป็นอย่างดี (Lehmann : 1996, 111-123) จะเห็นได้ว่าหมอลำจะลำได้ดีต้องมีกลอนลำที่ดี เนื้อหาดี ผู้วิจัยจึงอยากทราบว่า กลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติที่เป็นอมตะ มีองค์ประกอบอะไรบ้างที่ทำให้เกิดความสะท้อนอารมณ์และประทับใจแก่ผู้ฟังอย่างไม่เสื่อมคลาย

ศิลปินหมอลำที่ได้รับการเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติคนแรกคือหมอลำทองมาก จันทะลือ ซึ่งเป็นผู้ใช้ความรู้ความสามารถด้านกลอนลำ วรรณคดีแก้ปัญหของสังคมให้แก่หน่วยงานภาครัฐและเอกชน คือ ด้านความมั่นคงของประเทศ ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด (สิทธิศักดิ์ จำปาแดง. 2548 : 199) ส่วนหมอลำเคน ดาเหลา หมอลำบุญเพ็ง ไผ่ผิวชัย หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน และหมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม ที่ได้รับการเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติในเวลาต่อมา ก็เป็นผู้อุทิศตนเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยใช้กลอนลำวรรณคดีเพื่อส่งเสริมและกระตุ้นเตือนสังคมในด้านต่างๆ คือ ด้านความมั่นคงของประเทศ ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด กลอนลำของศิลปินแห่งชาติมีศิลปะการใช้ถ้อยคำที่สละสลวย มีเนื้อหาสาระและคุณค่าในด้านต่างๆ ที่สะท้อนสภาพของสังคมเป็นอย่างดี ดังนั้นจะเห็นได้ว่ากลอนลำศิลปินแห่งชาติมีบทบาทสำคัญในการรณรงค์เพื่อแก้ปัญหาสังคมในด้านต่างๆ

ด้วยเหตุผลและความสำคัญดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเรื่อง “กลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติ” เพื่อให้เห็นคุณค่าและภูมิปัญญาของหมอลำกลอนว่ากลอนลำและवादลำมีองค์ประกอบและลักษณะอย่างไร เพื่อก่อให้เกิดความรู้ในการอนุรักษ์ เผยแพร่และสืบทอดมรดกทางภูมิปัญญา อันเป็นศิลปวัฒนธรรมของชาติที่มีค่าควรแก่การหวงแหน กลอนลำในปัจจุบันนั้นมีการบันทึกเป็นโน้ตไทยและโน้ตสากลค่อนข้างน้อย ยังไม่เป็นที่รู้จักเท่าที่ควร โดยเฉพาะกลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติยิ่งหาได้ยาก ปัจจุบันมีศิลปินแห่งชาติด้านหมอลำเหลือเพียง 3 ท่านและส่วนใหญ่ล้วนอยู่ในวัยชรา หากไม่ดำเนินการศึกษา อาจทำให้องค์ความรู้มรดกภูมิปัญญาด้านหมอลำกลอนสูญหายไปเหมือนในอดีตที่ผ่านมา จึงต้องเร่งศึกษาโดยเร็วเพื่อให้ทันต่อการเก็บข้อมูล เป็นการอนุรักษ์ สืบทอดมรดกทางภูมิปัญญาอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เพื่อประโยชน์ต่อประเทศชาติและคนรุ่นหลังสืบไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของกลอนลำศิลป์แห่งชาติ
2. เพื่อศึกษาลักษณะของวาทลำศิลป์แห่งชาติ
3. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนลำและวาทลำศิลป์แห่งชาติ

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ทราบองค์ประกอบของกลอนลำศิลป์แห่งชาติ
2. ทำให้ทราบถึงลักษณะของวาทลำศิลป์แห่งชาติ
3. เป็นแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอด กลอนลำและวาทลำของศิลปินแห่งชาติ

คำถามวิจัย

1. กลอนลำของศิลปินแห่งชาติมีองค์ประกอบอะไรบ้าง
2. วาทลำของศิลปินแห่งชาติมีลักษณะอย่างไร
3. แนวทางการอนุรักษ์ สืบทอด กลอนลำและวาทลำของศิลปินแห่งชาติเป็นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้คือ ศิลปินแห่งชาติด้านการแสดงหมอลำในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี

จังหวัดขอนแก่นและจังหวัดร้อยเอ็ด

1.2 กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาเป็นศิลปินแห่งชาติ ด้านการแสดงหมอลำ

จำนวน 5 คน คือ

- 1) หมอลำทองมาก จันทะลือ
- 2) หมอลำบุญเพ็ง ฝัฒชัย
- 3) หมอลำเคน ดาเหลา
- 4) หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน
- 5) หมอลำลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม

การศึกษครั้งนี้เป็นการศึกษาจากภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์บุคลากรผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ประกอบด้วย

- 1.1 นายประมวล พิมพ์เสน
- 1.2 นางราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร
- 1.3 นางรัฐจวน ดวงเด่น
- 1.4 นายบัวชัยศิลป์ แก้วศิลป์ไชย
- 1.5 นายจำปี อินอุ่นโชติ
- 1.6 นายสังคม ค้อชากุล

2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ประกอบด้วย

- 2.1 หมอลำเคน ดาเหลา
- 2.2 หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน
- 2.3 หมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม

3. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) ประกอบด้วย

- 3.1 ผู้ว่าจ้าง
- 3.2 ผู้ฟัง

2. ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย

ระยะเวลาที่ใช้ในการวิจัย คือ ปีการศึกษา 2556 ดำเนินการ ระหว่างวันที่ 1 มีนาคม 2556 - 30 กันยายน 2556

3. เนื้อหาที่ศึกษา

เนื้อหาที่ศึกษาคือ กลอนลำและวาดลำศิลป์แห่งชาติซึ่งมีเนื้อหา ดังนี้

เรื่องที่ 1 องค์ประกอบของกลอนลำศิลป์แห่งชาติ

- 1.1 ด้านฉันทลักษณ์
- 1.2 ด้านเนื้อหา
- 1.3 ด้านสำนวน(ทำนองเสนาะของกลอน)

เรื่องที่ 2 วาดลำ

- 2.1 วาดลำขอนแก่น
- 2.2 วาดลำอุบล

เรื่องที่ 3 การอนุรักษ์ สืบทอด

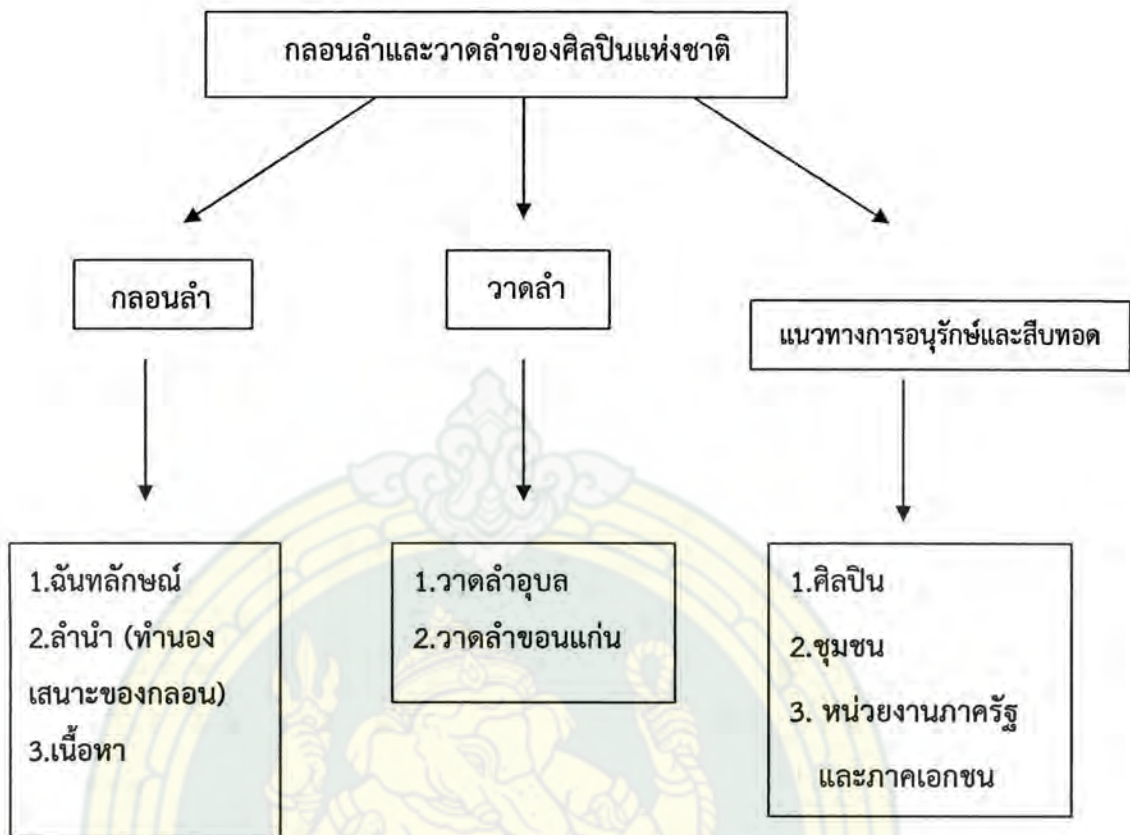
- 3.1 แนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนลำและวาดลำศิลป์แห่งชาติ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติและสามารถให้บริการวิชาการด้านศิลปวัฒนธรรม
2. เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหมอลำกลอน สำหรับนักเรียน นักศึกษาและผู้สนใจ
3. เป็นแนวทางในการออกแบบและสร้างเอกสารประกอบการสอนวิชาหมอลำกลอน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กลอนลำและวาดลำศิลป์แห่งชาติ” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร โดยใช้กรอบแนวคิดและอาศัยหลักทฤษฎีประวัติศาสตร์ ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ทฤษฎีโครงสร้างนิยม ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม (Field Study) เพื่อรวบรวมข้อมูลโดยทำการสำรวจ การสังเกต การสัมภาษณ์เจาะลึก และนำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปผลการวิจัย ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดในการวิจัยตามลำดับขั้นตอนของการดำเนินงานวิจัย โดยยึดความมุ่งหมายของการวิจัยดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ลำ หมายถึง การขับร้องด้วยทำนองและภาษาอีสาน โดยมีเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน คือ แคน เป็นเครื่องดนตรีที่เป่าคลอประกอบการลำ
2. หมอลำ หมายถึง ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการขับร้องด้วยทำนองและภาษาอีสาน ซึ่งบทกลอนที่ใช้เรียกว่า กลอนลำ
3. กลอนลำ หมายถึง คำประพันธ์ที่เป็นบทร้อยกรอง(ภาษาอีสาน) ที่หมอลำกลอนใช้ลำ แบ่งตามเนื้อหาได้หลายประเภท เช่น กลอนเกี่ยว กลอนนิทาน กลอนศีลธรรม กลอนพรรณนาธรรมชาติ และกลอนวิชาการเนื้อหาในกลอนลำเกี่ยวกับความรู้ทั้งทางคติโลกและทางคติธรรม กลอนลำ มี 2 ลักษณะคือ กลอนตัด (กลอนร้อย-หรือกลอนกาพย์) และกลอนเงื่อนไข
4. วาดลำ หมายถึง สำเนียงการลำของหมอลำกลอนแต่ละท้องถิ่น ซึ่งขึ้นอยู่กับภาษาพูด เช่น วาดอุบล เป็นสำเนียงการลำของหมอลำในจังหวัดอุบลราชธานี วาดขอนแก่น เป็นสำเนียงการลำของหมอลำในจังหวัดขอนแก่น วาดชัยภูมิ เป็นสำเนียงการลำของหมอลำในจังหวัดชัยภูมิ เป็นต้น
5. องค์ประกอบของกลอนลำ หมายถึง รูปแบบคำประพันธ์ที่เป็นบทร้อยกรองที่หมอลำกลอนใช้ลำ ได้แก่ โคลง ร่าย กาพย์
6. ศิลปินแห่งชาติ หมายถึง หมอลำกลอนที่ได้รับการยกย่องจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติว่าเป็นผู้สร้างสรรค์ผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดง(หมอลำ) ได้แก่

หมอลำทองมาก จันทะลือ หมอลำเคน ดาเหลา หมอลำบุญเพ็ง ฝัฝิวชัย หมอลำฉวีวรรณ ดำเนินและ
หมอลำ ป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม

7. ลำนำ หมายถึง ทำนองเสนาะของกลอน

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง กลอนลำและวาดลำวาดลำศิลป์แห่งชาติ ครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยนำเสนอตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. สังคมและวัฒนธรรมชาวอีสาน
2. องค์ความรู้เกี่ยวกับหมอลำและกลอนลำ
3. บริบทพื้นที่วิจัย
 - 3.1 จังหวัดอุบลราชธานี
 - 3.2 จังหวัดร้อยเอ็ด
 - 3.3 จังหวัดขอนแก่น
4. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 ทฤษฎีหลัก
 - 4.1.1 ทฤษฎีประวัติศาสตร์
 - 4.1.2 ทฤษฎีโครงสร้างนิยม
 - 4.1.3 ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่
 - 4.2 ทฤษฎีเสริม
 - 4.2.1 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
 - 4.2.2 ทฤษฎีทางดุริยางคศิลป์และศิลปะการแสดง
 - 4.2.3 ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 5.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 5.2 งานวิจัยต่างประเทศ

สังคมและวัฒนธรรมชาวอีสาน

ประเทศไทย แบ่งตามลักษณะทางวัฒนธรรมออกเป็น 4 ภาค ได้แก่ ภาคใต้ ภาคกลาง ภาคเหนือและภาคอีสาน แต่ละภาคจะมีสำเนียงพูด อาหาร การแต่งกายและลักษณะที่อยู่อาศัยที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า ภาคอีสาน ประกอบด้วยพื้นที่ 19 จังหวัด ได้แก่ เลย หนองบัวลำภู อุดรธานี สกลนคร หนองคาย นครพนม ขอนแก่น กาฬสินธุ์ มุกดาหาร ชัยภูมิ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ยโสธร อำนาจเจริญ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี (Cummings. 2006)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานมีสภาพทางภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงกว้างใหญ่ มีภูเขาสูงและมีแม่น้ำสำคัญหลายสาย แบ่งการปกครองออกเป็น 19 จังหวัด สภาพทางภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือแบ่งออกได้เป็น 2 แอ่ง คือแอ่งสกลนครและแอ่งโคราช แอ่งสกลนครอยู่ทางเหนือ มีเทือกเขาภูพานเป็นเส้นแบ่งออกจากแอ่งโคราชและมีน้ำโขงเป็นเส้นแบ่งออกจากอาณาเขตประเทศส.ป.ป.ลาว จังหวัดที่อยู่ในบริเวณแอ่งนี้ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี สกลนคร หนองคาย นครพนม และมุกดาหาร ลักษณะภูมิประเทศของแอ่งสกลนครแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือส่วนบริเวณต้นน้ำและส่วนบริเวณปลายน้ำ บริเวณต้นน้ำเป็นที่ลาดสูงจากเทือกเขาและที่ราบลุ่มตามบริเวณที่ลำน้ำต่าง ๆ ไหลผ่าน ส่วนทางปลายน้ำเป็นบริเวณที่น้ำท่วมถึงก่อนจะออกสู่มหาสมุทรน้ำโขง แอ่งโคราชเป็นบริเวณกว้างใหญ่อยู่ทางตอนใต้ ประกอบด้วยลำน้ำมูลและลำน้ำชี ลักษณะภูมิประเทศเป็นแอ่งกระทะมีลุ่มน้ำท่วมถึง บริเวณที่ลำน้ำไหลผ่านก็มีสภาพเป็นที่ราบลุ่มเช่นเดียวกันกับแอ่งสกลนครชุมชนโบราณก็ตั้งอยู่กระจายตามบริเวณที่ลำน้ำไหลผ่าน อาศัยแหล่งน้ำเป็นที่ทำการเพาะปลูก และเป็นสิ่งอุปโภคและบริโภค นักโบราณคดีได้ทำการสำรวจแอ่งสกลนคร พบว่าคนในสมัยโบราณ มีความรู้ความเจริญทางเทคโนโลยีสูง สามารถหล่อสำริด เหล็กและแก้วชิ้นใช้ ส่วนแอ่งโคราช พบชุมชนโบราณ เป็นจำนวนมาก ที่กระจายกันอยู่ตามลำน้ำมูลและลำน้ำชี และลำน้ำที่เป็นสาขา (ศรีศักร วัลลิโภดม. 2545 : 29-54)

สังคมและวัฒนธรรมอีสานมีการพัฒนาการเก่าแก่และต่อเนื่อง สุจิตต์ วงษ์เทศ (2532 : 190-207) กล่าวว่าไม่น้อยกว่า 5,000 ปีมาแล้ว ผู้คนยุคแรกของอีสานตั้งหลักแหล่งเป็นชุมชนหมู่บ้านขึ้นก่อนที่อื่นใด ครั้นต่อมาผู้คนเหล่านี้รู้จักการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้สอยและเป็นพาหนะ มีการติดต่อแลกเปลี่ยนสิ่งของกับกลุ่มชนที่อยู่ห่างไกล มีความสามารถในการถลุงและหล่อโลหะชิ้นใช้เป็นเครื่องประดับ และทำเครื่องมือเครื่องใช้ในการดำรงชีพ ผู้คนยุคแรกแยกกันอยู่เป็นกลุ่มทั้งในแอ่งสกลนครและในแอ่งโคราช โดยแต่ละกลุ่มมีรูปแบบทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง การตั้งถิ่นฐานในภาคอีสานมักเลือกทำเลที่เคยเป็นบ้านเมืองหรือเคยเป็นชุมชนมาก่อนโดยดูจากซาก คูน้ำคันดินและซากศาสนสถานที่หลงเหลืออยู่ บางแห่งก็สร้างศาสนสถานขึ้นใหม่ทับลงไปบนศาสนสถานเก่า หรือมีฉะนั้นก็บูรณปฏิสังขรณ์ และดัดแปลงของเก่าให้เป็นพุทธสถานที่ตนเคารพนับถือ

กลุ่มชนเหล่านี้ยังสืบทอดสำนักทางวรรณกรรมแล้วสร้างสรรค์ของตนเองขึ้นมาใหม่ โดยรวบรวมนิทานที่มีมาก่อนให้รวมเข้าด้วยกันแล้วเพิ่มเติมเพื่ออธิบายสถานที่ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ที่อาศัยอยู่ ดังเรื่องอุรังคธาตุ เรื่องผาแดงนางไอ่ เป็นต้น วรรณกรรมร้อยกรองของอีสานที่เป็นลายลักษณ์อักษรทั้งหลายมีกำเนิดอยู่ที่การขับลำอันศักดิ์สิทธิ์ของชาวบ้านมาตั้งแต่ยุคดึกดำบรรพ์ ขับและลำเป็นการละเล่นดั้งเดิมของประชาชนชาวสยามในตระกูลไทย-ลาว ที่มีความหมายเดียวกันมาแต่ยุคเริ่มแรก คือ การเปล่งเสียงและถ้อยคำเป็นทำนองอย่างเสรีมีความยาวไม่แน่นอนโดยเน้นถ้อยคำเป็นหลักนำทำนอง

มักเล่นในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ก่อน เช่น ล่าลงช่วงผีฟ้า ล่ามหาชาติ เป็นต้น ภายหลังจึงเล่นได้ตอบระหว่างหญิง-ชาย

ชาวอีสานมีกลุ่มวัฒนธรรมอยู่ 3 กลุ่ม คือ 1. กลุ่มวัฒนธรรมหมอลำ 2. กลุ่มวัฒนธรรมจเรียงกันตรึม และ 3. กลุ่มวัฒนธรรมเพลงโคราช ทั้งสามกลุ่มต่างนับถือพุทธศาสนา มีความเชื่อเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิด บาป บุญ และสวรรค์ นรก การมหรสพที่นิยมแพร่หลายที่สุดคือ การแสดงหมอลำ ซึ่งมีหลากหลายประเภท วรรณคดีที่แพร่หลายและเป็นที่รู้จักกันดีก็มีมากมาย เช่น เรื่องสังข์ศิลป์ชัย พระเวสสันดร นางแดงอ่อน ชูลุนางอ้ว ผาแดงนางไอ่ สีนทนต์โนรา นางสิบสอง พญาคันคาก ท้าวหมาหยู และนางผมหอม เป็นต้น (เจริญชัย ชนไฟโรจน์ : 2526, 1-12) เรื่อง สังข์ศิลป์ชัย เป็นเรื่องที่ถือว่าคนอีสานชอบมากที่สุดเพราะมีความงดงาม ความไพเราะทางวรรณศิลป์ และมีเนื้อหาที่ให้ทั้งความรู้ ความบันเทิงและคติธรรมต่าง ๆ และถือเป็นต้นแบบเรื่องความงดงาม ความไพเราะทางวรรณศิลป์

หมอลำ มีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานและเป็นที่นิยมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเจริญทางด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรมของคนตรีอีสานมาช้านาน หมอลำเป็นส่วนหนึ่งในวิญญาณทั้งห้าของชาวอีสานอันได้แก่ ลาภ ข้าวเหนียว ส้มตำ หมอลำ หมอแคน ซึ่งมีมานานแล้วนับร้อยปีมีการพัฒนาที่สอดคล้องกับการแลกเปลี่ยนทางสังคมมาโดยตลอด (อุดม บัวศรี. 2528 : 88-99) แต่เดิมหมอลำเป็นการแสดงที่มิคนเอาใจใส่น้อย บางท้องถิ่นถือว่า หมอลำเป็นการเดินกินลำกินไม่ยกยอคบหาสมาคมด้วย แต่บางท้องถิ่นก็ตอบรับว่า หมอลำเป็นผู้ที่มีความสามารถในการแสดงศิลปะของชาวอีสาน ต่อมาหมอลำได้กลายเป็นอาชีพและมีอิทธิพลต่อสังคม จิราวัลย์ ชาเหลา (2546 : 45-46) ได้ศึกษาวิจัยกระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงของหมอลำ พบว่า หมอลำมีอิทธิพลต่อสังคม ดังนี้

1. ให้ความบันเทิงในฐานะที่เป็นมหรสพอย่างหนึ่งที่ชาวบ้านนิยมนำหมอลำไปแสดงในงานที่สำคัญ เช่น งานบวช งานศพ งานกฐิน ผ้าป่า ขึ้นบ้านใหม่หากงานใดไม่มีหมอลำไปแสดงถือว่างานนั้นไม่ใหญ่จึงเจ้าภาพไม่ร่ำรวยพอ เมื่อมีงานเทศกาลก็นำเงินส่วนหนึ่งไปว่าจ้างหมอลำมาเสพเงินโดยเฉพาะหมอลำจึงให้ความบันเทิงเป็นหลักใหญ่

2. ให้ความรู้ในด้านจริยธรรม การสั่งสอนในรูปแบบหมอลำ ผู้ฟังได้ติดตามและนำไปปฏิบัติ เช่น นิทานชาดก นิทานกลอนสอนใจ คำบรรยายพระธรรมคำสอนคติโลก คติธรรม

3. ทำหน้าที่เป็นสื่อสารมวลชน เป็นปากเสียงช่วยเหลือรัฐบาลในการพัฒนาประเทศ โดยการให้ข่าวความเคลื่อนไหวในทางการบริหารงานของรัฐบาล ในด้านการพัฒนาชุมชนและยังเป็นกระบอกเสียงทางการเมือง ช่วยเผยแพร่ประชาธิปไตย และแก้ปัญหาที่สำคัญ เช่น กลอนลำเผยแพร่การทำงานของรัฐบาล

4. ศิลปะการแสดงหมอลำ มีส่วนอนุรักษ์วรรณกรรมพื้นเมืองและส่งเสริมให้แพร่หลายยิ่งขึ้นในการแสดงหมอลำผู้แสดงได้นำนิทานชาดก วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมนิทาน ซึ่งเป็นมรดกทางวรรณกรรมของชาวพื้นเมืองไปแต่งเป็นกลอนลำ มีการรักษาเนื้อเรื่อง ตามแบบเดิมเอาไว้เพียงแต่นำไปเขียนให้เหมาะสมแก่การแสดง เมื่อหมอลำนำวรรณกรรมเรื่องใดไปแต่งเพื่อแสดง ประชาชนทั้งที่รู้หนังสือและอ่านหนังสือไม่ออกก็มีโอกาสได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับวรรณกรรมเรื่องนั้น เป็นการอนุรักษ์นิทานและวรรณกรรมมิให้สูญหายไปจากความสนใจและความทรงจำของชาวบ้าน หมอลำนับได้ว่าเป็นมหรสพที่นิยมแพร่หลายในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งได้มีวิวัฒนาการตามลำดับความนิยมแต่ละช่วงเวลา ขึ้นอยู่กับค่านิยมของคนในสังคม ซึ่งค่านิยมนี้ได้รับปัจจัยทางวัฒนธรรมต่างถิ่นหรือวัฒนธรรมภายนอก มักส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและวิธีการแสดง เช่น มีการเปลี่ยนแปลงทำนองร้อง มีการเปลี่ยนแปลงภาษา มีการเปลี่ยนแปลงบทวรรณกรรม

ที่ใช้แสดง มีการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกาย เป็นต้น สิทธิศักดิ์ จำปาแดง (2548 : 74-79) ได้ศึกษาวิจัยบทบาทของหมอลำในการแก้ปัญหาสังคม พบว่า หมอลำมีบทบาทต่อสังคม 3 ประการ คือ

1. บทบาทด้านความบันเทิง สังคมอีสานในอดีต และปัจจุบันยึดถือจารีต 12 เดือน (ฮีต 12) และในจำนวน 12 เดือนนั้นมีงานบุญประจำเดือน ซึ่งแต่ละเทศกาลนั้นใช้เวลา 1-3 วัน ขณะประกอบพิธีกรรมมีมหรสพสมโภชตอนกลางวันหรือกลางคืน และดูเหมือนว่าให้ความสำคัญเป็นพิเศษ เป็นส่วนหนึ่งของการจัดงาน ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการใช้มหรสพสมโภช(งัน) ส่วนใหญ่เป็นเวลากลางคืน เนื่องจากว่างเว้นจากกิจกรรมในชีวิตประจำวัน เป็นเวลาพักผ่อนมหรสพที่ชาวอีสานนิยมมากที่สุด คือ หมอลำ จุดประสงค์หลักของการแสดงหมอลำ คือ การนำความบันเทิงมาสู่ผู้ชม ผู้ฟัง ซึ่งความบันเทิงนั้นแฝงอารมณ์ไว้หลายรูปแบบ เช่น อารมณ์ที่เกิดจังหวะและทำนองลำ ซึ่งมีทั้งความตื่นเต้นกระฉับกระเฉง ความรัก ความอาลัย อารมณ์โศกเศร้าเสียใจ ซึ่งอารมณ์เหล่านี้เกิดจากจังหวะการลำ และภาษาที่ใช้ลำ ตลอดจนทำนองการเอื้อนบทกลอน

2. บทบาทการให้ความรู้ สารที่ได้จากการฟังหมอลำจึงเป็นสิ่งที่ซึมซับให้กับผู้ฟัง หมอลำมีความรู้ด้านธรรมะ รู้จารีตประเพณี รู้หลักปฏิบัติในการครองชีพ (ฮีต 12 คอง 14) และ ผู้รับรู้ความเคลื่อนไหวของเหตุการณ์บ้านเมือง แม้กระทั่งเรื่องเพศศึกษาซึ่งถือว่าเป็นสิ่งไม่มีสอนอย่างเป็นทางการในอดีตนั้นเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องปกิบัติรับรู้ และถ่ายทอดจากกลุ่มเดียวกันหรือเพศเดียวกัน ขณะที่ในวงหมอลำนั้่นนำเรื่องเพศขึ้นมาพูดคุ้ยล้อเลียนอย่างสนุกสนาน โดยใช้ศิลปะการใช้คำใช้เปรียบเทียบกับกลอนลำที่แต่งส่วนใหญ่ไม่ใช่คำที่โจ่งแจ้ง แต่แฝงด้วยความหมายโดยนัย

3. บทบาทด้านพิธีกรรม หมอลำประเภทนี้ มีบทบาทก็ต่อเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ของชุมชน เช่น โรคภัยไข้เจ็บที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นต้น ผู้ที่มีความเชื่อถือ เชื่อว่าโรคภัยที่เกิดขึ้น มีต้นเหตุจากภูตผี ตามความเชื่อของชาวอีสาน ผีแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ผีดี และผีร้าย ผีดี หรือเรียกว่า ผีฟ้า ผีไท้ ผีแถน เป็นต้น ผีเหล่านี้มีหน้าที่ช่วยเหลือคนเมื่อเกิดภัย ไม่ว่าจะเป็นภัยพิบัติทางธรรมชาติหรือการเจ็บไข้ได้ป่วยผู้คนก็มักเชิญผีฟ้าทั้งหลายมาช่วย ส่วนผีร้ายชาวอีสานมองว่าผีเหล่านี้สร้างความวิบัติให้หรือเป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิต บทบาทของผีฟ้าช่วยควบคุมในสิ่งที่เข้าใจว่าไม่ดี หมอลำประเภทนี้มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น หมอลำผีฟ้า หมอลำส่อง หมอลำทรง หมอเหยา มะมวด เหล่านี้มีวัตถุประสงค์คล้ายกัน การประกอบพิธีจะมีการเตรียมเครื่องบูชาที่เรียกว่า คาย ซึ่งผีฟ้าแต่ละคณะแตกต่างกันออกไปตามแต่คณะหมอลำกำหนดคาย ส่วนใหญ่ที่พบ คือ ข้าวสาร ไข่ไก่ ดอกไม้ เทียน ผ้าขาว เหล้าขาว แป้ง หวีเงิน เครื่องใช้ของผู้ป่วยและเครื่องประภทภาษาขณะที่จำเป็นในการประกอบพิธี เครื่องดนตรีหลักที่ใช้ประกอบการลำ คือ แคน โดยเป่าทำนองซ้ำ เช่น ลายใหญ่แบบโบราณหรือบางครั้งเป่าเร่งจังหวะตามท่วงทำนอง การร่ายรำของกลุ่มผู้ประกอบพิธี ถ้าหากเป็นหมอลำเหยาหรือหมอเหยาจะมีเครื่องดนตรีเข้ามาประกอบอีกหลายชิ้น เช่น ปี่กู่แคน ขอบั้งไม้ไผ่ กลอง พิณ เป็นต้น ถึงแม้ว่าหมอลำผีฟ้าไม่ใช้ภาษาที่สละสลวยทั้งหมดก็ตาม แต่สาระเกี่ยวกับการสร้างสมานฉันท์ระหว่างญาติพี่น้อง โดยหมอลำทำหน้าที่เป็นสื่อกลางสร้างความอบอุ่น ความมั่นใจ และให้กำลังใจแก่ผู้ป่วย นอกจากนี้ยังมีทำนองที่ไพเราะของการขับร้องประกอบกับเสียงดนตรี โดยทั่วไปเนื้อหาของการเล่นหมอลำผีฟ้าไม่ได้แต่งบทร้องไว้ตายตัว มีการด้นซึ่งคำสัมผัสในเนื้อร้องปรับไปตามสถานการณ์ เนื้อหาของกลอนลำส่วนใหญ่เป็นการอ้อนวอน เพื่อให้ผีฟ้าลงมาช่วยชี้ทางหรือรักษา กรณีผีฟ้าชี้ว่ามีการกระทำผิดในวงเครือญาติพี่น้อง ผีฟ้าก็จะบอกวิธีแก้ อีกแง่มุมหนึ่งเป็นการสร้างสัมพันธภาพให้เกิดขึ้นระหว่างญาติพี่น้องหรือในบางครั้งอาจบอกวิธีรักษา โดยบอกชื่อหมอยาหมอธรรมตามแต่สามารถชี้แนะได้

องค์ความรู้เกี่ยวกับหมอลำและกลอนลำ

ความหมายของคำว่า หมอลำ หมอลำเป็นศิลปะการแสดงของชาวอีสานที่เกิดจากความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ คือ ภูมิปัญญา ของคนอีสานที่สร้างสรรค์ผลงานศิลปะวัฒนธรรมการแสดง มีการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับความจำเป็นและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา

หมอลำ จึงเป็นมหรสพที่มีพัฒนาการควบคู่กับสังคมอีสาน เมื่อสภาพสังคมอีสานเปลี่ยนแปลงไป รูปแบบและเนื้อหาของการแสดงหมอลำก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย จึงทำให้หมอลำมีพัฒนาการตามยุคตามสมัยเรื่อยมา คำว่า หมอ เป็นการเรียกบุคคลผู้ที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านที่มีความชำนาญหรือเชี่ยวชาญ ดังเช่นคำว่า หมอลำ ซึ่งจากความหมายของคำว่า หมอ กับคำว่า ลำ เมื่อรวมความกันแล้วสรุปได้ว่า หมอลำ หมายถึง ผู้ชำนาญการลำ

คำว่า หมอ ในหนังสือสารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ ว่า หมายถึง ผู้รู้ ผู้ชำนาญ ผู้รักษาโรค (ปรีชา พิณทอง. 2525 : 869)

คำว่า หมอ ในภาษาไทยถิ่นอีสาน หมายถึงผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญระดับมืออาชีพในการใช้หรือการประกอบวิชาชีพสาขาใดสาขาหนึ่ง เช่น หมอโหร หรือหมอมอ หมายถึงผู้ชำนาญในการทำนายโชคชะตา หมอเสน่ห์ หมายถึง ผู้ชำนาญในการทำเสน่ห์ หมอยา หมายถึง ผู้ชำนาญในการใช้ยา หมอเอ็น หมายถึงผู้ชำนาญในการนวดแผนโบราณ หมอธรรม หมายถึง ผู้ชำนาญในการใช้ธรรมหรือบทสวดในการรักษา บิดเป่า หรือปกป้องคุ้มครองให้อยู่ดีมีสุข หมอน้ำมันต์ หมายถึง ผู้ชำนาญในการใช้น้ำมันต์เพื่อรักษาการเจ็บไข้ได้ป่วย หมอแคน หมายถึงผู้ชำนาญในการเป่า แคน ช่างแคนหมายถึงผู้ชำนาญในการทำแคน หมอลำหมายถึงผู้ชำนาญในการลำ

คำว่า ลำ มีท่านผู้รู้สันนิษฐานกันไว้เป็นหลายนัย เช่น

นัยที่ 1) สันนิษฐานว่า ลำ เป็นคำลักษณะนาม หมายถึงสิ่งที่ยาว เช่น ลำพั่ว ลำตาล ลำไผ่ ลำน้ำ ลำโขง รวมถึงวรรณคดีอีสานที่เป็นเรื่องยาว ก็เรียกว่า ลำ ด้วย เช่น ลำการะเกด ลำศิลป์ชัย ลำจำปีสีด้น เหล่านี้เป็นต้น นัยที่ 2) สันนิษฐานว่า การจารหรือการเขียนหนังสือในสมัยโบราณ นิยมจารลงบนผิวไม้ไผ่ หรือลำไม้ไผ่ ฉะนั้นหนังสือผูก หรือหนังสือโบราณอีสาน เหล่านี้ จึงใช้คำลักษณะนาม ว่า ลำ ผู้อ่านหนังสือนิทานโบราณเหล่านี้ ที่สามารถท่องจำได้ จนนำไปเล่าเป็นนิทานให้คนอื่นฟัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่านิทานให้เด็กฟัง ผู้ที่มีความชำนาญในการจดจำเรื่องหรือบทกลอนจากหนังสือโบราณเหล่านี้ ก็เลยได้รับสมญานาม ว่า เป็นหมอลำ ซึ่งฟังดูเป็นเหตุเป็นผลน่าเชื่อว่าจะเป็นจริง แต่หากพิจารณาข้อมูลอื่น ๆ ประกอบ ก็จะเห็นเป็นอย่างอื่น ดังนี้ (เจริญชัย ขนไฟโรจน์. 2526 : 2)

หากเราจะพิจารณาจากหลักฐานการใช้คำว่า ลำ ของคนไทยท้องถิ่นอื่น ๆ ก็จะพบดังนี้ คือ 1) ชาวไทยถิ่นเหนือ เรียกการขับร้อง หรือ ลำ นี้ว่า ขับ เช่น ขับซอ ซึ่งเดิมน่าจะหมายถึง การขับร้องที่ใช้ซอเป็นเครื่องดนตรีประกอบ ซึ่งตรงกับที่ชาวสุรินทร์ในภาคอีสาน เรียกว่า จเรียงตรัว ต่อมาชาวไทยถิ่นเหนือตัดคำว่า ขับ ออก เหลือแต่คำว่า ซอ และกลายความหมายจากเดิม ที่หมายถึงเครื่องดนตรีประเภทเครื่องสี ไปเป็นขับร้อง หรือ การขับร้อง เช่น คำว่า ซอจันทก ซึ่งหมายถึงการขับร้องเพลงชมธรรมชาติ

สำหรับชาวลาวในภาคเหนือของลาว ก็เรียกการลำหรือการขับร้อง ว่า ขับ เช่นเดียวกับในภาคเหนือของไทย เช่นคำว่า ขับห่มหลวงพระบาง ขับเชียงขวาง ขับพวน ขับจำเหนือ และขับจ๋ม เป็นต้น

ส่วนในทางตอนใต้ของลาวเรียกการขับร้องเพลงพื้นบ้านว่าลำ ตามชื่อของบ้านในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น ลำสีพันดอน ลำบ้านซอก ลำต้งหาย ลำมหาชัย และลำสาละวัน เป็นต้น

สำหรับในภาคอีสานของไทย เรียกการขับร้องเพลงพื้นเมืองว่า ลำ และเรียกชื่อ แตกต่างกันไป ตามลักษณะลีลาของการลำ เช่น ลำทางสั้น ลำทางยาว ลำเดินดง ลำยาว และ ลำเพลิน เป็นต้น

เดิมทีในภาคกลางของไทยเรียกการขับร้องเพลงว่า การขับลำนำ และคำว่า ลำ ยังใช้เป็นคำเรียกชื่อเพลงไทยเดิมต่าง ๆ เช่น ลำนางนาค ลำมพิดชายเขา และลำสร้อยสน เป็นต้น

ฉะนั้นหากวิเคราะห์จากข้อเท็จจริง ที่ปรากฏในภาษาถิ่นต่างของชนเผ่าไทย-ลาว เหล่านี้ ทำให้เป็นที่น่าเชื่อว่า คำว่า ลำ หรือ ขับ น่าจะมาจากต้นตอเดียวกัน คือ คำว่า ขับลำนำ นั่นเอง

หมอ ใช้สำหรับ ผู้ใช้ ส่วน ช่าง ใช้สำหรับ ผู้ทำ เช่น ช่างแคน หมายถึง ผู้ชำนาญในการทำแคน ส่วน หมอแคน หมายถึง ผู้ชำนาญในการใช้แคน เป็นต้น

คำว่า หมอ จึงเป็นคำเรียกบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้านถึงขั้นชำนาญหรือเชี่ยวชาญกว่าคนอื่น

ลำ เป็นคำที่ใช้ต่อเนื่องมาจากคำว่า เล่า คำว่า เล่า (เล่า) ในภาษาอีสาน หมายถึง การนำเอาเรื่องเก่าที่ผ่านไปแล้วกลับมาเล่าซ้ำอีกอาจเป็นการทบทวน การเล่านิทานโดยการใส่ทำนองเข้าไปด้วย เรียกว่า ลำ

ความหมายคำว่า ลำ มีดังนี้

1) เป็นนาม หมายความว่า สิ่งที่มีสัญญาณยาว และโดยมากกลม เช่น ลำต้นไม้ ลำไผ่ ลำตัว ลำแข้ง ลำขา ลำแขน ลำคอ ลำห้วย และลำคลอง เป็นต้น

2) เป็นวิเศษณ์ เช่น ที่เรียกกันว่าปลายบาทสังขยาหรือลักษณะนาม เช่น เอื่อ 2 ลำ และไม้ไผ่ 4 ลำ เป็นต้น

3) เป็นกริยา แปลว่า ขับ ว่า ร้อง เช่น ลำให้ฟังสักกลอนแต่ เขามาหาไปลำบุญ กลืนนี้จั้งแม่นลำม่วนดังนี้เป็นต้น ในความหมายนี้เป็นนามก็ได้ เช่น ครูลำ คนลำ หมอลำ คำลำ ความลำ กลอนลำ ลำเกี้ยว ลำเดินดง ลำदैย ลำยาว ลำล่องของ ลำโจทย์ ลำพื้น เป็นต้น(อุบลสิษฐ์ปมาจารย์. 2507 : 29)

คำว่า ลำ อีกความหมายหนึ่งคือ นิทานที่เป็นวรรณคดีของชาวอีสานที่จารึกหรือจารลงบนผิวไม้ไผ่ทั้งลำ เรียกว่า หนังสือเจียง(พรชัย ศรีสารคาม. 2521 : 29)

คำว่า “ลำ” มีการอธิบายเพิ่มเติมว่าด้วยเหตุที่วรรณคดีเรื่องหนึ่งอาจต้องใช้ไม้ไผ่ทั้งลำหรือหลายลำสำหรับจารึก เมื่อจารึกเสร็จก็ตัดออกเป็นปล้องแล้วมัดไว้เฉพาะแต่ละลำแต่ละเรื่อง เช่น ลำนี้เรื่องจำปา สี่ตัน ลำนั้นผาแดงนางไอ่ แทนที่จะเรียกเป็นเรื่อง ก็เรียกเป็น ลำ ตามลักษณะนามของไม้ไผ่ที่นำมาจารึก ต่อมาได้เปลี่ยนจากไม้ไผ่มาใช้ใบลานแทน เพื่อความสะดวกในการจารึกและการเก็บรักษา โดยนำเอาใบลานมาจารึกทั้งสองหน้า เมื่อจารึกได้แต่ละตอนก็เจาะรูร้อยเชือกไว้จนกว่าจะจบเรื่องเรียกว่า ผูก บางเรื่องอาจจะมีหลายผูกรวมกันเข้า แต่ยังเรียกว่า 1 ลำตามความหมายเดิม ดังนั้นวรรณคดีเก่าของอีสานจึงมีคำว่า

ลำ นำหน้าทุกเรื่อง เช่น ลำ กาละเกด ลำขุนนางอ้าว ลำท้าวกำกาดำ และลำไก่อแก้วหอมสตู่ เป็นต้น (คำผล กองแก้ว. 2522 : 29)

ความหมายว่า ลำ เป็นคำลักษณะนาม ซึ่งแสดงถึงลักษณะความยาว เช่น ไม้ไผ่نب จำนวนเป็นลำนวรรณกรรมสำคัญของชาวอีสานมักมีความยาวจึงเรียกชื่อดังตัวอย่าง เช่น กาละเกดลำหนึ่ง สังข์ศิลป์ชัยลำหนึ่ง เป็นต้น (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. 2521 : 81)

ลำ ความหมายเดิมเป็นคำลักษณะนามใช้เรียก จำนวน หนังสือตรงกับคำว่า เล่ม ในภาษาไทยภาคกลาง หนังสือของไทยลาวแบบดั้งเดิมนั้นเป็นหนังสือที่จารึกอักษรลงบนแผ่นใบของต้นลาน (ปาล์มชนิดหนึ่ง) เรียกการจารึกอักษรว่า การจาร ใบลาน เมื่อจารึกแล้วก็ร้อยและผูกรวมกันด้วยเชือก เรียกหนังสือ 1 มัดว่าเป็นหนังสือ 1 ผูก และเนื่องจากการเก็บรักษาหนังสือผู้นั้นนิยมเก็บไว้ในกลักที่ทำจาก กระบोक ลำไม้ไผ่ ลักษณะนามของหนังสือผูกจึงกลายเป็นคำว่า ลำ ตามลำไม้ไผ่ที่ใช้ทำเป็นกลักเก็บ หนังสือผู้นั้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นคำว่า ลำ จึงมีความหมายเกี่ยวข้องกับหนังสือหรือคัมภีร์ ในพระพุทธศาสนาในแง่ที่เป็นลักษณะนาม และคำกริยา กล่าวคือ

1) ลำ เป็นคำลักษณะนามแสดงถึง ความยาวของเรื่องราวที่จารึกไว้ในหนังสือหรือคัมภีร์ ในพระพุทธศาสนา ส่วนใหญ่เป็นชาดกหนังสือเหล่านี้จึงถูกเรียกว่า ลำ เช่น ลำมหาเวสสันดรชาดกหรือมหาเวสสันดรชาดก 1 ลำ เป็นต้น

2) ลำ เป็นคำกริยา หมายถึง การขับร้องเพลงพื้นบ้านของชาวอีสาน ทั้งนี้เกิดจากการ นำเอาหนังสือหรือคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า ลำ มา อ่าน หรือ ขับ เป็นทำนอง หรือ เรียกรวมกันว่า ขับลำ ต่อมาเกิดการตัดเสียง (Clipping words) เพราะ ผู้พูดเกียจคร้านที่จะพูดให้เต็ม คำ เมื่อแสดงออกเป็นที่รับรู้และเข้าใจแล้ว (สำเร็จ คำโมง. 2538 : 333) จากคำว่า ขับลำ จึงเหลือเพียงคำว่า ลำ โดยปริยาย

คำว่า หมอลำ มีผู้ให้ความหมายและคำจำกัดความไว้หลายอย่าง ดังนี้

หมอลำ หมายถึง ผู้ชำนาญในการร้องหรือลำ ซึ่ง คำว่า ลำ หมายถึง ร้องหรือการร้อง ในภาษาอีสาน (เจริญชัย ขนไฟโรจน์. 2526)

หมอลำ หมายถึง ผู้มีความสามารถในการขับลำ หรือขับร้องคำกลอนลำให้เกิดทำนองและ จังหวะที่ไพเราะเพราะพริ้ง (ไพบุลย์ แพงเงิน. 2534 : 1)

ส่วนที่มาและความหมายของคำว่า หมอลำ คำว่า หมอลำ ประกอบด้วยคำสองคำ คือ หมอ และ ลำ คำว่า หมอ หมายถึง ผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญในวิชาสาขาใดสาขาหนึ่ง เช่น หมอยา หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญในการใช้ยา หมอมอ หมอโหร หมอทวย หมอเลขหรือหมอสูฮา (โหรา) หมายถึง ผู้ชำนาญในการทำนายโชคชะตาราศี หมอน้ำมนต์ หมายถึง ผู้ชำนาญการในการทำน้ำมนต์ หมอสสูตร หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญในการใช้สูตร เช่น สูตรขวัญ และหมอธรรม หมายถึง ผู้ชำนาญการในการใช้คาถาในการสะเดาะเคราะห์ ปราบหรือขับไล่ผีให้หนีไป เป็นต้น ส่วนคำว่า ลำ นั้น ท่านผู้รู้บางท่านได้สันนิษฐานไว้ดังนี้ คือ แนวสันนิษฐานที่บอกว่า ลำเป็นคำ ลักษณะนามใช้เรียกสิ่งที่มีลักษณะยาว เช่น ลำไผ่ ลำพร้าว ลำตาลหรือลำน้ำ เช่น ลำโขง ลำชี ลำมูล เป็นต้นเนื่องจากนิทานพื้นบ้านหรือวรรณกรรมอีสานเป็นเรื่องที่ยืดยาว คนทั้งหลายจึงเรียกวรรณกรรม เหล่านี้ว่า ลำ เช่น ลำสังข์ศิลป์ชัย ลำกาฬเกศ ลำสีนมนโนรา ลำแดงอ่อน ลำขุนนางอ้าว เป็นต้น หากผู้ใดมีความชำนาญในการจดจำหรือท่องจำเนื้อหาของนิทานหรือวรรณกรรมเหล่านี้ได้ บุคคลผู้นั้นก็ได้ชื่อ ว่าเป็นหมอลำ (ธรรมจักร พรหมพ้วย. 2544 : 1-2)

การสันนิษฐานเกี่ยวกับความหมายของคำว่า ลำ เดิมทีนั้นวรรณกรรมหรือนิทานพื้นบ้านอีสาน นิยมจารหรือบันทึกไว้ในใบลานหรือบนตัวไม้ไผ่ (ผิวไม้ไผ่) หรือลำไม้ไผ่ ฉะนั้นนิทานพื้นบ้านเหล่านี้จึงมีคำว่า ลำ นำหน้า แนวทางการสันนิษฐานนี้ก็น่าจะเป็นเช่นนั้น แต่หากวิเคราะห์จากข้อมูลหรือหลักฐานที่พบอยู่ในท้องถิ่นของคนไทยแล้ว คำว่า ลำ นั้นน่าจะมีมาต่างไปจากนี้โดยเหตุผลดังต่อไปนี้ ในท้องถิ่นภาคเหนือของไทย และภาคเหนือของลาว ใช้คำว่าขับแทน ลำ เช่น ขับซอ ขับเชียงขวาง ขับหลวงพระบางเป็นต้น ส่วนในภาคอีสานของไทย และภาคใต้ของลาวใช้คำว่า ลำ เช่น ลำผีฟ้า ลำพิน ลำกลอน ลำหมู่ ลำเพลิน ลำซิ่ง ลำสัน ลำยาว ลำล่อง ลำอ่านหนังสือ ลำสีพันดอน ลำโสม ลำมหาชัย ลำคอนสวรรค์ ลำสาละวัน ลำตังหวายและลำบ้านซอก เป็นต้น

ภาคกลางของไทยนั้นเดิมใช้คำว่า ขับลำนำ และคำว่า ลำ นั้นก็นิยมใช้เป็นคำนำหน้าสำหรับเรียกชื่อเพลงไทยเดิม เช่น ลำสร้อยสน ลำพดชา และลำนางนาค เป็นต้น หลักฐานเหล่านี้มีปรากฏในตำนานมโหรีปีพาทย์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ต่อมาเปลี่ยนมาเป็นร้องหรือขับร้อง อย่างในปัจจุบัน ฉะนั้นคำว่า ลำสังข์ศิลป์ชัย ลำกาฬเกศ ลำสีธนมโนราห์ที่เป็นชื่อของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานก็ตีเพราะคำว่า ลำสร้อยสน ลำพดชาหรือลำนางนาคก็ตีน่าจะหมายถึง ลำนำมากกว่าที่จะหมายถึง ความยาวเพราะวรรณกรรมอีสานหรือเพลงไทยเดิมเหล่านี้ ใช้สำหรับเป็นลำนำหรือทำนองหรือที่ทางภาคกลางเรียกว่า ขับลำนำ นั่นเอง

คำเติมที่ถูกต้องควรเป็นลำนำสังข์ศิลป์ชัย ลำนำกาฬเกศ ลำนำสีธนมโนราห์ลำนำสร้อยสน ลำนำพดชา และลำนางนาค ส่วนการละเล่นพื้นบ้านอีสานในกลุ่มวัฒนธรรมหมอลำเองก็แบ่งออกได้เป็นหลายอย่าง เช่น การละเล่นที่เป็นการแข่งขันหรือเกมส์กีฬา เช่น การเล่นหิง การเล่นหมาก เก็บ การเล่นโขกเชก การเล่นหมากลิ้ การช่วงเฮือ และการเสี่ยงกลอง เป็นต้น การละเล่นที่เกี่ยวกับ ประเพณีหรือพิธีกรรมหรือที่ถูกไม่น่าจะเรียกว่า การละเล่นควรเรียกว่า การประกอบ พิธีกรรม เช่น ลำผีฟ้า เจริญบั้งไฟ และพิธีเสี่ยงเซียมซี เป็นต้น การละเล่นที่เป็นมหรสพหรือเพื่อความบันเทิง ได้แก่ การบรรเลงดนตรี เช่น การเป่าแคน การตีพิณ การเป่าหุ่นหรือเป่าโหวด ส่วนการละเล่นที่เป็นมหรสพที่สำคัญที่สุดของกลุ่มวัฒนธรรมหมอลำก็คือ หมอลำนั่นเอง

ลำ หรือ การขับลำ ของมนุษย์สมัยโบราณมีเนื้อหาสั้นบางที่มีเนื้อหายาวอยู่เพียงไม่กี่ประโยค เช่น 2-3 ประโยคเท่านั้น แต่ขับลำวกไปวนมาได้จนถึงครั้งก่อนวันก็มิทั้งนี้เพราะลักษณะสังคมยังเป็น เผ่าพันธุ์กลุ่มเล็กที่สัญจรรวดเร็ว ต่อเมื่อมีความก้าวหน้าทางสังคม การขับลำยุคแรกใช้กรับทำด้วยกระบอกไม้ไผ่หรือซีกไม้ไผ่เป็นเครื่องเคาะจังหวะ ดังมีร่องรอยเหลืออยู่ในกลุ่มชนเผ่าภูมิกะเหรี่ยงไตของจีนทุกวันนี้ที่มีการละเล่น โดยใช้กระบอกไม้ไผ่มีขนาดปล้องเดียวสองอันมาตีกระทบกัน ประกอบจังหวะขับลำ และตระกูลไทย-ลาว ชาวอีสานมีไม้สองอันเรียกว่า กีบแก้ว ตีกระทบประกอบจังหวะขับลำ ประเพณีลำได้แพร่หลายอยู่แถวลาวได้ตั้งแต่เวียงจันทน์ลงไปรวมถึงท้องถิ่นอีสานของไทยด้วย และมีการเรียกคนลำว่า หมอลำ คือ หมอลำ และเรียกคนเป่าแคนว่า หมอแคน (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2532 : 30-31) คำว่า หมอลำ จึงเป็นคำพูดติดปากกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ

ในสมัยโบราณการศึกษาของชาวบ้านจะเริ่มต้นจากวัดเป็นผู้เล่าเรียนสืบทอดเรื่องราวทางศาสนา และวรรณคดีจึงได้มีการจารึกลงไว้ในใบลาน คือ มีการเขียนตัวหนังสือธรรม หนังสือขอม บรรยายเรื่องราวที่ผู้ประพันธ์แต่งขึ้นลงไว้ในใบลานเป็นเล่มมากบ้างน้อยบ้าง ขึ้นอยู่กับความยาวของเนื้อเรื่อง การเรียนหนังสือในสมัยก่อนใช้วิธีจำตัวหนังสือแบบนกขุนทอง คือ หัดอ่านคำศัพท์ เป็นคำอ่านทบทวนไปมาจนจบเล่ม ผู้มีความจำดีจะสามารถจดจำเรื่องราวได้มาก เรียกว่าท่องได้จนขึ้นใจ แล้วนำเรื่องราวที่จำได้มาเล่าสู่

คนอื่นฟังลักษณะของตำราในสมัยโบราณนั้นเป็นหนังสือผูกใบลาน วิธีเก็บหนังสือเหล่านี้คนโบราณ ใช้วิธีการนำเอาลำไม้ไผ่มาทะลุปล้องแล้วสอดหนังสือไว้ข้างในมีฝาปิดอย่างดี และเรียกหนังสือว่า หนังสือ ใครก็ตามที่สามารถจำเรื่องราวในหนังสือ หนังสือ ได้ ชาวบ้านเรียกว่า หมอลำ (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2526 : 49) ดังนั้นคำว่า หมอลำ ในสมัยก่อนจึงหมายถึงคนที่สามารถจำเรื่องราวหรือนิทานในหนังสือหนังสือ ได้เป็นอย่างดีและสามารถเล่าเรื่องที่จำได้ให้ชาวบ้านฟังได้

จากความหมายของคำว่า หมอ และคำว่า ลำ ที่กล่าวมาข้างต้นเมื่อรวมความกันแล้วสรุปได้ว่า หมอลำ หมายถึง ผู้ชำนาญการขับ (ร้อง) ตามบทวรรณกรรม (ลำ) หรืออาจกล่าว เพื่อให้เข้าใจง่ายว่าผู้ชำนาญการขับร้องเพลงพื้นบ้านภาคอีสาน

ความเป็นมาของหมอลำ

กลุ่มวัฒนธรรมหมอลำ คือ กลุ่มวัฒนธรรมที่ใหญ่ที่สุด และมีประชากรอาศัยอยู่ในทุกจังหวัดของภาคอีสานลักษณะเด่นทางวัฒนธรรมของชนกลุ่มนี้ คือ พูดภาษาไทย-ลาว ผู้หญิงนุ่งผ้าถุงแบบธรรมดา ไม่มีหางหรือโจงกระเบน กินข้าวเหนียวปลาร้า มีแคนเป็นเครื่องดนตรีเอก และมีหมอลำเป็นการเล่นที่สำคัญที่สุด สมัยแรกเริ่มนั้นสันนิษฐานว่า หมอลำมีการแสดงในงานของชาวบ้านในละแวกใกล้กับที่หมอลำอาศัยอยู่เมื่อมีงานสำคัญ เช่น งานศพ งานทำบุญบ้าน งานเทศกาลประจำปีของหมู่บ้านตามฮีตสิบสอง คองสิบสี่ สืบจากรางวัลอาจเป็นค่ายกครู เช่น ผ้าขาวผืน เงินเฟื้อง เงินสตางค์แดงหรืออาจเป็นของมีค่าที่เจ้าภาพมอบให้เป็นสินน้ำใจเล็กน้อย เรียกว่า มีคายนิดหน่อย

หมอลำจึงเป็นเพียงเพื่อนแก้เหงา ต่อมาเมื่อมีคนติดอกติดใจกันมากก็มีการจ้างวานไปลำตามงานมากขึ้นทำให้หมอลำมีการพัฒนาการขึ้นมา ต่อมาได้มีการนำเอาแคนมาเป่าเป็นดนตรีประกอบเพื่อเพิ่มความสนใจให้กับผู้ฟังเวลาลำก็จะมีคนเป่าแคนคลอเสียงไปด้วย ในสมัยแรกนั้นหมอลำไม่ค่อยพิถีพิถันเรื่องการแต่งกายต่อมาได้มีการคิดหาชุดที่ดึงดูดความสนใจของผู้ฟังมาสวมใส่เวลาลำต้องสร้างเวทีให้ลำเมื่อในสังคมมีคนลำมากขึ้นก็มีการแข่งขันกันในการลำว่าใครจะมีเสียงดีมีคนติดตามมากกว่ากันเล่าเรื่องได้มากกว่า น่าสนใจกว่าจึงทำให้เกิดมีการแสดงเพื่อประชันกลอนเกิดขึ้นหมอลำคนใดที่มีความรอบรู้เรื่องราวได้มากก็ชนะฝ่ายตรงข้ามไปนี่คือ ต้นเหตุของลำโจทย์ ลำแก้ในยุคแรกทำให้หมอลำเกิดความขวนขวายหาบทกลอนลำมากขึ้น เพื่อนำมาตอบโต้กับฝ่ายตรงข้าม บางครั้งบางเวลาแสดงหมอลำจะซักถามปัญหาหากันถ้าใครแพ้ลงเวทีไปเลยก็มีกลอนลำนั้นผู้ลำนึกแต่งขึ้นเอง โดยอาศัยการจดจำจากหนังสือศิลปะหมอลำนั่น นอกจากมีประโยชน์ในด้านให้ความรู้ความบันเทิงแก่ผู้ฟังแล้ว ในโบราณยังมีคนนำไปใช้ในการรักษาคนไข้อีกด้วยเรียกว่า ลำผีฟ้า ผีซง (ทรงเจ้าเข้าทรง) บางครั้งก็ใช้ลำให้คนฟื้นไข้ฟัง นับว่าศิลปะหมอลำสามารถใช้แก้ปัญหาชีวิต ด้านจิตวิทยาได้อีกด้วย (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2526 : 49)

ประวัติ และความเป็นมาของหมอลำว่า หมอลำ หมายถึง ผู้มีความสามารถในการขับลำหรือขับร้องคำกลอน ให้เกิดจังหวะที่ไพเราะเพราะพริ้งและคำว่า หมอแคน หมายถึง ผู้ที่มีความสามารถในการเป่าแคนให้ออกเป็นเสียงที่มีท่วงทำนองไพเราะ คำว่า ลำ เป็นคำกริยาตรงกับคำว่าขับลำท่องคำกลอนเป็นทำนองคนไทยในภาคกลางรู้จัก หมอลำจากคำว่า แอ่วลาวหรือลาวแคน คำว่า แอ่ว ในภาษาลาวเป็นคำกริยาแปลว่า รบเร้า ร้องกวนโยเยออกด้ออัน แต่ในภาษาเหนือหมายความว่าไปเที่ยวไปชม มิได้แปลว่าร้องหรือรำแต่อย่างใดน่าจะเป็นคำเรียกอุปโลกน์ขึ้นมา (ไพบุลย์ แพงเงิน. 2534 : 2-109)

เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหมอลำ แบ่งออกเป็น 4 ทาง ดังนี้

1) หมอลำพัฒนามาจากลัทธิบูชาแถนหรือผีฟ้า กล่าวคือ

มีการสันนิษฐานว่า หมอลำ น่าจะเกิดจากพิธีกรรม ความเชื่อเกี่ยวกับผีฟ้า พญาแถน และผีบรรพบุรุษเพราะมีหลักฐานที่ปรากฏในตำนานหรือนิทานว่า พญาแถนผู้ที่เป็นใหญ่ในสวรรค์ เห็นลูกหลานที่ส่งลงมาเกิดในเมืองมนุษย์ เกิดประสบเคราะห์กรรมเจ็บไข้ได้ป่วยพญาแถนจึงสั่งสอนแนะนำ ว่าถ้ามีคนเจ็บคนป่วยให้แต่งเครื่องบูชาพญาแถน และปู่ ย่า ตา ยายบรรพบุรุษแล้วให้พูดจาด้วยถ้อยคำที่ ดงามไพเราะ เมื่อนั้นพญาแถนจะลงมาช่วยรักษา ด้วยเหตุนี้จึง ทำให้เกิดลำเพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บแล้วเรียก กันแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นว่า ลำทรง ลำสอง ลำผีฟ้า ลำผีแถน และลำผีฟ้า ซึ่งถือว่าเป็นต้นกำเนิด การ ลำ ฉะนั้นผู้ลำจึงเรียกว่า หมอ คือ หมอลำ (สุจิตต์ วงษ์เทศ. 2530 : 116)

2) หมอลำพัฒนามาจากการอ่านหนังสือ กล่าวคือ

ทองมาก จันทะลือ (อ้างถึงในไพบูลย์ แพงเงิน. 2534 : 1) สันนิษฐานว่า คำว่า ลำ ได้มาจากพูดตามหนังสือที่เรียกว่า หนังสือเจียง ซึ่งทำมาจากไม้ไผ่กล่าว คือ คนสมัยนั้นไม่มีสมุด ดินสอ จึงใช้ลำไม้ไผ่แทนกระดาษโดยการใช้ของแหลม (เหล็กจาร) มาขีดเขียนเป็นตัวหนังสือแล้วเรียก หนังสือนั้นว่า ลำ ต่อมาได้นำมาอ่านกระทั่งบางคนสามารถท่องจำได้ โดยไม่ต้องอ่านตามหนังสือจึงเรียก กันว่า หมอเว้า (หมอพูด) ต่อมาเมื่อมีงาน เช่น งานศพ (งานเขื่อนดี) และงานบุญก็มีคนเชิญไปพูดเรื่อง ที่นำมาพูด เช่น เรื่องลำสังข์ศิลป์ชัย และลำไถ่แก้วหอมธู เป็นต้น หมอเว้ากับหมอแคนซึ่งมักถูกเชิญไปในงานร่วมกันเสมอ จึงพูดประสานเข้ากับเสียงแคน เนื่องจากความชำนาญในที่สุดก็เรียกว่า หมอลำ-หมอแคน

3) หมอลำพัฒนามาจากการเทศน์และอ่านหนังสือของพระสงฆ์ กล่าวคือ

สันนิษฐานว่า หมอลำน่าจะมาจากการเทศน์ลำ และอ่านหนังสือของพระสงฆ์ โดยเฉพาะลำทางยาวนั้นใช้กลอนแบบเดียวกันกับเทศน์ ต่างกันเฉพาะการเอื้อนเสียง ทอดเสียง และเล่น เสียงตอนลงเท่านั้น ส่วนลำยาวและลำเตี้ยนั้นเป็นการแต่งเสริมขึ้นใหม่ คือ ลำเตี้ยนำมาจากบทพญา ลำยาว นำมาจากบทเจรจาบทสนทนา แต่แต่งเติมใส่สัมผัสเข้าไปก็จะไพเราะยิ่งขึ้นจึงเห็นได้ชัดเจนว่า หมอลำ ก็คือ บทบาทใหม่ของนักเทศน์ในลีลาที่ให้ความบันเทิง และในภาพของฆราวาสที่มีลูกเล่นแพรวพราว เราจึงมักจะ เห็นว่าการเทศน์ลำนี้สัมพันธ์อันเกี่ยวเนื่องกันอยู่เป็นวงจรตลอด คือ คนแต่งกลอนมักเป็นพระหรือผู้ที่เคยบวช เรียนมาแล้ว (อุดม บัวศรี. 2528 : 75)

4) หมอลำพัฒนามาจากการเกี่ยวพาราสีระหว่างหนุ่มสาว กล่าวคือ

การใช้เวลาของเกษตรกรในสังคมกสิกรรมโดยทั่วไปในตอนกลางวันจะเป็นเวลา ทำงานหนักตอนกลางคืนเป็นการทำงานเบาหรือเป็นเวลาพักผ่อน ในฤดูหนาวหลังการเก็บเกี่ยวตอนกลางคืน สาวชาวชนบทต่างมาชุมนุมลงช่วงเข็ญฝ้าย คำว่า ช่วง หมายถึง ลาน หรือบริเวณที่ว่างเป็นลานบ้าน หรือลานวัดก็ได้ที่สามารถใช้ประโยชน์ในการชุมนุมประกอบกิจกรรมตามธรรมเนียมท้องถิ่น กล่าวคือ เมื่อถึง เวลาเย็นสาวในละแวกเดียวกันจะมาทำงานร่วมกันที่ลานบ้านของใครคนใดคนหนึ่ง โดยนั่งล้อมกองไฟ ปั่นฝ้าย หนุ่ม ถือเป็นโอกาสดีได้คุยสาวหรือหยอกสาวบางคนจะเป่าแคน ดัดพิน และคุยสาวคุ่ม หากพอใจ สาวใดเป็นพิเศษก็สนทนาโต้ตอบกัน ด้วยโวหารที่ไพเราะมีความหมายที่ลึกซึ้งพูดพญาหรือจ่ายผญาเกี่ยว ต่อมามีการนำผญาเกี่ยวไปขับโต้ตอบกันเกิดเป็นลำกลอน และลำผญาโดยเฉพาะลำผญามีรูปแบบการเกี่ยว สาวในลานช่วงอยู่มาก คือ หมอลำนั่งลำไมยเหมือนหมอลำประเภทอื่น(จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2528 :

ประเภทของหมอลำ

การลำมีอยู่หลายประเภทมีผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเรื่องของหมอลำ ได้แบ่งประเภทตามรูปแบบการแสดง วิธีการขับร้องหรือวัตถุประสงค์แตกต่างกันออกไป ดังนี้

การจัดประเภทของหมอลำ ตามลักษณะการจัดแบ่งแบบชาวบ้าน หมอลำแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้ คือ 1) หมอลำผีฟ้า 2) หมอลำพื้น 3) หมอลำกลอน 4) หมอลำหมู่ 5) หมอลำเพลิน และ 6) หมอลำจิ่ง

หมอลำผีฟ้า หมายถึงหมอลำที่ลำสื่อสารกับผีที่เชื่อกันว่าอยู่บนฟ้า ซึ่งเรียกกันว่า ผีฟ้า เพื่ออัญเชิญมารักษาคนที่เจ็บไข้ได้ป่วย หมอลำพื้นหมายถึงหมอลำเล่านิทาน คำว่า พื้น แปลว่า เรื่องเก่า เรื่องเดิม หรือ นิทาน หมอลำกลอนหมายถึงหมอลำที่ประชันขันแข่ง เอา แพ้-ชนะ กันด้วยบทกลอน หมอลำหมู่หรือหมอลำเวียง หมายถึงหมอลำที่แสดงเป็นหมู่คณะและใช้ทำนองลำที่แสดงอารมณ์เศร้า (ทำนองลำทางยาว) หมอลำเพลินหมายถึงหมอลำที่แสดงเป็นหมู่คณะและใช้ทำนองลำที่ให้อารมณ์ครึกครื้นและเพลิดเพลิน (ทำนองลำเพลิน) ส่วนหมอลำจิ่ง (ชื่อเต็มคือหมอลำกลอนจิ่ง) คือหมอลำกลอนที่มีองค์ประกอบที่ผสมผสานกันหลายอย่างคือ 1) การลำ 2) การร้อง (เพลงลูกทุ่ง) และ 3) การเต้น (ทั้งการเต้นของหมอลำและการเต้นของหางเครื่อง) เป็นหลัก

กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ (กรมศิลปากร. 2537 : 12-15) แบ่งประเภทของหมอลำออกเป็น 5 ประเภท คือ 1) หมอลำเรื่องต่อกลอน 2) หมอลำกลอน 3) หมอลำเพลิน 4) หมอลำประยุกต์ 5) หมอลำผีฟ้า

มีแบ่งประเภทหมอลำตามขั้นตอนของวิวัฒนาการ และลักษณะเฉพาะอย่าง ได้ 5 ประเภท ดังนี้

1. หมอลำพื้น คือ ผู้ลำผู้ชายที่ลำเกี่ยวกับเรื่องนิทาน
2. หมอลำกลอน คือ หมอลำผู้หญิง และผู้ชายที่ลำเกี่ยวกับเรื่องราวของความรัก
3. หมอลำหมู่ เป็นคณะหมอลำที่ลำเป็นเรื่องซึ่งใช้ทำนองร้องที่สนุกสนาน
4. หมอลำเพลิน เป็นคณะหมอลำที่ลำเป็นเรื่องซึ่งใช้ทำนองร้องที่สนุกสนาน
5. หมอลำผีฟ้า เป็นคณะหมอลำที่ลำเพื่อการรักษาคนเจ็บไข้(เจริญชัย ชนโพธิ์จัน).

2526 : 21)

คนที่ชำนาญในการลำก็อาจต้องใช้กลอน ในทำนองต่างกันแล้วแต่ใครจะถนัดหรือแล้วแต่ยุคใดเป็นการลำแบบใด โอกาสที่ลำมาอยู่ในยุคเดียวกันก็มักมีน้อยจึงทำให้การกำหนดหมอลำแบ่งยุคสมัยไปในตัวด้วย ดังนี้

1. หมอลำพื้น หมายถึง หมอลำเรื่องนิทาน ตำนานชาดก พุทธทำนาย ตลอดจนเรื่องเล่าอันอาจโน้มน้าวจิตใจคนให้โน้มเอียงเชื่อถือไปตามกลอนลำนั้นได้
2. หมอลำคู่ คือ หมอลำที่เป็นชายหนึ่ง หญิงหนึ่ง ลำคู่กัน แข่งกันหรือประชันกัน

3. หมอลำหมู่ คือ หมอลำ ที่ลำกันเป็นหมู่คณะที่ลำเป็นเรื่องราว มีคนลำมาก มีดนตรีเพิ่ม นอกจากแคนตัวเดียว มีบทเจรจา(อุดม บัวศรี. 2526 : 77)

อาจกล่าวสรุปได้ว่า การแบ่งประเภทของหมอลำนั้นแบ่งตามรูปแบบการแสดงวิธีการขับร้อง ยุคสมัย และวัตถุประสงค์ที่แปลกแตกต่างกันออกไป วิวัฒนาการการแสดงหมอลำสามารถแบ่งเป็นประเภทได้ ดังนี้

1. หมอลำพื้น หมอลำพื้นถือว่าเป็นหมอลำที่เก่าแก่ที่สุด ซึ่งไม่มีใครทราบว่าหมอลำพื้นเกิดขึ้นเมื่อใดแต่คนรุ่นเก่าเล่าให้ฟังว่า หมอลำพื้นนั้นเริ่มมีในภาคอีสานตั้งแต่สมัยคนอีสานรับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเคารพนับถือจากคำยืนยันของ เจริญชัย ชนไฟโรจน์ ให้เหตุผลว่า เนื่องจากกลอนลำดั้งเดิมเป็นเรื่องราวชาดกทั้งสิ้น (เจริญชัย ชนไฟโรจน์. 2526 : 2)

ลักษณะทั่วไปของหมอลำพื้น หมอลำมักใส่เสื้อกางเกงขาวาวสีขาวเรื่องที่ใช้ลำส่วนใหญ่เป็นเรื่องชาดกลำ ตั้งแต่เวลาสองทุ่มจนถึงหกโมงเช้า เนื่องจากเรื่องที่นำมาลำมีเนื้อเรื่องยาวมาก เช่น ท้าวกละเกด ท้าวสีทน นางแดงอ่อน นางสิบสอง เป็นต้น

หมอลำพื้น บางทีเรียกว่า ลำเรื่อง หรือลำนิทาน เป็นการเล่านิทาน เช่น นิทานปรัมปราหรือนิทานประวัติศาสตร์ แต่ที่นิยมมากที่สุด คือ นิทานชาดกใช้ผู้ลำเพียงคนเดียว ใช้แคนลายใหญ่หรือลายน้อยสอดคล้องกับระดับเสียงสูงต่ำของผู้ลำ หมอลำพื้นถือว่าเป็นหมอลำที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งไม่มีใครทราบว่าหมอลำพื้นเกิดขึ้นเมื่อใด แต่คนรุ่นเก่าเล่าให้ฟังว่า หมอลำพื้น เริ่มมีในภาคอีสานตั้งแต่สมัยคนอีสานรับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามาเคารพนับถือ คำว่า ลำพื้น หมายถึง การลำเกี่ยวกับเรื่องราวหรือเป็นการเล่าเรื่องราวหมอลำพื้นเป็นการแสดงหมอลำแบบง่ายไม่มีพิธีต้องมากนัก และแสดงได้ทั้งกลางวัน และกลางคืน ซึ่งในสมัยก่อนเพียงแค่จุดได้ตามลานบ้านไม่มีเครื่องขยายเสียง และเวทีเพียง แต่ใช้แคร่ไม้ไผ่หรือยกพื้นสูงขึ้นเล็กน้อยก็สามารถแสดงหมอลำพื้นได้ และแสดงได้ทุกเรื่อง (สุกิจ พลประดม. 2536 : 143)

หมอลำพื้นลำคนเดียว โดยสวมบทบาทเป็นทั้งพระเอก นางเอก ตัวโกง ตัวตลก และตัวประกอบ อุปกรณ์สำคัญที่ใช้ช่วยเปลี่ยนบทบาทของหมอลำ คือ ผ้าขาวม้า หรือ ผ้าสไบ นอกจากนี้ยังใช้ผ้าขาวม้าสมมุติเป็นม้า เป็นเรือ เป็นช้าง เป็นอาวุธหรือเครื่องมือ เครื่องใช้ การแสดงลำพื้นมักแสดงบนพื้นเสมอกับผู้ชมผู้ฟังซึ่งนั่งวงรอบบริเวณที่ใช้เป็นเวทีอาจมีเสาไม้ผูกตะเกียงหรือขี้ไต้หรือหลอดไฟให้แสงสว่างอยู่ที่มุมใดมุมหนึ่ง

สิ่งที่หมอลำพื้นพัฒนามาจากการอ่านหนังสือ ก็คือ เน้นการแสดงลีลาการเล่าเรื่องทั้งโดยน้ำเสียง และการแสดงท่าทางประกอบนอกจากนี้เครื่องดนตรี คือ แคนก็มีความชัดเจนขึ้นในฐานะเป็นองค์ประกอบสำคัญ ซึ่งเกิดขึ้นในภายหลังลำพื้นเป็นการลำเกี่ยวกับเรื่องราวทั่วไป โดยผู้แสดงเป็นผู้ชายเพียงคนเดียวแสดงบทบาททั่วไปตลอดเรื่อง ใช้แคนเป่าประกอบด้วย ลายใหญ่ การแสดงเป็นแบบเรียบง่ายบนเวทีทำด้วยแคร่ไม้ไม่มีเครื่องขยายเสียง เวที ฉาก แสง และสี (สำเร็จ คำโหมง. 2538 : 460-461)

2. หมอลำกลอน หมอลำกลอนเป็นการแสดงที่ร้องโต้ตอบระหว่างชาย-หญิง โดยมีแคนเป็นเครื่องดนตรีหลักในการเป่าประกอบ จารุบุตร เรื่องสุวรรณ (252 : 25-26) กล่าวถึงลำกลอน ว่าเป็นการลำที่ผูกเรื่องขึ้นใหม่ให้ทันกับเหตุการณ์ โดยยึดคำประพันธ์ตามแบบเดิม

หมอลำกลอนว่าเป็นหมอลำที่ขับเรื่องยาวโดยดัดแปลงรายละเอียดของเนื้อหาใหม่แต่คงใจความสำคัญของเรื่องเอาไว้บทลำที่แต่งขึ้นมุ่งหมาย และความไพเราะเป็นสำคัญบางที่เรียกว่า ลำคู่ เพราะจะลำ 2 คน อาจเป็นชายทั้งคู่หรือหญิงกับชายลักษณะของกลอนลำที่ใช้ลำ เช่น ลำเกี่ยว ลำไจห์แก ลำเต้ย ลำชิงชู้ และกลอนเบ็ดเตล็ด เป็นต้น (ประเทือง คล้ายสุบรรณ. 2529 : 86)

หมอลำกลอน เป็นการขับร้องเพลงพื้นถิ่นของชาวอีสาน โดยหมอลำจะลำตาม กลอนลำ หมอลำกลอนเป็นหมอลำที่ลำตามบทร้อยกรองหรือกลอนลำที่จดจำมาจากครูผู้แต่งกลอน หรือ จากการบันทึกเสียงหมอลำกลอน หมอลำกลอนเริ่มเป็นที่รู้จักของผู้ฟังมากขึ้น ในขณะที่หมอลำพื้นเริ่มเสื่อม ลง และปัจจุบันไม่มีการแสดงหมอลำพื้นเป็นมหรสพในงานบุญเลยในปัจจุบัน(สุกิจ พลประถม. 2538 : 145)

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน (2542 : 3938-3939) อธิบายว่า ลำกลอน เป็นการแสดงโต้ตอบกันระหว่างคู่ลำ ใช้สมโภชงานมหรสพโดยการท่องจำกลอนลำเนื้อหาผู้ลำต้องมีปฏิภาณ ไหวพริบ มีน้ำเสียงไพเราะ รูปร่างสวยงาม ลำกลอนมี 3 ทำนอง คือ ทำนองทางสั้น ทำนองทางยาว และทำนองลำเตี้ย ประเภทลำกลอนมี 7 ประเภท คือ

- 1) ลำเกี่ยว เป็นการแสดงการลำเกี่ยวพาราสักัน มีหมอลำคู่ชาย หญิง และหมอแคน 1 คน หรือ 2 คน
- 2) ลำโจทย์แก้ เป็นการลำถามตอบกันระหว่างหมอลำฝ่ายชายกับหมอลำฝ่ายหญิง เน้นให้ความรู้
- 3) ลำสามเกลอ เป็นการลำถาม ตอบ กันแบบลำโจทย์แก้
- 4) ลำชิงชู้ เป็นการลำชิงรักหักสวาทระหว่างหมอลำชาย 2 คน หญิง 1 คน
- 5) ลำสามสิ่งหิ้งนาง เป็นการลำที่มีหมอลำฝ่ายชาย 3 คน ผลัดกันเกี่ยวหมอลำหญิง 1 คน ใช้หมอแคน 2-4 คน
- 6) ลำก๊ับก๊ပ် เป็นการลำเกี่ยวกันที่เอาก๊ับก๊ပ် (กรับ) มาตีประกอบจังหวะกับการลำทางสั้น โดยตัวหมอลำเองเป็นทั้งผู้ลำ และเคาะตีก๊ับก๊ပ်รายรำเข้าจังหวะกับเสียงลำ และเสียงแคน
- 7) ลำชิง เป็นการเอาลำกลอนมาประยุกต์ให้เข้ากับดนตรีสมัยใหม่ให้เกิดจังหวะที่รวดเร็วเร้าใจ และสนุกสนาน

หมอลำกลอนมีพัฒนาการมาจากลำพื้นพัฒนาเป็นการร้องโต้ตอบกันเป็นคู่ มีการถามตอบปัญหาเอาแพะชนกันอย่างจริงจังหมอลำ แต่ละคนก็มีกลอนของตัวเองที่เรียกว่า กลอนสด กลอนทำหรือกลอนด่า เพื่อให้คู่ต่อสู้เคียดแค้นหากฝ่ายใดยอมก็ถือว่าต้องพ่ายแพ้ลงจากเวทีไป (ธรรมจักร พรหมพัว. 2544 : 3)

หมอลำกลอนเป็นการลำของหมอลำโดยใช้กลอนลำ 3 อย่างเป็นหลัก คือ กลอนร้าย กลอนตัด กลอนเถื่อน โดยทั่วไปมีผู้แสดง 2 คน คือ หมอลำฝ่ายหญิงและหมอลำฝ่ายชาย

3. หมอลำหมู่ หมอลำหมู่เป็นหมอลำที่ใช้ผู้แสดงหลายคนแสดงเป็นเรื่องราว นิทานพื้นบ้านหรือเรื่องราวที่สนุกสนาน โดยสมมุติตนเป็นตัวละครในท้องเรื่องมีฉากประกอบ แต่งกายคล้ายลิเกดำเนินเรื่องอย่างลิเกแต่ร้องเป็นหมอลำ

การแสดงหมอลำหมู่เป็นการแสดงของหมอลำหลายคน เมื่อเปรียบเทียบกับ การแสดงหมอลำพื้นที่มีหมอลำเพียงคนเดียวหรือหมอลำกลอนที่มีหมอลำ 2-4 คน ลำหมู่ หมายถึง การแสดง การลำด้วยหมอลำหลายคนหรือที่เรียกว่าเป็นคณะ เป็นการแสดงที่มีเรื่องราวมีตัวละคร (หมอลำ) แสดงบทบาทในท้องเรื่อง ใช้กลอนลำบรรยายเรื่องราวบางที่ถูกรเรียกว่า ลำเรื่องต่อกลอน สันนิษฐานว่าเกิดขึ้นจากการนำเอารูปแบบการแสดงลำพื้นกับการแสดงลิเกของภาคกลางมาผสมผสานกัน และได้พัฒนารูปแบบการแสดงมาตามกระแสความต้องการของผู้ชม เช่น บางคณะเน้นการลำการแสดงทางด้านการร้องเพลง

ประกอบดนตรีสากลมากเกินไปจนพัฒนากลายเป็นวงดนตรีลูกทุ่ง แต่บางคนก็เน้นการลำตามกลอนลำแสดงให้สมจริงตามบทบาทการแสดง (สุกิจ พลประดม. 2538 : 149)

หมอลำที่ประยุกต์ พัฒนาการมาตาม กระแสสังคมเพื่อรักษาดลาด คือ หมอลำหมู่ โดยยุคแรกของการแสดงหมอลำหมู่ คือ ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยได้รับอิทธิพลมาจากการแสดงลิเกในด้านเครื่องแต่งกาย จึงเรียกว่า ลิเกลาว ต่อมาสังคมนิยมเพลงลูกทุ่งหมอลำหมู่จึงปรับปรุงรูปแบบการแสดงให้ผสมผสานกับการแสดงดนตรีลูกทุ่งเกิดเป็นลูกทุ่งหมอลำ มีการลำสลับกับการร้องเพลงลูกทุ่งมีการแสดงตลกหน้าเวทีเลียนแบบดนตรีลูกทุ่งทุกกระเปียดนิ้ว มีการปรับทำฟ้อนเป็นการเต้นตามจังหวะเพลงมีการโชว์ทางเครื่อง มีการใช้เครื่องดนตรีสากล เช่น ออร์แกน กีตาร์ เบส กลองชุด ทรัมเป็ต (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2540 : 209)

หมอลำหมู่ มาจากหมอลำพื้นที่เพิ่มผู้ลำมากขึ้นเล่นเป็นเรื่องราว โดยให้คนแสดงเป็นตัวละครแต่งกายตามลักษณะตัวละครบ้าง เรียกว่า หมอลำเวียงหรือหมอลำเรื่องต่อกลอนเป็นการแสดงที่เคร่งครัดต่อวิธีการแสดงและบทบาทมากที่สุด

หมอลำหมู่ เป็นการแสดงหมอลำหลายคนแต่ละคนแสดงตามบทบาทในท้องเรื่อง เรื่องที่แสดงมักเป็นเรื่องราววรรณกรรมอีสานหรือชาดก แต่ปัจจุบันเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ใช้แคนเป่าประกอบการลำ และใช้เครื่องดนตรีสากลประกอบการแสดงด้วย(ธรรมจักร พรหมพัว. 2544 : 3)

4. หมอลำเพลิน หมอลำเพลินเป็นหมอลำที่มีทำนองลำรวดเร็วคึกคักเร้าใจเรียกว่า ทำนองลำเพลิน มีการฟ้อนในขณะลำ และฟ้อนสลับลำการแต่งกายคล้ายลิเก ฝ่ายหญิงสวมกระโปรงสั้นหรือแต่งกายตามสมัยนิยม

หมอลำเพลิน ว่าเป็นการแสดงของ หมอลำคณะที่มีการประยุกต์ และวิวัฒนาการการลำมาจากลำเรื่องต่อกลอนหรือหมอลำหมู่ ซึ่งกลอนลำเพลินไม่เน้นสาระของกลอนลำ แต่เน้นจังหวะลีลาที่กระชับฉับไวของการลำจึงทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ที่สนุกสนานซึ่งถูกใจวัยรุ่นหนุ่มสาว สาวหมอลำที่แต่งกายด้วยชุดกระโปรงสั้นแบบทันสมัย ซึ่งบางครั้งชาวบ้านเรียก หมอลำเพลินว่า หมอลำก๊กขาว (สุกิจ พลประดม. 2538 : 152)

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคอีสาน (2542 : 3941) อธิบายไว้ว่า หมอลำเพลิน ว่าเป็นการลำที่มีวิวัฒนาการมาจากลำเรื่องต่อกลอนอีกทีหนึ่ง โดยประยุกต์ลักษณะการแสดงให้คล้ายละครเข้าหาการแสดงของมหรสพอื่น ที่กำลังเป็นที่ชื่นชอบของประชาชน อย่างเช่น

- 1) ทำนองลำ และจังหวะลำ ได้รับอิทธิพลจากเพลงป๊อป เพลงร๊าว และเพลงลูกทุ่งไทยภาคกลาง
- 2) การดำเนินเรื่องทำให้กระชับรวดเร็วคล้ายกับภาพยนตร์ โดยตัดทำร้ายรำ และการลำที่แสดงออกถึงความดงามอย่างประณีตแต่เย็นเยือก
- 3) การแต่งกายได้รับอิทธิพลมาจากการแสดงร๊าวหรือทางเครื่อง (ผู้เดินรำประกอบ) ของวงดนตรีลูกทุ่ง คือ นุ่งน้อยห่มน้อย
- 4) ดนตรีบรรเลงคลอได้รับอิทธิพลมาจากวงดนตรีร็อค คือ เปลี่ยนจากการใช้เครื่องดนตรีพื้นบ้านไปเป็นการใช้เครื่องดนตรีไฟฟ้าจำพวกกีตาร์ คีย์บอร์ด และกลองชุด

การแสดงลำเพลินต้องแสดงบนเวทีที่มีฉากหลังเช่นเดียวกันกับการแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอน แต่ไม่พินิจถึงเรื่องฉากปล่อยตัวละครออกมาลำ และการเจรจาดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็วส่วนใหญ่จะยืนลำ และเจรจาอยู่หน้าไมโครโฟน ซึ่งชวนห้อยลงมาจากราวกึ่งกลางเวที เนื้อเรื่องของกลอนลำอาจไม่

เกี่ยวข้องกับเนื้อเรื่องนิทานหรือนิยายที่กำลังแสดงอยู่ก็ได้ กล่าวคือ หมอลำอาจคัดเอากลอนลำเพลินที่กำลังเป็นที่นิยมหรือกำลังโฆษณาamlำก็ได้ แต่พอถึงบทเจรจาต้องเจรจาเพื่อดำเนินเรื่องว่าตนสวมบทบาทอะไร กำลังทำอะไร สรุปว่า ลำเพลินเดินเรื่องด้วยเรื่อง ด้วยบทเจรจาแต่กลอนลำออกนอกเรื่องก็ได้

5. หมอลำซิ่ง หมอลำซิ่งเป็นการแสดงลำกลอนประยุกต์ มีการผสมผสานระหว่าง การลำกับการร้องเพลงโดยมีเครื่องดนตรีสากลบรรเลงประกอบ มีการเดินรำของทางเครื่อง และมีท่าเต้นที่ สนุกสนานเข้าใจ เมื่อลำกลอนเกิดขบเซาเพราะมีคู่แข่ง เช่น ภาพยนตร์ ลำหมู ลำเพลิน และดนตรี ลูกทุ่ง หมอลำจึงต้องประยุกต์เอาเพลงลูกทุ่งเข้ามาผสมผสานนำกลองชุดมาตีให้จังหวะ และประกอบกับ สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ชาวอีสานเข้ามาอยู่ในเมืองหลวงมากขึ้นสัมผัสกับเพลงลูกทุ่ง และลูกกรุง หลากหลาย เมื่อกลับสู่บ้านเกิดก็ขอเพลงเหล่านี้จากหมอลำ หมอลำจึงต้องพัฒนาสามารถเล่นเพลงลูกทุ่ง เหล่านี้ได้ตามคำขอด้วย หมอลำซิ่งแพร่หลายอย่างรวดเร็ว เพราะจังหวะที่เราร้อนจนกลายเป็นตระกูลหมอลำ ใหม่ขึ้น มีคนนิยมทั่วทั้งอีสานเป็นประวัติดำเนิน (ธรรมจักร พรหมพวย. 2544 : 3)

6. ลำเต้ย คำว่า ลำเต้ย ประกอบด้วยคำสองคำ คือ ลำ กับ เต้ย คำว่า ลำ ในภาษาอีสาน หมายถึง การขับร้องด้วยทำนอง และภาษาพื้นบ้านอีสาน โดยมีแคนเป่า ประกอบทางประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวใช้คำว่า ลำ ในความหมายเดียวกัน เช่น ลำสีทันดอน ลำคอนสะหวັນ ลำสาละวัน แต่ส่วนทางตอนเหนือของลาวเรียกการขับร้องว่า ขับ เช่น ขับท่อมหลวงพระบาง ขับจิม (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดกาฬสินธุ์. 2521 : 39-45) ส่วนคำว่า เต้ย มีความหมาย 2 อย่าง คือ เต้ย หมายถึง ทำนองลำชนิดหนึ่งมีชื่อเรียกตามที่อยู่ของผู้ลำ เช่น เต้ยพม่า เต้ยมอญ เต้ยหัวโนนตาล และ เต้ย หมายถึง พูดเกี่ยวถ้าไปพูดเกี่ยวสาวเรียกไปเต้ยสาว

ลำเต้ย หมายถึง การขับร้องหรือการลำเกี่ยวพาราสีกันระหว่างหญิงชาย ลำเต้ยมี ทำนองลำแบบหนึ่งที่มีการเอื้อนเสียงเป็นช่วงตอนแต่ละท้องถื่นมักมีทำนองเพี้ยนกันไป เช่น เต้ยพม่า เต้ยหัวโนนตาล เต้ยคอนสวรรค์ เต้ยชัยภูมิ เป็นต้น

ลำเต้ย เป็นการลำที่เพิ่งเกิดขึ้นมาใหม่ในปัจจุบันยังใช้ลำเต้ย ในการแสดงการลำ โดยทั่วไป โดยหลังจากการลำทางยาวของหมอลำกลอนฝ่ายชายจบลงก็ต่อท้ายด้วยการลำทางยาวของหมอลำฝ่ายหญิง หลังจากนั้นฝ่ายหญิงก็ต่อดำด้วยลำเต้ยจากเนื้อหาของกลอนลำเต้ยแสดงให้เห็นว่า

ลำเต้ยจะลำเป็นตอนสุดท้ายของการลำอย่างแน่นอน (สุกิจ พลประถม. 2538 : 153-154)

บทความเรื่อง ลำทางสั้น ทางยาว ล่องโขงแล้วเฮามาเต้ยใส่กัน สรุปได้ว่า หมอลำมีวิวัฒนาการมาเป็นลำเต้ยโดยเริ่มจาก ลำพื้น ลำกลอน ลำหมู และลำเพลิน การลำกลอนมีรูปแบบ และวิธีการเล่นที่ได้รับความนิยมอยู่ในภาคอีสาน มาจนถึงปัจจุบันการลำกลอนลำอยู่ 3 ทำนอง ลำทางสั้น ลำทางยาว และลำเต้ย ปัจจุบันได้นำลำเต้ย มาประยุกต์เป็นเพลงลูกทุ่ง เช่น เต้ยสาวจันทร์กั้งโกบ ของ พรศักดิ์ ส่องแสง (ทรงวิทย์ ดลประสิทธิ์. 2530 : 108-114)

ลำเต้ย เป็นทำนองของชาวอีสานใช้ลำเกี่ยวพาราสีกันของหนุ่มสาวหมอลำมัก ลำเต้ยต่อท้ายการลำทางยาว และลำหลังจากจบการแสดงหมอลำ

ความเป็นมาของหมอลำหมู่

ไม่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษรว่าความเป็นมาของหมอลำหมู่เกิดขึ้นเมื่อใดและเกิดขึ้นที่ใด ใครเป็นผู้ทำเป็นคนแรก ตลอดจนมีวิวัฒนาการ จึงสรุปจากการบอกเล่าประวัติความเป็นมาหมอลำหมู่ของผู้รู้ได้ดังนี้

1) หมอลำหมู่มีกำเนิดมาจากหมอลำพื้น หมอลำพื้นเป็นหมอลำคนเดียว (ส่วนมากเป็นหมอลำผู้ชาย) เนื้อหาที่ลำเป็นนิทานพื้นบ้าน เช่น สังข์ศิลป์ชัย กาละเกด จำปาสีตัน ปลาบู่ทอง การเล่าเรื่องพื้นเพของตนเองจึงเรียกว่า หมอลำพื้น(บุญกว้าง วาทยะโยธา. 2524 : 33) หมอลำพื้นที่เป็นชายจะนุ่งโจงกระเบนหรือผ้าเหน็บกะเดี้ยวแบบอีสาน (ผ้าตาเหล็กก็เรียก) นุ่งเสื้อผ้าฝ้ายสีคราม (เสื้อดำหม้อนิล) ส่วนหมอลำหญิงนุ่งผ้าซิ่นมัดหมี่มีชายผ้าถุงหรือตีนซิ่นแบบอีสานสวมเสื้อดำหม้อนิลเวลาใช้ผ้าขาวม้าเป็นสื่อแทนตัวบุคคล กล่าวคือ ถ้าแสดงบทบาทเป็นพ่อใช้ผ้าขาวม้าพาดบ่า ถ้าเป็นแม่จะใช้ผ้าขาวม้าพาดเฉียงไหล่ (ภาษาอีสานใช้คำว่า เปียงซ้าย) ถ้าเป็นหญิงสาวเอาผ้าขาวม้าห่อ (ตุ้ม) ทิ้งถ้าเป็นพระเอกใช้ผ้าขาวม้ามัดเอว (คาดพุง) ถ้าเป็นโจรผู้ร้ายนักเลงใช้ผ้าขาวม้าโพกศีรษะเป็นต้น ถ้าหากเรื่องใดมีพาหนะ เช่น ม้า เรือ ทองโส ปิตตะผ่าย (อ้างถึงในพรเทพ วีระพูล. 2535 : 34-35) หมอลำพื้นก็จะใช้ผ้าขาวม้าสอดใส่ระหว่างขาทำท่าขี่เหมือนม้า และทำท่าพายเหมือนพายเรือ การลำพื้นผู้ลำดัดเสียงเป็นตัวละคร ชาย หญิง เด็ก หรือคนแก่เหมือนการพากย์ภาพยนตร์ การลำจะลำบนพื้นดินที่ยกเป็นเวทีมีน้อยมากในสมัยก่อนยังไม่มีไฟฟ้าใช้การจุดได้ (ซึกะบอง) เจ้าภาพที่มีฐานะดีก็จุดตะเกียงเจ้าพายุยี่ห้อลอนดอน (London) นิยมว่าจ้างหมอลำพื้นไปเป็นมหรสพในงานงานขันเหือนดี (งานสมโภชเรือนที่มีคนตาย) และงานขันกรรม (งานสมโภชเรือนที่มีหญิงคลอดลูก) ที่นิยมเป็นงานขันเหือนดี ค่าจ้างในสมัยก่อนอยู่ระหว่าง 10-20 บาท การว่าจ้างเจ้าภาพไปว่าจ้างที่บ้านของหมอลำคนนั้นการเดินทางไปลำหมอลำใช้วิธีเดินด้วยเท้า และการขี่ม้า

หมอลำหมู่มีวิวัฒนาการมาจากลำพื้น จากการลำคนเดียวมาเป็นการลำ 2 คน หมอลำชายกับชาย หญิงกับหญิง หรือชายกับหญิง แบ่งบทกันลำที่นิยมมาก คือ หมอลำฝ่ายชายกับหมอลำหญิงฝ่ายละครคน โดยหมอลำชายรับบทตัวละครชายทุกตัว หมอลำหญิงรับบทตัวละครหญิงทุกตัว ลำนิทานเรื่องเดียวกันเรียกว่า หมอลำคู่ เกิดธรรมเนียมการว่าจ้างหมอลำ 2 คนมาลำด้วยกันซึ่งชาวอีสานเรียกว่า มาลำใส่กัน (พรเทพ วีระพูล. 2535 : 36-37)

ดังนั้นหมอลำแต่ละคนต้องหัดลำในเรื่องนิทานหลายเรื่อง เพื่อจะได้ลำด้วยกันได้หมดแคนที่เป็นแคนประกอบการลำอาจมีเพียงคนเดียวหรือสองคนก็ได้สับเปลี่ยนกันเป่าแคนในสมัยนี้เริ่มมีการลำบนเวทีมากขึ้นเวทีทำด้วยไม้ยกสูงประมาณ 1 เมตร ขนาด 3x3 เมตร ไฟที่ให้แสงสว่างเวลาลำเป็นไฟจากซี้ได้ (ซึกะบอง) หรือตะเกียงเจ้าพายุซึ่งแขวนไว้ข้างเวที หลังคาเวทีมุงด้วยทางมะพร้าวประดับประดาด้วยสายรุ้งที่ทำจากกระดาษสี การลำเป็นการลำแบบปากเปล่าเนื่องจากยังไม่มีไฟฟ้าและเครื่องขยายเสียง ดังนั้นหมอลำจึงต้องมีเสียงดังเสียงใส ผู้ฟังฟังได้ชัดเจนและที่สำคัญที่สุด คือ ต้องเสียงไม่ตกเวลาลำไปนาน ค่าจ้างหมอลำคู่เพิ่มขึ้นจากเดิมเป็น 100-200 บาท ต่อหมอลำหนึ่งคน ส่วนหมอลำได้รับส่วนแบ่งจากหมอลำอีกทีหนึ่ง 20-30 บาท ต่อการลำหนึ่งครั้ง การเดินทางไปลำยังเป็นการเดินหรือขี่ม้าเหมือนเดิม สำหรับการแต่งกายของหมอลำคู่ในช่วงนี้ยังคล้ายการลำพื้น กล่าวคือ ฝ่ายชายนุ่งโจงกระเบน เสื้อดำหม้อนิล (เสื้อปานคอกลม แขนสามส่วนย้อมสี ด้วยครามแบบพื้นบ้าน) ฝ่ายหญิงนุ่งผ้าซิ่นไหมมัดหมี่เสื้อดำหม้อนิลมีผ้าสไบเฉียงไหล่ทั้งคู่ไม่สวมรองเท้า เนื่องจากสมัยนั้นยังไม่มีรองเท้า

การลำคู่หรือลำกลอนได้รับความนิยมมากขึ้น และเกิดการแข่งขันประชันกันว่า ใครเสียงดี ไพเราะจับใจเกิดธรรมเนียมการว่าจ้างหมอลำแบบสองคนมาลำประชันกัน โดยเฉพาะการประชันกันระหว่าง หมอลำชาย และหมอลำหญิงจะได้รสในการฟังมาก ผู้ลำจึงต้องชวนชายเรียนรู้เรื่องราวทั้งทางโลก และทางธรรม มีการพัฒนากลอนลำมาเป็นกลอนลำเกี่ยวกับความรู้ทางพุทธศาสนา ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ การพัฒนาประเทศตลอดจนกลอนลำเกี่ยวพาราสีหมอลำกลอนที่ดีจึงต้องเป็นผู้รู้มาก มีกลอนลำที่ดี มีคารมคมคาย ตลอดจนไหวพริบปฏิภาณ จึงสามารถต่อสู้กับหมอลำที่มาประชันกับตนได้ การลำจะเป็นการลำซักถาม และโต้ตอบกันไปมา ถ้าหากหมอลำคนใดไม่สามารถลำตอบคำถามหมอลำอีกคนได้หรือลำติดขัดถือ้งว่าเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ นอกจากการลำโจทย์แก้กันแล้วหมอลำกลอนยังนิยมการลำเกี่ยวพาราสีกัน (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2526 : 51)

กลอนเกี่ยวพาราสีเป็นกลอนพื้นฐานฝ่ายชายเป็นฝ่ายเสนอฝ่ายหญิงจะโต้ตอบตอนหัวคำฝ่ายหญิงไม่รักบางทีก็ว่าเอา ถึงขั้นลำต่อกันก็มีฝ่ายชายอาจโต้ตอบเอาแรงเหมือนกัน เมื่อเห็นว่ายังไม่สำเร็จฝ่ายชายก็ชวนลำเรื่องอื่นว่าไปอีกนาค่อยกลับมาเกี่ยวอีกสลับกันไปอย่างนั้นจนสว่าง ในขณะที่หมอลำจบแต่ละกลอนผู้ฟังที่พอใจมีอารมณ์ร่วมด้วย อาจออกมาสอยการสอยเป็นการพูดกลอนสั้น มีสัมผัสคล้องจอง เนื้อหาเป็นการเสียดสีสังคมเป็นคำกล่าวเข้าหาหยัสังคมและเรื่องเพศ คำสอยขึ้นต้นด้วยคำว่า สอย สอย เสมอ

หมอลำกลอนได้พัฒนาการแต่งกายใหม่ในสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี โดยเปลี่ยนมาเป็นสวมชุดสากล กล่าวคือ ฝ่ายชายสวมกางเกงขายาวสวมเสื้อแขนยาวผูกผ้าผูกคอ (เนคไทค์) เอาชายเสื้อยัดเข้าในขอบกางเกง สวมเข็มขัด สวมรองเท้า หนึ่งสีดำ บางคนก็อาจสวมเสื้อนอกทับเสื้อแขนยาวอีกที แต่พอลำไปได้สักพักฝ่ายชายมักถอดเสื้อนอกออกเพราะทรมานไม่ไหวก็มี ฝ่ายหญิงแต่งกายอย่างสวยงาม สวมกระโปรงตามสมัยนิยม สวมรองเท้าส้นสูง (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2526 : 51 และพิมพ์ทอง ภูโสภา. 2533 : 23) ขึ้นตอน ของการแสดง ลำกลอน แบ่งตามทำนองได้

3 ตอน คือ ลำทางสั้น ลำทางยาว และลำเต้ย ซึ่งแต่ละตอนมีขึ้นตอน การลำ คือ การลำทางสั้นถือว่าเป็นการลำช่วงแรก เนื้อหาที่ลำ ได้แก่ การไหว้ครู การประกาศคุณประการแก่เจ้าภาพ ลักษณะของงานการถามข่าวคราว และการเกี่ยวพาราสี ในขณะที่ลำหมอลำทั้งสองฝ่ายเคลื่อนไหวตัวพ้อนให้เข้ากับจังหวะลำ และจังหวะแคน บางครั้งก็หยุดลำทางสั้นไว้เพื่อพ้อนเกี่ยวกัน ประมาณ 3-5 นาที ค่อยลำต่อ และหาทางลง เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งลำโต้ตอบการลำทางยาวเป็นการลำอำลาเจ้าภาพ และผู้ฟังโดยลำฝ่ายละกลอน จากนั้นจึงปิดท้ายด้วยการลำเต้ย ซึ่งเป็นการลำที่สนุกสนานเร้าใจ (พิมพ์ทอง ภูโสภา. 2533 : 34-35)

หมอลำกลอน ได้มีวิวัฒนาการเรื่อยมามีผู้พยายามดัดแปลงการลำกลอนให้แปลกใหม่ได้เป็นที่นิยมอย่างกว้างขวาง เช่น หมอลำชิงขู้ หมอลำชิงฝัว หมอลำสามเกลอ หมอลำสามเกลอ ประกอบด้วย หมอลำชายสามคน หมอลำหญิงหนึ่งคน หมอลำฝ่ายชายสมมติเป็นข้าราชการหนึ่งคน พ่อค้าหนึ่งคนลำแยงผู้หญิง (หมอลำหญิง) ทองมาก จันทะลือ (อ้างถึงในพรเทพ วีระพล. 2535 : 39-40) ได้กล่าวถึงกำเนิดหมอลำสามเกลอว่า หมอลำสุวรรณ ปากแป หมอลำสมบุรณ์ ปากตัด และหมอลำสมภาร ล้นแสน เป็นผู้ทำหมอลำสามเกลอขึ้นครั้งแรก แต่ทำได้ 2-3 ปี ไม่เป็นที่นิยมจึงเลิก นอกจากหมอลำสามเกลอแล้วก็มีผู้ดัดแปลงเป็นหมอลำชิงฝัว แต่ก็ไม่เป็นที่นิยมเช่นเดียวกัน ครั้นมาถึงปี พ.ศ. 2529 หมอลำกลอนได้นำเอาเครื่องดนตรีสากล เช่น กลองชุด กลองทอมบ้า เบส กีตาร์ มาบรรเลงประกอบการลำกลอนร่วมกับแคน การลำเป็นการลำแบบเดิมสลับกับเพลงที่กำลังได้รับความนิยม (เรียกว่าลำสับเพลง) เป็นหมอลำกลอนแบบใหม่ เรียกว่า หมอลำกลอนชิงหรือหมอลำชิง มูลเหตุของการเกิดหมอลำกลอนชิง เกิดจากความต้องการของผู้ชมที่ชื่นชอบเพลงลูกทุ่ง เพลงลูกทุ่งหมอลำ เพลงหมอลำและเพลงสตริง และความนิยมใน

หมอลำกลอนแบบเดิมลดน้อยลง จึงมีผู้คิดดัดแปลงหมอลำกลอนให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น สามารถฟังได้ทั้งเด็กวัยรุ่น และคนแก่ จึงเกิดหมอลำกลอนซึ่งขึ้น

2) หมอลำหมู่เกิดจากการเลียนแบบลิเก ลิเกเป็นมหรสพที่เล่นกันทั่วไปในหมู่ชนที่อาศัยอยู่ในภาคกลางของไทย และในหมู่ชนชาวไทยโคราช (ไทยเบ็ง) ที่อาศัยอยู่ในบางพื้นที่ของจังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งชาวไทยโคราชมีภาษา และมีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกับชาวไทยภาคกลางนิยมเล่นลิเกมากกว่าหมอลำ ในขณะที่ชุมชนชาวไทยลาวนิยมหมอลำกันมากกว่า ครั้นปี พ.ศ. 2475-2485 ลิเกจากนครราชสีมาได้แผ่ขยายเข้าไปสู่ภาคอีสาน โดยทั่วไป (อุดม บัวศรี. 2526 : 89) คนอีสานเห็นเป็นของแปลกหันมานิยมลิเกมากกว่าหมอลำตามหมู่พากันหัดลิเกมีการว่าจ้างครูมาฝึกสอนลิเกแต่ลิเกก็อยู่ได้ไม่นานเพราะผู้แสดงไม่สนทนาภาษากลาง และไม่คอยคุ้นเคยกับเครื่องดนตรี ปี่พาทย์ ลิเกไม่นิยมลำมีแต่เจรจาคนฟังเบื่อหน่าย ประกอบกับพื้นฐานของคนอีสาน คือ การนิยมการลำอยู่แล้ว (แคน สาธิตา. 2532 : 54 และอุดม บัวศรี. 2526 : 89)

ต่อมาได้มีการพัฒนาลิเกไทยมาเป็นลิเกลาว มีบทร้องเป็นกลอนลิเก มีดนตรีเป็นเครื่องเป่าพาทย์การดำเนินเรื่องเหมือนลิเก แต่บทเจรจาเป็นภาษาพื้นเมือง (ภาษาไทยอีสาน) ปนกับภาษาไทยกลาง แต่ไม่เป็นที่นิยมเช่นเดียวกันได้มีผู้นำเอาหมอลำพื้นประยุกต์เข้ากับการแสดงลิเกเกิดเป็นหมอลำแบบใหม่เรียกว่า หมอลำหมู่ มีการเพิ่มจำนวนผู้แสดงมากขึ้น แต่งกายแบบลิเก มีเวที มีฉาก และการดำเนินเรื่องเหมือนลิเก แต่บทเจรจา และลำเป็นภาษาพื้นไทยอีสาน เครื่องดนตรีประกอบ ได้แก่ แคน พิณ ขอ และกลองโทน (เป็นกลองยาวชนิดหนึ่งแต่สั้น และเล็กกว่ากลองยาวธรรมดา) หมอลำหมู่บางคนอาจมีดนตรีพวกปี่พาทย์ เช่น ระนาด ปี่ ฉิ่ง ประกอบแต่ไม่ได้รับความนิยมนัก

กำเนิดของหมอลำหมู่ตามนัยนี้ว่า เดิมการแสดงที่ขึ้นหน้าขึ้นตามากที่สุดของชาวอีสานคือ หมอลำ ต่อมาก็คือ ลิเก เมื่อความเจริญทางด้านวิทยาศาสตร์แพร่หลายเข้าสู่ภาคอีสาน มีภาพยนตร์ไปฉายตามชุมชนอีสาน เมื่อลิเกและภาพยนตร์เข้ามาเป็นมหรสพแข่งขันกันกับหมอลำให้คนหนุ่มสาวลดความนิยมในการฟังหมอลำ พวกหมอลำจึงคิดหาวิธีการแสดงอย่างอื่น เพื่อเรียกร้องคนดูการลำแบบใหม่ที่เกิดขึ้นได้เรียกว่า หมอลำหมู่ ผู้ที่ริเริ่มการแสดงหมอลำหมู่เป็นคนในประเทศลาวท่านผู้นี้ ได้นำเอาหมอลำมารวมกันเป็นพวกให้แต่ละคนแสดงบทบาทตามท้องเรื่องเหมือนกับการเล่นลิเกหรือละครเรื่อง แต่บทเจรจา ทั้งหมดเป็นกลอนลำมีพูดเป็นร้อยแก้วบ้างแต่ก็น้อย มีการเพิ่มทำนองการลำมากขึ้นหลายทำนองแต่ที่นิยมมากก็คือทำนองลำเต้ย อันเป็นทำนองลำที่มีจังหวะเร้าสนุกสนาน หมอลำหมู่ได้รับความนิยมอย่างรวดเร็วในหมู่ชาวอีสาน (ก่อ สวัสดิพานิชย์. 2533 : 281-287)

มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกำเนิดหมอลำหมู่ว่าจะเกิดขึ้นในดินแดนภาคอีสานก่อนสงครามโลกครั้งที่สองเล็กน้อย ปี พ.ศ. 2480 โดยมีวิวัฒนาการมาจากหมอลำพื้น และได้รับอิทธิพลทางด้านการแสดงจากการแสดงลิเกของภาคกลาง ดังเห็นได้จากหมอลำหมู่มีการแต่งกายคล้ายลิเกการดำเนินเรื่องผจญภัยหรือฉากเหมือนลิเก แต่หมอลำหมู่แตกต่างจากลิเก คือ หมอลำหมู่ใช้ดนตรีพื้นบ้าน ได้แก่ แคน กลองโทน ในขณะที่ลิเกใช้วงปี่พาทย์ มีบทร้องและบทเจรจาลำเป็นภาษาอีสาน กล่าวคือ ร้องเป็นหมอลำสำหรับสถานที่เกิดหมอลำหมู่ขึ้นครั้งแรกเกิดขึ้นในแถบจังหวัดขอนแก่น ชัยภูมิแล้วค่อยแพร่กระจายไปยังจังหวัดอื่น เมื่อเกิดหมอลำหมู่ขึ้นปรากฏว่าได้รับความนิยมกันอย่างแพร่หลายรวดเร็ว เนื่องจากชาวอีสานเห็นว่าเป็นของแปลกใหม่ประกอบกับการมีพื้นฐานความชอบในหมู่หมอลำอยู่แล้ว จึงทำให้ชาวอีสานนิยมหมอลำหมู่กันอย่างกว้างขวาง หมอลำหมู่แพร่ขยายความนิยมโดยเริ่มต้นจากทางจังหวัดขอนแก่น ชัยภูมิ (ตามความเชื่อที่ว่าหมอลำหมู่เกิดขึ้นแถบนี้ก่อนที่อื่น) จากนั้นจึงขยายความนิยมไปยังมหาสารคาม กาฬสินธุ์

ร้อยเอ็ด อุบลราชธานีและที่อื่น ตลอดจนประเทศลาว (ชื่อในขณะนั้น) ความนิยมหมอลำหมู่ ทำให้หมอลำชนิดอื่นซบเซาลงจนก่อให้เกิดเสียงวิพากษ์วิจารณ์กันในหมู่ชาวอีสาน(พรเทพ วีระพล. 2535 : 42)

พิมพ์ รัตนคุณศาสตร์ ได้กล่าวถึง การกำเนิดของหมอลำหมู่ตามนัยนี้ว่า หมอลำหมู่ มีกำเนิดจากอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา โดยประยุกต์จากหมอลำพื้นเข้ากับลิเก หมอลำหมู่คณะแรก คือ คณะศรีมหาราช ต่อมาได้แผ่ขยายจากนครราชสีมาไปยังจังหวัดชัยภูมิ และขอนแก่น แล้วจึงขยายไปสู่จังหวัดอุบลราชธานีในเวลาต่อมา (พรเทพ วีระพล. 2535 : 41)

ขณะที่หมอลำกำลังได้รับความนิยมอยู่ระยะหนึ่งก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488) ผลของสงครามทำให้หมอลำหมู่ซบเซาลงระยะหนึ่งหลังจากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สงบลงประเทศไทยภายใต้การนำของ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี ได้เริ่มพัฒนาประเทศ วงการหมอลำได้รับการฟื้นฟูอีกครั้ง ได้มีการนำเอากลอนลำพิมพ์ออกจำหน่าย สถานีวิทยุกระจายเสียงเริ่มนำเอาหมอลำมาออกอากาศ มีการบันทึกแผ่นเสียง รัฐบาลสนับสนุนให้หน่วยงานราชการเกือบทุกจังหวัดในภาคอีสานจัดประกวดหมอลำ เพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น หมอลำได้บันทึกเสียงมากขึ้นมีการนำเอากลอนลำหมู่บันทึกแผ่นเสียงเป็นเรื่องนิทานที่ใช้ลำ เช่น สังข์ทอง ขุนทิฆ จำปาสีตัน โคเควี (ลัดดาวัลย์ ลาภบุญเรือง. 2533 : 89-90)

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 เป็นต้นมาวงการหมอลำเฟื่องฟูสุดขีด เมื่อ พรศักดิ์ ส่องแสง อัดเทปคาสเซ็ทชุดสาวจันทร์กั้งโกบออกมาจำหน่าย ปรากฏว่าเทปหมอลำชุดดังกล่าวขายดีที่สุดในประเทศไทยลบสถิติเทปที่จำหน่ายเพลงสูงสุด ชุด เมตตินไทยแลนด์ของวงดนตรีคาราบาว ด้วยยอดจำหน่ายหนึ่งล้านตลับขึ้นไป (ลัดดาวัลย์ ลาภบุญเรือง. 2533 : 98) ทำให้หมอลำได้รับความนิยมทั่วประเทศ ผู้ฟังหันมานิยมกลอนลำประยุกต์ที่นำเอาคำร้องภาษาไทยภาคกลาง แทรกเข้าไปในเนื้อเพลงอีสานควบคู่ไปกับการแทรกทำนองเพลงลูกทุ่งสลับกับจังหวะหมอลำที่เร้าใจ มีการผลิตเทปเพลงหมอลำประยุกต์ออกสู่ตลาดอย่างต่อเนื่อง และใช้ชื่อต่างกัน เช่น ลำเดิน ลำแพน ลำเต้ย ปรากฏว่าได้รับความนิยมเป็นอย่างมากมีการนำเอากลอนลำออกเผยแพร่ทางสถานีโทรทัศน์แทบทุกช่อง ในรูปของมิวสิกวิดีโอ (Music Video) พระเอกนางเอก หมอลำหลายคนได้ผันตัวเองเป็นนักร้องลูกทุ่งหมอลำ นักร้องที่ประสบผลสำเร็จในช่วงนั้น ได้แก่ พรศักดิ์ ส่องแสง สมหมายน้อย ดวงเจริญ สมโภชน์ ดวงสมพงษ์ บานเย็น รากแก่น จินตหรา พูลลาภ สาธิต ทองจันทร์ เดือนเพ็ญ อำนวยพร พิมพ์า พรศิริ เย็นจิตร พรเทวี เฉลิมพล มาลาคำ

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2532 เป็นต้นมาชาวอีสานนิยมหมอลำหมู่มากขึ้น มีการว่าจ้างหมอลำหมู่ไปแสดงในงานมากขึ้น ในขณะที่ภาพยนตร์ และวงดนตรีลูกทุ่งกลับได้รับความนิยมลดลงหมอลำเรื่องต่อกลอน และหมอลำเพลิน ได้วิวัฒนาการทางด้านการแสดงทางเครื่อง และได้มีการเพิ่มจำนวนทางเครื่องมากขึ้น เริ่มมีทางเครื่องที่แสดงทางเครื่องโดยเฉพาะ การแต่งกายของทางเครื่องเปลี่ยนจากการนุ่งกางเกงขาสั้นข้างในมาเป็นการนุ่งกางเกงในทึบหรือชุดว่ายน้ำ เครื่องแต่งกายของทางเครื่องวิจิตรเหมือนวงดนตรีลูกทุ่งฉากเป็นฉากถาวรที่ถอดได้ประกอบได้ แสดงบนเวทีลอย ซึ่งเป็นเวทีมาตรฐาน และเริ่มนำเอาเพลงสตริงที่กำลังได้รับความนิยมเข้ามาเล่น ขณะแสดงทางเครื่องประกอบกับในระยะนี้ ได้จัดให้มีการประกวดหมอลำหมู่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงหลายแห่ง นอกจากนี้สถานีโทรทัศน์ช่อง 4 ขอนแก่น ยังนำเอาหมอลำหมู่ออกแสดงเผยแพร่อยู่เสมอ ทำให้หมอลำหมู่ได้รับความนิยม (พรเทพ วีระพล. 2535 : 48-49)

ประเภทของหมอลำหมู่

หมอลำหมู่จำแนกออกเป็น 2 ประเภท ตามลักษณะลีลาหรือลักษณะการลำ คือ หมอลำเพลินและหมอลำเรื่องต่อกลอน ดังนี้

1. หมอลำเพลิน

หมอลำเพลิน เป็นหมอลำอีกประเภทหนึ่งที่ใช้ทำนองลำคึกคักเร้าใจที่เรียกว่า ทำนองลำเพลิน ในการลำเป็นส่วนมากการแต่งกาย ของหมอลำเพลินแตกต่างจากหมอลำเรื่องต่อกลอนตรงที่หมอลำชายที่เป็นตัวเอกไม่นุ่งโจงกระเบน แต่นุ่งกางเกงขาสั้นส่วนบนศีรษะไม่สวมหัวมอญ แต่ประดับด้วยดอกไม้ ประดิษฐ์หมอลำหญิงที่เป็นตัวเอกแต่งกายชุดไทยที่ออกแบบตัดเย็บพิเศษเหมือนชุดไทยแต่กระโปรงสั้นเลยเข้าหรืออาจสวมกระโปรงสั้น เสื้อสีก็ได้ การลำก่อนออกแสดงนิยมลำเปิดผ้าม่านกั้นหลังจาก จากนั้นจึงพ้อนออกสู่หน้าเวทีลำเดินกลอนหนึ่งกลอน ซึ่งอาจเป็นกลอนลำเพลิน ลำเต้ย ลำเดินจบแล้วเจรจาดำเนินเรื่อง ลำเดินกลอนอีกหนึ่งกลอนจึงเข้าหลังจากในช่วงของการดำเนินเรื่องตัวละครอาจลำดำเนินเรื่องเป็นทำนองลำยาวก็ได้ แต่ทำนองการลำเพลินหรือवादลำเพลินเหมือนกัน โดยทั้งหมดไม่แบ่งแยกออกเป็นหลายवादเหมือนหมอลำเรื่องต่อกลอน กลอนลำเพลินนิยมขึ้นต้นด้วยคำว่า โอยนอนางหรือโอยได้ชาย (พรเทพ วีระพูล. 2535 : 53-54)

2. หมอลำเรื่องต่อกลอน

ทองมาก จันทะลือ กล่าวว่า สำหรับชื่อหมอลำเรื่องต่อกลอนนั้นผู้รู้ได้ให้ความกระจ่างชัดในเรื่องนี้ว่า เดิมหมอลำหมู่ลำกลอนต้นเป็นเรื่องราวนิทานเรื่องเดียวกัน ต่อมาได้มีการแต่งกลอนลำให้หมอลำแต่ละคนท่องเวลาลำ เมื่อคนหนึ่งลำจบบทของตนหมอลำคนอื่นลำต่อกันไปการลำต่อกลอนกันจึงเรียกว่า “หมอลำเรื่องต่อกลอน ผู้ที่เรียกคนแรก คือ นายทองลือ แสันทวีสุข หัวหน้าคณะรังสิมันต์ ได้มีการพูดออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงด้วยคนก็เลยเรียกหมอลำหมู่แบบเดิมว่า หมอลำเรื่องต่อกลอน จนถึงปัจจุบัน (พรเทพ วีระพูล. 2535 : 49)

ฉวีวรรณ ดำเนิน กล่าวถึง หมอลำเรื่องต่อกลอน ส่วนมากลำทำนองลำทางยาวอันเป็นทำนองช้าเศร้าโศก ผู้ลำจะเน้นการเอื้อนเสียง ส่วนการลำทำนองเต้ยลำตอนเข้าหลังจากก่อนที่ตัวละครออกฉากไม่มีการกล่าวหรือลำเปิดผ้าม่านกั้นเหมือนหมอลำเพลิน ตัวแสดงเดินออกด้านหน้าเวทีเลยถ้าเป็นการออกแสดงครั้งแรกยกมือไหว้ผู้ชมจากนั้นลำทำนองลำทางยาวเป็นกลอนแนะนำตนเองลำดำเนินเรื่อง เสร็จจาก่อนกลับเข้าหลังจากลำเดินกลอนพวก ลำเต้ย ลำเพลิน ลำเดิน ลำแพน อันเป็นทำนองที่คึกคักเร้าใจ 1-2 กลอน การแต่งกายของหมอลำเรื่องต่อกลอนแต่งคล้ายลิเก หมอลำชายนุ่งโจงกระเบนทับกางเกงขาสั้น ส่วน หมอลำชุดที่ปักดินหรือประดับประดาด้วยเพชรพลอยเทียมกากเพชรหรือกระจกบนศีรษะสวมหัวมอญ ส่วนหมอลำฝ่ายหญิงแต่งชุดไทยส่วนมากเป็นชุดไทยจักรีมีบ้างที่ แต่งชุดราตรียาว สำหรับหมอลำเรื่องต่อกลอนवादกาฬสินธุ์มหาสารคามแต่งกายเหมือนหมอลำเพลิน(พรเทพ วีระพูล. 2535 : 50)

หมอลำเรื่องต่อกลอนเป็นหมอลำหมู่แบบเดิม ที่ได้มีวิวัฒนาการมาตามยุคสมัยจนปัจจุบัน มีชื่อเรียกเป็นอย่างอื่นหลายชื่อคือ หมอลำหมู่ หมอลำหมู่แบบธรรมดา หมอลำเรื่อง และหมอลำเวียง การที่เรียกว่า หมอลำหมู่ เป็นเพราะความเคยชินที่เรียกหมอลำแบบนี้ว่าหมอลำหมู่มาแต่เดิม การเรียกหมอลำหมู่แบบธรรมดาาก็เพื่อแยกให้ชัดเจน ระหว่างหมอลำหมู่แบบนี้กับหมอลำเพลินที่เรียกชื่อว่า หมอลำเวียง เพราะเป็นการลำที่ชาวเวียงจันทน์นิยมชมชอบมาก ท่วงทำนองการลำเป็นลำยาวอ่านหนังสือมีคติได้เรื่องราวดีตรงกับวิถีชีวิตของชาวลาว (อุดม บัวศรี. 2526 : 90)

ทำนองลำหรือวาทลำของหมอลำเรื่องต่อกลอนในปัจจุบัน มีผู้ให้ความเห็นแตกต่างกัน ออกเป็น 2 แนว คือ กลุ่มหนึ่งเห็นว่ามียู่ 4 วาดลำ คือ วาดซอนแก่น วาดอุบลราชธานี วาดมหาสารคาม และวาดกาฬสินธุ์ (พิณ เพลงไพร. 2530 : 65) ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเห็นว่ามียู่ 3 วาด คือ วาดซอนแก่น วาดอุบลราชธานี และวาดกาฬสินธุ์-มหาสารคาม สำหรับวาดกาฬสินธุ์-มหาสารคามมีทำนองคล้ายกันมาก ให้ถือว่าเป็นวาทเดียวกัน (ไพศาล สังวาลี. 2530 : 28) ความแตกต่างทางด้านวาทลำของหมอลำหมู่ คือ

1) วาดอุบลราชธานี ฉลาด ส่งเสริม (อ้างถึงในพรเทพ วีระพล. 2535 : 51-53) กล่าวถึง วาดอุบลราชธานี เน้นการใช้เสียง การใช้ลูกคอ ขึ้นต้นด้วย โอ และมักมีคำว่า ฟ้าเอ๋ย แล้ว บัดนี้ พ่อผมเอ๋ย แม่ผมเอ๋ย นี่แหละ

2) วาดซอนแก่น หนูอาจ มณีทอง (อ้างถึงในพรเทพ วีระพล. 2535 : 51-53) กล่าวถึง วาดซอนแก่น ไม่นิยมเล่นเสียงกลอนลำไม่มีโอเหมือนวาดอุบลราชธานี นิยมขึ้นต้นด้วยคำว่า อันนี้ บาทนุมน้อย พ่อแม่เอ๋ย

3) วาดกาฬสินธุ์-มหาสารคาม เกศา เกตุแก้ว (อ้างถึงในพรเทพ วีระพล. 2535 : 51-52) กล่าวถึง วาดกาฬสินธุ์-มหาสารคาม ไม่มีโอ ลำเสียงใหญ่ คำว่า ฟ้า ก็มีบ้างแต่สั้นกว่าวาดอุบลราชธานี นิยมขึ้นต้นด้วยคำว่า มาบัดนี้ มาวันนี้ เวลาในตอนนี้ แล้วแต่ขึ้นต้นด้วยคำพูด

หมอลำเรื่องต่อกลอนวิวัฒนาการตนเองตามยุคตามสมัย ทั้งนี้เพราะหมอลำเรื่องต่อกลอน เป็นการแสดงเพื่อความบันเทิง และเป็นอาชีพอย่างหนึ่ง ดังนั้นจึงต้องพยายามปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เป็นที่นิยมของผู้ชมอยู่เสมอ ได้ประยุกต์เอารูปแบบการแสดงแบบอื่นที่กำลังเป็นที่นิยมของผู้ชมในขณะนั้นเข้ามาผสมผสานกับการแสดงหมอลำได้อย่างผสมผสานกลมกลืน นอกจากนี้ยังได้นำเอาวิทยาการเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในด้านแสง สี เสียง เข้ามาใช้เป็นองค์ประกอบหนึ่งของการแสดงหมอลำอีกด้วย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่องการแสดงทางเครื่องหมอลำหมู่ สรุปลักษณะเกี่ยวกับการพัฒนาการของหมอลำหมู่หรือหมอลำเรื่องต่อกลอน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนี้

1) ผู้แสดง ผู้แสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนในสมัยก่อนกับผู้แสดงในปัจจุบัน มีความแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย กล่าวคือ ผู้แสดงในสมัยก่อนหลายคนเคยเป็นหมอลำกลอนมาก่อน ต่อมาจึงมาเป็นหมอลำเรื่องต่อกลอน ส่วนมากผู้ที่เคยเป็นหมอลำกลอนมาก่อนเป็นหัวหน้าคณะหรือเป็นตัวเอก เช่น พระเอก นางเอก เป็นต้น ตัวอย่างเช่น หมอลำหมู่คณะรังสิมันต์ ซึ่งเป็นหมอลำหมู่ที่มีชื่อเสียงมากในอดีต ทั้งพระเอก คือ นายทองคำ เฟื่องดี และนางเอก คือ นางฉวีวรรณ ดำเนิน ต่างก็เคยเป็นหมอลำกลอนมาก่อน ส่วนผู้แสดงหมอลำหมู่ในปัจจุบันส่วนมากไม่เคยเป็นหมอลำกลอนเลยมีเพียงหัวหน้าคณะของหมอลำหมู่บางคณะเท่านั้นที่เคยเป็นหมอลำกลอนมาก่อน ในด้านจำนวนผู้แสดงของหมอลำเรื่องต่อกลอนในอดีต และปัจจุบันไม่แตกต่างกันมากนัก คือ หมอลำหมู่คณะหนึ่งมีผู้แสดงหมอลำ 10-15 คน โดยมีตัวหลักที่ขาดไม่ได้ คือ พ่อ หรือพระราชา แม่ หรือมเหสี พระเอก นางเอก ตัวโกงชายหรือหญิง คนรับใช้ และตัวตลก นอกจากนั้นเป็นตัวประกอบตามเรื่องที่แสดง เช่น ฤาษี ทหาร แม่หม้าย ยักษ์ จอร์ สำหรับการแสดงคัดเลือกผู้แสดงให้แสดงบทบาทตามท้องเรื่องนั้น หัวหน้าคณะเป็นผู้พิจารณาโดยพิจารณาจากเสียงร่ำร้อง หน้าตา บุคลิกภาพเป็นสำคัญ โดยส่วนมากผู้ที่เสียงดีที่สุดได้เป็นพระเอก นางเอก ผู้ที่แสดงตลกส่วนมากเป็นผู้ที่มีอารมณ์ขันอยู่เสมอหรือคนที่มีความขี้บ่นด้อย เช่น อ้วน ผอม พิกุล เป็นต้น

(พรเทพ วีระพล. 2535 : 55-70)

2) โอกาสที่แสดง หมอลำเรื่องต่อกลอนในสมัยก่อนมีโอกาสดังแต่เทศกาลออกพรรษา เทศกาลบุญกฐิน และผ้าป่าในเดือนสิบสองเรื่อยไปจนกระทั่งถึงเทศกาลบุญบั้งไฟ ในเดือนหก เจ้าภาพว่าจ้างหมอลำไปแสดงในงานเทศกาลทั้งงานส่วนตัว และงานส่วนรวม เช่น งานบวช งานบุญเบิกบ้าน งานบุญผ้าป่า งานบุญพระเวส งานบุญตรุษสงกรานต์ งานบุญบั้งไฟ เป็นต้น ชาวอีสานนิยมว่าจ้างหมอลำมาแสดงเพราะนอกจากเป็นมหรสพที่สร้างความบันเทิงแล้วยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้มีฐานะดี มีหน้ามีตาของเจ้าภาพ และแสดงถึงอานิสงส์ในการทำบุญของผู้มาร่วมว่าจ้าง ดังนั้นถ้าเจ้าภาพสามารถว่าจ้างคณะหมอลำเรื่องต่อกลอนที่มีชื่อเสียงมาแสดงในงานของตนจะได้รับการกล่าวขานจากผู้ชม

3) สถานที่แสดง สถานที่แสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนในสมัยก่อนแสดงที่บริเวณหน้าบ้านเจ้าภาพทางแยกกลางหมู่บ้าน บริเวณวัด ถ้าเป็นงานส่วนตัวส่วนมากแสดงบริเวณบ้าน(เรือน) เจ้าภาพหรือบริเวณใกล้เคียงที่อยู่ใกล้บ้านเจ้าภาพมากที่สุด ส่วนงานส่วนรวมนิยมให้คณะหมอลำหมู่แสดงในสถานที่เป็นศูนย์รวมของการจัดงาน เช่น ภายในบริเวณวัด ศาลากลางบ้าน หรือทางแยก เป็นต้น สถานที่แสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนในปัจจุบันก็เหมือนกันกับในอดีต เพียงแต่ว่าที่แสดงต้องกว้างขวางมากกว่าเดิม ทั้งนี้เพราะต้องใช้พื้นที่ในการตั้งเวทีตั้งตู้ลำโพงขนาดใหญ่ และมีพื้นที่สำหรับผู้ชมนั่งชมการแสดง ดังนั้น ถ้าหากว่าบริเวณเรือนเจ้าภาพคับแคบ หรือภายในหมู่บ้านคับแคบต้องหาบริเวณที่แสดงใหม่ที่กว้างขวาง เช่น บริเวณวัดหรือสนามโรงเรียน เป็นต้น นอกจากนี้ในหมู่บ้านชนบทหลายหมู่บ้านจะสร้างเวทีไว้ให้หมอลำแสดงโดยเฉพาะ ซึ่งนิยมสร้างไว้ในบริเวณวัด

4) การว่าจ้าง การว่าจ้างคณะหมอลำเรื่องต่อกลอนเพื่อไปแสดงในงาน ในสมัยก่อนเจ้าภาพต้องเดินทางไปติดต่อว่าจ้างถึงที่อยู่ของคณะหมอลำ ทั้งนี้ก็เนื่องจากในขณะนั้นยังไม่มีสำนักงานหมอลำ ครั้นต่อมาเมื่อมีผู้มาตั้งสำนักงานหมอลำขึ้น โดยตั้งอยู่ในแหล่งชุมชนที่มีการเดินทางมาว่าจ้างสะดวกหมอลำต่างพากันมาสังกัดสำนักงานหมอลำ เจ้าภาพสามารถเดินทางไปว่าจ้างถึงที่อยู่ของคณะหมอลำหรือจะว่าจ้างที่สำนักงานหมอลำที่คณะหมอลำนั่นสังกัดอยู่ก็ได้ ซึ่งในสมัยปัจจุบันเจ้าภาพนิยมที่มาว่าจ้างที่สำนักงานหมอลำมากกว่าการไปว่าจ้างที่ที่อยู่ของคณะหมอลำ ทั้งนี้เพราะการเดินทางมาว่าจ้างสะดวกกว่า และยังมีคณะหมอลำให้เลือกหลายคณะอีกด้วย ในการว่าจ้างถ้าหากตกลงว่าจ้างเจ้าภาพต้องวางมัดจำเป็นเงินจำนวนหนึ่งตามแต่คณะหมอลำจะกำหนดและมีการทำสัญญาว่าจ้างเป็นลายลักษณ์อักษร ถ้าหากว่าฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ปฏิบัติตามสัญญาอีกฝ่ายสามารถฟ้องร้องได้ตามกฎหมาย

5) ค่าจ้าง ค่าจ้างหมอลำเรื่องต่อกลอนขึ้นอยู่กับค่าของเงินในสมัยนั้น ชื่อเสียงของคณะหมอลำ และระยะทางที่คณะหมอลำต้องเดินทางไปแสดง ค่าจ้างของคณะหมอลำในสมัยแรกอยู่คณะละ 100-300 บาทต่อการแสดงหนึ่งคืน คณะที่มีชื่อเสียงมากได้ค่าจ้างสูงสุดไม่เกิน 500 บาท ถ้าหากว่าเดินทางไปแสดงไกล เช่น ในประเทศลาว ปราจีนบุรี เพชรบุรีหรือที่อื่น ค่าจ้างก็จะแพงขึ้น เนื่องจากระยะทางไกลค่าจ้างจะอยู่ระหว่าง 500 บาทขึ้นไป ค่าจ้างที่สมาชิกคณะหมอลำได้รับขึ้นอยู่กับความสามารถ และประสบการณ์ พระเอก นางเอก ได้ค่าจ้างมากหน่อย คนละ 10-20 บาท ตัวประกอบ ทาสีทาสีได้รับ คนละ 4-5 บาท ครั้นต่อมาค่าของเงินได้เปลี่ยนแปลงมาตามยุคสมัยค่าจ้างหมอลำได้เพิ่มขึ้นตามค่าของเงิน ปีพ.ศ. 2507 ค่าจ้างคณะหมอลำจะอยู่ระหว่าง 2,000-10,000 บาท ต่อการแสดงหนึ่งครั้งมีเพียงคณะรังสิมันต์คณะเดียวเท่านั้นที่ค่าจ้างเกิน 10,000 บาท ต่อการแสดงหนึ่งครั้งค่าจ้างคณะหมอลำเรื่องต่อกลอน ในปัจจุบันจะอยู่ระหว่าง 50,000-100,000 บาท ถ้าไปแสดงในที่ไกลก็เป็นอีกราคาหนึ่ง

6) การเดินทางไปแสดง การเดินทางไปแสดงของคณะลำเรื่องต่อกลอน ในระยะแรกเดินทางด้วยเท้าเพราะในสมัยนั้นการคมนาคมยังไม่สะดวกยังไม่มียานยนต์โดยสาร สมาชิกคณะหมอลำต้องขออุปกรณ์การแสดงเดินข้ามห้วย ข้ามทุ่งนา ข้ามป่าเขาเพื่อไปแสดงที่บ้านเจ้าภาพ บางครั้งบ้านเจ้าภาพอยู่ไกลต้องเดินทางหลายวัน บางครั้งคณะหมอลำเดินทางไปค้าที่หมู่บ้านใดก็ขอนอนค้างคืนที่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านบ้านกำนัน บ้านญาติพี่น้อง ศาลากลางบ้านหรือศาลาวัด พวกชาวบ้านเมื่อได้ทราบว่ามีคณะหมอลำมาพักที่หมู่บ้านของตนก็ไปห้อมล้อมพุดคุย ซึ่งบางหมู่บ้านก็ขอให้คณะหมอลำแสดงให้ชมพอกินข้าวเย็นเสร็จคณะหมอลำก็แสดงให้ชาวบ้านชม แต่ใช้เวลาไม่นานนักก็หยุดพักผ่อนหลับนอนวันรุ่งขึ้นก็เดินทางต่อไปจนถึงบ้านเจ้าภาพ และทำการแสดงที่บ้านเจ้าภาพรับเงินค่าจ้าง ส่วนที่เหลือเดินทางกลับนอกจากการเดินทางด้วยเท้าแล้วหมอลำบางคนยังเดินทางโดยเกวียน ซึ่งในสมัยนั้นชาวอีสานมีเกวียนใช้กันอยู่ทั่วไป

ต่อมาการคมนาคมสะดวกมากขึ้นมียานยนต์โดยสาร โดยเฉพาะระหว่างจังหวัดระหว่างอำเภอใหญ่การเดินทางไปแสดงเริ่มมีการเดินทางโดยรถยนต์ แต่ก็เป็นการเดินทางโดยรถยนต์เฉพาะเส้นทางที่มีรถยนต์โดยสารผ่านเท่านั้น แต่สถานที่อื่นก็ต้องเดินทางด้วยเท้าเช่นเดิม การเดินทางไปแสดงในสมัยนี้ทั้งเดินทางด้วยเท้า และรถยนต์โดยสาร ต่อมาภายหลังการคมนาคมสะดวกยิ่งขึ้นประชาชนสามารถซื้อรถยนต์เป็นสมบัติของตนเอง คณะหมอลำว่าจ้างเหมารถยนต์เพื่อเดินทางไปแสดงในปัจจุบันการเดินทางไปแสดงเดินทางโดยรถยนต์เท่านั้น ไม่มีการเดินทางด้วยเท้าอีกแล้ว คณะหมอลำที่มีงานแสดงแทบทุกวันก็ว่าจ้างเหมารถยนต์เป็นประจำในการเดินทางไปแสดง ปัจจุบันนี้คณะหมอลำหลายคณะได้ซื้อรถยนต์เพื่อใช้ในการแสดงหมอลำโดยเฉพาะแล้ว

7) เวที การแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนในระยะแรกจะแสดงบนพื้นดิน โดยมีผ้าฉากกันแบ่งสถานที่ออกเป็น 2 ส่วนด้านหน้าฉากปล่อยโล่งเป็นสถานที่สำหรับแสดง ส่วนด้านหลังฉากใช้กันมะพร้าวล้อมกันเป็นอาณาบริเวณเหมือนปะรำพิธีเป็นที่สำหรับสมาชิกคณะหมอลำเตรียมตัวออกแสดง ไม่นิยมมุงหลังคา ต่อมาได้วิวัฒนาการมาแสดงบนเวทีโดยเวทีนี้เจ้าภาพเป็นผู้สร้างขึ้นความสูงประมาณ 1 เมตร กว้าง 5 เมตร ยาวประมาณ 8 เมตร ใช้ไม้เนื้อแข็งทำเป็นเสาใช้ต้นมะพร้าวทำเป็นเสาก็ได้คานและไม้ปูพื้นเป็นไม้เนื้อแข็งเวลาแสดงคณะหมอลำก็กางผ้าฉากกันกลางเวที โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ด้านหน้าฉากเป็นที่แสดง ด้านหลังฉากเป็นที่เตรียมตัวแสดง ในปัจจุบันคณะหมอลำนิยมแสดงบนเวทีลอยเวทีลอยเป็นเวทีมาตรฐานที่สามารถถอดได้ประกอบได้

8) ฉากหรือผ้าฉาก ฉากของคณะหมอลำเรื่องต่อกลอนในสมัยก่อนเป็นผ้าผืนใหญ่ที่เขียนด้วยสีเป็นรูปวิว รูปป่าเขา รูปพระราชนิเวศน์ 2 ลำ พื้นหัวท้ายของผ้าฉากหมอลำคณะหนึ่ง มีผ้าฉาก 1-5 ผืน เวลาไปแสดงก็ให้สมาชิกคณะหมอลำหามสมัยที่ยังเป็นการแสดงบนพื้นดิน คณะหมอลำที่มีผ้าฉากผืนเดียวชุดหลุม 2 หลุมให้ห่างกัน พอที่จะชิงผ้าฉากได้นำไม้ไผ่ 2 ลำ แหย่ลงไปในหลุมใช้ดินที่ขุดขึ้นมาถมตาดินให้แน่น เพื่อไม่ให้ไม้ไผ่ทั้งสองลำโยกได้นำผ้าฉากมาชิงบนไม้ไผ่ทั้ง 2 ลำ ระหว่างด้านข้างของผ้าฉากกับไม้ไผ่ที่ฝังไว้เว้นช่องว่างพอที่ผู้แสดงจะผ่านได้อย่างสบายเป็นเสมือนประตูเข้าออก บางคณะนำผ้าที่บางมาทำเป็นม่านประตู สำหรับคณะหมอลำที่มีผ้าฉากหลายผืนก็ชุดหลุมฝังไม้ไผ่ทั้งสองข้าง เพื่อชิงฉากเพิ่มขึ้นเวลาที่แสดงหมอลำมีการปล่อยหรือม้วนผ้าฉากขึ้นเพื่อให้รูปที่วาดอยู่บนผ้าฉากสอดคล้องกับบรรยากาศหรือฉากที่กำลังแสดงมากที่สุด เช่น ฉากที่ผู้แสดงกำลังเดินทางไปยังเมืองอื่น ผ้าฉาก เป็นรูปวิวทิวทัศน์ ป่าเขา ครั้นเมื่อคณะหมอลำมีวิวัฒนาการมาเป็นการแสดงอยู่บนเวทีก็ยังคงใช้ผ้าฉากเหมือนเดิม

ฉาก หรือผ้าฉากของคณะหมอลำในปัจจุบันมีอยู่หลายคณะ บางคณะใช้ผ้าฉากแบบเดิม บางคณะใช้ผ้าสีพื้นใหญ่บนจอเหมือนจอภาพยนตร์ และฉากโปร่ง

9) เครื่องเสียง การแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนในระยะแรกไม่มีเครื่องเสียง หมอลำต้องร้องปากเปล่า ดังนั้นหมอลำในสมัยก่อนนอกจากเสียงดีแล้วยังต้องเสียงดัง สามารถลำได้ตลอดคืน ครั้นต่อมาได้มีวิวัฒนาการมามีเครื่องปั่นไฟ มีเครื่องเสียงแต่เป็นเครื่องเสียงที่ยังไม่พัฒนานักเครื่องเสียงในสมัยนั้นประกอบด้วยเครื่องขยายเสียง (Amplifier) 1 เครื่อง ไมโครโฟน 1-2 ตัว ลำโพงฮอร์น 2-4 ตัวเวลาไปแสดงคณะหมอลำก็ว่าจ้างหรือเช่าเครื่องเสียงไปด้วยหรืออาจมอบหมายให้เจ้าภาพเป็นผู้จัดหา และว่าจ้างหรือเช่าเครื่องเสียงภายในหมู่บ้านใกล้เคียงไว้ให้แก่คณะหมอลำ เมื่ออิทธิพลในการฟังเพลงลูกทุ่งได้แผ่ขยายไปทั่วประเทศ คณะหมอลำได้เปลี่ยนแปลงด้านเครื่องเสียงเป็นแบบวงดนตรีลูกทุ่ง กล่าวคือ ได้นำเครื่องเสียงแบบใหม่ที่มีกำลังขับ (Watt) สูงมาใช้ลำโพงฮอร์นแบบเดิมลดบทบาทลงเปลี่ยนมานิยมใช้ลำโพงขนาดใหญ่วางเรียงกันเป็นชั้นทั้งสองข้างเวที

10) ไฟฟ้า การแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนในช่วงที่แสดงบนพื้นดินยังไม่มีไฟฟ้า มีไฟจากขี้ไต้ (ขี้กะบอง) จุดให้แสงสว่าง โดยฝั่งหลักขี้ไต้ไว้หน้าบริเวณที่แสดงที่ใส่ขี้ไต้สานด้วยไม้ไผ่เหมือนรังไก่เอาใบตองและกาบกล้วยรองก่อนใส่ขี้ไต้ได้นำไปติดตั้งไว้ที่เสาดังกล่าวสำหรับเจ้าภาพที่มีฐานะดีก็จุดตะเกียงเจ้าพายุแทนการจุดไต้ ครั้นเมื่อแสดงบนเวทีในระยะแรกก็ยังจุดขี้ไต้ หรือตะเกียงเจ้าพายุเหมือนเดิม ต่อมาเมื่อมีการนำเครื่องปั่นไฟมาใช้ปั่นไฟสำหรับการแสดงหมอลำจึงได้มีการนำเอาหลอดไฟสว่างกลมมาแขวนบนเชือกที่ซึ่งระหว่างไม้ไผ่ 2 ลำ เหนือศีรษะของผู้แสดง หมอลำคณะหนึ่งใช้หลอดไฟฟ้าด้านหน้าเวที 3-5 หลอด ด้านหลังเวที 1-2 หลอด นอกจากนี้หมอลำบางคนอาจใช้หลอดไฟนีออนติดบนลำไม้ไผ่ที่ชุดหลุมฝังไว้ข้างเวที 1-2 หลอด เพื่อให้แสงสว่างขณะแสดงด้วย

เมื่อมีการขยายไฟฟ้าไปยังหมู่บ้านชนบทมากขึ้น คณะหมอลำได้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านไฟฟ้าโดยลดบทบาทของเครื่องปั่นไฟลงมีการนำหลอดนีออนสีมาประดับหน้าเวทีที่เปิดเปิดให้เกิดไฟแสงสีขณะแสดงทางเครื่อง ส่วนขณะแสดงหมอลำเป็นเรื่องเป็นราวนิยมใช้ไฟสว่าง สำหรับไฟฟ้าของคณะหมอลำในปัจจุบันประกอบด้วยไฟราว ไฟราง และไฟสปอร์ตไลท์ นอกจากนี้หมอลำบางคนยังได้นำเอาระบบไฟแสง สี แบบไฟเรคมาใช้กับคณะหมอลำด้วย

11) ดนตรี เครื่องดนตรีที่ใช้เล่นประกอบการแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอน ในระยะแรก คือ แคน ต่อมาจึงได้นำพิณ ซอ และกลองโทนเข้ามาเล่นผสมกับแคน นอกจากนี้ก็ได้นำเอาเครื่องประกอบจังหวะพวกฉาบใหญ่ (ชาวอีสานเรียกว่า แสง) ฉาบเล็ก ฉิ่ง เข้ามาเล่นให้จังหวะอีกด้วย หมอลำบางคนก็นำเอาเครื่องดนตรีของลูก เช่น กระจับปี่ มาเล่นผสมกับเครื่องดนตรีพวกแคน พิณ ดังตัวอย่าง เช่น หมอลำคณะรังสีมันต์ ในระยะแรกมีระนาดเล่นประกอบกับแคน พิณ และกลองโทน ครั้นต่อมาหมอลำหมู่ได้นำเอาเครื่องดนตรีสากลเข้ามาเล่นผสมกับเครื่องดนตรีพื้นบ้าน เครื่องดนตรีสากลที่เอาเข้ามาชนิดแรก คือ กลองชุด

หมอลำคณะแรกที่นำเอากลองชุดเข้ามาเล่น คือ คณะรังสีมันต์ เอาเข้ามาเล่นในปี พ.ศ. 2507 ขณะที่ไปแสดงในโรงภาพยนตร์แห่งหนึ่งในจังหวัดปราจีนบุรี คณะรังสีมันต์ได้ซื้อกลองชุดเก่าที่ทิ้งไว้ในโรงภาพยนตร์ดังกล่าว นำมาซ่อมแซมเล่นประกอบเครื่องดนตรีพื้นบ้านที่เล่นมาแต่เดิม หมอลำคณะอื่นได้มีการนำเอากลองชุดเข้ามาเล่นในคณะของตนบ้างเหมือนคณะรังสีมันต์ แต่เนื่องจากขณะนั้นคณะรังสีมันต์กำลังเป็นหมอลำที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ต่อมาคณะหมอลำได้นำเอาเครื่องดนตรีสากลชนิดอื่น ได้แก่ แอ็คคอร์ดียน (ชาวอีสานเรียกว่าแคนชัก) กีตาร์ เบส กลองทอม ทรัมเป็ต แซกโซโฟน และออร์แกนเข้ามา

เล่นในคณะหมอลำ โดยเลียนแบบวงดนตรีลูกทุ่งเครื่องดนตรีพื้นบ้านพวกแคน พิณลบทบพาทลงจนในปัจจุบันเครื่องดนตรีที่ใช้เล่นประกอบการแสดงหมอลำเป็นเครื่องดนตรีสากล เครื่องดนตรีพื้นบ้านที่ยังมีอยู่ คือ แคน หมอลำเรื่องต่อกลอนบางคณะยังมีแคนเป่าประกอบการขับลำทางยาวแต่บางคณะใช้ ออร์แกนเล่นแทนแคน แต่สำหรับหมอลำเพลินใช้ออร์แกนเล่นแทนแคนกันแทบทุกคณะ นอกจากการเลิกเล่นเครื่องดนตรีพื้นบ้านแล้ว คณะหมอลำที่ยังมีการนำแคนมาเป่าอยู่ก็ยังให้หมอแคนเป่าแคน อยู่หลังผ้าฉากอยู่ โดยไม่มาเล่นดนตรีอยู่หน้าผ้าฉากเหมือนพวกเครื่องดนตรีสากล สำหรับการเล่นดนตรีในสมัยแรกเป็นการเล่นตามความเคยชินหรือที่เรียกว่า บายฮาร์ต ซึ่งในปัจจุบันหมอลำหลายคณะจะเล่นดนตรีตามตัวโน้ตสากล โดยเฉพาะการเล่นเพลงขณะแสดงทางเครื่อง แต่ในการแสดงหมอลำเป็นเรื่องราวโดยมากจะเป็นการเล่นแบบตามความเคยชิน (บายฮาร์ต)

12) การไหว้ครู ก่อนการแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนทุกคณะในสมัยก่อนต้องจัดให้มีการไหว้ครูเสมอ เพื่อเป็นการสร้างขวัญ และกำลังใจในการแสดง ผู้นำในการไหว้ครู ได้แก่ หัวหน้าคณะเครื่องบูชาครูนี้ เรียกว่า คายอ้อ ซึ่งเจ้าภาพต้องจัดหามาไว้ให้ตามที่คณะหมอลำต้องการ คายอ้อประกอบด้วยดอกไม้ 5 คู่ หรือ 8 คู่ เทียนเล่มเล็ก 5 คู่ เทียนเล่มใหญ่ 1 คู่ รูป 1 ท่อ กระจกส่องหน้า 1 บาน หวีผม 1 อัน น้ำมันทาผม 1 ขวด ไข่ไก่ดิบ 1 ฟอง ผัสดู 1 ผืน ผ้าขาวม้า 1 วา และเงินค่าครูแต่ละคนอาจแตกต่างกัน เช่น 1.50 บาท 12.50 บาท นอกจากนี้หมอลำบางคณะอาจมีเครื่องคายอ้ออื่นเพิ่มเติมก็ตาม แต่คณะนั้นจะดำเนินการแต่เครื่องคายอ้อต้องประกอบด้วยสิ่งของดังกล่าวเสมอ

ปัจจุบันก่อนการแสดงมีการไหว้ครูเช่นเดียวกันกับในอดีตเพียงแต่ค่าครูเพิ่มขึ้นเป็น 12.50 บาท 24 บาท 16 บาท เป็นต้น นอกจากนี้หมอลำบางคณะยังมีการนับถือเทพเจ้าหรือกุมารเหมือนวงดนตรีลูกทุ่งมีข้อห้ามไม่รับประทานเนื้อสัตว์ที่มีคุณ คือ เนื้อวัว เนื้อควาย เป็นต้น เครื่องเช่นเทพเจ้า ได้แก่ ผ้าขาว แพรขาว น้ำอวดมที่มีสีเหลืองหรือสีแดง 4 ขวด ลิปสติก มะพร้าวอ่อน บุหรี่ 1 ซอง รูป 3 ดอก เทียน 1 คู่ ก่อนการแสดงหมอลำทำการบูชาเทพหรือกุมารเช่นเดียวกับการไหว้ครู นอกจากการไหว้ครูแล้วก่อนออกแสดงผู้แสดงที่อาวุโสน้อยกว่า ต้องคุกเข่าขอขมาต่อผู้อาวุโส ผู้กำกับแสดงหรือหัวหน้าคณะ เพื่อเป็นการขอพรสร้างกำลังใจในการแสดง และเป็นการขอขมาถ้าหากการแสดงมีการล่วงเกินขณะเดียวกันผู้แสดงด้วยกันก็มีการขอขมาซึ่งกันและกัน ถ้าบทรบการแสดงมีการล่วงเกินซึ่งกัน และกันทั้งทางกาย และวาจา

13) การแต่งกาย การแต่งกายของหมอลำเรื่องต่อกลอนในช่วงระยะเริ่มแรกส่วนมากแต่งกายแบบพื้นเมือง คือ หมอลำหญิงนุ่งผ้าซิ่นไหมลายมัดหมี่ เสื้อผ้าฝ้ายสีครามมีผ้าสไบเฉียงบ่า ไม่สวมรองเท้า หมอลำชายสวมผ้าโสร่งไหม สวมเสื้อผ้าฝ้ายสีครามมีอยู่บ้างที่สวมกางเกงขายาวไม่สวมรองเท้า การแต่งกายที่จะให้แตกต่างระหว่างผู้แสดง เช่น พ่อ ลูก ก็เพียงแต่ใช้ผ้าขาวม้าแทนบทรบผู้แสดงเป็นพ่อใช้ผ้าขาวม้าคาดบ่า ผู้แสดงเป็นลูกใช้ผ้าขาวม้าคาดพุง เป็นต้น นอกจากนี้หมอลำบางคณะตัดกระดาดสีทองเป็นกระโจมเหมือนมงกุฎนำมาครอบที่ศีรษะแทนมงกุฎหรือชฎาแบบลิเก และนำลูกปัดมาร้อยประดับร่างกาย สำหรับคณะหมอลำที่มีเงินหรือมีชุดการแสดงของลิเกแต่งแบบลิเก ครั้นต่อมานิยมในการแต่งกายแบบลิเกเพิ่มมากขึ้นหมอลำจึงแต่งกายแบบลิเกดังเช่นในปัจจุบัน การแต่งกายของหมอลำเรื่องต่อกลอนในปัจจุบันมีลักษณะคล้ายการแต่งกายของลิเกมาก โดยเฉพาะหมอลำเรื่องต่อกลอนวาดขอนแก่น และวาดอุบลราชธานี ส่วนหมอลำเรื่องต่อกลอนวาดกาฬสินธุ์-มหาสารคาม และหมอลำเพลินแต่งกายแตกต่างจากการแต่งกายของลิเกตรงที่ตัวเอกฝ่ายชายไม่นุ่งโจงกระเบน

14) ขั้นตอนการแสดง การแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนในสมัยก่อนเริ่มต้น เมื่อผู้แสดงหมอลำแต่งกายเรียบร้อยแล้วหัวหน้าคณะทำการไหว้ครูหรือยกครู โดยสมาชิกคณะหมอลำทั้งหลายนั่งล้อมวงรอบกายอ้อหรือเครื่องบูชาครู ซึ่งประกอบด้วยขันธ 5 ขันธ 8 เหล้าเก่า ไช้หนึ่งฟอง ผ้าขาว 1 วา ผ้าจีน 1 ผืน แป้งผัดหน้า น้ำมันทาผมและเงินขึ้นครู ซึ่งอาจเป็น 5 บาท 6 บาท หรือ 12 บาท ก็ได้ เมื่อยกครูเสร็จแล้วหัวหน้าคณะรินเหล้าแจกให้สมาชิกคณะหมอลำดื่มดนตรีโหมโรงพร้อมทำการแสดง (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2526 : 91)

ขั้นตอนการแสดงลำเรื่องต่อกลอน ในสมัยก่อนพอแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงแรก เป็นการโหมโรงเพื่อเป็นการเรียกผู้ชม โดยหมอลำจัดให้มีการออกกระบ่าหรือออกฟ้อน มีลักษณะเหมือนกับการออกแขกหรือการระบำเบิกโรงของลเก โดยคณะหมอลำฝ่ายหญิงออกมารำรำ (ฟ้อน) ประกอบการบรรเลงเครื่องดนตรีประจำคณะ ฟ้อนรำเดินหน้าถอยหลังทำซ้ำ กันกลับไปกลับมา ประมาณ 1-2 นาทีก็หยุด จากนั้นโฆษกประกาศเรื่องที่จะแสดง และเล่าเนื้อเรื่องโดยย่อบางคณะต่อด้วยการบรรเลงเพลง

ช่วงที่สอง เป็นการแสดงหมอลำเป็นเรื่องราว เริ่มการแสดง โดยมีตัวละครออกมาแสดงหมอลำตามเนื้อเรื่อง เช่น ตัวพระยา นางพระยา โอรส ธิดา ฤาษี นางเอก ตัวโกง ตัวตลก ดำเนินเรื่องด้วยกลอนลำ และการเจรจาเป็นถ้อยคำสัมผัสคล้องจองกันแสดงไปเรื่อยเป็นฉากตามเนื้อเรื่องที่แสดงไปจนจบเรื่องจนสว่างซึ่งอาจแสดงไม่จบเรื่องก็ได้ สุดท้ายเป็นการลำล่องลาหรือลำลาโดยพระเอก นางเอกหรือหมอลำคน แต่ส่วนมากจะเป็นพระเอกหรือนางเอก เนื้อความของกลอนลำลาเป็นการอวยพรขอบคุณเจ้าภาพผู้ว่าจ้างคณะหมอลำมาแสดง ตลอดจนให้สติตักเตือนข้อแนะนำแก่ผู้ชม การลำล่องลานั้นเป็นการลำทำนองโศกลำช้าเอื้อนเสียงยาว แคนทีเป่าประกอบนิยมใช้สายใหญ่ทำนองลำลาเป็นทำนองที่สามารถโน้มนำจิตใจผู้ฟังให้มีความรู้สึกเห็น และเกิดอารมณ์สะท้อนใจนึกเห็นภาพพจน์ไปตามทำนอง และข้อความที่หมอลำลำ หมอลำสมัยก่อนต้องแสดงฝีมือในการลำล่องลาอย่างเต็มที่ (โสภิตสุตา อนันตรักษ์. 2533 : 35) สำหรับขั้นตอนการแสดงหมอลำในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ ขั้นการแสดงทางเครื่องหมอลำ และขั้นการแสดงหมอลำเป็นเรื่องราว

15) เรื่องที่ใช้แสดง โสภิตสุตา อนันตรักษ์. (2533 : 40-41) กล่าวถึง เรื่องที่หมอลำเรื่องต่อกลอนใช้แสดงในสมัยก่อนว่า มีลักษณะของเรื่องเป็นประเภทประเทืองอารมณ์ และประเทืองสติปัญญา เรื่องที่ใช้แสดงเป็นเรื่องในปัญหาชาดกฉบับลาว ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของวรรณกรรมพื้นบ้านอีสาน เรื่องที่นิยมนำมาแสดง ได้แก่ เรื่องภูมะโรง นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านของอีสาน เช่น การกระโดด สังข์ศิลป์ชัย สุริวงศ์ พระเจ้าหุดสามเปา นางผมหมอม นางแตงอ่อน จำปาสีตัน แม้บางเรื่องเป็นนิทานชาวบ้านธรรมดา แต่ก็ดัดแปลงให้เป็นเรื่องราวของกษัตริย์ เช่น เรื่องชูลุนางอ้ว นอกจากนี้ยังพยายามทำให้เป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ แม้เดิมไม่มีในชาดกเป็นเพียงนิทานชาวบ้าน เช่น เรื่องท้าวกำกาดำ เป็นต้น เห็นได้ว่าเรื่องที่ใช้แสดงหมอลำในสมัยก่อนเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาสาระของเรื่องอยู่ที่การประพาดิตนเป็นคติตามครรลองของพุทธศาสนา เรื่องที่แสดงมุ่งให้คติสอนใจในด้านการทำความดี ความกตัญญู เรื่องบาปบุญ และกฎแห่งกรรมสำหรับเรื่องที่ใช้แสดงในหมอลำเรื่องต่อกลอนปัจจุบัน ส่วนมากเป็นเรื่องที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ แต่ก็ยังมุ่งสอนในด้านการประพาดิตนตามครรลองของพระพุทธศาสนาเช่นเดิม เรื่องที่แสดงได้เปลี่ยนแปลงมาเป็นเรื่องราวแบบชาวบ้าน

16) ผู้แต่งกลอนลำ ผู้แต่งกลอนลำของหมอลำเรื่องต่อกลอนสมัยก่อน ได้แก่ บุคคลที่เคยผ่านการบวชมาก่อนบุคคลเหล่านี้ มีความชำนาญในการนำเอาเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาชาดก นำมาแต่งเป็นกลอนลำได้อย่างดี และก็ยังมีบุคคลธรรมดาที่มีความรักและสนใจ ในการแต่งกลอนลำส่วนมาก เป็นคนที่ชอบในหมอลำมากอาศัยความชอบดังกล่าว จึงพยายามฝึกฝนตนเองในการแต่งกลอนลำ นอกจากนี้ ผู้แต่งกลอนลำหลายคนเคยเป็นหมอลำกลอนหรือหมอลำพื้นมาก่อน ส่วนผู้แต่งกลอนลำในปัจจุบันมีทั้งที่เคยผ่านการบวช และเคยเป็นหมอลำมาก่อน และก็มีหลายคนที่เป็นบุคคลธรรมดา แต่เพราะความชอบในหมอลำพยายามฝึกฝนตนเองจนสามารถแต่งกลอนลำได้ ผู้แต่งกลอนลำในปัจจุบันหลายคนแต่งกลอนลำเป็นกลอนสำหรับลำ เช่น กลอนลำเพลิน กลอนลำเดิน กลอนลำเตี้ย แต่แต่งกลอนลำเป็นเรื่องนิทานไม่เป็น

17) กลอนลำ กลอนลำของหมอลำเรื่องต่อกลอนในสมัยก่อนยังเป็นภาษาไทยอีสานล้วน ซึ่งแต่งต่อเนื่องกันไป และไม่นิยมลอกเลียนแบบกลอนลำของผู้อื่น ครั้นต่อมาจึงได้มีการวิวัฒนาการทางด้านกลอนลำได้นำเอาคำร้องภาษาไทยภาคกลางมาผสมผสานกับคำภาษาไทยอีสานเป็นแบบลูกทุ่งสลับ หมอลำหรือหมอลำสลับลูกทุ่งได้กลายมาเป็นกลอนลำแบบลูกทุ่งหมอลำ และกลอนลำของหมอลำแต่ละคน เริ่มเป็นเอกเทศไม่ต่อเนื่องเหมือนสมัยก่อนกลอนลำทำนองเดียวที่ใช้ในปัจจุบันนิยมลำกลอนลำที่กำลังเป็นที่นิยมทางสถานีวิทยุกระจายเสียง โดยมีม้วนเทปคาสเซ็ทกลอนลำออกจำหน่ายทั่วไป ดังนั้นจึงมีผู้กล่าวกันว่า การเป็นหมอลำเรื่องต่อกลอนในปัจจุบันเป็นได้ง่ายเพียงแต่สามารถร้องกลอนลำที่เป็นที่นิยมของผู้ฟัง และทางสถานีวิทยุกระจายเสียงหรือมีม้วนเทปคาสเซ็ทจำหน่ายโดยทั่วไปคนละ 5-6 กลอน ก็สามารถเป็นหมอลำได้แล้ว

18) ลักษณะการลำ ลักษณะการลำของหมอลำเรื่องต่อกลอน ในสมัยเริ่มแรกมีลักษณะเหมือนการลำเรื่องต่อกลอนในปัจจุบันแต่เป็นการลำต้น ซึ่งอาจสัมผัสกันบ้างไม่มีสัมผัสกันบ้าง การที่การลำของหมอลำมีลักษณะลำต้นก็เนื่องจากการแสดงในระยะแรกส่วนมากเคยเป็นหมอลำพื้น หรือหมอลำกลอนมาก่อน ต่างคนต่างเรียนกลอนลำในเรื่องนิทานที่ลำมาจากอาจารย์ต่างกัน จึงทำให้กลอนลำยังไม่ต่อเนื่องกันประกอบกับผู้ประพันธ์เรื่องที่ใช้กับหมอลำหลายคนยังไม่มี ความชำนาญเพียงพอครั้นต่อมา จึงได้มีการแต่งกลอนลำให้หมอลำแต่ละคนนำไปท่องจนจำได้เป็นกลอนลำที่ต่อเนื่องกันจึงได้กลายมาเป็น การลำแบบต่อกลอน คือ พอหมอลำคนหนึ่งลำจบอีกคนหนึ่งลำต่อกันไปอย่างต่อเนื่องบทเจรจาส่วนมากเป็นข้อความที่สัมผัสกันเหมือนกลอนลำในปัจจุบัน ลักษณะการลำของหมอลำเรื่องต่อกลอนมีลักษณะ ดังนี้ คือ ใช้กลอนลำสำหรับการดำเนินเรื่องเจรจาก่อนเข้าหลังฉากลำเตี้ย ลำเพลินหรือลำทำนองอื่นที่เป็นทำนองเร็ว การเจรจายังพอมีแบบสัมผัสกันอยู่บ้าง ส่วนหมอลำเพลินลักษณะการลำตอนออกจากฉากลำในทำนองเตี้ย 1-2 กลอน ลำดำเนินเรื่องซึ่งไม่ยาวนานก่อนเข้าหลังฉากลำทำนองเตี้ยอีก 1-2 กลอน

19) วาดลำ การที่ชาวอีสานในแต่ละท้องถิ่นมีสำเนียงพูดแตกต่างกัน จึงทำให้เกิด วาดลำหรือทำนองลำแตกต่างกันออกไป นิยมเรียกตามสำเนียงของคนในท้องถิ่นนั้น เช่น วาดขอนแก่น วาดภูเขียว วาดมหาสารคาม วาดร้อยเอ็ด วาดกาฬสินธุ์ วาดพุทไธสง วาดอุบล วาดอุดร วาดเวียงจันทร์ วาดลำของหมอลำเรื่องต่อกลอน วาดขอนแก่นเกิดขึ้นก่อนวาดอื่น ต้นตำรับ คือ คณะรัตนศิลป์อินตาไทยราษฎร์ ส่วนวาดอุบลราชธานีเกิดขึ้นหลังสุด ต้นตำรับ คือ คณะรังสิมันต์ ครั้นต่อมาความนิยมในหมอลำเรื่องต่อกลอนได้ลดน้อยลงทำให้ในปัจจุบันมีเพียงหมอลำเรื่องต่อกลอนวาดขอนแก่น วาดอุบลราชธานี และ วาดกาฬสินธุ์-มหาสารคาม เท่านั้นที่ยังเป็นที่นิยมของผู้ชมอยู่ สำหรับหมอลำเพลินนั้นไม่แบ่งแยกออกเป็นหลายวาดลำเหมือนหมอลำเรื่องต่อกลอน นิยมเรียกว่าวาดลำเพลินเหมือนกันหมด แม้ทำนองในการลำแตกต่างกันแต่ก็ไม่แตกต่างกันมากเหมือนกับหมอลำเรื่องต่อกลอน

การแสดงของหมอลำหมู

องค์ประกอบการแสดงของลำหมู ในที่นี้หมายถึง องค์ประกอบของการแสดงในปัจจุบันของหมอลำเรื่องต่อกลอนและลำเพลิน พรเทพ วีระพล (2535 : 71-101) ได้ศึกษาวิจัย การแสดงทางเครื่องหมอลำพบว่า องค์ประกอบการแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอนและหมอลำเพลินที่แตกต่าง กัน ได้แก่ การแต่งกาย ลักษณะการแต่งกาย และทำนองการลำเท่านั้น ส่วนองค์ประกอบการแสดงอย่างอื่นเหมือนกันทุกประการ องค์ประกอบการแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอน ดังนี้

- 1) โอกาสที่แสดง สามารถแสดงได้ในงานทุกประเภททั้งงานมงคล และงานอวมงคล
- 2) สถานที่แสดง ตั้งเวทีเพื่อแสดงบริเวณเรือนเจ้าภาพหรือบริเวณอื่นตามที่เจ้าภาพกำหนด
- 3) วัน เวลา ที่ทำการแสดงส่วนมากจะรับการงานแสดงในช่วงหน้างานเท่านั้น ได้แก่ ช่วงเทศกาลออกพรรษา (บุญกฐิน) เรื่อยไปจนถึงเทศกาลบุญบังไฟ ประมาณเดือนพฤษภาคม
- 4) เจ้าภาพ เจ้าภาพมีทั้งเจ้าภาพคนเดียวเจ้าภาพทั้งครอบครัวเจ้าภาพในหมู่เครือญาติ เจ้าภาพทั้งคุ้มหรือเป็นเจ้าภาพทั้งหมู่บ้าน
- 5) การว่าจ้าง เจ้าภาพจะมาว่าจ้างด้วยตนเองหรืออาจมอบหมายให้คนอื่นมาว่าจ้างก็ได้แล้วแต่กรณีที่เป็นงานที่เจ้าภาพหลายคน เจ้าภาพสามารถว่าจ้างคณะหมอลำเรื่องต่อกลอน ได้ 2 สถาน คือ การไปว่าจ้างที่บ้านที่อยู่ของคณะหมอลำ และการว่าจ้างที่สำนักงานหมอลำที่คณะหมอลำสังกัดอยู่
- 6) สำนักงานหมอลำ คณะหมอลำนิยมสังกัดสำนักงานหมอลำ สำนักงานหมอลำตั้งอยู่ในแหล่งชุมชนที่การเดินทางไปว่าจ้างสะดวก
- 7) การไปแสดง ครั้นถึงวันแสดงตามที่เจ้าภาพได้ว่าจ้างไว้ สมาชิกคณะหมอลำมารวมกันที่บ้านหัวหน้าคณะหมอลำ การเดินทางไปแสดงของคณะหมอลำในปัจจุบันเดินทาง โดยรถยนต์ คณะที่มีอุปกรณ์มากใช้รถยนต์หลายคัน หมอลำคณะใหญ่นิยมใช้รถบัสขนผู้แสดง และใช้รถบรรทุกขนอุปกรณ์เวที เครื่องเสียง ไฟฟ้า และฉาก
- 8) สมาชิกหมอลำเรื่องต่อกลอน ในการเดินทางไปแสดงของคณะหมอลำครั้งหนึ่งประกอบด้วยสมาชิกหลายสิบคน หมอลำคณะใหญ่บางคณะมีสมาชิกพร้อมกว่าคน
- 9) ผู้แสดงหมอลำ ผู้ที่มาเป็นหมอลำของคณะหมอลำต้องเป็นผู้ที่มีความชอบในการแสดงหมอลำ และเป็นผู้ที่มีเสียงดีในการจัดว่าให้บุคคลใดเป็นพระเอก นางเอก และตัวละครอื่น ขึ้นอยู่กับหัวหน้าคณะ ส่วนมากคนที่มีความเสียงดีจะได้รับพิจารณาให้เป็นพระเอก และนางเอก
- 10) กฎระเบียบของคณะหมอลำเรื่องต่อกลอน แต่ละคณะมีกฎระเบียบเกี่ยวกับการปฏิบัติตนของสมาชิกคณะหมอลำแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับการกำหนดของหัวหน้าคณะนั้น
- 11) เวที เวทีที่ใช้แสดงหมอลำเรื่องต่อกลอน มีอยู่ 3 ประเภท คือ เวทีที่เจ้าภาพสร้างขึ้น เวทีถาวร และเวทีลอย
- 12) เครื่องดนตรี เครื่องดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง ส่วนมากเป็นเครื่องดนตรีสากล ได้แก่ กลองชุด กีตาร์คอร์ต กีตาร์เบส กลองโทน แซกโซโฟน ทรัมเป็ต

ทรมโบน ออร์แกน (คีย์บอร์ด) เครื่องดนตรีประกอบจังหวะ ได้แก่ ฉิ่ง ฉาบ และทรมโปลิน ส่วนเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานที่นำมาบรรเลงประกอบการแสดง ได้แก่ พิณ (ซุง) แคน โหวด และซอ จำนวนเครื่องดนตรีที่ใช้ขึ้นอยู่กับคณะหมอลำนั้นจะสรรหามาประจำคณะของตน แต่ทุกคณะต้องมีกลองชุด กีตาร์เบส กีตาร์คอร์ต และออร์แกน (คีย์บอร์ด) เสมอ

13) ป้ายชื่อคณะหมอลำเรื่องต่อกลอน มีทั้งที่เขียนบนผ้าอันเป็นส่วนหนึ่งของฉาก และเขียนบนไม้อัดใช้วางคั่นระหว่างผู้แสดงกับนักดนตรี โดยวางไว้ด้านหน้านักดนตรีป้ายชื่อคณะหมอลำที่เขียนบนไม้อัดนี้เรียกว่า แสตนด์ ซึ่งทุกคณะต้องมีป้ายชื่อคณะหมอลำ

14) ฉากหรือผ้าฉาก หลายคณะไม่ใช่ผ้าฉากในการแสดงเลย บางคณะก็ใช้ผ้าผืนใหญ่สีเดียวกันทั้งผืนซึ่งใส่โครงเหล็ก

15) เครื่องเสียง ประกอบด้วยเครื่องเสียงสำหรับเครื่องดนตรีใช้ขยายเสียง เครื่องดนตรีบางชนิด ได้แก่ กีตาร์คอร์ต กีตาร์เบส ออร์แกน นิยมเรียกว่า แอมป์ และเครื่องเสียงสำหรับการแสดงเป็นเครื่องเสียงชุดใหญ่ที่ใช้สำหรับการแสดง ได้แก่ เครื่องขยายเสียง ลำโพง ไมโครโฟน หม้อแปลงไฟฟ้า สายลำโพง ขาดังไมโครโฟน อุปกรณ์อื่น เป็นอุปกรณ์เกี่ยวกับเครื่องขยายเสียง ได้แก่ เอ็กโค (Echo) มิกเซอร์ (Mixer) อีควอลไลเซอร์ (Equalizer)

16) ไฟฟ้า ในปัจจุบันทุกหมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้จึงไม่จำเป็นที่คณะหมอลำต้องนำเครื่องปั่นไฟไปด้วยเหมือนสมัยก่อน อุปกรณ์เกี่ยวกับไฟฟ้า ได้แก่ สายไฟ หม้อแปลงไฟฟ้า (ใช้ร่วมกับเครื่องขยายเสียง) หลอดไฟ ปลั๊ก และสวิตช์

17) การติดตั้งอุปกรณ์การแสดง เมื่อคณะหมอลำเดินทางไปถึงที่แสดงพวกเด็กคอนวอย และสมาชิกคณะหมอลำจะช่วยกันขนอุปกรณ์ลงจากรถ เด็กคอนวอยทำหน้าที่ติดตั้งเวที เครื่องเสียง ไฟฟ้า ฉาก และเครื่องดนตรี

18) การไหว้ครู ส่วนมากไหว้ครูก่อนการแสดง แต่ก็มีเพียงบางคณะเท่านั้นที่นับถือเทพเจ้าเหมือนวงดนตรีลูกทุ่ง การไหว้ครูของหมอลำนิยมเรียกว่าการตั้งคาย้อ เพื่อเป็นการระลึกถึงคุณครูอาจารย์ที่ได้สอนวิชาหมอลำให้ตลอดจนเพื่อบูชาคุณพระรัตนตรัย คุณบิดา มารดา คุณผู้มีพระคุณทั้งหลายเป็นการสร้างขวัญ และกำลังใจก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในการแสดง

19) การแต่งหน้า ก่อนการแต่งกายผู้แสดงจะแต่งหน้าก่อนเสมอ

20) การแต่งกาย การแต่งกายสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ฝ่าย คือ การแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายชาย และการแต่งกายของผู้แสดงฝ่ายหญิง

21) ขั้นตอนการแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอน ในปัจจุบันสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ชั้น คือ ชั้นแสดงทางเครื่อง และชั้นแสดงหมอลำเป็นเรื่องราว

22) เรื่องที่แสดง ส่วนมากเป็นเรื่องนิทานชาวบ้านที่ผู้ประพันธ์ผูกเป็นเรื่องขึ้นอันเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของหลายครอบครัว เช่น การไม่ถูกกันของแม่ผัวกับลูกสะใภ้ การไม่ถูกกันระหว่างลูกจริงกับลูกเลี้ยง การหลงเมียใหม่ของพ่อหม้าย ส่วนเรื่องชาดกก็ยังพอมิเล่นกันอยู่บ้าง

23) อัตราค่าจ้าง แตกต่างกันขึ้นอยู่กับชื่อเสียงของหมอลำคณะนั้น ลักษณะของงาน สถานที่ที่ไปแสดง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มาว่าจ้างกับคณะหมอลำ

24) การจ่ายค่าจ้าง เมื่อหัวหน้าได้รับเงินค่าจ้างจากเจ้าภาพหมดแล้ว ก็จะนำค่าจ้าง จ่ายค่าใช้จ่ายดังนี้ จ่ายค่าจ้างแก่สมาชิกคณะหมอลำตามที่คนนั้นได้รับจ่ายค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับรถ

จ่ายค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับอุปกรณ์เวที จ่ายค่าเช่าเครื่องแต่งกายสำหรับนักแสดงทางเครื่อง กรณีที่เข้ามาจ่ายให้สำนักงานหมอลำคิดเป็นเปอร์เซ็นต์ของค่าจ้าง 10-20 เปอร์เซ็นต์ ตามที่ตกลงกันไว้ระหว่างคณะหมอลำกับสำนักงานหมอลำ ซึ่งส่วนมากจ่ายให้แก่สำนักงานหมอลำ 10 เปอร์เซ็นต์ของค่าจ้าง

องค์ประกอบของการแสดงของหมอลำเรื่องต่อกลอน ได้มีวิวัฒนาการตามยุคสมัย ดังเห็นได้จากแต่เดิมรับงานเฉพาะงานว่าจ้างเท่านั้น ต่อมามีการรับงานแสดงทั้งงานว่าจ้าง และงานล้อมผ้าเก็บเงินจากผู้ชมมีการเดินสายไปแสดง เรื่องที่แสดงเปลี่ยนจากเรื่องชาดมาเป็นเรื่องนิทานพื้นบ้านหรือเหตุการณ์ปัจจุบัน แต่ก็อิงคำสอนของพระพุทธศาสนาอยู่เช่นเดิม หมอลำเรื่องต่อกลอนได้นำเอาเครื่องดนตรีสากลเข้ามาเล่นแทนเครื่องดนตรีพื้นบ้านจนเครื่องดนตรีพื้นบ้านลดบทบาทลง

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับประเภทของหมอลำสรุปได้ว่าหมอลำแบ่งเป็นหลายประเภท ได้แก่ หมอลำผีฟ้า หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำหมู่ หมอลำเพลินและหมอลำซิ่ง ด้านกลอนลำที่ใช้เดิมทีเดียวนำเอากลอนในวรรณคดีอีสานซึ่งเป็นกลอนประเภทกลอนแปดหรือกลอนกาพย์มาใช้ลำ เช่น เรื่องสังข์ศิลป์ชัย เรื่องกาพเทศ ผาแดงนางไอ่ และกาพย์เซิ้งบั้งไฟ (กลอนตัด) เป็นต้น ต่อมาเมื่อผู้ประพันธ์กลอนลำนำเอาสัมผัสสนอระหว่างวรรคเข้ามา เพิ่มเติมจากกลอนวรรณคดีหรือที่เรียกกันว่ากลอนนิทานหรือกลอนแปด มาเป็นกลอนลำ (เจริญชัย ชนไพโรจน์ : 2530, 87-94)

กลอนลำ

กลอนลำเป็นบทร้อยกรองซึ่งประพันธ์โดยครูผู้แต่งกลอนลำกลอนลำที่หมอลำใช้ลำในการแสดงโดยทั่วไปมีรูปแบบฉันทลักษณ์ 3 อย่าง คือ แบบกลอนร่าย แบบกลอนตัด และแบบกลอนแปด

กลอนลำนี้ หมายถึงเอากลอนที่พวกหมอลำชอบนำไปลำหรือขับร้องกันตามปกติ แต่ที่จริงกาพย์หรือกลอนหรือโคลงอื่นๆ ก็ลำได้เหมือนกัน กลอนลำนี้มีวิธีการแต่ง 2 อย่าง คือ อย่างหนึ่งเหมือนกาพย์วชิรปณัติ และอีกอย่างหนึ่งแต่งเหมือนกาพย์วิษุมาลี(สีลา วีรวงศ์. 2537 : 22)

เชื่อกันว่ากาพย์กลอนของชนชาติไทยลาวมีพัฒนาการตนเองจากกาพย์กลอน ที่ถือสัมผัสและจังหวะน้ำหนัก ตลอดจนระดับเสียงเป็นหลักร่วมกัน การเรียกชื่อตามแบบอินเดียล้วนมาตั้งขึ้นภายหลังทั้งสิ้น (จิตร ภูมิศักดิ์. 2524 : 161)

กลอนลำว่า มีลักษณะเป็นร้อยกรองคล้ายโคลงสุภาพของไทยซึ่งรูปแบบคำประพันธ์มีทั้งกลอนร่าย กลอนกาพย์(กลอนตัด) และกลอนแปด กลอนลำทางสั้นอาจเป็นกลอนตัดหรือกลอนแปดก็ได้ ส่วนกลอนลำทางยาว กลอนเตี้ยธรรมดา กลอนลำเพลินและกลอนเตี้ยหัวโนนตาลเป็นกลอนแปด ส่วนกลอนเตี้ยโขงและกลอนเตี้ยพม่ามีลักษณะคล้ายเพลงไทยสากล โดยใช้ภาษาไทยกลางผสมกับภาษาถิ่นอีสาน (เจริญชัย ชนไพโรจน์. 2526 : 29)

กลอนลำที่หมอลำใช้เป็นทำนองหลัก 4 ทำนอง ได้แก่ ทำนองลำทางยาว ทำนองลำทางสั้น ทำนองลำเตี้ย และทำนองลำเพลินลักษณะของกลอนลำมี กลอนร่าย กลอนกาพย์ กลอนแปด นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึง สำเนียงการลำ (वाद) ไว้ว่า หมอลำมีสำเนียงลำที่เป็นหลัก 2 สำเนียง คือ สำเนียงขอนแก่น (वादขอนแก่น) และสำเนียงอุบล (वादอุบล) ส่วนเรื่องดนตรีประกอบการลำ คือ แคน ได้กล่าวถึงลายแคนหรือทำนองของเพลงแคนซึ่งแยกเป็น 4 ทำนอง (ลาย) ได้แก่ เพลงพรรณนาภาพพจน์ เพลงเตี้ย เพลงหลัก ในส่วนของกลอนลำยังได้รวบรวมกลอนลำที่มีชื่อเสียงเป็นหมวดหมู่ ซึ่งประกอบด้วยลำทางสั้น ลำทางยาว และลำเตี้ย ซึ่งมีทั้งกลอนลำในประเทศ และกลอนลำจากประเทศลาว (เจริญชัย ชนไพโรจน์. 2526 : 1-78)

กลอนลำเป็นงานวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง แบ่งตามเนื้อหาได้หลากหลายประเภท เช่น กลอนเกี้ยว กลอนนิทาน กลอนศีลธรรม กลอนพรรณนาธรรมชาติ และกลอนวิชาการ ส่วนทำนองลำที่นิยมใช้ในวงการหมอลำมีอยู่ 4 ทำนองคือ ทำทำนองลำทางสั้น ทำนองลำทางยาว ทำนองลำเตี้ย ทำนองลำเพลิน และทำนองลำเดิน ลำทางสั้นเป็นทำนองลำแบบเนื้อเต็ม ไม่มีเอื้อน ทำนองลำทางยาว เป็นทำนองลำแบบมีเอื้อน แสดงถึงอารมณ์โศกสะอึกสะอื้น ทำนองลำเตี้ยเป็นทำนองเพลงแบบสมัยนิยม มี 4 ทำนองคือ เตี้ยโขง เตี้ยพม่า เตี้ยธรรมดา และเตี้ยหัวโนนตาล ลำเพลินเป็นทำนองลำที่สนุกสนานเพลิดเพลิน ส่วนลำเดินนั้นในสมัยก่อนหมายถึงทำนองเดินดง เป็นลำทางสั้นแต่ใช้แคนลายน้อยอย่างลำทางยาว ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับลักษณะกลอนลำนั้น มี 2 ลักษณะคือ กลอนตัด (กลอนร่ายหรือกลอนกาพย์ก็เรียก) และกลอนเน้น กลอนตัดใช้สำหรับลำทางสั้น ที่เรียกว่ากลอนตัดเพราะตัดเป็นวรรคโคจรวรรคมัน จบลงวรรคใดก็ได้ ไม่ต้องรอจบเป็นบท ส่วนกลอนเน้น ใช้สำหรับลำทางยาว ลำเพลิน ลำเดิน ลำเตี้ยธรรมดา และเตี้ยหัวโนนตาล ที่เรียกว่ากลอนเน้น เพราะจะจบได้ก็ต้องครบองค์ทั้ง 4 วรรคนั่นเอง จึงใช้เวลานานกว่ากลอนตัด (เจริญชัย ชนไฟโรจน์ : 2526, 20-27)

ฉันทลักษณ์ของกลอนลำแบ่งเป็น ๓ ประเภท (เจริญชัย ชนไฟโรจน์ : 2526, 1-99) คือ

๑. กลอนโสภาหรือกลอนร่าย ๒. กลอนกาพย์หรือกลอนตัด ๓. กลอนเน้น หรือกลอนนิทาน

กลอนร่าย ใช้เป็นกลอนขึ้นหรืออารัมภบทของกลอนลำทางสั้น เช่น

กะกุสันโท โจนาคามโน กัสสโป โคตโม

อริยมตตยโย ล้วนแต่หน่อพุทโธ ทั้งนั้น

กลอนตัดหรือกลอนกาพย์ นำมาจากกลอนกาพย์เช่น กาพย์เชิงบังไฟ เป็นกลอนที่มีลักษณะเป็นวรรค ไม่มีกำหนดจำนวนวรรคหรือบท จะจบลงที่วรรคใดก็ได้ เช่น

“ฟังเดอเจ้าคุณพ่อศรัทธา

ฉันทิพรรณนาเรื่องบุญเรื่องบาป

ให้ค่อยก้มคอบขาพุทโธธัมโม

อย่าชะหยิ่งยะโสวดกกล้าอวดเก่ง

ให้พากันรีบเร่งเข้าวัดฟังธรรม

รู้จักบาปจักกรรมอย่าได้ประมาท

ว่าแต่โตสลาดสิ้นครูลิ้นบา”

กลอนตัด นิยมใช้ลำได้เฉพาะการลำทางสั้นเท่านั้น

กลอนเน้น เป็นกลอนที่มีกำหนด เป็นวรรคและเป็นบท บทหนึ่งมีสี่วรรค เช่น

ยังมีเมืองใหญ่กว้าง เรียกชื่อเป็งจาล

ประชาชนสุขสำราญ เปรียบบุญสวรรค์ฟ้า

พากันทำการสร้าง นาสวนฮั่วไย

ได้ข้าวเต็มอ้งเล่า ความหมองเศร้านั้นห่างเหย

กลอนเน้นนี้ใช้ลำได้ทั้งลำทางยาวและลำทางสั้น

กลอนลำเกิดจากการบูรณาการด้านถ้อยคำ สำนวน ฉันทลักษณ์และ เนื้อหาที่ปรากฏในกลอนลำ เนื่องจากถ้อยคำ สำนวน ย่อมมีพลังก่อให้เกิดการสะท้อนต่ออารมณ์ของผู้อ่านหรือผู้ฟังการลำ เช่นคำคม การสัพผัสนอกสัมผัสใน ตัวอย่างเช่น กลอนล่องโขงของหมอลำขันทอง ธงภักดิ์ ที่ว่า

โอนอ นีน้องกะยังได้เัว เจ้าได้ว่า
ไมเอยไมจิล้มพาดง่า ตะพุ่นะเคียงมา
วะเคียงมา ละน้า

กลอนนี้ให้ทั้งบรรยากาศ ความหมายที่เป็นมโนภาพและอุปมาอุปมัยที่ก่อให้เกิดความกินใจและปิติหรือกลอน “ลมพานต้องหวนาป่าข้าวถอก” ของหมอลำบุญยัง สุภาพ ความว่า

“จั่งว่าลมพานต้อง หวนาป่าข้าวถอก
ผักพ่องเป็นดอกตัว ตามต้ายระหว่างหนอง
หมองใจกัน กระสันแฉ่อยู่กลางทุ่ง
ผมป่งเอยตัดกุศดู เป็นคลื่นจั่งทะเล”

กลอนนี้ให้ภาพบรรยากาศในท้องนายามข้าวออกรวง

จากกลอนล่องโขง ของขันทอง ธงภักดิ์ ความว่า

“โอนอ เหลียวลงไปทางใต้ ดอนเจียงเฮียงฮ่ม
เห็นแต่ธาตุพนม ตั้งอยู่ริมแม่น้ำ หนีนคนไหว้อยู่บ่เขา
หากแม่นธาตุพระเจ้า ตั้งแต่ก่อนปางปฐม
เป็นที่เจดีย์สูง หมุ่นคนถนอมไหว้
ไหลลงไปทางใต้ ดอนสาคามเวส
ลมหากตีฟาดต้อง กระแสน้ำเิ่งละออง”

กลอนนี้ให้ความประทับใจด้านความงดงามของธรรมชาติสองฝั่งโขง และเชื่อในพุทธศาสนาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวลาวและชาวไทย

ระดับเสียงในภาษาไทยถิ่นกลาง

ตามตำราภาษาไทยมักจะกล่าวว่า วรรณยุกต์มี 4 รูป คือ ไม้เอก ไม้โท ไม้ตรี และไม้จัตวา ส่วนเสียงวรรณยุกต์นั้นมี 5 เสียง คือ เสียงสามัญ เสียงเอก เสียงโท เสียงตรี และเสียงจัตวา แต่หากจะพิจารณาในแง่ทางดนตรีแล้ว ระดับเสียงในภาษานั้น มี 6 เสียง ไม่ใช่ 5 เสียง ทั้งนี้เพราะระดับเสียงตรี หากพิจารณาให้ละเอียดแล้ว จะแยกได้เป็น 2 อย่าง คือ ตรีเสียงสั้น และตรีเสียงยาว เช่น นะ คะ นึก คิด โต๊ะ ถือว่าเป็นระดับเสียงตรีสั้น และคำว่า น้ำ คำ ร้อน ช่าง มา เป็นระดับเสียงตรียาว ระดับเสียงวรรณยุกต์ไทยถิ่นกลาง ทั้ง 6 ระดับเสียง ได้แก่

ระดับเสียงที่	1	2	3	4	5	6
ตัวอย่างคำ	คา	ข้า	ค่า ข้า	คะ นะ	ค้ำ น้ำ	ชา
ระดับเสียง	สามัญ	เอก	โท	ตรีต่ำ	ตรีสูง	จัตวา
ศัพท์	Mid	low	mid	high	high	rising
ภาษาศาสตร์			falling		falling	
เสียงดนตรี	โด	ลา	โด-ลา	มี	ซอล-โด	ลา-เร

ระดับเสียงในภาษาไทยถิ่นอีสาน

ภาษาไทยถิ่นอีสาน มี 6 เสียง เช่นเดียวกับภาษาไทยถิ่นกลาง คือ 1) เสียงสามัญ 2) เสียงเอก 3) เสียงโท 4) เสียงตรีสั้น 5) เสียงตรียาว และ 6) เสียงจัตวา เช่น

ระดับเสียงที่	1	2	3	4	5	6
ตัวอย่างคำ	ชั้น	สั้น	ชั้น	สั้น	ชั้น	สั้น
ระดับเสียง	สามัญ	เอก	โท	ตรีต่ำ	ตรีสูง	จัตวา
คัพท	Mid	low	mid	high	high	rising
ภาษาศาสตร์			falling		falling	
เสียงดนตรี	โด	ลา	โด-ลา	มี	ซอล-โด	ลา-เร

1) เสียงที่ หนึ่ง ชั้น ออกเป็นเสียงสามัญ แปลว่า เขย่า 2) เสียงที่ สอง สั้น ออกเป็นเสียงเอก แปลว่า สั้น(ไม่ยาว) เช่นเดียวกับในภาษาถิ่นไทยกลาง 3) เสียงที่ สาม ชั้น ออกเป็นเสียงโท แปลว่า ชั้น 4) เสียงที่ สี่ สั้น ออกเป็นเสียง ตรีสั้น (เทียบเท่าคำว่า นิด) แปลว่าสั้น เช่น หนาวจนสั้น 5) เสียงที่ ห้า ชั้น ออกเป็นเสียง ตรียาว (เทียบเท่าคำว่า นั้น หรือ ชั้น) แปลว่า ชั้น 6) เสียงที่ หก สั้น ออกเป็นเสียงจัตวา แปลว่า สั้น เช่น สั้นเขา สั้นหลัง

ระบบเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทยถิ่นภาคกลาง

กลุ่มอักษร / รูปวรรณยุกต์	ไม้เอก	ไม้โท	แม่กง กน กม	แม่ กก กต กบ	
				เสียงสั้น	เสียงยาว
อักษรสูง / ระดับเสียง ข ฉ ฐ ถ ผ ฝ ศ ช ส ห	เสียงเอก (ไข่ ห่าน ส่อง)	เสียงโท (ห้า ผ้า ห่อง)	เสียงจัตวา (خم เห็น ถ้ง)	เสียงเอก (ขัด หัก สิบ)	เสียงเอก (ผูก ขาด หาบ)
อักษรกลาง / ระดับเสียง ก จ ด ฎ ต ฏ บ ป อ	เสียงเอก (ไก่ ด่าน แอ้ง)	เสียงโท (เก้า จ้าง บ้าน)	เสียง สามัญ (กิน ดง ตาล)	เสียงเอก (กัก จับ ตัด)	เสียงเอก (กาบ จาก ปาด)
อักษรต่ำ /ระดับเสียง ค ง ช ซ ฌ ญ ฑ ฒ ณ ท ธ น พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ฬ ฮ	เสียงโท (ค่าง พ่อ แม่)	เสียงตรีสูง (ค่าง พ่อ พื่อน)	เสียง สามัญ (คาน ทาง พิมพ์)	เสียงตรีต่ำ (คิด นก พบ)	เสียงโท (คาด นอก เพียบ)

(หมายเหตุ)

คำที่มีรูปวรรณยุกต์ตรี หรือวรรณยุกต์จัตวากำกับ มีเฉพาะคำพยางค์ต้นที่เป็นอักษรกลาง ซึ่งหากเป็นคำที่มีวรรณยุกต์ตรีกำกับ จะออกเสียงเป็นเสียงตรีสั้น ส่วนคำที่มีวรรณยุกต์จัตวากำกับ จะออกเสียงเป็นเสียงจัตวา

ระบบเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทยถิ่นอีสาน

กลุ่มอักษร / รูปวรรณยุกต์	วรรณยุกต์เอก (เสียงสั้น-ยาว)	วรรณยุกต์โท (เสียงสั้น-ยาว)	ตัวสะกด แม่ กง กน กม (เสียงสั้น-ยาว)	ตัวสะกด แม่ กก กต กบ	
				เสียงสั้น	เสียงยาว
อักษรสูง / ระดับเสียง ข ส ถ ผ ฝ ห	เสียงตรีต่ำ (ไข่ สั้ง ผ่าน)	เสียงเอก (เข้า สั้น ห้าง)	เสียงสามัญ (ขัน สม ถาง)	เสียงจัตวา (ขับ สับ หัด)	เสียงเอก (ขาด สาก หาบ)
อักษรกลาง / ระดับเสียง ก จ ด ต บ ป อ ย	เสียงตรีต่ำ (ไก่ ต่าง ป่น)	เสียงโท (แก้ ด้าน บั้ง)	เสียงสามัญ (กิน จาง ตม)	เสียงจัตวา (กบ จด ดัก)	เสียงเอก (กาบ จอด ปาก)
อักษรต่ำ / ระดับเสียง ดง ช ญ ท น พ ฟ ม ล ว ฮ	เสียงสามัญ (คะ คำ นั้ง ม่วน)	เสียงโท (คำ น้ำ พั่น)	เสียงตรีสูง (คา นาง ทน)	เสียงสามัญ (คับ นก มิด)	เสียงโท (คาด นอก มิด)

(หมายเหตุ คำภาษาไทยถิ่นอีสาน ไม่มีรูปวรรณยุกต์ตรี หรือวรรณยุกต์จัตวากำกับ)

ความสัมพันธ์ระหว่างระดับเสียงภาษาไทยถิ่นอีสานกับเสียงดนตรี

เสียงที่	1	2	3	4	5	6
ระดับเสียง	สามัญ	เอก	โท	ตรีต่ำ	ตรีสูง	จัตวา
ตัวอย่างคำ	ช่าง	ส้าง	ซ้าง	ส่าง	ซาง	สาาง
ศัพท์ ภาษาศาสตร์	mid	low	mid falling	high	high falling	rising
เสียงดนตรี	โด	ลา	โด-ลา	มี	ซอล-โด	ลา-เร

บทประพันธ์อีสาน

บทประพันธ์อีสานมีทั้งบทที่แต่งขึ้นเป็นแบบร้อยแก้วและร้อยกรอง บทที่เป็นร้อยแก้วอาจจะเป็นนิทาน ตำนาน ตำนานและสภาพบ้านเมือง ส่วนบทร้อยกรองนั้น นิยมเรียกกันว่า กลอน เช่น กลอนเทศน์ กลอนนิทานชาดก กลอนสูตรขวัญ และกลอน ฝน่า ซึ่งมีทั้งฝน่าภาษิต และฝน่าเกี่ยว
ลักษณะบทร้อยกรองอีสาน

กลอนเทศน์ มีลักษณะเป็นกลอนร่าย เป็นกลอนที่ไม่จำกัดจำนวนพยางค์ในแต่ละวรรค แต่อาศัยสัมผัสในและสัมผัสนอกเกาะก่ายกันไป ซึ่งอาจจะเป็นกลอนเทศน์ธรรมดาที่เป็นเอกเทศ หรือกลอนเทศน์เรื่องเวสสันดรชาดก ในงานบุญพระเวส ฯ เช่น คำอาราธนาพระเวสฯ ที่ว่า

สุณาตุ โภณโต เย สังฆา ดูราเทพเจ้าทั้งหลาย อันยายยังอยู่ ทุกหมู่ไม้ไพรพนอม ทุกเหวห่อม
แนวป่า ทุกประเทศท่าอาวเขา ทุกแถวแถวเถื่อนกำ ทุกท่าน้ำและวังปลา พรรณนาฝูงเผดและผี อันมีใจโหด
ร้ายโทสา จงให้เจ้าทั้งหลายปละละใจอันเป็นบาป ให้ค่อยโสภภาพเจียโสตพึงธรรม เดาดาจำจื่อไว้ เป็นประทีป
ได้ส่องตามทาง

กลอนสูตรขวัญ มีลักษณะเป็นกลอนร่าย เช่นเดียวกับกลอนเทศน์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กลอนสู่ขวัญาค

ศรี ๆ ลิทธิไชยะมั่งคณานาคี สวัสดิญาณโยชน์ เคราะห์ฮ้ายโหดหายหนี อันตรายราคะหายส่วง
เขตขวงฮ้ายสู่หนี เคราะห์เชญผิวนาส บริสาจหนีไกล พุทธาไปข่มแพ้เตชะผุงมาร ธรรมบันดาลผ้นถีบ
เคราะห์ฮ้ายฮีบเซหนี

กลอนอ่าน

กลอนอ่านหมายถึง กลอนที่เป็นนิทานชาดก ที่ชาวอีสานนิยมนำมาอ่านในงานงานขึ้นเรือนดี หรืองาน
ศพ เพื่อให้ผู้มาร่วมงาน ได้ฟังนิทานธรรมะ เพราะนิทานชาดก เป็นนิทานที่มีเนื้อหาสอดแทรกธรรมะไว้อย่าง
แนบเนียน สามารถกล่อมเกลาและโน้มน้าวจิตใจคนไปในทางที่ดี กลอนในลักษณะนี้จึงมีชื่อเรียกว่า กลอน
อ่าน ลักษณะฉันทลักษณ์ของกลอนอ่าน ก็คือ โคลงโบราณ นั่นเอง ซึ่งมีกำหนดตำแหน่งของวรรณยุกต์ ของ
แต่ละวรรค ไว้ชัดเจน เป็นลำดับ ชาวอีสานเรียกกลอนลักษณะนี้ว่า กลอนเย็น ดังตัวอย่าง เช่น กลอน
โพนเรื่องสังข์ศิลป์ชัย

ยังมีนครเลล้ำ ขึ้นชื่อเป้งจาล
นิคมคน คั่งเพ็งพอดื้อ
เวียงหลวงล้ำ รุ่งรังล้ำย่าน
น้ำแผ่ล้อม ระวังด้ายชั่วตา

วรรค ที่ / จังหวะ ที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ยังมีน	ครเศล้ำ	ขึ้นชื่อ	เป้งจาล
วรรคที่ 2	นิ	คมคน	คั่งเพ็ง	พอดื้อ
วรรคที่ 3	เวียง	หลวงล้ำ	รุ่งรัง	ล้ำย่าน
วรรคที่ 4	น้ำ	แผ่ล้อม	ระวังด้าย	ชั่วตา

อู่คำล้ำ ชาวเทศเทียวสะเกา
อุดมโดย ตั้งดวะดิงฟ้า
พะนังยังล้อม หลายถันแถวตาด
คนคั่งเค้า แลงเข้าส่วนสน

วรรคที่ / จังหวะ ที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	อู้ง	คำเข้า	ชาวเทศ	เทียวสะเภา
วรรคที่ 2	อุ	ดมโดย	ดั่งดาว	เวดิงฟ้า
วรรคที่ 3	พ่นัง	ยังล้อม	หลายถัน	แถวตาด
วรรคที่ 4	คน	คั่งเค้า	แลงเข้า	ส่วนสน

จะเห็นได้ว่า กลอนเงื่อนไข นี้ มีลักษณะฉันทลักษณ์ใกล้เคียงกับโคลงของไทยภาคกลาง มาก ดังจะได้เปรียบเทียบโคลงจากลิลิตพระลอ หากดัดแปลงเพียงเล็กน้อย ก็จะเป็นกลอนเงื่อนไข ดังนี้

โคลงจากลิลิตพระลอ
เสียงลือเสียงเล่าอ้าง อันใด พี่เอย
เสียงย่อมยอศใคร ทัวหล้า
สองเชือกพี่หลับไหล ส้มตั้น ฤาพี่
สองพี่คิดเองอ้า อย่าได้ถามเฝ้า

วรรค / จังหวะ	1	2	3	คำสร้อย
วรรคที่ 1	เสียงลือ	เสียงเล่าอ้าง	อันใด	พี่เอย
วรรคที่ 2	เสียงย่อมยอ	ศใคร	ทัวหล้า	
วรรคที่ 3	สองเชือกพี่	หลับไหล	ส้มตั้น	ฤาพี่
วรรคที่ 4	สองพี่คิด	เองอ้า	อย่าได้	ถามเฝ้า

แปลงเป็นกลอนเงื่อนไขอีสาน
เสียงเล่าอ้างลือซ่า แนวใด
เสียงยอຍຍศไผ ทัวหล้า
สองเชือกเอื้อยหลับไหล ส้มตั้น ชันบ้อเอื้อย
สองเอื้อยคิดเบื่องถ้อน ถามน้องบ่ควร เอื้อยเอย

วรรค / จังหวะ	1	2	3	4	คำสร้อย
วรรคที่ 1	เสียง	เล่าอ้าง	ลือซ่า	แนวใด	
วรรคที่ 2	เสียง	ยอຍຍ	ศไผ	ทัวหล้า	
วรรคที่ 3	สอง	เชือกเอื้อย	หลับไหล	ส้มตั้น	ชันบ้อเอื้อย
วรรคที่ 4	สองเอื้อยคิด	เบื่องถ้อน	ถามน้อง	บ่ควร	เอื้อยเอย

กลอนผญา

คำว่า ผญา แผลงมาจากคำว่า ปรัชญา ในภาษาสันสกฤต และคำว่า ปัญญา ในภาษาบาลี
ถ้าจะแปลเอาความ คำว่า ผญา ก็แปลว่า คำพูดของนักปราชญ์ หรือ คำพูดของผู้มีปัญญา นั่นเอง คำผญา
ในภาษาอีสานแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ผญาภาษิต และผญาเกี้ยว ผญาภาษิตหมายถึงผญาที่เป็นคำสอน อาจ
ได้มาจากพุทธภาษิต หรือสั่งสมมาจากประสบการณ์ชีวิต เช่น

ตัวอย่างผญาภาษิต

- 1) นุ่งผ้าลายหมาเห่า เว่าความเก๋าคิดกัน
- 2) ของกินบ่กินมันเน่า ของเก๋าบ่เล่ามันลืม
- 3) อันว่าความตายนี้แขวนคอทุกบาทอย่าง
 ตีนมือเข้าเห็นหน้าจ้งว่ายัง
- 4) ทุกข์เพิ่นบ่ว่าดี มีเพิ่นจ้งว่าพื่อน้อง
- 5) เอ็นกินเล่นใส่ เอ็นใช้เล่นหนี

วรรคที่ / จังหวะ ที่	1	2	3	4
บทที่ 1. วรรคที่ 1	นุ่ง	ผ้าลาย	หมา	เห่า
วรรคที่ 2	เว่า	ความเก๋	คิด	กัน
บทที่ 2. วรรคที่ 1		ของกิน	บ่กิน	มันเน่า
วรรคที่ 2		ของเก๋	บ่เล่า	มันลืม
บทที่ 3. วรรคที่ 1	อันว่าความ	ตายนี้	แขวนคอ	ทุกบาทอย่าง
วรรคที่ 2	ตีน	มือเข้า	เห็นหน้า	จ้งว่ายัง
บทที่ 4. วรรคที่ 1		ทุกข์	เพิ่นบ่	ว่าดี
วรรคที่ 2		มี	เพิ่นจ้งว่า	พื่อน้อง
บทที่ 5	เอ็นกิน	เล่นใส่	เอ็นใช้	เล่นหนี

ผญาเกี้ยว หมายถึงผญาที่หนุ่มสาวใช้เกี้ยวพาราสีกัน กลอนผญาเกี้ยวมีลักษณะแบบเดียวกับกลอน
อ่าน หรือกลอนเย็น มีคำพูด คือมีคำขึ้น คำลง หรือคำสร้อย คำเสริม ไม่เคร่งเรื่องจำนวนพยางค์ในแต่ละวรรค
เนื้อหาหรือถ้อยคำที่ใช้ มีทั้งที่เป็นความหมายตรง และที่เป็นอุปมา อุปมัย เช่น

ตัวอย่างผญาเกี้ยว

ฝ่ายชาย โอนอน้องเอย
 อ้ายอยากถามขำน้อง อ้ายถามข่าวทางปลา
 อ้ายอยากถามข่าวนา อ้ายถามข่าวทางเข้า
 อ้ายอยากถามข่าวเจ้า ว่ามีผัวแล้วหรือบ่
 หรือว่ามีตั้งแต่ซู้ ผัวซี้ซื่อนั้นบ่มี

วรรคที่ / จังหวะที่	คำบุพบท	1	2	3	4	คำสร้อย
วรรคที่ 1	โอนอน้อง เอย	อ้ายอยาก ถาม	ข่าวน้อง	อยากถาม ข่าว	ทางปลา	
วรรคที่ 2		อ้ายอยาก ถาม	ข่าวนา	อยากถาม ข่าว	ทางเข้า	
วรรคที่ 3	อ้ายว่า	อ้ายอยาก ถาม	ข่าวเจ้า	ว่ามีผิว	แล้วหรือบ่	
วรรคที่ 4		หรือว่ามี	ตั้งแต่ซู้	ผิวซิช้อน	นั้นบมี	น้องเอย

ฝ่ายหญิง โอนอ อ้ายเอย
ครันว่ามีหนองน้ำ ต้องมีบัวนั้นบานเกิด
ครันหากมีตั้งแต่น้ำ ขาวคำเพิ่นบ่เทียว ดอกอ้ายเอย
อ้ายว่า อ้ายมาถามข่าว อันในนานั้นเขียวอ่อน ชันบ้อ
ปีกลายได้หาร้อย ปีนีได้สี่ฟาย ละอ้ายเอย

วรรคที่ / จังหวะที่	คำบุพบท	1	2	3	4	คำสร้อย
วรรคที่ 3	โอนออ้าย เอย	ครันว่ามี	หนองน้ำ	ต้องมีบัว	นั้นบานเกิด	
วรรคที่ 4		ครันหากมี	ตั้งแต่น้ำ	ขาวคำ	เพิ่นบ่ เทียว	ดอกอ้าย เอย
วรรคที่ 3	อ้ายว่า	อ้ายอยาก ถาม	ข่าวเข้า	อันในนา	นั้นเขียว อ่อน	ชันบ้อ
วรรคที่ 4		ปีกลาย	ได้หาร้อย	ปีนั	ได้สี่ฟาย	ละอ้ายเอย

หมอลำทุกประเภทต่างก็ใช้กลอนลำเป็นบทสำหรับลำ ซึ่งมีอยู่ 2 ลักษณะคือ กลอนเญ้น และ กลอนตัด
คำว่า กลอนเญ้น ถ้าแปลความหมายตามศัพท์ก็หมายถึง กลอนที่มีลีลาเย็นเยื่อ ส่วนคำว่า กลอนตัด
แปลว่า กลอนที่มีลีลากระชับ ตัดสิ่งที่เย็นเยื่อออกไป กลอนเญ้น มีฉันทลักษณ์ เช่นเดียวกับกลอนอ่าน และ
กลอนฉญาเกี่ยว แต่ต่างกันที่ กลอนอ่านเน้นเฉพาะสัมผัสใน ไม่เน้นสัมผัสนอก แต่กลอนลำเน้นทั้งสัมผัสใน
และสัมผัสนอก อันที่จริงเดิมทีเดียว หมอลำก็ใช้กลอนอ่านจากนิทานมาใช้ลำ โดยตรง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หมอ
ลำพื้น (หมอลำนิทาน) ส่วนใหญ่ต้องกลอนนิทานมาลำ และแม้หมอลำกลอน ก็ยังนิยมนำกลอนนิทานมาลำ
เช่นเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง กลอนสรรพะกอด จากวรรณคดีเรื่องสังข์ศิลป์ชัย ที่ขึ้นชื่อว่ามีชั้นเชิงเป็น
เลิศ และนิยมเรียกกันว่ากลอนสรรพะกอดเกี่ยว เพราะมีการเล่นคำ มีสัมผัส แพรวพราว ทั้งสัมผัสนอก สัมผัสใน
และสัมผัสวรรณยุกต์ ดังนี้

กลอนสรรเพกอด
บัดนี้ สรรเพกอดเกี้ยว กลอนเก่ามาแถลง
ชื่อว่าเทพาวะ วาดพะนอมไพรกว้าง
บุญยวงยัง เชาแคลนคราวนี้
ดีแก่สังข์ลวงฝ้าย ผันบ้ำก่อนบา

วรรคที่ / จังหวะ ที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	บัดนี้สรรพ	พะกอดเกี้ยว	กลอนเก่า	มาแถลง
วรรคที่ 2	ชื่อว่าเท	พาวะ	วาดพะนอม	ไพรกว้าง
วรรคที่ 3	บุญ	ยวงยัง	เชาแคลน	คราวนี้
วรรคที่ 4	ดีแก่สังข์	ลวงฝ้าย	ผันบ้ำ	ก่อนบา

ผ่อเห็นไม้ล่าวลัม เลียนฮ่อมเชาฮ่อม
ภูธลัด เลียบพนองน่าน้อง
เห็นผากว้าง เชาคำค้อยคำ
ดอยนัันอินทร์แตงตั้ง เชาเฮื่องฮุ่งเฮื่อง

วรรคที่ / จังหวะ ที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ผ่อเห็นไม้	ล่าวลัม	เลียนฮ่อม	เชาฮ่อม
วรรคที่ 2	ภู	ธลัด	เลียบพนอง	น่าน้อง
วรรคที่ 3	เห็น	ผากว้าง	เชาคำ	ค้อยคำ
วรรคที่ 4	ดอยนัันอินทร์	แตงตั้ง	เชาเฮื่อง	ฮุ่งเฮื่อง

ทุกประดาถ้วน สุวรรณทีทุกที่
ภูวนาถเจ้า ใจสลั่งฮุ่งหลัง

วรรคที่ / จังหวะ ที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ทุก	ประดาถ้วน	สุวรรณที	ทุกที่
วรรคที่ 4	ภู	วนาถเจ้า	ใจสลั่ง	ฮุ่งหลัง

เยื่อนยากท้าว ทังแอ่งโฮยแอ่ง
เดินดอยขวาง กว่าไกลลือไกล
เลยเขียวขึ้น เชาออนเมืองอ่อน
คิดแม่ป้า ปุนให้อำไฮ

วรรคที่ / จังหวะ	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เยื้อง	ยากท้าว	ทังแฮ้ง	โหยแฮ้ง
วรรคที่ 2	เดิน	ดอยขวาง	กว่าไกล	ลือไกล
วรรคที่ 3	เลย	เขี้ยวขึ้น	เขางอน	เมืองอน
วรรคที่ 4	คิด	แม่ป่า	ปูนไห้	ฮ้าไฮ

เล้งดอกไม้ ก้านก่องอินกอง
บาก็ยืนตีฝาย ลวดซอนชมซ้อน
พอใจเจ้า เดินเดี่ยวตันเดียว
ข้ามขอบฟ้า ไปหน้าหนองนา

วรรคที่ / จังหวะ	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เล้ง	ดอกไม้	ก้านก่อง	อินกอง
วรรคที่ 2	บาก็ยืน	ตีฝาย	ลวดซอน	ชมซ้อน
วรรคที่ 3	พอ	ใจเจ้า	เดินเดี่ยว	ตันเดียว
วรรคที่ 4	ข้าม	ขอบฟ้า	ไปหน้า	หนองนา

ลักษณะของกลอนเงื่อนไข ดังตัวอย่าง

วรรคหนึ่ง	o ² o ¹ o ²	o ² o ¹ o o
วรรคที่สอง	o o o o o	o ¹ o o o ²
วรรคที่สาม	o o o o o ²	o o o o ¹
วรรคที่สี่	o o o o o ²	o o ² o ¹ o

ลักษณะของกลอนเงื่อนไข

- 1) กลอนเงื่อนไขบทหนึ่งมี 4 วรรค
- 2) วรรคหนึ่งมี 7-12 พยางค์
- 3) วรรคหนึ่งแบ่งเป็น 4 จังหวะ
- 4) พยางค์สุดท้ายของวรรคที่หนึ่ง ไม่มีรูปวรรณยุกต์
- 5) พยางค์สุดท้ายของวรรคที่สอง มีรูปวรรณยุกต์โท
- 6) พยางค์สุดท้ายของวรรคที่สาม มีรูปวรรณยุกต์เอก หรือเสียงเอก
- 7) พยางค์ก่อนสุดท้ายของวรรคที่สี่ มีรูปวรรณยุกต์เอก (หรือเสียงเอก)
- 8) พยางค์สุดท้ายของวรรคที่สี่ ไม่มีรูปวรรณยุกต์
- 9) กลอนขึ้นนิยมแต่งเป็นวรรคที่สามและวรรคที่สี่ หรือเฉพาะวรรคที่สี่

โครงสร้างของกลอนลำประเภทกลอนแปด

โครงสร้างของกลอนลำประเภทกลอนแปดแบ่งออกได้เป็น 3 ตอน คือ 1) กลอนขึ้น 2) ตัวกลอน และ 3) กลอนลง ความสั้นยาวของกลอนไม่มีกำหนดตายตัว ถ้าลำบนเวทีอาจจะยาว ถ้าลำอัดแผ่นเสียง อัดเทป อาจจะสั้น ทั้งนี้ขึ้นกับกาลเทศะ บางทีผู้ลำอาจจะลำหลายกลอนต่อกันก็ได้ ฉะนั้นกลอนหนึ่ง ๆ อาจจะมี ความยาวตั้งแต่ 2-3 นาที ถึง 30 นาที ก็มี สำหรับกลอนขึ้น นั้น นิยมแต่งเป็น วรรคที่สามและวรรคที่สี่ หรือเฉพาะวรรคที่สี่ โดยมากมักจะกล่าวถึงอารมณ์และบรรยากาศเสียงของเสียงฟ้าร้อง หรือประเด็นอื่น ๆ ที่ประทับใจ ทั้งนี้ เพื่อสร้างอารมณ์สะเทือนใจ แก่ผู้ฟัง เช่น

1) โอ้อ้อย ละนอ

ฟ้าเอ๋ย ฟ้าฮ้องห้าว เสียงยาว ๆ ก้องสนั่น
ใจนางหันจ้าว ๆ คนิษฐาหม่อมพี่ชาย ละน้า

2) โอ้อ้อย ละนอ

ฟ้าเอ๋ย ฟ้าฮ้องตั้ง คนิษฐาแต่ยายพี่
บุญบ่มีจั่งน้อง คงแล้วกะเปล้าตาย นอชาย ...ละน้า

3) โอ้อ้อย ละนอ

ฟ้าเอ๋ย ฟ้าฮ้องฮั่น ยามกลางคืนน้องหนาวสั่น
ฝันว่าชายหม่อมซู้ นั้นมาซ้อนฮ่วมบ่อนนอน ละน้า

4) โอ้อ้อย ละนอ

ฟ้าเอ๋ย ฟ้าฮ้องจั่น ฝันว่าชายทุกเช้าค่ำ
คนิษฐาแต่หม่อมซู้ อยากชูเจ้าเข้า บ่อนนอน ละน้า

5) โอ้อ้อย

คิดนำชายหลายเต้ ออกซิเพแตกแล่ง
ถึงยามแล่งนั่งถ้ำ เป็นหยั่งอ้ายจั่งบ่มา ละน้า

6) โอ้อ้อย

บุญบ่เคยคาดได้ จินอนให้ใส่แต่หมอน ขาวพอน ๆ ละน้า

7) โอ้อ้อย

คงมือใดได้แต่จ้อย ผลาซ้อยส่วนบ่มี ละน้า

ตัวกลอน คือส่วนที่เป็นเนื้อหาสาระของกลอน มีจำนวนหลายบท ไม่มีกำหนดตายตัว บทหนึ่ง ๆ มี 4 วรรค มีทั้งสัมผัสนอก และสัมผัสใน เช่น

ตัวอย่างตัวกลอนแบบกลอนแปด

ชีวิตคน เสานี้ บ่มีว่า ชียินยาว
อย่าลืมหรรว เดอทุกคน ให้ฮ้ำฮอน คนิษฐา
บรมครู เพิ่นสอนไว้ ว่าสังขาร นั้นบ่เที่ยง
เรื่องศีลทาน อย่าได้เว้น ให้เพียรสร้าง แต่สิ่งดี
ผลัดมือนั้น มือนี้ มัวมืด อบายมุข
หลงว่าสุข เหลือหลาย อลละวน เมามัว
ชิมาดัว ลงหม้อ อเวจี จมจุ่ม
ถึกไฟสุ่ม เสงฮ้อน ฮือฮ้อง ฮ่วนฮวน

บทที่ 1

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ชีวิตคน	เฮนั่น	บ่มีว่า	ชียื่นยาว
วรรคที่ 2	อย่าลืมหรรว	เดอทุกคน	ให้อำฮอน	คินฮู้
วรรคที่ 3	บรมครู	เพิ่นสอนไว้	ว่าสังขาร	นั้บ่เที่ยง
วรรคที่ 4	เรื่องศีลทาน	อย่าได้เว้น	ให้เพียรสร้าง	แต่สิ่งดี

บทที่ 2

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ผลัดมือนั้	มือนั้	มัวมิด	อบายมุข
วรรคที่ 2	หลงว่าสุข	เหลือหลาย	อละวน	เมามัว
วรรคที่ 3	ชีพาตัว	ลงหม้อ	อเวจี	จมจุ่ม
วรรคที่ 4	ถึกไฟสุ่ม	เฮ้งฮ้อน	ฮือฮ้อง	ฮ่วนฮอน

กลอนลง

กลอนลงคือกลอนที่ใช้สำหรับเป็นที่หมายรู้การสิ้นสุดของกลอน กลอนลงแบบลำทางยาว เน้นที่การ
เอื้อนเสียง แล้วจบด้วยคำว่า ละนะ แต่ออกเสียงเป็น ละน้า แล้วจบด้วยคำว่า โอ

ตัวอย่างกลอนลำประเภทกลอนเย็น

กลอนเกี้ยว (ทำนองลำทางสั้น)
(ขึ้นโอ)

โอะละนอ
แก้มเป็นเวิน แก้มอายเป็นเวิน
ครันอายแม่นฮู้เพิ่น ให้เวินหนีไกล ๆ
ครันบ่แม่นของไผ ครันแม่นของนางลำ
ให้เจ้าอึมน้ำ ๆ มาทางพี
โอะละนอ นวลเอย

(ตัวกลอน)

แม่นว่า นอชาย
ฟั่งเดออาย ชายผู้อินทร์ปั้นหล่อ
ช่างมางามกะด้อ เหลือล้นล้นคน
หยิ่งกะแตกจัน ๆ หลุหลั่งไหลหลาม
ย่อนอยากเห็นคนงาม ส่องตามแลจ้อง
น้องนั้คงคอยถ้ำ สายตาแข็งซ่า
ใจวนหาหม่อมอาย ชิตายแล้วอยู่บ่เป็น

เห็นชายลงมาฝ้าย เยี่ยมฝ้ายเมืองมนุษย์
 สดุดีโสภารรณ ดังจันทร์เทียมฟ้า
 นางอยากขอเป็นข้า ตางดินใช้ช่วง
 ได้บ่วงดอกซ้อน สะออนไออุ่นเสนห์

เปี่ยงเป็มาหาน้อง ต้องตั้งสายแนน
 มาเป็นแฟนของนาง บ่ห่างกันพันเกี้ยว
 จิเหี่ยวเพื่อเหี่ยวผืน คีนวันบ่ได้ว่า
 เอาทำไดกะได้ ให้ชายไล่ไสเดียว

น้องนี้เว้าเกลี้ยง ๆ บ่มีเกียงจักแนว
 จิมักแถวนาเทิง หรือบ่อนเวิงนาได้
 ให้ชายไถทกพื้น คีนวันบ่เว้นว่าง
 ให้มันหลุบอ้าม้าง คือสร้างบ่ว่าหยัง

น้องนี้ตั้งต่ออาย หมายถึงอ่วมเฮียงหมอน
 สั่งบ่ซอนแสงตา ส่องมาพอดี
 หรือทำทให้ญึงจ้อ อดพอตายอยากเดินใส่
 ชายบ่ใจหอนซีได้ เซ้นอนเง้ง่าขาม
 ได้เห็นแล้วยันแต่ห้ายัม ปานว่าหมากินฮ้า
 ยันแต่นำเหนียววอน ฝ้าแอ้วซอนชมซ้อน
 สะออนนมสะออนกัน เวียนวนบ่อยากห่าง
 หวางหัวใจเหี่ยวไ้ น้างางหว่างขา
 (กลอนลง)

สมพอวาง ฮ้างซู้ผู้เก่า มาเอน้อง

บริบทพื้นที่ที่ทำการวิจัย

ภาคอีสาน เป็นเขตหรือภาคหนึ่ง ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของไทย อยู่บนที่ราบสูงโคราช มีแม่น้ำโขงกั้นเขตทางตอนเหนือและตะวันออกของภาค ทางด้านใต้จรดชายแดนกัมพูชา ทางตะวันตกมี เทือกเขาเพชรบูรณ์และเทือกเขาตงพญาเย็นเป็นแนวกันแยกจากภาคเหนือและภาคกลาง การเกษตรนับเป็น อาชีพหลักของภาค แต่ด้วยสภาพอากาศที่ร้อนและแห้งแล้ง รวมถึงปัจจัยอื่นๆ ทางด้านสังคมเศรษฐกิจ ทำให้ มีผลผลิตที่น้อยกว่าภาคอื่นๆ

ภาษาหลักของภาคนี้ คือ ภาษาไทยอีสาน แต่ภาษาไทยกลางก็นิยมใช้กันแพร่หลายโดยเฉพาะใน เมืองใหญ่ ขณะเดียวกันยังมีภาษาเขมร ที่ใช้กันมากในบริเวณอีสานใต้ นอกจากนี้ยังมีภาษาถิ่นอื่นๆ อีกมาก เช่น ภาษาผู้ไท ภาษาส่วย ภาษาไทยโคราช เป็นต้น

ภาคอีสาน มีเนื้อที่มากที่สุดของประเทศไทย ประมาณ 168,854 ตารางกิโลเมตร หรือมีเนื้อที่ร้อยละ 33.17 เทียบได้เป็นหนึ่งในสามของพื้นที่ทั้งหมดของประเทศไทยได้จัดว่าเป็นพื้นที่ที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ ไทย เทือกเขาที่สูงที่สุดในภาคอีสานคือ ยอดภูหลวง และภูกระดึงซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำสายสำคัญของ ชาวอีสานในหลายจังหวัดด้วยกัน เช่น ลำตะคอง แม่น้ำชี แม่น้ำพอง แม่น้ำเลย แม่น้ำพรม แม่น้ำมูล

ภาคอีสานมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น เช่น อาหาร ภาษา ดนตรีประเภทแดน พิณ โหวด โปงลาง หมอลำ และศิลปะการฟ้อนรำที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ เป็นต้น

ภาคอีสานแม้จะมีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ประชากรส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายไทย-ลาว นับถือพุทธ ศาสนา มีหมอลำเป็นศิลปะการแสดงที่โดดเด่นและนิยมกันอย่างแพร่หลาย พื้นที่ในการวิจัยจึงเป็นพื้นที่มีคน เชื้อชาติไทย-ลาวอยู่กันหนาแน่น ยกเว้น จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งมีเชื้อสายไทย-เขมรและจังหวัดนครราชสีมาบาง พื้นที่ซึ่งมีเชื้อสายไทยเบิ้งหรือไทยแดง

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดอุบลราชธานี

บ้านโนนงาม ตำบลศรีโค อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี
ตำบลศรีโคแยกออกจากตำบลคูเมืองเมื่อปี พ.ศ. 2532 ซึ่งเดิมเป็นชื่อฐานศรีโค เพื่อให้คงไว้ซึ่งคำว่า “เมือง” จึงตั้งชื่อว่า ตำบลเมืองศรีโค เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน สภาพทั่วไปของตำบล ตำบลเมืองศรีโคมีเนื้อที่ ประมาณ 26,912 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบ ดินเป็นดินร่วนปนทรายและมีลำน้ำไหลผ่าน คือ ลำห้วยตองแหวด(www.ไทยตำบลอุบลราชธานี)

ที่ตั้งและอาณาเขตตำบล

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ต.ธาตุ อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

ทิศใต้ ติดต่อกับ ต.นาสว่าง อ.เดชอุดม จ.อุบลราชธานี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ต.โพธิ์ใหญ่ อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ต.คูเมือง อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

จำนวนประชากรของตำบลมีทั้งหมด 4,569 คน เป็นชาย 2,248 คน หญิง 2,321 คน
อาชีพหลักคือ อาชีพทำนา อาชีพเสริม ปลูกผักสวนครัว, หัตถกรรมในครัวเรือน, รับจ้าง

2. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดร้อยเอ็ด

ร้อยเอ็ดเดิมชื่อว่า สาเกตุนครแห่งอาณาจักรกุลนทะ มีพระเจ้ากุลนทะเป็นเจ้าครองนคร และมีกษัตริย์ปกครองสืบต่อมาจนถึงสมัยสุริยกุมาร โอรสพระยาศรีอมรณี ได้ไปปกครองเมืองสาเกตุนคร เมืองสาเกตุนครมีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดมีเมืองขึ้น 11 เมือง ได้แก่ เมืองฟ้าแดด (อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์) เมืองเปือย (บ้านเมืองเปือย อำเภอเมืองร้อยเอ็ด) เมืองทอง (บ้านเมืองทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด) เมืองหงษ์ (บ้านเมืองหงส์ อำเภอจตุรพักตรพิมาน) เมืองบัว (บ้านเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย) เมืองคอง (บริเวณบ้านเมืองสรวง อำเภอเมืองสรวง) เมืองเชียงขวาง (บริเวณป่าช้าหลวง บ้านจาน อำเภอธวัชบุรี) เมืองเชียงดี (บ้านหัวโนน อำเภอธวัชบุรี) และเมืองไพ (บ้านเมืองไพ อำเภอเสลภูมิ) สาเกตุนครเจริญรุ่งเรืองสืบมาจนถึงสมัยผาแดง พระยาขอมธรรมิกราช ผู้ครองนครหนองหานหลวงก็ทำลายสาเกตุนครได้สำเร็จ เพราะผู้ครองนครสาเกตุนครไม่ตั้งอยู่ในทศพิธราชธรรม สาเกตุนครเมืองสิบเอ็ดผักตูก็กกลายเป็นเมืองร้างจนมีต้นกุ่ม (ผักกุ่ม) ขึ้นรอบเมืองจึงเรียกว่า บ้านกุ่มอ้าง (ร้าง)

จังหวัดร้อยเอ็ด เดิมมีชื่อว่า สาเกตุนคร เป็นจังหวัดที่มีวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ดังคำขวัญของจังหวัดที่ว่า สิบเอ็ดประตูเมืองงาม เรืองนามพระสูงใหญ่ ผ้าไหมสาเกต บุญผะเหวดประเพณี มหาเจดีย์ชัยมงคล งามน่ายลบึงพลาญชัย เขตกว้างใหญ่ทุ่งกุลา โลกลือชาข้าวหอมมะลิ

จังหวัดร้อยเอ็ดได้ปรับปรุงคำขวัญฉบับนี้ขึ้นมาใหม่เพื่อให้สอดคล้องและครอบคลุม แหล่งท่องเที่ยวและของดีเมืองร้อยเอ็ดประกาศใช้อย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ.2549 ดังนี้

สิบเอ็ดประตูเมืองงาม หมายถึง เมืองสาเกตุนครที่มีเมืองขึ้น 101 เมือง (สิบเอ็ดเมือง เป็นภาษาเขียนของคนโบราณ) มีทางเข้า 11 ทาง ได้แก่

ด้านทิศเหนือ	มีประตูเมืองฟ้าแดด เมืองสีแก้ว เมืองเชียงเหียน
ด้านทิศตะวันออก	มีประตูเมืองเชียงขวาง เมืองเชียงดี และเมืองไพ
ด้านทิศตะวันตก	มีประตูเมืองเปือย เมืองทอง และเมืองหงษ์
ด้านทิศใต้	มีประตูเมืองบัว เมืองคอง

เรืองนามพระสูงใหญ่ หมายถึง จังหวัดร้อยเอ็ดมีพระพุทธรูปต้นมณฑลพูนีที่ชาวร้อยเอ็ดเรียกว่า พระเจ้าใหญ่ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดบูรพาภิราม เป็นพระพุทธรูปปางประทานพร ที่สูงที่สุดในประเทศไทย มีความสูง 67.85 เมตร (101 ศอก)

ผ้าไหมสาเกต หมายถึง ผ้าไหมทอมือด้วยความประณีต ละเอียดเนื้อผ้าแน่น ลวดลายและสีสันสะดุดตาราคาถูกกว่าที่อื่นๆ จึงเป็นที่ต้องการของผู้ใช้จำนวนมากและมีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป สำหรับผ้าไหมของจังหวัดร้อยเอ็ดมีชื่อเรียกว่า ผ้าสาเกต

บุญผะเหวดประเพณี หมายถึง งานบุญผะเหวดของจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นงานทำบุญประจำปี อันยิ่งใหญ่ ที่เกิดจากการร่วมมือร่วมใจของชาวร้อยเอ็ดทุกคนผู้คนจากต่างจังหวัดและ ชาวต่างประเทศเดินทางมาร่วมทำบุญและเที่ยวชมงานเป็นจำนวนมากเป็นประจำทุกปี

มหาเจดีย์ชัยมงคล หมายถึง พระมหาเจดีย์ชัยมงคลเป็นพระเจดีย์องค์ใหญ่ตั้งตระหง่านภูมิฐานอยู่ท่ามกลางเจดีย์รายล้อมทั้ง 8 ทิศ สร้างแบบทรงลักษณะคล้ายคลึงกันหมดเรียงรายด้วยวิหารคตรอบองค์พระมหาเจดีย์ ตัวรูปทรง องค์พระมหาเจดีย์เป็นรูป 8 เหลี่ยมใหญ่โตมาก โดยแบ่งเป็น 7 ชั้น ประดิษฐานอยู่ที่ผาน้ำย้อย อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด

งามนำลึงปลาลูชีย หมายถึง จังหวัดร้อยเอ็ดมีปลาลูชียเป็นหนองน้ำโบราณ ขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่กลางเมืองร้อยเอ็ดมีพื้นที่ประมาณ 200,000 ตารางเมตร ปัจจุบันปลาลูชียเป็นแหล่งท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนเป็นสถานที่ออกกำลังกายของชาวร้อยเอ็ด ในบริเวณกลางปลาลูชีย ได้ปลูกไม้ดอกไม้ประดับอย่างสวยงาม และร่มรื่นไปด้วยไม้ใหญ่นานาพันธุ์มีฝูงปลานับแสนตัว นอกจากนี้เกาะกลางปลาลูชียยังเป็นที่ตั้งของศาลเจ้าพ่อมเหศักดิ์หลักเมืองอันเป็นที่เคารพเลื่อมใสของชาวเมืองร้อยเอ็ด และที่สำคัญที่สุดก็คือปลาลูชียยังถูกเลือกให้เป็น ตราสัญลักษณ์ประจำจังหวัดร้อยเอ็ด

เขตกว้างใหญ่ทุ่งกุลาร หมายถึง บริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นท้องทุ่งพื้นที่ขนาดใหญ่ถึง 2 ล้านไร่เศษครอบคลุมพื้นที่ถึง 5 จังหวัด คือ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด สุรินทร์ ศรีสะเกษ และยโสธร แต่พื้นที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ดซึ่งในอดีตเป็นพื้นที่แห้งแล้งมากที่สุดตั้งแต่ปี พ.ศ.2522 เป็นต้นมาได้มีการพัฒนาหลักกลายเป็นท้องทุ่งแห่งเกษตรเป็นแหล่งปลูกข้าวเจ้าหอมมะลิที่มีชื่อเสียงของประเทศไทย ชาวบ้านชดบ่อเลี้ยงปลาทำไร่นาสวนผสมได้ตลอดปี ทำให้มีรายได้และความเป็นอยู่ดีขึ้น การอพยพไปกรุงเพทาลดน้อยลง ทุ่งกุลารจึงได้ขนานนามใหม่ว่า ทุ่งกุลาสดใส

โลกือชาข้าวหอมมะลิ หมายถึง ข้าวหอมมะลิไทยนับได้ว่าเป็นที่รู้จักและเป็นที่นิยมบริโภคกันอย่างแพร่หลายทั่วโลก เนื่องจากข้าวหอมมะลิไทยเป็นข้าวหอมหนึ่งเดียวของโลกที่มีกลิ่นหอม ตามธรรมชาติ อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด ได้กลายเป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิไทย ที่มีคุณภาพดีที่สุด แห่งหนึ่งของข้าวหอมมะลิไทย

สภาพทางภูมิศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ดตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ระหว่างเส้นรุ้งที่ 15 องศา 24 ลิปดาเหนือ ถึงเส้นรุ้งที่ 16 องศา 19 ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ 113 องศา 17 ลิปดาตะวันออก ถึงเส้นแวงที่ 104 องศา 22 ลิปดาตะวันออกอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครฯ โดยทางรถยนต์ประมาณ 512 กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด 8,299.46 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 5,187,156 ไร่ คิดเป็นพื้นที่ร้อยละ 5.1 ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือร้อยละ 1.6 ของพื้นที่ทั่วประเทศ จังหวัดร้อยเอ็ดมีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอกมลาไสย อำเภอกุฉินารายณ์ และอำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์
ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอชุมพลบุรี และอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ และอำเภอราศีไศล

จังหวัดศรีสะเกษ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอเลิงนกทา อำเภอมหาชนะชัย อำเภอเมืองยโสธร และอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดยโสธร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอเมืองมหาสารคาม อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย และอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

ประวัติความเป็นมาจังหวัดร้อยเอ็ด

ร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดในบริเวณลุ่มแม่น้ำชีในภาคอีสานของไทย ที่อดีตเคยเป็นเมืองที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนยุคก่อนประวัติศาสตร์

ภาพประกอบ 1 แผนที่จังหวัดร้อยเอ็ด

ดังนั้นประชากรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ดเป็นกลุ่มคนที่มีเชื้อชาติที่หลากหลาย ซึ่งบางกลุ่มมีมาตั้งแต่การก่อตั้งเมืองและโยกย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากอยู่ที่จังหวัดร้อยเอ็ด สามารถจำแนกตามกลุ่มชาติพันธุ์จากการศึกษาค้นคว้าปรากฏว่า ชาติพันธุ์ของประชากรในจังหวัดร้อยเอ็ด มีดังนี้

กลุ่มไทย-ลาว เป็นกลุ่มพื้นเมืองดั้งเดิม มีอยู่ทั่วไปในเขตพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด

กลุ่มไทย-เขมร เป็นคนที่อยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด แต่มีบรรพบุรุษเชื้อสายเป็น
ชาวเขมร อยู่ในพื้นที่อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอเกษตรวิสัย

กลุ่มไทย-ส่วย เป็นคนที่อยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีเชื้อสายเป็นชาวส่วยหรือกวย อยู่ในบริเวณ
อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอโพนทราย ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ

กลุ่มภูไท หรือผู้ไท เป็นกลุ่มที่มีเชื้อสายจากแคว้นคำมวน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว อยู่ในเขตอำเภอโพนพิสัยหนองพอก

นอกจากนี้ยังมีกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาอาศัยในจังหวัดร้อยเอ็ดภายหลังที่สำคัญได้แก่ กลุ่มไทย-จีน ,กลุ่มไทย-ญวน และกลุ่มไทย- เขมร

การเมืองการปกครอง

เมืองร้อยเอ็ดเดิมจัดรูปแบบการปกครองหัวเมืองชั้นสมัยอาณาจักรล้านช้างอยู่ในความดูแล
ของเมืองจำปาสัก มีเจ้าเมือง อุปฮาด ราชบุตร ราชวงศ์เรียกว่า ระบบอาญาสี่ ใช้ระบบนี้ ต่อเนื่องมาจนถึง
สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้จัดการปฏิรูปการปกครอง

หัวเมืองใหม่ เมืองร้อยเอ็ดได้ยกฐานะขึ้นเป็นบริเวณร้อยเอ็ด และต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2453 บริเวณร้อยเอ็ดได้ยกฐานะขึ้นเป็นมณฑลร้อยเอ็ด ในปี 2469 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงปฏิรูปการปกครองเสียใหม่ยุบมณฑลร้อยเอ็ดเปลี่ยนเป็นจังหวัดร้อยเอ็ด และหลังจากการเปลี่ยนแปลงมาเป็นระบอบประชาธิปไตย ได้ขึ้นตรงต่อกระทรวงมหาดไทย ปัจจุบันจังหวัดร้อยเอ็ดจัดรูปแบบการปกครองและการบริหารราชการออกเป็น 2 รูปแบบ คือ

การปกครองส่วนภูมิภาค ประกอบด้วย อำเภอ 20 อำเภอ ตำบล 192 ตำบล การปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาลเมือง 1 แห่ง เทศบาลตำบล 38 แห่ง องค์การบริหารส่วนตำบล 163 แห่ง

ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดร้อยเอ็ด มีลักษณะภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบสูง มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ประมาณ 120 ถึง 160 เมตร มีภูเขาทางตอนเหนือ ซึ่งติดต่อกับเทือกเขาภูพาน ในเขตพื้นที่อำเภอโพธิ์ชัย อำเภอเมยวดี อำเภอหนองพอก และตอนเหนือของอำเภอเสลภูมิ ส่วนบริเวณตอนกลางของจังหวัดมีลักษณะเป็นที่ราบลูกคลื่น ในเขตพื้นที่อำเภอปทุมรัตน์ อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอโพนทราย และอำเภอหนองฮี พื้นที่บริเวณนี้มีลักษณะเป็นที่ราบต่ำบริเวณกว้างเห็นได้ชัดเจน เรียกว่าทุ่งกุลาร้องไห้ มีเนื้อที่ประมาณ 80,000 ไร่ พื้นที่ประมาณร้อยละ 15 ของทุ่งกุลาร้องไห้เป็นที่ทับถมแม่น้ำมูลในฤดูฝนมีน้ำท่วมอยู่เสมอ

สภาพเศรษฐกิจ

โครงสร้างทางเศรษฐกิจของจังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อพิจารณาจากผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดร้อยเอ็ดพบว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2525 - 2526 มีอัตราการเจริญเติบโตของผลิตภัณฑ์ มวลรวมของจังหวัดเฉลี่ยร้อยละ 5.36 ต่อปี โดยในปี พ.ศ. 2536 จังหวัดร้อยเอ็ดมีผลิตภัณฑ์ มวลรวมเป็นเงินจำนวน 11,598,000 บาท ซึ่งแหล่งรายได้มาจากการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจดังนี้

1. เกษตรกรรม ประกอบอาชีพที่สำคัญ ได้แก่ การเพาะปลูกข้าวนาปี นาปรัง มันสำปะหลัง ปอ อ้อย และถั่วต่าง ๆ

2. การอุตสาหกรรม ในปี พ.ศ. 2538 จังหวัดร้อยเอ็ดมีโรงงานอุตสาหกรรม 3,286 โรงงาน เป็นเงินลงทุนประมาณ 1,360.32 ล้านบาท ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบจากการเกษตร รองลงมาคืออุตสาหกรรมบริการ อุตสาหกรรมวัสดุก่อสร้างและตกแต่ง อุตสาหกรรมแปรรูปไม้ เป็นต้น และจากการประกอบกิจกรรมเศรษฐกิจทางอุตสาหกรรมก่อให้เกิดการจ้างแรงงานในท้องถิ่นประมาณ 7,957

คน

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดขอนแก่น

ภาพประกอบ 2 ตราประจำจังหวัดขอนแก่น

จังหวัดขอนแก่น เป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่รองจากจังหวัดนครราชสีมาและอุบลราชธานีตามลำดับ, มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นศูนย์กลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งอยู่ในจุดที่ถนนมิตรภาพ (ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 2) และทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 12 (ถนนสายเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก) ตัดผ่าน ซึ่งเป็นเส้นทางสำคัญในการเดินทางจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนเข้าไปสู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง จากภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนไปเข้าภาคเหนือที่อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ และเดินทางเข้าสู่ประเทศลาวทั้งทางด้านทิศใต้และทิศตะวันตกของลาว อาณาเขตทางทิศเหนือติดกับจังหวัดเลย จังหวัดหนองบัวลำภู และจังหวัดอุดรธานี ทิศตะวันออกติดกับจังหวัดมหาสารคามและจังหวัดกาฬสินธุ์ ทิศใต้ติดกับจังหวัดบุรีรัมย์และจังหวัดนครราชสีมา ทิศตะวันตกติดกับจังหวัดชัยภูมิและจังหวัดเพชรบูรณ์ ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ขอนแก่นอยู่ภายใต้การปกครองของมณฑลอุดรธานีหรือจังหวัดอุดรธานีในปัจจุบัน ซึ่งเมืองทั้งสองนี้เป็นเมืองที่ถูกก่อตั้งโดยกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ดังนั้นเมืองทั้งสองนี้ถือได้ว่าเป็นเมืองพี่น้องกัน

การปกครองแบ่งออกเป็น 26 อำเภอ 199 ตำบล 2139 หมู่บ้าน

1. อำเภอเมืองขอนแก่น	14. อำเภอแวงน้อย
2. อำเภอบ้านฝาง	15. อำเภอหนองสองห้อง
3. อำเภอพระยืน	16. อำเภอภูเวียง
4. อำเภอหนองเรือ	17. อำเภอภูผาคีรี
5. อำเภอชุมแพ	18. อำเภอชนบท
6. อำเภอสีชมพู	19. อำเภอเขาสวนกวาง
7. อำเภอน้ำพอง	20. อำเภอภูผาม่าน
8. อำเภออุบลรัตน์	21. อำเภอซำสูง
9. อำเภอกระนวน	22. อำเภอโคกโพธิ์ไชย
10. อำเภอบ้านไผ่	23. อำเภอหนองนาคำ
11. อำเภอเปือยน้อย	24. อำเภอบ้านแฮด
12. อำเภอพล	25. อำเภอโนนศิลา
13. อำเภอแวงใหญ่	26. อำเภอเวียงเก่า

ข้อมูลการปกครอง

1.ตำบล 17 แห่ง

2.หมู่บ้าน 282 แห่ง

3.เทศบาล 10 แห่ง

4.อบต 8 แห่ง

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

1.อาชีพหลัก ได้แก่ การเกษตรกรรม ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง ถั่วเหลือง

ปศุสัตว์ โคเนื้อ ไก่ชน กระบือ สุกร

ประมง ส่วนใหญ่ทำการประมงโดยการเลี้ยงปลาในกระชัง

สภาพทั่วไปของตำบล เป็นชุมชนเมือง ซึ่งเป็นศูนย์รวมของความเจริญในพื้นที่ ทั้งหน่วยงานราชการระดับจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ โรงพยาบาล ศาลากลางจังหวัด เป็นต้น มีประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น

อาณาเขตตำบล

ทิศเหนือ ติด ต.ศิลา อ.เมือง จ.ขอนแก่น

ทิศใต้ ติด ต.เมืองเก่า,ต.พระลับ อ.เมือง จ.ขอนแก่น

ทิศตะวันออก ติด ต.บึงเนียม อ.เมือง จ.ขอนแก่น

ทิศตะวันตก ติด ต.บ้านเป็ด อ.เมือง จ.ขอนแก่น

จำนวนประชากรของตำบล มีประชากรทั้งสิ้น 121,933 คน

มีสิทธิเลือกตั้ง 86,562 คน

ข้อมูลสถานที่สำคัญของตำบล :

1.ศาลากลางจังหวัด

2.มหาวิทยาลัยขอนแก่น

3.สถานีรถไฟ

4.บึงแก่นนคร

5.ศาลเจ้าพ่อเทพารักษ์หลักเมือง

6.พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น

ด้านทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของอำเภอ

ทรัพยากรน้ำ ลุ่มน้ำพอง ลุ่มน้ำชี

ทรัพยากรดิน จังหวัดขอนแก่นมีพื้นที่ 6.8 ล้านไร่ ลักษณะดินเป็นดินทรายไม่อุ้มน้ำ

ด้านประชากร

จำนวนประชากรทั้งสิ้น รวม 219,821 คน

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ทฤษฎีหลัก

1. **ทฤษฎีประวัติศาสตร์** เป็นทฤษฎีที่จะนำไปสู่การศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์วิทยาและวัฒนธรรม กล่าวถึงลักษณะของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและการผสมกลมกลืนทางประวัติศาสตร์ มีพัฒนาการในเบื้องต้นโดยการอธิบายถึงการแพร่กระจายและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคม สังคมที่มีการพัฒนาต่ำก็จะมีแนวคิดความอ่านต่ำกว่าสังคมที่มีการพัฒนาการสูง มีการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์เข้ามาศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและการพัฒนาสังคมตลอดจนสาเหตุและกระบวนการทั้งหมด โดยสรุปสาระสำคัญของทฤษฎีนี้คือ กลุ่มวัฒนธรรมและสังคมแต่ละแห่งย่อมมีความเป็นเอกภาพของตนเอง เช่น มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ สภาพอากาศ ทรัพยากรและวัฒนธรรมเป็นของตนเอง การสร้างสรรค์หรือฟื้นฟูทางประวัติศาสตร์ของชุมชนจะต้องอาศัยการศึกษาค้นคว้าในเชิงลึก และจะต้องมีการศึกษาเปรียบเทียบกับชุมชนข้างเคียง เพราะเขาเชื่อว่าชุมชนข้างเคียงน่าจะมีบางสิ่งบางอย่างหรือหลาย ๆ อย่างที่คล้ายคลึงกันได้ และการศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชนจะทำให้รู้ว่ารากฐานของวัฒนธรรมใดเป็นของชุมชนนั้น ๆ โดยแท้จริง หรือเป็นการยืมหรือ การแพร่กระจายมาจากชุมชนอื่น (Murphy M.D. 1996 : 1-5)

2. **ทฤษฎีโครงสร้างนิยม** ถือว่าโครงสร้างทางความคิดของมนุษย์ในทุกวัฒนธรรมจะเหมือนกัน กระบวนการทางความคิดเกิดขึ้นเป็นสองขั้นที่ตรงกันข้ามกัน เช่น รอน-หนาว ชาย-หญิง วัฒนธรรม-ธรรมชาติ ดิบ-สุก เป็นต้น นักวิจัยจะค้นพบกระบวนการคิดที่ซ่อนอยู่โดยการศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบภายในสังคม เช่น ระบบเครือญาติ ตำนาน และภาษา การที่เราจะเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของระบบ เราจะต้องรู้จักองค์ประกอบแต่ละส่วนของวัฒนธรรมนั้น ๆ (Briggs and Meyer. Structuralism, <http://web.as.ua.edu/ant/cultures/cultures.php>)

ทฤษฎีหน้าที่นิยม องค์ประกอบของสิ่งมีชีวิตย่อมรวมตัวเข้าเป็นระบบ หน้าที่ของส่วนประกอบแต่ละส่วนก็ช่วยทำหน้าที่ให้สิ่งมีชีวิตนั้นดำรงตนอยู่ได้ และสามารถสืบทอดหรือขยายเผ่าพันธุ์ได้ เปรียบเทียบได้กับสมาชิกของสังคมแต่ละส่วนก็ต้องทำหน้าที่ช่วยให้สังคมดำรงอยู่ได้ แม้องค์ประกอบบางส่วนอาจต้องสูญหายหรือ ล้มตายไป (Porth, Neutzling, and Edwards. Functionalism, <http://web.as.ua.edu/ant/cultures/cultures.php>)

3. **ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่** เป็นทฤษฎีที่ต่อเนื่องจากทฤษฎีวิวัฒนาการ ที่เชื่อว่าสังคมและวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงจากการมีโครงสร้างง่าย ๆ ไปสู่โครงสร้างที่หลากหลายและสลับซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับ เหมือนวิวัฒนาการของสิ่งมีชีวิตที่เริ่มต้นจากพืชและสัตว์ชั้นต่ำไปสู่พืชและสัตว์ชั้นสูง ต่อมานักทฤษฎีกลุ่มนี้ได้เสนอทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ซึ่งเน้นเรื่องการจัดระเบียบทางสังคมที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมขึ้น องค์ประกอบทางสังคมอันใดที่เอื้อประโยชน์ต่อสังคมหรือต่อวิถีชีวิตของคนได้ สิ่งนั้น ๆ ก็จะมีอยู่คงมีอยู่ ถ้าสิ่งใดไม่มีประโยชน์ หรือไม่ได้ใช้ สิ่งนั้นก็ย่อมสูญสิ้นไป (งามพิศ สัตย์สงวน. 2539 : 34 35)

ทฤษฎีเสริม

1. **ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม** ทฤษฎีนี้ เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม โดยเกิดจากการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสังคมที่ต่างวัฒนธรรมรวมกันและต่างแพร่กระจายวัฒนธรรมไปสู่กันและกัน เมื่อเกิดการแพร่กระจาย วัฒนธรรมขึ้นแล้ว สังคมที่เจริญกว่าอาจจะรับวัฒนธรรมบางอย่างของสังคมที่ด้อยกว่าก็ได้ และในทำนองเดียวกันสังคมที่ด้อยกว่าอาจจะไม่รับวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญกว่าก็ได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการแพร่กระจายของ

วัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา มากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ขึ้นเองในสังคม หรือถ้ามีก็มักจะเกิดจากการนำสิ่งใหม่ ๆ จากภายนอกเข้ามาผสมผสานกับของที่มีอยู่ก่อนแล้วเป็นของใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน (สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2543 : 41)

2.ทฤษฎีทางดุริยางคศิลป์และศิลปะการแสดง รูปแบบหรือโครงสร้างทางดนตรีแบ่งได้เป็น 2 แบบคือแบบโครงสร้างเดี่ยว ได้แก่ แบบทางเปลี่ยน (variation) แบบ 2 ตอน (binary) แบบ 3 ตอน (ternary) และแบบมีสร้อย (rondo) (Apel: 1970,327-328) ซึ่งพอเทียบเคียงได้กับฉันทลักษณ์ของกลอน ลำประเภทลำทางสั้นและลำทางยาว มีโครงสร้างเป็น 3 ตอน(ternary) คือประกอบด้วยตอนต้นหรือบทพาดหัวกลอน ตัวกลอน และบทลง ส่วนทำนองลำนั้นมีทำนองของแต่ละบทเปลี่ยนแปลง แตกต่างกันไปเล็กน้อย ในลักษณะแบบทางเปลี่ยนในดนตรีไทย และโดยพื้นฐานแล้วทำนองลำก็มีต้นกำเนิดมาจากเสียงสูงต่ำและสั้นยาว ของถ้อยคำ และฉันทลักษณ์ของบทกลอนนั่นเอง (เจริญชัย ชนโพธิ์โรจน์ : 2537, 30 หน้า)

3.ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ Aesthetics Theory, หรือ Rasa Theory เป็นทฤษฎีที่ว่าด้วยความงามหรือความไพเราะ ต้นตำรับของทฤษฎีนี้ปรากฏในตำรานาฏยศาสตร์ของอินเดีย เดิมก็นำด้านนาฏศิลป์ แต่ก็นิยมใช้แพร่หลายในจิตรศิลป์แขนงอื่น ๆ เช่น ทัศนศิลป์ ดุริยางคศิลป์ และวรรณศิลป์

ในทางศิลปะการแสดง ระสหรือสุนทรียภาพ คืออารมณ์ที่เกิดขึ้นกับผู้ชมหรือผู้ฟังที่เกิดจากผู้แสดง ในตำรานาฏยศาสตร์ ซึ่งเป็นตำราโบราณที่ว่าด้วยทฤษฎีทางนาฏกรรม กล่าวไว้ว่า ระสที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นจากภาวะ คือการแสดงออกด้วยท่าทางและสีหน้าของผู้แสดง การแสดงออกถึงระสที่ปรากฏในรูปของการพ้อนรำแบบฉบับของอินเดีย เรียกเป็นคำศัพท์ว่า ระสอะภินยยะ ทฤษฎีระสยังคงเป็นหลักในการสร้างสุนทรียภาพในวงการพ้อนรำและการละครของอินเดียจนปัจจุบัน ภาวะหรืออารมณ์ของระสทั้งแปดได้แก่ 1) ระติ-อารมณ์รัก 2) หัสยะ-อารมณ์สนุกสนานเปลือ่เปลื่น 3) โศกะ-อารมณ์เศร้าโศก 4) โกรธา-อารมณ์โกรธ 5) อุตสาหะ-อารมณ์มานะ พลัง 6) ภยยะ-อารมณ์หวาดกลัว 7) ชุคุปสะ-อารมณ์รังเกียจเดียดฉันท์ และ 8) วิศมาया-อารมณ์พิศวง งงววย (Venkataraman : 2003, 19-98)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

กฤษณา ศรีธรรมมา (2534 : 110-118) ศึกษาวิจัยเรื่อง วิเคราะห์องค์ประกอบทางวรรณกรรมของหมอลำในรอบทศวรรษ (2522-2531) พบว่า ด้านรูปแบบวรรณกรรม หมอลำมีทำนองลำเต้ย ลำเพลิน ลำเดิน และลำแพน ซึ่งเป็นทำนองเพลงพื้นบ้านอีสาน โดยกำหนดเป็น 2 จังหวะ 3 จังหวะ และจังหวะผสมผสานตามลำดับ จำนวนพยางค์ในแต่ละวรรคจะมีตั้งแต่ 4-14 พยางค์ ในแต่ละบทพยางค์ท้ายวรรคจะส่งสัมผัสไปยังพยางค์ก็ได้ในวรรคถัดไปซึ่งจะพบมากที่สุด เนื้อหาในกลอนลำจะเน้นความรักของหนุ่มสาวและความสัมพันธ์ในระหว่างเครือญาติเป็นสำคัญ รวมถึงประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม

คงฤทธิ์ แข็งแรง (2537 : 175-178) ศึกษาเรื่อง กลอนลำของหมอลำสุทธิสมพงศ์ สะท้านอาจ พบว่า รูปแบบที่ปรากฏในกลอนลำ คือ กลอนไหว้ครู คำประพันธ์แต่งด้วยกลอนแปด กลอนเก้าและกลอนสิบ ฉันทลักษณ์ที่ใช้ในกลอนลำมี 3 ลักษณะ คือ กลอนเน้น กลอนตัดและกลอนเต้ย การส่งสัมผัส มี 2 ลักษณะ คือ สัมผัสนอกเป็นการส่งสัมผัสสระและสัมผัสในเป็นการส่งสัมผัสสระและสัมผัสอักษร มีการใช้

ถ้อยคำอย่างมีชั้นเชิง ด้านคติความเชื่อในกลอนลำมี 3 ลักษณะคือ ความเชื่อแบบดั้งเดิม ความเชื่อเรื่องคติพราหมณ์ และความเชื่อเรื่องคติพุทธ

จารุวรรณ ธรรมวัตร (2540 : 200) ได้วิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาเอก : ความรุ่งโรจน์ของอดีตกับปัญหาของหมอลำในปัจจุบัน โดยพบว่า วิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของลำเพลินนั้น ในยุคที่ประชาชนนิยมฟังเพลงสากลและลูกทุ่งลำเพลิน เป็นการปรับรูปแบบการแสดงลำเรื่องให้ผสมผสานกับการแสดงดนตรีลูกทุ่งเกิดเป็นรูปแบบลูกทุ่งหมอลำ มีการสลับกับการร้องเพลงลูกทุ่งมีการใช้เครื่องดนตรีสากล มีการแต่งายแบบสากล โดยผู้หญิงจะนุ่งกระโปรงสั้นๆ เป็นศิลปะการแสดงร่วมสมัย

เจริญชัย ขนไฟโรจน์ ได้เรียบเรียงหนังสือ เรื่อง หมอลำ-หมอแคน กล่าวถึง กลอนลำ ลักษณะของกลอนลำ และตัวอย่างกลอนลำทำนองต่าง ๆ หน้า 20-27 มีสาระสำคัญดังนี้คือ กลอนลำเป็นงานวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง แบ่งตามเนื้อหาได้หลากหลายประเภท เช่น กลอนเกี้ยว กลอนนิทาน กลอนศีลธรรม กลอนพรรณนาธรรมชาติ และกลอนวิชาการ ส่วนทำนองลำที่นิยมใช้ในวงการหมอลำมีอยู่ 4 ทำนองคือ ทำนองลำทางสั้น ทำนองลำทางยาว ทำนองลำเต้ย ทำนองลำเพลิน และทำนองลำเดิน ลำทางสั้นเป็นทำนองลำแบบเนื้อเต็ม ไม่มีเอื้อน ทำนองลำทางยาว เป็นทำนองลำแบบมีเอื้อน แสดงถึงอารมณ์โศกสะอึกสะอื้น ทำนองลำเต้ยเป็นทำนองเพลงแบบสมัยนิยม มี 4 ทำนองคือ เต้ยโขง เต้ยพม่า เต้ยธรรมดา และเต้ยหัวโนนตาล ลำเพลินเป็นทำนองลำที่สนุกสนานเพลิดเพลิน ส่วนลำเดินนั้นในสมัยก่อนหมายถึงทำนองเดินดง เป็นลำทางสั้นแต่ใช้แคนลายน้อยอย่างลำทางยาว ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับลักษณะกลอนลำนั้น มี 2 ลักษณะคือ กลอนตัด (กลอนร่ายหรือกลอนกาพย์ก็เรียก) และกลอนเอื้อน กลอนตัดใช้สำหรับลำทางสั้น ที่เรียกว่ากลอนตัดเพราะตัดเป็นวรรคใครวรรคมัน จบลงวรรคใดก็ได้ ไม่ต้องรอจบเป็นบทส่วนกลอนเอื้อนใช้สำหรับลำทางยาว ลำเพลิน ลำเดิน ลำเต้ยธรรมดา และเต้ยหัวโนนตาล ที่เรียกว่ากลอนเอื้อน เพราะจะจบได้ก็ต้องครบองค์ทั้ง 4 วรรคนั่นเอง จึงใช้เวลานานกว่ากลอนตัด (เจริญชัย ขนไฟโรจน์ : 2526)

ชัยนาถ มาเพ็ชร (2545 : 87-89) ศึกษาวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญาทางคีตศิลป์ของหมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริมพบว่า คีตศิลป์ในกลอนลำของหมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม แบ่งเป็น 6 ประเภทคือ มีเสียงที่ชัดเจนลำได้เต็มเสียง มีกำหนดลมหายใจยาว มีหลักและวิธีการเปล่งเสียง ออกเสียงสูงได้โดยไม่เพี้ยน เสียงลำที่ออกมาจากปากและลำคอถูกต้องตามทำนองการลำ กลอนลำแบ่งพยางค์ถูกต้องกับเนื้อความการเอื้อนจังหวะในการลำสม่ำเสมอ ทำนองลำทางยาวสื่อความรู้สึกทางอารมณ์ได้ดี ส่วนรูปแบบที่ใช้ในกลอนลำประเภทกลอนลำได้แก่ กลอนเกี้ยวและกลอนศีลธรรม กลอนพรรณนาธรรมชาติ การจบลำทางยาวจบด้วยการเอื้อนเสียงยาว จะใช้คำลงท้ายว่า ละนา โอ เอย

ชวน เพชรแก้ว (2533 : 589-591) ได้ทำการศึกษา หมอลำว่าเป็นศิลปะการแสดงดั้งเดิมของชาวอีสาน หลักฐานเก่าแก่ที่สุดคือ ประกาศห้ามมิให้แอ่วลาว ในสมัยรัชกาลที่ 4 เรียกว่า ลาวแคน นอกจากนั้นยังได้กล่าวถึง ประวัติความเป็นมาของหมอลำ แต่ละประเภท เช่น ลำกลอน ลำพื้น ลำเพลิน และลำแพน สำหรับหมอลำกลอน และลำพื้น เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบ คือ แคน ลำเรื่องเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบ คือ แคน และกลองยาว ภายหลังเปลี่ยนเป็นกลองชุด และพิณ ลำเพลิน เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบนอกจากแคน และพิณแล้ว ยังได้เพิ่มเครื่องดนตรีสากล เช่น กลองชุด แซกโซโฟน ทรัมเปต ออร์แกนไฟฟ้า เป็นต้น สำหรับลำแพนใช้ออร์แกนไฟฟ้าเข้าแทนที่แคนเสียงของลำแพนสูงกว่าลำเพลิน

ไพรัตน์ พลเยี่ยม. (2532 : 11-12) ได้ศึกษาเรื่องหมอลำกลอน ผลจากการศึกษาใน
 ตอนหนึ่งพบว่าเมื่อเอ่ยถึง หมอลำ ตามความเข้าใจของชาวอีสานโดยทั่วไปมีความหมาย 2 ประการ คือ
 หมอลำ หมายถึง การขับลำนำด้วยภาษาถิ่นอีสานประกอบเสียงเครื่องดนตรีพื้นเมืองที่เรียกว่า แคน
 และหมอลำ หมายถึง ผู้มีความชำนาญในการขับลำนำด้วยภาษาถิ่นอีสาน ประกอบเสียงแคน หากพิจารณา
 ความหมายของหมอลำตามนัยแห่งภาษาถิ่นอีสาน

ภูจิต สอนสนาม (2539 : 21) ได้ศึกษาค้นคว้าลักษณะของลำพื้นและพบว่า “ลำพื้น” คือ
 การลำที่ใช้ผู้แสดงหรือผู้ลำเพียงคนเดียวเป็นการเล่าเรื่องราวตามพงศาวดาร ประวัติศาสตร์ นิยายปรัมปรา
 กล่าวคือเป็นการเล่าเรื่องพื้นเพของตน อุปกรณ์การแสดงใช้ผ้าขาวม้าผืนเดียว ลำพื้นยังเป็นต้นแบบของการลำ
 อื่นหลายประเภทด้วยกัน เช่น ลำกลอน เป็นต้น

เยาวภา ดำเนตร (2536 : 1-19) ศึกษาเรื่อง วิถีชีวิตของชาวอีสานจากกลอนลำทางยาวของลำ
 กลอน พบว่า ลำกลอน เป็นการลำโดยใช้บทกลอนที่แต่งขึ้นโดยเฉพาะ เนื้อหาของกลอนลำมีทั้งกลอนนิทาน
 พื้นบ้าน นิทานชาดก คติโลก คติธรรม มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ความเพลิดเพลินและคติสอนใจแก่ผู้ฟัง แบ่งเป็น
 หลายประเภท คือ ด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ การศึกษา ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม
 ประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิต กลอนลำทางยาวเป็นกลอนที่มีความไพเราะ เป็นสุดยอดของการลำที่
 ก่อให้เกิดความประทับใจแก่ผู้ฟัง มีการเลือกเฟ้นถ้อยคำ สำนวน และเนื้อหอย่างประณีต นิยมใช้ลำสำหรับ
 แฝงแพร่ความรู้แก่ประชาชน

ราตรี ศรีวิไล บงสิทธิพร (2554 : 134) ศึกษาเรื่อง สุนทรียภาพในกลอนลำของหมอลำกลอน :
 องค์ประกอบและปัจจัยเกื้อหนุน ในการสร้างสรรค์ พบว่า องค์ประกอบทางสุนทรียภาพในกลอนลำของหมอลำ
 กลอน ด้านเนื้อหา ซึ่งได้แก่ เรื่อง ความรัก ความเชื่อ คำสอน ความงามของธรรมชาติ วิถีชีวิต และ
 ขนบธรรมเนียม ประเพณี ด้านรูปแบบหรือฉันทลักษณ์ของกลอนลำ ได้แก่ กลอนร่าย กลอนกาพย์ กลอนเหิน
 และกลอนเพลง ด้านศิลปะในการใช้ถ้อยคำ ได้แก่ การใช้ถ้อยคำที่สื่อความหมายได้ตรง ชัดเจน กระชับ การใช้
 คำสัมผัส คำอุปมาอุปมัย คำที่เป็นสุภาพศั คำคมและโวหารที่ก่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์แก่ผู้อ่านหรือผู้ฟัง

วินัย ใจเอื้อ (2546 : 31) ได้ศึกษาวิธีการร้องหมอลำที่เป็นรูปแบบเฉพาะของหมอลำฉวีวรรณ
 ดำเนิน โดยมีสาระสำคัญคือ ศึกษาวิธีการฝึกร้องหมอลำ ศึกษาวิธีการแสดงหมอลำ และวิเคราะห์ทำนองกลอน
 ลำที่เป็นต้นแบบของทำนองกลอนลำ 4 ทำนอง คือ ทำนองลำทางสั้น ทำนองลำทางยาว ทำนองลำเพลิน
 ทำนองลำเต้ย ได้แก่ กลอนลำทางสั้นเมตตาคิจิต กลอนลำทางยาวอำลาทุ่งรวงทอง กลอนลำเพลินแก้วหน้าม้า
 และกลอนลำเต้ยวันเพ็ญ เป็นต้น

วันเพ็ญ แสงพันธุ์ (2545 : 87-89) ศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยแห่งความสำเร็จด้านการแสดงของ
 หมอลำบุญเพ็ง ฝัฝิวชัย พบว่า ปัจจัยที่ทำให้หมอลำบุญเพ็ง ฝัฝิวชัย ประสบความสำเร็จคือ ด้าน
 วรรณศิลป์ ด้านจิตศิลป์ ด้านจริยศิลป์ ด้านศิลปะการแสดงและด้านสังคม

สุดใจ สุนทรส ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง ลำเต้ย กล่าวถึงลำเต้ย 4 ประเภท คือ เต้ยโขง เต้ยพม่า
 เต้ยธรรมดา และเต้ยหัวโนนตาล กล่าวถึงฉันทลักษณ์และเนื้อหาของของบทลำเต้ย ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับสาระ
 ความรู้ ด้านต่าง ๆ เช่น ด้านประวัติศาสตร์ ด้านขนบธรรมเนียมและประเพณีที่ควรปฏิบัติ ด้านศาสนา ด้าน
 การเมือง การปกครอง และเหตุการณ์ทั่วไป นอกจากนี้ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับวรรณคดีอีสาน ซึ่งส่วนใหญ่เป็น
 เรื่องคติคำสอน หรือหลักธรรม ถือได้ว่า กลอนลำเป็นคลังความรู้ด้านต่าง ๆ ของชาวนานั่นเอง การนำกลอน
 ลำมาลำนั้น หมอลำจะต้องเลือกใช้ทำนองลำให้เหมาะกับเนื้อหา เช่น ถ้าต้องการลำ ให้เกิดภาพพจน์หมอลำรัก
 ใช้ทำนองลำทางยาว ถ้าต้องการเดินเรื่องให้รวดเร็วก็นิยมใช้ทำนองลำเดิน ส่วนการลำเพื่อให้ความบันเทิง ก็มี

เนื้อหาเกี่ยวกับ การเกี่ยวพาราสี การเสียดสีสังคม การสั่งสอนอบรม การเชิญชวนเที่ยวอีสาน การอำลา การชวยพร และการเตี้ยเบ็ดเตล็ด เป็นต้น (สุจิตใจ สุนทรส : 2535,19-42)

เสนห์ สัมมา(2548 : 110-118) ศึกษาวิจัยเรื่อง หมอลำกลอนवादชัยภูมิ พบว่า หมอลำกลอนवादชัยภูมิ มีองค์ประกอบ 3 ส่วน ได้แก่ บทหรือตัวบท ส่วนประกอบของบทและบริบท ซึ่งในแต่ละองค์ประกอบหลักจะมีส่วนประกอบย่อย คือ ได้แก่ บทหรือตัวบท มีส่วนประกอบย่อยคือ บทกลอน ทำทางและบทเจรจา ส่วนประกอบบท มีส่วนประกอบย่อยคือ ผู้ประพันธ์ หมอลำและทำนองดนตรีประกอบ บริบทมีส่วนประกอบย่อยคือ ผู้ฟังและบรรยากาศในการฟังลำ ด้านคุณค่าของหมอลำกลอนवादชัยภูมิ ได้แก่ ด้านคุณค่าภาษา ด้านวัฒนธรรม ด้านศิลปะและด้านบันเทิง

โอสธ บุตรमारศรี (2538 : 175-178) ศึกษาวิจัยเรื่อง ภาพสะท้อนของสังคมอีสานจากกลอนลำของหมอลำเคน ดาเหลา พบว่า ด้านการเมืองการปกครอง ได้สะท้อนให้เห็นถึงความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ และเหตุการณ์บ้านเมือง ด้านศาสนาความเชื่อ สะท้อนให้เห็นการยึดมั่นหลักคำสอนของพระศาสนา ความเชื่อเรื่องกรรมดีกรรมชั่ว คำสอนของพ่อแม่ในการประพฤติตนเป็นคนดี ด้านยึดถือสองคองสิบสี่ เน้นการปฏิบัติตนตามฮีตประเพณี

งานวิจัยต่างประเทศ

Compton, Carol J. (1979 : 134-165) ได้ศึกษา องค์ประกอบของการลำสี่ทันทอน ในด้านอันหลักขณ ภาษา เนื้อหา และจังหวะ ด้านอันหลักขณ กล่าวถึง ระดับเสียง ลักษณะสัมผัสของลำสี่ทันทอน ส่วนภาษากล่าวถึงการใช้คำสร้อย คำเสริม การใช้คำเชื่อม ในด้านเนื้อหาเปรียบเทียบเนื้อหาของกลอนลำระหว่างกลอนดัดกับกลอนเอน และในส่วนของจังหวะผู้เขียนศึกษาจังหวะของลำสี่ทันทอน พบว่า จังหวะมีส่วนสัมพันธ์กับอันหลักขณ นอกจากนี้ผู้เขียนยังกล่าวถึง รูปแบบการลำของหมอลำสี่ทันทอนผู้ให้ข้อมูล ซึ่งเป็นการลำสลับกันระหว่างชายกับหญิงจนกระทั่งจบการแสดง

มิลเลอร์ (Terry E.Miller. 1997) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ดนตรีลาว : การเป่าแคนและหมอลำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยเมื่อพ.ศ.2520 ในงานวิจัยผู้วิจัยศึกษาประวัติพัฒนาการของแคน แคนกับชีวิตชาวอีสาน ส่วนประกอบของแคน การทำแคน พื้นฐานการเล่นแคน แอ่วลาวเป่าแคน หมอแคน หมอลำลายแคนต่างๆ และการดันแคน ผู้วิจัยได้บันทึกลายแคนสำคัญ ๆ ไว้เป็นโน้ตสากล

Miller,Terry E. (1977 : 54-395) ได้ทำการศึกษาดนตรีตะวันตกในธุรกิจดนตรี ของประเทศไทยว่า ธุรกิจดนตรีในกรุงเทพมหานครได้ขยายตลาดออกไปสู่หัวเมืองในชนบททั่วทุกภาคของประเทศไทย เป็นผลให้เกิดดนตรีชนิดใหม่ขึ้นมาในราวปี 1963 (พ.ศ. 2506) ดนตรีชนิดใหม่ ซึ่งเริ่มปรากฏขึ้นมานี้มีลักษณะของเพลงลูกกรุงเป็นดนตรีสมัยใหม่ รวมเป็นดนตรีตะวันตกเป็นอย่างมากเนื้อร้องเป็นภาษาภาคกลางค่อนข้างจะละเอียดอ่อน และสละสลวยดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบใช้เครื่องดนตรีของทางตะวันตก และใช้สไตล์ตามแบบอย่างดนตรีทางอเมริกา และยุโรป ดนตรีชนิดนั้นเรียกว่า เพลงลูกทุ่ง เพลงลูกทุ่งมีลักษณะเด่นในเรื่องของการใช้คำประพันธ์อย่างง่ายให้ความรู้สึกโดยตรง และไม่เป็นลักษณะของชาวกรุงเป็นลักษณะท้องถิ่นมากกว่าเนื้อหาส่วนใหญ่กล่าวถึงชีวิตของคนทั่วไปโดยเฉพาะชาวบ้าน สำหรับสไตล์ของการขับร้องนั้นนักประพันธ์เพลงลูกทุ่งซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนกรุงเทพฯ ได้เอาแบบการขับร้องเพลงพื้นบ้านของ หลายภาคมาใช้รวมทั้งสไตล์การขับร้องแบบหมอลำกลอนและหมอลำหมู่ ส่วนดนตรีที่ใช้บรรเลงประกอบการขับร้องจะใช้เครื่องดนตรีของท้องถิ่นหรือไม่ก็ใช้เครื่องดนตรีตะวันตกมาบรรเลง เพลงพื้นบ้านของทางภาคอีสานที่นิยม

เข้าไปใช้มากที่สุด ได้แก่ บทเพลง ทำนองเดี่ยว มีนักร้องหมอลำกลอน และหมอลำเพลินเป็นจำนวนมากที่ประสบผลสำเร็จ ในการไปเสี่ยงโชคกับการร้องเพลงลูกทุ่งในกรุงเทพฯ เช่น สมัย อ่อนวงศ์ จัดว่าเป็นผู้ที่ได้รับความนิยมสูงสุดในการนำแคนมาบรรเลงใส่ในเพลงลูกทุ่งประกอบภาพยนตร์ นักประพันธ์เพลง และนักเรียบเรียงเสียงประสานหลายคนได้นำเอาสไตล์ของดนตรีท้องถิ่นที่เด่น มาสร้างงานบทประพันธ์ยอดเยี่ยมในเพลงลูกทุ่งมากมาย และได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของหมอลำ และพัฒนาการของหมอลำ โดยสันนิษฐานว่าหมอลำพื้นกำเนิดขึ้นก่อนแล้วพัฒนามาเป็นลำกลอน ลำหมู่ (ลิเกลาว) และหมอลำเพลินตามลำดับ ในส่วนที่เกี่ยวกับลำเต้ย ผู้วิจัยกล่าวถึงลำเต้ยว่าแบ่งเป็น 4 ประเภท ได้แก่ เต้ยธรรมดา เต้ยโขง เต้ยพม่า และเต้ย หัวโนนตาล

Miller, Terry E. (1997 : 325-327) ได้ทำการศึกษาลำเพลิน (Lam Phun) ในปี 1940 หมอลำเพลินเริ่มเสื่อมลง หมอลำเพลินมีวิวัฒนาการมาจากลำเรื่องต่อกลอน เป็นการแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น ท้าวการะเกด ท้าวสุริวงค์ แต่เมืองเวียงจันทน์เป็นการแสดงเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของประเทศลาว และเวียงจันทน์มีชื่อเรียกว่าลำเรื่อง (ลำเฮือง) นักแสดงจะเปลี่ยนชุดตามเนื้อเรื่องในแต่ละฉากใช้แคนลายใหญ่ และลายน้อย เป่าประกอบลำกลอนได้รับความนิยมน้อยลงในปี 1980 ลำกลอนเป็นที่นิยมแพร่หลายของคนอีสาน การแสดงมีชาย 1 คน หญิง 1 คน ร้องโต้ตอบกันโดยหมอลำฝ่ายหญิงจะมีอายุน้อย หมอลำฝ่ายชายจะอายุวัยกลางคนก็ได้ มีแคนเป่าประกอบ มีการเกี่ยวพาราสักันกลอนลำจะเกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วรรณคดี บางครั้งก็เป็นกลอนไม่สุภาพเกี่ยวกับเรื่องเพศ บางการลำจะประสบผลสำเร็จได้ต้องมี 3 ส่วน คือ

1. ความโดดเด่นในเรื่องเสียง มีน้ำเสียงไพเราะ
2. จังหวะเสียงสัมผัส
3. เนื้อหากลอนลำ ลำกลอนเริ่มจากการลำทางสั้นโดยมีแคนเป่าประกอบตามจังหวะ

การลำของหมอลำ

Merriam, Alan P. (1964 : 229) ได้ศึกษาพบว่าดนตรีเป็นสัญลักษณ์ทางพฤติกรรม เพราะดนตรีถือว่าเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งข้อสังเกตเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ และเพื่อสนองความต้องการของสังคมดนตรี จึงเป็นเรื่องสะท้อนให้เห็นถึงพฤติกรรมของสังคมได้ จังหวะและท่วงทำนองของเสียงดนตรีสามารถสื่อความหมายแต่บ่งบอกถึงอารมณ์ได้ด้วยและได้กล่าวถึงเรื่องเฉพาะในด้านที่เป็นพื้นฐานสาขาวิชามานุษยวิทยาดุริยางควิทยา (Ethnomusicology) เป็นต้นว่างานภาคสนาม ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวิธีการวิเคราะห์ทางดนตรี และการฝึกในสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง กับวิชาดนตรีจากความคิดรวบยอดของเมอร์เรียมที่ได้พยายามรวบรวมงานค้นคว้าวิจัยกว่า 15 ปี ในประสบการณ์การสอนในสาขามานุษยวิทยาทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะในเรื่องของมานุษยดุริยางค-วิทยา ส่วนสำคัญของหนังสือเล่มนี้เน้นไปในเรื่องของการศึกษาในตัวดนตรีเฉพาะเป็นต้นว่า การศึกษาคำร้องของเพลง (Song Text) ความสัมพันธ์ของดนตรีในด้านอื่น เช่น งานศิลปะ ประวัติของวัฒนธรรมอิทธิพลของวัฒนธรรม (Cultural Dynamics) ทำให้เราสามารถนำเอาวิธีการประยุกต์ใช้ศึกษาดนตรีของชนเผ่าใดเผ่าหนึ่ง ในรูปของการใช้ดนตรีในฐานะเทคนิคอันหนึ่งเพื่อสร้างความเข้าใจและการสร้างขึ้นมาใหม่ของวัฒนธรรม

Nettle, Bruno. (1964 : 1-306) ได้ทำการศึกษา ความหมายของดนตรีวิทยา บรรณานุกรมทางดนตรีวิทยา งานภาคสนาม การถอดโน้ต การวิเคราะห์บทเพลง การวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะดนตรีเครื่องดนตรี ความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีกับวัฒนธรรม ในแง่ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เนื้อหา และการสื่อความหมาย ดนตรียังเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เพราะดนตรีเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของมนุษย์

ซึ่งจะถูกสร้างขึ้นมาให้มีความสอดคล้องกับลักษณะ ของแต่ละสังคมจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัยเพื่อ ับใช้สังคมนั้น และยังได้กล่าวถึงบทบาทของดนตรีในสังคมแบบเดิมว่า ดนตรีจะปรากฏอยู่ในวัฒนธรรม ของชนกลุ่มเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงข้อเท็จจริงบางประการของสังคมในอดีต

Nettl, Bruno. (1983 : 410) ได้ทำการศึกษา ความเป็นมา และความสำคัญในการศึกษา มานุษยวิทยา-ดุริยางควิทยา (Ethnomusicology) ด้านการศึกษาดนตรีในวัฒนธรรม การศึกษาดนตรีใน ภาคนาม แนวทางที่เคยพบเกี่ยวกับวิธีการวิเคราะห์วัฒนธรรมทางดนตรีที่ไม่ใช่ดนตรีตะวันตก (Non Western Music) นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงการบันทึกตัวโน้ต (Transcription) และหน้าที่ของดนตรีใน วัฒนธรรม แหล่งกำเนิดของดนตรี การเปลี่ยนแปลงของดนตรีในฐานะที่ถูกนำไปศึกษาถ่ายทอดทางดนตรี และธรรมเนียมมุขปาฐะ (Oral Tradition) รวมทั้งเทคนิคภาคนาม

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศ ได้ศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านดนตรีพื้นบ้านอีสาน แคน และพิณ หมอแคนและหมอลำ ส่วนที่ยังไม่ได้ศึกษา ได้แก่ กลอนลำและवादลำศิลป์แห่งชาติ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในต่างประเทศ ได้ศึกษาเกี่ยวกับการกำเนิดของเครื่องดีหรือเครื่องกระทบ วิทยาศาสตร์การประสมเสียงดนตรี การฟังดนตรี และการสร้างสรรค์ผลงานทางดนตรี การแบ่งประเภท เครื่องดนตรี ดนตรีของชาวเกาะ ดนตรีตะวันตก องค์ประกอบของการลำสี่ท่อนในด้านฉันทลักษณ์ องค์ประกอบของดนตรีทั่วไป เทคนิคและทฤษฎีของสาขาวิชาดุริยางควิทยาที่ใช้ในการออกเก็บข้อมูลในงาน สนามเน้นดนตรีในชนบทของท้องถิ่น ส่วนที่ยังไม่ได้ศึกษา ได้แก่ แนวทางการพัฒนา สืบทอด เผยแพร่และ อนุรักษ์

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญที่จะศึกษาเกี่ยวกับกลอนลำและवादลำศิลป์ แห่งชาติ นำความรู้ภูมิปัญญาด้านกลอนลำและवादลำไปใช้ในวิทยาลัยนาฏศิลป์ เป็นแนวทางการออกแบบ และสร้างคู่มือการฝึกหมอลำให้เกิดประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติต่อไป

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Document) และเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ในบริบทพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดขอนแก่น ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1. ขอบเขตการวิจัย

- 1.1 เนื้อหา
- 1.2 พื้นที่วิจัย
- 1.3 วิธีวิจัย
- 1.4 ระยะเวลา
- 1.5 บุคคลากรผู้ให้ข้อมูล

2. วิธีดำเนินการวิจัย

- 2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
- 2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 2.3 การจัดกระทำข้อมูล
- 2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล
- 2.5 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร และการศึกษาภาคสนาม โดยมีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังนี้

1.1 เนื้อหา

- 1.1.1 ศึกษาองค์ประกอบกลอนลำของศิลปินแห่งชาติ
- 1.1.2 ศึกษาลักษณะวาดลำของศิลปินแห่งชาติ
- 1.1.3 ศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ

1.2 พื้นที่วิจัย

พื้นที่ในการวิจัยเรื่อง กลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ ประกอบด้วย

- 1.2.1 จังหวัดอุบลราชธานี
- 1.2.2 จังหวัดร้อยเอ็ด
- 1.2.3 จังหวัดขอนแก่น

1.3 วิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการเก็บข้อมูล 2 วิธี ได้แก่ การเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และการเก็บข้อมูลจากภาคสนาม (Field Research) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1.3.1 ข้อมูลเอกสาร ประกอบด้วย

1.3.1.1 เอกสารสิ่งพิมพ์ ได้แก่ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการ การศึกษาค้นคว้าอิสระ หนังสือและตำราที่เกี่ยวกับกลอนลำและหมอลำ เป็นการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับเรื่อง หมอลำกลอน

1.3.1.2 เอกสารที่ไม่ใช่สิ่งพิมพ์ ได้แก่ เทป แผ่นเสียง วีซีดี อินเทอร์เน็ต เป็นการศึกษาค้นคว้าดูหลักการวิธีการนำเสนอ กลอนลำ วาดลำ ตลอดจน ค้นหาแหล่งพื้นที่ในการเดินทางไปเก็บข้อมูลภาคสนาม

1.3.2 ข้อมูลจากภาคสนาม (Field Research) ได้จากการสำรวจเบื้องต้น การสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก การสังเกต และการสนทนากลุ่ม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1.3.2.1 การสำรวจเบื้องต้น (Pre Inventory) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปของกลุ่มประชากรหรือตัวอย่างประชากร โดยกำหนดประเด็นเก็บข้อมูลในเรื่อง กลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ

1.3.2.2 การสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interviews) ใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ได้แก่ บุคคลที่เป็นศิลปิน เพื่อให้ข้อมูลในประเด็นกลอนลำ

1.3.2.3 การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) เพื่อใช้สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ที่มีประเด็นคำถามเกี่ยวกับกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ

1.3.2.4 การสังเกต โดยใช้แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ใช้กับกลุ่มผู้รู้และกลุ่มผู้ปฏิบัติ เป็นการสังเกตสภาพทั่วไป วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม เหตุการณ์ทั่วไป และเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง

1.3.2.5 การจัดสัมมนาเรื่องแนวทางการอนุรักษ์สืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ โดยเชิญศิลปินแห่งชาติ ผู้ประพันธ์กลอนลำ ผู้รู้และผู้ที่เกี่ยวข้องมาระดมสมองเพื่อหาแนวทางในการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ

1.4 ระยะเวลา

การศึกษาวิจัยเรื่อง กลอนลำและवादลำศิลป์แห่งชาติ ผู้วิจัยมีขั้นตอนการดำเนินงานตามระยะเวลาดังนี้

ระยะเวลา วิธีการ	มี.ค. 2556	มี.ค. ก.ค. 2556	ส.ค. 2556	ก.ย. 2556
เตรียมลงพื้นที่วิจัย				
เก็บข้อมูลภาคสนาม				
จัดกระทำ และ วิเคราะห์ข้อมูล				
นำเสนอข้อมูลและส่ง รูปเล่มฉบับสมบูรณ์				

1.5 บุคลากรผู้ให้ข้อมูล

1.5.1 กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ประกอบด้วย

1.5.1.1 นักวิชาการทางด้านหมอลำ ได้แก่ นางราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร
ผศ.ดร.เจริญชัย ชนไพโรจน์ ว่าที่ร้อยตรี ดร.ชัยนาถร์ มาเพ็ชร

1.5.1.2 ปราชญ์ชาวบ้าน ได้แก่ นายประมวล พิมพ์เสน นายสังคม
ค้อชากุล นางกฤษณา บุญแสน นางรัญจวน ดวงเด่น

1.5.2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) ประกอบด้วย

1.5.3.1 หมอลำเคน ดาเหลา

1.5.3.2 หมอลำ ดร.ฉวีวรรณ ดำเนิน

1.5.3.3 หมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม

1.5.3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) ประกอบด้วย

1.5.3.1 ผู้ว่าจ้าง

1.5.3.2 ผู้ฟัง

2. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติ ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้วิธีดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนการวิจัย ดังต่อไปนี้

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในครั้งนี้ ประกอบด้วย

2.1.1 แบบสำรวจ (Preliminary Survey Form) เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยทำขึ้น เพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปของกลุ่มประชากรหรือตัวอย่าง โดยผู้วิจัยกำหนดประเด็นเก็บข้อมูลเกี่ยวกับกลอนลำवादลำศิลปินแห่งชาติ เพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการรวบรวมแหล่งข้อมูล

2.1.2 แบบสังเกต (Observation Form) มี 2 แบบ คือ แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ใช้กับกลุ่มผู้รู้ และกลุ่มผู้ปฏิบัติในพื้นที่ที่วิจัยโดยผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตสภาพทั่วไปภายในชุมชน วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี

2.1.3 แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) มี 2 แบบคือ

2.1.3.1 สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview Form)

ตอนที่ 1 เป็นข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับ
ชื่อ นามสกุล เพศ อายุ การศึกษา อาชีพ ที่อยู่ เป็นต้น

ตอนที่ 2 เป็นคำถามเกี่ยวกับกลอนลำและवादลำของศิลปิน
แห่งชาติ

2.1.3.2 สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview Form)

2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยยึดหลักข้อมูลที่มีลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมายของการวิจัย สามารถตอบคำถามของการวิจัยได้ตามที่กำหนดไว้ซึ่งมีวิธีการเก็บข้อมูลดังต่อไปนี้

2.2.1. การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติ ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมแนวคิดและทฤษฎีทางด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยาและวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ อีกทั้งเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นที่ที่ทำการศึกษา โดยค้นคว้าเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิจากหน่วยราชการ สถาบันการศึกษา ประเพณีหนังสือ ตำรา งานวิจัย การศึกษาค้นคว้าอิสระ อินเทอร์เน็ตและวีดิทัศน์

2.2.2 การเก็บข้อมูลจากภาคสนาม เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากพื้นที่ที่ทำการวิจัย โดยวิธีการสำรวจจากแบบสำรวจ การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) และไม่มีโครงสร้าง (Unstructured Interview) แบบสังเกต (Observation) ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม แบบสนทนากลุ่ม (Focused Group Guideline)

2.4 การจัดกระทำข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากการบันทึกรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยจำแนกข้อมูลแยกออกตามประเด็นความมุ่งหมายของการวิจัยที่ตั้งไว้ และตรวจสอบความสมบูรณ์ความถูกต้องอีกครั้งหนึ่งว่าข้อมูลที่ได้มีความครบถ้วนเพียงพอเหมาะสมพร้อมแก่การนำไปวิเคราะห์สรุปผลแล้วหรือไม่ ในกรณีที่ข้อมูลที่ได้มาไม่สอดคล้องกัน ผู้วิจัยจะใช้การตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) หากมีข้อมูลส่วนใดไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ขาดหายไปให้ได้ตามประเด็นจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์แบบอุปมาน (Induction) คือ วิธีตีความจากข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นหรือจากปรากฏการณ์ในพื้นที่ แล้วนำมาวิเคราะห์และสรุปผล เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลในประเด็นกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ เช่น กลอนลำมีองค์ประกอบในการลำอย่างไร วาดลำมีลักษณะอย่างไร

2. การวิเคราะห์โดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิดๆ (Typological) ตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น และการตีความโดยใช้แนวคิดทฤษฎีหลักที่มีอยู่เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ได้แก่ ทฤษฎีประวัติศาสตร์ ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ใช้ในการวิเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับกลอนลำและวาดลำศิลปินแห่งชาติ

2.6 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

บทที่ 4

กลอนลำของศิลปินแห่งชาติ

เกี่ยวกับกลอนลำของศิลปินแห่งชาตินี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอจากกลอนลำอมตะ ซึ่งนำมาจากการคัดเลือกโดยการแนะนำเลือกสรรจากผู้รู้ จากศิลปินแห่งชาติ หมอลำอาวุโส จากผู้ให้ข้อมูลทั่วไป และจากการเลือกของผู้วิจัยเอง ประกอบด้วย กลอนลำทางสั้น จำนวน 9 กลอน กลอนลำทางยาว จำนวน 9 กลอนและกลอนลำเตี้ย จำนวน 7 กลอน ผู้วิจัยแบ่งประเด็นในการวิเคราะห์เป็น 3 ประเด็น ดังนี้ คือ

1. ลักษณะทางฉันทลักษณ์ของกลอนลำ ได้แก่ กลอนเถื่อน กลอนกาพย์(กลอนตัด) กลอนร่าย และกลอนเพลง
2. ลักษณะทางสำนวนของกลอนลำ ได้แก่ ท่วงทำนอง และจังหวะของกลอนลำ
3. ลักษณะทางเนื้อหาของกลอนลำ ได้แก่ เนื้อหาด้านคติโลกเกี่ยวกับความรัก พรรณนาความงามของธรรมชาติ วิถีชีวิตขนบธรรมเนียมประเพณีและด้านศีลธรรมเกี่ยวกับศาสนา พระธรรมคำสอน

ลักษณะทางฉันทลักษณ์ของกลอนลำ

กลอนลำเป็นวรรณกรรมที่โน้มน้าวให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์สะท้อนใจและความเพลิดเพลิน ซึ่งเกิดจากการใช้ถ้อยคำภาษา ท่วงทำนองจังหวะของกลอนลำที่สัมผัสได้ หมอลำทุกประเภทต่างใช้กลอนลำเป็นบทสำหรับลำ ซึ่งมี 2 ลักษณะคือ กลอนเถื่อน และ กลอนตัด คำว่า “กลอนเถื่อน” มีความหมายตามศัพท์หมายถึง กลอนที่มีลีลาเย็นเยื่อ ส่วน “กลอนตัด” หมายถึง กลอนที่มีลีลากระชับ ตัดสิ่งที่เย็นเยื่อออกไป กลอนเถื่อนมีฉันทลักษณ์ เช่นเดียวกับกลอนอ่าน และกลอนผญาเกี่ยว ต่างกันที่กลอนอ่านเน้นเฉพาะสัมผัสใน ไม่เน้นสัมผัสนอกแต่กลอนลำเน้นทั้งสัมผัสในและสัมผัสนอก เดิมทีหมอลำก็ใช้กลอนอ่านจากนิทานมาใช้ลำ กลอนลำ จึงหมายถึง บทกลอนที่หมอลำนำมาใช้ในการลำ โดยมีเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานคือ แคนแปดเป่าคลอ

ลักษณะทางฉันทลักษณ์ของกลอนลำ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับหัวข้อ ดังนี้ รูปแบบกลอนลำตามลักษณะการนำไปใช้ ได้แก่

1. กลอนเถื่อน(กลอนนิทาน)
2. กลอนกาพย์(กลอนตัด) ใช้ลำได้เฉพาะการลำทางสั้นเท่านั้น
3. กลอนร่าย ใช้เป็นกลอนขึ้นต้นลำทางสั้น ไม่จำกัดจำนวนพยางค์ในแต่ละวรรค

แต่อาศัยสัมผัสในและสัมผัสนอกเกาะเกี่ยวกันไป

1. กลอนเถื่อน(กลอนนิทาน) โครงสร้างของกลอนลำประเภทกลอนเถื่อน แบ่งออกได้เป็น 3 ตอน คือ

1) กลอนขึ้น(อารัมภบท) หรือพาดหัวกลอน (Introduction) คล้ายกับสรุปว่าต่อไปจะลำเกี่ยวกับเรื่องใด

2) ตัวกลอน (Main Body) เป็นเนื้อหาสาระของกลอน

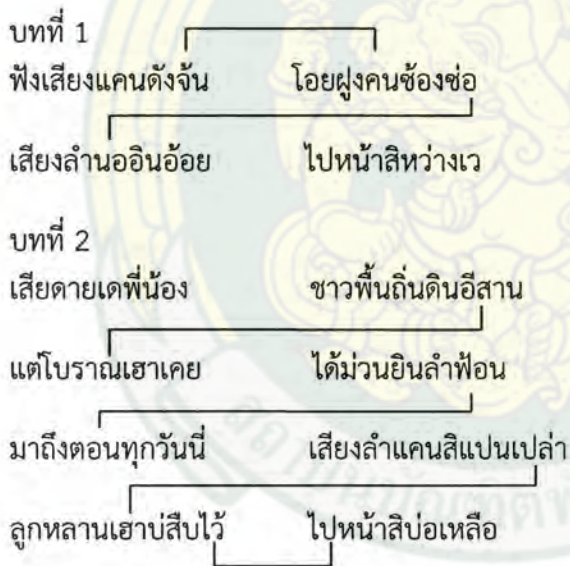
3) กลอนลง (Conclusion) เป็นการสรุปหรือจบกลอน

ส่วนความสั้นยาวของกลอนเถื่อนไม่มีกำหนดตายตัว ดังตัวอย่าง

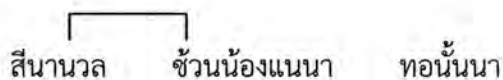
กลอนขึ้น(อารัมภบท)

ตัวกลอนหรือเนื้อกลอน(Main Body)

กลอนลง (Conclusion)

ลักษณะทางฉันทลักษณ์ของกลอนแปด(กลอนนิทาน) มีเน้นทั้งสัมผัสในและสัมผัสนอก

2. กลอนกาพย์(กลอนตัด) ใช้ลำได้เฉพาะการลำทางสั้นเท่านั้น

แผนผังแสดงรูปแบบและฉันทลักษณ์ของกลอนลำทางสั้น

ชนิดของกลอน	แผนผังคำประพันธ์	ตัวอย่างคำประพันธ์
ตอนต้น หรือ กลอนขึ้น ลำทางสั้น	○ ○ ○ ○² ○² ○¹ ○² ○¹ ○ ○ ○² ○ ○ ○ ○○○ ○○ ○○ ○ ○ ○¹ ○○ ○² ○○○ ○○ (1 คือคำเอก 2 คือคำโท)	โอ ละนอ ฟา ฮองคอย ฮองอ้อย เอาฝน ฮองวน ฝนหนึ ปฐพี ดินเพื่อน แลดูเมฆ ไหลเลื่อน คินิง อ้าย โอ ละนอ นวล เอย
ตอนกลางหรือ ตอนเนื้อหา ของลำทางสั้น ประเภทกลอน ตัด	○○○² ○² ○¹ ○○ ○○○¹ ○○ ○○○² ○² ○○² ○○○² ○○¹ ○○ ○¹ ○¹ ○○○ ○○○○¹	ฟงเต้อ้าย คิ้วก่ายลายสั้น ลงมาร่ายรำพัน วิมานชั้นฟ้า น้องนี้เกือบเป็นบ้า ใจฮาคินิงนำ เบ้งบอนใดสำอาง รูปทรงสมส่วน
ตอนกลางหรือ ตอนเนื้อหา ของ ลำทาง สั้น ประเภท กลอนแฉ้น	○² ○¹ ○² ○² ○¹ ○○ ○○○○○○ ○¹ ○○○² ○○○○○○² ○○○○¹ ○○○○○○² ○○² ○¹ ○	ใต้โลกล้วนซิกกลับเกิดเป็นเชื้อ หินซิกกลายเป็นยักษ์ซิวเที่ยวกินคนไข เปลวไฟฟ้าซิงมาแต่อากาศ โลกธาตุใหญ่กว้างซิวเผ้างมุ่นมิน
ตอนปลายหรือ กลอนลงของ ลำทางสั้น	○ ○○ ○² ○² ○○¹ ○○ ○²	สี นานวล ช้วนน้อง ไว่ก่อน ทอนัน แล้ว

แผนผังแสดงรูปแบบและฉันทลักษณ์ของกลอนลำทางยาว

ชนิดของกลอน	แผนผังคำประพันธ์	ตัวอย่างคำประพันธ์
ลำทางยาว ตอนต้น หรือ กลอนขึ้นที่ขึ้น ด้วยวรรคที่ 4	$O^2 O^1$ $O O^1 O O^2 O^1 O^2 O O O^2 O^1 O^1 O$ $O O^2$	โื้อ โื้อย ฟา ฮองคอย ละน้ำ
ตอนต้น หรือ กลอนขึ้นที่ขึ้น ด้วยวรรคที่ 3 และวรรคที่ 4	$O^2 O^1$ $O O O O O^2 O O O O O^1$ $O O O O O^1 O^2 O O O^2 O^1 O^1 O$ $O O^2$	โื้อ โื้อย คิตนำชายหลายได้ อกซิเพแตกแล่ง เถิงยามแล่งนั้งถ้ำ เป็นหยั่งอ้ายจั่งบ่มา ละน้ำ
ตอนปลาย หรือตอนลง ของกลอนขึ้น	พยางค์เดียว O^2 สองพยางค์ $O O^2$	โื้อ ละน้ำ
ตอนกลางหรือ ตอนเนื้อกลอน ที่มีสองวรรค คือวรรคที่ 3 และวรรคที่ 4	วรรคที่ 3 และวรรคที่ 4 $O O O O O^2 O O O O O^1$ $O O O O O O^2 O O O^2 O O^1 O$	แนววลมชายลื้อพอชาปานยาเปื้อ พอปานเอาต่อนเนื้อไปวางห้อยกะใส่เสื่อ
ตอนกลางหรือ ตอนเนื้อกลอน ที่มีสี่วรรคคือ วรรคที่ 1 ถึง วรรคที่ 4	$O O O O^1 O^2 O O O^1 O O$ $O O O O O O^1 O O^1 O O^2$ $O O O O O^2 O O O O O^1$ $O O O O O^2 O O^2 O^1 O^1 O$	อุปมาอย่างนั้นความเพิ่นมามาก มาขอจับขอบายหยอกไวใส่วีไม้ น้องจับพันยาให้มาบายมือนำแห่น เหิงมาหลายผัดหลดลั้งบายขึ้นใส่หว่างแขน
ตอนปลายหรือ กลอนลงของ ลำทางยาว	พยางค์เดียว O^2 2 พยางค์ $O O^2$	โื้อ ละนา

แผนผังแสดงรูปแบบหรือโครงสร้างของกลอนลำเต้ยธรรมดา

ชนิดของกลอน	แผนผังคำประพันธ์	ตัวอย่างคำประพันธ์
ที่มีสองวรรค คือวรรคที่ 3 และวรรคที่ 4	ตอนต้น ๐ ² ๐ ๐ ¹ ๐ ๐ ตอนกลาง ๐ ๐ ๐ ๐ ¹ ๐ ๐ ² ๐ ๐ ๐ ๐ ¹ ๐ ² ๐ ¹ ๐ ² ๐ ¹ ๐ ๐ ² ๐ ¹ ๐ ² ๐ ² ๐ ๐ ² ๐ ¹ ๐ ¹ ๐ ตอนลง ๐ ² ๐ ๐ ¹ ๐ ๐ ¹ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ²	ตอนต้น โอย ละพี่ชายเอย ตอนกลาง ละจึ่งว่าการลำเต้ย ครันลำเลยว่เจ้าล่ำล่อง น้องบ่เอากะนอแม่นตี่ดี ตอนลง นั้นละหน้า นวลน่า ขาวนวนวลกะตาเอย
(ไม่มีกลอนขึ้น) ตอนเนื้อหา เป็นกลอนเงื่อนไข มีสองวรรค คือวรรคที่ 3 และวรรคที่ 4	วรรคที่ 3 ๐ ๐ ๐ ¹ ๐ ๐ ๐ ๐ ² ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ² ๐ ๐ ๐ ¹ วรรคที่ 4 ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ¹ ๐ ² ๐ ² ๐ ๐ ๐ ² ๐ ¹ ๐ ¹ ๐	วรรคที่ 3 คั่นทองนี้ทองทองทองนี้ ทองทองทองมีเจ้ามีหลายข้า วรรคที่ 4 ทองทองคำคือตั้งอิน้อง ทอไฉนแม่เจ้าข้าหลาย
กลอนลง	๐ ² ๐ ² ๐ ¹ ๐ ¹ ๐ ๐ ๐ ² ๐ ¹ ๐ ๐ ๐ ๐ ๐ ² ๐ ๐ ²	ซ้อนแนนนินวลในน้องน่า อย่าหลงลืมไ้เจ้ากานเอย

แผนผังแสดงรูปแบบหรือโครงสร้างของกลอนลำเตี้ยโขง

ชนิดของกลอน	แผนผังคำประพันธ์	ตัวอย่างคำประพันธ์
ตัวอย่างที่ 1	A	(A) โอน้องเอย อ้ายบ่เคย พุดเท็จ
	A	(A) โอน้องเอย อ้ายบ่เคย พุดเท็จ
	B	(B) บ้านเฮาอยู่ร้อยเอ็ด ถิ่นอีสานแดนไกล
	C	(C) พลาญชัยบ้านเราสวยงาม อยากให้ตาม ไปเที่ยวอีสาน
ตัวอย่างที่ 2	A	อีสานบ้านเฮาสุขใจมีบุญบั้งไฟงานเทศกาล
	B	แม้เป็นถิ่นแล้งกันดานแต่คนอีสานเรามีน้ำใจ
	C	หากได้ไปก็สุขสมหากได้ชมก็สุขใจ

แผนผังแสดงรูปแบบหรือโครงสร้างของกลอนลำเตี้ยพม่า

ชนิดของกลอน	แผนผังคำประพันธ์	ตัวอย่างคำประพันธ์
ตัวอย่างที่ 1	A	(A) ช่อยช่อยฮักน้องฮิลีไม่ล้างซักทีเอยเอวกลม
	A	(A) ช่อยช่อยฮักน้องฮิลีไม่ล้างซักทีเอยเอวกลม
	B	(B) ออกที่ไร่ระบบ หลิงระทมโอโยในอุรา
	C	(C) นี่ตัวที่เฝ้าคอยเฮาวันวิวาที่จะมาหมั้น
	D	(D) คำสินสอดทองหมั้นจะเอาเท่าไรร่อนาง
	D	(D) จะเอาเท่าไรร่อนาง

ลักษณะทางลำนำของกลอนลำ(ท่วงทำนอง และจังหวะของกลอนลำ)

1. กลอนลำทางสั้น เป็นทำนองหลักของหมอลำกลอน ทำนองลำเป็นแบบเนื้อเต็ม ไม่มีเอื้อน ยกเว้นตอนขึ้นต้น คือตอน “โอละนอ” มีท่วงทำนองการเดินกลอนที่กระชับรวดเร็ว ไม่มีการเอื้อนเสียงยกเว้นตอนขึ้นเกริ่นลำ มุ่งเนื้อหาสาระมากกว่าความไพเราะ กลอนลำทางสั้นใช้สำหรับไหว้ครู ถวาย-ตอบปัญหา บรรยายเนื้อหากลอน รูปแบบกลอนประกอบด้วยกลอนเกริ่นและกลอนเญ้น(บรรยาย) และบทลงท้ายตามลำดับ ลำทางสั้นอีกแบบหนึ่ง เดิมเรียกว่า ทำนองลำเดินดง เพราะเป็นการลำพรรณนาถึงธรรมชาติ ได้แก่ป่าดงพงไพร ปัจจุบันนิยมเรียกกันว่า “ลำยาว” เพราะก่อนจะลำหมอลำมักจะขึ้นนำว่า “ยาว ยาว ยาว” ซึ่งหมายถึงการเดินทางอย่างรีบเร่ง

2. กลอนลำทางยาวหรือลำล่องหรือลำอ่านหนังสือ มีท่วงทำนองช้าเพราะมีการเอื้อนเสียงที่ยาวมีลีลาให้เกิดความไพเราะ เวลาออกเสียงสามารถออกเสียงได้เต็มคำ คำที่ใช้ส่วนมากเน้นสระเสียงยาว ที่สื่ออารมณ์ได้ดี เนื้อหาของกลอนพรรณนาถึงการพลัดพราก อาลัยอาวรณ์ ความรัก ความโศกเศร้า การพรรณนาสภาพของธรรมชาติคล้ายคลึงกับवादลำอุบลซึ่งมีทำนองช้า สะอึกสะอื้น มีโอ้และเอื้อนเสียง กลอนลำทางยาวจบลงด้วยการเอื้อนเสียงให้ยาว ลงท้ายด้วยคำว่า โอ ละนา เอย รูปแบบกลอนทางยาวประกอบด้วยกลอนเกริ่น(ขึ้นลำ)และกลอนเญ้น(บรรยาย) และคำลงท้าย(กลอน-จบ) ตามลำดับ

3. กลอนลำเต้ย มีทำนองที่เร็ว จังหวะสนุกสนาน ทำนองสั้นๆเนื้อหาพรรณนา บรรยายหรือเกี้ยวพาราสี ไม่นิยมความโศกเศร้า ลำเต้ยเป็นการลำโต้ตอบกันระหว่างหมอลำชาย-หญิง ในช่วงสิ้นสุดการแสดงหมอลำ ทำนองที่ใช้มีทั้งที่เป็นทำนองลำและทำนองเพลง เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการเกี้ยวพาราสี และแสดงความอาลัยอาวรณ์ต่อกัน

ทำนองลำเต้ยมีอยู่ 4 ทำนอง คือ

- 1) เต้ยธรรมดา ใช้กลอนเญ้นแต่จังหวะยืดออกไปอีกเท่าตัว
- 2) เต้ยหัวโนนตาล
- 3) เต้ยโขง
- 4) เต้ยพม่า

เต้ยธรรมดา เป็นทำนองเต้ยชนิดแรกที่หมอลำนำมาใช้ เป็นการนำเอาบทพญาหรือพญามาลำนั่นเองที่เรียกว่า “เต้ยธรรมดา” เพราะเป็นทำนองเต้ยหลักของหมอลำกลอน บางที่เรียกว่า “เต้ยลำกลอน” บางที่เรียกว่า “เต้ยศรีภูมิเดิม” โครงสร้างและฉันทลักษณ์ของเต้ยธรรมดา ตลอดจนทำนอง มีความคล้ายคลึงกับทำนองลำทางยาว เพียงแต่มีการเน้นและยืดจังหวะให้ยาวกว่า ลำทางยาวเป็นสองเท่า ส่วนประเภทของกลอนลำ ได้แก่

1. กลอนนิทาน กลอนเกี้ยว กลอนเดินดง
2. กลอนพญาภาษิต (คติสอนใจ)
3. กลอนสาธหรือกลอนกระทุ้
4. กลอนความรู้และไต่ว่าที่

กลอนลำแบ่งประเภทโดยยึดเนื้อหาสาระดังนี้

1. กลอนลำที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต
2. กลอนลำที่เกี่ยวกับธรรมชาติและสถานที่สำคัญ

3. กลอนลำที่เกี่ยวกับวรรณกรรม
4. กลอนลำที่เกี่ยวกับความเชื่อ ศาสนา ประเพณี
5. กลอนลำที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์หรือตำนาน
6. กลอนลำเบ็ดเตล็ด

ลักษณะของกลอนลำ	ทำนองลำ	ทำนองแคน	จังหวะ
กลอนตัด (กลอนกาพย์)	ลำทางสั้น	ลายสุดสะแนน หรือ ลายโป้ซ้าย	เร็ว
กลอนเย็น (กลอนอ่าน)	ลำทางสั้น	ลายสุดสะแนน หรือ ลายโป้ซ้าย	เร็ว
	ลำทางยาว	ลายใหญ่ หรือ ลายน้อย	ช้า
	ลำเตี้ย	ลายใหญ่ หรือ ลายน้อย	ปานกลางและ เร็ว

ลักษณะทางเนื้อหาของกลอนลำ

การศึกษาลักษณะทางเนื้อหาของกลอนลำ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์กลอนลำของศิลปินแห่งชาติ ด้านเนื้อหาของกลอนลำผู้วิจัยจำแนกเป็น 2 ด้านคือ

1. ด้านคติโลก ได้แก่ กลอนลำที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรู้ ความบันเทิงและประเพณี
2. ด้านคติธรรม ได้แก่ กลอนลำที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศีลธรรม พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

และประวัติพระพุทธเจ้า โดยศึกษากลอนลำของศิลปินแห่งชาติ ดังรายชื่อต่อไปนี้

รายชื่อกลอนลำของศิลปินแห่งชาติ

ชื่อศิลปิน	กลอนด้านคติโลก	กลอนด้านคติธรรม
1.หมอลำทองมาก จันทะลือ	1.กลอนไหว้ครู(ลำทางสั้น) 2.กลอนอีสานบ่กินปลาดิบ(ลำทางสั้น) 3.กลอนลำทางยาว(ลำทางยาว) 4.กลอนลำเตี้ยโรคเอดส์(ลำเตี้ย)	
2.หมอลำบุญเพ็ง ฝ้ายชัย	1.กลอนลงหลอกล้อพ้อให้ผู้หญิงหลง (ลำทางสั้น) 2.กลอนลมพานต้องใบไผ่โว้วเว ใบโพธิ์โว้วเว(ลำทางยาว) 3.กลอนลำเกี่ยวผักอีตู(ลำทางยาว) 4.กลอนล่องโขงในขวด(ลำทางยาว) 5.กลอนเตี้ยหัวโนนตาล(ลำเตี้ย) 6.กลอนเตี้ยพม่าต่อต้านโรคเอดส์	1.กลอนคติโบราณ(ลำทางสั้น)

3.หมอลำเคน ดาเหลา	1.กลอนลำพระอภัยมณี(ลำทางสั้น) 2.กลอนลำนิราศภูเขาทอง(ลำทางสั้น) 3.กลอนสั่งลาตอนเช้า(ลำทางยาว) 4.กลอนลำเตี้ย(ลำเตี้ย) 5.กลอนเตี้ยหัวโนนตาล(ลำเตี้ย)	1.กลอนลำพระพุทเจ้าปรีนิพพาน (ลำทางยาว) 2.กลอนเชิญชวนเข้าวัดฟังธรรม (ลำทางยาว)
4.หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน	1.กลอนไหว้ครู(ลำทางสั้น) 2.กลอนอีสานเขียว(ลำทางสั้น) 3.กลอนอำลาทุ่งรวงทอง(ลำทางยาว) 4.กลอนลำเตี้ยวันเพ็ญ(ลำเตี้ย)	
5.หมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม	1.กลอนไหว้ครู(ลำทางสั้น) 2.กลอนตามน้องท้าวอีสาน(ลำทางยาว) 3.กลอนลำเตี้ย(ลำเตี้ย)	

1. กลอนลำเนื้อหาด้านคติโลก

1.1 กลอนไหว้ครูหมอลำทองมาก จันทะลือ

ตอนที่ 1 กลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนร่าย

โอ โอละนอ

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนแปด มีทั้งสั้น 12 บท

บทที่ 1

สาธุเด้อ

ข้าขอบบอบนี้ถวายบาทบังคม

ข้าสละในงานสไดย้อมมือบ

กราบทูลละองจบฉันทวอนถึงเท้าอินทร์พรหมยมราช

กับทั้งนักปราชญ์ครูข้าสั่งสอน

บทที่ 2

ข้าทวอนถึงท้าวบิดาพ่อแม่

ให้มาแลล่ำเยี่ยมคนข้าสืบลำ

บทที่ 3

ขอให้ได้สมดังใจมัก

แม่นสันทนกับนไต่ให้ปันแบ่งแนแจ้ง

ยามสละสไสดงความเว้ากลอนให้มันม่วน

คุณครูบาให้ขอยจับช่วยชวนวันทาให้ช่วยชู

บทที่ 4

ยามถามขอให้ผู้ข้าฮู้สอดส่องลงทำ

บทที่ 5

วันนี้ข้าขอยอมโอนบ

ระลึกถึงคุณอ้อหลวง อ้อเค้ารหันปราบโลก

อ้อพุทโธโกโกก กาพร้อมหมุ่เนียม

วันนี้ผู้ข้าก้มยอกสืงล่ำ

บทที่ 6

คุณพระพุทธรูป พระธรรม คุณพระสงฆ์ย่อไว้

กราบพูลละอองเกล้า นางขวอนถึงท้าวอินทร์พรหมยมราช

กับทั้งท้าวบุญสงนางกษปะสิน้อย

บทที่ 7

กับทั้งธรรณผู้รักษาตินน้ำ

ธรรณคุณค้ำพระสุธาทั้งแผ่น

คุณของแดนผู้เป็นคนนั้นเกิดมา

คุณของดินฟ้าอากาศไฟลม

บทที่ 8

ผู้ข้าล่ำในงานให้ช้อยเหลือตนข้า

บทที่ 9

อย่าได้คาความเว้าตอดกลอนสอนวาด

ให้ฉลาดแก่นกล้าปัญญาข้าเลื่อนไหล

คุณปิตุเรศให้คุณพ่อทั้งสิบเอ็ด คุณมารดาทั้งสิบสองให้ช้อยปองปูนปอง

บทที่ 10

วันนี้ฉันล่ำร้องฉลองบุญคุณพ่อ

สารุเตอเสียงให้เล่นแดนแคนให้กล่อมกับล่ำ

แปลโตรรถดโตรรถมะให้เลื่อนปานหมากตุ้มกลิ้ง

บทที่ 11

คนอย่าดึงหนีให้ติดใจจนสว่าง

หลงหนทางฮอดบ้านแจ้งบ่ได้นอน

บทที่ 12

คนติดใจอ่อนค้อนผู้มานั่งฟังล่ำ

สารุเตอเขาสิลองอย่าไกลให้ไกลช่างห่างหนี

คุณเข่าอาจารย์ภูพานี้ผู้สอนสั่งทางธรรม

บทที่ 13

กับเป็นผู้สอนล่ำผู้สั่งสอนทางอ้อ

ขอให้มายอข้าล่ำฟ้อนอ่อนแขน

สารุเตอให้คนสำตังว่าล่ำเก่งไปหมด

ขออย่ามีคำว่ากลอนสอนผู้
บทที่ 14
ให้คนมองดูสาวลำเป็นหย่อม
บทที่ 15
ชุมหมู่ฝูงพี่น้อง ฟังแล้วมักหลาย
อธิบายเป็นข้อพอกลอนดั่งม้วน
ขอได้เสียงขานวลคือดั่งกอระวิงอ้อ
ให้คนย่องทั้งแผ่นดินแต่เนิ่น
(กลอนลง)
สินานวล ช้วนอ้ายแห่นา พี่ชายเอ๋ย

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำไห้ครู

คำกลอน	ความหมาย
บทที่ 1 สาธุได้อ ข้าขอบบอบนี้ถวายบาทบังคม ข้าสืลำนงานสิดีเยี่ยมมอบ กราบทูลละอองจันชวอนถึงเท้าอินทร์พรหมยมราช กับทั้งนักปราชญ์รู้ครูข้าสั่งสอน	สาธุ ข้าขอกราบไหว้ ข้าจะลำในงานจะได้ยกมือไหว้ พระอินทร์ พระพรหม พระยายมราช และครูบาอาจารย์ที่ได้สั่งสอน
บทที่ 2 ข้าชวอนถึงท้าวบิดาพ่อแม่ ให้มาแลลำเยี่ยมผู้ข้าสืว่าลำ บทที่ 3 ขอให้ได้สมดังใจมัก แม่นสนิทนักปานใดให้ปันแบ่งแนแจ้ง ยามสืล่ำสืแสดงความเว้ากลอนให้มันม่วน คุณครูบาให้ขอยจับช่วยช้วนวันทาให้ช่วยชู	ข้าขอกราบระลึกถึงคุณบิดามารดา ให้มาคุ้มครองป้องกันข้าจะลำ ขอช่วยให้ลำได้ตั้งใจคิด แม้ว่าหนักเพียงใดให้สำเร็จ เวลาลำขอให้มีความไพเราะ ขอพระคุณครูให้ช่วยคำชู
บทที่ 4 ยามถามขอให้ผู้ข้าฮู้สอดส่องลงทำ	เวลาคนถามให้มีความรู้แจ้งแทงตลอด
บทที่ 5 วันนี้ลำข้าขอยอมมอบ ระลึกถึงคุณอ้อหลวง อ้อเค้าอรหันปราบโลก อ้อพุทโธโกโลก กาพร้อมหมู่เนียม วันนี้ผู้ข้าก้มยอกสืลงลำ	วันนี้ข้าขอกราบ ระลึกถึงคุณอ้อหลวง อ้อเค้าพระอรหันต์ อ้อพุทโธโกโลก วันนี้ข้าขอไหว้จะได้ลำ

บทที่ 6 คุณพระพุทฺธ พระธรรม คุณพระสงฆ์ยอไว้ กราบทูลละอองเกล้านางขวอนถึงท้าวอินทร์พรหมยมราช กับทั้งท้าวบุญส่งนางกษปะสิน้อย	คุณพระพุทฺธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ยกไว้ กราบทูลละอองเกล้า ขวอนทั้งพระอินทร์ พระพรหม พระยมราช และท้าวบุญส่งนางกษปะสิน้อย
บทที่ 7 กับทั้งธรรณีผู้รักษาดินน้ำ ธรรณีคุณค้ำพระสุธาทั้งแผ่นดิน คุณของแดนผู้เป็นคนนั้นเกิดมา คุณของดินฟ้าอากาศไฟลม	ไหว้พระแม่ธรรณีผู้รักษาดินแผ่นดินน้ำ พระคุณแม่ธรรณีค้ำทั้งแผ่นดิน คุณของเทวดาผู้ที่เกิดมาเป็นคน คุณของดินฟ้าอากาศ ไฟลม
บทที่ 8 ผู้ข้าล้าในงานให้ช่วยเหลือตนข้า บทที่ 9 อย่าได้คาความเว้าตอกลอนสอนवाद ให้ฉลาดแก่กล้าปัญญาข้าเลื่อนไหล คุณพิตุเรศให้คุณพ่อทั้งสิบเอ็ดนอนเดียวอยู่เปลี่ยวๆ คุณมารดาทั้งสิบสองให้ช่วยป้องกันปกป้อง	ขอให้ทุกท่านช่วยเหลือข้า กลอนล้าอย่าได้ติดขัด ให้ฉลาดหลักแหลมปัญญาเลื่อนไหล พระคุณพ่อทั้งสิบเอ็ด คุณพระมารดาทั้งสิบสองให้มาปกป้อง
บทที่ 10 วันนี้ฉันล้าร้องฉลองบุญคุณพ่อ สาธุเด้อเสียงให้แล่นแดนแคนให้กล่อมกับล้า แปลโตรรถโตธรรมกะให้เลื่อนปานหมากตุ้มกลิ้ง	วันนี้ล้าฉลองพระคุณพ่อ ขอให้เสียงล้ากล่อมกับเสียงแคน แปลข้ออรรถข้อธรรมก็ขอย่าให้ติดขัด
บทที่ 11 คนอย่าดึงหนีให้ติดใจจนสว่าง หลงหนทางฮอดบ้านแจ้งบ่ได้นอน บทที่ 12 คนติดใจอ่อนค้อนผู้มานั่งฟังล้า สาธุเด้อเขาสืลองอย่าไกลให้ไกลข้างห่างหนี	ขอให้คนดูอย่าลุดไปไหนจนกว่าจะสว่าง หลงทางกลับบ้านไม่ได้นอน ให้คนมานั่งฟังติดใจ ใครจะมาลองดีขอให้หนีไปให้ไกล
บทที่ 13 คุณเจ้าอาจารย์ภูพานี้ผู้สอนสั่งทางธรรม กับเป็นผู้สอนล้าผู้สั่งสอนทางอ้อ ขอให้มายอข้าล้าฟ้อนอ่อนแขน	คุณเจ้าบูชาครูอาจารย์ผู้สั่งสอน เป็นผู้สอนล้าผู้สอนอ้อ ขอให้มายอข้าล้าฟ้อนได้สวยงาม

บทที่ 14 สารุเตโธให้คนสำตังๆว่าลำเก้งไปหมด ขอย่ำมีคำว่ากลอนสอนสู้ ให้คนมองดูสาวลำเป็นหยุ่ม ชุมหมู่ฝูงพี่น้อง ฟังแล้วมักหลาย	ให้คนกล่าวขานว่าข้าลำได้ดีได้เก่ง ขอย่ำให้มีกลอนลำมาสู้ ให้คนมาดูมากๆ โดยเฉพาะสาว ๆ ญาติพี่น้องฟังลำแล้วชอบมาก
บทที่ 15 อธิบายเป็นข้อพอกกลอนดั่งม่วน บทที่ 16 ขอได้เสียงข่านวลคือดั่งกอระวิ๊กฮ้อง ให้คนย่องทั้งแผ่นดินแด่น้ำ	อธิบายเป็นข้อพอให้กลอนมีความไพเราะ ขอให้เสียงข้าไพเราะเหมือนเสียงนกการเวก ให้คนชื่นชมทั้งแผ่นดิน
กลอนลง สีนาวล ข้วนอ้ายแน่น่นา พี่ชายเอย	แก้มใสนวลเอ๋ย พี่หมอลำเอ๋ย ออยากชวนพี่กลับ บ้านด้วยจัง

จังหวะและวรรคของกลอนลำไหว้ครู

บทที่ 1

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ข้าขอบ	นอบนั้ว	ถวายบาท	บังคม
วรรคที่ 2	ข้าสีลำ	ในงาน	ได้ยอ	มีอนบ
วรรคที่ 3	กราบทูล	ละอองจบ	ฉั่นขวอน	เท่าอินทร์พรหมมราช
วรรคที่ 4	กับ	ทั้งนัก	ปราชญ์รู้	ครูข้าสั่งสอน

บทที่ 2

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ข้าขวอน	เถิงท้าว	บิดา	พ่อแม่
วรรคที่ 4	ให้มาแล	ล่ำเยี่ยม	ผู้ข้า	สีว่าลำ

บทที่ 3

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ขอ	ให้ได้	สมดัง	ใจมัก
วรรคที่ 2	แม่นสีหนัก	ปานใด	ให้ปันแบ่ง	แนแจ้ง
วรรคที่ 3	ยามสีลำ	สีแสดง	ความเว้ากลอน	ให้มันม่วน
วรรคที่ 4	ให้มาแล	ล่ำเยี่ยม	ผู้ข้า	สีว่าลำ

บทที่ 4

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 4	คุณครูบา	ให้ชวยจับชวยชวน	วันทา	ให้ชวยชู

บทที่ 5

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ยามถามขอ	ให้ผู้ข้า	สอดส่อง	ลองทำ
วรรคที่ 2	วัน	นี้ล้า	ข้าชวยยอ	มีอนบ
วรรคที่ 3	ระลึกถึง	คุณอ้อหลวง	อ้อเค้า	อรหันปราบโลก
วรรคที่ 4	อ้อพุทไธ	โกโปก	กาพร้อม	หม่นนิยม

บทที่ 6

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	วันนี้ผู้	ข้าก้ม	ยอยก	สิดงล้า
วรรคที่ 2	คุณพระพุทธรธรรม	คุณพระสงฆ์ยอไว้	กราบทูล	ละอองเกล้า
วรรคที่ 3	นางชวอน	ถึงท้าว	อินทร์พรหม	ยมราช
วรรคที่ 4	กับทั้งท้าว	บุญส่ง	นางกง	พะลีน้อย

บทที่ 7

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	กับทั้ง	ธรรณี	ผู้รักษา	ดินน้ำ
วรรคที่ 2	ธรรณี	คุณค้ำ	พระสุธา	ทั้งแผ่น
วรรคที่ 3	คุณของแถน	ผู้เป็น	คนนั้น	เกิดมา
วรรคที่ 4	คุณ	ของดิน	ฟ้าอากาศ	ไฟลม

บทที่ 8

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 2	ผู้ข้าล้า	ในงาน	ให้ชวยเหลือ	ตนข้า

บทที่ 9

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	อย่าได้คา	ความแ้ว	ตอดกลอน	สอนวาด
วรรคที่ 2	ให้ฉลาด	แก่นกล้า	ปัญญาช้า	เลื่อนไหล
วรรคที่ 3	ให้ฉลาด	แก่นกล้า	ปัญญาช้า	เลื่อนไหล
วรรคที่ 4	คุณปิตุเรศให้คุณพ่อ ทั้งสิบเอ็ด	คุณมารดาทั้งสิบสอง	ให้ชอยบอง	ปูนป่อง

บทที่ 10

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 2	วันนี้ฉัน	ล้าร้อง	ฉลองบุญ	คุณพ่อ
วรรคที่ 3	สาธุเด้อเสียงให้	แล่นแต่น	แคนให้	กล่อมกับลำ
วรรคที่ 4	แปลโตรรถรถ	โตรธรรม	กะให้เลื่อนปาน	หมากตุ้มกลิ้ง

บทที่ 11

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	คนอย่าตึง	หนีให้	ติดใจ	จนสว่าง
วรรคที่ 4	หลงหนทาง	ฮอดบ้าน	แจ้งบ่	ได้นอน

บทที่ 12

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	คนติดใจ	อ่อนค้อน	ผู้มานั่ง	ฟังลำ
วรรคที่ 4	สาธุเด้อเขาสิลอง	อย่าไกล	ให้ไกลช่าง	ห่างหนี

บทที่ 13

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	คุกเข้าอาจารย์	ภูทานี้	ผู้สอนสั่ง	ทางธรรม
วรรคที่ 2	กับเป็นผู้	สอนลำ	ผู้สั่งสอน	ทางอ้อ
วรรคที่ 4	ขอให้มา	ยอช้า	ลำพ็อน	อ่อนแขน

บทที่ 14

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	สาธุเด้อให้คนสำ	ตั่งๆ	ว่าลำแก่ง	ไปหมด
วรรคที่ 2	ขอ	อย่ามี	คำว่ากลอน	สอนสู้

วรรคที่ 3	ให้	คนมอง	ดูสาวล่ำ	เป็นหุ้ม
วรรคที่ 4	ชุมหมู่ฝูง	พี่น้อง	ฟังแล้ว	มักหลาย

บทที่ 15

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	อธิบาย	เป็นข้อ	พอกลอง	ดั่งม่วน

บทที่ 16

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ขอได้เสียงขานวล	คือดั่งกอรระวิกฮ้อง	ให้คนย่อง	ทั้งแผ่นดิน

กลอนลง

จังหวะที่	1	2
วรรคที่ 1	สี่	นานวล
วรรคที่ 2	ชวนอ้าย	แห่นา
วรรคที่ 3	พี่ชาย	เอ๋ย

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำไห่วัครู

- พะอ้าย หมายถึง เป็นคำสรรพนาม ที่ให้เกียรติ คู่สนทนา ที่เป็นชาย
- ยามลิลำ หมายถึง เวลาจะล่ำ
- เล่นแต่น หมายถึง เสียงม่วน
- ชุม หมายถึง พวก
- ลำตั่งๆ หมายถึง ร่ำลือในผลงาน
- กอรระวิกฮ้อง หมายถึง นกการเวกร้อง
- ชวนอ้าย หมายถึง ดูแลพี่
- คนย่อง หมายถึง คนนิยมยกย่อง
- ช้อย หมายถึง ช่วยเหลือ
- ชุมหมู่ฝูง หมายถึง เพื่อนฝูงญาติพี่น้อง

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนไห่วัครู” แบ่งได้เป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นกลอนขึ้นซึ่งมีฉันทลักษณ์เป็นกลอนร่าย

ตอนที่ 2 เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย จำนวน 16 บท บทละ 4 วรรค

ยกเว้นบทที่ 4,8,15,16 มีหนึ่งวรรค บทที่ 2,11,12 มีสองวรรค บทที่ 10,13 มีสามวรรค

ตอนที่ 3 กลอนลง แบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนละ 2 จังหวะ คือ

สี่ นานวล

ชวนอ้าย แหม่นนา

พี่ชาย เอย

สรุปเนื้อหากลอนลำไห้ครุ

เป็นเนื้อหากลอนลำไห้ครุ ซึ่งเป็นแบบดั้งเดิมมีเนื้อหาการระลึกถึงคุณพระพุทธรูป คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ คุณบิดามารดาครูบาอาจารย์ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้มาคุ้มครองป้องกัน เป็นการเรียกขวัญกำลังใจหมอลำให้มีความสามารถลำได้ดี ประทับใจผู้ชม และไม่มีอุปสรรคปัญหาใดๆ เกิดขึ้น

1.2 กลอนอีสานบักินปลาดิบ

ตอนที่ 1 กลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนร่าย

ดาเอี้ยตา	โอ โอละนอ
บได้รับ การศึกษา	ตาอิน กับ ตานา
บได้เขียน หนังสือ	บได้ เข้าโรงเรียน
ตีนมือเข้า ขึ้นมา	ตาอิน กับ ตานา
อยู่หนอง กลางนา	ชวนกันไป หาปลา
บาดท่า ได้ปลามา	คนบมี ปัญญา
บาดตาอยู่ มาเห็น	ผ่นป็นปลา กันบ่อเป็น
มาชัวตายมันแท้	ผ่นเอาตอนมันๆ ไปฉันจ้อย
	ตาอินกับตานาเอย

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนตัด

อันหนึ่ง จังวา เจ้าฟังกเด้อ คุณพ่อศรัทธา
อาหารคนคือปลา ไผๆ นี่กะอยาก
วิตามิน มีมาก หลักโภชนาการ
เด้อญาพ้อแนวมันเป็นอาหารของเขาแต่เกิด
กินมาแต่กำเนิด ปู่ ยา ตา ยาย
กินเข้าไปหลายๆ กะมีแรงคือว่า
ปลาๆ นี่ถ้ากินบ่เข้าท่ากะตายได้คือกัน
แต่ว่าข้อสำคัญให้ระวังสังเกต
เดี้ยวนี้แพทย์ค้นพบคนตายย้อนปลา
สถิติอยู่ตามโรงพยาบาล
คนในภาคอีสานกินปลาบ่ตัน
กินแล้วพากันจุมเจ็บแน่นหลาย
อีสานผ่นพากันตายเจ็บบ่คู่

เห็นแล้วทศดาอยู่ อำเภอลำเลียง
 ขนกับไปหาปลาที่ลุ่มน้ำน้อย
 ได้ปลามาผ่น ผัดพริกแกงก้อยบ่อห้วงพินห้วงไฟ
 ชะมดแดงลงไปใส่ปลาชุกก้อย
 อีสานเอ็นว่าก้อยพินใบกระโดน
 แต่ว่ากินน้ำกันถึงว่าเจ็ดแปดคนเทิงทศดาบู
 กินอ้อมบัวผัดบ่อเป็นตาทองไขขึ้นมา
 ขนกันไปปรึกษาทางหมอทางแพทย์
 หมอตรวจอุจจาระส่องกล้องลงไป
 เห็นพยาธิทางในกินดับหมอลแล้ว
 หมอเลยบอกกลับเมื่อบ้านพักรักษา
 ป่วยเพราะว่าเจ้ากินปลาบ่อต้มบ่อจี
 ผลสุดท้ายเลยหามวีๆ เข้าใส่กองฟอน
 ชุมอยู่บ้านหัวดอนก้อยปลาสะเดิด
 กินทอดกะบ่อมันบ่อเปิดเห็นวาชะบหลาย
 ผลสุดท้ายก็ตายย้อนโรคไปไม้
 ดับของเลาได้ขาดเป็นตอนๆ
 พ่อใหญ่มีอยู่บ้านดอนกินหลายแสงมัก
 ใผ่กินหลายใหนับมือไว้กะพอ
 อันหนึ่งจ้งว่าขึ้นเต้อ
 ใผ่กินก้อยใหนับมือไว้ขึ้นเต้อ
 เจ้าบ่อเชื่อความหมอชิตามเข้าป่าช้า
 ไ้บ้านโนนสง่าอยู่บ้านหนองหาร
 ตายคือกันย้อนก้อยปลาสร้อย
 ไปตักแหแล้วพากันก้อยคันใส่มัดแดง
 กินที่แรกผ่นว่ามันมีแสง ย้ายหลายใส่ขาด
 บ่อนี้กว่าพยาธิลื้ออยู่นำปลา
 ผลสุดท้ายมันกะมากินดับคือเก่า
 วงโคจรหมุนเหล่าวกไปวนมา
 ออกจากคนไปอยู่นำปลา
 ออกจากปลามากินดับคนกววนอยู่หนี
 ขอโทษครับเวลาเขาไปขึ้นป่าในดง
 โตพยาธิมันกะไต่ตามน้ำลงมา
 เห็นหอยเกาะหอยเห็นชีวกะชีว
 เห็นปลาเกาะปลาเห็นกุ้งเกาะกุ้ง
 มันอาศัยอยู่หั้นมันบ่อมีตาย
 อีกหน่อยหนึ่งจับมาขายก้อยกินกับข้าว

โตพยาธิจะเข้าไปอยู่ทางใน
 หมุนเวียนกันเป็นโคจรแบบนี้
 สิเป็นสัปปลาหม่าสัปปลาจ่อม สุกแล้วจึงกิน
 จึงมีวิตามีนบำรุงแร่ธาตุ
 รัฐบาลประกาศเขาค่อยทำตาม
 บอกกันอย่างงามๆถามพี่ถามน้อง
 แนวบ่อถูกบ่อต้องบอกกันตรงๆ
 เจ้าอย่าไปหาหลงกินก้อยชิวก้อยกึ่ง
 เดียวมันเชือกลอนลำภูทามาบอก
 อยู่ในเมืองบ้านนอก เจ้าจื้อตามใจ
 อีสานบ้านเฮาดายย้อนปลาจนนับ บ่อคู่
 อันหนึ่งจึ่งว่าเดื่อนางเดื่อ อยู่ในเมืองบ้านนอก
 เจ้าจื้อจำสา อีสานเฮาดายย้อนปลาจนนับบ่อคู่
 การป้องกันมีอยู่ง่ายๆ นิดเดียว
 เช่นพวกปลาขาว ปลาชิว ปลาสร้อย ปลาแตก ปลาร้า
 สิเป็นพวกปลาขาว ปลาชิว ปลาสร้อย
 เหาอยากก้อยกะก้อยมันลงไป
 เสร็จแล้วใส่กระทะตังไฟสุกแล้ว
 กินลงไปพยาธิบ่อมีเกิดเลย
 บ่อมีไผ่ห้ามเชิญเจ้ากินเลย
 กินแล้วย่านอนเฉยจุ่มแน่นเดื่อของใหญ่
 เจ้าเข้าใจแล้ว สัมกึ่ง สัมปลา
 ตามหัวไฮปลายนา ชุมเฮาไปชี้
 ขุดหลุมฝังให้มันมิดสิลีเมี้ยนกลั่นเมี้ยนอาย
 เอาละหนอนายบ่อยากเว้าหลายของมันฟังเบื้อ
 ถ้าเจ้าบ่อเชื่อไปถามเบ็งคุณหมอฟ่อลุงเอย
 เอาบัดนี้ละหนอนายนอ สิลองยาวทางเต้ย
 ไผ่เคยฟังลำแล้วจำเอาผมสิบอก
 คนบ้านนอกบ่อฮู้ฟังแล้วให้เชื่อหมอดื่อ
 ในครอบครัวเฮานั้นให้เตือนกันเดื่อฮื่อฟ่อ
 หมออุทาเว้าต่อขอเชิญมวลหมู่เจ้า
 เว้าต่อๆ กันไปแน่นเดื่อ
 ได้ปลามาให้อาศัยไฟจี้แกงลงหม้อ
 สุกแล้วยอมาทันคุดกันให้มันม่วน
 ความสะอาดให้ครบถ้วนรักษาไว้ทุกครอบครัว
 อยู่บ้านถ่ายใส่ส้วมถ่ายใส่ป่าขุดหลุมฝัง
 อันหนึ่งนั้นให้ระวังความสกปรกอย่าให้มีมาใกล้

ความสะอาดอยู่ใต้อยู่นำเฮนั่นแล้ว
หมดทุกแนว น้ออีพ้อ เอาละนอบาดนี้
(กลอนลง) ฤทา อ้วนส่วนสียง นา

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
(กลอนขึ้น) โอ โอละนอ ตาเอ้ยตา ตาอิน กับ ตานา บ่ได้รับ การศึกษา บ่ได้ เข้าโรงเรียน บ่ได้เขียน หนังสือ ตาอิน กับ ตานา ตื่นมือเช้า ขึ้นมา ขวนกันไป หาปลา อยู่หนอง กลางนา คนบ่มี ปัญญา ขาดท่า ได้ปลามา ผันปันปลา กันบ่อเป็น ขาดตาอยู่ มาเห็น ผันเอาต่อนมันๆ ไปฉันจ้อย มาชั่วตายมันแท้ ตาอินกับตานาเอย อันหนึ่ง จังวา	ตาอินกับตานา ไม่ได้รับการศึกษา ไม่ได้เข้าโรงเรียน ไม่ได้เรียนหนังสือ ตื่นเช้ามาก็ขวนกันไปหาปลาที่หนองน้ำ ที่กลางนาเพราะไม่มีความรู้ เมื่อได้ปลามาแบ่งปลาให้กันไม่เป็น ตาอยู่มาเห็นเลยเอาเนื้อที่อร่อยไปกิน โง่จริงๆ นะตาอินกับตานา
(เนื้อในกลอน) ฟังเด้อเจ้า คุณพ่อศรีธา อาหารคนคือปลา ไผๆ นี้อะอยาก วิตามิน มีมาก หลักโภชนาการ เด้อญาพ้อแนวมั่นเป็นอาหารของเฮาแต่เกิด	ฟังนะคุณพ่อ ปลาเป็นอาหารของคน ใครๆก็อยากกิน เพราะมีวิตามินมากตามหลักโภชนาการ เป็นอาหารของเรามาตั้งแต่เกิด
กินมาแต่กำเนิด ปู่ ยา ตา ยาย กินเข้าไปหลายๆ กะมีแองคือว่า ปลาๆ นี่ถ้ากินบ่เข้าท่ากะตายได้คือกัน แต่ว่าข้อสำคัญให้ระวังสังเกต	กินมาตั้งแต่ปู่ ยา ตา ยาย กินมากๆ ทำให้มีกำลัง แต่ถ้ากินแบบไม่เข้าท่าก็อาจตายได้เหมือนกัน ข้อสำคัญให้ระวังและสังเกต
เดี๋ยวนี้นแพทย์ค้นพบคนตายย้อนปลา สถิติอยู่ตามโรงพยาบาล คนในภาคอีสานกินปลาบ่อด้ม กินแล้วพากันจ้มเจ็บแน่นหลาย	ปัจจุบันแพทย์พบว่ามีคนตายเพราะกินปลาดิบ สถิติผู้เจ็บป่วยและเสียชีวิตตามโรงพยาบาล โดยเฉพาะคนอีสานกินปลาโดยไม่ทำให้สุก จึงพากันเจ็บป่วยจำนวนมาก

อีสานผันพากันตายเจ็บบ่คู่ เห็นแล้วทิดดำอยู่ อำเภอลองนกา ชวนกันไปหาปลากับลุงทิดน้อย ได้ปลามาผั้น ผัดพากันก้อยบ่หวังพินหวังไฟ	ภาคอีสานตาบเจ็บจำนวนมาก นายดำ บ้านอยู่อำเภอลองนกา ชวนนายน้อยไปหาปลา ได้ปลามาแล้วทำก้อยไม่ใช่ไฟทำให้สุก
ชมดแดงลงไปใส่ปลาชิวก้อย อีสานเอ็นว่าก้อยพินใบกระโดน แต่ว่ากินนำกันถึงว่าเจ็ดแปดคนเหิงทิดคำบู กินอ้อมแล้วผัดบ่เป็นตาต้องไขขึ้นมา	เอามดแดงมาผสมใส่ปลา แล้วเอาผักกระโดนมากินด้วย โดยกินด้วยกันเจ็ดถึงแปดคนรวมนายคำบูด้วย พอกินอ้อมแล้วท้องก็โตขึ้นมา
ชวนกันกับไปปรึกษาทางหมอทางแพทย์ หมอตรวจอุจจาระส่องกล้องลงไป เห็นพยาธิทางในกินดับหมอลแล้ว หมอเลยบอกกลับเมื่อบ้านพักรักษา	จึงชวนกันไปปรึกษาหมอ หมอตรวจอุจจาระส่องกล้องลงไป เห็นพยาธิในดับ หมอเลยบอกให้กลับบ้านไปรักษาตัว
ป่วยเพราะว่าเจ้ากินปลาบ่ต้มบ่จี่ ผลสุดท้ายเลยหามวีๆ เข้าใส่กองฟอน ชุมอยู่บ้านหัวดอนก้อยปลากระเดิด กินท้อไต่กะบ่อมันบ่อเปิดเห็นวาชบหลาย	ป่วยเพราะกินปลาโดยไม่ต้มไม่ย่าง ผลสุดท้ายก็ต้องตาย ชาวบ้านหัวดอนก้อยปลากินกัน กินเท่าไรก็ไม่หมดเพราะอร่อยมาก
ผลสุดท้ายก็ตายย้อนโรคไปไม้ ดับของเลาได้ขาดเป็นตอนๆ พ่อใหญ่มีอยู่บ้านดอนกินหลายแสงมัก ไผ่กินหลายให้นับมือไว้กะพอ	สุดท้ายก็ตายเพราะโรคพยาธิใบไม้ในตับ ดับของเราได้ขาดเป็นท่อนๆ พ่อใหญ่มีอยู่บ้านดอนยังกินมาก ดังนั้นใครยังกินมากให้นับวันตายได้เลย
อันหนึ่งจิงว่าขึ้นดื้อ ไผ่กินก้อยให้นับมือไว้ขึ้นดื้อ เจ้าบ่อเชื่อความหมอซิหามเข้าป่าช้า ให้บ้านโนนสง่าอยู่บ้านหนองหาร ตายคือกันย้อนก้อยปลาสร้อย	ใครกินก้อยปลาดิบให้นับวันตายได้ ถ้าไม่เชื่อก็จะถูกหามไปป่าช้า คนบ้านโนนสง่า บ้านหนองหาร ก็ตายเพราะกินก้อยปลาเนื้อเอง

ไปตีกแหแล้วพากันก้อยคันไส่มัดแดง กินที่แรกผ่นว่ามันมีแรง ย้ายหลายสายขาด บ่อนี้กว่าพยาธิลื้ออยู่น้ำปลา ผลสุดท้ายมันกะมากินดับคือเก่า	ผู้ที่ไปหวานแหหาปลาแล้วทำก้อยปลาคันไส่มัดแดง กินที่แรกคิดว่ามีกำลังดี ไม่นึกว่าพยาธียู่กับปลา พอกินปลาดิบ พยาธีก็กินดับตัวเอง
วงโคจรหมุนเหล่าวงไปวนมา ออกจากคนไปอยู่น้ำปลา ออกจากปลามากินดับคนกววนอยู่หนี ขอโทษครับเวลาเขาไปขี่ในป่าในดง	วงโคจรหมุนวนไปมา พยาธิจากคนไปสู่ปลา ออกจากปลามากินดับคน เวลาไปอุจจาระที่ป่า
โตพยาธิตันกะไต่ตามน้ำลงมา เห็นหอยเกาะหอยเห็นชีวเกาะชีว เห็นปลาเกาะปลาเห็นกุ้งเกาะกุ้ง มันอาศัยอยู่หั้นมันบ่มีตาย	ตัวพยาธิตันไต่มาลงน้ำ เกาะอาศัยตามหอย ปลา และกุ้ง เห็นปลาก็เกาะปลาเห็นกุ้งก็เกาะกุ้ง มันอาศัยอยู่ตรงนั้นไม่มีตาย
อีกหน่อยหนึ่งจับมาขายก้อยกินกับข้าว โตพยาธิตะเข้าไปอยู่ทางใน หมุนเวียนกันเป็นโคจรแบบนี้ สิเป็นสั้มปลาหม่ำสั้มปลาจ่อม สุกแล้วจิ้งกิน	พอจับมาขายทำก้อยกินกับข้าว ตัวพยาธิตที่อยู่ในตัวปลาก็จะวนเวียนมาอยู่กับคน ไม่ว่าจะเป็นปลาต้ม หม่ำปลา ปลาจ่อม ควรทำให้สุกก่อนรับประทาน
จึงมีวิตามินบำรุงแร่ธาตุ รัฐบาลประกาศเขาค่อยทำตาม บอกกันอย่างงามๆถามพี่ถามน้อง แนวบ่ถูกบ่ต้องบอกกันตรงๆ	จึงมีวิตามินแร่ธาตุ รัฐบาลประกาศเราจึงทำตาม บอกพี่บอกน้อง สิ่งไหนไม่ถูกต้อง ก็ต้องบอกกันตรงๆ
เจ้าอย่าไปหาหลงกินก้อยชีวก้อยกุ้ง เคียวมันเชือกลอนลำภูทามาบอก อยู่ในเมืองบ้านนอก เจ้าจื้อตามใจ อีสานบ้านเฮาดายย้อนปลาจนนับ บ่คู่	อย่าไปหลงกินก้อยปลาก้อยกุ้ง เชือกลอนลำหมอลำภูทา อยู่ในบ้านนอก จดจำเอาไว้ คนอีสานตายเพราะกินปลาดิบมาจนนับไม่ถ้วน

อันหนึ่งจ้งว่าเต๋อนางเต๋อ อยู่ในเมืองบ้านนอก เจ้าจื่อจ่าสา อีสานเฮาตายย่อนปลาจนนับบ่คู การป้องกันมีอยู่ง่ายๆ นิดเดียว เช่นพวกปลาขาว ปลาชีว ปลาสร้อย ปลาแตก ปลาร้า	ไม่ว่าอยู่ในเมืองหรือบ้านนอก จ้งจำไว้ว่าคนอีสานตายเพราะกินปลาดิบ การป้องกันมีอยู่นิดเดียว เช่นพวกปลาขาว ปลาชีว ปลาสร้อย ปลาร้า
สิเป็นพวกปลาขาว ปลาชีว ปลาสร้อย เฮาอยากก้อยกะก้อยมันลงไป เสร็จแล้วใส่กระทะตั้งไฟสุกแล้ว กินลงไปพยาธิบ่มีเกิดเลย	จะเป็นปลาขาว ปลาชีว ปลาสร้อย ถ้าอยากกินก้อยก็ทำเป็นก้อย ทำเสร็จแล้วใส่กระทะตั้งไฟสุกแล้ว กินไปเลยพยาธิไม่มีแน่นอน
บ่มีไผ่ห้ามเชิญเจ้ากินเลย กินแล้วย่านอนเฉยจุ่มแน่เต๋อของใหญ่ เจ้าเข้าใจแล้ว ส้มกุ้ง ส้มปลา ตามหัวไฮปลายนา ชุมเฮาไปซี่	ไม่มีใครห้ามกิน ถ้าอาหารสุกแล้วใครอยากกินกินเลย เมื่อเข้าใจแล้วพวกส้มกุ้ง ส้มปลา เวลาไปอุจจาระตามไรนา
ชุดหลุมฝังให้มันมิดสิลีเมี้ยนกลั่นเมี้ยนอาย เอาละหนอนายบ่อยากเว้าหลายของมันฟังเบือ ถ้าเจ้าบ่เชื่อไปถามเบิ่งคุณหมอพ่อลุงเอย เอาบัดนี้ละหนอนายนอ สิลองยาวทางเต้ย	ชุดหลุมฝังอุจจาระให้มิดชิด ไม่อย่ากุดมากฟังแล้วน่าเบือ ถ้าใครไม่เชื่อก็ให้ไปถามหมอ จ่อไปจะลาล่องยาวทำนองเต้ย
ไผ่เคยฟังล้าแล้วจำเอาผมสิบอก คนบ้านนอกบ่ฮู้ฟังแล้วให้เชื่อหมอเต๋อ ในครอบครัวเฮานั้นให้เตือนกันเต๋อฮื่อพ่อ หมอเถาเว้าต่อขอเชิญมวลหมู่เจ้า	ใครฟังล้าแล้วจำเอาไว้ผมจะบอก คนบ้านนอกไม่รู้จักฟังแล้วให้เชื่อหมอนะ คนในครอบครัวให้เตือนกัน หมอลำเถาขอเชิญท่านทั้งหลาย
เว้าต่อๆ กันไปแน่เต๋อ ได้ปลามาให้อาศัยไฟจี้แกงลงหม้อ สุกแล้วยอมมาที่นคุยกันให้มันม่วน ความสะอาดให้ครอบครัวรักษาไว้ทุกครอบครัว	ให้บอกต่อกันไปหน่อย ได้ปลามาต้องเอามาอย่างหรือแกง ทำให้สุกเสียก่อนค่อยยกมากิน ความสะอาดให้ทุกครอบครัวรักษาไว้
อยู่บ้านถ่ายใส่ส้วมถ่ายใส่ป่าชุดหลุมฝัง อันหนึ่งนั้นให้ระวังความสกปรกอย่าให้มีมาใกล้ ความสะอาดอยู่ใส่อย่นาเฮานั้นแล้ว หมดทุกแนว น้อฮื่อพ่อ เอาละหนอบัดนี้	เวลาปวดท้องให้ไปเข้าส้วมแต่ถ้าถ่ายใส่ป่าให้ชุด หลุมฝัง อย่าให้สกปรก ความสะอาดอยู่กับตัวเรา หมดทุกอย่างแล้ว คุณพ่อ

กลอนลง	
อุทา อ้วนส่วนลึง นา	อุทา อ้วนส่วนลึง นา

จังหวะและวรรคของกลอนลำอีสานบ่กินปลาดิบ

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ฟัง	เด้อเจ้า	คุณพ่อ	ศรัทธา
วรรคที่ 2	อาหารคน	คือปลา	ไผๆ	นี้กะอยาก
วรรคที่ 3	วิตามิน	มีมาก	หลักโ	ชนาการ
วรรคที่ 4	แนวมั่นเป็น	อาหาร	ของเขา	แต่เกิด

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	กินมาแต่	กำเนิด	ปู่ ยา	ตา ยาย
วรรคที่ 2	กินเข้าไป	หลายๆ	กะมีแสง	คือว่า
วรรคที่ 3	ปลาๆ นี่ถ้า	กินบ่เข้าท่า	กะตายได้	คือกัน
วรรคที่ 4	แต่ว่าข้อ	สำคัญ	ให้ระวัง	สังเกต

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เดี๋ยวนีแพทย์	ค้นพบ	คนตาย	ย้อนปลา
วรรคที่ 2	สถิติ	อยู่ตาม	โรงพะ	ยาบาล
วรรคที่ 3	คนในภาค	อีสาน	กินปลา	บ่อดัม
วรรคที่ 4	กินแล้ว	พากัน	จุ่มเจ็บ	แน่นหลาย

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	อีสานผ่น	พากัน	ตายเจ็บนา	บอคู๋
วรรคที่ 2	เห็นแล้ว	ทิดด่าอยู่	อำเภอลึง	นกทา
วรรคที่ 3	ชวนกันไป	หาปลา	กับลุง	ทิดน้อย
วรรคที่ 4	ได้ปลามาผ่น	ผัดพากันก้อย	บ่ห้วงพิน	ห้วงไฟ

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ชมดแดง	ลงไป	ใส่ปลา	ชีวก่อย
วรรคที่ 2	อีสานเอ็น	ว่าก่อย	พันใบ	กระโดน
วรรคที่ 3	แต่ว่ากิน	นำกัน	ถึงว่าเจ็ดแปดคน	เทิงทิดคำบู
วรรคที่ 4	กินอ้อมแล้วผัด	บ่อเป็นตา	ท้องไข	ขึ้นมา

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ชวนกันกับ	ไปปรีกษา	ทางหมอ	ทางแพทย์
วรรคที่ 2	หมอดตรวจ	อุจจาระ	ส่องกล้อง	ลงไป
วรรคที่ 3	เห็นพยาธิ	ทางใน	กินตับ	หมอแล้ว
วรรคที่ 4	หมอเลย	บอกกลับ	เมื่อบ้าน	พักรักษา

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ป่วยเพราะว่า	เจ้ากินปลา	บ่อต้ม	บ่อจี
วรรคที่ 2	ผลสุดท้าย	หามวีๆ	เข้าใส่	กองฟอน
วรรคที่ 3	ซุ่มอยู่บ้าน	หัวดอน	ก่อยปลา	กะเด็ด
วรรคที่ 4	กินห่อไค้	กะบ่อมันบ่อเบิด	เห็นวา	แซบหลาย

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ผลสุดท้าย	ก็ตาย	ย้อนโรค	ใบไม้
วรรคที่ 2	ตับ	ของเลา	ได้ขาด	เป็นตอนตอน
วรรคที่ 3	พ่อใหญ่มี	อยู่บ้านดอน	กินหลาย	แอ้งม็ก
วรรคที่ 4	ไผ่กินหลาย	ให้นับ	มือไว้	กะพอ

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ไผ่	กินก่อยให้	นับมือไว้	ชั้นเต้อ
วรรคที่ 2	เจ้าบ่อเชื้อ	ความหมอ	ซิหามเข้า	ป่าช้า
วรรคที่ 3	ให้บ้านโนน	สง่า	อยู่บ้าน	หนองหาร
วรรคที่ 4	ตาย	คือกัน	ย้อนก่อย	ปลาสร้อย

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ไปตีกแห	แล้วพากัน	ก้อยคั้น	ใส่มัดแดง
วรรคที่ 2	กินทีแรก	ผ่นว่ามัน	มีแสง	ฮ้ายหลายใส่ขาด
วรรคที่ 3	บ่อนีกว่า	พยาธิ	ลื้ออยู่	นำปลา
วรรคที่ 4	ผลสุดท้าย	มันกะมา	กินดับ	คือเก่า

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	วงโคจร	หมุนเหล้า	วกไป	วนมา
วรรคที่ 2	ออก	จากคน	ไปอยู่	นำปลา
วรรคที่ 3	ออกจากปลา	มากินดับคน	วกวน	อยู่หนี
วรรคที่ 4	เวลาเขา	ไปชี้	ในป่า	ในดง

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	โตพยาธิ	มันกะไต่	ตามน้ำ	ลงมา
วรรคที่ 2	เห็นหอย	เกาะหอย	เห็นชีว	เกาะชีว
วรรคที่ 3	เห็นปลา	เกาะปลา	เห็นกุ้ง	เกาะกุ้ง
วรรคที่ 4	มันอาศัย	อยู่หัน	มันบ่อ	มีตาย

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	อีกหน่อยหนึ่ง	จับมาขาย	ก้อยกิน	กับข้าว
วรรคที่ 2	โตพยาธิ	จะเข้า	ไปอยู่	ทางใน
วรรคที่ 3	หมุนเวียน	กันไป	เป็นโคจร	แบบนี้
วรรคที่ 4	สืเป็นสั้มปลาหม่า	สั้มปลาจ่อม	สุกแล้ว	จังกิน

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	จึงมีวิ	ตามิน	บำรุง	แร่ธาตุ
วรรคที่ 2	รัฐบาล	ประกาศ	เฮาค่อย	ทำตาม
วรรคที่ 3	บอกกันอย่าง	งามๆ	ถามพี่	ถามน้อง
วรรคที่ 4	แนวบ่อถูก	บ่อต้อง	บอกกัน	ตรงๆ

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เจ้าอย่าไป	หาหลงกิน	ก้อยชีว	ก้อยก้ง
วรรคที่ 2	เดี๋ยวมั่นเชื่อ	กลอนลำ	ถูทา	มาบอก
วรรคที่ 3	อยู่ในเมือง	บ้านนอก	เจ้าจื่อ	ตามใจ
วรรคที่ 4	อีสานบ้านเฮา	ตายย้อน	ปลาจนนับ	บ่อคู่

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	อันหนึ่งจิงว่าเด้อ	นางเด้อ	อยู่ในเมือง	บ้านนอก
วรรคที่ 2	เจ้าจื่อจำสา อีสานเฮา	ตายย้อน	ปลาจนนับ	บ่อคู่
วรรคที่ 3	การป้องกัน	มีอยู่	ง่ายๆ	นิดเดียว
วรรคที่ 4	เช่นพวกปลาขาวปลาชีว	ปลาสร้อย	ปลาแดก	ปลาร้า

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ลิเป็นพวก	ปลาขาว	ปลาชีว	ปลาสร้อย
วรรคที่ 2	เฮา	อยากก้อย	กะก้อยมัน	ลงไป
วรรคที่ 3	เสร็จแล้วไล่	กระทะ	ตั้งไฟ	สุกแล้ว
วรรคที่ 4	กินลงไป	พยาธิ	บ่อมี	เกิดเลย

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	บ่อมี	ไผ่ห้าม	เชิญเจ้า	กินเลย
วรรคที่ 2	กินแล้วอย่า	นอนเฉย	จุ่มแน่เด้อ	ของใหญ่
วรรคที่ 3	เจ้าเข้า	ใจแล้ว	สัมผัส	สัมผัส
วรรคที่ 4	ตามหัวโฮ	ปลายนา	ชุมเฮา	ไปชี้

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ชุดหลุมฝัง	ให้มันมิด	สลิ่เมี้ยนกลั่น	เมี้ยนนาย
วรรคที่ 2	เอาละหนอนาย	บ่อยากเว้าหลาย	ของมัน	ฟังเบือ
วรรคที่ 3	ถ้าเจ้าบ่เชื่อ	ไปถามเบ็ง	คุณหมอ	พ่อลุงเอย
วรรคที่ 4	เอาบัดนี้	ละนอายนอ	สिल่องยาว	ทางเต้ย

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ไผ่เคยฟัง	ลำแล้ว	จำเอา	ผมสืบอก
วรรคที่ 2	คนบ้านนอก	บ่อฮู้	ฟังแล้ว	ให้เชื่อหมอเด้อ
วรรคที่ 3	ในครอบครัว	เฮนั่น	ให้เตือนกัน	เด้อฮื้อพ่อ
วรรคที่ 4	หมออุทา	เว้าต่อ	ขอเชิญมวล	หมู่เจ้า

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เว้า	ต่อๆ	กันไป	แน่เด้อ
วรรคที่ 2	ได้ปลามาให้	อาศัยไฟ	จีแกง	ลงหม้อ
วรรคที่ 3	สุกแล้วอ	มาทัน	คุยกัน	ให้มันม่วน
วรรคที่ 4	ความสะอาด	ให้ครบถ้วน	รักษาไว้	ทุกครอบครัว

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	อยู่บ้านถ่าย	ใส่ส้วม	ถ่ายใส่ป่า	ชุดหลุมฝัง
วรรคที่ 2	อันหนึ่งนั้นให้	ระวังความ	สกปรก	อย่าให้มีมาใกล้
วรรคที่ 3	ความสะอาด	อยู่ใส	นำเฮา	นั้นแล้ว
วรรคที่ 4	หมดทุกแนว	น้อฮื้อพ่อ	เอาละนอ	บัดนี้

กลอนลง

จังหวะที่	1	2
วรรคที่ 1	อุทา	อ้วนส่วน
วรรคที่ 2	สีลง	นา
วรรคที่ 3		

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำ

- มีแแข็ง
- หมายถึง
- มีกำลัง
- สดชื่น
- จ่ม
- หมายถึง
- บ่น
- ผ่น
- หมายถึง
- ก็
- เทิง
- หมายถึง
- และ
- จี
- หมายถึง
- อย่าง
- ฮ้อน
- หมายถึง
- ร้อน

กินท้อได้ หมายถึง กินเท่าไร

เต๋อ หมายถึง นะ

บ่อเปิด หมายถึง ไม่หมด

แซ่บหลาย หมายถึง อร่อยมาก

แอ้งม๊ก หมายถึง ยิ่งชอบ

บ่อคู่ หมายถึง ไม่หมด

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนลำอีสานบกินปลาดิบ” ของหมอลำทองมาก จันทะลือ
แบ่งได้เป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 กลอนขึ้นเนื้อหาในกลอนขึ้นก็แบ่งได้เป็น 3 ตอน คือ โอละนอ กลอนร้าย โอละนอ

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนตัด

ตอนที่ 3 กลอนลง แบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนละ 2 จังหวะ คือ

อุทา อ้วนส่วน

ลีล นา

สรุปเนื้อหากลอนลำอีสานบกินปลาดิบ

กลอนลำอีสานบกินปลาดิบ เป็นกลอนลำที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับวิถีของชาวบ้าน
การดำรงชีวิต สภาพธรรมชาติ ซึ่งในยุคนั้นคนอีสานชอบกินปลาดิบ ทำให้มีผู้ป่วยโรคพยาธิใบไม้ในตับ
และมีผู้เสียชีวิตด้วยโรคนี้ในอัตราสูงเพราะขาดความรู้ในเรื่องการแพร่ระบาดของพยาธิ จึงชอบกินปลา
ดิบและชอบถ่ายอุจจาระในทุ่งนาทำให้เกิดการแพร่ระบาดของโรคนี้มากขึ้น ทำให้รัฐบาลต้องรณรงค์ให้
คนไทยไม่กินปลาดิบ ภาคอีสานจึงใช้หมอลำเป็นสื่อให้ความรู้เพราะชาวบ้านในยุคนั้นนิยมฟังหมอลำ

1.3 กลอนคติโบราณ

บุญเพ็ง ฝัฝิวไชย

ตอนที่ 1 กลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนร้าย

โอละนอ ผู้ชายผู้ชั่ว ชายขี้กั่วแกมจีน

ละวายมีนยามคำ ชายน่านางเว็น

ยามเมื่อเอ็นเพิ่นจัก นีกอยากขึ้นมา

เฮ็ดเมียอยู่เถียงนา บ่จักไก่อ่จักกา

บ่จักหมาจ๊กแมว มันโลดฮ้องสนั่น มันย่านน่า

โอโย น้อ นวลเอ๋ย แม่นว่าเตี้ยวนี้

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนเญ้น มีทั้งสิ้น 11 บท

บทที่ 1

บ่มีบ่อนสิจั่งธรรมชาติแปปน

ผู้ใดลวนกะคงตายมอดชีวาวยาวเมียน

เพิ่นจั่งเตือนเอาไว้เป็นคำพญา่อย

เฒ่าแก่หนุ่มเล็กน่อยให้เอาเข้าใส่ตัว

บทที่ 2

อย่าไปเมาหมกมัว คิดชั่วมัวเมา
มีความรู้ท่วมหัวนั้นเอาตัวปลอดภัย
เปรียบคือตาบอดแจ้ง แง่งเงากระบี่ส่อง
ของโตม็อยู่แล้ว เอาใช้บ่มั่นทาง

บทที่ 3

หยั่งกะหลุบอ้างม้างปานตะฝงหนองดูน
แนวมีทุนบ่หาเอ็ดสังสิมีแนวใช้
มันหลดไกลกันเย็น คือเกินไกลชวน
คือกะนวนหมากพร้าวไกลหมื่อถ่านสาม

บทที่ 4

แนวบ่อนห่างบ่สามทุกหัวมัวเมา
มีความรู้เต็มตัว เหยียบขี้วัวเต็มดินแนมนจริงคำนี้
มีนิทานไขไว้แต่ควาหลานสอนปู่
สัพพัญญูเพิ่นอ้างจาเว้ากล่าวไข

บทที่ 5

มีบักินันบ่ใช้อุปมัยจาเว้าคือคนขี่ตะหนี่
มีทรัพย์สินมากล้นบ่มีเตียงต่อทาน

บทที่ 6

นั่งตาเหลือกม่านๆเห็นพระบ่หย้าแหง
แพงทรัพย์สินเงินทองนั่งเต็งเอาไว้
ตายแล้วลงไปโหม้อเวจีจมจุ่ม
แอ้งสบเหล็กแล่นหุ้มดิ่งที่นตื้นเสียว

บทที่ 7

กาสบทองกอดเกี้ยวตึงจ้องคอหอย
คอบถ้ำเจาะชุมตาบาดเจ้าโกล่ขึ้น
หมาบักแดงกั๊ดทั้นตึงฟงลากแก
จ่านารกได้เสตี่ข้าหน้าหัว

บทที่ 8

พวกผู้คนบาปกั้วขี่ตะหนี่เหลือเกิน
แนวคนเดินผิดทางส่วนบุญบ่มีได้

บทที่ 9

อีกชุมหนึ่ง กินบ่ใช้ได้เป็นหนี้เท่าตาย

บทที่ 10

กินหลายๆแล้วบ่ให้ ติดเลยไปตลอด
กินของไผแล้วจอดบ่มีทางสิให้จกได้ตั้งแต่ได้

บทที่ 11

กินอิ่มแล้วจตไ้จันถึงหมิ่นถึงแสน
ไปถามเอาแล้วองแงน ยกมือแบพร้อม
เขาเว้ากันว่าจอมลั่นเทิงนินทาป้อยค่า
ฮอดมือกุดสาลา ยามกระดุกเข้าหม้อ ยังมีหนีชีหัว
บทที่ 12

ตายแล้วลงไปกั้วนอนแผ่นเหล็กแดง
นอนตะแคงทนทุกข์อยู่โลกาพุน
เหมิดกรรมแล้วจ้งมาเกิดเป็นม้า จั้ว ควายให้เขาขี่
ให้เขาตีใส่อ้องดิงตีนแกไถ
บทที่ 13

บาดนี้ได้ลิลำต่อตอนสอง
บุญเพ็งจาชำพอปานนี้
มีกลอนให้ไขกลอนมากล่าว
สาวอินางว่าแล้วเชิญท่านจ้อจำ
(กลอนลง)
สีนานวล ม้วนๆไว้ก่อน ท่อนั้นนา

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
(กลอนขึ้น) โอะละนอ ผู้ชายผู้ชั่ว ชายขี่กั้วแกมจีน ละวายมีนยามคำ ชายน้ำกางเวิน ยามเมื่อเอนเพิ่นจิก นึกอยากขึ้นมา เฮ็ดเมียอยู่เถียงนา บักไก่จักกา บักหมาจักแมว มั่นโลดฮ้องสนั่น มั่นย่านน่า	โอะละนอ ผู้ชายคนชั่ว ชายขี่กั้วแกมจีน ละวายมีนยามคำ ชอบทำตอนกลางวัน เวลาเมื่ออารมณ์ นึกอยากขึ้นมา ทำเมียอยู่ที่เถียงนา ทั้งไก่ทั้งกา ทั้งหมาทั้งแมว มั่นร้องสนั่น มั่นกลัว
บทที่ 1 บ่มีบ่อนสีจั้งธรรมชาติแปปน ผู้ได้ลั่นกะคงตายมอดชีวายาวเมียน เพิ่นจ้งเตือนเอาไว้เป็นคำผญาบ่อย เผ่าแก่หนุ่มเล็กน่อยให้เอาเข้าใส่ตัว	ปัจจุบันธรรมชาติแปรปรวน ทุกคนล้วนต้องตายกันทั้งนั้น จึงเตือนไว้เป็นผญา เราทุกคนควรจำใส่ตัวไว้
บทที่ 2 อย่าไปเมาหมกมัว คิดชั่วมัวเมา มีความรู้ท่วมหัวนั้นเอาตัวบ่ลอด เปรียบคือตาบอดแจ้ง แงเงากะบ่ส่อง ของโตมื่ออยู่แล้ว เอาใช้บ่แม่นทาง	อย่าไปมัวเมาบายนมุข คิดชั่ว มีความรู้ท่วมหัวเอาตัวไม่รอด เปรียบคนตาบอดส่องกระจกไม่เห็น ใช้ความรู้ไม่ถูกทาง

บทที่ 3 หยั่งกะหลุบอ้างม้างปานตะฝงหนองดูน แนวมีทุนบ่หาเฮ็ดสิ่งสิมีแนวไช้ มันหลดไกลกันเย็น คือเกินไกลชวน คือกะนวนหมากพร้าวไกลหมื่อถ่านสาม	มีทุนแต่ไม่ให้ทุนออกเงย จะไช้จ่ายอย่างไร มันช่างไกลกันเหลือเกิน เหมือนลูกมะพร้าวไกลถ่าน
บทที่ 4 แนวบ่อนท่าบ่สามทุกหัวมัวเมา มีความรู้เต็มตัว เขยิบชี้จ้าวเต็มดินแม่นจริงคำนี้ มีนิทานไซ้ไว้แต่ควาหลานสอนปู่ สัพัญญูเพิ่นอ้างจาเว้ากล่าวไซ้	ทุกอะไรไม่เท่าทุกที่มัวเมา มีความรู้เต็มตัว เขยิบชี้จ้าวเต็มเท้า นิทานกล่าวไว้ในอดีต พระพุทเจ้าทรงแสดงธรรมไว้
บทที่ 5 มีบักนั้นบ่ไช้อุปมัยจาว่าคือคนขี่ตะหนี่ มีทรัพย์สินมากล้นบ่มีเตียงต่อทาน	คนตระหนี่คือมีแล้วไม่ไช้ มีทรัพย์สินมากล้นแต่ไม่ไช้
บทที่ 6 นั่งตาเลือกม่านๆเห็นพระบ่หย่าแหง แพงทรัพย์สินเงินทองนั่งเต็งเอาไว้ ตายแล้วลงไปหม้อเวจีจุ่ม ยังสบเหล็กแล่นหุ้มดิ่งขึ้นดินเสียว	เห็นพระก็ไม่รู้จักทำบุญ เงินทองไม่ใช่นั่งเฝ้าไว้ ตายไปจึงไปตกนรกเวจี ฝูงอิระงปากเหล็กวิ่งมาจิกตี
บทที่ 7 กาสทองกอดเกี้ยวตึงจ่องคหอย คอบถ้ำเจาะชุมตาบาดเจ้าโกโลขึ้น หมาบักแดงกั๊ดขึ้นตึงฟงลากแก้ จ่านารกได้แสดีซ้ำหน้าหัว บทที่ 8 พวกผู้คนบาปกั๊ดขี่ตะหนี่เหลือเกิน แนวคนเดินผิดทางส่วนบุญบ่มีได้	อิกาปากทองเกาะกุ่มตึงคหอย รอกิจเจาะตาเวลาลืมหัดขึ้น หมาแดงทั้งกั๊ดทั้งลาก ยมบาลไช้แสดีกระหน่ำที่ศรีษะ พวกที่ตระหนี่ถึเหนียว ไม่เคยทำบุญสุนทาน
บทที่ 9 อีกชุมหนึ่ง กินบ่ไช้ได้เป็นหนี้เท่าตาย	อีกพวกหนึ่งไม่ไช้หนี้

บทที่ 10 กินหลายๆแล้วบ๊ให้ ดิตเลยไปตลอด กินของเฒแล้วจอดบมีทางสให้จกได้ตั้งแต่ได้	กินแล้วไม่จ่าย ดิตไปตลอด ดิดหนีไปตลอดจนวันตาย
บทที่ 11 กินอ้อมแล้วจดไว้จนถึงหมื่นถึงแสน ไปถามเอาแล้วอนแนน ยกมือแบพร้อม เขาเว้ากันว่าจอมล้านเทิงนินทาป้อยดำ ฮอดมือกุดสาลา ยามกระดุกเข้าหม้อ ยังมีหนี้ชี้หัว	กินอ้อมแล้วจดไว้จนถึงหมื่นถึงแสน เวลาไปถามก็ทำแบมือไม่มีจะให้ เขาพูดกันทั้งนินทาตุดำ เวลาตายเอากระดุกเข้าหม้อมีหนี้ติดตัว
บทที่ 12 ตายแล้วลงไปกัวนอนแผ่นเหล็กแดง นอนตะแคงทนทุกข้อยู่โลกาพ้น เหม็ดกรรมแล้วจึงมาเกิดเป็นม้า จัว ควายให้เขาขี่ ให้เขาตีใส่ออดังขึ้นแกเไ	ต้องไปนอนบนแผ่นเหล็กแดง พอมกรรมแล้วพวกนี้จึงไปเกิดเป็นสัตว์เช่น ม้า วัว ควายให้คนใช้งาน ให้เขาตีดังลากู
บทที่ 13 ขาดนี้ได้สิลำต่อตอนสอง บุญเพ็งจาข้าพอปานนี้ มีกลอนให้ไขกลอนมากล่าว สาวอีนางว่าแล้วเขินท่านจื่อจำ	ต่อไปจะได้ลำต่อตอนสอง บุญเพ็งลำแค่นี้ ขอให้ทุกท่านได้จดจำไว้ น้องพูดแล้วขอให้ท่านจดจำ
กลอนลง สืนานวลม้วนๆไว้ก่อนท่อนันนา	หน้านวลๆอย่างน้องของบลำเพียงแค่นี้

จังหวะและวรรคของกลอนลำทางสันคติโบราณ

บทที่ 1

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	บ่มบ่อน	สิจั่ง	ธรรมชาติ	แปปาน
วรรคที่ 2	ผู้ไต่ล่วน	กะคงตาย	มอดชีวาย	วาเมียน
วรรคที่ 3	เพิ่นจั่งเตือน	เอาไว้	เป็นคำ	ผญาย่อย
วรรคที่ 4	เฒ่าแก่หนุ่ม	เล็กน้อย	ให้อา	เข้าใส่ตัว

บทที่ 2

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	อย่าไปเมา	หมกมั่ว	คิดชั่ว	มัวเมา
วรรคที่ 2	มีความรู้	ท่วมหัว	นั่นเอาตัว	บ่ลอด
วรรคที่ 3	เปรียบคือตา	บอดแจ้ง	เงงเงา	กะบ่ส่อง
วรรคที่ 4	ของโต	มีอยู่แล้ว	เอาใช้	บ่แม่นยำ

บทที่ 3

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	หยั่งกะหลุบ	อ้างม้าง	ปานตะฝิ่ง	หนองดุน
วรรคที่ 2	แนวมีทุน	บ่หาเอ็ด	สังสิมี	แนวไซ้
วรรคที่ 3	มันหลดไกล	กันเย็น	คือเกิน	ไกลชวน
วรรคที่ 4	คือกะนวน	หมากพร้าว	ไกลหมื่อ	ถ่านสาม

บทที่ 4

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	แนวบ่อนท่าง	บ่สาม	ทุกทัว	มัวเมา
วรรคที่ 2	มีความฮู้เต็มตัว	เหยียบขี้จ้าวเต็มดิน	แม่นจริง	คำนี้
วรรคที่ 3	มินิทาน	ไขไว้	แต่ควาหลาน	สอนปู่
วรรคที่ 4	ลัทธิปัญญา	เพิ่นอ้าง	จาเว้า	กล่าวไซ

บทที่ 5

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	มีบ่กินนันทบไซ้	อุปมัยจาเว้า	คือคน	ขี่ตะหนี่
วรรคที่ 4	มีทรัพย์สิน	มากลั่น	บ่มีเตียง	ต่อทาน

บทที่ 6

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	นั่งตาเหลือก	มานๆ	เห็นพระ	บ่หย่าแหง
วรรคที่ 2	แพงทรัพย์สิน	เงินทอง	นั่งเต็ง	เอาไว้
วรรคที่ 3	ตายแล้วลง	ไปไหม้	อเวจี	จมจุ่ม
วรรคที่ 4	แอ้งสบเหล็ก	เล่นห่ม	ดิ่งทั้น	ตื่นเสียว

บทที่ 7

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	กาสบทอง	กอดเกี้ยว	ดิ่งจ่อง	คอออย
วรรคที่ 2	คอบถ้ำเจาะ	ชุมตา	บาดเจ้าโก	โลชั่น
วรรคที่ 3	หมาบักแดง	กั๊ดทั้น	ดิ่งฟุง	ลากแก่
วรรคที่ 4	จ่านารก	ได้ส่ำ	ตีซ้ำ	หน้าหัว

บทที่ 8

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	พวกผู้คน	บาปแก้ว	ชี้ตะหนี่	เหลือเกิน
วรรคที่ 2	แนวคนเดิน	ผิดทาง	ส่วนบุญ	บ่มีได้

บทที่ 9

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 4	อีกซุมนึง	กินบิไซ	ได้เป็นหนี้	เท่าตาย

บทที่ 10

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	กินหลายๆ	แล้วบิไซ	ติดเลย	ไปตลอด
วรรคที่ 4	กินของไผ่	แล้วจอด	บ่มีทางสิให้	จกได้ตั้งแต่ได้

บทที่ 11

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	กินอ้อมแล้ว	จดไว้	จนถึงหมื่น	ถึงแสน
วรรคที่ 2	ไปถามเอา	แล้วออนแงน	ยกมือ	แบพร้อม
วรรคที่ 3	เขาเว้ากัน	ว่าจอมล้าน	เทิงนินทา	บ่อยคำ
วรรคที่ 4	ฮอดมือกุด	สาลา	ยามกระดุกเข้าหม้อ	ยังมีหนี้ซี้หัว

บทที่ 12

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ตายแล้วลง	ไปแก้ว	นอนแผ่น	เหล็กแดง
วรรคที่ 2	นอนตะแคง	ทนทุกข์	อยู่โล	กาพัน
วรรคที่ 3	เหมิดกรรมแล้ว	จั่งมาเกิดเป็นม้า	จัว ควาย	ให้เขาขี่
วรรคที่ 4	ให้เขาตี	ใส่อ้อง	ตึงตีน	แกไถ

บทที่ 13

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	บาด	นี้ได้	สิลำต่อ	ตอนสอง
วรรคที่ 2	บุญ	เพ็งจา	ซำพอ	ปานนี้
วรรคที่ 3	มี	กลอนให้	ไขกลอน	มากล่าว
วรรคที่ 4	สาวอีนาง	ว่าแล้ว	เจียท่าน	จื้อจำ

กลอนลง

จังหวะที่	1	2
วรรคที่ 1	สี่	นานวล
วรรคที่ 2	ม้วนม้วน	ไว่ก่อน
วรรคที่ 3	ท่อนั้น	นา

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำคติโบราณ

บ่แม่นทาง	หมายถึง ไม่ถูกทาง
จื้อจำ	หมายถึง จดจำ
จั่ง	หมายถึง จิง
ไกลหมื่อ	หมายถึง ไกลวัน
ช้อยพึ่งนำ	หมายถึง ฉันท่วงกับ
เฮ็ด	หมายถึง ทำ
แล่นหุ่ม	หมายถึง เข้ามาหุ้ม
เพิ่นอ้าง	หมายถึง ทานอ้าง
พ้อผู้ใด	หมายถึง เจอใคร
เทิง	หมายถึง ทั้ง
ฮอดมือ	หมายถึง ถึงวัน
อีกซุมหนึ่ง	หมายถึง อีกพวกหนึ่ง
แฮ้งสบเหล็ก	หมายถึง อีแรงที่มีจะงอยเป็นเหล็ก

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนลำคติโบราณ” แบ่งได้เป็น 3 ตอน คือ
ตอนที่ 1 เป็นกลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย
ตอนที่ 2 เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนเงื่อนไข จำนวน 13 บท บทละ 4 วรรค ยกเว้นบทที่ 9 มีหนึ่งวรรค บทที่ 5,8,10 มีสองวรรค
ตอนที่ 3 กลอนลง มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย แบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนละ 2 จังหวะ คือ

สี่	นานวล
ม้วนม้วน	ไว่ก่อน
ท่อนั้น	นา

สรุปเนื้อหากลอนลำคติโบราณ

เนื้อหาบทกลอนลำบรรยายถึงคติโบราณที่เป็นคำสอนที่ควรนำมาปฏิบัติ คือ คนเราเกิดมาอย่ามัวเสวยบุญ เสวยสุขจนลืมตัวเพราะบุญของเราถ้าใช้ไปโดยไม่สะสมไม่สร้างใหม่ บุญของเราที่มีจะต้องหมดไป ดังนั้นคนเราจึงควรเร่งสร้างบุญกุศล ลดละเลิกกรรมไม่ดีเมื่อตายไปจะได้ไม่ต้องทนทุกข์ทรมานที่เมืองนรก

1.4 กลอนหลวงหลอกล้อ พอให้ผู้หญิงหลง

หมอลำบุญเพ็ง ฝัฝิวชัย

ตอนที่ 1 กลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนร่าย

โอย โอละนอ แก้มเอยแก้มป่าหล้า
ครั้นแก้มเจ้าป่าหล้า ป่าสาเดอป่าเมียอายสาเดอ
บุญเพ็งนางก็ลีป่าผัวมา จังมาซ้อนกันใหม่บ่ได้บื้อ
โอย นอ นวลเอย แม่นว่าเดี๋ยวนี้

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนแปด มีทั้งสี่ 11 บท

บทที่ 1
มือหนึ่งฟ้าแจ่มๆแยงส่องมอดาว
เห็นแต่จันทร์โทเทียมเหลื่อมดาวเสียดงอน
บุญเพ็งน้องบ่เห็นยังมาเหลื่อม
บ่เห็นเงื่อมเงิ่นฟ้ามาทั้งก่อบัง

บทที่ 2
กั๊กโอบเอนบ่เห็นพี่มา
สุดสายตานางมองโอบบังกะยังกั๊ก
แสงดาววันบังฟ้าคราวเดียวกะยังส่อง
บุญเพ็งครองวันละสามสี่คั้งกะยังน้อยอยู่นอ

บทที่ 3
ล้อหลอดมันยังได้ค้อยเพียรสาธ
ถางหัวใจของคนบ่มีดอกยามแล้ว
แนวว่าลมชายล้อพอบานยาเปื้อ
พอบานเอาต่อนเนื้อไปห้อยใส่เสื้อ

บทที่ 4
แนวเข้าเื้อป่าปล่อยควายกัด
มันบ่คืออนาดำบ่อนคันแพบ้าน
หวานคืออ้อยออยพระนางเว้าต่อ
เครือเขาขอพี่ชายฝังไว้ท้องไผแล้วสีส่องเห็น

บทที่ 5
เข้มนันของหยิบผ้าหนาบางกะยังสอด
ใจผู้ชายมันหากสอดกันตัวแล้วจ้งวน

บทที่ 6
คันแน่นกันผู้หญิงติดันหมด
จูงแขนมาย่านแล่นหนีไปซ้ำ
ใจชายนี้อ้อปานหมาเห็นอำเลี่ยนน้อยเลียใหญ่
หน้อยละใต้ขอบดังกินเข้าตีมนำ

บทที่ 7

อุปมาอย่างนั้นความเพิ่นมามาก
มาจับขอบายหยอกโยยวิไม้
พันยาให้มาบายมือหน้าแน
เหิงมาหลายหลดลั้งบายขันว่างแขน
บทที่ 8

จกฮอดแบ้งค์มาหลอกให้ญิงหลง
คันผู้ใดใจเบาสีเหลาสิมหลงเนื้อ
พopanเสื่อซังไว้กับว้าวหัวต่อ
ใจชายนอคันบ่คิดใส่หั้นเมืองบ้านสิหล่มหลวง
บทที่ 9

หลวงหลอกล่อพohให้ผู้ญิงหลง
พohให้คนญิงตายหั้นปลายมาแล้ว
แนวมันแห่งนพopanกินผีน
พopanกินต่อนกลืนแล้วบ่อลง
บทที่ 10

เปรียบคือตันดอกไม้แมลงภู่มาทอม
ซอมๆดูหมู่เฮานำบ้าน
อย่าได้สั่งทานสู่กับชายมีคู่
เพียงได้เป็นแค่ต่อซู้กับนั้นบ่เชื่อใจ
บทที่ 11

ถ้าหากได้เป็นคู่สมรส
วางเงินทองค่าตองกันแล้ว
แปวหนูน้อยฮอยการวกะสิปล่อย
ให้ลงล่อยล่องเล่นปานน้ำบ่ว่าหยัง
(กลอนลง) สีนาชุ่มต๋มน้องไว้ก่อนทอนี้หนา

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
(กลอนขึ้น) โอย โอละนอ แก้มเอยแก้มป้าหล้า ครั้นแก้มเจ้าป้าหล้า ป้าสาเดอป้าเมียอ้ายสาเดอ บุญเพ็งนางก็สิป้าผัวมา จังมาซอชอนกันใหม่บ่ได้บื้อ โอย นอ นวลเอย แม้นว่าเดี๋ยวนี	โอละนอ แก้มเอยแก้มสวयงาม ถ้าแก้มสวย หย่าเมียซะพี บุญเพ็งก็จะหย่าผัว ค่อยมารักกันใหม่ไม่ได้หรือ โอย นอ นวลเอย แม้นว่าเดี๋ยวนี

บทที่ 1 มือหนึ่งฟ้าแจ่มๆแยงส่องมองดาว เห็นแต่จันทร์โทเทียมเหลื่อมดาวเสียดงนอง บุญเพ็งน้องบ่เห็นยังมาเหลื่อม บ่เห็นเง้อมโง่นฟ้ามาทักก้อง	วันหนึ่งท้องฟ้าสว่างมองเห็นดวงดาว มองเห็นพระจันทร์เคียงคู่กับดวงดาว แต่น้องบุญเพ็งยังไม่เห็น ไม่เห็นฟ้ามาทัก
บทที่ 2 ก้มโอบเอื้อมบ่เห็นพี่มา สุดสายตานางมองโอบบังกะยังกั้ง แสงดาววันบังฟ้าคราวเดียวกะยังส่อง บุญเพ็งครองวันละสามสี่ครั้งกะยังน้อยอยู่นอ	เรียกพี่แล้วยังไม่เห็นพี่มา มองไปสุดสายตาก็ยังไม่เห็น แสงพระอาทิตย์โดนบังเดี่ยวเดียวก็ยังไม่ส่องแสง บุญเพ็งรอพี่วันสามสี่ครั้งก็ยังไม่ค่อยอยู่
บทที่ 3 ลื้อหลอดมันยังได้ค่อยเพียรสาร ถางหัวใจของคนบ่มีดอกยามแล้ว แนวว่าลมชายลื้อพ้อปานยาเปื้อ พ้อปานเอาต่อนเนื้อไปห้อยใส่เสื้อ	ลื้อหลอดยังไม่ค่อยได้สะสาร ถางหัวใจคนคงไม่มีหรอก ลมปากของผู้ชายเหมือนยาพิษ เหมือนเอาชิ้นเนื้อไปห้อยที่เสื้อ
บทที่ 4 แนวเข้าเชื้อป่าปล่อยควายกัด มันบ่คือนาคำบ่อนคันแทบ้าน หวานคืออ้อยออยพระนางเว้าต่อ เครือเขาฮอพี่ชายฝังไว้ท้องไผแล้วสี่สองเห็น	ข้าวก็ปล่อยให้ควายเข้ามากัด ไม่เหมือนไปดำนที่คันนา หวานปานอ้อยกล่อมให้หญิงพุดด้วย ที่เคยมีหญิงใดมาบ้างแล้วใครจะรู้
บทที่ 5 เข็มมันของหยิบผ้าหนาบางกะยังสอด ใจผู้ชายมันหากสอดกันตัวะแล้วจ้วงวน	เข็มเย็บผ้าแม้จะหนาหรือบางก็ยังสามารถสอดเข้าไปได้ ใจผู้ชายควรสอดกัน
บทที่ 6 คันแน่นกันผู้หญิงตีบตันหมด จุงแขนมาย่านแล่นหนีไปซ้ำ ใจชายนี้อ้อปานหมาเห็นอำเหลือน้อยเสียใหญ่ หน้อยละได้ขอบดงกินเข้าตีมน่า	ถ้าผู้หญิงกันตีบตันหมด จุงแขนกันมากแล้วผู้ชายจะวิ่งหนี ใจชายเหมือนหมาเห็นรำแล้วน้ำลายไหล เดี๋ยวก็เข้ามากิน

บทที่ 7 อุปมาอย่างนั้นความเพิ่นมามาก มาจับขบคายหยอกโยยวิไม พันยาให้มาบายมือ นำแน เหิงมาหลายหลดลั้งบายขันวางแขน	อุปมาอย่างนั้นเหมือนคำโบราณว่าไว้ มาจับมาสัมผัสหยอกเย้า เวลาพันใบยากี่มาขอจับมือ นานเข้ายามใจมาจับแขน
บทที่ 8 จกสอดแบ้งค์มาหลอกให้หญิงหลง คันผู้ใดใจเบาสิเหลาสิหลงเนื้อ พอปานเสื่อซังไว้กับวัวหัวต่อ ใจชายนอกันบคิดใส่หั้นเมืองบ้านสิหล่มหลง	หยิบเอาเงินมาหลอกให้หลง ถ้าใครใจง่ายก็จะหลงปล่อยเนื้อปล่อยตัว พอพอกับซังเสื่อไว้กับวัว ใจชายถ้าไม่คิดแก้ไขบ้านเมืองจะวินาศ
บทที่ 9 ลวงหลอกล่อพ้อให้ผู้หญิงหลง พอให้คนหญิงตายหมีนปลายมาแล้ว แนวมันแห่งนพอปานกินผีน พอปานกินต่อนกลินแล้วบ่ปลง	หลอกเพียงให้ผู้หญิงรักผู้หญิงหลง พอให้ผู้หญิงตายเป็นหมีนมาแล้ว เพราะมันหิวเหมือนกินผีน เหมือนได้กินเนื้ออร่อยแล้วไม่ยากหยุด
บทที่ 10 เปรียบคือตันดอกไม้แมลงภู่มาทอม หอมๆดูหมู่เฮานำบ้าน อย่าได้สังหนาสู้กับชายมีคู่ เพียงได้เป็นแค่ต่อซู้กับนั้นบ่เชื่อใจ	เปรียบเหมือนแมลงภู่มาทอมดอกไม้ มองดูพวกเรตามบ้าน อย่าไปสนใจหยอกล่อกับคนที่มิเมียแล้ว ถึงจะเป็นเพียงแอบชอบก็ไม่น่าเชื่อใจ
บทที่ 11 ถ้าหากได้เป็นคู่สมรส วางเงินทองค่าตองกันแล้ว แป่วหนูน้อยฮอยกาวงกะสิปล่อย ให้ลงลอยล่องเล่นปานน้ำว่าหยัง	ถ้าได้แต่งงานกัน มีเงินค่าสินสอด จะยอมทุกอย่าง จะเล่นให้สนุกเหมือนอยู่ในน้ำก็จะไม่ว่า
กลอนลง สีนาชุ่มตุ่มน้องไว้ก่อนทอน้ำ	ดูแลน้องไว้หน่อย เहांนี้ก็พอ

จังหวะและวรรคของกลอนลำวางหลอกล้อ พอให้ผู้หญิงหลง

บทที่ 1

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	มือหนึ่งฟ้า	แจ้งแจ้ง	แยงส่อง	มองดาว
วรรคที่ 2	เห็นแต่จันทร์	โทเทียม	เหลื่อมดาว	เสียงซ้อน
วรรคที่ 3	บุญเพ็ง	น้องบ่	เห็นหยัง	มาเหลียม
วรรคที่ 4	บ่เห็นเงื่อม	โง่งฟ้า	มากั๊	ก่อบัง

บทที่ 2

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	กั๊	โกบเ็น	บ่เห็นพี	มาหา
วรรคที่ 2	สุดสายตา	นางมอง	โกบบัง	กะยังกั๊
วรรคที่ 3	แสงดาววัน	บังฟ้า	คราวเดียว	กะยังส่อง
วรรคที่ 4	บุญเพ็งครองวันละสาม	สี่คั๊	กะยังน้อย	อยู่นอ

บทที่ 3

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ล้อ	หลอดมัน	ยังได้ค้อย	เพียรสา </td
วรรคที่ 2	ถางหัวใจ	ของคน	บ่มี	ยามแล้ว
วรรคที่ 3	แนวว่าลม	ชายล้อ	พอปาน	ยาเปื้อ
วรรคที่ 4	พอปานเอา	ต่อนเนื้อ	ไปห้อย	ใส่เสื้อ

บทที่ 4

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	แนว	เข้าเฮื้อ	ป่าปล่อย	ควายกัด
วรรคที่ 2	มันบ่คือ	นาคำ	บ่อนคัน	แทบ้าน
วรรคที่ 3	หวาน	คืออ้อย	อ้อยพระนาง	เว้าต่อ
วรรคที่ 4	เครือเขาฮอ	พี่ชายฝั่งไ้	ท้องไผแล้ว	สีส่องเห็น

บทที่ 5

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เข้มนั่นของ	หยิบผ้า	หนาบง	กะยังซอด
วรรคที่ 4	ใจผู้ชาย	มันหากสอด	ใส่กันตัวะ	แล้วจ้งวน

บทที่ 6

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	คันแมนกัน	ผู้ญิง	ตีบ	ตันหมด
วรรคที่ 2	จุงแขน	มาย้าน	แลนหนี	ไปซ้ำ
วรรคที่ 3	ใจชายนี้	พอปานหมาเห็นฮ่า	เลี่ยน้อย	เลี่ยน้อย
วรรคที่ 4	หน้อยละไต่	ขอบดั่ง	กินเข้า	ดื่มนำ

บทที่ 7

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	อุปมา	อย่างนั้น	ความเพิ่น	มามัก
วรรคที่ 2	มาขอจับ	ขอบาย	หยอกโย	วีไม้
วรรคที่ 3	พันยา	ให้มา	บายมือ	นำแน
วรรคที่ 4	เหิงมาหลาย	หลดลั้ง	บายขึ้น	วางแขน

บทที่ 8

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	จก	ฮอดแบ้งค์	มาหลอก	ให้ญิงหลง
วรรคที่ 2	คันผู้ใด	ใจเบา	สิเหล่าลิม	หลงเนื้อ
วรรคที่ 3	พอปานเสื่อ	ซังไว้	กับว้าว	หัวต่อ
วรรคที่ 4	ใจชายนอคันบ่คิด	ใส่หั้น	เมืองบ้าน	สิหล่มหลวง

บทที่ 9

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	लग	หลอกลื้อ	พอให้	ผู้ญิงหลง

วรรคที่ 2	พอให้คน	ญิงตาย	หมื่นปลาย	มาแล้ว
วรรคที่ 3	แนว	มันแห้งน	พอปาน	กินผื่น
วรรคที่ 4	พอปานกิน	ต่อนขึ้น	กลืนแล้ว	ปลง

บทที่ 10

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เปรียบคือตัน	ดอกไม้	แมลงภู่	มาตอม
วรรคที่ 2	หอม	หอมดู	หมู่เฮา	นำบ้าน
วรรคที่ 3	อย่าได้สั่ง	หาญสู้	กับชาย	มีคู่
วรรคที่ 4	เพียงได้เป็น	แค่ซู้	กับนั้น	บ่เชื่อใจ

บทที่ 11

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ถ้า	หากได้	เป็นคู่	สมรส
วรรคที่ 2	วาง	เงินทอง	ค่าตอง	กันแล้ว
วรรคที่ 3	แปว	หนูน้อย	ฮอยกวาง	กะสิปล่อย
วรรคที่ 4	ให้ลงลอย	ล่องเล่น	ปานน้ำ	บ่ว่าหยัง

(กลอนลง)

จังหวะที่	1	2
วรรคที่ 1	สี่	นาชุม
วรรคที่ 2	ต๋มน้อง	ไว้ก่อน
วรรคที่ 3	ทอนี้	นา

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำดวงหลอกล้อ พอให้ผู้ทญิงหลง

กินต่อน	หมายถึง กินขึ้นเนื้อ
คอง	หมายถึง คอย
ค่าตอง	หมายถึง ค่าสินสอด
กะเว้านำ	หมายถึง ให้พุดด้วย
หอมดู	หมายถึง ดูอยู่ห่างๆ
ป่า	หมายถึง ทิง

ตี่มนำ	หมายถึง	เพิ่มเข้าไป
ย่านพวกเฮา	หมายถึง	กลัวพวกเรา
นำแน	หมายถึง	ด้วย
แล่นหนี	หมายถึง	วิ่งหนี
เหิง	หมายถึง	นาน
หมู่เฮา	หมายถึง	พวกเรา
เฮียง	หมายถึง	เรียง
ฮอยกวาง	หมายถึง	อุปมาคล้ายของสงวนของสตรี

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนลำลวงหลอกลื้อ พอให้ผู้หญิงหลง” แบ่งได้เป็น 3 ตอน คือ

- ตอนที่ 1 เป็นกลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย
 - ตอนที่ 2 เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนเหี้ยน จำนวน 11 บท บทละ 4 วรรค
 - ตอนที่ 3 เป็นกลอนลง มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย แบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนละ 2 จังหวะ คือ
- สี่

นาซุม

ตุ่มน้อง

ไว่ก่อน

ทอนี้

นา

สรุปเนื้อหากลอนลวงหลอกลื้อ พอให้ผู้หญิงหลง

เนื้อหากลอนลำบรรยายถึงผู้ชายที่ชอบมาทำให้ผู้หญิงชอบ พอผู้หญิงรักและหลง ก็ทิ้งให้คอยเก้อโดยไม่มาเหลียวแล เอาใจใส่เหมือนตอนที่มาหลอกให้รักให้หลง

1.5 กลอนพระอภัยมณี

หมอลำเคน ดาเหลา

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนตัด
ละแมน่่า เตื่อนาย ฟังอีกก่อน
ฟังอีกก่อนเรื่องพระอภัย
นางผีเสื้อเอาไปเป็นผัวซ้อนคู่
เอาอภัยไปอยู่ใต้ถ้ำน้ำตน
ได้บุตราหนึ่งคนสวยงามสง่า
นามบอกว่าสมุทรราชกุมาร
มีกำลังเชี่ยวชาญหาญหงส์องอาจ
มังฮอดฎาขาดแตกกล้าทำลาย
อภัยเห็นลูกชายเรี่ยวแรงแข็งคุ้ม
จึงได้ห้ามน้อยนอแม่เจ้าเป็นผี
เจ้าอย่าได้ออกหนีไปมาเที่ยวเตร่
ก็ย่านว่าลูกจักเล่ห์ จักเหลียมเล่ห์กล
ก็ย่านตัวมันฆ่าคนทั้งสองลูกพ่อ
ให้ขอห้ามน้อยหน่อแก้วแก่นสายใจ

พ่อสตั้มมันไปจำศีลจ๊กพัก
เฮางพากันลักลอบดันหันที่
อภัยตัวนางผิจาศีลคือว่า
แล้วจ้งขึ้นขี่บ่าเรือแก็โดยสาร
พร้อมทั้งกับกุมารสิงห์สมุทรบุตรราช
บิดไปคารวาทพร้อมพรา้บุตตรา
ออกจากเกาะลังกาโดยสารเรือใหญ่
นางผิเสื่อติดไต้ลู่เรื่อนำตาม
ตามความเห็นกะมาเป็นฉันนี้
ดีเป็นเลือนคำก่อนซ่อนนำ
เป็นหมอลำมาแล้วมีบ้อต่อตี
กลอนลง
สีลังจ้ง จ้งอายไว้แน อย่าไลเอย

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
ละแมนว่า เดือนาย ฟังอีกก่อน ฟังอีกก่อนเรื่องพระอภัย นางผิเสื่อเอาไปเป็นผ้าซ่อนคู่ เอาอภัยไปอยู่ใต้ถ้ำนำตน	ท่านผู้ฟัง ฟังอีกหน่อย พระอภัยมณี ถูกนางผิเสื่อสมุทรจับเอาไปเป็นสามี นำไปอยู่ในถ้ำกับตนเอง
ได้บุตราหนึ่งคนสวยงามสง่า นามบอกว่าสมุทรราชกุมาร มีกำลังเชี่ยวชาญหาญหงส์องอาจ ม้างฮอดภูผาขาดแตกกล้าทำลาย	ได้บุตราหนึ่งคนสวยงาม ชื่อว่าสินสมุทร มีพลังกำลังมหาศาล ทำลายได้แม้กระทั่งภูเขา
อภัยเห็นลูกชายเรี่ยวแรงแข็งคุ่ม จึงได้หามน้อยนอแม่เจ้าเป็นผู้ เจ้าอย่าได้ออกหนีไปมาเที่ยวเตร่ ก็ย่านว่าลูกจ๊กเลห์ จักเหลี่ยมเลห์กล	พระอภัยมณีเห็นลูกมีพลังกำลัง จึงได้บอกลูกว่าแม่เป็นผู้เป็นยักษ์ อย่าหนีออกไปเที่ยวเตร่ เพราะกลัวลูกจะเสียรู้เลห์กล

ก็ยันทัวมันฆ่าคนทั้งสองลูกพ่อ ให้ขอห้ามน้อยหน่อแก้วแก่นสายใจ พ่อสิดัวมันไปจำศีลจักษัก เฮจงพากันลักลอบดันตันที่	กลัวมันจะฆ่าเราสองคนพ่อลูก ขอห้ามลูกที่รักดังดวงใจ พ่อจะโกหกให้มันไปจำศีล เราจะได้อบหนี่ไปจากที่แห่งนี้
อภัยต้วนางผีจำศีลคือว่า แล้วจั้งขึ้นขี่ป่าเรือแกโดยสาร พร้อมทั้งกับกุมารสิงห์สมุทรบุตราช บิดไปครวาทพร้อมพวรับบุตรา	พระอภัยโกหกให้นางไปจำศีล จั้งขึ้นป่าลอยข้ามน้ำมา พระอภัยพร้อมทั้งสินสมุทร
ออกจากเกาะลังกาโดยสารเรือใหญ่ นางผีเสื้อติดไต้ลูเรือร่นำตาม ตามความเห็นกะมาเป็นฉันทันนี้ ดีเป็นเลือนคำก่อนซ่อนนำ	ขณะออกจากเกาะลังกา นางผีเสื้อรู้เข้ารีบไล่ตาม เนื้อเรื่องก็เป็นอย่างนี้ ตามบทกลอน
เป็นหมอลำมาแล้วมีบ้อต่อตี	เป็นหมอลำผ่านมาแล้ว

จังหวะและวรรคของกลอนลำทางสั้นพระอภัยมณี

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 1				
วรรคที่ 2	ฟัง	อีกก่อน	เรื่องพระ	อภัย
วรรคที่ 3	นางผีเสื้อ	เอาไป	เป็นผัว	ซ่อนคู่
วรรคที่ 4	เอาอภัย	ไปอยู่	ไต้ถ้ำ	นำตน

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ได้บุตรา	หนึ่งคน	สวยงาม	สง่า
วรรคที่ 2	นาม	บอกว่า	สมุทรราช	กุมาร
วรรคที่ 3	มีกำลัง	เชี่ยวชาญ	หาญหงส์	องอาจ
วรรคที่ 4	ม้างฮอดฎ	ผาขาด	แตกกล้า	ทำลาย

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 1	อภัยเห็น	ลูกชาย	เรี่ยวแรง	แข็งคุ่ม
วรรคที่ 2	จึงได้ห้าม	น้อยนอ	แม่เจ้า	เป็นผี
วรรคที่ 3	เจ้าอย่าได้	ออกหนี	ไปมา	เที่ยวเตร่
วรรคที่ 4	ก็ย่านว่าลูก	จักเล่ห์	จักเหลี่ยม	เล่ห์กล

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ก็ย่านตัว	มันฆ่า	คนทั้งสอง	ลูกพ่อ
วรรคที่ 2	ให้ขอห้าม	น้อยหน่อ	แก้วแก่น	สายใจ
วรรคที่ 3	พ่อสัตว์	มันไป	จำศีล	จักพัก
วรรคที่ 4	เฮาจงพา	กันลัก	ลอบดัน	ทันที

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 1	อภัยตัว	นางผี	จำศีล	คือว่า
วรรคที่ 2	แล้วจ้งขึ้น	ชีบ่า	เรือแก่	โดยสาร
วรรคที่ 3	พร้อมทั้งกับ	กุมาร	สิงห์สมุทร	บุตรราช
วรรคที่ 4	บิดไปคา	ระวาท	พร้อมพว้	บุตรา

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ออกจากเกาะ	ลังกา	โดยสาร	เรือใหญ่
วรรคที่ 2	นางผีเสื่อ	ติดไต้	ลูเรือ	นำตาม
วรรคที่ 3	ตาม	ความเห็น	กะมาเป็น	ฉันท
วรรคที่ 4	ดี	เป็นเลือน	คำกลอน	ซ่อนนำ

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ของ	มันขึ้น	มีนตา	บ่เห็นอยู่
วรรคที่ 4	เป็นหมอลำ	มาแล้ว	มีบัว	ต่อตี

กลอนลง

จังหวะที่ 1	1	2
วรรคที่ 1	สี่	ลังจ้ง
วรรคที่ 2	จ้งอาย	ไว้นแ
วรรคที่ 3	อย่าไล	เอย

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำทางสั้นพระอภัยมณี

กะล่าง	หมายถึง กี่ข้าง
จ้ง	หมายถึง จ้ง
จ้งอาย	หมายถึง เหมือนพี่
บ่	หมายถึง ไม่
มินตา	หมายถึง ลืมตา
ม้างฮอดกุ	หมายถึง ทำลายกระทั่งภูเขา
ฮอด	หมายถึง กระทั่ง
ย่านพวกเฮา	หมายถึง กลัวพวกเรา
พ้อผู้ไต่	หมายถึง เจอใคร
ไว้นแ	หมายถึง ไว้หน้อย
อย่าไล	หมายถึง อย่าทิ้ง
เฮา	หมายถึง เรา
ฮุ่ง	หมายถึง ชัดเจน

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนลำทางสั้นพระอภัยมณี” แบ่งได้เป็น 2 ตอน คือ
ตอนที่ 2 เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนตัด
ตอนที่ 3 เป็นกลอนลง มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย แบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนละ 2 จังหวะ คือ

สี่	ลังจ้ง
จ้งอาย	ไว้นแ
อย่าไล	เอย

สรุปเนื้อหากกลอนลำทางสั้นพระอภัยมณี

เนื้อหากกลอนลำบรรยายถึงพระอภัยมณีได้นางผีเสื้อสมุทรเป็นเมีย พอรู้ว่าเป็นยักษ์จึงออก
อุบายพาลูกหนีจากเกาะลังกา นางผีเสื้อเสียใจรีบไล่ตามเอาพระอภัยมณีกลับคืนมา

1.6 กลอนนิราศภูเขาทอง

หมอลำเคน ดาเหลา

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนตัด
ฟังอีกก่อน ประวัติสุนทร

สิดีก้าว ตามกลอน สุนทรฮ้อนเฮ้ง
 กินสุราก็เก่ง แตกย้าย กายา
 พระองค์เจ้า นำพา สุนทรท่านแต่ง
 ท่านปรารภ ถึงแห่งคราวอยู่กุดดี
 คราวสิดีจากหนิคำนวนคิดฮ่ำ
 ไปสองคนพร้อมพวกร่ำ ลูกพ่อลงเรือ
 แจวลักขึ้นเมืองเหนือ กรุงศรีซื่ออยู่
 สิดีจากพวกหมู่ วัตรราชหนีไป
 แต่งนิราศจนใจ คำโคลงเริ่มต้น
 บทนิราศนั้นบ่น โศกรักรำพัน
 ออกเป็นคนสำคัญ วางเวงเพลงว่า
 พอมถึงท่านะแพ แลเห็นเรือที่นั่งบัลลังค์ทอง
 คิดถึงครั้งก่อนมาน้ำตาไหล
 เคยมอบรักกับพระเจ้าหมื่นไวย
 เหลียวลงไปเรือที่นั่ง บัลลังค์ทอง
 สุนทรร้องกองโจทน์โศก
 วิโยคแคนคะนิงเค้าเก่าหลัง
 คิดเมื่อครั้งสุนทรตีมนวมัก
 กินสุรายาหมัก หวนมันเมาบ้า
 กายาฮ้าง หมางกันเมาโกรธ
 สุนทรได้ โปดแล้ว คราวนั้นห่างหนี
 นางได้เคียดให้พี่ แต่เดือนยี่เดือนหก
 ตกมาถึงเดือนสามต่อตามมันไว้
 ทั้งมีใจแสดเล่นเป็นตารังเกียจ
 เคียดให้ฉันบัดนี้ หนีห่างว่างเว
 บัดนี้เด้อสิดีได้ห่านางจัน
 ความรำพันเสียตายกายแทนความแค้น
 แต่แดนเขาคอย ชมดอยพุทธบาท
 นิราศเฮา ได้ฮ้าง ว่างเว้น กลั่นโคลง
 สุนทรเดินคดโง้งเลียบตาบภูเขา
 เอาตนลัดวางเขินเนินคล้อย
 คอยดูเรื่องนิทานมีของเก่า
 สิดีได้สาวสักครู สองข้อต่อตียะ
 (กลอนลง)

สมพอควร ฟ้าฮ้อง ฮ่วนๆ อย่าลวนนา

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
ฟังอีกก่อน ประวัติสุนทร สืได้ก้าว ตามกลอน สุนทรฮ้อนเฮ้ง กินสุราก็เก่ง แดกย้าว ภาย	ฟังอีกก่อนเรื่องประวัติสุนทรภู่ จะได้กล่าวตามกลอน กินสุราก็เก่ง ร่างกายทรุดโทรม
พระองค์เจ้า นำพา สุนทรท่านแต่ง ท่านปรารภ ถึงแห่งคราวอยู่กุดดี คราวสืได้จากหนี่คำนวนคิดฮ่ำ ไปสองคนพร้อมพรว้า ลูกพ่อลงเรือ	พระองค์เจ้า ที่สุนทรภู่ท่านแต่ง ท่านปรารภ ถึงคราวที่เคยรับใช้ ถึงเวลาจะได้จากกัน ลงเรือไปสองคนพ่อลูก
แจวลักขึ้นเมืองเหนือ กรุงศรีซ้อยู่ สืได้จากพวกหมู่ วัดราชหนีไป แต่งนิราศจนใจ คำโคลงเริ่มต้น บทนิราศนั้นบ่น โศกรักรำพัน	แจวเรือขึ้นเหนือ จึงได้จากญาติมิตร แต่งนิราศคำโคลง โศกเศร้ารำพัน
ออกเป็นคนสำคัญ วางเวงเพลงว่า พอมมาถึงท่านะแพ แลเห็นเรือที่นั่งบัลลังค์ทอง คิดถึงครั้งก่อนมาน้ำตาไหล เคยมอบรักกับพระเจ้าหมื่นไวย	เป็นคนสำคัญ พอมมาถึงท่าน้ำ มองเห็นเรือพระที่นั่ง คิดถึงอดีตเมื่อครั้งก่อน เคยรับใช้ใกล้ชิดพระเจ้าหมื่นไวย
เหลียวลงไปเรือที่นั่ง บัลลังค์ทอง สุนทรร้องกองใจทนโศก วิโยคแคนคะนิงเค้าเก่าหลัง	เหลียวลงไปเรือที่นั่ง บัลลังค์ทอง สุนทรร้องไห้ เสียใจเมื่อครั้งอดีต
คิดเมื่อครั้งสุนทรดื่มแนวมัก กินสุรายาหมัก หวนมีนเมาบ้า กายอ้าง หมางกันเมาโกรธ สุนทรได้ โปดแล้ว คราวนั้นท่างหนี	คิดถึงตอนที่ดื่มสิ่งที่รัก ดื่มเหล้าจนเมามายอย่างหนัก ร่างกายทรุดโทรม และเกิดทะเลาะวิวาท สุนทรภู่ติดเหล้ามาก จนได้ท่างหาย

บางได้เคียดให้พี่ แต่เดือนยี่เดือนหก คมมาถึงเดือนสามต่อตามมันไว้ ทั้งมีใจแสดเล่นเป็นตารังเกียจ เคียดให้ฉันทันนี้ หนีห่างว่างเว	เจ้าโกรธให้พี่ ตั้งแต่เดือนยี่เดือนหก จนถึงเดือนสาม ทั้งทำกิริยารังเกียจ โกรธให้ฉันทันนี้ หนีไปให้ห่างไกล
บัดนี้ได้อิสัยได้หางนางจัน ความรำพันเสียดายกายแค้นความแค้น แต่แดนเขาคอย ชมดอยพุทธรบาท นิราศเขา ได้ฮ้าง ว่างเว้น กลั่นโคลง	ครั้งนี้จะได้จากน้องแล้ว ทั้งเสียดายและทั้งเคืองแค้น ชมดอยพระพุทธรบาท นิราศร้างห่างไกล
สุนทรเดินคดโค้งเลียบตามภูเข เอาตนลัดวางเขินเนินคล้อย คอยดูเรื่องนิทานมีของเก่า สืได้สาวสักครู สองข้อต่อตียะ	สุนทรภูเดินคดโค้งไปตามภูเข เดินลัดตามเนินเขา คอยดูเรื่องนิทานมีของเก่า จะได้กล่าวต่อไป
กลอนลง สมพอควร ฟ้าฮ้อง ฮ่วนๆ อย่าลวนนา	พอสมควรแล้ว ฟ้าร้อง อย่าลวนนะ

จังหวะและวรรคของกลอนนิราศภูเขาทอง

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 2	ฟัง	อีกก่อน	ประวัติ	สุนทร
วรรคที่ 3	สืได้กล่าว	ตามกลอน	สุนทร	ฮ้อนแฮ้น
วรรคที่ 4	กินสุรา	ก็เก้ง	แตกยาว	กายา

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	พระองค์	นำพา	สุนทร	ท่านแต่ง
วรรคที่ 2	ท่านปรารภ	ถึงแห่ง	คราวอยู่	กุดดี
วรรคที่ 3	คราวสืได้	จากหนี	คำนวน	คิดฮ่ำ

วรรคที่ 4	ไปสองคน	พร้อมพรา	ลูกพ่อ	ลงเรือ
-----------	---------	----------	--------	--------

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	แจวหลักขึ้น	เมืองเหนือ	กรุงศรี	ซื้ออยู่
วรรคที่ 2	สีได้จาก	พวกหมู่	วัดราช	หนีไป
วรรคที่ 3	แตงนิราศ	จนใจ	คำโคลง	เริ่มต้น
วรรคที่ 4	บทนิราศ	นั้นบน	โสกรัก	รำพัน

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ออกเป็นคน	สำคัญ	วางเว	เพลงว่า
วรรคที่ 2	พอมมาถึงท่านะแพ	แลเห็นเรือ	ที่นั่ง	บรรลึงทอง
วรรคที่ 3	คิด	ถึงครั้ง	ก่อนมา	น้ำตาไหล
วรรคที่ 4	เคย	มอabrik	กับพระเจ้า	หมื่นไวย

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 2	เหลียว	ลงไป	เรือที่นั่ง	บรรลึงทอง
วรรคที่ 3	สุน	ทรร้อง	กองใจ	ทนโสก
วรรคที่ 4	วิ	โยคแค้น	คะนิงเค้า	เก่าหลัง

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 1	คิด	เมื่อครั้ง	สุนทรดีม	แนวมัก
วรรคที่ 2	กินสุรา	ยาหมัก	หวนมีน	เมาบ้า
วรรคที่ 3	กา	ยาฮ้าง	หมางกัน	เมาโกรธ
วรรคที่ 4	สุนทรได้	โหดแล้ว	คราวนั้น	ห่างหนี

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	นางได้เคียด	ให้พี่	แต่เดือนยี่	เดือนหก
วรรคที่ 2	ตกมาถึง	เดือนสาม	ต่อตาม	มันไว้
วรรคที่ 3	ทั้งมีใจ	แสดงเล่น	เป็นตา	รังเกียจ
วรรคที่ 4	เคียดให้ฉัน	บัดนี้	หนีห่าง	ว่างเว

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	บาด	นี่ได้อ	สืได้ห่าง	นางจัน
วรรคที่ 2	ความร่าพัน	เสียดาย	ก่ายแกน	ความคั่น
วรรคที่ 3	แต่แดน	เขาคอย	ชมดอย	พุทธบาท
วรรคที่ 4	นิราศเฮา	ได้อ่าง	ว่างเว้น	กลั่นโคลง

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	สุนทรเดิน	คดโง้ง	เลียบตาบ	ภูเขา
วรรคที่ 2	เอา	ตนลัด	วางเงิน	เนินคล้อย
วรรคที่ 3	คอย	ดูเรื่อง	นิทานมี	ของเก่า
วรรคที่ 4	สืได้สาว	ลักครู่	สองข้อ	ต่อตี

กลอนลง

จังหวะที่	1	2
วรรคที่ 1	สม	พอควร
วรรคที่ 2	ฟ้าฮ้อง	ฮ่วนฮ่วน
วรรคที่ 3	อย่าลวน	นา

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำนิราศภูเขาทอง

กายฮ้าง	หมายถึง เจ็บป่วย
คิดฮ่ำ	หมายถึง คิดถึง
เคียด	หมายถึง โกรธ
คะนิง	หมายถึง คำนิง
บาดนี้	หมายถึง ต่อไปนี้
สืได้ห่าง	หมายถึง จะได้จาก
อีกแน	หมายถึง อีกนิด
เฮา	หมายถึง เรา

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนลำนิราศภูเขาทอง” แบ่งได้เป็น 2 ตอน คือ
ตอนที่ 2 เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนตัด จำนวน 9 บท บทละ 4 วรรค

ยกเว้นบทที่ 1, 5 มีสามวรรค

ตอนที่ 3 เป็นกลอนลง มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย แบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนละ 2 จังหวะ คือ
สม พอควร

ฟ้าฮ้อง ฮ่วนฮ่วน

อย่าลวน นา

สรุปเนื้อหากลอนลำทางสันนิราศภูเขาทอง

เนื้อหากลอนลำบรรยายถึงสภาพชีวิตของสุนทรภู่ตอนโดนเนรเทศให้ออกจากเมืองหลวง
จะต้องเดินทางโดยสารเรือ ทำให้ได้แต่งกลอนนิราศภูเขาทองอันไพเราะและมีคุณค่า

1.7 กลอนเชิญชวนเข้าวัดฟังธรรม

หมอลำเคน ดาเหลา

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนแปด มีทั้งสิ้น 25 บท (เนื้อในกลอน)

บทที่ 1

ขอเตือนญาติพี่น้องผู้ถือศาสนาพุทธ

อย่าซิเมาเป็นอนให้ตื่นมาหาคัน

ความจนแค้นดินแดนบาปคือเก่า

บัดหาชั่วชาตนาบัดหาปลาชาตน้ำจืดหลงโอดอาวหา

บทที่ 2

ฝนขาดฟ้าปลาขาดบึงหนอง

เมาแต่กรองหารายบไต่รตรองดูพื้น

เชิญให้มันตาจ้องมองดูลูกแห่

อย่าซิเห็นแก่ได้สะยานเดินใส่หนาม

บทที่ 3

พุทธองค์กล่าวห้ามตรัสสั่งทายก

อุบาสกสีกาผู้เคยถือหมั้น

พากันหันหัวเข้าครองธรรมพุทธบาท

อย่าสุประมาทเบื่องศีลห้าอย่าโล

บทที่ 4

พุทธองค์กล่าวไว้ทำนายโลกตอนปลาย

จีจิบหายกาสิยุคเค็งกลางชีวายวัน

คนบุญน้อยใจมารมีมาก

ความอยากเป็นเครื่องกันเตือนไว้บไส

บทที่ 5

ได้โลกล้วนซิกกลับเกิดเป็นเชิญ

หินซิกลายเป็นยักษ์ชิตีเยวกินคนใบ้

เปลวไฟฟ้าซิงลงมาแต่อากาศ

โลกธาตุใหญ่กว้างซิเพม้างมุ่นมิน

บทที่ 6

เห็นว่าโลกชิปลิ้นดินซีแตกทำลาย
 คำทำนายของพระองค์บอกอานนท์ให้
 ไผ่ผู้ทำบุญสร้างปารมีเผยแผ่
 บัณฑิตเห็นแก่ได้ใจตั้งต่อธรรม

บทที่ 7

สิกขาบทบ่อล่งล้ำคำศาสตรา
 ถ้ำไผ่ถือครองวัดซื้อตรงบ่หลงบ้า
 ไตรสิกขาเรียนไว้ธรรมวินัยให้ดังต่อ
 ผู้นั้นละชิพได้เห็นหน้าพระศรีฯ

บทที่ 8

ซูมือนี่ปีป่นคนโกง
 มีแต่หลงหนทางบ่อล้ำแลสงฆ์เจ้า
 มีแต่มัวเมาเหล่นเห็นไฟเย็นเยือก
 มีแต่หลงเกลือกกลิ้งไฟฮ้อนว่าเย็น

บทที่ 9

มีแต่พากันเดินทะยานอยากเป็นดี
 อยากให้มีเงินทองเที่ยวมองการค้า
 ทหารายได้บัตรเบอร์เพื่ออวด
 บ่หวังธรรมพระเจ้าเมาเหล้ากะบ่อปาน

บทที่ 10

เพราะเหตุนี้ข้าจึ่งเตือนหมู่บ้านปวยอาวอา
 ทั้งลุงตาพงพันธุญาติเครือชุมเชื้อ
 เป็นเครือเคาเลาเตียงจุ่มตั้ง
 ความจริงธรรมพระเจ้ายิ่งหมั่นบ่หวั่นไหว

บทที่ 11

คือเดี๋ยวนี้เพราะมันใกล้ซ้อนเคิงพุทธกาล
 ดลบันดาลให้คนหลงบ่อเชื่อทำนายบ้าง
 ทางเคียดันแดนสวรรค์ปิดกวาด
 นักปราชญ์หลงบ่อทางทางเคาบ่นำ

บทที่ 12

ในธรรมแท้ยังตีบมีเปลี่ยน
 พวกเพิ่นเรียนหากปั้นศีลนั้นหันปลาย

บทที่ 13

เอาแนวอื่นมาป้ายหมายซื้อถือผิด
 บัณฑิตเป็นคนพาลทิดจางเป็นบ้า
 ธรรมวินัยเรียนรู้ปิดประตูบ่ออยู่เมื่อ

ศรัทธาความเชื่อหมั่นสนิทกลัวเล่าหมอง

บทที่ 14

นี้แม่นเตือนพี่น้องตรงเบ่งให้มันคัก

หลักศีลธรรมมีจริงอย่าซิเอาสีป้าย

ทางอบายสอนไว้ตามใจไปเบ่ง

ผู้ใดมกเส้นเว้งทางเลี้ยวให้ไต่ตาม

บทที่ 15

และให้เว้นข้อห้ามตามไต่ทางสวรรค์

หันไปทางคำสอนชู้คนเดอป่า

เดียนี่โลกกว้างหมุนเวียนคือตาไก่

ศาสนาแอ่งไถลจวนซ่อนเค็งกลาง

บทที่ 16

พากันเริ่มก่อสร้างกิจศาสตร์เป็นวัตร

ปฏิบัติตามครองบ่อนพระองค์สอนชี้

ให้ท่านมีศีลห้าประจำใจทุกเช้าค่ำ

ทั้งตักบาตรและหยาดน้ำบุญชี้ค้าเหลื่อมจำ

บทที่ 17

ทุกคำเข้าให้เข้าวัดฟังธรรม

ให้ทำตามกิจวัตรที่พระองค์สอนไว้

คุณพระไตรครองแก้วสามพระองค์ให้ตั้งต่อ

ไตรสิกขาให้คิดพอรักษาไว้อย่าซูล

บทที่ 18

ข่อนึงระลึกไว้ตั้งต่อรักษาศิล

กับให้กินทานนำชื่อตรงอย่าหลงบ้า

ศีลอุโบสถทั้งศีลห้ารักษาตนให้ฝึกไฟ

อักษากายวาจาใจปกติเรียบร้อยตามนี้จั่งแม่นศีล

บทที่ 19

ข้อสองบอกให้สิ้นสมาธิใจสงบ

อย่าซิไปหาคบพวกโจรमारปล้น

หาแต่บุญรวมไว้ทำใจใสสะอาด

ปราศจากเครื่องป้องหมองเศร้าบ่อใส

บทที่ 20

ข้อที่สามบอกไว้รักษาแห่งปัญญา

เป็นสมมาความมิตรแต่ทางดีล้วน

ทางที่ควรเรียนรู้รรคาทั้งแปด

รักษาสິงแวดล้อมบ่อมีให้อยู่ปน

บทที่ 21

นี่เป็นกิจเบื่องต้นหัวใจศาสนาพุทธ
บริสุทธิ์สามทางบ่อท่าंगโลลไลเว่น
เดินตามเส้นครองพระไตรเพทกล่าว
ใจกะขาวปลอดเกลี้ยงคนเฮาเอ็นว่าบุญ
บทที่ 22

เล็งว่าโลกชีวันม้างมุ่นอยู่หัวชา
ภาวนาในใจอย่าเมาเมัวยาน
โจรมารฮ้ายแนวไต่บ่มาเบียด
บ่อช่างได้เตือดร้อนนอนถ้ำแต่พระศรีฯ
บทที่ 23

โลกปั่นปัดตีต้อยเรวรบ
ทางฝูงยักซ์กะเทียวกินคนฮ้าย
มันต้องกรายหนีเว่นคนบุญบ่เหยียบย่ำ
ไฟพังธรรมพระเจ้าคงพ้อหน่อพุทโธ
บทที่ 24

จิเห็นอย่างโก้ ๆ องค์หน่อพญาธรรม
นำเอาคนมีบุญแต่งยานหาญกล้า
พาเฮาเข้าเมืองอินทร์แคว้นถิ่น
นครอินทร์แต่งตั้งมีไว้ชูแนว
บทที่ 25

กำแพงทำด้วยแก้วมณีโชติเรืองสี
คนจิมิของทิพย์อยู่เฮืองเมืองบ้าน
บ่อท้นนานคงพ้อคนบุญบ่ได้จ่ม
สามฮ่อมโพธิ์จ้งไว้คงพ้อตั้งหมาย

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
บทที่ 1 ขอเดือนญาติพี่น้องผู้ถือศาสนาพุทธ อย่าซิเมาเป็นอนให้ตื่นมาหาคัน ความจนแค้นดินแดนบาคือเก่า บัดทำชั่วขาดนาบัดทำปลาขาดน้ำชีหลงโอ้อ่าวหา	ขอเดือนญาติพี่น้องผู้ถือศาสนาพุทธ อย่ามัวแต่นอนให้ตื่นขึ้นมาค้นหาความจริง ความยากจนค้นค้นแค้นยังมีเหมือนเก่า เมื่อไหร่ที่ในนาไม่มีข้าวในน้ำไม่มีปลา เจ้าจะเสียใจ

บทที่ 2 ฝนขาดฟ้าปลาขาดบึงหนอง แมแต่กรงหารายบไตร่ตรองดูพื้น เชิญให้มันตาจ้องมองดูลูกแห่ อย่าชี้เห็นแก่ได้สะยานเด่นใส่หนาม	ฝนขาดฟ้าปลาขาดบึงหนอง มัวแต่หาเงินไม่สนใจธรรมะ เชิญให้ลิ้มตาจ้องมองดูลูกบ้าง อย่าเห็นแก่ได้จนไม่รู้ดีชั่ว
บทที่ 3 พุทธรองค์กล่าวห้ามตรัสสั่งทายก อุบาสกสีกาผู้เคยถือหมั้น พากันหันหัวเข้าครองธรรมพุทบาท อย่าสุประมาทเบื่องิเลสหาอย่าไล	พระพุทธรองค์กล่าวห้ามตรัสสั่งทายก อุบาสกสีกาผู้เคยถือศีล ให้พากันหันหน้าเข้ามาปฏิบัติธรรม อย่าประมาทจงรักษาศีลหาไว้
บทที่ 4 พุทธรองค์กล่าวไว้ทำนายโลกตอนปลาย จีบหายกาสิยศเค็งกลางชีวยวัน คนบุญน้อยใจมารมีมาก ความอยากเป็นเครื่องกันเดือนไว้บไส	พุทธรองค์ทำนายโลกตอนปลายไว้ว่า จะเกิดกลียุคในช่วงปีสองพันห้าร้อยขึ้นไป คนดีมีน้อยแต่ใจจะมีมาก ความอยากเป็นเครื่องกันความดีขอเตือนไว้
บทที่ 5 ได้โลกล้วนซิกกลับเกิดเป็นเชิญ หินซิกกลายเป็นยักษ์ซิกเที่ยวกินคนใบ้ เปลวไฟฟ้าซิกลงมาจากอากาศ โลกธาตุใหญ่กว้างซิกเพิ่ม้างมุ่นมิน	ภายใต้โลกของเราจะเกิดความทุกข์เชิญ หินจะกลายเป็นยักษ์จะเที่ยวกินคนที่ใบ้ เปลวไฟฟ้าจะลงมาจากอากาศ โลกธาตุนั้นกว้างใหญ่จะพังทลาย
บทที่ 6 เห็นว่าโลกซิปลิ้นดินซิดอกทำลาย คำทำนายของพระองค์บอกอานนทให้ ไผ่ผู้ทำบุญสร้างปารมีเผยแผ่ บคิดเห็นแก่ได้ใจตั้งต่อธรรม	ท่านกล่าวว่าโลกจะเกิดแผ่นดินไหว คำทำนายของพระองค์บอกอานนทให้ ใครที่ทำบุญสร้างบารมีเผยแผ่ ไม่เห็นแก่ได้ใจตั้งต่อพระธรรมคำสอน
บทที่ 7 สิกขาบทบ่อล่งล้ำคำศาสดาตรัส ถ้าไผ่ถือครองวัดซื่อตรงบ่หลงบ้า ไตรสิกขาเรียนไว้ธรรมวินัยให้ตั้งต่อ ผู้นั้นละซิปอเห็นหน้าพระศรีฯ	ไม่ล่งล้ำคำกล่าวของพระศาสดา ถ้าใครถือครองวัดมีความซื่อตรงไม่หลงลืมตัว ไตรสิกขาให้เรียนไว้พระธรรมวินัยให้ศึกษาต่อ คนนั้นจะได้เห็นหน้าพระศรีอริยเมตตรัย

บทที่ 8 ผู้นับปณคนโกง มีแต่หลงทางบ่อล้าแลสงฆ์เจ้า มีแต่มัวเมาเหล่นเห็นไฟเย็นเยือก มีแต่หลงเกลือกกลิ้งไฟฮ้อนว่าเย็น	ทุกวันนี้เต็มไปด้วยคนซี้โกง มีแต่คนหลงทางไม่สนใจแม้แต่พระสงฆ์ มัวเมาแต่สิ่งที่มายั่ว หลงเกลือกกลิ้งไฟที่ร้อนๆก็คิดว่าเย็น
บทที่ 9 มีแต่พากันเต้นทะยานอยากเป็นดี อยากให้มีเงินทองเที่ยวมอการค้า หารายได้บัตรเบอร์เพื่อปวง บ่หวังธรรมพระเจ้ามาเหล้ากะบ่อปาน	มีแต่พากันอยากได้ดี อยากให้มีเงินทองสนใจการค้าขาย หารายได้จากการขายหวย ไม่หวังธรรมพระพุทธเจ้ามาเหล้าก็ยังไม่เท่า
บทที่ 10 เพราะเหตุนี้ข้าจึงเตือนหมู่บ้านปู้ยาอวอ ทั้งลุงตาพงพันธุญาติเครือชุมเชื้อ เป็นเครือเค้าเลาเดียวจุ่มตึง ความจริงธรรมพระเจ้ายังหมั่นบ่หวั่นไหว	เพราะเหตุนี้ข้าจึงขอเตือนปู้ยาอวอทั้งหลาย ทั้งลุงตาเครือญาติ เป็นเครือเดียวทั้งหมด ความจริงธรรมพระพุทธเจ้ายังมั่นคงไม่หวั่นไหว
บทที่ 11 คือเดี๋ยวนี้เพราะมันใกล้ขอนแก่นพุททกาล ดลบันดาลให้คนหลงบ่อเชื่อทำนายบ้าง ทางเคียดันแดนสวรรค์ปิดกวาด นักปราชญ์หลงบ่อทั้งทางเค้าบ่น่า	เดี๋ยวนี้เพราะใกล้ถึงครั้งพุททกาล ดลบันดาลให้คนหลงไม่เชื่อทำนาย ทางเคยปรารถนาคือแดนสวรรค์ นักปราชญ์หลงทางเข้า
บทที่ 12 ในธรรมแท้ยังดีบ่มีเปลี่ยน พวกเพิ่นเรียนหากปั้นศีลนั้นหันปลาย	ในธรรมแท้จริงแล้วยังดีเหมือนเดิมไม่มีเปลี่ยน พวกที่เรียนถ้าทำให้ศีลไม่บริสุทธิ์
บทที่ 13 เอาแนวอื่นมาป้ายหมายชื่อถือนิด บัณฑิตเป็นคนพาลติดงานเป็นบ้า ธรรมวินัยเรียนรู้ปิดประตูบ่ออยู่เมื่อ ศรัทธาความเชื่อหมั่นสนทนกลั้วเล่าหมอง	เอาอย่างอื่นมาถือทำลายให้เข้าใจธรรมผิดไป บัณฑิตก็เป็นคนพาลผู้เคยบวชก็เป็นบ้า ธรรมวินัยที่เรียนรู้ทำลายไปโดยไม่รู้ตัว ศรัทธาความเชื่อมันจะทำให้พ้นความมัวหมอง

บทที่ 14 นั้นเอนเตอนพี่น้องตรองเบ่งให้มันคัก หลักศีลธรรมมีจริงอย่าชีเอาสีป้าย ทงอบายสอนไว้ตามใจไปเบ่ง ผู้ใดมกเส้นเว้งทางเลี้ยวให้ไต่ตาม	ขอเตอนพี่น้องไตร่ตรองให้ดี หลักศีลธรรมมีจริงอย่าป้ายสีว่าไม่ดี อบายมุขสอนไว้ตามใจไปดู ใครชอบทางธรรมก็ให้ไต่ตามไป
บทที่ 15 และให้เว้นข้อห้ามตามไต่ทางสวรรค์ หันไปทางคำสอนชู้คนเดอบ้า เดียนี่โลกกว้างหมุนเวียนคือตาไก่ ศาสนาแย้งใกล้จวนซ่อนเค็งกลาง	ให้เว้นข้อห้ามเพื่อจะได้ตามไปทางสวรรค์ ปฏิบัติตามคำสอนทุกคนนะบ้า เดียนี่โลกกว้างหมุนเวียนเหมือนตาไก่ ศาสนายังใกล้จวนถึงครึ่งพุทธกาล
บทที่ 16 พากันเริ่มก่อสร้างกิจศาสตร์เป็นวัตร ปฏิบัติตามครองบ่อนพระองค์สอนชี้ ให้ท่านมีศีลห้าประจำใจทุกเช้าค่ำ ทั้งดักบาตรและหยาดน้ำบุญชีค้าเหลื่อมจ้ำ	ให้พากันเริ่มปฏิบัติเป็นกิจวัตร ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์สอน ให้ท่านถือศีลห้าประจำใจทุกเช้าค่ำ ทั้งดักบาตรและกรวดน้ำอุทิศบุญจะค้าชู
บทที่ 17 ทุกคำเข้าให้เข้าวัดฟังธรรม ให้ทำตามกิจวัตรที่พระองค์สอนไว้ คุณพระไตรครองแก้วสามพระองค์ให้ตั้งต่อ ไตรสิกขาให้คิดพอรักษาไว้อย่าชูล	ทุกคำเข้าให้เข้าวัดฟังธรรม ให้ทำตามกิจวัตรที่พระองค์สอนไว้ คุณพระรัตนตรัยแก้วสามพระองค์ให้เคารพ ไตรสิกขาให้ท่านรักษาไว้อย่าทิ้ง
บทที่ 18 ข้อหนึ่งระลึกไว้ตั้งต่อรักษาศีล กับให้กินทานนำชื่อตรงอย่าหลงบ้า ศีลอุโบสถทั้งศีลห้ารักษาดนให้ฝึกฝ ชักกายาวาจาใจปกติเรียบร้อยตามนี้จั่งแม่นศีล	ข้อหนึ่งระลึกไว้ต้องรักษาศีล ให้ทานและชื่อตรงไม่หลงลืมตัว ศีลอุโบสถและศีลห้าต้องรักษาไว้ รักษากายวาจาใจให้ปกติจึงเป็นการรักษาศีล
บทที่ 19 ข้อสองบอกให้สิ้นสมาธิใจสงบ อย่าชีไปหาคบพวกโจรมารปล้น หาแต่บุญรวมไว้ทำใจใสสะอาด ปราศจากเครื่องปองหมองเศร้าบ่อใส	ข้อสองนั่งสมาธิทำใจให้สงบ อย่าไปคบหาพวกโจรที่มาปล้น ทำบุญเข้าไว้และทำใจให้สะอาด ปราศจากเครื่องทำให้เศร้าหมอง

บทที่ 20 ข้อที่สามบอกไว้รักษาแห่งปัญญา เป็นสมมาความมิตรแต่ทางดีล้วน ทางที่ควรเรียนรู้รรคาทั้งแปด รักษาสิ่งแวดล้อมบ่อมีให้อยู่ปน	ข้อที่สามคือการมีปัญญา เป็นหนทางแห่งความดี ทางที่ควรเรียนรู้รรคแปด รักษาสิ่งแวดล้อมไม่มีให้อยู่ปน
บทที่ 21 นี่เป็นกิจเบื้องต้นหัวใจศาสนาพุทธ บริสุทธิ์สามทางบ่อห่างไกลโลเลวัน เดินตามเส้นครองพระไตรเพทกล่าว ใจกะขาวปลอดเกลี้ยงคนเขาเอ็นว่าบุญ	นี่เป็นกิจเบื้องต้นหัวใจศาสนาพุทธ บริสุทธิ์สามทางอย่าได้ห่างไกลละวัน เดินตามเส้นครองพระพุทธเจ้า ใจขาวบริสุทธิ์คนเราเรียกว่าบุญ
บทที่ 22 เล็งว่าโลกจะวุ่นม้างมุ่นอยู่หัวชา ภาวนาในใจอย่าเมามัวย่าน โจรมารฮ้ายแนวใดบ่มาเบียด บ่อช่างได้เดือดร้อนนอนถ้ำแต่พระศรีฯ	แม้ว่าโลกจะวุ่นม้างมุ่นอยู่หัวชา ภาวนาในใจอย่ากลัว โจรร้ายทุกอย่างไม่มีมาเบียดเบียน ไม่ต้องเดือดร้อนเตรียมตัวรอพบพระศรีอารย
บทที่ 23 โลกปั่นปัดต๋อยเรวรบ ทางฝูงยักษ์กะเทียวกินคนฮ้าย มันต้องกรายหนีเว้นคนบุญบ่เหยียบย่ำ ไผฟังธรรมพระเจ้าคงพ่อนอพุทโธ	โลกปั่นปัดบราฆ่าฟันกัน ทางฝูงยักษ์ก็เทียวกินคนชั่ว มันต้องกรายหนีเว้นคนบุญบ่เหยียบย่ำ ใครฟังธรรมพระพุทธเจ้าคงได้พบนอพุทโธ
บทที่ 24 ซิเห็นอย่างโก้ ๆ องค์หน่อพญาธรรม นำเอาคนมีบุญแต่งยานหาญกล้า พาเขาเข้าเมืองอินทร์แคว้นถิ่น นครอินทร์แต่งตั้งมีไว้ชูแนว	จะได้เห็นองค์หน่อพระพุทธเจ้า นำเอาคนที่บุญเตรียมตัว พาเราเข้าเมืองสวรรค์ บนสวรรค์มีไว้ทุกอย่าง
บทที่ 25 กำแพงทำด้วยแก้วมณีโชติเอื้องสี คนซิมี่ของทิพย์ฮุ่งเฮืองเมืองบ้าน บ่อทันนานคงพ้อคนบุญบ่ได้จ่ม สามฮ่มโพธิ์จ้งไว้คงพ้อตั้งหมาย	กำแพงทำด้วยแก้วมณีโชติเรืองสี คนจะมีของทิพย์รุ่งเรืองเมืองบ้าน อีกไม่นานคงพบคนมีบุญไม่ได้บ่น สามร่มโพธิ์จ้งไว้คงพบตั้งที่หมาย

จังหวะและวรรคของกลอนลำทางสั้นเชิญชวนเข้าวัดฟังธรรม

บทที่ 1

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ขอเตือนญาติ	พี่น้อง	ผู้ถือศาส	สนาพุทธ
วรรคที่ 2	อย่าชีเมา	มัวนอน	ให้ตื่นมา	หาค้น
วรรคที่ 4	บัดท่าข้าวขาดนา	บัดท่าปลาขาดน้ำ	ซิทลงโอ้	อ่าวหา
วรรคที่ 4	นานา	ประเทศนั้น	มันกว้าง	ก้าวไกล

บทที่ 2

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ฝน	ขาดฟ้า	ปลาขาด	บึงหนอง
วรรคที่ 2	เมาแต่กรอง	หาราย	บไ้ไตร่ตรอง	ดูพื้น
วรรคที่ 3	เชิญให้มัน	ตาจ้อง	มองดู	ลูกแห่
วรรคที่ 4	อย่าชี้เห็น	แก่ได้	สะยานเดิน	ใส่หนาม

บทที่ 3

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	พุทธองค์	กล่าวห้าม	ตรัสสั่ง	ทายก
วรรคที่ 2	อุบาสก	สีกา	ผู้เคย	ถือหมั้น
วรรคที่ 3	พากันหัน	หัวเข้า	ครองธรรม	พุทธบาท
วรรคที่ 4	อย่าสุ	ประมาทเบื่อง	ศีลห้า	อย่าโล

บทที่ 4

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	พุทธองค์	กล่าวไว้	ทำนายโลก	ตอนปลาย
วรรคที่ 2	ซิจิบหาย	กาลียุค	เคิ่งกลาง	ชีวายวัน
วรรคที่ 3	คน	บุญน้อย	โจรมาร	มีมาก
วรรคที่ 4	ความอยากเป็น	เครื่องกัน	เตือนไว้	บไ้ส

บทที่ 5

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ได้	โลกล้วน	ซิกลับเกิด	เป็นเชิญ
วรรคที่ 2	หินซิกลาย	เป็นยักษ์	ซิเี่ยวกิน	คนไ้
วรรคที่ 3	เปลว	ไฟฟ้า	ซิงมา	แต่อากาศ
วรรคที่ 4	โลกธาตุ	ใหญ่กว้าง	ซิเพิม้าง	มุ่นมิน

บทที่ 6

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เห็นว่าโลก	ชิปลิ้น	ดินชิแตก	ทำลาย
วรรคที่ 2	คำทำนาย	ของพระองค์	บอกอา	นนให้
วรรคที่ 3	ไผผู้ทำ	บุญสร้าง	ปารมี	เผยแผ่
วรรคที่ 4	บ่คิดเห็น	แก่ได้	ใจตั้ง	ต่อธรรม

บทที่ 7

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	สิกขาบท	บ่อล่วงล้ำ	คำสาสดา	ตรัส
วรรคที่ 2	ถ้าไผถือ	ครองวัด	ชื่อตรง	บ่หลงบ้า
วรรคที่ 3	ไตรสิกขา	เรียนไว้	ธรรมวินัย	ให้ตั้งต่อ
วรรคที่ 4	ผู้นั้นละ	ชิพ้อ	เห็นหน้า	พระศรีฯ

บทที่ 8

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ชู	มือนี่	ปั๊บน	คนโกง
วรรคที่ 2	มีแต่หลง	หนทาง	บ่อล้ำแล	สงฆ์เจ้า
วรรคที่ 3	มีแต่มัว	เมาเหล่น	เห็นไฟ	เย็นเยือก
วรรคที่ 4	มีแต่หลง	เกลือกกลิ้ง	ไฟฮ้อน	ว่าเย็น

บทที่ 9

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	มีแต่พา	กันเดิน	ทะยานอยาก	เป็นดี
วรรคที่ 2	อยากให้มิ	เงินทอง	เทียมมอง	การค้า
วรรคที่ 3	หา	รายได้	บัตรเบอร์	เพื่อป่วง
วรรคที่ 4	บ่ห่วงธรรม	พระเจ้า	เมาเหล้า	กะบ่อปาน

บทที่ 10

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เพราะเหตุนี้	ข้าจ้งเตือน	หมู่บ้าน	ปู้ยาอาวอา
วรรคที่ 2	หั่งลูงตา	พงพันธุ์	ญาติเครือ	ชุมเชื้อ
วรรคที่ 3	เป็น	เครือเค้า	เลาเดียง	จุ่มตั้ง
วรรคที่ 4	ความจริงธรรม	พระเจ้า	ยังหมั่น	บ่วันไหว

บทที่ 11

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	คือเดี๋ยวนี้	เพราะมันใกล้כון	เค็งพุธ	ธกาล
วรรคที่ 2	ดลบันดาล	ให้คนหลง	บ่อเชื้อ	ทำนายข้าง
วรรคที่ 3	ทาง	เคยตัน	แดนสวรรค์	ปิดกวาด
วรรคที่ 4	นักปราชญ์หลง	ป่องท้าง	ทางเค้า	บ่นำ

บทที่ 12

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ใน	ธรรมแท้	ยังดี	บ่มีเปลี่ยน
วรรคที่ 4	พวกเพิ่นเรียน	หากปิ่น	ศีลนั้น	หั่นปลาย

บทที่ 13

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เอาแนวอื่น	มาป้าย	หมายชื่อ	ถือผิด
วรรคที่ 2	บัณฑิตเป็น	คนพาล	ทิดงาน	เป็นบ้า
วรรคที่ 3	ธรรมวินัย	เรียนรู้	ปิดประตู	บ่อสู้เมื่อ
วรรคที่ 4	ศรัทธาความ	เชื่อหมั่น	สนิทกลัว	เล่าหมอง

บทที่ 14

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	นี้แม่นเดือน	พี่น้อง	ตรองเบ็ง	ให้มันคัก
วรรคที่ 2	หลักศีลธรรม	มีจริง	อย่าซิเอา	สีป้าย
วรรคที่ 3	ทางอบาย	สอนไว้	ตามใจ	ไปเบ็ง
วรรคที่ 4	ผู้ใดมัก	เส้นเว้ง	ทางเลี้ยว	ให้ได้ตาม

บทที่ 15

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	และให้เว้น	ข้อห้าม	ตามไต่	ทางสวรรค์
วรรคที่ 2	หันไปทาง	คำสอน	ชูคน	เดอป่า
วรรคที่ 3	เดี๋ยวนี้ไล	กากว้าง	หมุนเวียน	คือตาไก่อ
วรรคที่ 4	ศาสนา	แอ้งไกล่	จวนכון	เค็งกลาง

บทที่ 16

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	พากันเริ่ม	ก่อสร้าง	กิจศาสน์	เป็นวัตร
วรรคที่ 2	ปฏิบัติ	ตามครอง	บ่อนพระองค์	สอนชี้
วรรคที่ 3	ให้ท่านมี	ศีลห้า	ประจำใจ	ทุกเช้าค่ำ
วรรคที่ 4	ทั้งตักบาตร	และหยาดน้ำ	บุญซีก้า	เหลื่อมงำ

บทที่ 17

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ทุก	คำเข้า	ให้เข้าวัด	ฟังธรรม
วรรคที่ 2	ให้ทำตาม	กิจวัตร	ที่พระองค์	สอนไว้
วรรคที่ 3	คุณพระไตร	ครองแก้ว	สามพระองค์	ให้ตั้งต่อ
วรรคที่ 4	ไตรสิกขา	ให้คิดพอ	รักษาไว้	อย่าชุลไ

บทที่ 18

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ขอนิ่ง	ระลึกไว้	ตั้งต่อ	รักษาศิล
วรรคที่ 2	กับให้กิน	ทานนำ	ชื่อตรง	อย่าหลงบ้า
วรรคที่ 3	ศีลอุโบสถ	ทั้งศีลห้า	รักษาดน	ให้ฝึกไผ่
วรรคที่ 4	อักษากาย	วาจาใจ	ปกติเรียบร้อย	ตามนี้จั้งแม่นศีล

บทที่ 19

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ข้อสองบอก	ให้สั้น	สมาธิ	ใจสงบ
วรรคที่ 2	อย่าซีไป	หาคบ	พวกโจร	มารปล้น
วรรคที่ 3	หาแต่บุญ	รวมไว้	ทำใจ	ใสสะอาด
วรรคที่ 4	ปราศจาก	เครื่องปอง	หมองเศร้า	บ่อใส

บทที่ 20

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ข้อที่สาม	บอกไว้	รักษาแห่ง	ปัญญา
วรรคที่ 2	เป็นสมมา	ความมิตร	แต่ทาง	ดีล้วน
วรรคที่ 3	ทางที่ควร	เรียนรู้	มรรคา	ทั้งแปด
วรรคที่ 4	รักษาสัง	แวดล้อม	บ่อมีให้	อยู่ปน

บทที่ 21

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	นี่เป็นกิจ	เบื้องต้น	หัวใจศาส	สนาพุทธ
วรรคที่ 2	บริสุทธิ์	สามทาง	บ่อท่าंगไกล	ไลเว่น
วรรคที่ 3	เดินตาม	เส้นครอง	พระไตร	เพิ่นกล่าว
วรรคที่ 4	ใจกะขาว	ปลอดเกลี้ยง	คนเฮา	เอ็นว่าบุญ

บทที่ 22

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เถิงว่าโลก	จิ่วน	ม้างมุ่น	อย่าหัวชา
วรรคที่ 2	ภาวนา	ในใจ	อย่าเมา	ม้วย่าน
วรรคที่ 3	โจร	มารฮ้าย	แนวใด	บ่มาเบียด
วรรคที่ 4	บ่อช่างได้	เดือดร้อน	นอนถ้ำ	พระศรีฯ

บทที่ 23

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	โลก	ปนปี	ดีต่อ	เรวรบ
วรรคที่ 2	ทาง	ฝูงยักษ์	กะเทียวกิน	คนฮ้าย
วรรคที่ 3	มันต้องกราย	หนีเว่น	คนบุญ	บ่เหยียบย่ำ
วรรคที่ 4	ไผฟังธรรม	พระเจ้า	คงพอ	หน่อพุทโธ

บทที่ 24

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ซิเห็นอย่าง	โก้ ๆ	องค์หน่อ	พญาธรรม
วรรคที่ 2	นำเอาคน	มีบุญ	แต่งยาน	หาญกล้า
วรรคที่ 3	พา	เฮาเข้า	เมืองอินทร์	แคว้นถิ่น
วรรคที่ 4	นครอินทร์	แต่งตั้ง	มีไว้	ชู่แนว

บทที่ 25

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	กำแพงท่า	ด้วยแก้ว	มณีโชติ	เอื้องสี
วรรคที่ 2	คนขี้มี	ของทิพย์	ฮุ่งเฮือง	เมืองบ้าน
วรรคที่ 3	บ่อทันนาน	คงพ้อ	คนบุญ	บ่อได้จ่ม
วรรคที่ 4	สามฮ่มโพธิ์	จ่งไว้	คงพ้อ	ดั่งหมาย

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำเชิญชวนเข้าวัดฟังธรรม

กะล่าง	หมายถึง กี่ช่าง
กะให้จื่อ	หมายถึง ให้จดจำ
กะเว้าน่า	หมายถึง ให้พูดด้วย
จ่งไว้	หมายถึง เหลือไว้
เค็งกลาง	หมายถึง ครึ่งกลาง
บ่อฮู้เมื่อ	หมายถึง ไม่รู้ตัว
บ่อทันนาน	หมายถึง ไม่ทันนาน
ม้วย่าน	หมายถึง มัวแต่กลัว
คนฮ้าย	หมายถึง คนชั่ว
บัดท่า	หมายถึง หากว่า
ไปเบ็ง	หมายถึง ไปดู
ย่านพวกเฮา	หมายถึง กลัวพวกเรา
พ้อผู้ใด	หมายถึง เจอใคร
เพม้าง	หมายถึง พังทลาย
ซู่แนว	หมายถึง ทุกอย่าง
ฮุ่งเฮือง	หมายถึง รุ่งเรือง
ฮ่อมโพธิ์	หมายถึง รมโพธิ์
ฮักษา	หมายถึง รักษา

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนลำเชิญชวนเข้าวัดฟังธรรม” แบ่งได้เป็น 1 ตอน คือ
ตอนที่ เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนเน้น จำนวน 25 บท บทละ 4 วรรค
ยกเว้นบทที่ 12 มีสองวรรค

สรุปเนื้อหากกลอนลำทางสั้นเชิญชวนเข้าวัดฟังธรรม

เนื้อหากกลอนลำบรรยายขณะนี้เข้าสู่ยุคครั้งพุทธกาล จึงขอเตือนญาติพี่น้องที่นับถือ
ศาสนาพุทธให้ตื่นจากความโลภ โกรธ หลง เพราะพระพุทธเจ้าทำนายว่าถึงครั้งพุทธกาลจะเกิดกสิยบุคคล
ซึ่งจะมีมากกว่าคนดี ถ้าใครถือศีล ปฏิบัติธรรมจะได้เกิดในยุคพระศรีอารย์ ใครที่หลงอยู่กับอบายมุขจะ
จมอยู่กับความทุกข์ยากทรมาน จึงขอเชิญชวนให้เข้าวัดถือศีลฟังธรรม ตักบาตรอุทิศบุญทุกวันเช้าค่ำ
เป็นประจำ ให้รักษากายวาจาใจให้เป็นปกติ

1.8 กลอนไหว้ครู(ลำทางสั้น)

หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

(กลอนขึ้น)

โละนอ ออ แล้วพุทธรัตนัง ธรรมรัตนัง สังฆรัตนัง
ยังแก้วสามประการ จังได้ว่า
กุกกสันโธ โจนาคมนो กัสสปโคตโม

อาริยมตตริโย ล้วนแต่หน่อพุทโธ
 จงมาปกมาบัง สารุธา คุณบิดามารดา
 คุณครูบาอาจารย์ เทพผู้ปกป้องรักษา
 เทวรักษ์เจ้าที่เจ้าฐานเจ้าบ้านเจ้าของ
 เจ้าป่าเจ้าเขา ผู้อยู่ลำเฮา ณ แสงนี้
 จังได้ว่ากราบคารวะระลึกหา
 คารวะการนำมาเรื่องศิลปวัฒนธรรมนำอีสาน
 ให้พี่น้องได้รู้ ได้รวมกันเป็นหมู่จึงเอ็นว่าหมอลำ
 นำเอาความสำคัญ จังได้ว่าคุณบิดามารดา
 คุณครูบาอาจารย์ สารุธา ทั้งคุณศิลปคุณทาน
 จงมาปกมาบัง จงมาบังมาเหลื่อม เวลาร้อง
 โยละนอ พระคุณเอย เออ เออ เอย
 (เนื้อกลอน)

บทที่ 1

แมนว่า เตียนนี้ คันสา ธูเดอ
 ข้าขอยอ มือไหว ละคุณครู ทุกทาน
 คุณ อาจารย์ ข้าขอยก ใส่เกล้า ยอขึ้น ใส่เศียร
 บทที่ 2

สารุธอ ขอให้สุได้เพี้ยน ให้คอเลียนเร็วไว
 ขออย่ามี ไอลัด สะดวกที คอน้อง
 ทั้งสมองของข้า ผู้มาลำ บ่อท่ง
 แนนเอด้อ ขอคุณอั้งไม้แก้ว ให้มาค้าช้อยชู

บทที่ 3

นอกจากนั้นคุณเทพพระพิราบ
 พร้อมทั้งคุณนาค นาคเนาในน้ำ
 สารุธอ ให้มาแนวนาน้ำข้า อินางน่านักฮ้อง ฮักแอว
 ขอมิแวนอยู่เรื่อย กลอนข้าอย่าให้หลง

บทที่ 4

สารุธอกราบทั้งคุณองค์ให้พระโคตมผู้สอนสั่ง
 ผู้ข้าไหว้สู่มือ บ่อมีเว้นว่างเวน

บทที่ 5

ตัวอีนัน นี้กะปได้เว้นประมาทแหงคุณครู
 สารุธอขอให้สมบุญดีทุกทานนำญ
 คันถวายครูแล้วสิเดินกลอนอ้านแอ่น
 ลำเสียงแคนบอกให้ อินาง สิว่ากลอน

กลอนลง

สืนาวล ช้วนน้องทางล่อง ทอนันนา

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
(กลอนขึ้น) โละนอ ออ แล้วพุทธรัตนัง ธรรมรัตน์ สัฆรัตน์ ยังแก้วสามประการ จังได้ว่า กกุสันโธ โกนาคมโน กัสสปโคตโม อารีเมตตริโย ล้วนแต่หน่อพุทโธ จงมาปกมาบัง สาธุสา คุณบิดามารดา คุณครูบาอาจารย์ เทพผู้ปกป้องรักษา เทวรักษ์เจ้าที่เจ้าฐานเจ้าบ้านเจ้าของ	สาธุ พุทธรัตนัง ธรรมรัตน์ สัฆรัตน์ ไหว้องค์แก้วสามประการ กกุสันโธ โกนาคมโน กัสสปโคตโม อารีเมตตริโย ล้วนแต่เป็นหน่อพุทโธ จงมาปกมาบัง สาธุสา คุณบิดามารดา คุณครูบาอาจารย์ เทพผู้ปกป้องรักษา เทวรักษ์เจ้าที่เจ้าฐานเจ้าบ้านเจ้าของ
เจ้าป่าเจ้าเขา ผู้อยู่ลำเขา ณ แง่นี จึงได้กราบคารวะระลึกหา ครวระการนำมาเรื่องศิลปวัฒนธรรมนำอีสาน ให้พี่น้องได้รู้ ได้รวมกันเป็นหมู่จึงเ็นว่าหมอลำ นำเอาความสำคัญ จังได้ว่าคุณบิดามารดา คุณครูบาอาจารย์ สาธุสา ทั้งคุณศีลคุณทาน จงมาปกมาบัง จงมากังมาเหลื่อม เวลาร้อง โดยละนอ พระคุณเอย เอย เอย เอย	เจ้าป่าเจ้าเขา ผู้อยู่ลำของเรา ในเย็นนี้ จึงได้กราบคารวะระลึกถึง ครวระการนำมาเรื่องศิลปวัฒนธรรมนำอีสาน ให้พี่น้องได้รู้ได้รวมกันเป็นหมู่จึงเรียกว่าหมอลำ นำเอาความสำคัญ จังได้ว่าคุณบิดามารดา คุณครูบาอาจารย์ สาธุรวมทั้งคุณศีลคุณทาน จงมาปกมาบัง จงมาป้องคุ้มครอง เวลาร้อง พระคุณเอย
บทที่ 1 แมนว่า เตี้ยวันนี้ คันสา ธุเดอ ข้าขอย มือไหว ละคุณครู ทุกท่าน คุณ อาจารย์ ข้าขอยก ใส่เกล้า ยอขึ้น ใส่เศียร	เตี้ยวันนี้ สาธุ ข้าขอยกมือไหว้คุณครูทุกท่าน คุณอาจารย์ ข้าขอยกใส่เกล้าขึ้นใส่เศียร
บทที่ 2 สาธุเดอ ขอให้สุได้เพี้ยน ให้คอเลียนเร็วไว ขออย่ามี ไอลัด สะดวกที คอน้อง ทั้งสมองของข้า ผู้มาลำ บ่ท่ง แนเดื่อพ่อ ขอคุณอ้งไม้แก้ว ให้มาค้าช้อยชู	สาธุขออย่าให้ร้องเพี้ยน ให้คอสั่นไหลโดยเร็ว ขออย่าให้มีไอ คอน้องขอร้องโดยสะดวก รวมทั้งสมองของข้าผู้มาลำไม่ตื้อ นะคุณพ่อ ขอคุณอ้งไม้แก้ว ให้มาช่วยค้าชู
บทที่ 3 นอกจากนั้นคุณเทพพระพิราบ พร้อมทั้งคุณนาคา นาคเนาในน้ำ	นอกจากนั้นคุณพระพิราบ พร้อมทั้งคุณนาคาที่อยู่ในน้ำ

สาธุเดอ ให้มาแนวนำข้า อีนางน่านักฮ้อง ฮักแหว ขอมี้แหวอยู่เรื่อย กลอนข้าอย่าให้หลง	สาธุให้มารักษาข้าด้วย ขอมี้แหวอยู่เรื่อย กลอนลำของข้าอย่าให้หลง
บทที่ 4 สาธุเดอกราบทั้งคุณองค์ให้พระโคตมผู้สอนสั่ง ผู้ข้าไหว้สู้มือ บ่อมีเว้นว่างเวน	สาธุองค์ให้พระโคตมผู้สอนสั่ง ข้าขอไหว้ทุกวัน ไม่มีเว้นว่าง
บทที่ 5 ตัวฉัน นี้กะบ่ได้เว้นประมาทแห่งคุณครู สาธุเดอขอให้สมบุญดีทุกทานนำญ คันถวายครูแล้วสิเดินกลอนอ่อนแอ่น ลำเสียงแคนบอกให้ อีนาง สิวากลอน	ตัวฉันนี้ก็ได้เว้นประมาทพระคุณครู สาธุขอให้สมบุญดี ให้ทุกท่านช่วยผลักดัน เมื่อถวายครูแล้วจะได้ลำกลอน เสียงแคนเริ่ม ดิฉันจะได้ว่ากลอน
กลอนลง สินานวล ช้วนน้องทางล่อง ทอนันนา	สินานวล ช่วยน้องลำทางยาว เท่านั้นแหละ

จังหวะและวรรคของกลอนลำไหว้ครู

บทที่ 1

จังหวะที่	1	2	3	4
กลอนขึ้น	แมนว่า	เดี๋ยวนี้	คันสา	ธุดอ
วรรคที่ 3	ข้าขอยอ	มือไหว้	ละคุณครู	ทุกท่าน
วรรคที่ 4	คุณ อาจารย์	ข้าขอยกใส่เกล้า	ยอขึ้น	ใส่เศียร

บทที่ 2

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	สาธุเดอ ขอให้สุ	ได้เพี้ยน	ให้คอเลียน	เร็วไว
วรรคที่ 2	ขอย่ามี	ไอลัด	สะควกที่	คอง้อง
วรรคที่ 3	กลอนได้เผ็ด	ไต่เอี้ยว	สาตด่า	มาเลย
วรรคที่ 4	ขอบคุณอ้ง	ไม้แก้ว	ให้มาค้า	ช่อยชู

บทที่ 3

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	นอก	จากนั้น	คุณเทพพระ	พิราบ
วรรคที่ 2	พร้อมทั้งคุณ	นาคา	นาคเนา	ในน้ำ
วรรคที่ 3	สาธุเดอให้มาแนวนำข้า	อีนางนำ	นักฮ้อง	ฮักแหว
วรรคที่ 4	ขอมี้แหว	อยู่เรื่อย	กลอนข้า	อย่าให้หลง

บทที่ 4

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	สาธุเด้อกราบທုံທုံ	องค์ไ้	พระโคตม	ผู้สอนสั่ง
วรรคที่ 4	ผู้ข้าไหว้	สู่มื้อ	บ่อมีเว้น	ว่างเวน

บทที่ 5

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ตัวอีฉั่น	นี่กะบได้เว้น	ประมาทแหง	คุณครู
วรรคที่ 2	สา/ธุดะ/ขอให้สม	บุญดี	ทุกทาน	นำญ์
วรรคที่ 3	คันถวาย	ครูแล้ว	สิเดินกลอน	อ้อนแอ่น
วรรคที่ 4	ลำเสียงแคน	บอกให้	อินางหล้า	สิว่ากลอน

กลอนลง

จังหวะที่	1	2
วรรคที่ 1	สี่	นานวล
วรรคที่ 2	ซ้วนน้อง	ทางล่อง
วรรคที่ 3	ทอนั่น	นา

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำไห้วครู

สู่มื้อ	หมายถึง	ทุกวัน
ซ่อยซู	หมายถึง	ช่วยค้าชู
ค่อง	หมายถึง	ชำนาญ
ผู้ข้า	หมายถึง	ข้าพเจ้า
นักอ้อง	หมายถึง	นักร้อง
ยังอ้าย	หมายถึง	ช่วยพี่
บ่อมีเว้น	หมายถึง	ไม่มียกเว้น
นำญ์	หมายถึง	ตามช่วยเหลือ
ซ้วนน้อง	หมายถึง	ดูแลน้อง
ฮอด	หมายถึง	ถึง
เฮ็ด	หมายถึง	ทำ

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนลำไห้ครู” แบ่งได้เป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นกลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย

ตอนที่ 2 เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนเหี้ยน จำนวน 5 บท บทละ 4 วรรค ยกเว้นบทที่ 1, 4 มีสองวรรค

ตอนที่ 3 เป็นกลอนลง มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย แบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนละ 2 จังหวะ คือ

สี่ นานวล

ช้วนน้อง ทางล่อง

ท่อนั้น นา

สรุปเนื้อหากลอนลำไห้ครู

เนื้อหากลอนลำเป็นการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย คือ คุณพระพุทธ คุณพระธรรมและ
คุณพระสงฆ์ และบูชาพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ ตลอดจนพระคุณบิดามารดา พระคุณครูบาอาจารย์ที่
ท่านได้สอนสั่งให้เป็นคนดี ขอให้พระคุณของท่านมาปกป้องรักษา ดลบันดาลให้สติปัญญาแตกฉาน
อย่าให้มีอุปสรรคปัญหาและช่วยเหลือให้ลำได้ตีประทับใจคนดู

1.9 กลอนอีสานเขี้ยว

หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

กลอนขึ้น

โอ้ละนอ ละเป็นเวินเอ๋ยแก้มอ้ายเป็นเวิน

แล้วบัดให้มาฟังเบิ่งเกิน สิว้าเรื่องอีสานเขี้ยว

ถ้าน้ำใจเป็นอันเดียวเฮามากลมเกลียวกัน

คันสัมผัสกันดีดี ต้องเขี้ยวได้คักแนไทยเฮาเอ๋ย

โอ้ยละนอ ละนวลเอ๋ย แมนว่าเดียนนี้

(เนื้อในกลอน)

บทที่ 1

คันฟ้าฮ้องตั้งกำฝ้ายแดนอีสาน

ดงภูหลวงภูพานขึ้นตาบ่แล้ง

แนมกกไม้ในดงเขี้ยวสง่า

ที่คนช่าว่าแล้งเดียนนี้มี

บทที่ 2

สู่มือน้ำบ้านฮุ้งเมืองใส

ตกลมัยอีสานเขี้ยวปล่อยวางความแล้ง

คนว่าดินแห้งบ่เก็บเอามาว่า

ตัดปัญหาออกได้ความแล้วบ่มี

บทที่ 3

ถ้าพี่น้องมารวมกลุ่มกลมเกลียวสร้างอีสานให้มันเขี้ยว

มาร่วมมือเวลาว่าง ทางการนั้นนำโครงการเข้ามาซอย

เฮามาปลูกต้นไม้ให้เขี้ยวสะสมพุ่มไสว

(เพลง)

มาเกิดละพี่น้องชาวไทย มาเกิดละพี่น้องชาวไทย
ให้มาร่วมน้ำใจปลุกต้นไม้เสียที
ถึงปีละอีสานเป็นเลิศนับว่าเฮาประเสริฐอีสานเกิดเป็นสีเขียว
ช่วยกันแค่พริบตาเดียว ช่วยกันแค่พริบตาเดียว
พอจะแปลงอีสานเขียวตามชื่อโครงการ
แผนงานรัฐบาลเข้าช่วย เอื้ออำนวยช่วยเหลือประชาชน
คำว่าละอีสานยากจน หยุคเสียเกิดทุกคนคำนี้สืบมี
หยุคเสียเกิดทุกคนคำนี้สืบมี

บทที่ 4

สีเขียวเข้มเต็มไปอยู่ในป่า
อยู่ในนาแม่น้ำอยู่ในน้ำแม่น้ำปลา
จิ้งก่าเห่าคำว่าอีสานเขียว
เฮาเหลียวไปทางใดขึ้นใจมีแล้ง

บทที่ 5

พอปานแสงไฟฟ้าคันตมาจจากอากาศ
สาดแสงลงสู่พื้นเพลินมือส่องมา

บทที่ 6

แต่ก่อนฟ้าขึ้นชื่อเมืองอีสาน
แสนกันดานเกินเขาบ่มีคนอยากมาใกล้
กินแมลงไม้ไทยอีสานเขากะว่า
พอดกมาหน้าแล้งแมลงไม้บ่ยัง

บทที่ 7

เขาจ้งเห่าดูถูกคนอีสาน
จ้งออกไปทำงานห่างไกลเมืองบ้าน
ปัจจุบันนี้เมืองอีสานบ่คือเก่า
เป็นอยู่เข้าอุ้งน้ำของใช้เครื่องทอบ่ได้จ้ง

บทที่ 8

พวกเห็ดเขาขาย สิ้นไหมลายงามงามหมู่เฮาทอได้
ไหมหรือฝ้ายราคามีต่ำ
พอเฮาทำขึ้นได้บ่ไปจ้อผู้อื่นเขา

บทที่ 9

จ้งกล้าเห่าเติมปากบ่อายคน
บ่ทันโดนคอยดูหมู่ตงดอนไม้
ในไพรกว้างกว้งฟานสีเดิมนาบมีแห่งแล้ง
ปลากุ้งสิบหนี

กลอนล สีนานวลชวนน้องแนंना

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
(กลอนขึ้น) ไอ้ละนอ ละเป็นวินเอ้อยแก้มอ้ายเป็นวิน แล้วบัดให้มาฟังเบิ่งเกิน สิเว้าเรื่องอีสานเขียว ถ้าน้ำใจเป็นอันเดียวเฮามากลมเกลียวกัน คั่นสัมพันธ์กันดีดี ต้องเขียวได้คักแนไทยเฮาเอ้อย	ไอ้ละนอ แก้มพีใสงามไปหมด ให้มาฟังดู จะพูดเรื่องอีสานเขียว ถ้าน้ำใจเป็นอันเดียวเรามากลมเกลียวกัน สัมพันธ์กันดี ต้องเขียวได้แนไทยเราเอ้อย
บทที่ 1 คันฟ้าฮ้อยตั่งกำฝ้ายแดนอีสาน ดงภูหลวงภูพานขึ้นตาบ่แล้ง แนมกกไม้ในดงเขียวสง่า ที่คนเชื่อว่าแล้งเดี๋ยวนี้บ่มี	ฟ้าร้องดั่งตั่งในแดนอีสาน ดงภูหลวงภูพานเขียวชะอุ่มตาไม่แห้งแล้ง ดูไม้ในดงเขียวสง่า ที่คนบอกว่าอีสานแล้งเดี๋ยวนี้ไม่มีแล้ว
บทที่ 2 สูมือนี่บ้านฮ้อยเมืองใส ตกลมยอีสานเขียวปล่อยวางความแล้ง คนว่าดินแห้งบ่เก็บเอามาว่า ตัดปัญหาออกได้ความแล้วบ่มี	ทุกวันนี้บ้านเมืองรุ่งเรือง ถึงสมัยอีสานเขียวปล่อยวางความแห้งแล้ง คนบอกว่าดินแห้งอย่าเอามาพูด ตัดปัญหาไปได้เรื่องความแล้งไม่มีแล้ว
บทที่ 3 ถ้าพี่น้องมารวมกลุ่มกลมเกลียวสร้างอีสานให้มันเขียว มาร่วมมือเวลาว่าง ทางการณ์นั้นนำโครงการเข้ามาช่วย เฮามาปลูกต้นไม้ให้เขียวชะอุ่มชุ่มไสว	ถ้าพี่น้องมารวมกลุ่มสร้างอีสานให้เขียว มาร่วมมือกับทางที่นำโครงการเข้ามาช่วย เรามาปลูกต้นไม้ให้เขียวชุ่มชุ่มไสว
เพลง มาเกิดละพี่น้องชาวไทย มาเกิดละพี่น้องชาวไทย ให้มาร่วมน้ำใจปลูกต้นไม้เสียที ถึงปี้อีสานเป็นเลศนับว่าเฮาประเสริฐอีสานเกิดเป็นสี่เขียว ช่วยกันแค่พริบตาเดียว ช่วยกันแค่พริบตาเดียว	มาเกิดพี่น้องชาวไทย มาเกิดพี่น้องชาวไทย ให้มาร่วมน้ำใจปลูกต้นไม้เสียที ถึงปี้อีสานจะเป็นเลศนับว่าเราประเสริฐ อีสานจะเกิดเป็นสี่เขียวช่วยกันแค่พริบตาเดียว
เพลง พอจะแปลงอีสานเขียวตามชื่อโครงการ แผนงานรัฐบาลเข้าช่วยเหลือประชาชน คำว่าอีสานยากจน หยุคเสียเกิดทุกคนค่านี้อีสาน หยุคเสียเกิดทุกคนค่านี้อีสาน	จะแปลงอีสานเขียวตามชื่อโครงการ แผนงานรัฐบาลเข้าช่วยเหลือประชาชน คำว่าอีสานยากจน หยุคเสียเกิดทุกคนค่านี้อีสาน จะไม่มีอีกแล้ว

บทที่ 4 สี่เขียวเข้มเต็มไปอยู่ในป่า อยู่ในนาแมนข้าวอยู่ในน้ำแมนปลา จิ้งก่าเฝ้าคำว่าอีสานเขียว เราเหลียวไปทางใดขึ้นใจไม่มีแล้ง	สี่เขียวเข้มเต็มไปอยู่ในป่า อยู่ในนาคือข้าวอยู่ในน้ำคือปลา จิ้งก่าพูดคำว่าอีสานเขียว เราเหลียวไปทางไหนขึ้นใจไม่มีแล้ง
บทที่ 5 พอลานแสงไฟฟ้าคันตกลมาจากอากาศ สาดแสงลงสู่พื้นเพลินมือส่องมา	เปรียบได้กับแสงไฟตกมาจากอากาศ สาดแสงลงสู่พื้นเพลินเพลินตาเวลามองดู
บทที่ 6 แต่ก่อนฟ้าขึ้นชื่อเมืองอีสาน แสนกันดานเกินเขาบ่มีคนอยากมาใกล้ กินแมลงไม้ไทยอีสานเขาจะว่า พอดกมาหน้าแล้งแมลงไม้บ่ยัง	สมัยก่อนอีสานขึ้นชื่อว่า แห้งแล้งกันดานจนไม่มีใครอยากมาอยู่ พากันกินแมลงเป็นอาหารคนไทยเขาก็ว่า พอดกมาหน้าแล้งแมลงไม้เหลือ
บทที่ 7 เขาจ้งเฝ้าถูกคนอีสาน จ้งออกไปทำงานห่างไกลเมืองบ้าน ปัจจุบันนี้เมืองอีสานบ่คือเก่า เป็นอยู่เข้าอุ้งน้ำของใช้เครื่องทอบ่ได้จ้อ	คนถึงได้ถูกคนอีสาน จ้งออกไปทำงานห่างไกลบ้านตนเอง ปัจจุบันนี้เมืองอีสานไม่เหมือนเดิม กลายเป็นอยู่เข้าอุ้งน้ำของใช้เครื่องทอไม่ได้จ้อใคร
บทที่ 8 พวกเฮ็ดเขาขาย สิ้นไหมลายงามงามหมู่เฮาทอได้ ไหมหรือฝ้ายราคามีต่ำ พอเราทำขึ้นได้บ่ไปจ้อผู้อื่นเขา	ผ้าชิ้นไหมลายงามงามพวกเราทอได้ ไหมหรือฝ้ายราคาไม่มีถูก พอเราทำขึ้นได้ไม่ไปจ้อคนอื่นเขา
บทที่ 9 จิ้งก่าเฝ้าเต็มปากบ่อายคน บ่ทันโดนคอยดูหมุ่งตอมนไม้ ในไพรกว้างกว้งฟานสีเต็ม นาบ่มีแห้งแล้ง ปลาทุ่งสิบหนี	จิ้งก่าพูดได้เต็มปากไม่อายคน อีกไม่นานคอยดูป่าดงพงไพร ในไพรกว้างจะเต็มไปด้วยสัตว์ป่า นาไม่มีแห้งแล้ง ปลาทุ่งจะไม่หมด
กลอนลง สินานวลชวนน้องแนंना	สินานวล ช่วยน้องหน่อชนะ

จังหวัดและพรรคของกลอนลำทางสันอีสานเขียว

บทที่ 1

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 1	คันฟ้า	ฮ้องตั้ง	กำฝ้าย	แดนอีสาน
พรรคที่ 2	ดงภูหลวง	ภูพาน	ขึ้นตา	บ่แล้ง
พรรคที่ 3	นม	กกไม้	ในดง	เขียวสง่า
พรรคที่ 4	ที่คนเช่า	ว่าแล้ง	เดียนนี้	บ่มี

บทที่ 2

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 1	สุ	มือนี้	บ้านสูง	เมืองใส
พรรคที่ 2	ตกลมัย	อีสานเขียว	ปล่อยาว	ความแล้ง
พรรคที่ 3	คนว่า	ดินแห้ง	บ่เก็บ	เอามาว่า
พรรคที่ 4	ตัดปัญหา	ออกได้	ความแล้ว	บ่มี

บทที่ 3

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 1	ถ้า	พี่น้อง	มารวมกลุ่ม	กลมเกลียว
พรรคที่ 2	สร้างอีสาน	ให้มันเขียว	มาร่วมมือ	เวลาว่าง
พรรคที่ 3	ทาง	การนั้น	นำโครงการ	เข้ามาช่อย
พรรคที่ 4	เฮมาปลูก	ต้นไม้	ให้เขียวชะอุ่ม	พุ่มไผ

บทที่ 4

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 3	สี	เขียวเข้ม	เต็มไป	อยู่ในป่า
พรรคที่ 4	อยู่ในนา	แม่น้ำ	อยู่ในน้ำ	แม่น้ำปลา

บทที่ 5

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 1	จ้ง	กล้าว่า	คำว่า	อีสานเขียว
พรรคที่ 2	เขาเหลียวไป	ทางใด	ขึ้นใจ	บ่มีแล้ง
พรรคที่ 3	พอบานแสงไฟฟ้า	คันตก	มาจาก	อากาศ
พรรคที่ 4	สาดแสงลง	สู่พื้น	เพลินมือ	ส่องมา

บทที่ 6

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 1	แต่	ก่อนฟ้า	ขึ้นชื่อ	เมืองอีสาน
วรรคที่ 2	แสนกันดาน	เกินเขา	บ่มีคน	อยากมาใกล้
วรรคที่ 3	กิน	แมลงไม้	ไทยอีสาน	เขาจะว่า
วรรคที่ 4	พอดกมา	หน้าแล้ง	แมลงไม้	บ่ยัง

บทที่ 7

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เขา	จ้งเว้า	ดูถูก	คนอีสาน
วรรคที่ 2	จ้งออกไป	ทำงาน	ห่างไกล	เมืองบ้าน
วรรคที่ 3	บ้ง	จูนัน	เมืองอีสาน	บ่คือเก่า
วรรคที่ 4	เป็นอุซ่าว	อุ่นน้ำ	ของใช้	เครื่องทอ

บทที่ 8

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 2	บ่ได้อ้อ	สิ้นไหมลายงามงาม	หมู่เฮา	ทอได้
วรรคที่ 3	ไหม	หรือฝ้าย	ราคา	บ่มีตำ
วรรคที่ 4	พอเฮาทำ	ขึ้นได้	บ่ไปอ้อ	ผู้อื่นเขา

บทที่ 9

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	จ้ง	กล้าเว้า	เติมปาก	บ่อายคน
วรรคที่ 2	บ่ทันโดน	คอยดู	หมู่ตง	ดอนไม้
วรรคที่ 3	ใน	ไพรกว้าง	กวงฟาน	สีเติมแต่ง
วรรคที่ 4	นาบมี	แห่งแล้ง	ปลากุ้ง	สีบ่หนี

กลอนลง

จังหวะที่	1	2
วรรคที่ 1	สี่	นานวล
วรรคที่ 2	ซ้วนน้อง	แนนา
วรรคที่ 3		

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำ

สู่มื้อ	หมายถึง ทุกวัน
ช่อยชู	หมายถึง ช่วยค้าชู
ค่อง	หมายถึง ชำนาญ
ผู้ข่า	หมายถึง ข้าพเจ้า
นักฮ้อง	หมายถึง นักร้อง
ยั้งอ้าย	หมายถึง ช่วยพี่
บ่อมีเว้น	หมายถึง ไม่มียกเว้น
นำญ์	หมายถึง ตามช่วยเหลือ
ชวนน้อง	หมายถึง ดูแลน้อง
ฮอด	หมายถึง ถึง
เฮ็ด	หมายถึง ทำ

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนลำทางสั้นอีสานเขียว” แบ่งได้เป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นกลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย

ตอนที่ 2 เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนเอน จำนวน 9 บท บทละ 4 วรรค ยกเว้นบทที่ 4 มีสองวรรค บทที่ 8 มีสามวรรค

ตอนที่ 3 เป็นกลอนลง มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย แบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนละ 2 จังหวะ คือ

สี่ นานวล

ชวนน้อง แนน

(ว่างเพื่อให้หมอแคนเป่า)

สรุปเนื้อหากลอนลำทางสั้นอีสานเขียว

เนื้อหากลอนลำเป็นการเชิญชวนพี่น้องชาวไทยให้มาร่วมใจปลูกต้นไม้
ถึงเวลาปีที่อีสานแล้งจะกลายเป็นสีเขียว ไม่แล้งเหมือนอดีตและปัจจุบันนี้อีสานกลายเป็นอยู่เข้าอยู่น้ำ
ของประเทศ มีผลผลิตทั้งด้านหัตถกรรมและด้านเครื่องใช้ต่างๆโดยไม่ได้อาศัยใคร และกล้าพูดได้เต็มปาก
ไม่อายใคร อีกไม่นานป่าดงพงไพรจะเต็มไปด้วยสัตว์ป่า นาไม่มีแห้งแล้ง ปลากุ้งจะไม่มีวันหมด

1.10 กลอนไหว้ครู(ลำทางสั้น)

หมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม

ตอนที่ 1 กลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนร่าย

โอรณอ เออ ละว่าสาธุ สาธุ กุกกุสันโธ โภนาคะมะโน
กัสสะโป และโคตะโมล้วนแต่หน่อพุทโธ
จงมาปกมาบัง จงมากังมาเหลื่อม ช้าน้อยไว้
โอยละหนอ แก้วแก่นแหวนทองคำ เออ เฮอ เอ้ย สวยแล้ว
หละแม่นว่นอนาย จังแม่นสาธุเดื่อ

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนแปด มีทั้งสั้น 7 บท
(เนื้อในกลอน)

บทที่ 1

ข้าพชนพอบนี้ว กัมกราบวันทา
ข้าพชนพาน้อมใส่หัวจอมเกล้า
วอนถึงเจ้าอาจารย์ผู้สอนสั่ง
ผู้ข้าล่ำมือนี้ให้ตีสันสิ้นเขา

บทที่ 2

อ้าปากเว้าให้มีผู้เกรงขาม อ้าปากเว้าให้มีผู้เกรงขาม
ยามนั้นเดื่อ กะยามสียอมีอยก แอ่นกายผัดยามโก้
ตนโตอ้ายให้สวยดีศรีสง่า
ผู้สาวมานั่งเฝ้าจนเช้าจ้งเมื่อ

บทที่ 3

บัดฮ้านี้ลูกขอกัมกราบไหว้คุณพ่อแม่ทั้งสอง
มานั้นเดื่อกะมาประคองยามล่ำชอยผมวันนี
มีลายย่ายสียอแขนฟ่อนแอ่น
ถึกเสียงแคนบาดฟ่อนให้คนย่องทั่วแดน

บทที่ 4

ทุกเขตแดนพื้นแผ่นดินธรณี ทุกเขตแดนพื้นแผ่นดินธรณี
กะอย่าได้มีแนวบังเลี่ยนไหลปานน้ำ
ยามผมร้องให้เสียงหองดังม่วน
ชวนทานมานั่งเฝ้าอย่าทานฟ้าวต่าวเมื่อ

บทที่ 5

สาวช้าน้อยให้คอยก่อนเดื่อครับ สาวช้าน้อยให้คอยก่อนเดื่อครับ
อย่าฟ้าวกลับเมื่อนอนก่อนฟื่อปอในวันนี้
ดีหรือฮ้ายหมอลำทั้งคู่
ต่างคนผัดต่างสู้มาลำแย่งแข่งกัน

บทที่ 6
มือนั้นหวังมาแข่งชิงชัย
มือนั้นหละหวังมาแข่งชิงชัย
ไพบติลงตีฝ่ายล้าอยู่เทิงฮ้าน
ศรืทาท่านทำทานยิ่งใหญ่ ไปจ้างผมผู้ข้าได้มาล้าร้องชอยงาน
บทที่ 7

ไหว้ทุกท่านคุณแห่งอาจารย์ ไหว้ทุกท่านคุณแห่งอาจารย์
สาธุเด้อ สาธุเด้อคุณครูมาชอยผมในวันนี้
ล้าวันนี้ให้เสียงดีสี่ของเอาให้คนได้ย่อง
ดั่งก้องทั่วอีสาน ให้ดั่งก้องทั่วอีสาน
(กลอนลง) สีนาทุมตุ้มอ้ายไว้ก่อน ทอนันแล้ว

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
(กลอนขึ้น) โอรสนอ เออ ละว่าสาธุ สาธุ ฤกษ์สุณโธ โภณาคะมะโน กัศสะโป และโคตะโมล้วนแต่หน่อพุทโธ จงมาปกมาบัง จงมากังมาเหลื่อม ช้าน้อยไว้ โอ้ยละหนอ แก้วแก่นแหวนทองคำ เออ เฮอ เอ้ย สวยแล้ว หละแม่นว่า นอนายจิงแม่นสาธุเด้อ	สาธุ ขอไหว้พระฤกษ์สุณโธ พระโภณาคะมะโน พระกัศสะโปและพระโคตโมล้วนแต่หน่อพุทโธ ขอจงมาปกป้องคุ้มครองภัยข้าด้วย
บทที่ 1 ข้าขอนพนอบนิ้ว กัมกราบวันทา ข้าขอวันทาน้อมใส่หัวจอมเกล้า วอนถึงเจ้าอาจารย์ผู้สอนสั่ง ผู้ข้าล้ามือนี้ให้ดีล้นสิ้นเขา	ข้าขอนพนอบนิ้ว กัมกราบวันทา ข้าขอวันทาน้อมใส่กระหม่อมจอมเกล้า วอนถึงเจ้าอาจารย์ผู้สอนสั่ง ผมจะล้าวันนี้ให้ดีล้นกว่าผู้อื่น
บทที่ 2 อ้าปากเฝ้าให้มีผู้เกรงขาม ยามนั้นเด้อ กะยามสียอมมียอก แอ่นกายผัดยามโก้ ตนโตอ้ายให้สวยดีศรีสง่า ผู้สาวมานั่งเฝ้าจนเช้าจิงเมื่อ	เวลาพูดให้มีแต่คนเกรงขาม เวลาจะพ้อนก็ให้ดูงดงาม ให้ตัวผมสวยเด่นเป็นสง่า ให้ผู้หญิงมานั่งเฝ้าดูจนเช้าจึงกลับ
บทที่ 3 บัดฮ้านี้ลูกขอกัมกราบไหว้คุณพ่อแม่ทั้งสอง มานันเด้อกะมาประคองยามล้าชอยผมวันนี้ ล้ายัยลียอแซนพื่อนแอ่น ดึกเสียงแคนบาดพื่อนให้คนย่องทั่วแดน	จากนี้ลูกขอกัมกราบไหว้คุณพ่อแม่ทั้งสอง ให้ท่านมาประคองช่วยผมเวลาล้าในวันนี้ ออกล้าจะยกแซนพื่อนให้สวยงาม กับเสียงแคนเวลาพื่อนให้คนชื่นชมทั่วโลก

บทที่ 4 ทุกเขตแดนพื้นแผ่นดินธรณี ทุกเขตแดนพื้นแผ่นดินธรณี กะยาได้มีแนวบังเลียนไหลพานน้ำ ยามผมร้องให้เสียงหองดั่งม่วน ชวนทานมานั่งเฝ้าอย่าทานฟ้าวต่าวเมื่อ	ทุกเขตแดนพื้นแผ่นดินธรณี อย่าได้มีสิ่งใดมาบังให้สิ้นไหลเหมือนน้ำ เวลาผมร้องให้เสียงดังไพเราะ ชวนทุกท่านมานั่งเฝ้าดูอย่าพึงรีบกลับ
บทที่ 5 สาวชำน้อยให้คอยก่อนเด้อครับ อย่าฟ้าวกลับเมื่อนอนก่อนฟี่ปอในวันนี้ ดีหรือร้ายหมอลำทั้งคู่ ต่างคนผิดต่างสู้มาลำแย่งแข่งกัน	สาววัยรุ่นให้คอยก่อนนะครับ อย่ารีบกลับบ้านนอนก่อนฟี่ปอในวันนี้ ดีหรือร้ายหมอลำทั้งคู่ ต่างคนต่างสู้มาลำแย่งแข่งกัน
บทที่ 6 มือนั้นหวังมาแข่งชิงชัย มือนั้นหละหวังมาแข่งชิงชัย ไผ่ดีลองดีฝ่ายล่ายอยู่เทิงฮ้าน ศรัทธาท่านทำทานยิ่งใหญ่ ไปจ้างผมผู้ชำได้มาลำร้องชอยงาน	วันนี้หวังมาแข่งชิงชัย ใครไม่ดีลองดูฝ่ายล่ายอยู่บนเวที ศรัทธาท่านทำทานยิ่งใหญ่ ไปจ้างผมมาลำร้องช่วยในงาน
บทที่ 7 ไหว้ทุกท่านคุณแห่งอาจารย์ ไหว้ทุกท่านคุณแห่งอาจารย์ สาธุเด้อ สาธุเด้อคุณครูมาชอยผมในวันนี้ ลำวันนี้ให้เสียงดีสี่ซองเอาให้คนได้ย่อง ดั่งก้องทั่วอีสาน ให้ดั่งก้องทั่วอีสาน	ไหว้ทุกท่านคุณแห่งอาจารย์ สาธุขอคุณครูมาชวยผมในวันนี้ ลำวันนี้ให้เสียงดี ให้คนได้ยกย่องชมเชย ให้ชื่อเสียงดั่งก้องไปทั่วอีสาน
กลอนลง สินาทุมต๋มอ้ายไว่ก่อน ทอนันแล้ว	สินาทุม ช่วยเมตตาไว่ก่อน เถ้านันละ

จังหวะและวรรคของกลอนลำไหว้ครู

บทที่ 1

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ข้าขอบ	นอบนั้ว	ก้มกราบ	วันทา
วรรคที่ 2	ข้าขอวัน	ทาน้อม	ใส่หัว	จอมเกล้า
วรรคที่ 3	วอน	เถิงเจ้า	อาจารย์	ผู้สอนสั่ง
วรรคที่ 4	ผู้ชำลำ	มือนี	ให้ดีลัน	สิ้นเขา

บทที่ 2

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	อ้า	ปากกว้าง	ให้มีผู้	เกรงขาม
วรรคที่ 2	ยามนั้นเด้อ	กะยามสียอมือยก	แอ่นกาย	ผัดยามโก้
วรรคที่ 3	ตน	โตอาย	ให้สวยดี	ศรีสง่า
วรรคที่ 4	ผู้สาวมา	นั่งเฝ้า	จนเช้า	จั่งเมื่อ

บทที่ 3

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	บัดย้านี้ลูกขอกัม	กราบไหว้	คุณพ่อแม่	ทั้งสอง
วรรคที่ 2	มานั้นเด้อกะมาประคอง	ยามลำ	ซอยผม	วันนี้
วรรคที่ 3	มี	ลายยาย	สียอแขน	พออนแอ่น
วรรคที่ 4	ถึกเสียงแคน	บาดพออน	ให้คนย่อง	ทั่วแดน

บทที่ 4

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ทุก	เขตแคว้น	พื้นแผ่นดิน	ธรณี
วรรคที่ 2	กะอย่าได้มี	แนวบัง	เลี่ยนไหล	ปานน้ำ
วรรคที่ 3	ยาม	ผมร้อง	ให้เสียงทอง	ดั่งม่วน
วรรคที่ 4	ชวนทานมา	นั่งเฝ้า	อย่าทานฟ้าว	ต่ำวเมื่อ

บทที่ 5

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	สาว	จ้าน้อย	ให้คอยก่อน	เด้อครบ
วรรคที่ 2	อย่าฟ้าวกลับ	เมื่อนอน	ก่อนฟื่อ	ในวันนี้
วรรคที่ 3	ดี	หรือฮ้าย	หมอลำ	ทั้งคู่
วรรคที่ 4	ต่างคน	ผัดต่างสู้	มาลำแย่ง	แข่งกัน

บทที่ 6

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	มือ	นีนั่น	หวังมาแข่ง	ชิงชัย
วรรคที่ 2	ไผ่บ่ดี	ลองดี	ฝ่ายลำ	อยู่เทิงฮ้าน
วรรคที่ 3	ศรัท	ธาทาน	ทำทาน	ยิ่งใหญ่
วรรคที่ 4	ไปจ้างผม	ผู้เข้าได้	มาลำร้อง	ซอยงาน

บทที่ 7

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ไหว้	ทุกท่าน	คุณแห่ง	อาจารย์
วรรคที่ 2	สาธุเด้อ	คุณครู	มาขอผม	ในวันนี้
วรรคที่ 3	ลำ	วันนี้	ให้เสียดี	สี่ของ
วรรคที่ 4	เอาให้คน	ได้ย่อง	ดังก้อง	ทั่วอีสาน

กลอนลง

จังหวะที่	1	2
วรรคที่ 1	สี่	นาทม
วรรคที่ 2	ตุ้มอ้าย	ไว้ก่อน
วรรคที่ 3	ท่อนัน	แล้ว

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำ

สู่มื้อ	หมายถึง ทุกวัน
ขำน้อย	หมายถึง ้วยรุ่น
สั่งเว้า	หมายถึง สั่งคำ
เผ็งพ้อ	หมายถึง พึ่งพ้อ
เมื่อลุน	หมายถึง เมื่อโอกาสต่อไป
เสื่อแหล่	หมายถึง เสื่อสีน้ำเงิน
ชวนน้อง	หมายถึง ดูแลน้อง
อิดเหมื่อย	หมายถึง เหนื่อยหล้า
เฮ็ด	หมายถึง ทำ

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนลำไหว้ครู” แบ่งได้เป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นกลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย

ตอนที่ 2 เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนแฉ้น จำนวน 7 บท บทละ 4 วรรค

ตอนที่ 3 เป็นกลอนลง มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย แบ่งเป็น 3 ส่วน ส่วนละ 2 จังหวะ คือ

สี่	นาทม
ตุ้มอ้าย	ไว้ก่อน
ท่อนัน	แล้ว

สรุปเนื้อหาบทกลอนลำไหว้ครู

เนื้อหาบทกลอนลำเป็นการอาราธนาบารมีของพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์มาปกป้องคุ้มครองการระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย คือ คุณพระพุทธ คุณพระธรรมและ คุณพระสงฆ์ ตลอดจนคุณบิดามารดา คุณครูบาอาจารย์ที่ท่านได้สอนสั่งให้เป็นคนดี ขอให้พระคุณของท่านมาปกป้องรักษา อย่าให้มีอุปสรรคปัญหาและช่วยให้การลำในคืนนี้แสดงได้ประทับใจคนดู

ลักษณะทางเนื้อหาของกลอนลำทางยาว

กลอนทางยาวหรือลำลองหรือลำอ่านหนังสือ มีลักษณะเป็นการลำทำนองลากเสียงให้ยาว ทำนองที่มีเสียงเอื้อน สะอึก สะอื้น แสดงอารมณ์โศกเศร้า มีจังหวะซ้ำอ่อนโยน ทำนองจะอ่อนหวาน แหม่เศร้า

1.11 กลอนลำทางยาว

หมอลำทองมาก จันทะลือ

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนแปด มีทั้งสิ้น 3 บท
(เนื้อในกลอน)

บทที่ 1
เอบัดนี้ เอาละนอ นายนอ สิล่องยาว ทางदै
ไผเคยฟัง ลำแล้ว จำเอา ผมสิบอก
คนบ้านนอก บ่อฮู้ ฟังแล้ว ให้เชื่อหมอดื้อ
ในครอบครัว เหา นั้น ให้เตือนกัน เด้อฮื้อพ่อ

บทที่ 2
หมอลูทา เว้าต่อ ขอเชิญมวล หมูเจ้า
เว้าต่อๆ กันไปเนเด้อ
ได้ปลามา ให้อาศัยไฟ จี้แกง ลงหม้อ
สุกแล้ว ยอมาทั้น คุยกัน ให้มันหม่วน

บทที่ 3
ความสะอาด ให้ครบถ้วน รักษาไว้ ทุกครอบครัว
อยู่บ้าน ถ่ายใส่ส้วม ใส่ป่า ขุดหลุมฝัง
อันหนึ่งนั่นเด้อ ให้ระวัง ความสกปรก อย่าให้มีมาใกล้
ความสะอาด อยู่ใส อยู่น่าเอา นี่แล้ว
(กลอนลง)

หมดทุกแนวอนฮื้อพ่อ เอาละนอบัดนี้ ลูทาอ้วน ส่วนสียง นา

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
บทที่ 1 เอบัดนี้ เอาละนอ นายนอ สิล่องยาว ทางदै ไผเคยฟัง ลำแล้ว จำเอา ผมสิบอก คนบ้านนอก บ่อฮู้ ฟังแล้ว ให้เชื่อหมอดื้อ บทที่ 2 ในครอบครัว เหา นั้น ให้เตือนกัน เด้อฮื้อพ่อ	ต่อไปจะลำทางยาว ทางदै ใครเคยฟังลำแล้วผมจะบอก คนบ้านนอกไม่รู้ให้เชื่อหมอนะ คนในครอบครัวให้เตือนกันไว้นะคุณพ่อ

บทที่ 3 หมออุทา เว้าต่อ ขอเชิญมวล หมูเจ้า เว้าต่อๆ กันไปแนเด้อ ได้ปละมา ให้อาศัยไฟ จี้แกง ลงหม้อ สุกแล้ว ยอมาทั้น คุยกัน ให้มันม่วน ความสะอาด ให้ครบถ้วน รักษาไว้ ทุกครอบครัว	หมอลำอุทา เชิญท่านทั้งหลายพูดต่อกันไป หน่อยนะ ได้ปละมาแล้ว ให้ใช้ไฟ อย่างแกง ลงหม้อ สุกแล้ว ยกขึ้นมากิน คุยกัน ให้มันสนุก รักษาความสะอาด ให้ครบทุกครอบครัว
บทที่ 4 อยู่บ้าน ถ่ายใส่ส้วม ใส่ป่า ขุดหลุมฝัง อันหนึ่งนั่นเด้อ ให้ระวัง ความสกปรก อย่าให้มีมาใกล้ ความสะอาด อยู่ใส อยู่น่าเฮา นี่แล้วหมดทุกแวนอฮื้อพ่อ	อยู่บ้านถ่ายอุจระใส่ส้วม ถ้าถ่ายในป่า ให้ขุดหลุมฝัง ให้ระวัง ความสกปรก อย่าให้มีมา ใกล้ ความสะอาด อยู่ที่ไหนอยู่กับเรานี้แหละ หมดทุกอย่างแล้วนะคุณพ่อ
กลอนลง เอาละนอบาเด้นี้ อุทาอ้วน ส่วนสิดง นา	ต่อไปนี้ นายอุทาจะจบลำแล้ว

จังหวะและวรรคกลอนลำทางยาว

บทที่ 1

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 2	เอาบัดนี้ เอาละนอ	นายนอ	สิด่องยาว	ทางเต้ย
วรรคที่ 3	ไผเคยฟัง	ลำแล้ว	จำเอา	ผมสืบอก
วรรคที่ 4	คนบ้านนอก	บ่อฮู้	ฟังแล้ว	ให้เชื่อหมอเด้อ

บทที่ 2

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ในครอบครัว	เฮานั้น	ให้เตือนกัน	เด้อฮื้อพ่อ

บทที่ 3

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	หมออุทาเว้าต่อ	ขอเชิญมวลหมูเจ้า	เว้าต่อต่อ	กันไปแนเด้อ
วรรคที่ 2	ได้ปละมา	ให้อาศัยไฟ	จี้แกง	ลงหม้อ
วรรคที่ 3	สุกแล้ว	ยอมาทั้น	คุยกัน	ให้มันม่วน
วรรคที่ 4	ความสะอาด	ให้ครบถ้วน	รักษาไว้	ทุกครอบครัว

บทที่ 4

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	อยู่บ้าน	ถ่ายใส่ส้วม	ใส่ป่า	ชุดหลุมฝัง
วรรคที่ 2	อันหนึ่งนั่นเด้อ	ให้ระวังความสกปรก	อย่าให้มีมาใกล้	ความสะอาดอยู่ใส
วรรคที่ 3	อยู่นำเฮา	นี่แล้ว	หมดทุกแนว	นออีฟ่อ

กลอนลง

จังหวะที่	1	2
วรรคที่ 1	เอาละนอ	บาดนี้
วรรคที่ 2	ถูทา	อ้วนส่วน
วรรคที่ 3	ลีลง	นา

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำ

จี	หมายถึง	ย่าง
ชำนาญ	หมายถึง	วัยรุ่น
สั่งเว้า	หมายถึง	สั่งคำ
หมู่เจ้า	หมายถึง	พวกท่าน
อยู่ใส	หมายถึง	อยู่ไหน
เว้าต่อ	หมายถึง	พูดต่อ
มันหม่วน	หมายถึง	ให้สนุกสนาน
ยอมมาทั้น	หมายถึง	ยกมากิน
นำเฮา	หมายถึง	กับเรา

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนลำทางยาว” แบ่งได้เป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 2 เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนเน้น จำนวน 4 บท บทละ 4 วรรค ยกเว้นบทที่ 2 มีหนึ่งวรรค บทที่ 1, 4 มีสามวรรค

ตอนที่ 3 เป็นกลอนลง เป็นกลอนร้าย คือ เอาละนอบาดนี้ ถูท้าววน ส่วนลีลนา

สรุปเนื้อหากกลอนลำทางยาว

เนื้อหากกลอนลำเป็นการบอกข่าวให้ผู้ฟังทราบว่าคุณหมอให้ระวังเรื่องการกิน ควรทำให้
สุขโดยการย่างหรือต้มเสียก่อน เพื่อให้ป้องกันเชื้อโรคที่จะมาทำอันตรายต่อตัวเราเอง

1.12 กลอนลำทางยาวลมพานต้องใบไผ่โวกวีเว ใบโพธิ์โวกวีเวก

หมอลำบุญเพ็ง ไผ่ผิวชัย

ตอนที่ 1 กลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนร่าย

โอ้ยโน ฟ้าเอ๋ยฟ้าฮ้องส่วยคงสิรววยดอกคราวหนึ่ง

คันสายแนนบ่อดาคาฮ้างลิตังพื้นจ้องมาเอ๋ย

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนแปด มีทั้งสี่ 11 บท

(เนื้อในกลอน)

บทที่ 1

ฟังเสียงครื้นๆ ก้องไหลล่องเมฆา

ลมโชยพัดอวยฤดูไหลยู่

ใบตองชูเงินแห่งต้องสะแบงแนงนิหน่อง

บทที่ 2

ฟังเสียงลมต้องใบไผ่โวกวีโว

บทที่ 3

ฟังเสียงลมพัดต้องใบโพธิ์โวกวีเวก

ใจเฝ้าเจ้าน้ำล้นต้อนปลาทั้งเขื่อนวัง

บทที่ 4

พอลานกันกับอ้ายชายหลายใจเฝ้าชูปหล่อ

ความปากหวานปานจิ้งอ้อย ใจนันทันเล้าชม

บทที่ 5

ลมหลายกลายเป็นแล้ง ฝนตกแห้งดินผัดไ้

เห็นใหม่ผัดมกหน้าลืมน้องผู้อยู่คอย

บทที่ 6

ขึ้นไปโคกค้อยๆ หอมดอกฮ้างบาน

เดือนสามมาดอกกะยอมบานซ้อน

นกกาเหว่ามันมาฮ้อง หัวใจนางหลดขาดต้อง

คองมือนั้นมือนั้นเย็นจ้อยแม่นบ่มา

บทที่ 7

น้ำตานางไหลฮ้างรินลงปานน้ำแก่ง

ของแพงสุดแต่ชู้ทำให้ห้วงละเมอ

บทที่ 8

คำใดเออเอาเกลี้ยง ผิกินอ้ายกะว่า

ท่ากินอ้ายกะเอื้ออื้อได้อยู่คู่แนว

บทที่ 9

มันพอลานหัวเหวเห็นแนวข้าวต้มห่อ

ขอจับมือบายนิ้วก้อย น้ำตาย้อยใส่ผู้หญิง

บทที่ 10

ความจริงชายลวงล่อ ต่อมาร้อยพันช่อง
มือหย่องตาทำทำให้หลายเรื่องแต่เพิ่นหลวง

บทที่ 11

ขงมือมาจับก้อย ถอยหนีพันหีบใส่
บาทมันได้แตกแล้วมีม้ายากชี้หนี บุญมีเอ๋ย

บทที่ 12

สัจจะผู้ชายนี้มีมีทางสี่เชื้อ
พวยแต่มั่งน้ำอ้อยไปเรื่อยอยู่สู่ยาม

บทที่ 13

ถามผู้สาวไปไสหล่า มาแต่ไสแล้วคุณหม่อม
ตัวเป็นจอมเพิ่นหลอกล่อ ขอชวนหน่วยหมากนาว

บทที่ 14

เห็นผู้สาวปานเห็นแห้ว แสงตาแววเข้ามาใส่
เฒ่าแก่หัวหงอกหน้าหาเว้าแต่บ่อนเดียว

บทที่ 15

เพราะว่าตันทากลุ่มกามคุณนำผูก
ถูกนิทานแต่ครั้ง ผัวใช้ป่วยเป็น

บทที่ 16

ลิมกินข้าวกายไซโตกะจ่อย
ฝนฮ้วย่อยทางหญ้ากะเล่าเพ

บทที่ 17

เมียเลยไปชุดหญ้าป่าโตอยู่เทิงช้วน
ผู้ผัวเลยบอกให้เมียของเจ้าแม่อินาง

บทที่ 18

เมียผัดว่าจักสิเมียนแพงไว้ให้ผู้ได้
เจ้ากะเซากินเช่า มันสิเป็นของผู้อื่น

บทที่ 19

คันเจ้าเว้าจ้งชั้นเอามาเบ็งจักคำ
ผัวกะมีแรงแบบตายคราวนั้น
เพราะว่าตันทากลุ่ม ถงยาชุมกะบ่ท้อ
เอาชีวิตไว้ได้หลดไผเว้าอย่าหุ้มฮอ เออ

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
(กลอนขึ้น) ไถ่ยนอ ฟ้าเอ๋ยฟ้าย้องส่วยคงสิรววยดอกคราวหนึ่ง คันสายแนนบ่อดาค้างสิตึงที่นจ๋องมาเอ๋ย	ฟ้ายเอ๋ยฟ้าย้อง คงจะรววยดอกสักครั้งหนึ่ง ถ้าสายสัมพันธ์ไม่ขาดจะดึงเอามาเลย
บทที่ 1 ฟังเสียงครื้นๆ ก้องโกล่ลงเมฆา ลมโชยพัดอวยฤดูไหลยู่ ใบตองชูขึ้นแห้งต้องสะแบงเนงนิหน่อง บทที่ 2 ฟังเสียงลมต๋องใบไผ่ดั่งโว่วโว	ฟังเสียงลมครื้นๆ ไหลมาตามเมฆ ลมพัดยามฤดูเปลี่ยน ใบตองแห้ง ลมพัดต้นสะแบง ฟังเสียงลมพัดใบไผ่ดั่งโว่วโว
บทที่ 3 ฟังเสียงลมพัดต๋องใบโพธิ์ดั่งโว่วโว โจ๊กเจ๊กน้ำล้นต๋อนปลากั้งเชื่อนวัง บทที่ 4 พ้อปานกันกับอ้ายชายหลายใจเว้าซู้ปล่อย ความปากหวานปานจั่งอ้อย ใจนั้้นพันเล่าชม	ฟังเสียงลมพัดใบโพธิ์ดั่งโว่วโว เสียงโจ๊กเจ๊กน้ำล้นต๋อนปลากั้งเชื่อนวัง เปรียบได้กับพี่ชายหลายใจ ปากหวานปานอ้อย แต่ใจกลับขม
บทที่ 5 ลมหลายกลายเป็นแล้ง ฝนตกแสดดินผัดไ เห็นใหม่ผัดมักหน้าลืมน้องผู้อยู่คอย บทที่ 6 ขึ้นไปโคกค้อยๆ หอมดอกฮ้างบาน เดือนสามมาดอกกะยอมบานซ้อ นกกาเหว่ามันมาฮ้อง หัวใจนางหลดขาดต้อง คงมือนั้นมือนี้นเย็นจ้อยแม่นบ่มา บทที่ 7 น้ำตานางไหลฮ้องรินลงปานน้ำแก่ง ของแพงสุดแต่ซู้ทำให้ห้วงละเมอ	ลมมากจนแล้งแห้ง ฝนตกแรงดินกลับมีฝุ่น เห็นคนใหม่แล้วลืมน้องที่เฝ้ารอคอย ขึ้นไปบนเนินค้อยหอมดอกไม้บาน เดือนสามดอกพะยอมบานสะพรั่ง นกกาเหว่าร้อง หัวใจนางก็ขาดสะบั้น รอพี่วันแล้ววันเล่าก็ไม่มา น้ำตานองไหลรินเหมือนน้ำแก่ง สิ่งที่มีค่าคือตัวพี่ทำให้ห้วงละเมอ
คำกลอน	ความหมาย
บทที่ 8 คำใดเออเอาเกลี้ยง ผีกินอ้ายกะว่า ทำกินอ้ายกะเอื้ออื้อได้อยู่คู่แนว	เอาทุกอย่างไปหมด ผีกินพี่ก็พูด เวลาได้กินพี่ก็รับปากได้ทุกอย่าง

บทที่ 9 มันพอปานหัวแหวเห็นแนวข้าวต้มห่อ ขอบมือบายนิ้วก้อย น้ำตาย้อยใส่ผู้หญิง	เปรียบเหมือนหัวแหวเห็นเป็นข้าวต้มห่อ ขอบมือนิ้วก้อย น้ำตาไหลใส่ผู้หญิง
บทที่ 10 ความจริงชายลวงล่อ ต่อมาร้อยพันช่อง มือย่องตาทำท่าให้หลายเรื่องแต่เพิ่นหลวง บทที่ 11 ขงมือมาจับก้อย ถอยหนีพันหีบใส่ บาทมันได้แตกแล้วมีม้าอยากขี่หนี บุญมีเอ๋ย	ความจริงชายลวงล่อหลอกมาร้อยพันช่อง เอามือขี้ตาเสแสร้งมารยาทำท่าทาง เอามือมาจับ น้องถอยหนีก็ยั้งตาม พอได้หญิงแล้วถ้ามีม้าคงอยากขี่หนี บุญมีเอ๋ย
บทที่ 12 สัจจะผู้ชายนี้มีมีทางสี่เชื้อ พายแต่มั่งน้ำอ้อยไปเรื่อยอยู่สู่ยาม บทที่ 13 ถามผู้สาวไปไสหล่า มาแต่ไสแล้วคุณหม่อม ตัวเป็นจอมเพิ่นหลอกล้อ ขอชวนหน่วยหมากนาว	สัจจะผู้ชายไม่มีทางนำเชื้อถือ พายแต่มั่งน้ำอ้อยไปเรื่อยอยู่สู่ยาม ถามผู้หญิงไปไหนจะ มาจากไหนครับ โกหกเป็นที่หนึ่ง ขอจับลูกมะนาว
บทที่ 14 เห็นผู้สาวปานเห็นแหว แสงตาแววเข้ามาใส่ เฒ่าแก่หัวหงอกหน้าหาเว้าแต่บ่อนเดียว บทที่ 15 เพราะว่าตั้นหากลุ่มกามคุณนำผูก ถูกนิทานแต่ครั้ง ผัวใช้ป่วยเป็น	เห็นผู้หญิงเหมือนเห็นแหว ตาแววเข้าใส่ เฒ่าหัวหงอกชอบแต่เรื่องเดียว เพราะตั้นหากามคุณตามผูก นิทานแต่ครั้ง ผัวป่วยเป็นไข้
บทที่ 16 ลิมกินข้าวกายโชโตกะจ่อย ฝนฮ้อย่อยทางหญ้ากะเล่าเพ บทที่ 17 เมียเลยไปชุดหญ้าป่าโตอยู่เทิงช่วน ผัวเลยบอกให้เมียของเจ้าแม่ฮั่น	ลิมกินข้าวร่างกายผอมโซ ต่อมาฝนร่ำทางหญ้าหลังคาก็พัง เมียเลยไปชุดหญ้าเปลือยกายอยู่บนช่วน ผัวเลยบอกให้เก็บอวัยวะของเจ้าน้อย
บทที่ 18 เมียผัดว่าจักสิเมียนแพงไว้ให้ผัวได้ เจ้ากะเซากินเข้า มันสิเป็นของผู้อื่น บทที่ 19 คันเจ้าเว้าจั่งซันเอามาเบ็งจักคำ	เมียพูดสวนขึ้นว่าจะเก็บไว้ให้ใคร พี่ก็ไม่กินข้าว มันจะเป็นของผู้อื่นแล้ว ถ้าเมียพูดอย่างนี้เอามากินลองดู

หัวกะมีแองมาบตายคราวนั้น เพราะว่าต้นหากลุ่ม ถงยาชุมกะบ่ท้อ สินาทุมตุ้มอ้ายไว่ก่อน ทอนันแล้ว	ผัวก็เลยมีกำลังขึ้นมาเลยไม่ได้ตาย เพราะต้นหานี้เอง ถงยากี้ไม่เท่า สินาทุม ช่วยเมตตาไว่ก่อน เท่านั้นละ
---	---

จังหวัดและพรรคกลอนลำทางยาวลมพานต้องใบไผ่โวกวีเว ใบโพธิ์โวกวีเว

บทที่ 1

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 1	ฟังเสียงครื้น	ครื้นก้อง	ไหลล่อง	เมฆา
พรรคที่ 2	ลม	โชยพัด	อวยฤดู	ไหลยู่
พรรคที่ 3	ใบตองชู	เขินแห้ง	ต้องสะแบง	แนนนิหนอง

บทที่ 2

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 3	ฟังเสียง	ลมต้อง	ใบไผ่	โวกวีโว

บทที่ 3

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 3	ฟังเสียงลม	พัดต้อง	ใบโพธิ์	โวกวีเว
พรรคที่ 4	โจ๊กแจ็ก	น้ำล้น	ต้อนปลากั้ง	เชื่อนวัง

บทที่ 4

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 3	พอลานกัน	กับอ้าย	ชายหลายใจ	เว้าซู้ปล่อย
พรรคที่ 4	ความปากหวาน	ปานจั่งอ้อย	ใจนั้น	พันเล่าชม

บทที่ 5

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 3	ลมหลายกลาย	เป็นแล้ง	ฝนตกแสง	ดินผัดไ้
พรรคที่ 4	เห็นใหม่	ผัดมัทหน้า	ลืมน้อง	ผู้ยู่คอย

บทที่ 6

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 1	ขึ้นไปโคก	ค่อยๆ	หอมดอก	ฮ้างบาน
พรรคที่ 2	เดือน	สามมา	ดอกกะยอม	บานซ้อน
พรรคที่ 3	นกกาเหว่า	มันมาฮ้อง	หัวใจนาง	หลดขาดต้อง
พรรคที่ 4	คองมือนั้น	มือนี้	เย็นจ้อย	แม่นบ่มา

บทที่ 7

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	น้ำตานาง	ไหลฮ่	รินลง	ปานน้ำแก่ง
วรรคที่ 4	ของแพงสุด	แต่ซู้	ทำให้	ห้วงละเมอ

บทที่ 8

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	คำใดเออ	เอาเกลี้ยง	ฝีกิน	อ้ายกะว่า
วรรคที่ 4	ท่ากินอ้าย	กะเอื้ออื้อ	ได้อยู่	คู่แนว

บทที่ 9

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	มันพอปาน	หัวแห้ว	เห็นแนว	ข้าวต้มห่อ
วรรคที่ 4	ขอจับมือ	บายนิ้วก้อย	น้ำตาย้อย	ใส่ผู้หญิง

บทที่ 10

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ความจริงชาย	ลวงล่อ	ต่อมา	ร้อยพันช่อง
วรรคที่ 4	มือหย่องตา	ทำทำให้	หลายเรื่อง	แต่เพิ่นลวง

บทที่ 11

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ซวงมือมา	จับก้อย	ถอยหนี	พันหีบใส่
วรรคที่ 4	บาดมันได้	แหลกแล้ว	มีม้า	อยากขี่หนี

บทที่ 12

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 3	สัจจะ	ผู้ชายนี้	บ่มีทาง	สิเชื่อ
วรรคที่ 4	พายแต่มีง	น้ำอ้อย	ไปเรื่อย	อยู่สู่ยาม

บทที่ 13

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ถามผู้สาว	ไปไหนล่ะ	มาแต่ไหน	แล้วคุณหม่อม
วรรคที่ 4	ตัวเป็นจอม	พื้นหลอกล่อ	ขอชวน	หน่วยหมากนาว

บทที่ 14

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เห็นผู้สาว	ปานเห็นแก้ว	แสงตาแวว	เข้ามาใส่
วรรคที่ 4	เฒ่าแก่	หัวหงอกหน้า	หาว่า	แต่บ่อนเดียว

บทที่ 15

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เพราะว่าฉัน	หากลุ่ม	กามคุณ	นำผูก
วรรคที่ 4	ถูกนิทาน	แต่ครั้ง	ผัวใช้	ป่วยเป็น

บทที่ 16

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ลื้ม	กินข้าว	กายโซ	โตกะจ่อย
วรรคที่ 4	ฝน	ฮ้อย้อย	ทางหญ้า	กะเล่าเพ

บทที่ 17

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เมียเลยไป	ชุดหญ้า	ป่าโต	อยู่เทิงข่วน
วรรคที่ 4	ผู้ผิวเลย	บอกให้เมียน	ของเจ้า	แม่อินาง

บทที่ 18

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 4	เมียผัดว่า	จักสิเมียน	แพงไว้	ให้ผู้ใด
วรรคที่ 3	เจ้ากะเขา	กินเข้า	มันสิเป็น	ของผู้อื่น

บทที่ 19

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	คันเจ้าเว้า	จั่งซ้น	เอามาเบ็ง	จักคำ
วรรคที่ 2	ผัวกะมี	แสงมา	บ่ตาย	คราวนั้น
วรรคที่ 3	เพราะว่าตัน	หากลุ่ม	ถงยาซุม	กะบ่ทอ
วรรคที่ 4	เอาชีวิต	ไว้ได้	หลดไฟเว้า	อย่าหุ่มฮ่อ

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำ

เมียน	หมายถึง	เก็บ
จั่งซ้น	หมายถึง	อย่างนั้น
กะบ่ทอ	หมายถึง	ก็ไม่เท่า
ป่าโต	หมายถึง	เปลือยไม่สวมผ้า
ผนฮั่ว	หมายถึง	ผนรั่ว
โตกะจ่อย	หมายถึง	ตัวก็ผอม
ไปไสหล่า	หมายถึง	ไปไหนน้อง
บ่อนเดียว	หมายถึง	เรื่องเดียว
มีแสง	หมายถึง	มีกำลัง
บาย	หมายถึง	จบ

รูปแบบของ“กลอนลำทางยาวลมพานต้องไบไฟโวกวีเวกไบโพธิ์โวกวีเวก”แบ่งเป็น 2 ตอน คือ
ตอนที่ 1 เป็นกลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย
ตอนที่ 2 เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนเอน จำนวน 19 บท บทละ 4 วรรค
ยกเว้นบทที่ 2 มีหนึ่งวรรค บทที่ 2,3,4,5,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17,18 มีสองวรรค
สรุปเนื้อหากกลอนลำทางยาวลมพานต้องไบไฟโวกวีเว ไบโพธิ์โวกวีเวก
เนื้อหากกลอนลำเป็นการบรรยายถึงลมที่พัดไบไฟทำให้ถึงผู้ชายที่หลายใจ ไม่เห็นความ
รักของผู้หญิงที่มีให้ ผู้ชายไม่มีสัจจะหลอกเพียงได้เซยชมแล้วก็ทิ้งไป ไม่สนใจมาเหลียวแล

1.13 กลอนลำทางยาวเกี้ยวผกอี่ตู้

หมอลำบุญเพ็ง ไผ่ผิวชัย

ตอนที่ 1 กลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนร่าย

โอรนอ ฟ้าเอยฟ้าสะโดดโด่ ฟ้าย้องสะโดดโด่ง

ลาลงแล้วไผเด่นอสิเมื่อส่ง

ลงไปท่งกว้างๆให้ลมหนาวเข้าใส่กันนวนในๆ เอ้ย

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนฉันท มีทั้งสี่ 12 บท

บทที่ 1

เด็กกะเด็กมาแล้วเสียงแว่วๆส่งดเจียบ

ระเปียบนับมือตื้อคินเมื่อสืลวงเกิน

ฟ้ามันฮ้องเย็นๆ สิป่าท่งนาเงิน

ฝนปมาฮวยฮ้าแผ่นดินกะเลยแห้ง

บทที่ 2

ใบสะแบงตกลงไปนำลมเปื่องแล้วเซิน

ชูเพ็งนางบ่อเว้าพอได้จั่งสิเอา

นกเขาเซากินข้าวกินดินกะยังใหญ่

ไก่เซากินข้าวก้องมอสิเอิ้นสั่งปลา

บทที่ 3

กามันขาวคือฝ้ายนกยางกลายเป็นกำ

ใจคนข้ากว่าน้ำไผแล้วสิสองเห็น

ควมเว้าเล่นอย่าถือว่าความจริงเด้อแล้วชาย

ปิงบ่อทันมีชาอย่าว่านางเป็นบ้า

บทที่ 4

พรรณนาเป็นกลอนจั่งอนิจจจั่งบ่อเที่ยง

ธาตุสี่เป็นเครื่องไซโตตั้งอั้งมะโน

ค้นหาหุ้มสามประการจ้าวไหลผ่าน

ความสังหารโลกเลี้ยววนเกี้ยวไสแต่กัน

บทที่ 5

เปรียบคือแสงพระจันทร์เทิงฟ้าเมฆาบังเบียด

เปรียบคือเหมือนนางนากน้อยเป็นแก้วหน่วยมณี

สันติล่อคนชายมาหลอก

อยากเอาหน่วยแก้วลงล่างซี้ฝุ่นไฟ

บทที่ 6

คันสิไสขอให้ไสคือแก้วอย่าเอาคามาแลด

ติดแปดกันแต่น้อยพอเข้าให้เสื่อมเสีย

ผกอี่ตู้เตี้ยๆ ยังได้ไสแกงปลา

หญ้าคาแวนมันสูงให้คอยมุงกันน้ำ

บทที่ 7

แนวหนามของกันฮั่วจั่วควายบ่อให้ผ่าน
บุญเพ็งถามแต่ก็หุน้องเจียงฟิง
เสียงระฆังแถมเสียงฆ้องเสียงกลองแถมเสียงแสง
อู่แอ่งตั้งไว้ถ้ากระบวยน้อยน้อยสिल่องลอย

บทที่ 8

น้ำหยดย้อยหยอสิไล่ตามหลัง
วังบ่อมีคงคาป่าบ่อมีแนวเนื้อ
เกลือบ่อเค็มปานนี้ผีกินกะบ่อจุ่ม
ไผ่บ่อสมอย่าเว้าเขาสีป้อยท่าลง

บทที่ 9

เหลือแต่ว่าลิตัม ระวังติดหมูสาร
นมบ่อคือแกงปลาสิปอนจงลงชวน
บาดท่านางชวนเข้าเตียงนอนซ่อนเสื้อ
ผ่านปานเสื้อฮ้ายๆบ่อเห็นกล้ำว่าแต่เขา

บทที่ 10

พัวดอกเป่าสิไกลเหล่าหนามหัน
กกจวงจันทร์สีห่างไพรไกลด้าว
ยามหนาวไกลยามฮ้อน ดงดอนสิไกลท่ง
ฟ้าฮ้องส่งดังครื้นๆ ลี้มให้ใส่ผู้ได้

บทที่ 11

ผมไทยแถมผมโค้งหลีลงแล้วปกหงอน
ผมจอนหยักโสกว่าไผ่พ้ออยากเล่นน้ำ
เกือกขัดมันสุ่มส่งทรงอังกฤษสุกสอด
กลมออกตลอดเห็นฮอดเพินผู้นั้นเป็นหน้าหน้าหลาย

บทที่ 12

ตีแต่ญี่ซี้รายสุ่มสอดกระโปรงเงิน
หาว่าเขามาเฮ็ดแต่งกลสงหล่อ
บาดท่าของผู้ชายหย่อในกางเกงส่งแข่งๆ
หุดปานหนังจีไว้ปานั้นว่าแต่งาม ว่าแต่งาม เอ้ย

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
(กลอนขึ้น) ไอน้อ ฟ้าเอ๋ยฟ้าสะโดดโด่ ฟ้าย้องสะโดดโด่ง ล่ำลงแล้วไผเด็นอสิเมื่อส่ง ลงไปทุ่งกว้างๆให้ลมหนาวเข้าใส่กันนวนในๆ เอ๋ย	ฟ้าร้อง ล่ำเสร็จแล้วใครนะจะไปส่ง ลงไปในทุ่งกว้างให้ลมพัดเข้าใส่กัน
บทที่ 1 เด็กกะเด็กมาแล้วเสียงแว่วๆสดเจี๊ยบ ระเบียบนับมือตื้อคิ่นเมื่อสิล่วงเกิน ฟ้ามั่นอ้องเย็นๆ สิพาทั้งนาเขิน ฝนป่มาฮวยฮ่าฝนดินกะเลยแห้ง	เวลาเด็กมาถึงเสียงสดเจี๊ยบ นับวันจะตื้อกลับบ้านจะล่วงเกิน ฟ้ามั่นร้องซำๆ จะทิ้งทุ่งนาให้แล้ง ฝนไม่ตกฝนดินกะเลยแห้งแล้ง
บทที่ 2 ใบสะแบงตกลงไปนำลมเป็องแล้วเขิน ซู่เพ็งนางบ่อเว้าพอได้จั่งสิเอา นกเขาเขากินข้าวกินดินกะยังใหญ่ ไก่เขากินข้าวกล้องมอสิเอนสั่งปลา	ใบสะแบงตกลงไปตามแรงลมแล้วปลิวไป แฟนของน้องไม่พูดพอได้จั่งจะเอา นกเขาไม่กินข้าวกินดินก็ยังมีใหญ่ ไก่เล็กกินข้าวกล้องมอเรียกหาปลา
บทที่ 3 กามันขาวคือฝ้ายนกกะยางกลายเป็นกำ ใจคนดำกว่าน้ำไผแล้วสิสองเห็น ควมเว้าเล่นอย่าถือ่ว่าความจริงเด้อแล้วชาย บิงบ่อตันมีขಾಯ่าว่านางเป็นบ้า	กาขาวเหมือนฝ้ายนกกะยางกลายเป็นสีดำ ใจคนดำกว่าน้ำใครจะมองเห็น พูดเล่นอย่าถือเป็นจริงนะพี่ชาย ปลิงยังไม่มีขಾಯ่าว่าน้องเป็นบ้า
บทที่ 4 พรรณนาเป็นกลอนจั่งอนิจจังจั่งบ่อเที่ยง ธาตุสี่เป็นเครื่องไซโตตั้งอั้งมะโน คันทหาห่มสามประการจ้าวไหลผ่าน ความสังหารโลกเลี้ยววนเกี่ยวไผแต่กัน	พรรณนาเป็นกลอนว่าอนิจจังไม่เที่ยงแท้ ธาตุสี่เป็นส่วนประกอบของร่างกาย มีคันทหาสามประการ วนเวียนในความโลก โกรธ หลง
บทที่ 5 เปรียบคือแสงพระจันทร์เทิงฟ้าเมฆาบังเบียด เปรียบคือเหมือนนางนถน้อยเป็นแก้วหน่วยมณี สันตล่อคนชายมาหลอก อยากเอาหน่วยแก้วลงล่างขี่ฝุ่นไฟ	เปรียบเหมือนแสงจันทร์ที่มีเมฆมาบัง เปรียบเหมือนนางเป็นแก้วมณี ผู้ชายก็มาล่อหลอก อยากเอาแก้วลงล่างขี่ฝุ่นไฟ

บทที่ 6 คันสีไซขอให้ไซคือแก้วอย่าเอาความมาแลด คิดแปดกันแต่ละน้อยพอเข้าให้เสื่อมเสีย ผักกูดี้ๆ ยังได้ใส่แกงปลา หญ้าคาแนวมันสูงให้คอยมุงกันน้ำ	ถ้าจะไซขอให้ไซเหมือนแก้วอย่าเอาสีมาทา ติดแปดกันทีละน้อยเพื่อให้เสื่อมเสีย ผักแมงลักต้นดื้อๆ ยังได้ใส่แกงปลา หญ้าคาสูงยังใช้มุงกันน้ำ
บทที่ 7 แนวหนามของกันฮ้างวัวควายบ่อให้ผ่าน บุญเพ็งถามแต่ก็หุ่ร่องเงียงฟัง เสียงระฆังแกมเสียงฆ้องเสียงกลองแกมเสียงแสง อ่องอ่องตั้งไว้ถ้ากระบายน้อยน้อยสีล่องลอย	หนามมีไว้กันร้าววัวควายไม่ให้ผ่าน บุญเพ็งถามแต่ก็หุ่ร่องคอยฟัง เสียงระฆัง ฆ้อง กลองดังเสียงแสง อ่องอ่องตั้งไว้รอกระบายน้อย
บทที่ 8 น้ำหยดย้อยหอยสีไต่ตามหลัง วังบ่อมีคงคาป่าบ่อมีแนวเนื้อ เกลือบ่อเค็มปานนี้ฝีกินกะบ่อจ่อม ไต่บ่อสมอย่าเฝ้าเขาสิบ่อย่าหลาง	น้ำหยดย้อยหอยจะไต่ตามหลัง วังไม่มีน้ำ ป่าไม่มีสัตว์ เกลือไม่เค็ม ปานนี้ฝีกินก็ไม่บ่น ใครไม่สมอย่าพูดเขาจะด่าเอา
บทที่ 9 เหลือแต่ว่าสีดัม ระวังติดหูสาร นัมบ่อคือแกงปลาสิปอนจอลงชวน ขาด่านางชวนเข้าเตียงนอนซ่อนเสื้อ ผ่านปานเสื้อฮ้ายๆบ่อเห็นกล่าวว่าแต่เขา	เหลือเพียงจะดัม ระวังติดหู ไม่เหมือนแกงปลาจะเอาซ่อนดักมากิน ถ้าน้องชวนร่วมเตียงนอน เหมือนเสื้อเก่าไม่เห็นกล่าวว่าเล็ก
บทที่ 10 พัวดอกเป่าสีไกลเหล่าหนามหัน กกจวงจันทร์สีห่างไพรไกลด้าว ยามหนาวไกลยามฮ้อน ดงดอนสีไกลทุ่ง ฟ้าฮ้องส่งดังครื้นๆ สีย็นให้ใส่ผู้ใด	พัวดอกเป่าสีไกลเหล่าหนามหัน ต้นจวงจันทร์จะห่างไพรไปไกล ยามหนาวไกลยามร้อน ดงป่าดอนจะไกลทุ่ง ฟ้าร้องดังครื้นๆ จะย็นร้องให้กับใคร
บทที่ 11 ผมไทยแกมผมโค้งหวีลงแล้วปกหงอน ผมจอนหยักโสกว่าไผ่พ้ออยากเล่นน้ำ เกือกขัดมันสุมส่งทรงอังกฤษสูกสอด กลมออกตลอดเห็นฮอดเพนผู้นั้นเป็นหน้าหน้าหลาย	ผมไทยแกมผมโค้งหวีลงแล้วปกท้ายทอย ผมจอนหยักโสกว่าไผ่ไหนอยากคุยด้วย รองเท้าขัดมันทรงอังกฤษสวยงาม กลมจนเห็นพี เป็นที่หน้าเบื่อน่าย

บทที่ 12 ตั้งแต่ผู้ซื้อรายสุมสอดกระโปรงเงิน หาว่าเขามาเอ็ดแต่งกลลวงล่อ บาดท่าของผู้ชายหย่อในทางเก้งส่งแข่งๆ ทดปานหนึ่งจีไว้ปานนั้นว่าแต่งาม ว่าแต่งาม เอ้ย	ตำหนิแต่ผู้หญิงชี้ให้กระโปรงสั้น หาว่าเขามาแต่งตัวล่อ ทีของผู้ชายอยู่ในทางเก้งรัดๆ ทดเหมือนหนึ่งย่างไฟก็ยิ่งว่างาม
--	---

จังหวะและวรรคกลอนลำเกี่ยวผักอีตู๋

บทที่ 1

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เด็กกะเด็ก	มาแล้ว	เสียงแววๆ	สัจตเจียบ
วรรคที่ 4	ระเบียบนับ	มือตื้อ	คินเมื่อ	สีลวงเกิน

บทที่ 2

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ฟ้ามันฮ้อง	เย็นๆ	สีป่าหัง	นาเงิน
วรรคที่ 2	ฝนบ่มา	ฮวยฮำ	แผ่นดิน	กะเลยแห้ง
วรรคที่ 3	ใบสะแบง	ตกหลัง	ไปนำลม	เปื่องแล้วเงิน
วรรคที่ 4	ซู่เพ็งนาง	บ่อเว้า	พอได้	จั่งสิเอา

บทที่ 3

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	นกเขาเขา	กินข้าว	กินดิน	กะยังใหญ่
วรรคที่ 4	ไก่เขากิน	ข้าวก้อง	มองสิเอิ้น	สั่งปลา

บทที่ 4

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	กามันขาว	คือฝ้าย	นกยางกลาย	เป็นกำ
วรรคที่ 4	ใจคนขำ	กว่าน้ำ	ไผแล้ว	สีส่องเห็น

บทที่ 5

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ควมเว้าเล่น	อย่าถือว่า	ความจริง	เด้อแล้วชาย
วรรคที่ 2	ปิงบ่อทัน	มีขา	อย่าว่านาง	เป็นบ้า

วรรคที่ 3	พรรณนา	เป็นกลอนจั่ง	อนิจจัง	จั่งบ่อเที่ยง
วรรคที่ 4	ธาตุสี่เป็น	เครื่องใช้	โตตั้ง	อั่งมะโน

บทที่ 6

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ตัน	หาหุ้ม	สามประการ	จ้าวไหลผ่าน
วรรคที่ 4	ความสังหาร	โลกเลี้ยว	วนเกี้ยว	ใส่แต่กัน

บทที่ 7

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เปรียบคือแสง	พระจันทร์เหิงฟ้า	เมฆา	บังเบียด
วรรคที่ 4	เปรียบคือเหมือน	นางนาถน้อย	เป็นแก้ว	หน่วยมณี

บทที่ 8

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	สัน	ดิลอ	คนชาย	มาหลอก
วรรคที่ 4	อยากเอา	หน่วยแก้ว	ลงล่าง	ชีฝุ่นไฟ

บทที่ 9

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	คันสีไสขอให้ไส	คือแก้ว	อย่าเอาคาม	มาแลด
วรรคที่ 4	ติดแปดกัน	แต่ละน้อย	พอเข้า	ให้เสื่อมเสีย

บทที่ 10

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ผักอีตู๋	เตี้ยๆ	ยังได้	ใส่แกงปลา
วรรคที่ 2	หญ้าคาแนว	มันสูง	ให้คอยมุง	กันน้ำ
วรรคที่ 3	แนวหนามซ่อม	กันฮั่ว	จั่วควาย	บ่อให้ผ่าน
วรรคที่ 4	บุญเพ็งถาม	แต่ก็	หูน้อง	เงียงฟิง

บทที่ 11

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เสียงระฆัง	แถมเสียงฆ้อง	เสียงกลอง	แถมเสียงแสง
วรรคที่ 4	อู่แอ่งตั้ง	ไว้ถ้า	กระบวนน้อยน้อย	สีล่องลอย

บทที่ 12

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	น้ำ	หยดย้อย	หอยสีใต้	ตามหลัง
วรรคที่ 2	วังบ่อมี	คางคก	ป่าบ่อมี	แนวเนื้อ
วรรคที่ 3	เกลือบ่อเค็ม	ปานนี้	ฝีกิน	กะบ่อจุ่ม
วรรคที่ 4	ไผ่บ่อสม	อย่าเว้า	เขาสีป้อย	ห่าลง

บทที่ 13

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เหลือแต่ว่า	ลิต้ม	ระวังติด	หมูสาร
วรรคที่ 2	นัมบ่อคือ	แกงปลา	สีปอนจง	ลงชวน
วรรคที่ 3	บาดหานาง	ชวนเข้า	เตียงนอน	ซ่อนเสื้อ
วรรคที่ 4	ผ่านปานเสื้อ	ฮ้ายๆ	บ่อเห็นกล้า	วาแต่เขา

บทที่ 14

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	พัว	ดอกเป้า	สีไกลเหล่า	หนามหัน
วรรคที่ 2	กก	จวงจันทร์	สีห่างไพร	ไกลด้าว
วรรคที่ 3	ยามหนาวไกล	ยามฮ้อน	ดงดอน	สีไกลท่ง
วรรคที่ 4	ฟ้าฮ้องส่ง	ดังครื้นๆ	สียินให้	ใส่ผู้ใด

บทที่ 15

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ผมไทยแถม	ผมโค้ง	หวีลง	แล้วปกหงอน
วรรคที่ 4	ผมจอน	หยักโสกไว้	ไฟพ้อ	อยากเล่นน้ำ

บทที่ 16

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เกือกขัดมัน	สมโสัง	ทรงอังกฤษ	สุกสอด
วรรคที่ 4	กลมอดตลอดเห็น สอดเพิน	ผู้้น	เป็นหน้า	หน้ายหลาย

บทที่ 17

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ตีแต่ญิง	ชี้ร้าย	สุ่มสอด	กระโปรงเงิน
วรรคที่ 2	หาว่าเขา	มาเฮ็ด	แต่งกล	ลวงล่อ
วรรคที่ 3	บาดท่าของ	ผู้ชายหย่อ	ในทางเกง	ส่งแข่งๆ
วรรคที่ 4	หุดปานหนัง	จีไว้	ปานนั้น	ว่าแต่งาม

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำเกี้ยวผักอีตู๋

เมียน	หมายถึง	เก็บ
จีไว้	หมายถึง	ย่างไฟไว้
กะบ่ท้อ	หมายถึง	ก็ไม่เท่า
เด็ก	หมายถึง	ดึก
ป่าท่ง	หมายถึง	ทั้งทุ่งนา
ฝนฮั่ว	หมายถึง	ฝนรั่ว
ส่งแข่ง	หมายถึง	ทางเกว้งรัด
หย่อ	หมายถึง	เล็ก
แส่	หมายถึง	ฉาบ
ไผ	หมายถึง	ใคร
เอิ้น	หมายถึง	เรียก
ฮั่ว	หมายถึง	รั่ว
ฮ้อน	หมายถึง	ร้อน
เฮ็ด	หมายถึง	ทำ

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนลำเกี้ยวผักอีตู๋” แบ่งได้เป็น 2 ตอน คือ
ตอนที่ 1 เป็นกลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย
ตอนที่ 2 เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนเจ็ดจำนวน 17 บท บทละ 4 วรรค
ยกเว้นบทที่ 2 มีหนึ่งวรรค บทที่ 1,3,4,6,7,8,9,11,15,16 มีสองวรรค

สรุปเนื้อหากลอนลำเกี้ยวผักอีตู๋

เนื้อหากลอนลำเป็นการบรรยายถึงร่างกายคนเราประกอบด้วยธาตุสี่คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ
มีความเป็นอนิจจังคือความไม่เที่ยงมีต้นเหตุห่อหุ้ม เปรียบเหมือนผักอีตู๋ต้นเล็กๆก็ยิ่งได้ใส่แกงปลา

1.14 กลอนลำทางยาวล่องโขงในขวด

หมอลำบุญเพ็ง ฝัฉิวชัย

ตอนที่ 1 กลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนร่าย

โอรนอ ฟ้าเอ๋ยฟ้าฮ้องฮ่วน คันผู้ใดอยากมวนให้เจ้าป่าเมียมมา
ปามาแล้วบุญเพ็งนางบ่อให้แต่ง
สตางค์แดงน้องบ่อเว้าคันเจ้าแม่นางอยู่ นา เอ๋ย

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนแปด มีทั้งสี่ 9 บท
(เนื้อในกลอน)

บทที่ 1

เด็กพอรตรีชื่อนฟังกลอนสิลำส่ง
ลำล่องมูลล่องโขงหมู่กะลำล่องแล้วโตช้อยบ่ล่องนำ
บุญเพ็งน้องลำทางยาวแล้วผัดญ้าว
โขงของนางบ่ยาวขวดสั้นๆมีน้ำดอกอยู่ใน

บทที่ 2

มีฝาจุกปิดไว้ติดกาวกับกระดาด
ฝัอ่านไปกะพ่อคนเอ็นว่าแม่โขง
เวลาล่องเอาโซดามาแก้มปนกันไว้ในโจก
ริกโจ๊กๆ ลงใส่หั้นจั้งจั้งล่องลง

บทที่ 3

มันจั้งเป็นโขงแท้ไผเห็นกะอยากล่อง
สับเปิดสับไก่อ่างวางไว้ถ้ำล่องแก้ม
เอาลาบจ้วมาแก้มคู่คั่นนาชอยให้ถี่
เพี้ยกับบิซงแจ่วไว้ในถ้วยจั้งล่องปน

บทที่ 4

ล่องลงสองสามกั้งหลงลิวอยากฟ้อนแอ่น
โขงแบนกะล่องได้โขงน้อยกะล่องเป็น
จนเอ็นฟังกอแอ่งโขงไหลแสงบ่อนน้ำไหลแบ่ง
ไม่อยากล่องแอ่งๆโซดาให้ใส่น้อยโขงนั้นให้ใสหลาย

บทที่ 5

ล่องสบายบ่มีแจ้งแสงตานวลเว้ากะมวน
กวนกระเปาแนเล็กน้อยตามเรื่องแม่โขง
ฝัสิงทุนเล่นตามใจให้เลือกล่อง
โขงนี้มีทุกห้องตามเรื่องผู้เฒ่า

บทที่ 6

ความหมายของน้ำฮ้านสำราญดีกว่าโขงใหญ่
ไหลเกาะดอนคือพวกเจ้าแนวเว้าบ่อนบ่อเห็น
อันมันเป็นโขงแท้มีมาอยู่ในขวด
ล่องสะดวงยามมือแลงมือเข้ากินเข้ากะล่องน้ำ

บทที่ 7

ผู้ชายพาห้ายอนนอนนำดินยอนน้ำโขงทั้ง
เสียงกะดังใจกะกล้าเวลาเจ้าล่องโขง
ไผ่ประสงค์ชมซ้อนแสงไปบ่เข้าท่า
ให้หาชมใกล้ๆ โขงบ้านด่านหมู่เฮา

บทที่ 8

เอาโขงหยั่งมาเว้าลือคือโขงอยู่ในขวด
ต้มไก่ลงเรียบริ่อยแบ่งไว้แจ่วบักนาว
เข้าขาวๆกำลังฮ้อนทอนมากับต้มไก่
โขงขวดใหญ่ตั้งไว้ข้างโซดาค่างเข้าตีกัน

บทที่ 9

ส่วนทางโจกนั้นกะตั้งเฮียงอยู่อย่าเอาหนี
นางว่าเกินมันดีลือล่องโขงแนวนี้
ล่องพอดิยามกินเข้าให้เอาโขงลงล่อง
ชดน้ำแกงสีฮ้อนๆ ลงแก้วบาดล่องโขง
กลอนลง
ย่านแต่เอ็นในช่องหัวคันโงปานงูเห่า
ล่องมือแลงมือเข้าเดือจ้าวแห่งม่วนหลาย คุณนายเอ้ย

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
(กลอนขึ้น) โอนอ ฟ้าเอ้ยฟ้าย้องฮ่วน คันผู้โตอยากมวนให้เจ้าป่าเมียมา ปามาแล้วบุญเพ็งนางบ่อให้แต่ง สตาจค์แดงน้องบ่อเว้าคันเจ้าแม่นางอยู่ นา เอ้ย	ฟ้าเอ้ยฟ้าร้อง ใครอยากสนุกให้ไปเลิกกับเมีย เลิกมาแล้วบุญเพ็งนางไม่ให้มาแต่ง เงินสตาจค์แดงน้องไม่พูดถ้านางยังอยู่
บทที่ 1 เด็กพอรাত্রีซ่อนฟังกลอนสิล่ำส่ง ล่ำล่องมูลล่องโขงหมู่กะล่ำล่องแล้วโตข่อยบ่ล่องน้ำ	ติกมาฟังเสียงล่ำกลอนจะล่ำส่ง ล่ำล่องมูลล่องโขงเพื่อนก็ล่ำแล้วฉันคงไม่ล่ำอีก

บทที่ 2 บุญเพ็งน้องลำทางยาวแล้วผัดญ้าว โงงของนางบ่ยาวชวดสั้นๆมีน้ำดอกอยู่ใน	บุญเพ็งจะลำทางยาวแล้วเข้าจ้งหะญ้าว โงงของนางบ่ยาวชวดสั้นๆมีน้ำอยู่ข้างใน
บทที่ 3 มีผาจุกปิดไว้ติดกาวกับกระดาศ ไผอ่านไปกะพ่อคนเอ็นว่าแม่โงง บทที่ 4 เวลาล่องเอาโชดามาแก้มปนกันไว้ในโจก รินโจ๊กๆ ลงใส่หั้นจ้งชั้นล่องลง	มีผาจุกปิดไว้ติดกาวกับกระดาศ ใครอ่านไปจะรู้คนเรียกว่าแม่โงง เวลาล่องเอาโชดามารินใส่ไว้ในแก้ว รินลงใส่แก้วจึงเป็นการล่องลง
บทที่ 5 มันจ้งเป็นโงงแท้ไผเห็นกะอยาล่อง สับเบ็ดสับไก่อ่างวางไว้ถาล่องแก้ม บทที่ 6 เอาลาบวัวมาแก้มคุคั่นนาชอยให้ถี่ เพี้ยกับบิซงแจ่วไว้ในด้วยจ้งล่องปน	มันจ้งเป็นโงงแท้ใครเห็นก็อยาล่อง สับเบ็ดสับไก่อ่างวางไว้ล่องกับแก้ม เอาลาบวัวมาแก้มคุคั่นนาชอยให้เล็กๆ เพี้ยกับบิซงกับแจ่วไว้ในด้วยจ้งล่องปน
บทที่ 7 ล่องลงสองสามก้งหลงลิวอยากพ้อนแอ่น โงงแบนกะล่องได้โงงน้อยกะล่องเป็น บทที่ 8 จนเอ็นพึงคอแฮงโงงไหลแฮงบ่อนน้ำไหลแบ่ง ไผอยากล่องแฮงๆโชดาให้ใส่โงงน้อยนั้นให้ใส่หลาย	ล่องลงสองสามแก้วหลงก็อยากพ้อน โงงแบนก็ล่องได้โงงน้อยก็ล่องเป็น จนเอ็นคอแฮงโงงไหลแรงตรงน้ำไหลแบ่ง ใครอยากล่องแฮงๆให้ใส่โชดาน้อยๆโงงนั้นให้ใส่ มากๆ
บทที่ 9 ล่องสบายบ่มีแจ้งแสงตานวลเว้ากะมาน กวนกระเป่าเงินเล็กน้อยตามเรื่องแม่โงง บทที่ 10 ไผลลงทุนเล่นตามใจให้เล็กล่อง โงงนี้มีทุกห้องตามเรื่องผู้เผิ่นชาย	ล่องสบายไม่มีแจ้งแสงตานวลคุยกก็สนุก กวนกระเป่าเงินเล็กน้อยตามเรื่องแม่โงง ใครจะลงทุนเล่นตามใจให้เล็กล่อง โงงนี้มีทุกห้องตามเรื่องของคนชาย
บทที่ 11 ความหมายโงงนำฮ้านสำราญติกว่าโงงใหญ่ ไหลเกาะดอนคือพวกเจ้าแนวเว้าบ่อนบ่อเห็น บทที่ 12 อันมันเป็นโงงแท้มีมาอยู่ในชวด	ความหมายโงงตามร้านสำราญติกว่าโงงใหญ่ ไหลเกาะดอนคือพวกเจ้าพูดไปก็ไม่เห็น มันเป็นโงงแท้แต่อยู่ในชวด

ล่องสะดวกยามมือแลงมือเข้ากินเข้ากะล่องนำ	ล่องสะดวกเวลาเย็นเวลาเข้ากินข้าวก็ล่องได้
บทที่ 13 ผู้ชายพาย้ายนอนนอนนำดินย่อนน้ำโขงทั้ง เสียงกะดังใจกะกล้าเวลาเจ้าล่องโขง บทที่ 14 ไผประสงค์ชมซ้อนแสงไปบ่เข้าท่า ให้หาชมใกล้ๆ โขงบ้านด่านหมู่เฮา	ผู้ชายเปลือยกายนอนกับดินเพราะน้ำโขง เสียงก็ดังใจก็กล้าเวลาเจ้าล่องโขง ใครประสงค์ล่องแสงไปบ่เข้าท่า ให้หาใกล้ๆ แม่น้ำโขงบ้านเรา
บทที่ 15 เอาโขงหยั่งมาเว้าลือคือโขงอยู่ในขวด ต้มไก่ล่องเรียบร้อยแปงไว้แจ่วบักนาว บทที่ 16 เข้าขาวๆกำลังฮ้อนทอนมากับต้มไก่ โขงขวดใหญ่ตั้งไว้ข้างโซดาค้างเข้าต้มกัน	เอาโขงอะไรมาพูดคงไม่เหมือนโขงอยู่ในขวด ต้มไก่เรียบร้อยเตรียมไว้แจ่วมะนาว เข้าขาวๆกำลังร้อนยอกมากับต้มไก่ โขงขวดใหญ่ตั้งไว้ข้างโซดากินนำกัน
บทที่ 17 ส่วนทางโจกนั้นกะตั้งเสียงอยู่อย่าเอาหนี นางว่าเกินมันดีล่องโขงแบบนี้ ล่องพอดิยามกินเข้าให้เอาโขงลงล่อง ชดน้ำแกงสีฮ้อนๆ ลงแก้วบาดล่องโขง บทที่ 18 ย่านแต่เอ็นในช่องหัวคั่นโง่งปานงูเห่า ล่องมือแลงมือเข้าเดือจ้าวแหงม่วนหลาย คุณนายเอ๊ย	ส่วนแก้วนันก็ตั้งเรียงอยู่อย่าเอาหนี น้องว่าเกินมันดีจะล่องโขงแบบนี้ ล่องพอดิยามกินข้าวให้เอาโขงลงล่อง ชดน้ำแกงสีร้อนๆ ลงแก้วเวลาล่องโขง กลัวแต่เอ็นในทางเหงหัวเหมือนงูเห่า ล่องตอนเย็นเข้าณะที่สนุกมาก คุณนายเอ๊ย

จังหวะและวรรคของกลอนล่องโขงในขวด

บทที่ 1

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เด็กพอร่า	ตรีช่อน	ฟังกลอน	สิลำส่ง
วรรคที่ 4	ล่ำล่องมูลล่องโขง	หมู่กะล่ำล่องแล้ว	โตช้อย	ปล่องนำ

บทที่ 2

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	บุญ	เพ็งน้อง	ล่ำทางยาว	แล้วผัดญ้าว
วรรคที่ 4	โขงของนาง	บ่ยาวขวดสั้นๆ	มีน้ำดอก	อยู่ใน

บทที่ 3

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	มีฝาจุก	ปิดไว้	ติดกาว	กับกระดาด
วรรคที่ 4	ไผ่อ่านไป	กะพ้อ	คนเ็น	ว่าแม่โขง

บทที่ 4

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เวลาส่อง	เอาโซดามาแก้ม	ปนกันไว้	ในโจก
วรรคที่ 4	รินจึกๆ	ลงใส่หั้น	จั้งขึ้น	ล่องลง

บทที่ 5

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	มันจั้งเป็น	โขงแท้	ไผเห็น	กะอยากล่อง
วรรคที่ 4	สับเปิด	สับไก่อ่าง	วางไว้	ถ้ำล่องแก้ม

บทที่ 6

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เอาลาบจัว	มาแก้ม	คุคันนา	ขอยให้ถี้
วรรคที่ 4	เพี้ยกับบี	ซงแจ่วไว้	ในถั่วย	จั้งล่องปน

บทที่ 7

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ล่องลงสอง	สามกั้ง	หลงลิ่ว	อยากฟ้อนแอ่น
วรรคที่ 4	โขงแบน	กะล่องได้	โขงน้อย	กะล่องเป็น

บทที่ 8

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	จนเ็นฟังกอแอ่ง	โขงไหลแอ่ง	บ่อนน้ำ	ไหลแบ่ง
วรรคที่ 4	ไผอยากล่องแอ่งๆ	โซดาให้ใส่น้อย	โขงนั้น	ให้ใสหลาย

บทที่ 9

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ล่องสบาย	บ่มีแจ้ง	แสงตานวล	เว้ากะมวน
วรรคที่ 4	กวนกระเป่า	แนเล็กน้อย	ตามเรื่อง	แม่โขง

บทที่ 10

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ไผ่สียง	ทუნเล่น	ตามใจ	ให้เลือกหล่อ
วรรคที่ 4	โขงนี้มี	ทุกห้อง	ตามเรื่อง	ผู้เผินขาย

บทที่ 11

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ความหมายโขง	นำฮ้าน	สำราญดี	กว่าโขงใหญ่
วรรคที่ 4	ไหลเกาะดอน	คือพวกเจ้า	แนวเว้า	บ่อนบ่อเห็น

บทที่ 12

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	อันมันเป็น	โขงแท้	มีมา	อยู่ในขวด
วรรคที่ 4	ล่องสะดวก ยามมือแลง	มือเข้า	กินเข้า	กะล่องนำ

บทที่ 13

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ผู้ชาย	ป่าห้า	ย่อนนอน นาดิน	ย่อนน้ำโขงทั้ง
วรรคที่ 4	เสียงกะดัง	ใจกะกล้า	เวลาเจ้า	ล่องโขง

บทที่ 14

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ไผ่ประสงค์	ชมซ้อน	แสงไป	บ่เข้าท่า
วรรคที่ 4	ให้หาชม	ใกล้ๆ	โขงบ้าน	ด่านหมู่เฮา

บทที่ 15

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เอาโขงหยัง	มาเว้า	สือโขง	อยู่ในขวด
วรรคที่ 4	ต้มไก่ลง	เรียบร้อย	แบ่งไว้	แจ่วบักนาว

บทที่ 16

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เข้าหาฯ	กำลังฮ้อน	ทอนมา	กับต้มไก่
วรรคที่ 4	ขงขวดใหญ่	ตั้งไว้ข้าง	โซดาค้าง	เข้าต้มกัน

บทที่ 17

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ส่วนทางโจก	นั้นกะตั้ง	เฮียงอยู่	อย่าเอาหนี
วรรคที่ 2	นางว่าเกิน	มันดี	สिल่องโขง	แนวนี
วรรคที่ 3	ล่องพอดี	ยามกินเข้า	ให้เอาโขง	ลงล่อง
วรรคที่ 4	ชดน้ำแกง	สีฮ้อนฯ	ลงแก้ว	บาดล่องโขง

บทที่ 18

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ย่านแต่เอ็น	ในซ่ง	หัวคันโงง	ปานงูเห่า
วรรคที่ 2	ล่องมือแลง	มือเข้า	เดื่อจ้าว	เหมง่วนหลาย

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำล่องโขงในขวต

แซ่ว	หมายถึง	ฟัน
โจก	หมายถึง	แก้ว
ต้ม	หมายถึง	เพิ่ม
ดน	หมายถึง	นาน
เด็ก	หมายถึง	ตึก
ซูมื่อ	หมายถึง	ทุกวัน
คอแอ้ง	หมายถึง	คอแห้ง
บ่อเดือด	หมายถึง	ไม่เดือด
ย่าน	หมายถึง	กลัว
หมากหม่วง	หมายถึง	มะม่วง
ในซ่ง	หมายถึง	ในทางแกง
เว้า	หมายถึง	พูด
เอ็น	หมายถึง	เรียก
ป้าห้า	หมายถึง	เปลือยกาย
ฮ้อน	หมายถึง	ร้อน

เฮียง หมายถึง เรียง
ฮ้าน หมายถึง ร้าน

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนลำล่องโขงในเขต” แบ่งได้เป็น 2 ตอน คือ
ตอนที่ 2 เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนแปด จำนวน 18 บท บทละสองวรรค
ยกเว้นบทที่ 17 มีสี่วรรค

สรุปเนื้อหากลอนลำล่องโขงในเขต

เนื้อหากลอนลำเป็นการบรรยายถึงการดื่มเหล้าที่ชื่อแม่โขง ไม่ต้องไปไกลถึงแม่น้ำโขงก็ได้
เห็นแม่โขงที่อยู่ในเขต กินแล้วใจกล้าไม่กลัวใคร

1.15 กลอนลำยาวสังลาตอนเช้า

หมอลำเคน ดาเหลา

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนแปด มีทั้งสั้น 14 บท
(เนื้อในกลอน)

บทที่ 1

พอเมื่อถึงบทนั้นสีกุลกันพราจาก
ลำบากแต่แต่อายพายพิลห้วง

บทที่ 2

ถึงดาววันขึ้นสายมาแจ้งจึงซึ่ง
ต่างคนโดนจากตั้งสืลาฮ้านควงผาม

บทที่ 3

ตามหนทางเมื่อบ้านไกลกันตื่นคนเหล่า
ความเก่าเคยสั่งไว้ไผ่นั้นให้หมั้นจำ

บทที่ 4

ความเฮาลำเป็นของหมั้นตางเงินทองทางน้องและทางพี่
ทอได้ปีให้คะนิงสั่งหมั้นกันไว้อย่าสุไล

บทที่ 5

น้องกะไปหวังๆ หันหลังมาเบื่องป็น
พี่กะไปกินๆ กินข้าวหนมและข้าวต้มพอแล้วต้องอวยพร

บทที่ 6

ให้เจ้าเมื่อตีถ่อนนอนสองป้อมข้างเสื้อ
อยู่เมื่อเด็กลูกเข้าพาเข้าแต่งสู่วัว

บทที่ 7

กินแกงจืดอย่าลืมปลาขาวกั้งเดือนนาง
บาดผาดท่าง ลำไส้ผะส่าง

บทที่ 8

ให้เจ้าคิดฮอดอ้ายงานหน้าห่าบ่อเห็น

เป็นคือเป็นเห็นสิดายนำน้องบ่คองคนพอกันอุ่น

บทที่ 9

จุ่นฟุ่นสองฝ่ายแกำคือเจี้ยกระดาชเพลาด

คันไค่มือต้อยฮอยยุ่งแล้วสาگون

บทที่ 10

คือสิบ่เตือร่อนใจพีหลดวีวอน

บทที่ 11

ลามาเขี้ยวคือขอนแก่นเว้าซือๆ

มือบ่ตันให้หล่าสี หนีไกลกันไปแล้วแอเวลาขาดกะจาด

บทที่ 12

ยากอีหยังกะด้อพอให้อำพระทัย

อุกหัวใจมาเป็นบุ่มไผกุ่มจั้งบ่ออยู่

บทที่ 13

ปลาบู่เห็นบวบน้ำกำจ้ายเฮ็ดจั้งได้

ไผบ่มีง้อนคอนๆมันกะหล่อน

บทที่ 14

อดสงสารพีแนถ่อนขอซอนไต่ง่าขาม

บทที่ 15

ยามได้กินข้าวน้ำจั้งได้ไต่ฮ่วมนอ

บทที่ 16

ขอขันยาสาพาไต่อยู่นำกันร่วม

ความหิวหวานกันนั้นชุนมือกันมาจ้ำแจ่ว

บทที่ 17

เผ็ดเค็มจางโมมเข้าข้าวแล้วกลืนม้วนด่วนใส่ฟุง

ลูงอวอามาคอยถ่อยยากฟังล้าเอ็นมาจั้น

บทที่ 18

น้องว่ากินคนๆสองคนเฮาคอยจ้ำคำข้าวอย่าใหญ่หลาย

พีกะบายค่าน้อยกลืนลงคอคือน้องว่า

บทที่ 19

บาดห่าเมื่อฮอดแล้วกะนิงอ้ายแนบ่อนอ

บทที่ 20

ขัดคอปานกินกำขวงทางปานซ้างแลน

บทที่ 21

เฮ็ดจั้งได้จั้งสิแมนเฮ็ดจั้งได้สิถูกต่องพะนางน้องย่านแต่หลง

ได้กินมันแกวบ่อย่าสิลืมนั่งเดอ

น้องบ่อนเคยกันได้กินตำหมากโดน

บทที่ 22

อย่าสืมหมากรก้วยทะนีอายบ่อนกายเครือ
รักษาโนนนาเฮื้อแปลงดีๆไว้ถ้าพี่

บทที่ 23

แมงหมีแห่งตอมดูแมงวันแห่งบ่อฮ้อย่านฮูชีลวงใส่ที่
ของดีๆอยู่นำอายพายไปน้ำคือปลาดำมหักกลั่น

บทที่ 24

ว่าสิพันเหล่าเฮื้อเครือห่วยส่วยพระนาง
วางคราวเดียวผัดจับไว้กลางคีนมันผัดกำใจ

บทที่ 25

ขาดใจคิดฮอดน้องคราวนี้หมูสีหยัน
ของสำคัญอยู่นาน้องสองอันนั้นละห้วง

บทที่ 26

หนึ่งบ่วงหอยกิบก็สองต้นหมากส้มโอ
ฮานางโงเมื่อบ้านนอนชานเขาสิต้อยหอยกิบก็หน่วยแหล่

บทที่ 27

เขาสีก่กบงั้เอาในก้อยใส่ผดแดง
ยามมือแลลงเงินฝ้ายปลายชานบ่อนได้หม่อ

บทที่ 28

ห่อดินลีนให้เรียบร้อยคอยอายหมิ่นระวัง
ไปหลังอย่าลืมห้นำไปนาอย่าลืมหไ
ฮาฟิได้ไปมีเงินเดือนร้อนๆ
ลืซื้อหมากกอกกล่อนมาต้อนหน่วยท่อนแซน เด้อแฟนเฮ้ย

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
บทที่ 1 พอเมื่อถึงบทนั้นสิไกลกันพรากจาก ลำบากแต่แต่อายพายพิสีห้วง ถึงตะวันขึ้นสายมาแจ้งจึงชี้ ต่างคนโดนจากตั้งสิลาฮ้านควงผาม	ถึงบจะต้องพรากไกลจากกัน ลำบากมากแต่พื้จะห้วง ตะวันขึ้นแล้วสายมาสว่าง ต่างคนลงจากร้าน

บทที่ 2 ตามหนทางเมื่อบ้านไกลกันต้นคนเหล่า ความเก่าเคยสั่งไว้ผืนนั้นให้หมั่นจำ ควมเฮล้าเป็นของหมั่นตางเงินทองทางน้องและทางพี่ ทอได้ปีให้คะนิงสั่งหมั่นกันไว้อย่าสไล	ตามหนทางกลับบ้านไกลกัน เคยสั่งคำไว้ ใครคนนั้นให้หมั่นจดจำ กลอนลำของเราเป็นสิ่งมั่นคง เหมือนเงินทองของน้องและของพี่ ก็ปีให้ฟังไว้อย่าลืม
บทที่ 3 น้องกะไปหวังๆ หันหลังมาเบื่องปิ่น พี่กะไปกินๆ กินข้าวหนมและข้าวต้มพอแล้วต้องอวยพร ให้เจ้าเมื่อดีถ่อนนอนสองป้องข้างเสื้อ สู่มือเด็กลูกเข้าพาเข้าแต่งสู่วัว	น้องจะไปแล้วหันหลังมาดูพี่ พี่ก็ไปกินขนมและข้าวต้มพอแล้วต้องอวยพร ให้ท่านกลับบ้านปลอดภัยนอนสองป้องข้างเสื้อ รู้สึกตัวตอนเข้าหาข้าวให้สามีกิน
บทที่ 4 กินแกงจัวอย่าลืมลาคาขาวกั้งเดื่อนาง บาดผาดห่าง ลำไส้ผะกระส่าง ให้เจ้าคิดฮอดอ้ายงานหน้าห้าบ่อเห็น เป็นคือเป็นเห็นลิตายนำน้องบ่อดคงทนพอกันอุ่น	กินแกงเนื้ออย่าลืมลาคาขาวกั้งนะน้อง เวลาห่างกัน ลำไส้ใครก็ข้าง ให้เจ้าคิดถึงพี่งานหน้าอาจไม่เห็น เห็นจะตายเพราะน้องคงอยู่ไม่นาน
บทที่ 5 จุ่นพุ่นสองฝ้ายแก้มคือเจี้ยกระดาศเพลาด คันไ้มือต้อยฮอยย่งแล้วสาگون คือลือบ่เดือดร้อนใจพี่หลดวือน ลามาเขี้ยวคือขอนแก่นว่าซือๆ	จุ่นพุ่นสองฝ้ายแก้มคือเศษกระดาศ ถ้าได้เอามือจับรอยย่งก่อน คงไม่เดือดร้อนใจพี่หลดวือน ลามาเขี้ยวคือขอนแก่นพูดเฉยๆ
บทที่ 6 มือบ่ตันให้หล่าสี หนีไกลกันไปแล้วแฉวลาชาดกะจาด ยากอีหยังกะด้อพอให้อำพระทัย อุกหัวโงมาเป็นปู้มไผกุ่มจั้งบ่ออยู่ ปลาบู่เห็นบวกน้ำกำจ้ายเฮ็ดจั้งได้	มือไม่ตันให้น้องสัมผัส หนีไกลกันไปแล้วไปรับ จะยากอะไรนักพอให้สนใจ หนักใจมากใครมาปลอบก็ไม่ได้ ปลาบู่เห็นแองน้ำเล็กๆทำอย่างไร
บทที่ 7 ไผบ่มีจ้อนคอนๆมันกะหล่อน อดสงสารที่แนถ่อนขอซอนไต่ง่าขาม ยามได้กินข้าวน้ำจั้งได้ไต่ฮ่วมนอ ขอขันยาสลาพุไต่อยู่นากันร่วม	ใครไม่มีจ้อนคอนๆมันก็หลุด สงสารที่หน้อยขออยู่ไกลน้อง ยามได้กินข้าวน้ำจั้งได้ร่วมกัน ขอขันยาสลาพุไต่อยู่ด้วยกัน

บทที่ 8 ความหิวขวานกันนั้นชูมือกันมาจำแจ้ว เผ็ดเค็มจางโมมเข้าข้าวแล้วกลืนมันด่วนใส่พุง ลุงอาวอมากอยถ่าอยากฟังลำเอินมาจัน น้องว่ากินคนๆสองคนเฮาคอยจำคำข้าวอย่าใหญ่หลาย	หัวเราะเยาะกันจับมือกันมาจำแจ้ว เผ็ดเค็มจางกินข้าวแล้วกลืนใส่ท้อง ลุงอาวอมากอยฟังลำ น้องว่ากินนานๆสองคนเรากินข้าวอย่ากินจุ
บทที่ 9 พี่กะบายค่าน้อยกลืนลงคอคือน้องว่า บาดท่าเมื่อสอดแล้วคะนิงอ้ายแนบ่อนอ ขัดคอปานกินก้างขวางทางปานข้างแลน เฮ็ดจั่งได้จั่งสิแมนเฮ็ดจั่งได้สิถูกต้องพะนางน้องย่านแต่หลง	พี่กินค่าน้อยกลืนลงคอเหมือนน้องบอก เวลากลับแล้วคิดถึงพี่หรือปล่าวนะ ขัดคอเหมือนกินก้างขวางทางเหมือนข้างวัง ทำอย่างไรจึงจะถูก น้องกลัวแต่หลง

คำกลอน	ความหมาย
บทที่ 10 ได้กินมันแกวป๋องอย่าสิลิ้มมันดงเดอ น้องบ่อนเคยกันได้กินตำหมากโตน อย่าสิลิ้มหมากกล้วยทะนึ่งอ้ายบ่อนกายเครือ รักษานอนนาเฮื้อแปลงดีๆไว้ถ้าพี่	ได้กินมันแกวอย่าลิ้มมันดง ที่เคยชุดได้ กินตำผัก อย่าลิ้มกล้วยตานี ตรงที่พี่เดินผ่านเครือ รักษาที่แปลงดีๆไว้รอพี่
บทที่ 11 แมลงหมีเียงตอมดู่แมลงวันแหงบ่อฮู้ย่านฮูชี้ล่งใส่ที่ ของดีๆอยู่น้ำอ้ายพายไปน้ำคือพรวดำหมักกลั่น ว่าสิพันเหล้าเฮื้อเครือหม่วยส่วยพระนาง วางคราวเดียวผัดจับไว้กลางคื่นมันผัดกำใจ	แมลงหวี่เียงตอมบ่อยแมลงวันยังไม่รู้ ของดีๆอยู่กับพี่พายไปน้ำคือพรวดำหมัก ว่าจะพันเหล้าเครือน้อง วางเดียวเดียวจับไว้กลางคื่นกลับโตขึ้น
บทที่ 12 ขาดใจคิดฮอดน้องคราวนี้หมู่สิหยัน ของสำคัญอยู่น้ำน้องสองอันนั้นละห้วง หนึ่งบ่วงหอยก๊ีบก็สองตันหมากส้มโอ ฮานางโง่เมื่อบ้านนอนซานเขาสิต้อยหอยก๊ีบก็หน่วยแหล่	โง่คิดถึงน้องคราวนี้เพื่อนจะถูก ของสำคัญอยู่กับน้องสองอันนั้นละห้วง หนึ่งบ่วงหอยก๊ีบก็สองตันส้มโอ เผื่อน้องกลับบ้านนอนนอกซานเขาจะต้อย หอยดำ
บทที่ 13 เขาสิแก่ก่าบโง่เอาในก้อยใส่หมัดแดง ยามมือแลงลงเข็นฝ้ายปลายซานบ่อนได้หม่อ ห่อตื้นสิ้นให้เรียบร้อยคอยอ้ายหมิ่นระวัง	เขาจะจืดมาก้อยใส่ไข่มดแดง ยามเย็นลงเข็นฝ้ายปลายซานตรงไหนเหมาะ เก็บตื้นขึ้นให้เรียบร้อยเก็บเนื้อเก็บตัวรอพี่

ไปหลังอย่าลืมหน้าไปนาอย่าลืมไฮ้	ไปหลังอย่าลืมหน้าไปนาอย่าลืมไร่
บทที่ 14 ถ้าพี่ได้ไปมีเงินเดือนร้อนๆ ลืซื้อหมากกอกกล่อนมาต้อนหน่วยท่อนแซน เต้อแฟนเอ้ย	ถ้าพี่ได้เงินเดือนร้อนๆ จะซื้อหมากกอกกล่อนมาฝากลูกเท่าแซน นะแฟนเอ้ย

จังหวัดและวรรณคดีกลอนสี่ลาตอนเช้า

บทที่ 1

จังหวัดที่	1	2	3	4
วรรณคดี 3	พอเมื่อถึง	บทนั้น	สีไกลกัน	พราจาก
วรรณคดี 4	ลำบากได้	แต่อาย	พายพี	สีหังหา

บทที่ 2

จังหวัดที่	1	2	3	4
วรรณคดี 3	ถึงตา	วันขึ้น	สายมา	แจ้งจิงปิง
วรรณคดี 4	ต่างคนโดน	จากตั้ง	สีลาฮ้าน	ควงผาม

บทที่ 3

จังหวัดที่	1	2	3	4
วรรณคดี 3	ตามหนทาง	เมื่อบ้าน	ไกลกัน	ต้นคนเหล่า
วรรณคดี 4	ความเก่าเคย	สั่งไว้	ไผ่นั่น	ให้หมั่นจำ

บทที่ 4

จังหวัดที่	1	2	3	4
วรรณคดี 3	ความเฮล้าเป็นของหมั่น	ตางเงินทอง	ทางน้อง	และทางพี
วรรณคดี 4	ทอได้ปีให้คะนิง	สั่งหมั่น	กันไว้	อย่าสุไล

บทที่ 5

จังหวัดที่	1	2	3	4
วรรณคดี 3	น้องกะไป	หวังๆ	หันหลัง	มาเบื่องปิ่น
วรรณคดี 4	พี่กะไปกินๆ กินข้าวหนม	และข้าวต้ม	พอแล้ว	ต้องอวยพร

บทที่ 6

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ให้เจ้าเมื่อ	ดีถ่อน	นอนสอง	ป้องข้างเสือ
วรรคที่ 4	ฮู้เมื่อเด็ก	ลูกเข้า	พาเข้า	แต่งสู่วัว

บทที่ 7

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	กินแกงจืด	อย่าลืมปลาชุกัง	เดือนาง	บาดผาดห่าง
วรรคที่ 4	ล่าใส่ไผ่กะล่าง	ให้เจ้าคิดฮอดฮ้าย	งานหน้า	ห้าบ่อเห็น

บทที่ 8

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เป็นคือเป็น	เห็นสิดายน้านอง	บ่อคองตน	พอกันอ่อน
วรรคที่ 4	จุ่นพุ่นสอง	ฝ่ายแก้ม	คือเจ้าย	กระดาษเพลา

บทที่ 9

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	คันไค่มือ	ด้อยฮอย	ยู่แล้ว	สากอน
วรรคที่ 4	คือสิบ่อ	เดือดร้อน	ใจพี่หลด	วูออน

บทที่ 10

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ลามาเขี้ยว	คือขอนแก่น	น้ำกัน	เว้าซือๆ

บทที่ 11

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	มือบ่อตันให้หล่า	สินนี้ไกลกันไปแล้ว	แอวลา	ขาดกะจาด
วรรคที่ 4	ยากอีหยัง	กะด้อ	พอให้	ฮ้ายพระทัย

บทที่ 12

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	อุกหัวใจ	มาเป็นปุม	ไผ่กุ่ม	จั้งบ่ออยู่
วรรคที่ 4	ปลาบู่เห็น	บวบน้ำ	ค้ำจ้าย	เฮ็ดจั่งได้

บทที่ 13

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 3	ไผ่บ่อ	มีง่อน	คอนๆ	มันกะหล่อน
พรรคที่ 4	อดสงสาร	พี้นถ่อน	ขอซอน	ไต่จ่าขาม

บทที่ 14

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 4	ยามได้กิน	ข้าวน้ำ	จั้งได้	ได้ฮ่วมนอ

บทที่ 15

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 3	ขอขันยา	สลาพุ	ไต่อยู่	นำกันร่วม

บทที่ 16

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 3	ความห้าวหวาน	กันนั้น	ซุนมือกัน	มาจ้ำแจ้ว
พรรคที่ 4	เผ็ดเค็มจาง	โมมเข้าข้าว	แล้วกลืนม้วน	ด่วนใส่พุง

บทที่ 17

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 3	ลุงอาวอ	มากอยถ่า	อยากฟังลำ	เอิ่นมาจั้น
พรรคที่ 4	น้องว่ากินตนาสองคนเฮ	คอยจ้ำ	คำข้าว	อย่าใหญ่หลาย

บทที่ 18

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 3	พีทะบาย	ค่าน้อย	กลืนลงคอ	คือน้องว่า
พรรคที่ 4	บาดท่าเมื่อ	ฮอดแล้ว	คะนิงอ้าย	แนบ่อนอ

บทที่ 19

จังหวัดที่	1	2	3	4
พรรคที่ 3	ขัดคอปาน	กินกำง	ขวางทาง	ปานข้างแลน
พรรคที่ 4	เฮ็ดจั้งได้จั้งสิแมน	เฮ็ดจั้งได้สิถูกตอง	พะนางน้อง	ย่านแต่หลง

บทที่ 20

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ได้กินมัน	แกว่งใหญ่	อย่าล่ายลิ้ม	มันดง
วรรคที่ 3	น้องบ่อนเคย	กันได้	กินตำ	หมากโตน
วรรคที่ 4	อย่าสลิ้ม	หมากกล้วย	ทะน้าย	บ่อนกายเครือ

บทที่ 21

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	รักษาโนน	นาเอื้อ	แปลงดี	ไว้ถ้าพี่
วรรคที่ 4	แมงหมี่แห่งตอมดู	แมงวันแห่งบ่อฮู้	ย่านฮูฮู้	ล่องใส่หี

บทที่ 22

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ของดีๆอยู่น้าอาย	พายไปน้ำ	คือพล้าด้าม	หักกลั่น
วรรคที่ 4	ว่าลิพัน	เหล่าเอื้อ	เครือหม่วย	ส่วยพระนาง

บทที่ 23

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	วางคราวเดียว	ผัดจับไว้	กลางคื่นมัน	ผัดกำโจ
วรรคที่ 4	ขาดโง่	คิดฮอดน้อง	คราวนี้	หมู่สียัน

บทที่ 24

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ของสำคัญ	อยู่นาน้อง	สองอัน	นั้นละห่วง
วรรคที่ 4	หนึ่งบ่วงหอย	ก๊ีบก๊ีบ	สองตัน	หมากส้มโอ

บทที่ 25

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ฮานางโง	เมื่อบ้าน	นอนซาน	เขาสิต้อย
วรรคที่ 4	หอยก๊ีบที่หน่วยแหล่	เขาสิแก่กาบไ้	เอาในก้อย	ใส่มัดแดง

บทที่ 26

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ยามมือแลง	ลงเซ็นฝ้าย	ปลายชาน	บ่อนได้หม่อ
วรรคที่ 4	ห่อตีนสั้น	ให้เรียบร้อย	คอยอ้าย	หมิ่นระวัง

บทที่ 27

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ไปหลัง	อย่าลืมน้ำ	ไปนา	อย่าลืมหั
วรรคที่ 4	ฮาพิได้ไป	มีเงินเดือนร้อนร้อน	ลีซื่อหมากกอกหล่อน	มาต่อนหน่วยท่อนแขน

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำสังลาตอนเช้า

แซ่ว	หมายถึง ฟัน
คำจ้าย	หมายถึง ไว้ท่า
โจก	หมายถึง แก้ว
ตีม	หมายถึง เพิ่ม
โมม	หมายถึง กิน
เด็ก	หมายถึง ดึก
ชุมมือ	หมายถึง ทุกวัน
ต้อน	หมายถึง ฝาก
ชุมมือ	หมายถึง ตะมื่อ
แนถ่อน	หมายถึง หนอยนะ
บ่อเดือด	หมายถึง ไม่เดือด
ย่าน	หมายถึง กลัว
ถ่า	หมายถึง คอย
ในซ่ง	หมายถึง ในทางเกง
เว้า	หมายถึง พุด
บ่อฮู้	หมายถึง ไม่รู้
หน่วยแหล่	หมายถึง ลูกดำ
ฮ้อน	หมายถึง ร้อน
ฮอด	หมายถึง ถึง
เฮ็ด	หมายถึง ทำ
ฮ่วมนอ	หมายถึง ร่วมนะ
เฮียง	หมายถึง เรียง
ไฮ่	หมายถึง ไร่

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนลำสังลาตอนเช้า” แบ่งได้เป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 2 เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนแปด จำนวน 27 บท บทละ 2 วรรค

ยกเว้นบทที่ 10,14,15 มีหนึ่งวรรคและบทที่ 20 มีสามวรรค

สรุปเนื้อหากลอนลำสังลาตอนเช้า

เนื้อหากลอนลำเป็นการบรรยายถึงการสังลาของหมอลำฝ่ายชายที่มีความผูกพันกับหมอลำฝ่ายหญิง

16.กลอนอำลาทุ่งรวงทอง

หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

ตอนที่ 1 (กลอนขึ้น)

โอ้ ฟ้าเอย ฟ้าฮ้องค่อยทางดอนแดง

ฟ้าเอยน้อย ฟ้าฮ้องแสงทางขอนแก่น

คันฟ้าฮ้องแล่นพุนแฮ่นผี

ฉวีวรรณคิดซอดซู้ ยามลิเข้าแม่นบ่อนนอน

แม่นบ่อนนอน อือ โอยละนา เอ้ย อันนี้ละพ่อแม่เอย

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนแปด มีทั้งสิ้น 11 บท

บทที่ 1

อวสานสุดสิ้น การลำลิได้ต่ำ

ลำทางยาวผัดสีม้วน ชวนเจ้าให้อ้าฮอน

บทที่ 2

อวสานสุดสิ้น การลำลิได้จาก

พรากพ่อแม่พี่น้อง ลุงป้าผู้ซุน

นาฬิกาตีห้า ถึงเวลาแจ้งสว่าง

ท้องฟ้าสาง ไก่กะโจ๊กแจกจั่น คนเฒ่ากะตื่นมา

บทที่ 3

มือควหาของเคี้ยว มาตำโบกหมาก

ควากค้ำก พ่อใหญ่หาแอบอ้าง มือควใส่กอกยา

บทที่ 4

แสงไฟมาแดงเม้า ควันเป็นเลาสุบฮวด

ไฟไหม้หนวดบู้ สุธอยตื่นละแม

เสียงแอ้หลานไผ่ให้ เอาไวๆ กินนมแทน

แม่มันยังบู้ เมาง่วงท่วงแต่นอน

บทที่ 5

เด็กออนซอนเสียงควายตู้ ภูเสาเือนดังฮึดฮาด

ไก่กะจ้ำจ้ำจั่น โตนตุ้มเขี่ยขี้ดิน

ผักตำนินใบพวมเหลื่อม แสงทองพันส่อง

ใบกล้วยเปลืองเป็นปิ่น จวนแจ้งสว่างมา

บทที่ 6

ดั่งไฟสาเดอหล่า ถึงเวลาสิดักบาตร

เสียงฮือสาตคั้วกคักตั้ง ตีแป้นจะต๋อยตำ
หมอลำจวนลงฮ้าน วันดีสี่ส่อง
เด็กน้อยนอนหล่องหง่อง ให้ปลุกน้องจะเกี้ยเมื่อ
บทที่ 7

ปลุกกันสาเดอหล้า วันดีสี่สว่าง
ทั้งศรัทธา ลูกหาเฮ็ดอ้อมตัม คาวพร้อมเจ้าผ่องหวาน
อันนี้ละ หลานขอลาสาเดอคำ ฉวีลาไปก่อน
ยามตาเว็นออนๆ สีไปยืนที่ลี เอามือชี้ใส่ผู้ใด
บทที่ 8

ฉวีวรรณนางมาเสียใจ
ตั้งแต่บ้านห่างบ้าน อยู่คนที่ตำบล พ่อแม่เอย
ช่างบ่วนเวียนมา กะอยู่นำกันพี่
อันฉวีวรรณน้อง บ่อยากไกลพรากห่าง
แต่หลานรอบได้ งานหน้ากะจ่นมา
บทที่ 9

ปีหน้าพุ้น สีโค้งอ่วยมาหา
ขอให้ศรัทธาเฮ็ด กะแต่งบุญหนุนไว้
คันล่งไปหาหล้า ฉวีวรรณก่อนหมู่
หลานสิมาโอ้ร้อง ฉลองให้ค่าบ่แพง
บทที่ 10

มือนีศรัทธาเจ้า ทำบุญแจกจ่าย
ตะวันใสส่องแจ้ง มาพุ้นสีห่างหนี
บทที่ 11

บ่อยากพลัดพรากเว็น เวรมาจ้องจำไป
บ่อยากไกลสายคอ พ่อเวรหากพาเว็น
จำเป็นแหล่ว เวลาหากมาได้
ขอไลพวกพื่อน้อง สีลาท้าน ทานผู้ฟัง ทานผู้ฟัง
(กลอนลง) โยยละนาย
เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
(กลอนขึ้น) โอ้ ฟ้าเอย ฟ้าฮ้องค้อยทางดอนแดง ฟ้าเอยน้อ ฟ้าฮ้องแสดทางขอนแก่น คันฟ้าฮ้องแล่นพุ้นแฮ่นผี ฉวีวรรณคิดฮอดซู้ ยามลีเข้าแม่นบ่อนนอน แม่นบ่อนนอน อือ โยยละนา เอย อันนี้ละพ่อแม่เอย	ฟ้าเอย ฟ้าร้องเบาทางดอนแดง ฟ้าเอย ฟ้าร้องดังทางขอนแก่น เวลาฟ้าร้องทางโน้นทางนี้ ฉวีวรรณคิดถึงแฟน เวลาจะเข้านอน นี้ละพ่อแม่จ๋า

บทที่ 1 อสนสุตสัน การล่ำได้ตัว ล่ำทางยาวผัดลิมนวน ชวนเจ้าให้อ้ำฮอน	การล่ำได้สุดสิ้นแล้ว ล่ำทางยาวจะได้จบให้ห้วงหา
บทที่ 2 อสนสุตสัน การล่ำได้จาก พรากพ่อแม่พี่น้อง ลุงป้าผู้ซุน นาฬิกาตีห้า ถึงเวลาแจ้งสว่าง ท้องฟ้าแสง ไก่กะโจ๊กแจกจัน คนเผ่ากะตื่นมา	การล่ำจะได้อำลาจาก พ่อแม่พี่น้อง ลุงป้าทุกคน เวลาตีห้า ถึงเวลาสว่าง ท้องฟ้าแสง ไก่กัซัน คนเผ่าก็ตื่นขึ้นมา
บทที่ 3 มือควหาของเคี้ยว มาตำโบกหมาก ควากคัก พ่อใหญ่หาแอบฮ้าง มือควใส่กอกยา	มือควหาของเคี้ยว มาตำหมาก ควนตาหากระป๋องยา มือควใส่กอกยา
บทที่ 4 แสงไฟมาแดงเฒ่า ควันเป็นเลาสุบฮวด ไฟไหม้หนวดบู้ สูเอยตื่นละแม เสียงแอ่หลานไฟให้ เอาไวๆ กินนมแทน แม่มั่นยังบู้ เมาง่วงห้วงแต่นอน	แสงไฟสีแดง ควันเป็นเลาสุบฮวด ไฟไหม้หนวดไม่รู้ พวกเธอตื่นได้แล้ว เสียงหลานใครร้องให้ เอานมให้กินหน่อย แม่มั่นไม่รู้ มัวแต่วงห้วงแต่นอน
บทที่ 5 เด็กอนซอนเสียงควายตู ภูเสาเขื่อนดั่งฮึดฮาด ไก่กะจาดจาดจัน โตนตุ้มเขี่ยซัดิน ผัดตำนินใบพวมเหลื่อม แสงทองพันส่อง ใบกล้วยเปลืองเป็นปิ่น จวนแจ้งสว่างมา	ตอนดึกสงสารเสียงควาย ภูเสาบานดั่งฮึดฮาด ไก่ก็ร้องจาดจัน เขี่ยก้อนดิน ผัดตำลึงใบกำลิ่งใหญ่ แสงทองส่องมา ใบกล้วยไหวไปมา จวนแจ้งสว่างแล้ว
บทที่ 6 ดังไฟสาเดอหล่า ถึงเวลาติดกบাত্র เสียงฮือสาดควักคักตัง ตีแป้นจะต๋อยตำ หมอลำจวนลงฮ้าน วันดีสี่ส่อง เด็กน้อยนอนหล่องห่อง ให้ปลุกน้องจะเกียเมื่อ	ก่อกไฟเอน้อง ถึงเวลาจะติดกบাত্র เสียงเก็บเสียดควักคักตัง ตีแป้นจะต๋อยตำ หมอลำใกล้จะลงเวที เด็กนอนหลับให้ปลุกน้องแล้วชี้หลังกลับบ้าน
บทที่ 7 ปลุกกันสาเดอหล่า วันดีสี่สว่าง ท่งท่งธา ลูกหาเฮ็ดอ้อมตัม คาวพร้อมเจ้าผ่องหวาน อันนี้ละ หลานขอลาสาเดอคำ ฉวีลาไปก่อน ยามตาเว็นออนๆ สีไปยืนที่สี่ เอามือชี้ใส่ผู้ใด	ปลุกกันซะ ลูกทำอาหารคาวหวานไปถวายพระ หลานขอลา ฉวีวรรณลาไปก่อน ยามเช้า จะไปยืนเอามือชี้ใส่ใคร

บทที่ 8 ฉวีวรรณนางมาเสียใจ ตั้งแต่บ้านห่างบ้าน อยู่คนที่ตำบล พ่อแม่เอย ช่างบ่นเวียนมา กะอยู่น้ำกันพี่ อันฉวีวรรณน้อง บ่อยากไกลพรากร้าง แต่หลานรอบได้ งานหน้ากะจ่นมา	ฉวีวรรณนางมาเสียใจ ตั้งแต่บ้านห่างบ้าน อยู่คนละตำบล พ่อแม่เอย ช่างไม่วียนเวียนมา อยู่ด้วยกัน ฉวีวรรณไม่อย่าไกลห่าง แต่หลานรอไม่ได้ งานหน้าค่อยมา
บทที่ 9 ปีหน้าพี่ สิค้องอ่วยมาหา ขอให้ศรัทธาเฮ็ด กะแต่งบุญหนุนไว้ คันลูงไปหาเหล่า ฉวีวรรณก่อนหมู่ หลานสิมาโอ้ร้อง ฉลองให้ค่าบแพง	ปีหน้า จะกลับมาหา ขอให้มิศรัทธา ทำบุญหนุนไว้ ถ้าวลูงไปหาฉวีวรรณก่อนใคร หลานจะมาร้อง ฉลองให้ค่าจ้างไม่แพง
บทที่ 10 มือนีศรัทธาเจ้า ทำบุญแจกจ่าย ตะวันใสส่องแจ้ง มาพูนสิห่างหนี	วันนี้ศรัทธาเจ้า ทำบุญแจกจ่าย ตะวันส่องสว่าง มาแล้วจะห่างหนี
บทที่ 11 บ่อยากพลัดพรากร้าง เวรมาจ้องจำไป บ่อยากไกลสายคอ พ่อเวรหากพาเว้น จำเป็นแหล่ว เวลาหากมาได้ ขอไลพวกพี่น้อง สิลาท่าน ท่านผู้ฟัง ท่านผู้ฟัง	ไม่อย่าพลัดพรากร้าง เวรมาดั่งจำต้องไป ไม่อย่าห่างไกล พ่อเวรพายกเว้น จำเป็น เวลามาได้ ขอลาพี่น้อง ท่านผู้ฟัง
กลอนลง โอยละนาย	

จังหวะและวรรคของกลอนอาลาทุ่งรวงทอง

บทที่ 1

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	อวสาน	สุดสิ้น	การลำ	สิดีตัว
วรรคที่ 4	ลำทางยาว	ผิดสิมัน	ชวนเจ้า	ให้อำฮอน

บทที่ 2

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	อวสาน	สุดสิ้น	การล่ำ	สืได้จาก
วรรคที่ 4	พรากพ่อแม่	พี่น้อง	ลุงป้า	ผู้ชุกน

บทที่ 3

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	นาฬิกา	ตีห้า	ถึงเวลา	แจ้งสว่าง
วรรคที่ 4	ห้อง/ฟ้าสา	ไก่อ๊ะโจ๊ก/แจ้กจั่น	คนเฒ่า	กะตั้นมา

บทที่ 4

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	มือควหา	ของเคี้ยว	มาดำ	โบกหมาก
วรรคที่ 4	ควากค้ำก/พ้อใหญ่หา	แอบฮ้าง	มือคว	ใส่กอกยา

บทที่ 5

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	แสงไฟมา	แดงเม้า	ควันเป็นเลา	สูบฮวดๆ
วรรคที่ 4	ไฟไหม้หนวด	บัฐ	สุเอย	ตื่นละแม

บทที่ 6

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เสียงแอ้หลาน	ไฟให้	เอาไวๆ	กินนมแทน
วรรคที่ 4	แม่มั่นยัง	บัฐ	เม่าง่วง	ห้วงแต่นอน

บทที่ 7

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เด็กออนซอน	เสียงควายตุ้	เสาเอือน	ดั่งฮึดฮาด
วรรคที่ 4	ไก่อ๊ะจาด	จาดจั่น	โดนตุ้ม	เขี่ยซี้ดิน

บทที่ 8

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ผักตำนิน	ใบพวมเหลื่อม	แสงทอง	พันส่อง
วรรคที่ 4	ใบกล้วยเปลื้อง	เป็นปิ่น	จวนแจ้ง	สว่างมา

บทที่ 9

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ดังไฟสา	เดอหล่า	เถิงเวลา	สิตักบาตร
วรรคที่ 4	เสียงฮือสาต	ควักค้ำตั่ง	ตีแป้น	จะต๋อยตำ

บทที่ 10

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	หมอลำจวน	ลงฮ้าน	วันดี	สี่ส่อง
วรรคที่ 4	เด็กน้อยนอน	หล่องห่ง	ให้ปลุกน้อง	จะเกี่ยเมื่อ

บทที่ 11

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ปลุกกันสา	เดอหล่า	วันดี	สี่สว่าง
วรรคที่ 4	ทังศรัทธา ลูกหาเอ็ด	อ่อมต้ม	ควาพร้อม	เจ้าฟ่องหวาน

บทที่ 12

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	อันนี้ละ หลานขอลา	สาเดอค่า	ฉวีลา	ไปก่อน
วรรคที่ 4	ยามตาเว็น	อ่อนๆ	สไปยิ่นที่สี่	เอามือชี้ใส่ผู้ใด

บทที่ 13

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ฉวีวรรณนางมาเสียใจ	ตั้งแต่บ้านห่างบ้าน	อยู่คนที่ตำบล	พ่อแม่เอย
วรรคที่ 2	ช่างบ่วน	เวียนมา	กะอยู่น้ำ	กันพี
วรรคที่ 3	อันฉวี	วรรณน้อง	บ่อยากไกล	พรากห่าง
วรรคที่ 4	แต่หลานรอ	บ่ได้	งานหน้า	กะจ่นมา

บทที่ 14

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ปี	หน้าพุ่น	สี่โค้งอ่วย	มาหา
วรรคที่ 2	ขอให้	ศรัทธาเอ็ด	กะแต่งบุญ	หนุนไว้
วรรคที่ 3	ค้นลู่ไป	หาหล่า	ฉวีวรรณ	ก่อนหมู่

วรรคที่ 4	หลานสิมา	โอร้อง	ฉลองให้	ค่าบ่แพง
-----------	----------	--------	---------	----------

บทที่ 15

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	มือนี่ศรัท	ธาเจ้า	ทำบุญ	แจกจ่าย
วรรคที่ 4	ตะวันใส	ส่องแจ้ง	มาพุ้น	สีहांหนี

บทที่ 16

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	บ่อยากพลัด	พรากเว้น	เวรมาจ๋อง	จำไป
วรรคที่ 2	บ่อยากไกล	สายคอ	พ้อเวรหาก	พาเว้น
วรรคที่ 3	จำ	เป็นแหล่ว	เวลา	หากมาไล่
วรรคที่ 4	ขอไลพวก	พีน้อง	สีลาท้าน	ท่านผู้ฟัง

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำทางยาวอาลาทุ่งรวงทอง

แหว่	หมายถึง	ฟัน
ตีม	หมายถึง	เพิ่ม
เด็ก	หมายถึง	ดึก
ชุมมือ	หมายถึง	ทุกวัน
ต่อน	หมายถึง	ฝาก
แนถ่อน	หมายถึง	หน้อยนะ
บ่เดือด	หมายถึง	ไม่เดือด
ย่าน	หมายถึง	กลัว
ถ่า	หมายถึง	คอย
ในซ่ง	หมายถึง	ในทางเกว
เว้า	หมายถึง	พูด
บ่ฮู้	หมายถึง	ไม่รู้
หน่วยแหล่	หมายถึง	ลูกดำ
ฮ้อน	หมายถึง	ร้อน
ฮอด	หมายถึง	ถึง
เฮ็ด	หมายถึง	ทำ
ฮ่วมนอ	หมายถึง	ร่วมนะ
เฮียง	หมายถึง	เรียง
ไฮ่	หมายถึง	ไร่

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนลำทางยาวอำลาทุ่งรวงทอง” แบ่งได้เป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นกลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย

ตอนที่ 2 เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนเหี้ยน จำนวน 16 บท บทละสองวรรค ยกเว้นบทที่ 13,14,16 มีสี่วรรค

สรุปเนื้อหากกลอนลำทางยาวอำลาทุ่งรวงทอง

เนื้อหากกลอนลำเป็นการบรรยายถึงการสั่งลาผู้ชมที่มานั่งฟังลำตั้งแต่หัวค่ำจนถึงเวลาตีห้า ใกล้สว่างแล้ว ต่างคนก็มีภาระหน้าที่ต่างกัน ก็ขอให้ผู้ฟังได้กลับไปทำหน้าที่หุงหาอาหาร โอกาสหน้าถ้าไปติดต่อก่อนล่วงหน้า ฉวีวรรณจะไม่คิดค่าจ้างแพงแล้วจะรีบกลับมาลำให้ท่านฟังอีกครั้ง

17.กลอนตามน้องท้าวอีสาน

หมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม

ตอนที่ 1 (กลอนขึ้น)

โอโย ฟ้าย่อยฟ้าฮ้อยโหยน ยืนจนคอน กังโอบสอง เตอละนาง

แล้วบัดนี้ บุญบ่อมีสีบ่อเห็นหน้าน้อง เอาเสียงฮ้อยเอย ส่งพระนาง ๆ โอโย นา แล้วบัดนี้

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนเหี้ยน มีทั้งสิ้น 9 บท

บทที่ 1

เทือนป.ฉลาดน้อยสีได้ท่องไปหาแฟนเตอละน้อง

หาแต่แดนเมืองเหนือ ดอกสีล่องลงดอกเมืองใต้

บทที่ 2

หาเมืองไทยก็จนเกลี้ยง ได้ยินเสียงอ้ายวอนวอน

ในกรุงเทพมหานคร พี่กะวอนวอนเอ็น

สีหาน้องกะบ่อมี ลุมพินีคือจันทน์บ่อกว้าง

สนามหลวงบ่อได้กลิ่น ทางเขาดินบ่อนัดไว้พระนางน้องหากบ่อมา

บทที่ 3

พี่ยากะลงแล้ว บ่อเห็นนางออกลงแลน

หาดบางแสน หนองปากพร้าว บ่อนเคยหัวปงสะออน

หรือว่าแก้วขึ้นฝั่ง สีคินสู่เมืองอีสานพ้นแหล่

พี่กะหาตามงาน สีบ่อนได้น้องกะตาข้าง

บทที่ 4

ไปสุรินทร์งานช้าง บ่อเห็นนางแก้มเป็นเวิน นอนาง

เห็นแต่ชู้เฟิ่น เห็นแต่แฟนเฟิ่นเอ้ย สีเกินหน้าใจสะออน

เมืองอุดรพี่กะไปหาน้อง หานางอยู่งานท่ง

บาร์รวางพี่ก็ขึ้นหาน้องหากบ่อมี

บทที่ 5

ชายสติเลือนให้ ซางอาลัยเอย อ้ายกะจ่มพะนางเอย

โอโยงานในธาตุพนม บ่อเห็นมานั่งไหว่ สาลย์ฮ้อยพองอยากอ้าย

อยากหนีได้ อยากหนีไปฝั่งซ้าย อ้ายไปนั่งอยู่ริมโขงพ้นแหล่แล้ว
คิดเห็นได้ คิดเห็นไทยลาวฮักสิห์ท่อกันแต่ปางพุ่น

บทที่ 6
แต่ว่าบุญของลาวสัน บ่อเห็นกันคนละฝั่ง
มีแต่ยังยั้งย้อย กวยคั่นกลืนน้ำตา
กั๊กโกบทั้งแต่ฟ้า น้ำไหลผ่าอยู่รินโอ้ โอแล้ว
เชือกหวางเก็บใจเฮาชาดกระเด็นไปแหล่แล้ว

บทที่ 7
แต่เฮาใจมันเป็นแป่ว ตามนางบ่อหยุดหย่อนคำเอ่ย
บุญบั้งไฟโยสธร หาจนชายอ่อนหล้าบ่อเห็นน้องดอกกลืนโอ

บทที่ 8
บุญบั้งไฟกะจนแล้ว เสียงแซวแซวบ้านโดนตำ
สาวบาดมีคู่หมั้นเมื่อบ้านคู่ชูคน

บทที่ 9
ฝนกะรินอาบย้อย อำอาบกะเป็นปรอย
พี่สิไปยืนคอยบ่อนได้ สิเห็นน้อง
เบ็ดเสียงกลองเสียงฆ้อง สิลงนา กล้าว่านเดื่อนาง
สิไปถ่าอยู่บ้าน สิเห็นน้อง
กลอนลง

แนบ่อนาง แนบ่อนาง

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
(กลอนขึ้น) โอย ฟ้าเอ๋ยฟ้าฮ้องโฮย่น ยืนงอยคอน กั๊กโกบส่อง เด้อละนาง แล้วบาดนี้ บุญบ่อมีสิบ่อเห็นหน้าน้อง เอาเสียงฮ้องเอย ส่ง พระนาง ส่งพระนาง โอย นา แล้วบาดนี้	โอย ฟ้าเอ๋ยฟ้าร้อง ยืนส่อง นະน้อง บุญไม่มีจะไม่เห็นหน้าน้อง เอาเสียงร้องเอย ส่งพระนาง ส่งพระนาง โอย แล้วตอนนี้
บทที่ 1 เทื่อนี้ป.ฉลาดน้อยสิได้ท่งไปหาแฟนเด้อละน้อง หาแต่แดนเมืองเหนือ ดอกสิล่องลงดอกเมืองใต้ หาเมืองไทยก็จนเกลี้ยง ได้ยินเสียงอ้ายว่อนวอน ในกรุงเทพมหานคร พี่กะวอนวอนเ็น	ครั้งนี้ป.ฉลาดน้อยจะได้ไปหาแฟนนะน้อง หาตั้งแต่เมืองเหนือ ลงมาถึงเมืองใต้ หาที่เมืองไทยก็จนหมด ได้ยินเสียงพี่ไหมนะ ในกรุงเทพมหานคร พี่ก็ตามหา

หาน้องกะบ่อมี	จะหาน้องก็ไม่เห็น
บทที่ 2 ลุมพินีคือจันทน์บ่อกว้าง สนามหลวงบ่อได้กลิ่น ทางเขาดินบ่อนัดไว้พระนางน้อง ทักบ่อมา	ลุมพินีดูเหมือนไม่กว้าง สนามหลวงไม่ได้กลิ่นเขาดินนัดไว้น้องก็ไม่มา
บทที่ 3 พืยกะลงแล้ว บ่อเห็นนางออกลงแล่น หาดบางแสน หนอบากพร้าว บ่อนเคยหัวปงสะออน	พืยกะก็หาแล้วไม่เห็นน้องลงมาเล่น หาดบางแสนที่เราเคยสนุกสนานกัน
บทที่ 4 หรือว่าแก้วขึ้นฝั่ง ลีคืนสู่เมืองอีสานพ้นแหล่ พืกหาตามงาน สิบอนได้น้องกะตาข้าง ไปสุรินทร์งานช้าง บ่อเห็นนางแค้นเป็นเร็น นอนาง เห็นแต่ชูเฟิ่น เห็นแต่แฟนเฟิ่นเอ๋ย ลีเกินหน้าใจสะออน	หรือว่าขึ้นฝั่งแล้วกลับคืนสู่อีสานบ้านเรา พืกหาตามงาน ที่ไหนก็หาจนตาข้าง ไปงานช้างที่สุรินทร์ก็ไม่เห็นน้อง เห็นแต่คู่คนอื่นเห็นแต่แฟนคนอื่น ใจชมชอบ
บทที่ 5 เมืองอุดรพืกไปหาน้อง หานางอยู่งานทุ่ง บาร์ม่วงพืกขึ้นหาน้องหากบ่อมี ขายสติเลื่อนให้ ขางอาลัยเอ๋ย อ้ายกะจ่มพะนางเอ๋ย โอทยานในธาตุพนม บ่อเห็นมานั่งไห้ สาลย์ฮ้องพองอวยากอวย	เมืองอุดรพืกไปหาน้อง หาที่งานทุ่งศรีเมือง บาร์ม่วงพืกขึ้นไปหาน้องก็ไม่มี แสนเสียใจ อาลัยน้อง พืกบ่น งานธาตุพนมไม่เห็นน้องมานั่งไห้ ทั้งอาลัยและอับอาย
บทที่ 6 อยากหนีได้ อยากหนีไปฝั่งซ้าย อ้ายไปนั่งอยู่ริมโขงพ้นแหล่ คิดเห็นได้ คิดเห็นไทยลาวฮักสืห์อกันแต่ปางพุ้น แต่ว่าบุญของลาวสั่น บ่อเห็นกันคนละฝั่ง มีแต่ยังยัยยัย กวยคั่นกลิ่นน้ำตา	อยากหนีไปฝั่งซ้ายไปนั่งอยู่ริมโขง คิดถึงไทยลาวรักกันแต่ปางก่อน แต่ว่าบุญของลาวนั้นสั่น ไม่เห็นกันคนละฝั่ง มีแต่ความเสียใจและกล่ำกลิ่นทั้งน้ำตา
บทที่ 7 กั้งโกบทั้งแต่ฟ้า น้ำไหลผ่าอยู่รินโอ้ โอแล้ว เชือกหวางเก็บใจเฮาขาดกระเด็นไปแหล่ แต่เฮาใจมันเป็นแป้ว ตามนางบ่อหยุดหย่อนคำเอ๋ย	กั้งโกบทั้งแต่ฟ้า น้ำไหลผ่าอยู่ริน เชือกหวางใจเราขาดกระเด็นไปแล้ว แต่เราใจมันเป็นแป้ว ตามน้องไม่หยุดหย่อน

บุญบังไฟโสธร หางจนชายอ่อนหล้าบ่อเห็นน้องดอกกลั่นไธ	บุญบังไฟโสธร หางจนอ่อนหล้าไม่เห็นแม่แต่กลั่นไธของน้อง
บทที่ 8 บุญบังไฟกะจนแล้ว เสียงแซวแซวบ้านโดนตำ สาวบาดมีคู่หมั้นเมื่อบ้านคู่ชูคน	จนงานบุญบังไฟเล็ก เสียงแซวบ้านโดนตำ สาวๆมีคู่หมั้นกลับบ้านทุกคน
บทที่ 9 ฝนกะรินอาบย้อย อำอาบกะเป็นปรอย พี่สไปยีนคอยบ่อนได้ สิบเห็นน้อง เบ็ดเสียงกลองเสียงฆ้อง สิบงานา กล้าว่านเดื่อนาง สไปถ่าอยู่บ้าน สิบเห็นน้อง	ฝนก็รินอาบไหลย้อย น้ำไหลก็เป็นปรอย พี่จะไปยีนคอยที่ไหน ถึงจะเห็นน้อง หมดเสียงกลองเสียงฆ้อง จะทำนา กล้าว่าน จะไปร่ออยู่บ้าน จะเห็นน้อง

คำกลอน	ความหมาย
กลอนลง แนบ่อนาง แนบ่อนาง	ได้ไหมน้อง

จังหวะและวรรคกลอนตามน้องท้าวอีสาน

บทที่ 1

คำสร้อยก่อน	1	2	3	4	คำสร้อยหลัง
วรรคที่ 1	เหื่อนี่ป.	ฉลาดน้อย	ได้ทอง	ไปหาแฟน	เดื่อละน้อง
วรรคที่ 2	หาแต่แดน	เมืองเหนือ	ดอกสีล่องลง	ดอกเมืองใต้	

บทที่ 2

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	หาเมืองไทย	ก็จนเกลี้ยง	ได้ยินเสียง	อ้ายวอนวอน
วรรคที่ 4	ในกรุงเทพมหานคร	พี่กะวอนวอนเอ็น	สีหาน้อง	กะบ่อมี

บทที่ 3

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ลุมพินีคือจ้ง	มันบ่อกว้าง	สนามหลวง	บ่อได้กลั่น
วรรคที่ 4	ทางเขาดิน	บ่อนนัดไว้	พระนางน้อง	หากบ่อมา

บทที่ 4

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	พัทยา	กะลงแล้ว	บ่อเหินนาง	ออกลงแล่น
วรรคที่ 4	หาดบางแสน	หนอบากพร้าว	บ่อนเคยหัว	ป่งสะออน

บทที่ 5

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	หรือว่าแก้ว	ขึ้นฝั่ง	ลิคินสู่	เมืองอีสานพันแหล่ว
วรรคที่ 2	ฟีกะหา	ตามงาน	สิบ่อนได้	น้อกะตาค้าง

บทที่ 6

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ไปสุรินทร์	งานช้าง	บ่อเหินนาง	แก้มเป็นเว็น
วรรคที่ 4	เห็นแต่ซู้เพ็น	เห็นแต่แพนเพ็นเอ้ย	สิเกินหน้า	ใจสะออน

บทที่ 7

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เมืองอุดร	ฟีกะไปหาน้อง	หานาง	อยู่งานท่ง
วรรคที่ 4	บารั้วว	ฟีกี่ขึ้น	หาน้อง	หากบ่อมี

บทที่ 8

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ชายสติ	เลื่อนไห้	ซางอาลัยเอย	อ้ายกะจ่มพะนางเอย
วรรคที่ 4	โอยงานในธาตุพนม	บ่อเหินมานั่งไห้ว	สาสัยอ้อง	พองอยากอาย

บทที่ 9

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	อยากหนีได้	อยากหนีไปฝั่งซ้าย	อ้ายไปนั่ง	อยู่ริมโขงพันแหล่ว
วรรคที่ 2	คิดเห็นได้คิดเห็นไทย	ลาวฮัก	สิห่อกัน	แต่ปางพุ่น
วรรคที่ 3	แต่ว่าบุญ	ของลาวลั่น	บ่อเหินกัน	คนละฝั่ง
วรรคที่ 4	มีแต่ยัง	ยังย่อย	กวยคั่น	กลืนน้ำตา

บทที่ 10

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	กั้งโกบทั้ง	แต่ฟ้า	น้ำไหลผ่า	อยู่รินโอ
วรรคที่ 2	เชือกหวางเก็บ	ใจเฮา	ขาดกระเด็น	ไปแหล่ว
วรรคที่ 3	แต่เฮาใจ	มันเป็นแป้ว	ตามนาง	บ่อหยุดหย่อนคำเอ่ย
วรรคที่ 4	บุญบังไฟโสธร	หาจนขายอ่อนหล้า	บ่อเห็นน้อง	ดอกกลินไอ

บทที่ 11

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	บุญบังไฟ	กะจนแล้ว	เสียงแซวแซว	บ้านโดนตำว
วรรคที่ 4	สาวบาดมี	คู่หมั้น	เมื่อบ้าน	คู่ชูคน

บทที่ 12

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ฝนกะริน	อาบย้อย	ฮ้ออาบ	กะเป็นปรอย
วรรคที่ 2	ฟี่สไป	ยีนคอย	บ่อนไค	สิเห็นน้อง
วรรคที่ 3	เปิดเสียงกลอง	เสียงซ้อง	สิลงนา	กล่าว่านเดื่อนาง
วรรคที่ 4	สไปถ่า	อยู่บ้าน	สิเห็นน้อง	แนบ่อนาง

กลอนลง

จังหวะที่ 1	1	2
วรรคที่ 1	แนบ่อนาง	แนบ่อนาง

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำทางยาวตามน้องท้าวอีสาน

กะบ่อมี	หมายถึง ก็ไม่มี
กะจ่ม	หมายถึง ก็บ่น
กั้งโกบ	หมายถึง เอามือบังแดด
งานท่ง	หมายถึง งานทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุดรธานี
บ่อเห็นนาง	หมายถึง ไม่เห็นน้อง
บากพรวัว	หมายถึง มะพรวัว
ซูม้อ	หมายถึง ทุกวัน
สไปถ่า	หมายถึง จะไปรอ
สิลงนา	หมายถึง จะทำนา
แนถ่อน	หมายถึง หน้อยนะ

- บ่อเดือด หมายถึง งาม
- ป่ง หมายถึง ไม่เดือด
- เมื่อบ้าน หมายถึง กลับบ้าน
- เทือนี้ หมายถึง ครั้งนี้
- ย่าน หมายถึง กลัว
- เอ็น หมายถึง เรียก

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนลำทางยาวตามน้องทั่วอีสาน” แบ่งได้เป็น 2 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นกลอนขึ้น มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนร่าย

ตอนที่ 2 เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนเหี้ยน จำนวน 12 บท บทละ 4 วรรค ยกเว้นบทที่ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11 ที่มีสองวรรค

สรุปเนื้อหากลอนลำทางยาวตามน้องทั่วอีสาน

เนื้อหากลอนลำเป็นการบรรยายถึงการตามหาสาวคนรักทั่วอีสานและกรุงเทพมหานคร ด้วยความหวังหาอาหารและความรักที่ต่อนาง

ลักษณะทางเนื้อหาของกลอนลำเต้ย

กลอนลำเต้ย ประกอบด้วย ลำเต้ยธรรมดา ลำเต้ยโขง ลำเต้ยพม่าและลำเต้ยหัวโนนตาล ได้แก่

18.กลอนลำเต้ยโรคเอดส์

หมอลำทองมาก จันทะลือ

บทที่ 1 ลำเต้ยโขง

โรคเอดส์เป็นโรคอันตราย

ไม่ว่าหญิงชายเป็นแล้วไม่เหลือ

ผู้เป็นแล้วก็ตายจากเมีย

ลูกเป็นแล้วก็ตายจากป้า

ถ้าภรรยาตายจากสามี

จึงหว่าเต้ยโขง

วรรค/จังหวะ	1	2	3	4	5	6	7	8
วรรคที่ 1		โรคเอดส์	เป็นโรค	อันตราย	ไม่ว่า	หญิงชาย	เป็นแล้ว	ไม่เหลือ
วรรคที่ 2		ผู้เป็น	แล้วก็ตาย	จากเมีย	ลูก	เป็น	แล้วก็ตาย	จากป้า
วรรคที่ 3	ถ้าภรรยา	ตายจาก	สามี	ถ้าภรรยา	ตายจาก	สามี	ถ้าภรรยา	ตายจาก

จังหวะเต้ยธรรมดา

เศรษฐีคนจนคนไพร่ (ซ้ำ)

ตายแล้วไปนอนแป้นสี่แผ่นดิน

เงินล้านเงินแสนเอาไว้อวด

ยาแก้แค้นบ่มี นันนี้นหนา นวลนัยนี้น่า

ของบ่ดีแพทย์หมอเพิ่นห้าม

อันใดบ่อาจมแพทย์หมอเพิ่นสั่ง

ให้ระวังแน่เด้อพวกเจ้า

แพทย์หมอเพิ่นห้าม จำไว้แม่นสู่คน นันนี้นหนา นวลนัยนี้น่า

สามปอกไว้ปลอดภัยทุกเมื่อ

ให้เจ้าเชื่อหมอลำเขาเว้า

เด้อชุมหมู่เจ้าผู้ฟังอยู่หนึ่ง

ของบ่ดีให้ควรวุ่น ของบ่ดีให้ควรวุ่น

จังหวัดยโสธร

วรรค/จังหวัด	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น		เศรษฐี	คนจน	คนไพร่		เศรษฐี	คนจน	คนไพร่
วรรคที่ 3	ตาย	แล้วไป	นอนแป้น	สี่แผ่น				
วรรคที่ 4	เงินล้าน	เงินแสน	เอาไว้	บ่อได้	ยา	แก้	แม่น	บ่อมี
กลอนลง	นั้น	นี้หนา	นวนัย	นั้น่า	ของ	บ่อดี	แพทย์หมอ	เพิ่นห้าม
	อันใด	บ่องาม	แพทย์หมอ	เพิ่นสั่ง	ให้	ระวัง	แน่เด้อ	พวกเจ้า
	แพทย์หมอ	เผ่นห้าม	จำไว้แม่น	สู่คน	นั้น	นี้หนา	นวนัย	นี้่น่า
	สวม	ปอกไว้	ปลอดภัย	ทุกเมื่อ	ให้	เจ้าเชื่อ	หมอลำ	เขาเว้า
	เด้อชุม	หมู่เจ้า	สู่ผู้ฟัง	อยู่หนี	ของ	บ่อดี	ให้ควร	เว้น

19. กลอนเตี้ยหัวโนนตาล

หมอลำบุญเพ็ง ฝัฝิวชัย

หมอลำหญิง
โอยเดโน จังแม่นลำทางเตี้ย
หัวโนนตาลนี้กะว่า หนาเลาคึงบางเอย
ครันแม่นว่าไปแล้ว แนวใดเจ้ากะค่อง
บุญเพ็งนางนาคน้อง จาด้านต่อพี่ชาย
เจ้าเมื่อนำบ่ แม่นเมื่อนำน้องบ่อ
ครันเมื่อนำน้อง บุญเพ็งนางบให้ญ่างครัน
ครันบ่อยากชีช้าง สี่พาจ้างชีรยยนต์

จังหวัดยโสธร

วรรค/จังหวัด	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น		โอยเด	จัง	แม่นลำ		ทางเตี้ย	หัว	โนนตาล
	นี้	กะว่า	หนา	เลา	คึงบาง	เอย		
วรรคที่ 1	ครัน	แม่นว่า		ไปแล้ว		แนวใด	เจ้า	กะค่อง
วรรคที่ 2	บุญ	เพ็งนาง		นาคน้อง	จา	ด้าน	ต่อ	พี่ชาย
วรรคที่ 3		เจ้าเมื่อ		นำบ่อ	แม่น	เมื่อนำ	น้อง	บ่อ
วรรคที่ 4		ครันเมื่อ		นำน้อง	บุญเพ็ง	นาง	บให้	ญ่าง
กลอนลง	ครัน	บ่อยาก		ชีช้าง	สี่พา	จ้าง	ชี	รยยนต์

ไปอุบลนำน้อง สองคนไปนอที่ พี่หมอลำ
ครันมีเมียผู้จ้งน้อง สี่เอาบ้อหม่อมพี่ชาย
จังแม่นแก้มอ่อนๆ หลอนมายามเอย

เป็นเขยไผ่น้อย เป็นเขยไผ่นอมันจึงลืคอง
เมื่อเป็นเขยแม่น้อย เมื่อบ้อแม่นพี่ชาย
จึงแม่นแก้มอ่อนๆ หลอนมายามหน้า
หนาเลาคึ่งบางหน้า หนาเลาคึ่งบางเอย

จิงหะเต้ยหัวโนนตาล

วรรค/จิงหะ	1	2	3	4	5	6	7	8
วรรคที่ 1	ไป	อุปล		น่าน้อง	สอง	คน	ไปนอพี่	พี่หมอลำ
วรรคที่ 2	ครัน	มีเมีย	ผู้	จิ้งน้อง	ลีเอา	บ้อหม่อม		พี่ชาย
วรรคที่ 3	จั้ง	แม่นแก้ม		อ่อนๆ	หลอน	มา	ยาม	เอย
วรรคที่ 4	เป็นเขย	ไผ่น้อย	มันจั้ง	ลืคอง	เมื่อเป็นเขย	แม่น้อย	เมื่อบ้อ	แม่นพี่ชาย
กลอนลง	จั้ง	แม่นแก้ม		อ่อนๆ	หลอน	มา	ยาม	เอย

20.กลอนลำเต้ย

ชาย หมอลำเคน ดาเหลา
หญิง (จิงหะเต้ยธรรมดา)

หญิง หมอลำทองสี

โอยพี่หมอลำ จั้งว่านี่พี่หมอลำ
จั้งว่าการลำเต้ย ครันลำเลยเจ้าลำล่อง
สองคนเฮากะसानอพี่น้อง มาจาเข้าแม่นไส้กัน
ครันเหลียวเห็นหน้า ขาวมาเดอว่าเจ้าแป้นแว่น
เป็นแหวนน้องอยากไส้ก้อย ครันเป็นสร้อยสิไส้คอ
ครันเตาะนี้ว่าเจ้าเหละหล่อง กินตองนั้นให้ส่งข้าว
สาวนางลำบได้ช้อยเหล้า กะญั่งสิได้แม่นช้อยลำ
ขึ้นแล้วพี่หน้าหนานวลน่าๆ เว้าซู้เพิ่นนี้บ่ครองได้เอา
เว้าแฟนเขานี้บ่ครองได้ช้อน ตกลงนอนผู้เดียวเอยๆ

จิงหะเต้ยธรรมดา

วรรค/จิงหะ	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น		โอย	พี่	หมอลำ	จั้ง	ว่านี่	พี่	หมอลำ
วรรคที่ 3	จั้ง	ว่าการ		ลำเต้ย	ครัน	ลำเลย	เจ้า	ลำล่อง
วรรคที่ 4	สอง	คนเฮา	กะसानอ	พี่น้อง	มา	จาเข้า	แม่น	ไส้กัน
วรรคที่ 3	คร้ว	เหลียว		เห็นหน้า	ขาว	มาเดอ	ว่าเจ้า	แป้นแว่น
วรรคที่ 4	เป็น	แหวนน้อง	อยาก	ไส้ก้อย	คัน	เป็นสร้อย	สิ	ไส้คอ
วรรคที่ 3	ครัน	เตาะนี้	ว่าเจ้า	เหละหล่อง		กินตอง	ให้	ส่งข้าว
วรรคที่ 4	สาว	นางลำ	บได้	ช้อยเหล้า	กะญั่ง	สิได้	แมน	ช้อยลำ
กลอนลง	ขึ้นแล้ว	พี่หน้า	หนานวล	น่า		พี่หน้า	หนานวล	น่า
	เว้าซู้	เพิ่นนี้	บ่ครอง	ได้เอา	เว้าแฟน	เขานี้	บ่ครอง	ได้ช้อน
	ตกลง	นอน	ผู้เดียว	เอย	ตกลง	นอน	ผู้เดียว	เอย

ชาย (จังหวัดยโสธรธรรมา)

โอโยหล้าคำนาง จ้งว่าสาวคำนาง
หล้าฟี่เอยนวลน้อง แม้นนางเอยนาง
ครันเจ้าเว้าจ้งชั้น ฟี่สาธุนี่แมนสาธู
ชั้นหมอเคนได้ชู ตั้งแต่เนื้อขาวๆ
อันน้อยๆยาวๆ หละคือแมงย่างขึ้น
ครันแม่นกินสาเดอเจ้า หมอแคนเอยช้อยบ่ว่า
อันหนาๆ ด้อยๆ มาฟี่ฟี่ลีสัน
จิตกระสันนั้นน้อยบ่แล้ว เป็นแป้วนี้แม่นท่างใน
นั้นหล้าฟี่หน้าหนานวลน่า หอมกลิ่นมาอยากดมเจ้าเด ผมเจ้าเพผู้กลางเอยๆ

จังหวัดยโสธรธรรมา

วรรค/จังหวัด	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น		โอโย	หล้า	คำนาง	จ้ง	ว่าสาว		คำนาง
วรรคที่ 1	หล้า	ฟี่เอย		นวลน้อง		แมนนาง	เอย	นาง
วรรคที่ 1	ครัน	เจ้าเว้า		จ้งชั้น	ฟี่	สาธู	แมนสา	ธู
วรรคที่ 1	ชั้น	หมอเคน		ได้ชู	ตั้ง	แต่เนื้อ		ขาวๆ
วรรคที่ 2	อันน้อยๆ	ยาวๆ	หละคือแมง	ย่างขึ้น	ครัน	แมนกิน	สาเดอ	เจ้า
วรรคที่ 3	ครัน	แมนกิน	สาเดอ	เจ้า	หมอ	แคนเอย	ช้อย	บ่ว่า
วรรคที่ 4	อันหนาๆ	ด้อยๆ	มาฟี่ฟี่	ลีสัน	จิต	กระสัน	นั้นน้อย	บ่แล้ว
	เป็น	แป้ว	นี้แม่น	ท่างใน				
กลอนลง	นั้นหล้า	ฟี่หน้า	หนานวล	น่า	หอม	กลิ่นมา	อยากดม	เจ้าเด
	ผม	เจ้าเพ	ผู้กลาง	เอย	ผม	เจ้าเพ	ผู้กลาง	เอย

(จังหวัดยโสธรธรรมา)

โอโยหล้านาง จ้งว่าสาวคำนาง หล้าฟี่เอยนวลน้อง
แม้นนางเอยนาง ครันผู้จบจ้งน้อง ครันผู้งามจ้งน้อง
แม่นเจ้ากินทานสร้างหยั่งนอแต่ชาติก่อน
ผู้ชี้ร้ายจ้งอายทานกล้วยบ่ปาดหัว
ทานปูปลาบได้ปั้งจี
ฟี่จ้งดำขี้ลี้บ่สมด้ามหม่อมพระนาง

จังหวัดยโสธรธรรมา

วรรค/จังหวัด	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น		โอโย	หล้า	นาง	จ้ง	ว่าสาว		คำนาง
	หล้า	ฟี่เอย		นวลน้อง		แมนนาง		เอยนาง

	ครั้น	ผู้จบ		จึ่งน้อง	ครั้น	ผู้งาม		จึ่งน้อง
วรรคที่ 3	แม่น	เจ้า	กิน	ทาน	สร้าง	หยั่งนอ	แต่ชาติ	ก่อน
วรรคที่ 1	ผู้	ชี้ร้าย		จึ่งอาย	ทาน	กล้วย	บ่	ปาดหัว
กลอนลง	ทาน	บัว	ก็	ปล้าง	ทาน	บุปปลา	บ่ได้	ปึงจี
	พี่	จึ่งดำ		ชี้ลิ	บ่สม	ด้าม	หม่อม	พระนาง

(จิงหะเต้ยธรรมดา)

จนลี ตายนำน้องตายนำนับนั้นเจ้ามีแนว
ตายนำแปวฮูหนิงตายนำฮังเจ้าหนูน้อย
ตายนำปลาเซ็งสร้อยตายนำฮอยเจ้าหมูแม่
ตายนำในหมากแต่ในสันลีส่องบ่เห็น

จิงหะเต้ยธรรมดา

วรรค/จิงหะ	1	2	3	4	5	6	7	8
วรรคที่ 1	จน	ลีตาย		นำน้อง	ตาย	นำบ่	นั้นเจ้า	มีแนว
วรรคที่ 2	ตาย	นำแปว		ฮูหนิง	ตาย	นำฮัง	เจ้า	หนูน้อย
วรรคที่ 3	ตาย	นำปลา		เซ็งสร้อย	ตาย	นำฮอย	เจ้า	หมูแม่
วรรคที่ 4	ตาย	นำใน		หมากแต่	ใน	สัน	ลีส่อง	บ่เห็น

21.กลอนเต้ยหัวโนนตาล

ชาย หมอลำเคน ดาเหลา
โอเตละไวเอยๆ
ที่จั้งมาเห็นหน้านี้สายตาคิ้วก่องๆ
เดอพ่อคุณเอย หล้านี้แม่นนวนนาง
ตนที่เห็นมกน้องคณิงเจ้ากะอยู่บ่ไล
ให้เคนไลสืมน้องบ่หวังไลเจ้าสืมง่าย
จิงหะเต้ยหัวโนนตาล

หญิง หมอลำทองสี ศรีรัก

วรรค/จิงหะ	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น		โอยเด	ละไว	เอย		โอยเด	ละไว	เอย
วรรคที่ 3	พี่	จั้งมา		เห็นหน้า	นี่	สายตา	คิ้ว	ก่องๆ
	เดอ	พ่อ	คุณ	เอย		หล้า	นี้แม่น	นวนนาง
วรรคที่ 4	ตน	พี่เห็น		มกน้อง	คณิง	เจ้า	กะอยู่	บ่อไล
วรรคที่ 3	ให้	เคนไล		สืมน้อง	บ่อ	หวังไล	เจ้า	สืมง่าย

ชาย
โอยเดพระนางเอยฟ้าบ่อผ่าเครือเชือก
เมืองอุบลบ่อ้างบ่วางน้องให้แกไผ
จนเคนตายนำน้องสองคนเฮานี้เว้ากันม่วน

หัวดอนตาลลีซวนลำเกี้ยวเข้าใส่กัน
จึ่งว่าแก้มปั่นหวั่นสันตานครเอย
จึ่งว่าแก้มอุ่มท่มหละสีเคามุมหมากตาลเอย
ผู้แก้มอ่อนๆอยากซ้อนเสื่อหมอลำเด ผมเจ้าเพกกลางเอย
จึ่งหะเตยหัวโนนตาล

วรรค/จังหวะ	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น		โอยเด	พระนาง	เอย	ฟ้า	บ่อผ่า		เครือเชือง
วรรคที่ 4	เมือง	อุบล		บ่อฮ้าง	บ่วง	น้อง	ให้	แกไฟ
วรรคที่ 2	จน	เคนตาย		น่าน้อง	สอง	คนเฮา	นี้เว้า	กันม่วน
วรรคที่ 3	หัว	ดอนตาล		ลีซวน	ลำ	เกี้ยว	เข้า	ใส่กัน
วรรคที่ 4	จึ่ง	ว่าแก้ม		ปั่นหวั่น	สัน	ตา	นคร	เอย
กลอนลง	จึ่ง	ว่าแก้ม		อุ่มท่ม	หละสี	เคามุม	หมากตาล	เอย
		ผู้แก้ม		อ่อนๆ	อยากซ้อน	เสื่อ	หมอลำ	เด
	ผม	เจ้าเพ	กลาง	เอย				

หญิง
โอเดพี่ชายเอยๆ
น้องนี้มาเสียใจตั้งแต่บ้านน้องอยู่ห่าง
ห่างตาพี่ชายเอย
พออยากตักอยากต้อนโนนบ้านเข้าใส่กัน
จึ่งว่าแก้มอ่อนๆลีซซ้อนเสื่อพี่ชายเด
ผมเจ้าเพนี้กลางเอย กลางเอย ผม เจ้าเพกกลางเอย
จึ่งหะเตยหัวโนนตาล

วรรค/จังหวะ	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น		โอเด	พี่ชาย	เอย		โอเด	พี่ชาย	เอย
วรรคที่ 3	น้อง	นี้มา		เสียใจ	ตั้งแต่	บ้านน้อง	อยู่	ห่าง
	ห่าง	ตา	พี่ชาย	เอย				
วรรคที่ 4	พอ	อยากตัก		อยากต้อน	โนน	บ้าน	เข้าใส่	กัน
กลอนลง	จึ่ง	ว่าแก้ม		อ่อนๆ	ลีซซ้อน	เสื่อ	พี่ชาย	เด
	ผม	เจ้าเพ	นี้กลาง	เอย			กลาง	เอย
	ผม	เจ้าเพ	กลาง	เอย				

หญิง
โอเดพี่ชายเอยๆ
ครันเจ้าจั้งชั้นนั้นก็ให้แทนคำสา
น้องย่านบ่เป็นจิ้งหว่า
ครันสีชมพูเจ้าจั้งว่า
ย่านคือตอกมัดกลาดำนาแล้วเหยียบใส่ตม
กะจึ่งว่าแก้มอ่อนๆอยากซ้อนเสื่อพี่ชายเด
กะผมเจ้าเพนี้กลางเอย

จังหวะเตี้ยหัวโนนตาล

วรรค/จังหวะ	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น		โอยเด	พี่ชาย	เอย			พี่ชาย	เอย
วรรคที่ 1	ครัน	เจ้าจ้ง		ชั้นนั้น	ก็ให้	แทน	คำ	สา
วรรคที่ 2	น้อง	ย่านบ่อ	เป็น	จังหว้า	ครันสี	ชมพู	เจ้า	จ้งว่า
วรรคที่ 4	ย่าน	คือตอก		มดกล้า	ดำนา	แล้ว	เหยียบ	ใส่ตม
กลอนลง	กะจ้ง	ว่าแก้ม		อ่อนๆ	อยากซ้อน	เสื่อ	พี่ชาย	เด
กลอนลง	กะम्म	เจ้าเพ	นี้กลาง	เอย				

22.กลอนลำเตี้ยวันเพ็ญ

หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

ทำนองลำเตี้ยธรรมดา

(กลอนขึ้น)

โอยพี่หมอลำ

(ตัวกลอน)

จ้งว่าลำ ทางสั้น

ละผู้หันลงมา นั้นเจ้าทางล่อง

ล่องของยัง บ่แล้ว

ลำเตี้ย กะจ่นมา

จ้ง แมนเหลียว เห็นหน้า

กะ สายตา ก็เพราะเจ้า รูปเด่น

หละพระจันทร์ วันเพ็ญ นวลฉาย สีส่องแจ้ง

แยงแล้ว เปิด บ่เป็น

จังหวะเตี้ยธรรมดา

วรรค/จังหวะ	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น						โอย	พี่	หมอลำ
วรรคที่ 3	จ้ง	ว่าลำ		ทางสั้น	ละผู้หัน	ลงมา	นั้นเจ้า	ทางล่อง
วรรคที่ 4	ล่องของ	ยัง		บ่แล้ว	ลำ	เตี้ย	กะ	จ่นมา
วรรคที่ 3	จ้ง	แมนเหลียว		เห็นหน้า	กะสาย	ตา	ก็เพราะเจ้า	รูปเด่น
วรรคที่ 4	พระจันทร์	วันเพ็ญ	นวลฉาย	สีส่องแจ้ง	แยง	แล้ว	เปิด	บ่เป็น

โยตา เหลียวเห็น คนโก้

อยากเอา เมื่อโซ บ้าน อีแม

ยูขึ้น รยนต์ นั้นแมน แห่ป้าย

เมื่อบ้าน แม ย่าเฮา เจ้า ผู้แนว นามแก้ว

อยากขอ นำแนว นั้นเมื่อ ให้พ่อ

ต่อหลอ นั้นผู้ ให้จ้งเจ้า
จ้งเจ้า ผู้จ้งเจ้า จ้งเจ้า ผู้สาว เว้า เจ้า อย่าเฉย
จ้งหะเต้ยธรรมดา

วรรค/จ้งหะ	1	2	3	4	5	6	7	8
วรรคที่ 3	โยตา	เหลียวเห็น		คนโก้	อยากเอา	เมื่อโซ	บ้าน	อี่แม
วรรคที่ 4	ยู้ขึ้น	รถยนต์	นั้นแมน	แห่ป้าย	เมื่อ	บ้าน	แม	ย่าเฮา
วรรคที่ 3	เจ้า	ผู้แนว		นามแก้ว	อยากขอ	น้ำแนว	นั้นเมื่อ	ให้พ่อ
วรรคที่ 4		ต่อหลอ	นั้นผู้ ให้	จ้งเจ้า		จ้งเจ้า	ผู้จ้งเจ้า	จ้งเจ้า
	ผู้สาว	เว้า	เจ้า	อย่าเฉย				

ให้เมื่อ เป็นเชย ทางบ้าน
ไอ้หนอง ไหลคำ นั้นสิ ได้บ่
ไป เป็นเชย นั้นพ่อ แม่น้อง ทางบ้านว่า จ้งได้
(กลอนลง)
ซ้อน แนนา นินวลใน นีนา แนนา นินวลใน นีนา
สายตา เจ้าลัก กะไม้ไล่ สายตา เจ้าลัก กะไม้ไล่
หวี่อยาก เป็นไก่ พ่อแม่ เจ้าเต
คันผม เจ้าเพ เจ้ากลางเอย คันผม เจ้าเพ เจ้ากลางเอย
เจ้ากลางเอย กลางเอย กลางเอย เจ้ากลางเอย

วรรค/จ้งหะ	1	2	3	4	5	6	7	8
วรรคที่ 3	ให้เมื่อ	เป็นเชย		ทางบ้าน	ไอ้หนอง	ไหลคำ	นั้นสิ	ได้บ่
วรรคที่ 4	ไป	เป็นเชย	นั้นพ่อ	แม่น้อง	ทาง	บ้าน	ว่า	จ้งได้
กลอนลง	ซ้อน	แนนา	นินวลใน	นีนา		สายตา	เจ้าลัก	กะไม้ไล่
		สายตา	เจ้าลัก	กะไม้ไล่	หวี่อยาก	เป็นไก่	พ่อแม่	เจ้าเต
	คันผม	เจ้าเพ	เจ้ากลาง	เอย	คันผม	เจ้าเพ	เจ้ากลาง	เอย
	เจ้ากลาง	เอย	กลางเอย	กลางเอย				

(จ้งหะเต้ยพม่า)
บทที่ 1
จะให้หวิ้อคุณหรือ ทัวโลกเขาสื่อว่าคุณมีเมีย
จะให้หวิ้อคลอเคลียอยู่กับคุณทำไม
น้องนี้เชื่อไมไหว โถแสนจิตใจชอบมาลวงล่อ
นั้นทำพะเน้าพะนอโอพี่ชอบบอกขอพอกันที
น้องหวิ้อบอกขอพอกันที

จังหวะเต้ยโขง

วรรค/จังหวะ	1	2	3	4	5	6	7	8
วรรคที่ 1		จะให้	หวัง้อ	คุณหรือ	ทั่วโลก	เขาสื่อ	ว่าคุณ	มีเมีย
วรรคที่ 2	จะให้	ฉวี		คลอเคลีย	อยู่	กับคุณ		ทำไม
วรรคที่ 3	น้อง	นี่เชื่อ		ไม่ไหว	โถแสน	จิตใจ	ชอบมา	ลวงล่อ
วรรคที่ 4	นั่นทำ	พะเน้า		พะนอ	โอพี่	ชอบอก	ชอบพอ	กันที
	น้องหวี	ชอบอก	ชอบพอ	กันที				

บทที่ 2

ผู้หญิง หลงลม ก็เพราะ คารม ผู้ชาย นันทวาน ผู้หญิง หลงลม ก็เพราะ คารม ผู้ชาย นันทวาน
หลอกลวง อย่างน่า บานบาน
โถว่า น้ำตาล นั้นยัง ไม่เท่า
หวานหวาน น้ำตาล ก็ยัง ไม่เท่า
หลอกเอา หลอกเอา เจ้าพูด ไม่จริง หลอกเอา เจ้าพูด ไม่จริง

จังหวะเต้ยโขง

วรรค/จังหวะ	1	2	3	4	5	6	7	8
วรรคที่ 1		ผู้หญิง	หลง	ลม	ก็เพราะ	คารม	ผู้ชาย	นันทวาน
วรรคที่ 1		ผู้หญิง	หลง	ลม	ก็เพราะ	คารม	ผู้ชาย	นันทวาน
วรรคที่ 2		หลอกลวง	อย่างน่า	บานบาน		หลอกลวง	อย่างน่า	บานบาน
วรรคที่ 3	โถว่า	น้ำตาล	นั้นยัง	ไม่เท่า		หวานๆ	น้ำตาล	ยังไม่เท่า
วรรคที่ 4	หลอกเอา	หลอกเอา	เจ้าพูด	ไม่จริง	หลอกเอา	หลอกเอา	เจ้าพูด	ไม่จริง
กลอนลง	หลอกเอา	เจ้าพูด	ไม่จริง					

จังหวะเต้ยธรรมดา

อย่าตัว ให้หญิง หลงลม ตกสนม วังยาง เป็นแม่ฮ้าง หลายเทื่อ
ชาติ ที่แนว ดอกเดื่อ มันละប់บาน มันแม่นอยู่ตัน
บนพี่น้อง บ่อแต่คน กกกุง มันมี หลายก้าน กกตาล มันมี หลายง่า
สัจจา น้องได้ วาแล้ว วาแล้ว สีว่าแล้ว วาแล้ว
นั้นมาย ม่าง บ่อเป็น นั้นละนา นินวลโน นีนา ละนา นินวลโน นีนา
รัก กันหนา มีสัญญา กันไว้ รัก กันหนา มีสัญญา กันไว้
อย่าป่า อย่าไล กันหนา อย่าป่า อย่าไล อย่ากันหนา
อย่ากันหนา กันหนา กันหนา อย่ากันหนา

จังหวะเต้ยธรรมดา

วรรค/จังหวะ	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น		อย่าตัว	ให้หญิง	หลงลม	ตกสนม	วังยาง	เป็นแม่ฮ้าง	หลายเทื่อ
วรรคที่ 1	ชาติ	ที่แนว		ดอกเดื่อ	มัน	ละប់บาน	มันแม่น	อยู่ตัน
วรรคที่ 2	บน	พี่น้อง	บ่อ	แต่คน		กกกุง	มันมี	หลายก้าน
วรรคที่ 3		กกตาล	มันมี	หลายง่า		สัจจา	น้องได้	วาแล้ว

วรรคที่ 4		วาแล้ว	สิวาแล้ว	วาแล้ว	นั้นมาย	ม่าง		บ่อเป็น
กลอนลง	นั้น	ละนา	นิवलโน	นี่นา		ละนา	นิवलโน	นี่นา
	รัก	กันหนา	มิสัญญา	กันไว้	รัก	กันหนา	มิสัญญา	กันไว้
	อย่าป่า	อย่าไล	กัน	หนา	อย่าป่า	อย่าไล	กัน	หนา
	อย่ากัน	นำ	กันนำ	กันนำ	อย่ากัน	นำ		

23.กลอนลำเต้ยโขง

หมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม

จังหวะเต้ยโขง
อ้าว ฟัง ๆ ๆ ๆ ๆ
เสียงฟังว่าที่ดังแว่วมา
ป.ฉลาดวรรณาผู้อุปถัม

โอยเสียงที่ดังนี่เปิดฟังเกิดหนา
เสียงฟังว่าที่ดังแว่วมา
รักแล้วไม่สมหัวใจจริง

วรรค/จังหวะ	1	2	3	4	5	6	7	8
วรรคที่ 1		อ้าวฟัง	ฟังฟัง	ฟังฟัง	โอยเสียง	ที่ดัง	นี่เปิดฟัง	เกิดหนา
วรรคที่ 2		เสียงฟัง	ว่าที่ดัง	แว่วมา		เสียงฟัง	ว่าที่ดัง	แว่วมา
วรรคที่ 2	ปอฉลาด	วรรณา	ผู้อุป	ปถม	รักแล้ว	ไม่สม	หัวใจ	จริง

ขอแล้วขอแล้วขอแอบอิง
ไม่เคยเห็นจริง ชอบหักหลัง
โอแต่เบื้องหลังนี่ชอบจริง

ขอแล้วขอแล้วขอแอบอิง
พูดจានี้ว่าปากน่าฟัง พูดจานี้ว่าปากน่าฟัง
ไม่อย่ากสูงสิงหนิงเล่นตัว

วรรค/จังหวะ	1	2	3	4	5	6	7	8
วรรคที่ 1		ขอ	แล้วขอแล้วขอ	แอบอิง	ไม่เคย	เห็นจริง	ชอบ	หักหลัง
วรรคที่ 2		พูดจา	นี้ว่าปาก	น่าฟัง	โอแต่	เบื้องหลัง	นี่ชอบ	จริง
วรรคที่ 3	ไม่อย่าก	สูงสิง	หนิงเล่น	ตัว	ไม่อย่าก	สูงสิง	หนิงเล่น	ตัว

จังหวะเต้ยพม่า
ข่อยข่อยฮักน้องอีหลี
ไม่ล้างซักที่เอยเอยกลม
นี่ตัวพี่เฝ้าเฝ้า คอยเฮา
โอคำสินสอดทองหมั้น

ข่อยข่อยฮักน้องอีหลี
อกพี่ร้างระบม หนิงระทมโอยในอุรา
วันวิวาที่จะมาหมั้น
จะเอาเท่าไรรอาน้องนาง จะเอาเท่าไรรอาน้องนาง

จังหวัดยะลา

วรรค/จังหวัด	1	2	3	4	5	6	7	8
วรรคที่ 1		ข่อยข่อย	ฮักน้อง	อีหลี	ไม่ล้าง	ซักที	เอยเอว	กลม
วรรคที่ 2	อก	พี่ราว		ระบม	หญิง	ระทม	โอยใน	อูรา
วรรคที่ 3	นี้ตัว	พี่เฝ้า	เฝ้า	คอยเฮา	วัน	วิวาห์	พี่จะ	มาหมั้น
วรรคที่ 4	โอยค่า	สินสอด		ทองหมั้น	จะเอา	เท่าไร	อาน้อง	นา
	จะเอา	เท่าไร	อาน้อง	นา				

จังหวัดยะลา

เอาเงินนั้นค่าลำ
นี้ขอมัดจำน้องจะได้ไหม
จะเอาเท่าไรพี่ปอไม่ว่า

เอาเงินละนี่เงินค่าลำ
ถ้าน้องนี้ตกลงใจ
ตกลงเถิดหนา อย่ารวนเร

จังหวัดยะลา

วรรค/จังหวัด	1	2	3	4	5	6	7	8
วรรคที่ 1		เอาเงิน	นั้นค่า	ลำ	นี้ขอ	มัดจำ	น้องจะ	ได้ไหม
วรรคที่ 2		ถ้าน้อง	นี้ตกลง	ใจ	จะเอา	เท่าไร	พี่ปอ	ไม่ว่า
วรรคที่ 3	ตกลง	เถิดหนา	อย่ารวน	เร	ตกลง	เถิดหนา	อย่ารวน	เร

พี่ขอนิขอนิขอสาบาน
ว่าจะฮักน้องนางไม่มีผิดหวัง
โอยไปจนชั่ววันรินดร

พี่ขอนิขอสาบาน
ว่าฮักโอยน้องนาง ว่าฮักโอยน้องนาง
ไปอยู่แอบหมอนขวัญตา

จังหวัดยะลา

วรรค/จังหวัด	1	2	3	4	5	6	7	8
วรรคที่ 1		พี่ขอ	นิขอนิขอ	สาบาน	ว่าจะฮัก	น้องนาง	ไม่มี	ผิดหวัง
วรรคที่ 2		ว่าฮัก	โอยน้อง	นาง	โอยไป	จนชั่ว	วันริน	ดร
วรรคที่ 3	ไปอยู่	แอบหมอน	ขวัญ	ตา	ไปอยู่	แอบหมอน	ขวัญ	ตา

จังหวัดยะลา

หลานี่เอยนวลน้อง
ทองทองมีเจ้ามีหลายข้า
ท่อไต้นี่แม่เจ้าหลาย
น่านนวลในน้องน่า
อย่าหลงลืมไวเจ้ากานเอย

คันทองนี่ทองทองทองนี่
ทองทองคำคือดังอันน้อง
ซ้อนแนนนวลในน้องน่า
รักกันหนาสัญญากันไว้
เจ้ากานเอย

จังหวัดยโสธรมดา

วรรค/จังหวัด	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น		หล้า	นี่เอย	นวลน้อง	คัน	ทองนี่	ทองทอง	ทองนี่
วรรคที่ 1	ทอง	ทองมี	เจ้ามี	หลายซ้ำ	ทอง	ทองคำ	คือดัง	อิน้อง
วรรคที่ 2	ท้อ	ไค้	นี่แม่เจ้า	ชาหลาย	ซ้อน	แนนา	นิวลใน	น้องน่า
วรรคที่ 3		นันทา	นวลใน	น้องน่า	รัก	กันหนา	สัญญา	กันไว้
วรรคที่ 4	อย่าหลง	ลิมไว	เจ้ากาน	เอย				
กลอนลง	เจ้ากาน	เอย						

2.กลอนลำเนื้อหาทางคติธรรม

กลอนลำทางยาวพระพุทธเจ้าปรินิพพาน

หมอลำเคน ดาเหลา

ตอนที่ 2 เนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นกลอนสุภาพ มีทั้งสี่ 18 บท (เนื้อในกลอน)

บทที่ 1

มาบัดนี้ ผมจักพรรณนาเรื่องเผด็จกลอนไขกล่าว
จับเรื่องราวกล่าวไว้ให้คนเฒ่าฟัง

บทที่ 2

ตอนเมื่อครั้งองค์เอกโพธิญาณ
นิพพานดับขันธอยู่บ่อน้ำสองต้น
องค์พระทศพลเจ้าเข้านิพพานนิทเนง
อยู่ที่เมืองกุสินาราเที่ยงแท้ตามเรื่องกล่าวมา

บทที่ 3

เป็นเวลายามเช้าปัจฉิมยามแจ้งรุ่ง
ฝูงหมู่สาวกเจ้าระว่างล้อมหมั่นถัน

บทที่ 4

อรหันต์มากล้นพร้อมหมู่ภิกษุสงฆ์
องค์พุทธโศดับขันธสว่างยามตอนเช้า
พระอรุณเจ้าจึงมีคำไขประกาศ
ว่าองค์พระบาทเจ้านิพพานแล้วหมู่พระสงฆ์

บทที่ 5

พระองค์ดับขันธแล้วจะสังคตธรรมบมีเศ
พระสงฆ์อยู่เฝ้าแล้วเลยเข้าลวงไป

บทที่ 6

เล็งองค์ให้เทววงค์คั่นคั้ง
ขอเอาดินพระองค์ใส่เกศเกล้าน้ำต้าย่อยยาวไหล

บทที่ 7

เขสอนให้ชลทากลิ่งเกลื่อน
เหมือนดั่งอกซิแตกม้างอานนทให้อ้ำไฮ

บทที่ 8

สั่งมาเหลือใจได้พระองค์ตายหนีจาก
พรากน้องไว้คราวนี้ซิเพ่งไผ

บทที่ 9

น้องนี้ยังบได้บรรลุถึงผล
ยังเป็นปฤชนสิ่งใดปมีฐ
สั่งบ่ภูณาน้องนิพพานไปเสียจาก
อุปถากทุกคำเข้าพระองค์เจ้าบอดู

บทที่ 10

หมู่เพิ่นยังว่าได้บรรลอรหันต์
บัดนี้ขอเขาซิหยันอานนทฮุ่มฮอย
เต็มทีนอคราวนี้ชาวขันชิลือหุ่ม
อานนทกลิ่งเกลือกให้เฮ้อยงเกลื่อนกระหาย

บทที่ 11

สั่งมาอายุฝูงเพื่อนประชาชนพวกหมู่ เเดนอ
อดพอให้อานนทบรรลอรหันต์

บทที่ 12

เล็งญาณธรรมส่องแจ้งพอได้สว่างกะใจ
อดให้อานนทน้องนิพพานนำให้แล้วชาติ แทนแม่

บทที่ 13

ฝูงหมู่ชนทั้งหลายเขาซิหมั่นประมาทน้องบ่ถือน้ำเชื่อคำ
หยั่งสูตายสาช้าทรกรรมลำบาก ยากหัวใจคั่งแค้นตายได้บ่คิง

บทที่ 14

เออครันต่อมา พวกหมู่สงฆ์จ้งพากันล่องเข้าหองค์พุทธบาท
มองดูกายรูปร่างสีเนื้อแห่งพระองค์

บทที่ 15

ดับจิตลงไปแล้วสีกายยังคือเก่า
สีสนัวรรณะเนื่อยังเหลืองเหลื่อมดั่งทอง

บทที่ 16

อลหนดั่งก้องบังเกิดอัศจรรย์
ทั้งสวรรณค์พรหมแมนทั่วแดนดินฟ้า
โลกากว้างปฐพีไหวหวั่น
อัศจรรย์ยังล้นเหลือแท้กว่าแต่หลัง

บทที่ 17

ฮังสองต้นดลบันดาลออกเป็นดอก
แตกออกเป็นช่อก้านปลายนุ่มอ่อนลง

บทที่ 18

บุของค์พุทโธเจ้าสุคนธ์โกล้วกลืน
เกิดเป็นดวงดอกไม้ลอยกล้วทั่วบน

บทที่ 19

ท่าฝนแก้วตกลงปมีชาติ
รุกชาติหมูไม้เซยก้านกิ้งก

บทที่ 20

คหบดีมหาพรหมร้องประกาศว่าศนขิปสา
เป็นคาถากล่าวขึ้นเสียงแม้งม่วนหู

บทที่ 21

ว่าสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ในโลกนี้มีมากเหลือหลาย
ใฝ่กะหนีความตายหลีกหนีบมีได้
แต่พระจอมไตรเจ้าพระโคตมโสมนถ
ก็ยังปราศจากหนีความตายบได้ดับขันธเข้าสู่นิพพาน

บทที่ 22

เพราะสังขารธรรมนี้เป็นของบหมั่นเที่ยง
สังขاربเที่ยงหมั่นเสมอด้ามดั่งนิพพาน
สงสารนี้เวียนตายเวียนเกิด
หนีความตายบได้สดตายแท้ชู้คน

บทที่ 23

ทำกุศลกันถ้อนไทยเฮาพ่อแม่
เฮาเฒ่าแก่แล้วอาศัยสร้างเพ็งนิพพาน

เนื้อหาและความหมายของกลอนลำ

คำกลอน	ความหมาย
บทที่ 1 มาบัดนี้ ผมจักพรรณนาเรื่องเผด็จกลอนไขกล่าว จับเรื่องราวกล่าวเฝ้าให้คนเฒ่าคนแก่ฟัง	มาตอนนี้ ผมจะเล่าเรื่องกลอน เอาเรื่องราวมาเล่าให้คนเฒ่าคนแก่ฟัง

บทที่ 2 ตอนเมื่อครั้งองค์เอกโพธิญาณ นิพพานดับขันธอยู่บ่อน้ำสองต้น องค์พระศกพลเจ้าเข้านิพพานนิทเนง อยู่ที่เมืองกุสินาราเที่ยงแท้ตามเรื่องกล่าวมา	เมื่อครั้งองค์พระโพธิญาณ นิพพานดับขันธอยู่ใต้ต้นรังสองต้น องค์พระศกพลเข้านิพพาน ที่เมืองกุสินาราทตามเรื่องกล่าวมา
บทที่ 3 เป็นเวลายามเช้าปัจฉิมยามแจ้งรุ่ง ฝูงหมู่สาวกเจ้าระวังล้อมหมื่นถัน	เวลาปัจฉิมยามแจ้งสว่าง หมู่สาวกเจ้าแวดล้อมพระองค์
บทที่ 4 อรหันต์มากล้นพร้อมหมู่ภิกษุสงฆ์ องค์พุทธโธดับขันธสว่างยามตอนเช้า พระอนุรุธเจ้าจึงมีคำไขประกาศ ว่าองค์พระบาทเจ้านิพพานแล้วหมู่พระสงฆ์	พระอรหันต์มากล้นพร้อมหมู่ภิกษุสงฆ์ องค์พุทธโธดับขันธเวลาเช้า พระอนุรุธเจ้าจึงมีประกาศ ว่าองค์พระพุทเจ้านิพพานแล้ว
บทที่ 5 พระองค์ดับขันแล้ววะสังคตะธรรมบมีเศษ พระสงฆ์อยู่เหตุแล้วเลยเข้าลวงไป บทที่ 6 ถึงองค์ให้เทพวงค์คั่นคั่ง ยกเอาดินพระองค์ใส่เกศเกล้า น้ำตาย้อยยาวไหล	พระองค์ดับขันแล้ววะสังคตะธรรมบมีเศษ พระสงฆ์รู้เหตุแล้วเลยเข้าลวงไป ถึงองค์ให้เทพวงค์คั่นคั่ง ยกเอาพระบาทใส่ศีรษะ น้ำตาไหล
บทที่ 7 เฮฮอนให้ชลทากลิ่งเกลื่อน เหมือนดังอกซิแตกม้างอานนทให้อำไฮ บทที่ 8 สั่งมาเหลือใจได้พระองค์ตายหนีจาก พรากน้องไว้ครวนี้ชีเพ็งผ	ร้องให้น้ำตาไหลเกลื่อน เหมือนดังอกจะแตกพระอานนทรำให้ เสียใจมากที่พระองค์ตายจาก จากน้องไปครานี้จะพึงใคร
บทที่ 9 น้องนี้ยังบได้บรรลุถึงผล ยังเป็นปุถุชนสิ่งใดยังมีอยู่	น้องนี้ยังไม่ได้บรรลุหัตผล ยังเป็นปุถุชนสิ่งใดยังไม่มีรู้

ส่งภูณาน้องนิพพานไปเสียจาก อุปถากทุกคำเข้าพระองค์เจ้าปัดู	ช่างไม่กรุณาน้องรับนิพพานไปก่อน อุปถากทุกคำเข้าพระองค์เจ้าไม่เอ็นดู
บทที่ 10 หมู่เพ็ญยังว่าได้บรรลอรหันต์ บัดนี้ขอเขาชียันอานนท์อุ้มฮอหุมหัยอ เต็มทีนอคราวนี้ชาวขันชิตีอหุม อานนท์กลิ้งเกลือกให้เฮฮ้องเกลื่อนกระหวย	คนอื่นเขายังได้บรรลอรหันต์แล้ว ตอนนี้เขาจะหยันอานนท์ เต็มทีนอคราวนี้ อานนท์กลิ้งเกลือกร้องรำให้
บทที่ 11 ส่งมาอายุฝูงเพื่อนประชาชนพวกหมู่ เด่นอ อดพอให้อานนท์บรรลอรหันต์ บทที่ 12 เล็งญาณธรรมสองแจ้งพอได้สว่างกะใจ อดให้อานนท์น้องนิพพานนำให้แล้วชาติ แทนแม่ บทที่ 13 ฝูงหมู่ชนทั้งหลายเขาชียมึนประมาทน้องปัดูหน้าเขือคำ หยั่งสูตายสาช้าทรรกรรมลำบาก ยากหัวใจคั่งคั้นตายได้บึง บทที่ 14 เออครันต่อมา พวกหมู่สงฆ์จั้งพากันล่องเข้าหาวงค์พุทธบาท มองดูกายรูปร่างสีเนื้อแห่งพระองค์ บทที่ 15 ดับจิตลงไปแล้วสีกายยังคือเก่า สีสนัวรรณะเนือยังเหลืองเหลือมดั่งทอง บทที่ 16 อลหนดังก้องบังเกิดอัศจรรย์ ทั้งสวรรค์พรหมแมนทั่วแดนดินฟ้า โลกกว้างปฐพีไหวหวั่น อัศจรรย์ยิ่งล้นเหลือแท้กว่าแต่หลัง บทที่ 17 ยังสองต้นดลบันดาลออกเป็นดอก แตกออกเป็นช่อก้านปลายน้อมอ่อนลง บทที่ 18 บุชาองค์พุทโเจ้าสุคันโธกลั้วกลื่น เกิดเป็นดวงดอกไม้ลอยกลั้วทั่วบน	ช่างน่าอายคนนัก ให้อานนท์บรรลอรหันต์ก่อนก็ไม่ได้ เล็งญาณธรรมสองแจ้งพอได้สว่างกะใจ ให้อานนท์นิพพานไปด้วยให้หมดชาตินี้หน่อย คนทั้งหลายเขาจะหมิ่นประมาทน้องไม่เชื่อถือ สูตายดีกว่าจะมาลำบาก หัวใจขอตายได้ไหม ต่อมาหมู่สงฆ์จั้งเข้าหาวงค์พุทธบาท มองดูกายรูปร่างสีเนื้อแห่งพระองค์ ดับจิตลงไปแล้วแต่ผิวกายยังปกติ ผิวเนือยังเหลืองดั่งทอง เสียงดังก้องบังเกิดอัศจรรย์ ทั้งสวรรค์พรหมทั่วแดนดินฟ้า โลกกว้างปฐพีไหวหวั่น อัศจรรย์ยิ่งล้นเหลือแท้กว่าแต่หลัง ต้นรังสองต้นดลบันดาลออกเป็นดอก แตกออกเป็นช่อก้านปลายน้อมอ่อนลง บุชาองค์พุทธเจ้าด้วยกลื่นหอม เกิดเป็นดวงดอกไม้ลอยไปทั่ว

บทที่ 19 ทำฝนแก้วตกลงบ่มีขาด รุกขชาติหมู่ไม้เซยก้านกิ่งกอ	ฝนแก้วตกลงมาไม่มีขาด รุกขชาติหมู่ไม้เซยก้านกิ่งกอ
บทที่ 20 คหบดีมหาพรหมร้องประกาศว่าศนิขปิสา เป็นคาถากล่าวขึ้นเสียงแม้งม่วนหู	คหบดีมหาพรหมร้องประกาศว่าศนิขปิสา เป็นคาถากล่าวขึ้นเสียงไพเราะหู
บทที่ 21 ว่าสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ในโลกนี้มีมากเหลือหลาย ไผ่กะหนีความตายหลีกหนีบ่มีได้ แต่พระจอมไตรเจ้าพระโคตมโสมนาค กะยังปราศจากหนีความตายบ่ได้ดับขันธเข้าสู่นิพพาน	สัตว์ทั้งหลายในโลกนี้มีมากเหลือหลาย ใครก็หนีความตายไม่พ้น แม้แต่พระจอมไตรเจ้าพระโคตม ก็ยังหนีความตายบ่ได้ดับขันธเข้าสู่นิพพาน
บทที่ 22 เพราะสังขารธรรมนี้เป็นของบ่มันเที่ยง สังขارب่เที่ยงหมั่นเสมอ دائمตั้งนิพพาน สงสารนี้เวียนตายเวียนเกิด หนีความตายบ่ได้สลดตายแท้ชู้คน	เพราะสังขารนี้เป็นของไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยงเหมือนดังนิพพาน วิฏสงสารนี้เวียนตายเวียนเกิด หนีความตายไม่พ้น ทุกคนต้องตาย
บทที่ 23 ทำกุศลกันถ้อนไทยเฮาพ่อแม่ เฮาเน่เฒ่าแก่แล้วอาศัยสร้างเพ็งนิพพาน	ทำกุศลกันเถอะพวกเราพ่อแม่ เราเน่แก่แล้ว ควรสร้างบุญเพ็งนิพพาน

จังหวะและวรรคกลอนพระพุทธเจ้าปรินิพพาน

บทที่ 1

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ผมจักพร	ณนาเรื่อง	เผด็จกลอน	ไขกล่าว
วรรคที่ 4	จับเรื่องราว	กล่าวไว้	ให้คนเฒ่า	นั่งฟัง

บทที่ 2

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ตอน	เมื่อครั้ง	องค์เอก	โพธิญาณ
วรรคที่ 2	นิรพาน	ดับขันธ	อยู่บ่อนยัง	สองตัน
วรรคที่ 3	องค์พระ	ทศพลเจ้า	เข้านิพพาน	นิทเน่ง
วรรคที่ 4	อยู่ที่เมือง	กุสินาราเที่ยงแท้	ตามเรื่อง	กล่าวมา

บทที่ 3

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เป็นเวลา	ยามเช้า	ปัจฉิมยาม	แจ้งรุ่ง
วรรคที่ 4	ฝูงหมู่สา	วกเจ้า	ระวังล้อม	หมื่นถัน

บทที่ 4

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	อรหันต์	มากล้น	พร้อมหมู่	ภิกษุสงฆ์
วรรคที่ 2	องค์พุทธโธ	ดับขัน	สว่างยาม	ตอนเช้า
วรรคที่ 3	พระอนุ	รุธเจ้า	จ้งมีคำ	ไขประกาศ
วรรคที่ 4	ว่าองค์	พระบาทเจ้า	นิพพานแล้ว	หมู่พระสงฆ์

บทที่ 5

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	พระองค์ดับขันแล้ว	วะสัง	คตะธรรม	ปมีเศษ
วรรคที่ 4	พระสงฆ์ฮู้	เหตุแล้ว	เลยเข้า	ล่งไป

บทที่ 6

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เถิง	องค์ให้	เทพทวง	แค้นคั่ง
วรรคที่ 4	ยอเอาตีนพระองค์ใส่	เกศเกล้า	น้ำต่าย้อย	ย่าวไหล

บทที่ 7

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เฮ	ฮอนให้	ชลทา	กลิ้งเกลื่อน
วรรคที่ 4	เหมือนดังอก	ซิแตกม้าง	อานนทให้	ฮ้ำไฮ

บทที่ 8

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	สั่งมาเหลือ	ใจได้	พระองค์ตาย	หนีจาก
วรรคที่ 4	พราก	น้องไว้	คราวนี้	ซิเพ่งไผ

บทที่ 9

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	น้องนี่ยัง	ไปได้	บรรลु	ถึงผล
วรรคที่ 2	ยังเป็นปู่	ฤษณ	สิ่งใด	บ่มีฐั
วรรคที่ 3	สังบ่กู	ณาน้อง	นิพพานไป	เสียจาก
วรรคที่ 4	อุปถาก	ทุกคำเข้า	พระองค์เจ้า	บ่อดู

บทที่ 10

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	หมู่เพิ่น	ยังว่าได้	บรรลุ	อรหันต์
วรรคที่ 2	บัดนั้นอ	เขาซิหยัน	อานนท์ฮ่ม	ฮอหมุหย้อ
วรรคที่ 3	เต็มทีนอ	คราวนี้	คราวนี้	ซิถือหมู่
วรรคที่ 4	อานนท์กลิ้ง	เกลือกให้	เฮฮ้อง	เกลื่อนกระหาย

บทที่ 11

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	สั่งมาอายุ	ฝูงเพื่อน	ประชาชน	พวกหมู่
วรรคที่ 4	อดพอให้อานนท์	บรรลุอรหันต์	เล็งญาณธรรมส่องแจ้ง	พอได้สว่างกะใจ

บทที่ 12

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	อดให้อานนท์น้อง	นิพพานนำ	ให้แล้วชาติ	แทนแม่
วรรคที่ 4	ฝูงหมู่ชนทั้งหลาย	เขาซิหมิ่นประมาทน้อง	บ่ถือหน้า	เชื่อคำ

บทที่ 13

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	หยั่งสู้อยายสาช้า	สาช้า	ทรรกรรม	ลำบาก
วรรคที่ 4	ยากหัวใจ	คั่งแค้น	ตายได้	บ่คิง

บทที่ 14

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	พวกหมู่สงฆ์	จ้งพากันล่อง	เข้าหาองค์	พุทธบาท
วรรคที่ 4	มองดูกาย	รูปร่าง	สีเนื้อ	แห่งพระองค์

บทที่ 15

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ดับจิตลง	ไปแล้ว	สีกาย	ยังคือเก่า
วรรคที่ 4	สีสั่น	วรรณะเนื้อ	ยังเหลืองเหลือม	ตั้งทอง

บทที่ 16

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	อลहन	ดังก้อง	บังเกิด	อัศจรรย์
วรรคที่ 2	ทังสวรรณค์	พรหมแมน	ทั่วแดน	ดินฟ้า
วรรคที่ 3	โล	กากว้าง	ปฐพี	ไหวหวั่น
วรรคที่ 4	อัศจรรย์	ยั้งลั่น	เหลือแท้	กว่าแต่หลัง

บทที่ 17

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ฮัง	สองตัน	ดลบันดาน	ออกเป็นดอก
วรรคที่ 4	แตกออก	เป็นซ่อก้าน	ปลายน้อม	อ่อนลง

บทที่ 18

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	บุชาองค์	พุทโธเจ้า	สุคันโธ	กลั้วกลืน
วรรคที่ 4	เกิดเป็นดวง	ดอกไม้	ลอยกลั้ว	ทั่วบน

บทที่ 19

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	हां	ฝนแก้ว	ตกลง	บมีชาติ
วรรคที่ 4	รุกขชาติ	หมู่ไม้	เซยก้าน	กึ่งกอ

บทที่ 20

จังหวะที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	คห	บตี	มหาพรหม	ร้องประกาศ
วรรคที่ 4	ว่าศนิขปิสา	เป็นคาถากล่าวขึ้น	เสียงแม้ง	ม่วนหู

บทที่ 21

จังหวัดที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	ว่าสัตว์ทั้งหลาย	ที่อยู่ในโลกนี้	มีมาก	เหลือหลาย
วรรคที่ 2	ไผ่กะหนี่	ความตาย	หลีกหนี	บ่มีได้
วรรคที่ 3	แต่พระจอม	ไตรเจ้า	พระโคดม	โลมนาค
วรรคที่ 4	หนีความตาย	บ่ได้	ดับขันธเข้า	สู่นิพพาน

บทที่ 22

จังหวัดที่	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เพราะสังขาร	ธรรมนี้	เป็นของบ่	หมั่นเที่ยง
วรรคที่ 2	สังขารบ่	เที่ยงหมั่น	เสมอด้าม	ดั่งนิพพาน
วรรคที่ 3	สง	สารนี้	เวียนตาย	เวียนเกิด
วรรคที่ 4	หนีความตาย	บ่ได้	ลิตายแท้	สู่คน

บทที่ 23

จังหวัดที่	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ทำกุศล	กันถ้อน	ไทยเฮา	พ่อแม่
วรรคที่ 4	เฮานี้เฒ่า	แก่แล้ว	อาศัยสร้าง	เพ็งนิพพาน

ความหมายศัพท์ภาษาถิ่นที่พบในกลอนลำทางยาวพระพุทธเจ้าปรินิพพาน

กุณา	หมายถึง	กรุณา
สู่คน	หมายถึง	ทุกคน
กันถ้อน	หมายถึง	กันเถอะ
ม่วนหู	หมายถึง	เสนาะหู
นิทเน่ง	หมายถึง	หลับสนิท
บ่มีฮู้	หมายถึง	ยังไม่รู้
ต้อน	หมายถึง	ฝาก
ซุนมือ	หมายถึง	แตะมือ
แนถ้อน	หมายถึง	หน้อยนะ
บ่เดือด	หมายถึง	ไม่เดือด
ย่าน	หมายถึง	กลัว
ถัน	หมายถึง	ชั้น
สังมาอาย	หมายถึง	ช่างน่าอาย
นิทเน่ง	หมายถึง	หลับสนิท
เว้า	หมายถึง	พูด

บ่อฮู้	หมายถึง ไม่รู้
ฮ้อง	หมายถึง ร้อง
ฮิดู	หมายถึง เอ็นดู
เฮียง	หมายถึง เรียง
ฮัง	หมายถึง ตันรัง

รูปแบบของกลอนลำทางสั้น “กลอนพระพุทเจ้าปรินิพาน” แบ่งได้เป็น 2 ตอน คือ
ตอนที่ 2 เป็นเนื้อในกลอน มีฉันทลักษณ์เป็นแบบกลอนแปด จำนวน 23 บท บทละ 2 วรรค
ยกเว้นบทที่ 2,4,9,10,16,21,22 ที่มีสี่วรรค

สรุปเนื้อหากลอนพระพุทเจ้าปรินิพาน

เนื้อหากลอนลำเป็นการบรรยายถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จปรินิพานที่ได้ตรัส
สองตัน ณ เมืองกุสินารา ยังความเศร้าโศกแก่สาวกของพระองค์ โดยเฉพาะพระอานนท์ที่ยังไม่บรรลุ
อรหัตผล พระพุทธร่องค์ทรงแสดงให้มนุษย์ให้ถึงสังขารคือความไม่เที่ยง สิ่งเที่ยงคือนิพพาน เพราะไม่
ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดต่อไปอีก ผู้ฟังทั้งหลายจึงควรเร่งสร้างบุญกุศลไว้

จากการศึกษากลอนลำของศิลปินแห่งชาติ ได้ข้อสรุปดังนี้

1. ลักษณะทางฉันทลักษณ์กลอนลำของศิลปินแห่งชาติ ได้แก่

- 1.1 กลอนแปด หนึ่งบทจะต้องครบสี่วรรคจึงจะสมบูรณ์ ใช้เวลานานกว่ากลอนตัด
กลอนแปดใช้สำหรับลำทางยาว ลำเพลิน ลำเดิน ลำทางเตี้ยและลำทางสั้น
- 1.2 กลอนกาพย์หรือกลอนตัด เป็นวรรค ไม่กำหนดจำนวนวรรคหรือบท เป็นกลอนที่
ตัดเป็นวรรคใดวรรคมัน จะจบลงที่วรรคใดก็ได้ไม่ต้องรอจบบทเหมือนกลอนแปด ใช้สำหรับลำทางสั้น
เท่านั้น

1.3 กลอนร่าย ใช้เป็นกลอนขึ้นหรืออารัมภบทกลอนลำทางสั้น

1.4 กลอนเพลง คือ กลอนเตี้ยโขงและเตี้ยพม่า

2. ลักษณะทางเนื้อหาของกลอนลำ ได้แก่

- 2.1 เนื้อหาด้านคติโลกส่วนใหญ่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในสังคม ความรัก ความงาม
ของธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี และเป็นกระบอกเสียงของรัฐบาลในการรณรงค์ปลูกป่าให้มีสี
เขียวเพิ่มขึ้น การรณรงค์ป้องกันโรคพยาธิใบไม้ในตับและโรคเอดส์ เป็นต้น

2.2 ด้านคติธรรมเกี่ยวกับพระธรรมคำสอนพระพุทธองค์ การเสด็จปรินิพานของ พระพุทธเจ้า

หมอลำมีบทบาทต่อสังคมอีสานทั้งทางตรงและทางอ้อม ทางตรงได้แก่ การให้ความรู้
ทางโลกและทางธรรม ซึ่งประชาชนได้นำความรู้เหล่านี้ไปเป็นหลักปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของตน
ความรู้ที่ได้จากหมอลำเป็นความรู้สำหรับทุกเพศทุกวัย เนื้อหาสาระในกลอนลำก็ได้จากการค้นคว้าและ
ประพันธ์ของผู้รู้ในเรื่องนั้นๆ ประกอบกับปฏิภาณโวหารและศิลปะการแสดงของหมอลำ ทำให้ความรู้
ต่างๆ เข้าถึงประชาชนได้เป็นอย่างดี

3. ลักษณะทางลำนำของกลอนลำ ได้แก่ ท่วงทำนอง และจังหวะของกลอนลำ

ท่วงทำนองลำของการลำกลอนมี 3 ทำนองคือ

3.1 ทำนองลำทางสั้น มีลักษณะแบบเนื้อเต็มไม่มีเอื้อน ยกเว้นตอนขึ้นต้นโอละนอ ทำนองลำทางสั้นทั้งवादุดบลและवादุดอนแก่นมี 2 ทำนองคือ ลำทางสั้นทางธรรมดาและลำทางสั้นแบบเดินดงหรือเดินกลอนหรือยาวก็เรียก เป็นการลำจังหวะลำสั้นแต่ผันสำเนียงไปตามเสียงแคนलयน้อยซึ่งมีระดับเสียงสูง ต่อมาการลำवादุดบลไม่นิยมเดินดงด้วยจังหวะนี้จึงเหลือเฉพาะในการลำवादุดอนแก่นเท่านั้น จะเห็นได้ว่าการลำกลอนจะเป็นการลำทางสั้นเป็นส่วนใหญ่จะมีลำทางยาวเฉพาะเวลาหมอลำจะอำลาคนดูเท่านั้น ต่อมาหมอลำกลอนนิยมนำทำนองลำเตี้ยมาปิดท้ายรายการ จนเกิดเป็นรูปแบบการลำกลอนซึ่งประกอบด้วยลำทางสั้น ลำทางยาว และลำเตี้ย สืบต่อกันมาจนกลายเป็นประเพณี

3.2 ทำนองลำทางยาว มีลักษณะการเอื้อนเสียง

3.3 ทำนองลำทางเตี้ย คือ

3.3.1 เตี้ยธรรมดาและเตี้ยหัวโนนตาลคือทำนองทางสั้นหมอลำกลอนเพียงแต่ยืดจังหวะให้ยาวเป็นเท่าตัว มีโครงสร้าง 3 ส่วนคือ กลอนขึ้น เนื้อในกลอนและกลอนลง

3.3.2 เตี้ยโขง ใช้คำร้องภาษาไทย เป็นทำนองลำที่มาจากเพลงไทยเดิมชุดลาวแพน เดิมที่มีสองวรรค เวลาบรรเลงวรรคที่ 1 จะบรรเลงสองเที่ยว จึงรวมเป็นสามวรรค ตอนหลังหมอลำเพิ่มวรรคท้ายเข้าไปจึงกลายเป็นสี่วรรค

นอกจากนี้กลอนลำที่เป็นอมตะและต้นแบบที่หมอลำใช้กันในปัจจุบันคือกลอนสังข์สินชัยหรือสินไชเพราะมีความไพเราะในเชิงการประพันธ์ เป็นวรรณคดีที่ยิ่งใหญ่สำหรับคนอีสานและประเทศส.ป.ป.ลาว

บทที่ 5

วาดล่ำลึงปินแห่งชาติ

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำเสนอ วาดล 2 วาดล คือ วาดอุปและ
วาดขอนแก่น โดยศึกษาจากศิลปินแห่งชาติจำนวน 5 ท่านคือ หมอลำทองมาก จันทะลือ หมอลำบุญเพ็ง
ไผ่ผัวชัย หมอลำเคน ดาเหลา หมอลำฉวีวรรณ ดำเนินและหมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม ซึ่งผู้วิจัยได้
วิเคราะห์ข้อมูลตามลำดับหัวข้อ ดังนี้

1. วาดลําอูบล

- 1.1 กลอนลำทางสั้น
- 1.2 กลอนลำทางยาว
- 1.3 กลอนลำเตี้ย

2. วาดลำขนนก

- 2.1 กลอนลำทางสั้น
- 2.2 กลอนลำทางยาว
- 2.3 กลอนลำเตี้ย

วัดลำอุบล

वाद หมายถึง จังหวะลีลาการลำการแสดง การปล่อยเสียงจากครูผู้สอนมา वादแปลว่าแบบฉบับของครูแต่ละคนก็ถูกต้องดี वादลำประกอบมีลำเพลินบ้าง ลำภูไทบ้าง เตี้ยหลายๆชนิด ลำเพลิน เพลงอีกนับชนิดไม่ได้หมดลากลอนต้องนำมาประยุกต์ได้หมด เรียกว่าพัฒนาทำให้ทันสมัยหรือทันต่อเหตุการณ์

वादฟ้อง หรือสิทธิการฟ้องรำ ซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบที่จะเสริมให้หมอลำแต่ละคนได้รับความนิยมนมากขึ้น อดฟ้องจะต้องมีความสัมพันธ์กับกลอนลำท่วงทำนองลำและคู่ลำเป็นสำคัญ

वादล่ำ หมายถึง สำเนียงในการลำหรือทำนองจังหวะลีลาของการลำของแต่ละท้องถิ่นที่มีสำเนียงภาษาพูดแตกต่างกัน ดังนั้นสำเนียงการลำสามารถบอกถิ่นฐานของหมอลำ กลอนลำเดียวกัน หมอลำแต่ละที่สามารถเปลี่ยนสำเนียงลำได้

จากการศึกษาตลาดศิลปปิ่นแห่งชาติพบว่ามีศิลปปิ่นแห่งชาติ 4 ท่าน เป็นหมอลำที่ลำवादอุปบล เพราะท่านมีถิ่นฐานกำเนิดที่จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ หมอลำบุญเพ็ง ฝัฒวชัย หมอลำเคน ดาเหลา หมอลำฉวีวรรณ ดำเนินและหมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม

วาดล่ำอูบล คือท่วงทำนองจังหวะลำช้าอ่อนหวาน สะอึกสะอื้น มีไ้อ์ และเอื้อนเสียง เล่นลูกคอ เพื่อให้เกิดความไพเราะ ลักษณะท่วงทำนองคล้ายกับกลอนลำทางยาวหรือลำอ่านหนังสือ มีเนื้อหาที่กล่าวถึงความรัก การพลัดพราก ความโศกเศร้าอาลัยอาวรณ์ หรือพรรณนาสภาพธรรมชาติภูเขา แม่น้ำ ดั่งกลอนตัวอย่าง

กลอนลำทางสั้นवादอุปบล

(กลอนชั้น)

โอ้ละนอ ออ

โลกเอ๋ยโลก

สารพัดสีเป็นไป

ที่ตนมีอยู่เก่าก่อน

ของเฮาเองบ่หนชา

โอ้ละนอ ผู้ฟังเอ๋ย

(เนื้อกลอน)

บทที่ 1

ฟังเสียงแคนดังจั้น

เสียงลำนออินอ้อย

บทที่ 2

เสียดายเดฟีน้อง

แต่โบราณเฮาเคย

มาถึงตอนทุกวันนี้

ลูกหลานเฮาบ่สืบไว้

(กลอนลง)

สีน่านวล ช้วนน้องแนนา ทอนันนา

ยุคโลกาภิวัตน์

สีไล่ละสิ่งดีๆ

ไปสะออนของเขา

เปิดความแ้วความวา ละนอนี้

แมนว่าเดี๋ยวนี

โอโยฝูงคนซ้องซ้อ

ไปหน้าสิหวังเว

ชาวพื้นถิ่นดินอีสาน

ได้ม่วนยินลำฟ้อน

เสียงลำแคนสีแปนเปล้า

ไปหน้าสิบ่อเหลือ

บทที่ 1

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เสียงแคนเคย	ดังจั้น	ฝูงคนฟัง	ซ้องซ้อ
วรรคที่ 4	เสียงลำนอ	อินอ้อย	ไปหน้า	สิหวังเว

บทที่ 2

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เสียดายเด	พี่น้อง	ชาวพื้นถิ่น	ดินอีสาน
วรรคที่ 2	แต่ โบราณ	เฮาเคย	ได้ม่วนยิน	ลำฟ้อน
วรรคที่ 3	มาถึงตอน	ทุกวันนี้	เสียงลำแคน	สีแปนเปล้า
วรรคที่ 4	ลูกหลานเฮา	บ่สืบไว้	ไปหน้า	สิบ่อเหลือ

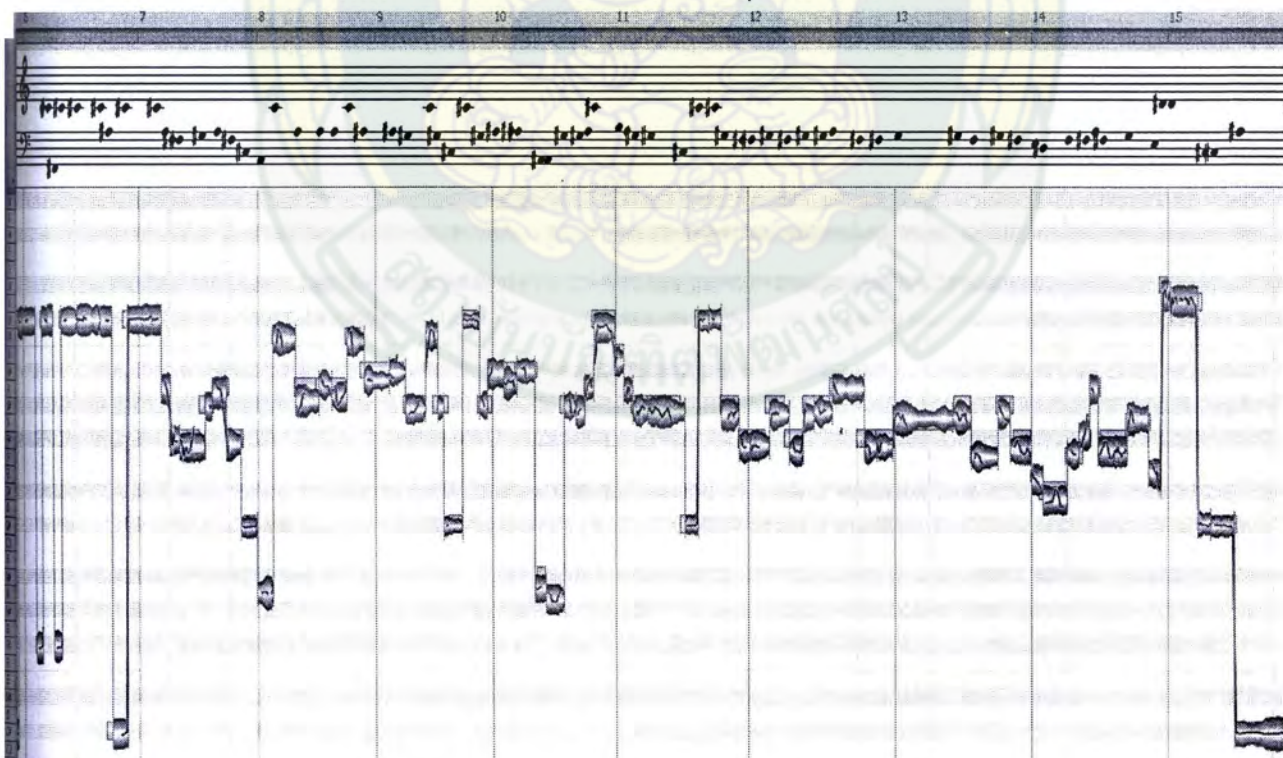
กลอนลง

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 3	สี	น่านวล	ช้วนน้อง	แนนา
วรรคที่ 4	ทอนัน	นา		

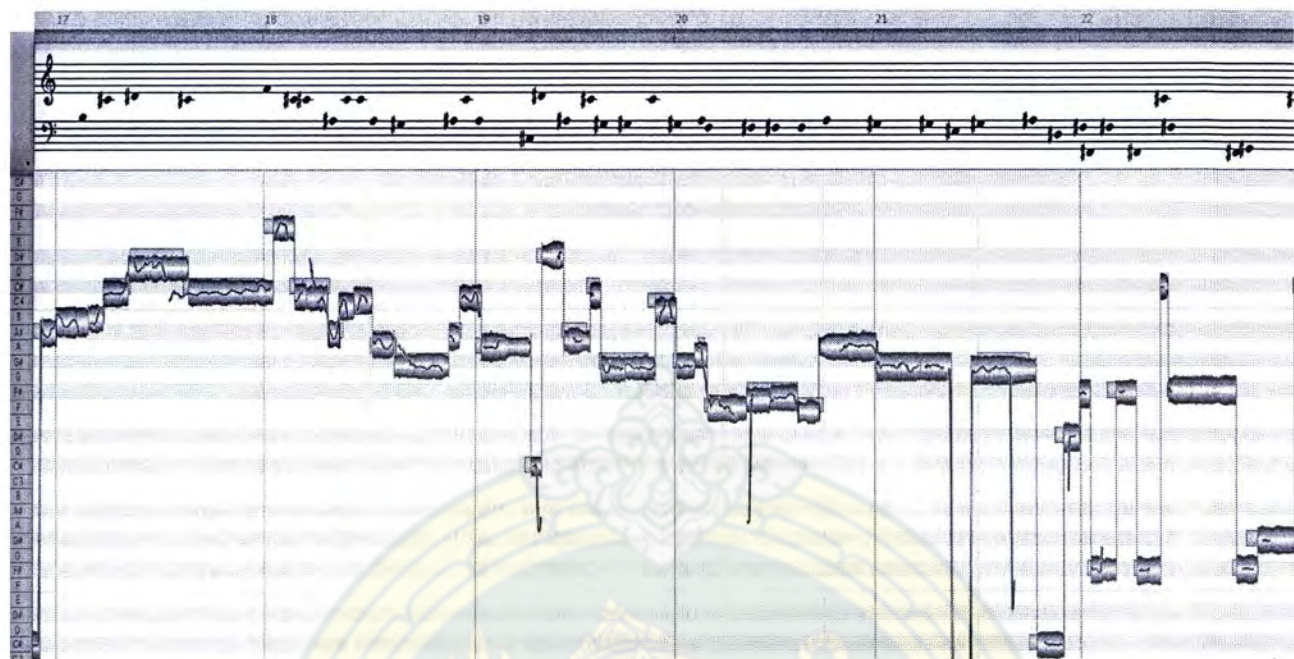
ลักษณะการโอ้วาดอบล(ลำทางสั้น)

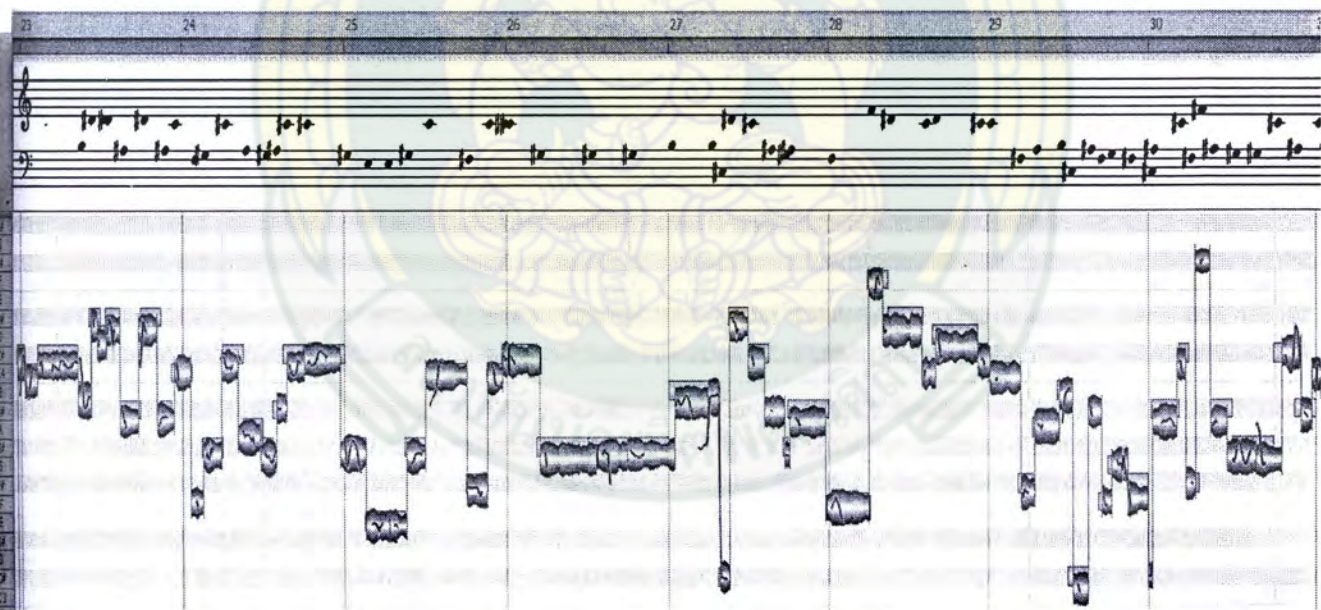
ภาพประกอบ 4 เสียงขึ้นโอ้วาดอบล(ลำทางสั้น)

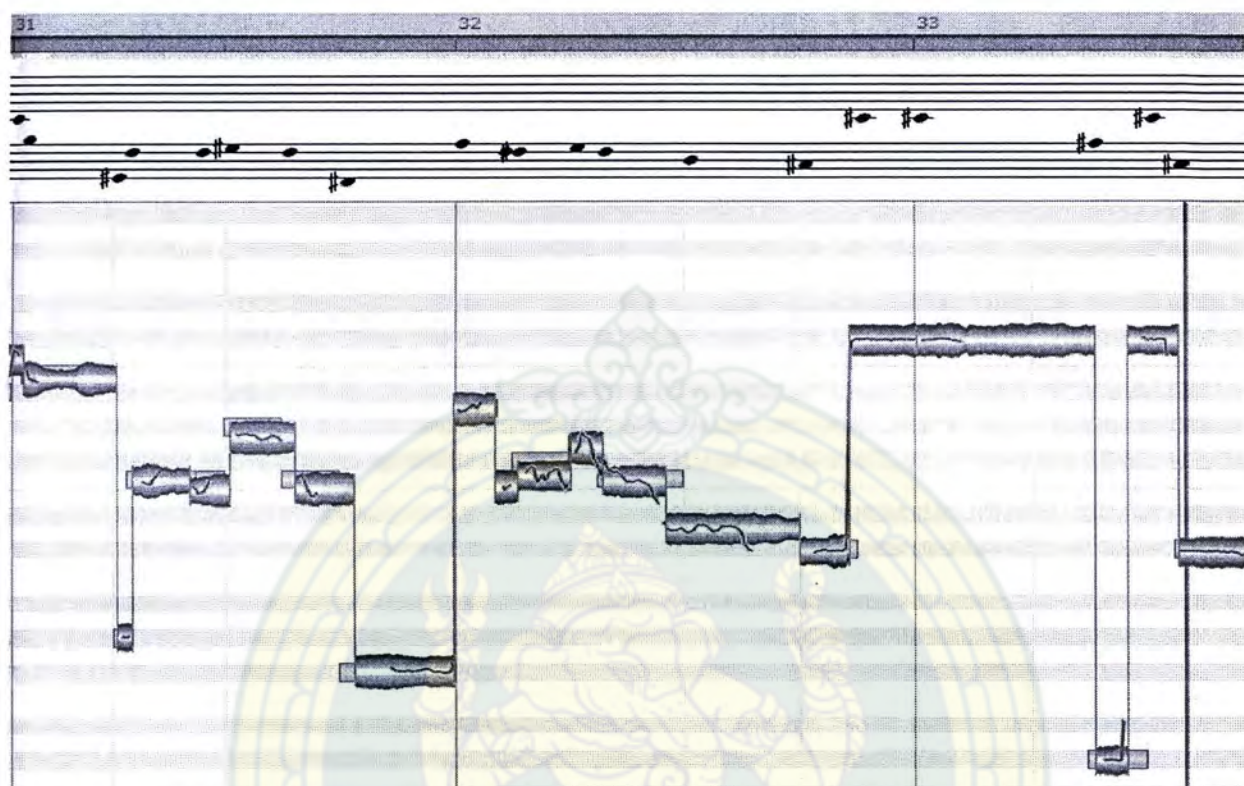
ภาพประกอบ 5 เสียงพูดกลอนขึ้นวาดอบล(ลำทางสั้น)

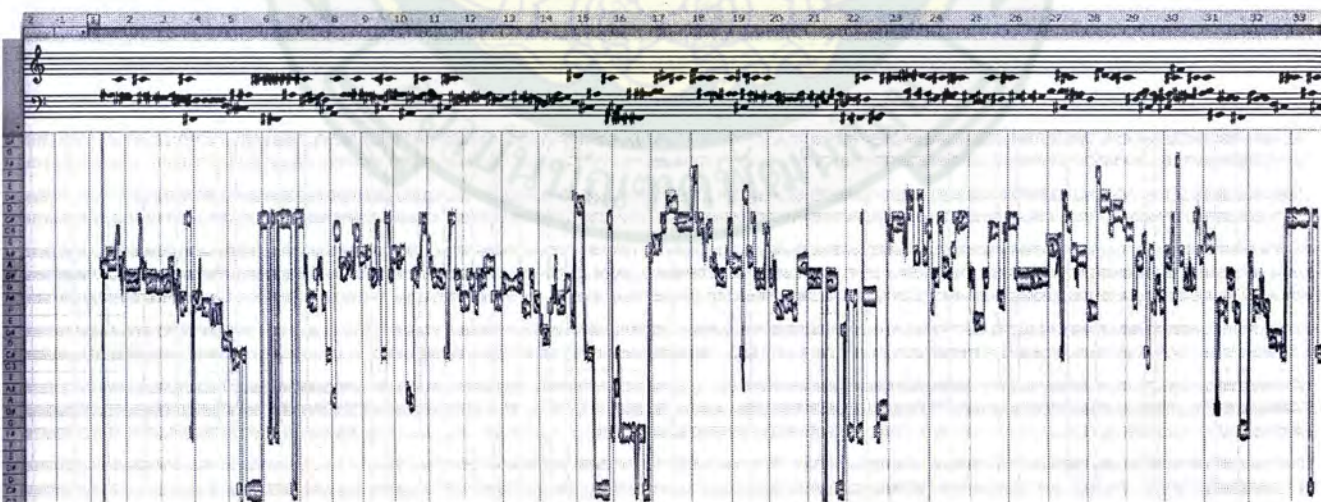
ภาพประกอบ 6 เสียงโอดจากกลอนขึ้นवादอบล(ลำทางสั้น)

ภาพประกอบ 7 เสียงลำกลอนवादอบล(ลำทางสั้น)

ภาพประกอบ 8 เสียงลำกลอนลงवादอบล(ลำทางสั้น)

ภาพประกอบ 9 เสียงลำवादอบลแบบเต็ม(ลำทางสั้น)

จากภาพเปรียบเทียบกราฟเสียงและตัวโน้ตจะเห็นว่าลำทางสั้นवादुบลช่วงกลอนขึ้นโอ้
ในภาพประกอบ 4 มีเสียงที่เอื้อนจำนวน 33 เสียง มีความยาวจำนวน 5 ห้องเพลง
เสียงพูดกลอนขึ้นवादुบล(ลำทางสั้น) ในภาพประกอบ 5 มีความยาวจำนวน 16 ห้องเพลง
เสียงโอ้ต่อจากกลอนขึ้นในภาพประกอบที่ 6 มีโน้ตจำนวน 39 เสียงและมีความยาว 6 ห้องเพลง
เสียงลำตัวกลอนในภาพประกอบที่ 7 มีโน้ตจำนวน 56 เสียงและมีความยาว 8 ห้องเพลง
เสียงลำกลอนลงในภาพประกอบที่ 8 มีโน้ตจำนวน 19 เสียงและมีความยาว 3 ห้องเพลง

กลอนลำทางยาวवादुบล

โอ้ย เสียงเอ้ย

เสียงแคนเขาเคยฮ่าว เสียงเขาลำเคยหย่าว หย่าว

มาถึงคราวสิมิดม้อย โอ้ย หายจ้อย

บ่ไต่ยีน โอ้ย หายจ้อย บ่ไต่ยีน โอ้ย นอ โอ้ย เต๋อ

(เนื้อกลอน)

บทที่ 1

อันนี้เพิ่นจั่งว่า

เสียงแคนเคยดั่งจัน ผุ่งคนฟังซ้องซ่อ

เสียงลำอ้ออินอ้อย ไปหน้าสิหว่างเว

บทที่ 2

เสียดายเด่พี่น้อง ชาวพื้นถิ่นดินอีสาน

แต่โบราณเขาเคย ได้ม่วนยินลำพ็อน

มาจนถึงตอนนี้ เสียงลำแคนสิแปนเปล่า

ลูกหลานเขาบ่สืบไว้ เต๋อไปหน้า สิบยัง

กลอนลง

โอ้ยไปหน้า สิบยัง คนฟังเอย

โอ้ย นอ เออ เอย โอ้ย เอ เต๋อ

บทที่ 1

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เสียงแคนเคย	ดั่งจัน	ผุ่งคนฟัง	ซ้องซ่อ
วรรคที่ 4	เสียงลำนอ	อินอ้อย	ไปหน้า	สิหว่างเว

บทที่ 2

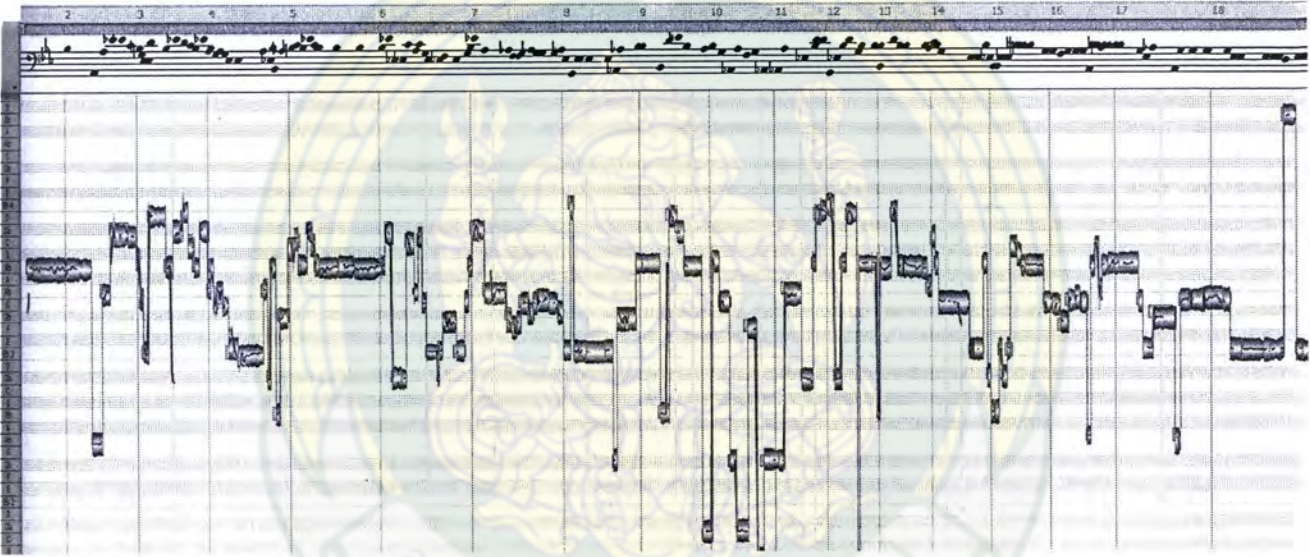
จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เสียดายเด	พี่น้อง	ชาวพื้นถิ่น	ดินอีสาน
วรรคที่ 2	แต่ โบราณ	เขาเคย	ได้ม่วนยิน	ลำพ็อน

วรรคที่ 3	มาถึงตอน	ทุกวันนี้	เสียงลำแคน	สีแปนเปเล่า
วรรคที่ 4	ลูกหลานเขา	บ่อสืบไว้	เด้อไปหน้า	สืบ้อยัง

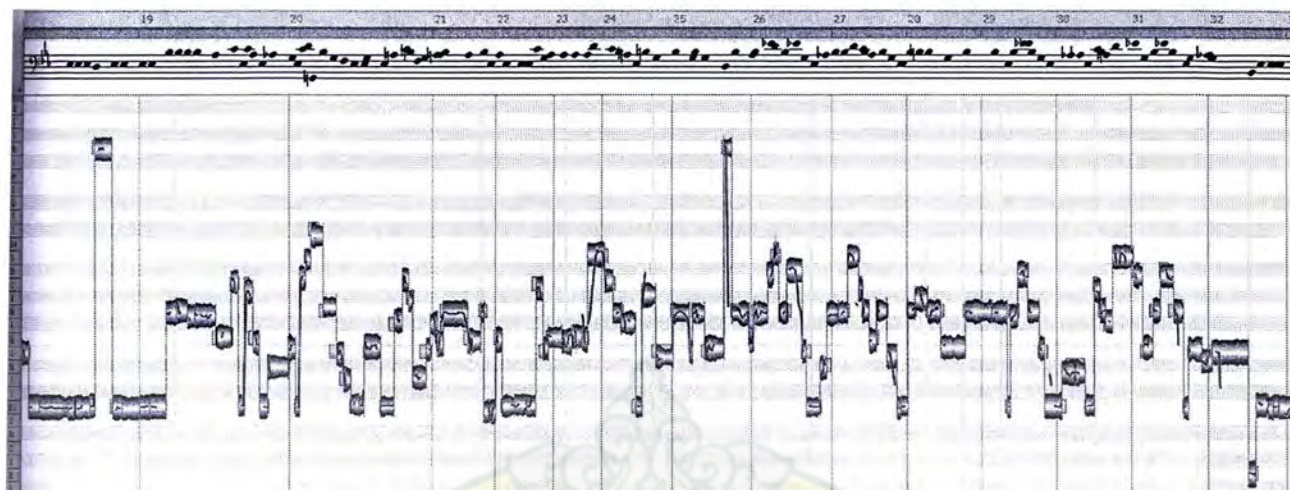
กลอนลง

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 3	โอย	ไปหน้า	สืบยัง	คนฟังเอย
วรรคที่ 4	โอยนอ	เออ	เอย	โอยเอเด้อ

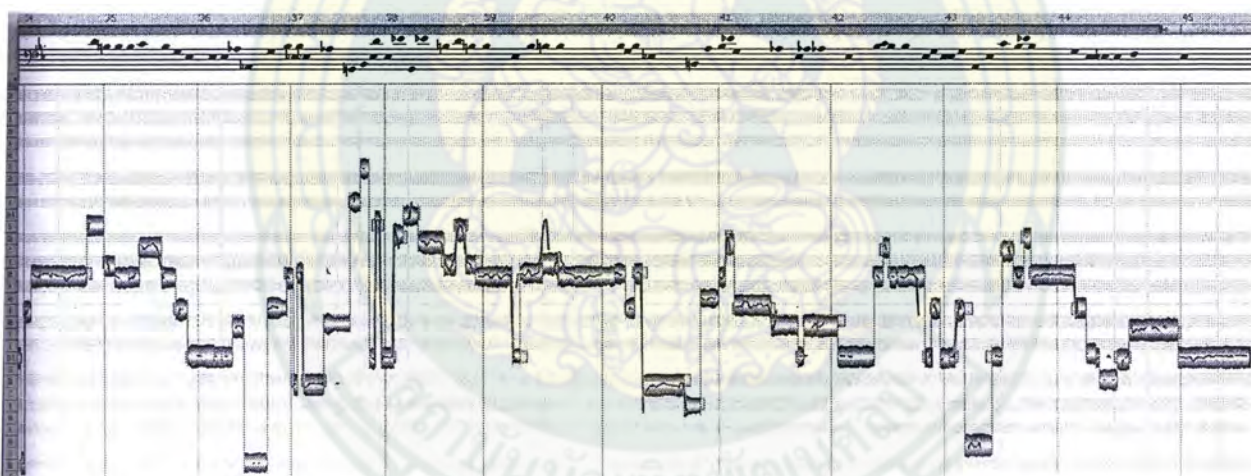
ลำทางยาวवादอบล

ภาพประกอบ 10 เสียงลำกลอนขึ้นवादอบล(ลำทางยาว)

ภาพประกอบ 11 เสียงลำตัวกลอนवादอบล (ลำทางยาว)

ภาพประกอบ 12 เสียงลำกลอนลงवादอบล (ลำทางยาว)

จากภาพเปรียบเทียบกราฟเสียงและตัวโน้ตจะเห็นว่าลำทางยาวवादอบลในช่วงกลอนขึ้นโอ้ ในภาพประกอบที่ 10 มีคำจำนวน 36 คำ มีเสียงจำนวน 134 เสียง มีความยาวจำนวน 5 ห้องเพลง เสียงลำตัวกลอนในภาพประกอบที่ 11 มีคำจำนวน 69 คำ มีเสียงจำนวน 110 เสียง มีความยาวจำนวน 15 ห้องเพลง เสียงลำกลอนลงในภาพประกอบที่ 12 มีคำจำนวน 16 คำ มีเสียงจำนวน 68 เสียง มีความยาวจำนวน 12 ห้องเพลง

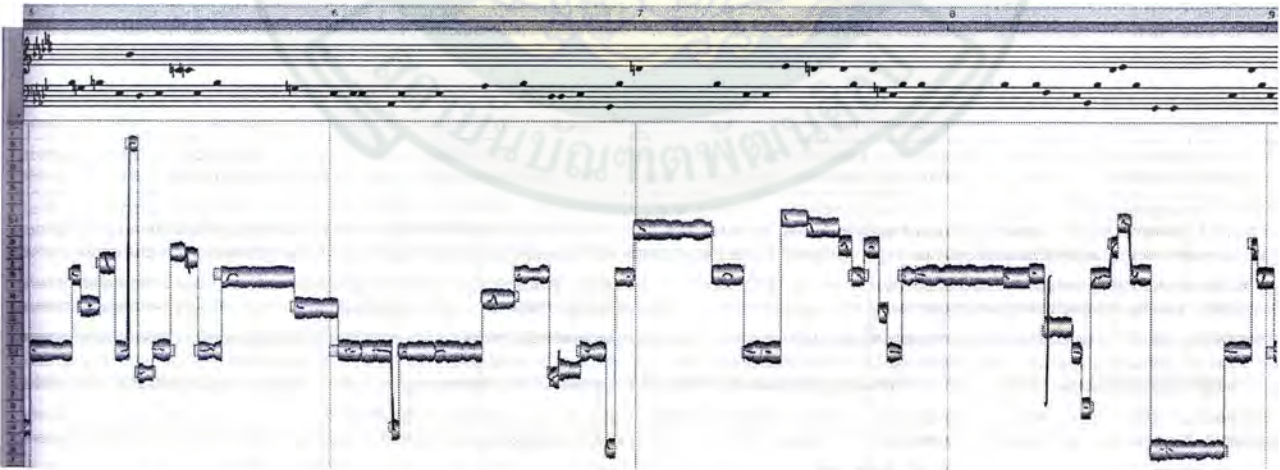
กลอนลำเต้ยธรรมดา

โอยละท่านผู้ฟัง
ผู้คนฟังนั้นจึงซ้องช่อ
อินอ้อย อินอ้อย อินอ้อย
โอไปหน้าสีหว่างเว
เสียดายเตพี่น้อง
ชาวพื้นถิ่นดินอีสาน
แต่โบราณเขาเคย
ได้ม่วนยินลำพอน
มาถึงตอนทุกวันนี้
เสียงลำแคนนั้นสิแบนเปล่า
ลูกหลานเขานั้นบ่สืบไว้
ไปหน้า สีบ่อเหลือ
นั้นละนา คนฟังนี้

จังหวะและวรรคตอนลำเต้ยธรรมดา

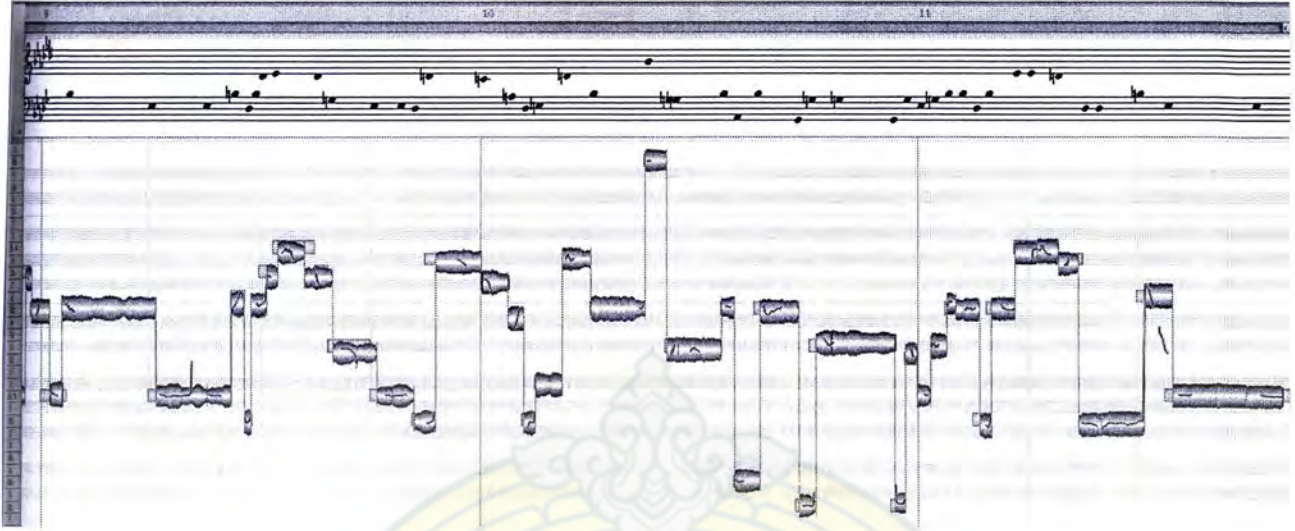
วรรค/จังหวะ	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น		โอย	ละท่าน	ผู้ฟัง	เสียง	แคนเคย		ดั่งจัน
วรรคที่ 1	ผู้	คนฟัง	นั้นจึง	ซ้องช่อ	เสียง	นั้นอ้อ		อินอ้อย
วรรคที่ 2		อินอ้อย	อินอ้อย	อินอ้อย	โอไป	หน้า	สี	หว่างเว
วรรคที่ 3	เสียด	ายเต		พี่น้อง	ชาวพื้น	ถิ่น	ดิน	อีสาน
วรรคที่ 4	แต่	โบราณ		เขาเคย	ได้ม่วน	ยิน	ลำ	พอน
	มา	ถึงตอน	ทุก	วันนี้	เสียง	ลำแคน	สิ	แบนเปล่า
	ลูก	หลานเขา	นั้นบ่	สืบไว้	ไป	หน้า	สี	บ่เหลือ
กลอนลง	นั้น	ละนา	คนฟัง	นี้				

ภาพเสียงและตัวโน้ตลำเต้ยธรรมดาวาดอบล

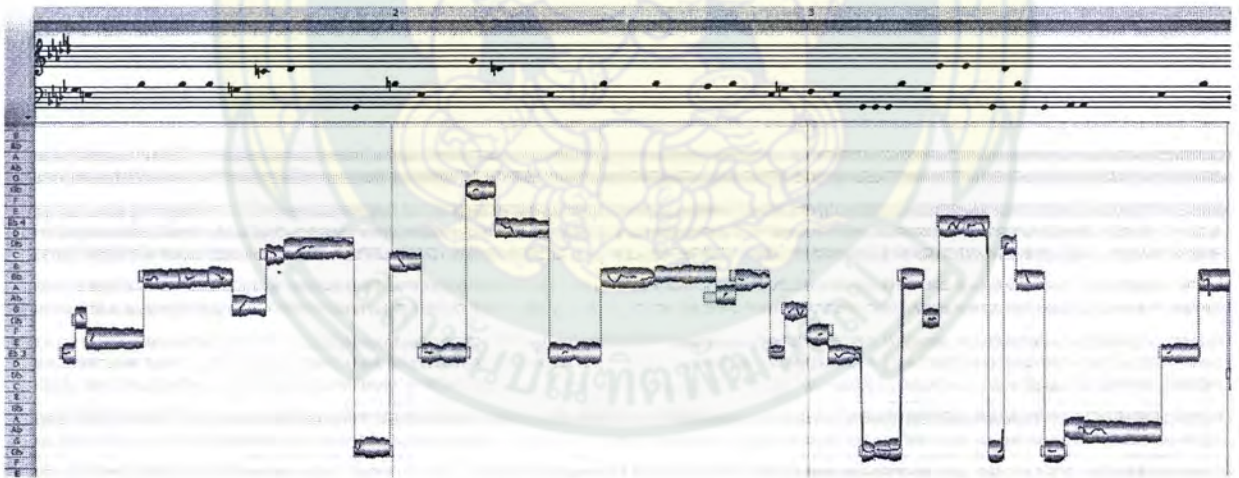
โอยละท่านผู้ฟัง
เสียงลำแคนเคยดั่งจัน
ผู้คนฟังนั้นจึงซ้องช่อ
เสียงนั้นอ้ออินอ้อย อินอ้อย อินอ้อย อินอ้อย
โอไปหน้าสีหว่างเว

ภาพประกอบ 13 เสียงลำเต้ยธรรมดาวาดอบล

เสียดายเดพี่น้อง ชาวพื้นถิ่นดินอีสาน แต่โบราณเขาเคย ได้ม่วนยินลำพอน มาถึงตอนทุกวันนี้
เสียงลำแคนนั้นสิแบนเปล่า ลูกหลานเขานั้นบ่สืบไว้ ไปหน้า สิบอเหลื่อ นันละนา คนฟังนี่นา

ภาพประกอบ 14 เสียงลำเต้ยธรรมดาวาดอบล

ละนา คนฟังนี่นา ของดีเฮาหนา รักษาบ่ได้ แสนเจ็บใจหมอลำเด คนฟังเด

ภาพประกอบ 15 เสียงลำเต้ยธรรมดาวาดอบล

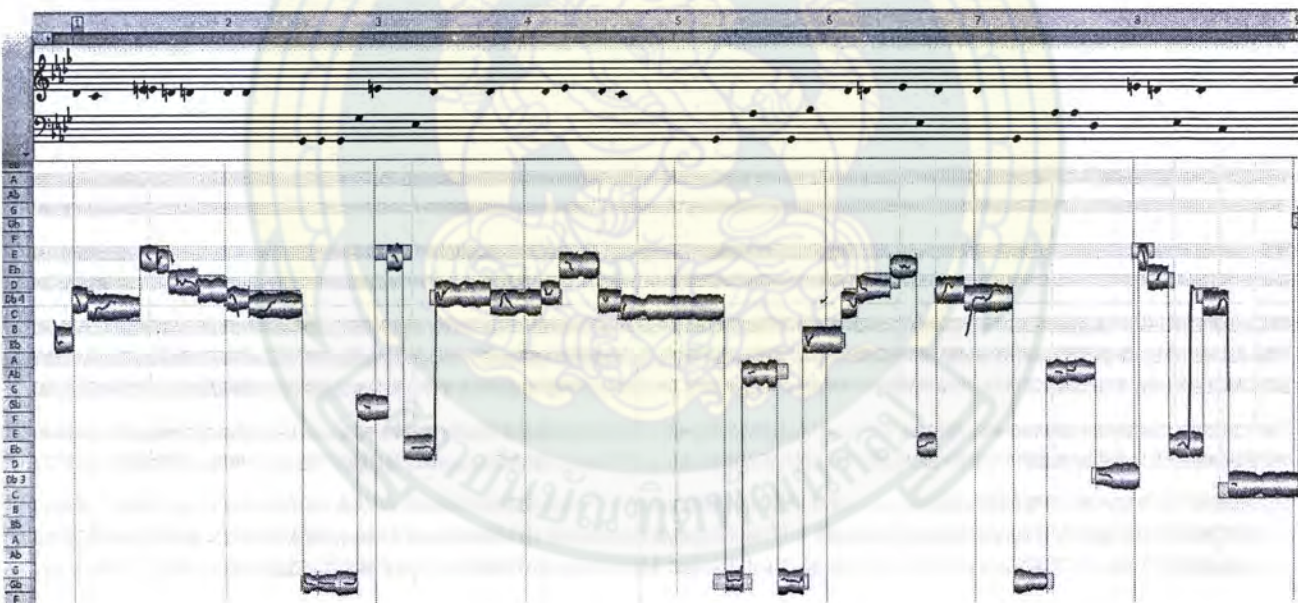
จากภาพเปรียบเทียบกราฟเสียงและตัวโน้ตจะเห็นว่าลำเต้ยธรรมดาวาดอบลช่วงกลอนขึ้นโอ้
ในภาพประกอบที่ 4 มีเสียงที่เอื้อนจำนวน 33 เสียง มีความยาวจำนวน 5 ห้องเพลง
เสียงพูดกลอนขึ้นवादอบล(ลำทางสั้น) ในภาพประกอบที่ 5 มีความยาวจำนวน 16 ห้องเพลง
เสียงโอ้ต่อจากกลอนขึ้นในภาพประกอบที่ 6 มีโน้ตจำนวน 39 เสียงและมีความยาว 6 ห้องเพลง
เสียงลำตัวกลอนในภาพประกอบที่ 7 มีโน้ตจำนวน 56 เสียงและมีความยาว 8 ห้องเพลง

เสียงลำกลอนลงในภาพประกอบที่ 8 มีโน้ตจำนวน 19 เสียงและมีความยาว 3 ห้องเพลง

กลอนลำเตี้ยหัวโนนตาลवादอุบล

โอเดผู้ฟังเอ๋ย	ผู้ฟังเอ๋ย
เสียงแคนเคยดังจั้น	ผู้คนฟังซ้องซ้อ
เสียงลำนออินอ้อย	ไปหน้าสีหว่างเว
เสียงคายเดพีน้อง	ชาวพื้นถิ่นดินอีสาน
แต่โบราณเฮาเคย	ได้ม่วนยินลำพอน
มาถึงตอนทุกวันนี้	เสียงลำแคนสิแปนเปล้า
ลูกหลานเฮาบ่สืบไว้	ไผเด สิหล้าแล
เจ้าผู้แก้มแป้แล	ไปแสล่นำแต่ซู้เพิ่น
ผู้ไสวังเวิน กะใจเอ๋ย	ใจเอ๋ย ผู้ไสวังเวิน กะใจเอ๋ย

ภาพเสียงและโน้ตลำเตี้ยหัวโนนตาลवादอุบล

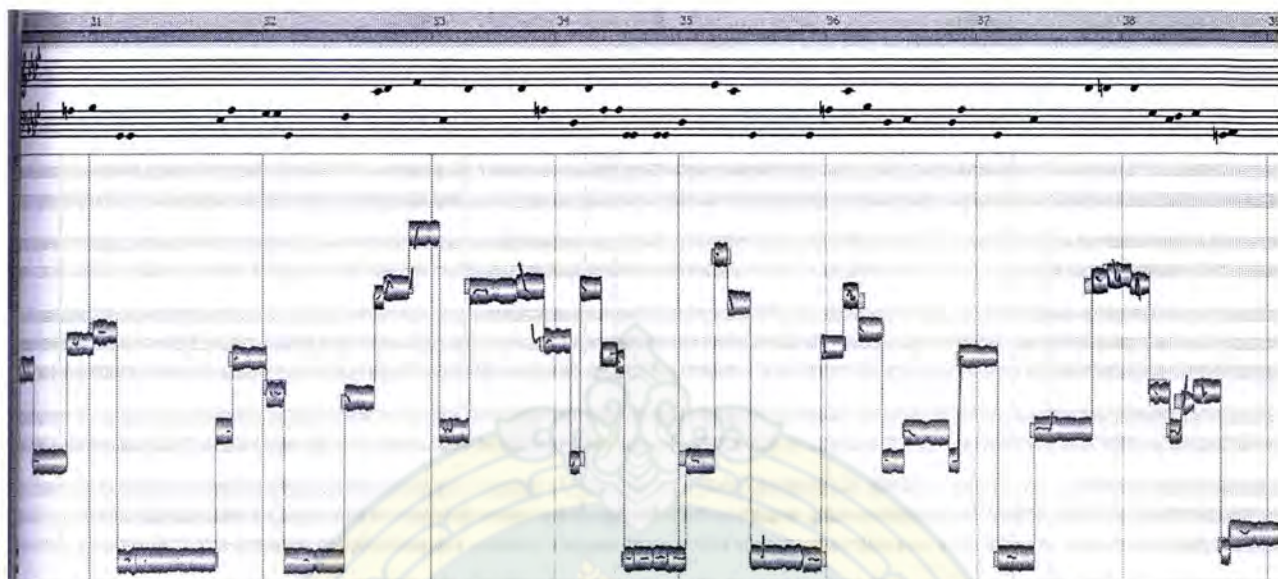
โอเดผู้ฟังเอ๋ย ผู้ฟังเอ๋ย เสียงแคนเคยดังจั้น ผู้คนฟังซ้องซ้อ
ภาพประกอบ 16 เสียงลำเตี้ยหัวโนนตาลवादอุบล

เสียงลำนอนอ้อย ไปหน้าสีหว่างเว เสียตายเดพี่น้อง ชาวพื้นถิ่นดินอีสาน

ภาพประกอบ 17 เสียงลำเต้ยหัวโนนตาลวาดอุบล

แต่โบราณเขาเคย ได้ม่วนยินลำฟ้อน มาถึงตอนทุกวันนี้ เสียงลำแคนสีแปนเปล่า

ภาพประกอบ 18 เสียงลำเต้ยหัวโนนตาลวาดอุบล

ลูกหลานเขาบ่สืบไว้ ไผเด สิหล้าแล เจ้าผู้แก้มแป้แล ไปแสแลนำแต่ชูเฟิ่น

ภาพประกอบ 19 เสียงลำเต้ยหัวโนนตาลวาดอุบล

จากภาพเปรียบเทียบกราฟเสียงและตัวโน้ตจะเห็นว่าลำเต้ยหัวโนนตาลวาดอุบลช่วงกลอน ขึ้นโอในภาพประกอบที่ 4 มีเสียงที่เอื้อนจำนวน 33 เสียง มีความยาวจำนวน 5 ห้องเพลง เสียงพูดกลอนขึ้นวาดอุบล(ลำทางสั้น) ในภาพประกอบที่ 5 มีความยาวจำนวน 16 ห้องเพลง เสียงโอต่อจากกลอนขึ้นในภาพประกอบที่ 6 มีโน้ตจำนวน 39 เสียงและมีความยาว 6 ห้องเพลง เสียงลำตัวกลอนในภาพประกอบที่ 7 มีโน้ตจำนวน 56 เสียงและมีความยาว 8 ห้องเพลง เสียงลำกลอนลงในภาพประกอบที่ 8 มีโน้ตจำนวน 19 เสียงและมีความยาว 3 ห้องเพลง

ฉวีวรรณ ดำเนิน (2556 : สัมภาษณ์) กล่าวถึงวาดอุบลว่า คำว่าวาดมาจาก วาดทรง(ลีลา) เช่น “จั่งแมนบ่เป็นวาดเป็นทรงเนาะ” จนเป็นภาษาว่า “ผักอีตูเต้ย ต้นตำใบดก กกบ่ทันฝิงแน่น ซามาจ้จุ่มดอก ฮากบ่ทันหยั่งพั้น หามาปี้ปงใบ” หรือ ดอกอีล่ำต้นตำใบดก กกบ่ทันฝิงแน่น ซามาจ้จุ่มดอก หามาปี้ปงใบ” พอมาอยู่กับทางพ่อนการรำ ซึ่งคำว่า “วาด” มันเริ่มมาจากจังหวัดอุบล ซึ่งขอนแก่นไม่มีคำว่า “วาด” เจ้าบทเจ้ากลอนทางภาษาจะอยู่ที่อุบลฯ จนมีคำกล่าวว่าอุบลเมือง นักปราชญ์ คำว่า “วาด” มีการนำไปใช้กับการพ่อน เช่น “พ่อนมีวาดมีทรง” ซึ่งก็คือวาดแขนออกไปให้ มีลีลาสวยงาม ดังนั้นคำว่า “วาด” จึงหมายถึงลีลาการพ่อนไม่ใช่การลำ หรือ “วาดหย่างนวนนาย” หมายถึงลีลาการเดิน แต่ลำไม่ใช่วาด ลำเป็นทำนอง เช่น ทำนองทางสั้น ทำนองทางยาว ทำนองเต้ย ฯ และสำเนียงกับทำนองก็ไม่เหมือนกัน เพราะสำเนียงคือการพูด เช่น สำเนียงภูไท สำเนียงเขมร สำเนียง มอญสำเนียงส่วย เช่น บักัน บ่ไป (ไม่กินไม้ไป) จากทำนองจึงกลายมาเป็น “ทาง” ซึ่งหมอลำกลอน ทำนองอุบล สามารถแยกให้เห็นเป็นทางอย่างชัดเจน เช่น ลำกลอนทางสั้น ลำกลอนทางยาว ทางเต้ย เป็นต้น แต่ทางหมอลำเรื่องจะไม่มีทางอย่างที่หลายคนเข้าใจ คือไม่นิยมเรียกว่า “ทาง”

ทำนองคือเสียงสูงต่ำที่มีความไพเราะ ดังนั้นवादจึงอยู่กับการแสดงออกทางสระ ไม่ได้อยู่กับคำอย่างทีหลายคนเข้าใจ ลักษณะของหมอลำवादอุบลต้องมีเสียงดี ทำนองฟังแล้วมีมนวล เนื้อหาสาระกลอนดีและยาว เป็นลำจริงๆ ไม่มีเพลงมาสลับ มีการใช้ลูกคอนนอก (เสียงจากลำคอ) ลูกคอใน(เสียงในลำคอ) ฉลาด ส่งเสริม (2556 : สัมภาษณ์) กล่าวถึงवादอุบลว่า คำว่า “वाद” คือ ทำนอง ลำทางสั้นคือ ทำนองอุบล จังหวะจะโหย่นๆ (ช้า) ถ้าลำล่อง จะมีมนวล ถ้าลำเตี้ยจะไม่มีเพลงมาสลับ ซึ่งเตี้ยก็จะมีเตี้ยโขง เตี้ยธรรมดา เตี้ยพม่าและเตี้ยหัวโนนตาลเท่านั้น วาดอุบลทางสั้นจังหวะจะช้า เอกลักษณ์ประจำตัวของหมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม คือ

1. โอ้ โอ้อ้อ โอ้ โอ้อ้อย (ลา – โดลาโด – ลา – โดลาโด – ลา – โดลามิ) โอ ฮี้อ้อ ฮือ้อ้อ โอ ฮี อีย
2. แล้วบัดนี้ เวลาร้องจะร้องว่า เร-แอ้วบัดนี้
3. การเอื้อนที่ค่อนข้างยาวนานที่หาคนเลียนแบบยาก

หมอลำवादอุบลต้องมีเสียงดี ทำนองฟังแล้วมีมนวล เนื้อหาสาระกลอนดีและยาว เป็นลำจริงๆ ไม่มีเพลงมาสลับ มีการใช้ลูกคอนนอก (เสียงจากลำคอ) ลูกคอใน(เสียงในลำคอ) มีอาจารย์ดวงจันทร์ วงสารุณ เป็นผู้แต่งกลอนลำประจำตัว

นอกจากทำนองลำที่มีความไพเราะแล้ว ลายแคนที่เป่าเกริ่นก่อนการลำนั้นยังมีลีลาที่น่าฟังยิ่งนัก หมอลำกลอนवादอุบลจึงเป็นที่นิยมของผู้ฟังมาจนถึงปัจจุบันด้วยเหตุนี้สรุป วาดลำอุบลมีลักษณะที่โดดเด่นในทัศนะของหมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม คือ

1. กลอนลำเนื้อหาสาระยาว
 2. มีลูกเอื้อนที่ไพเราะเพราะพริ้ง
 3. มีลูกหยอดอ่อน ลูกออนซอนทำให้ผู้ฟังที่ เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ประทับใจ
- वादอุบล ละแมนวา

वादลำขอนแก่น

वादลำขอนแก่น คือ ท่วงทำนองจังหวะค่อนข้างเร็ว กระชับ ใช้ภาษาหรือคำสั้น มีลักษณะท่วงทำนองคล้ายกับกลอนลำทางสั้น มักจะขึ้นต้นกลอนลำเลย โดยจะไม่มีกรโอ้ การเอื้อนเหมือนवादอุบล ใช้คำขึ้นต้นกลอนสั้นๆประมาณ 6-8 คำ แล้วเข้ากลอนเลย วาดขอนแก่นนิยมลำเดินดงหรือลำยาว การใช้ภาษาในवादลำขอนแก่นจึงมีลักษณะคล้ายกับกลอนลำทางสั้น คำขึ้นต้นกลอนมีตัวอย่าง คือ เออห่านี ฟังเด้อเจ้าคุณพ่อศรีธา ฟังเด้อเจ้าเบ้าหล่อนสวย ฟังเด้อเจ้าเฒ่าแก่หลายปี

นายทองมาก จันทะลือ มีความถนัดในवादลำขอนแก่น ส่วนกลอนลำของवादขอนแก่นมีลักษณะดังนี้

- 1.1 สัมพันธ์กับเนื้อหา
- 1.2 การขึ้นกลอนลำเป็นการทักทายผู้ฟัง
- 1.3 การขึ้นกลอนลำเป็นการเกริ่นเข้าสู่เนื้อหา
- 1.4 การขึ้นกลอนลำจะใช้คำที่เป็นการทักทาย ชักถามหรือบอกคู่ลำของตนว่าต่อไปจะลำ

เกี่ยวกับเรื่องอะไร

ทำนองขอนแก่นจะเร็ว เช่น ฟังเด้อเจ้าคุณพ่อศรีธา นี่ละหมอลูทามาแล้วแม่นบ่อ มาฮอดแล้วกะบ่มีเครื่องไฟ แม่นบ่แม่ใหญ่ พอคราวแล้วเดินดง ดั้นเดอไปเด้อลุง นาดแล้วเดินด้นนำป่า

จำปี อินอุ้นโชติ (2556 : สัมภาษณ์) กล่าวถึงवादขอนแก่นว่า มีความหลากหลายกว่า วาดอุบลจึงล้ำยากกว่าวาดอุบล คนที่จะล้ำवादขอนแก่นได้จึงเป็นคนที่เข้านักสนั่น ถ้าเปรียบเป็นมวยแล้วชกวงในสู้वादขอนแก่นไม่ได้ เพราะใช้คำสั้น จังหวะรวดเร็วทันใจ ทำนองก็เร็ว โดยเฉพาะการ “หย่าว” ที่ถือเป็นเอกลักษณ์ซึ่งวาดอุบลไม่มี หมอลำซึ่งจังหวะหย่าวในปัจจุบันก็เอามาจากवादขอนแก่นนี่เอง

ส่วนवादลำอุบล มีลักษณะเด่นคือ กลอนลำเก็บเนื้อความลำได้ตึงจนเกิดจินตนาการหรือมีอารมณ์คล้อยตาม วาดอุบลมีทำนองที่ชัดเจน ฟังง่าย ได้ใจความ ได้ความรู้ รวมทั้งกลอนลำมีคติสอนใจ เป็นทำนองกาเต้นก่อน มีความโดดเด่นที่จังหวะลำช้า ฟังได้ความหมายดี ไม่เหมือนवादขอนแก่นที่มีจังหวะเร็ว เปรียบเสมือนหมาย่ำก้าง(สุนัขเคี้ยวกระดูก) คือฟังไม่ชัดเจนไม่ค่อยได้ใจความ

ภุชญา บุญแสน (2556 : สัมภาษณ์) กล่าวถึงवादขอนแก่นว่า วาดขอนแก่นมีจังหวะรวดเร็วทันใจ จังหวะกระชั้นและกลอนลำจะไม่มีเว้นจังหวะ คำกลอนจึงสั้นกว่าวาดอุบลที่จังหวะลำจะโหย่น(ช้า) ดังตัวอย่าง

ตัวอย่างกลอนลำ

वादขอนแก่น

วรรคที่ 3	เสียงแคนเคยดังจัน	ผู้คนฟังซึ้งซอ		
-----------	-------------------	----------------	--	--

วาดอุบล

วรรคที่ 3	เสียงแคนเคย	ดังจัน	ผู้คนฟัง	ซึ้งซอ
-----------	-------------	--------	----------	--------

ถ้าเป็นกลอนเกี่ยว ตัวอย่างเช่น

ละแมนวาदनื้อ ฟังเด้อเกี่ยวชายเดี่ยวเกี่ยวใหม่
ขอพระทัยแล้วน้องบ่คองร่วมฮ่วมไผ
เกี่ยวไถ่ล่ำสืได้บ่มาเห็น ย่นแต่เป็นกรรมเวรชกกะเซ็นลงม้อย

วาดอุบล

วรรคที่ 3		ละแมนวา		दनื้อ
วรรคที่ 1	ฟัง	เด้อเกี่ยว	ชายเดี่ยว	เกี่ยวใหม่
วรรคที่ 2	ขอพระทัย	แล้วน้อง	บ่คองร่วม	ฮ่วมไผ
วรรคที่ 3	เกี่ยว	ไถ่ล่ำ	สืได้บ่	มาเห็น
วรรคที่ 4	ย่นแต่เป็น	กรรมเวร	ชกกะเซ็น	ลงม้อย

วาดขอนแก่น

วรรคที่ 3		ละแมนวา		เด่นอ
วรรคที่ 1	ฟังเด้อเกี้ยว	ชายเดี่ยวเกี้ยวใหม่	ขอพระทัยแล้วน้อง	บ่อคงร่วมฮ่วมไผ
วรรคที่ 2	เกี้ยวไถ่ล้ำ	สีได้บ่มาเห็น	ย่านแต่เป็นกรรมเวร	ซึกกะเซ็นลงม้อย

หมอลำทองมาก จันทะสือ เป็นคนพื้นเพอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น และเริ่มเรียนลำครั้งแรกคือวาดขอนแก่น จึงขอกล่าวถึงข้อคิดเห็นและทำนองวาดลำของศิลปินหมอลำ วาดขอนแก่นโดยใช้กลอนลำทางสั้นกลอนเดียวกับที่ใช้ศึกษาวาดอุบลจากหมอลำกฤษณา บุญแสน ดังนี้

กลอนลำทางสั้น

(กลอนขึ้น)

โอ้ละนอ ออ

โลกเอยโลกยุคโลกาภิวัตน์

สารพัดสีเป็นไป

สีไล่สิ่งดีๆ

ที่ตนมีอยู่เก่าก่อน

ไปสะออนของเขา

ของเขาเองบ่หนชา

เปิดความแ้วความว้า ละนอ

โอ้ละนอ ผู้ฟังเอย

ละแมนว่าเด็นอ

(เนื้อกลอน)

เอาเด้อ

เสียงแคนเคยดั่งจัน

ฝูงคนฟังซ้องซอ

เสียงลำอออินอ้อย

ไปหน้าสีหว่างเว

เสียงตายเดที่น้อ

ชาวพื้นถิ่นดินอีสาน

แต่โบราณเขาเคย

ได้ม่วนยินลำฟ้อน

มาถึงตอนทุกวันนี้

เสียงลำแคนสีแปนเปล้า

ลูกหลานเขาบ่สืบไว้

ไผเดสีหาล้าแล

(กลอนลง)

ด้านกระแสโลกาที่มันบ้ามั่นป่วน มาเพม้าง

บทที่ 1

จังหวะที่1	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เสียงแคนเคย	ดั่งจัน	ฝูงคนฟัง	ซ้องซอ
วรรคที่ 4	เสียงลำออ	อินอ้อย	ไปหน้า	สีหว่างเว

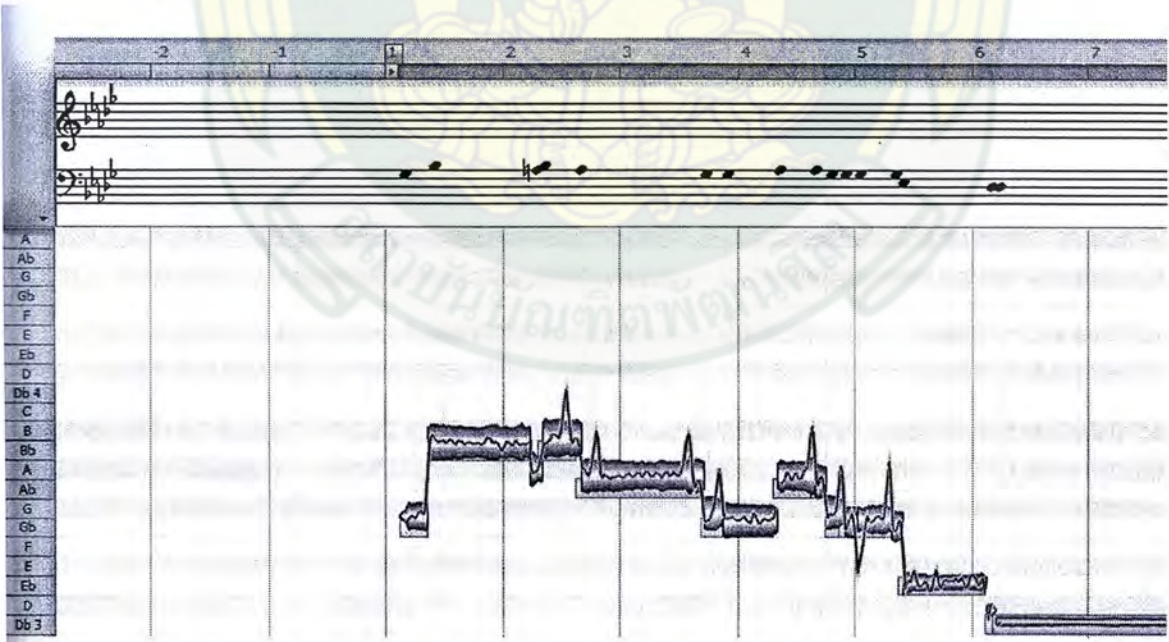
บทที่ 2

จังหวะที่1	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เสียดายเด	พี่น้อง	ชาวพื้นถิ่น	ดินอีสาน
วรรคที่ 2	แต่โบราณ	เขาเคย	ได้ม่วนยิน	ลำพ็อน
วรรคที่ 3	มาถึงตอน	ทุกวันนี้	เสียงลำแคน	สิแปนเปล่า
วรรคที่ 4	ลูกหลานเขา	บ่อสืบไว้	ไผเด	สิหล้าแล

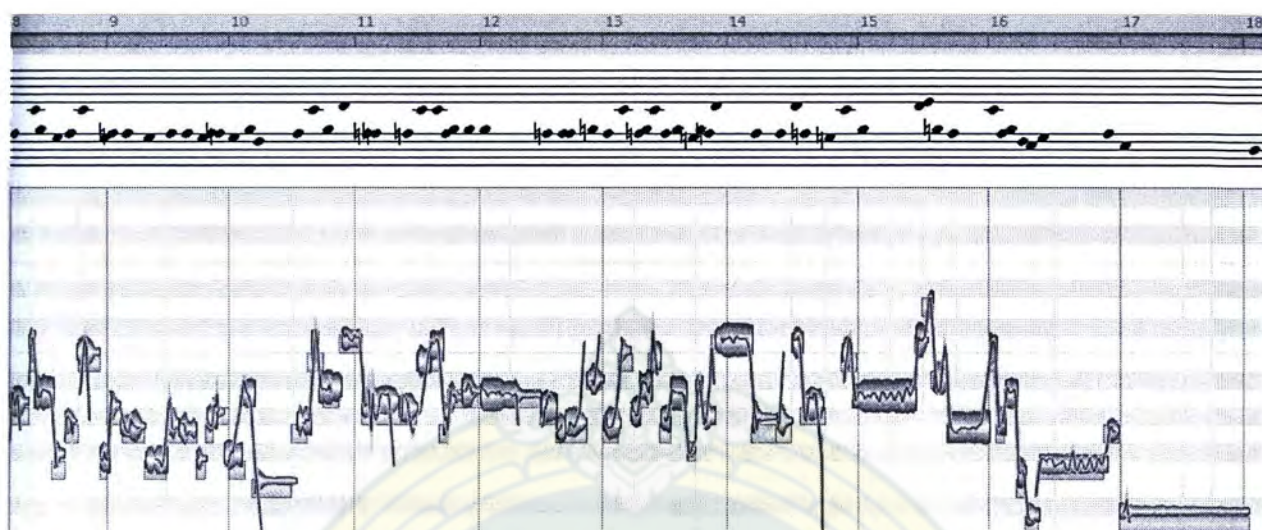
กลอนลง

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 3	ต้าน	กระแส	โลกา	ที่มันบ้า
วรรคที่ 4	มันป่วง	มาเพ	ม้าง	

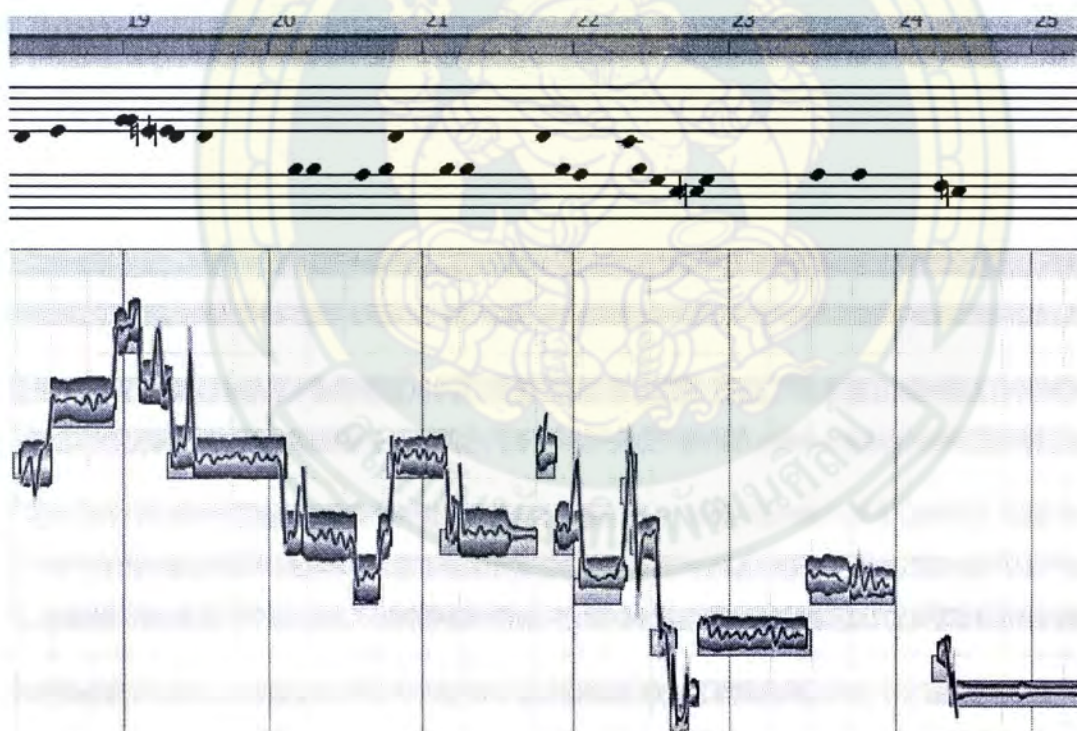
กลอนลำทางสั้น
ภาพเสียงโละนอ

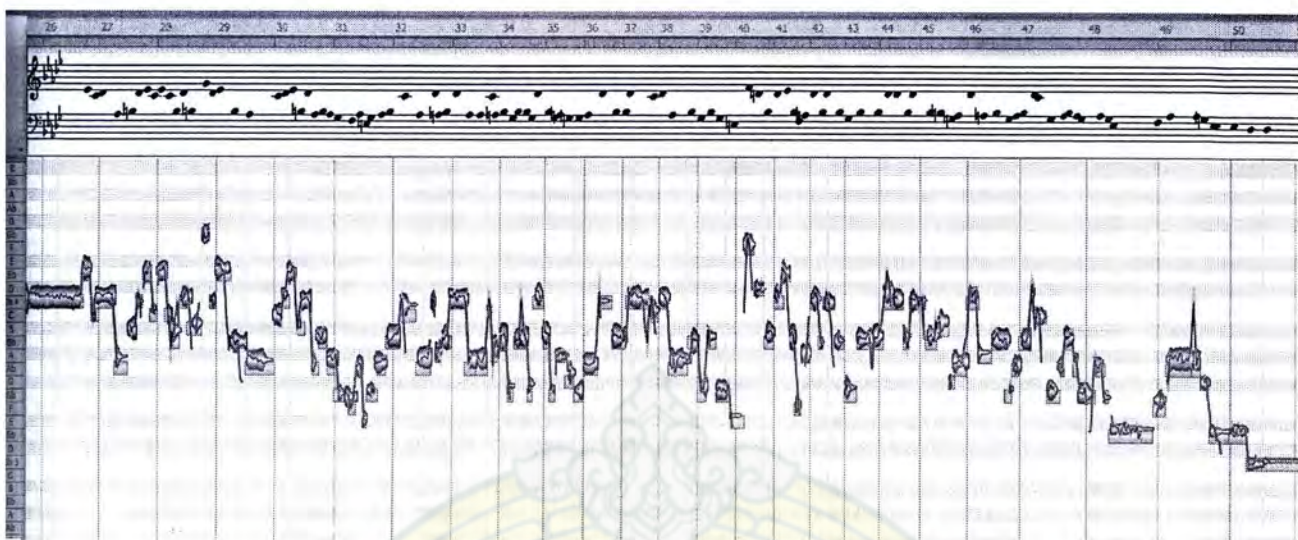
ภาพประกอบ 20 เสียงโละนอ(ลำทางสั้น)

ภาพประกอบ 21 เสียงกลอนขึ้นवादขอนแก่น(ลำทางสั้น)

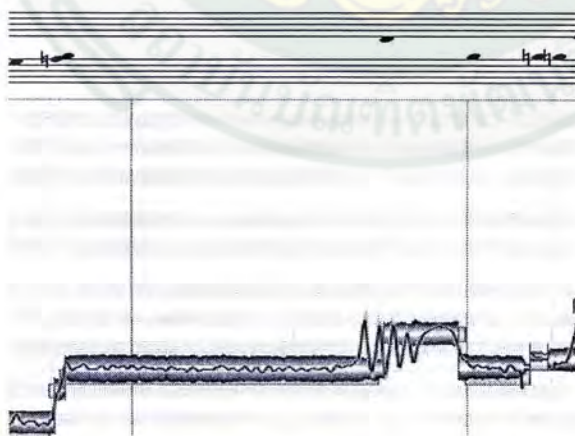

ภาพประกอบ 22 แสดงภาพเสียงโอครั้งที่สอง(ลำทางสั้น)

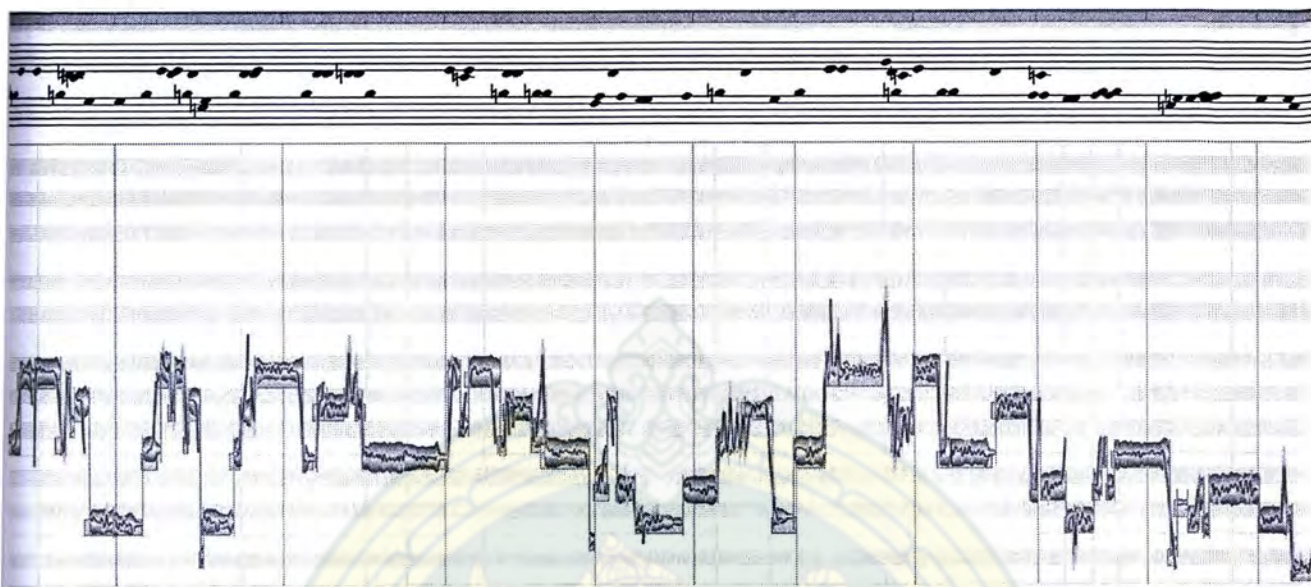
ภาพประกอบ 23 เสียงลำกลอนเนื้อใน(ลำทางสั้น)

จากภาพเปรียบเทียบกราฟเสียงและตัวโน้ตจะเห็นว่าลำเตี้ยหัวโนนตาลวาดอุบลช่วงกลอน ขึ้นโอในภาพประกอบที่ 4 มีเสียงที่เอื้อนจำนวน 33 เสียง มีความยาวจำนวน 5 ห้องเพลง เสียงพูดกลอนขึ้นวาดอุบล(ลำทางสั้น) ในภาพประกอบที่ 5 มีความยาวจำนวน 16 ห้องเพลง เสียงโอดต่อจากกลอนขึ้นในภาพประกอบที่ 6 มีโน้ตจำนวน 39 เสียงและมีความยาว 6 ห้องเพลง เสียงลำตัวกลอนในภาพประกอบที่ 7 มีโน้ตจำนวน 56 เสียงและมีความยาว 8 ห้องเพลง เสียงลำกลอนลงในภาพประกอบที่ 8 มีโน้ตจำนวน 19 เสียงและมีความยาว 3 ห้องเพลง กลอนลำทางยาว

ภาพประกอบ 24 เสียงโอดขึ้นลำวาดขอนแก่น(ลำทางยาว)

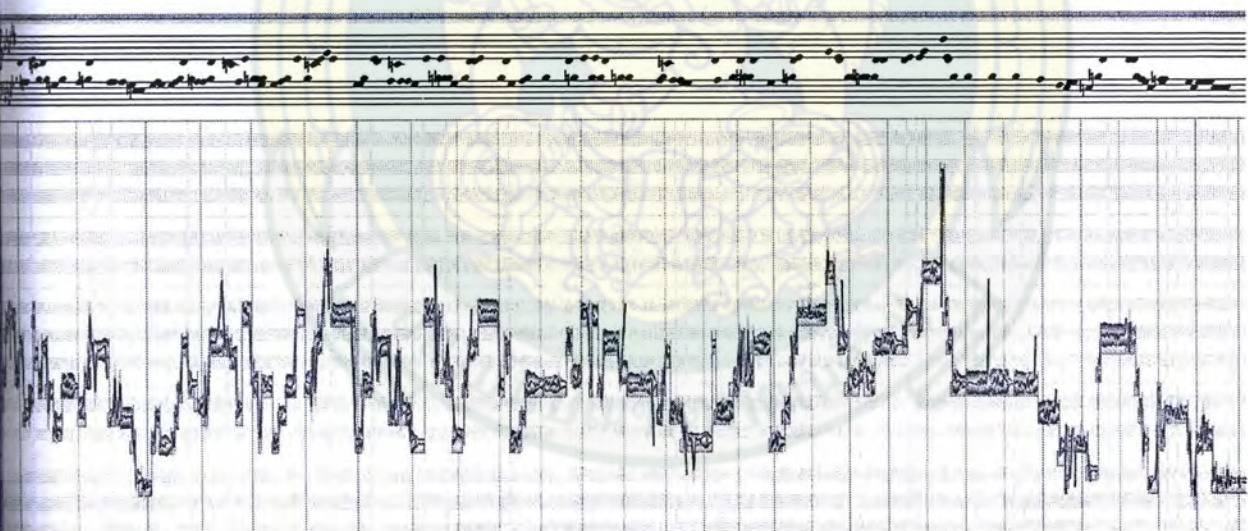
กลอนขึ้น

เสียงแคนเขาเคยฮ่าว เสียงลำเขาณะเคยยาว มาถึงคราวสิมิตม้อย หายจ้อย บี้ไต้ยีน บี้ไต้ยีน นอ น้อ

เอย ละนา

ภาพประกอบ 25 เสียงลำกลอนขึ้นลำवादซอนแก่น(ลำทางยาว)

ภาพประกอบ 26 เสียงลำกลอนเนื้อในลำवादซอนแก่น(ลำทางยาว)

(เนื้อในกลอน)

เสียงแคนเคยดั่งจัน

ผู้คนฟังซ้องซ้อ

เสียงลำอันอ้อย

ไปหน้าสีหวางเว

เสียงตายเตพี่น้อง

ชาวพื้นถิ่นดินอีสาน

แต่โบราณเขาเคย

ได้ม่วนยีนลำฟ้อน

แต่มาถึงตอนนี้

เสียงลำแคนสเปนเปล่า

ลูกหลานเขาบ่สืบไว้ ไผเด สิหล่ำแล สิหล่ำแล
(กลอนลง)
โอยนา นอ โอยเด ละนา

ลำทางยาว
บทที่ 1

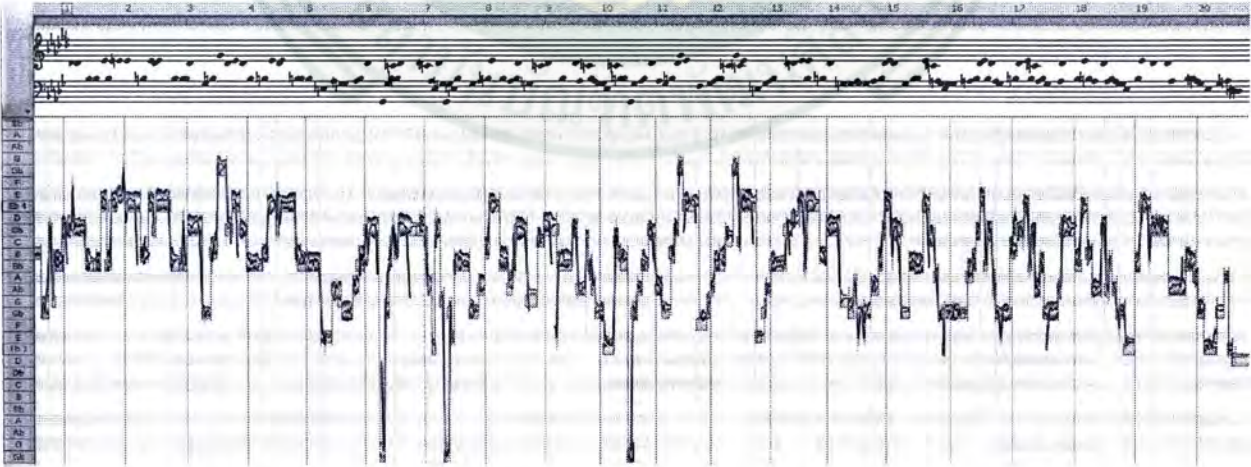
จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 3	เสียงแคนเคย	ดั่งจัน	ฝูงคนฟัง	ซ้องซ่อ
วรรคที่ 4	เสียงลำนอ	อินอ้อย	ไปหน้า	สิหว่างเว

บทที่ 2

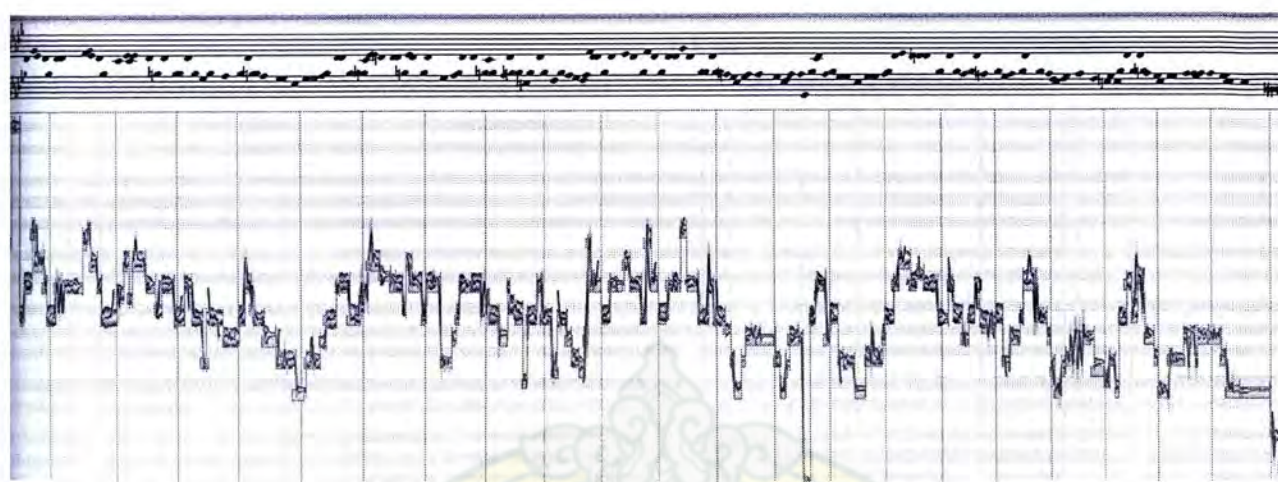
จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 1	เสียดายเด	พี่น้อง	ชาวพื้นถิ่น	ดินอีสาน
วรรคที่ 2	แต่โบราณ	เขาเคย	ได้ม่วนยิน	ลำพ็อน
วรรคที่ 3	แต่มาถึง	ตอนนี้	เสียงลำแคน	สิแบนเปล่า
วรรคที่ 4	ลูกหลานเขา	บ่สืบไว้	ไผเด	สิหล่ำแล

กลอนลง

จังหวะที่ 1	1	2	3	4
วรรคที่ 1	โอย	นา	โอยเด	ละนา

ภาพประกอบ 27 เสียงลำกลอนเต้ยธรรมดาวาดขอนแก่น

ภาพประกอบ 28 เสียงลำกลอนเตี้ยหัวโนนตาลาวดขอนแก่น

จังหวัดเตยธรรมดา

โอยละผู้ฟังเอย	โอยละผู้ฟังเอย
เสียงแคนเคยดังจัน	ผู้คนฟังซ้องซ้อ
ฟังเสียงลำนออินอ้อย	ไปหน้าสีหว่างเว
เสียดายเดพี่น้อง	ชาวพื้นถิ่นดินอีสาน
แต่โบราณเฮาเคย	ได้ม่วนยินลำพอน
มาถึงตอนทุกวันนี้	เสียงลำแคนสีแปนเปล้า
ลูกหลานเฮาบ่สืบไว้	ไผเด สีหล้าแล
นั่นละนา คนฟังนี่นา	ละนา คนฟังนี่นา
ของดีเฮาหนา รักษาบ่ได้	
แสนเจ็บใจหมอลำเด	หมอลำเด

จังหวัดเตยธรรมดา

วรรค/จังหวะ	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น		โอย	ละผู้	ฟังเอย		โอย	ละผู้	ฟังเอย
วรรคที่ 1	เสียง	แคนเคย		ดังจัน		ผู้คน	ฟัง	ซ้องซ้อ
วรรคที่ 2	ฟัง	เสียงลำ	นอ	อินอ้อย		ไปหน้า	สี	หว่างเว
วรรคที่ 3	เสียด	ตายเด		พี่น้อง	ชาวพื้น	ถิ่น	ดิน	อีสาน
วรรคที่ 4	แต่	โบราณ		เฮาเคย	ได้ม่วน	ยิน	ลำ	พอน
วรรคที่ 1	มา	ถึงตอน	ทุก	วันนี้	เสียง	ลำแคน	สี	แปนเปล้า
วรรคที่ 2	ลูก	หลานเฮา	บ่	สืบไว้		ไผเด	สี	หล้าแล
วรรคที่ 3	นั่น	ละนา	คนฟัง	นี่นา		ละนา	คนฟัง	นี่นา
วรรคที่ 4	ของดี	เฮาหนา	รักษา	บ่ได้	แสน	เจ็บใจ	หมอลำ	เด
กลอนลง	หมอลำ	เด						

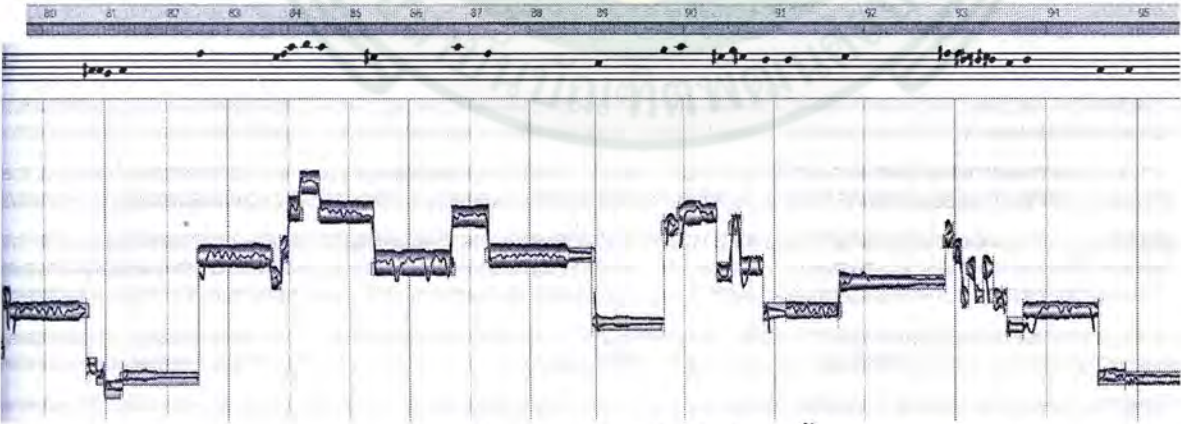
เตี้ยหัวโนนตาล

โอเดผู้ฟังเอ๋ย
เสียงแคนเคยดั่งจัน
เสียงลำนอนอินอ้อย
เสียงดาดเดพี่น้อง
แต่โบราณเฮาเคย
มาถึงตอนทุกวันนี้
ลูกหลานเฮาบ่สืบไว้
เจ้าผู้แก้มแป้แล
ผู้ไสวังเวิน กะใจเอ๋ย

ผู้ฟังเอ๋ย
ผู้คนฟังซ้องซ้อ
ไปหน้าสีหว่างเว
ชาวพื้นถิ่นดินอีสาน
ได้ม่วนอินลำพอน
เสียงลำแคนสิแบนเปล่า
ไผเด สิหล่ำแล
ไปแสแล่นำแต่ซู้เพิ่น
ใจเอ๋ย ผู้ไสวังเวิน กะใจเอ๋ย

วรรค/จังหวะ	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น		โอเด	ผู้ฟัง	เอ๋ย			ผู้ฟัง	เอ๋ย
วรรคที่ 1	เสียง	แคนเคย		ดั่งจัน	ผู้	คนฟัง	ซ้อง	ซ้อ
วรรคที่ 2	เสียง	ลำนอน		อินอ้อย		ไปหน้า	สีหว่าง	เว
วรรคที่ 3	เสียง	ดาดเด		พี่น้อง	ชาวพื้น	ถิ่น	ดิน	อีสาน
วรรคที่ 4	แต่	โบราณ		เฮาเคย	ได้ม่วน	อิน	ลำ	พอน
วรรคที่ 1	มา	ถึงตอน	ทุก	วันนี้	เสียง	ลำแคน	สิแบน	เปล่า
วรรคที่ 2	ลูก	หลานเฮา	บ่	สืบไว้		ไผเด	สิหล่ำ	แล
วรรคที่ 3	เจ้า	ผู้แก้ม		แป้แล	ไปแส	แล	นำแต่	ซู้เพิ่น
วรรคที่ 4	ผู้ไส	วังเวิน	ใจ	เอ๋ย			ใจ	เอ๋ย
กลอนลง	ผู้ไส	วังเวิน	กะใจ	เอ๋ย				

ตัวอย่างเสียงโอลำทางสันวาดขอนแก่น

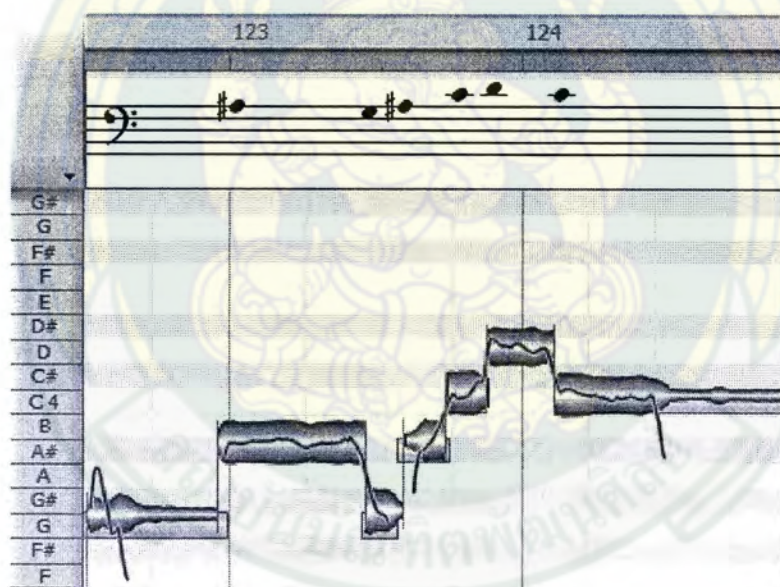

ภาพประกอบ 29 เสียงโอลำทางสันวาดขอนแก่น

ตัวอย่างเสียงโหลำทางสั้นवादอบล

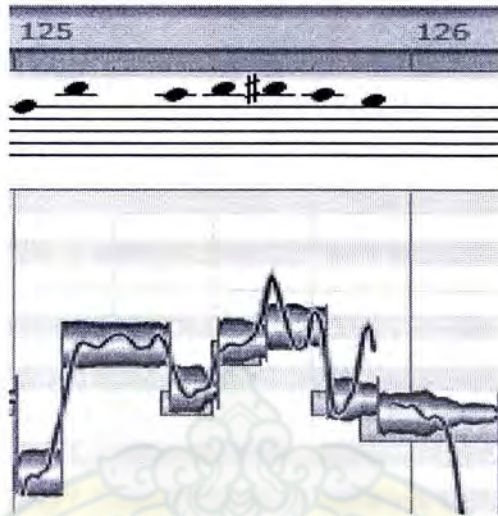

ภาพประกอบ 30 เสียงโหลำทางสั้นवादอบล

เทียบเสียงแคน มี เร มี ซอล ลา ซอล

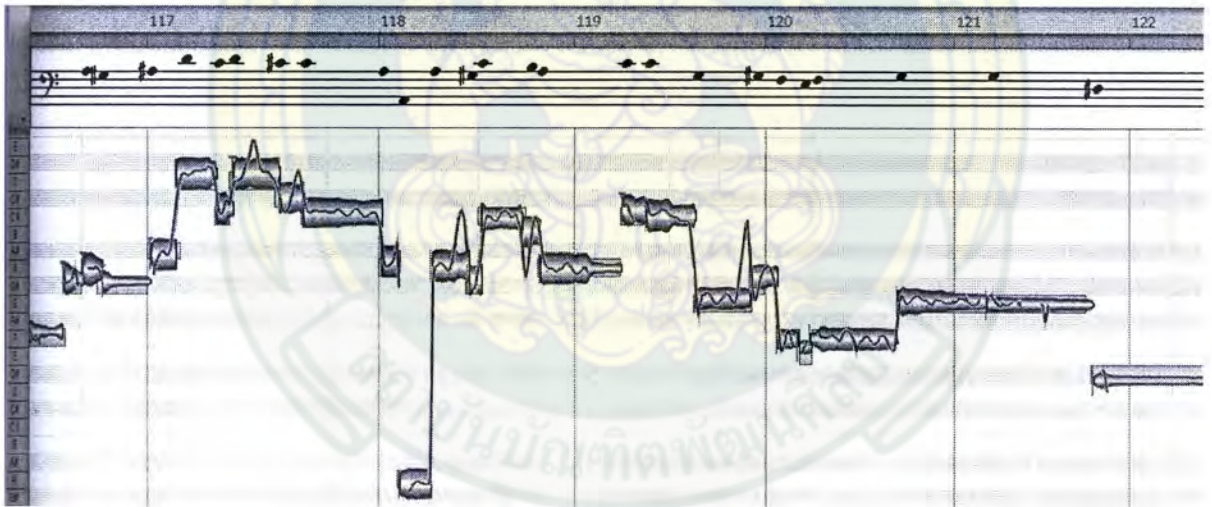
ภาพประกอบ 31 เสียงโหลำทางสั้นवादอบล

เทียบเสียงแคน

มี ลา ขอล ลา ขอล โดลา

ภาพประกอบ 32 เสียงโหลำทางสั้นवादซอนแก่น

ภาพประกอบ 33 เสียงโหลำทางสั้นवादซอนแก่น

เกี่ยวกับลักษณะवादลำของศิลปินแห่งชาติพบว่า วาดลำอุบล คือท่วงทำนองจังหวะลำช้า อ่อนหวาน สะอึกสะอื้น มีโอ้ และเอื้อนเสียง เล่นลูกคอ เพื่อให้เกิดความไพเราะ ลักษณะท่วงทำนอง คล้ายกับกลอนลำทางยาวหรือลำอ่านหนังสือ มีเนื้อหาที่กล่าวถึงความรัก การพลัดพราก ความโศกเศร้า อาลัยอาวรณ์ หรือพรรณาสภาพธรรมชาติภูเขา แม่น้ำ

สรุป วาดลำอุบลมีลักษณะที่โดดเด่นในท่อนของหมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม คือ

1. กลอนลำเนื้อหาสาระยาว
2. มีลูกเอื้อนที่ไพเราะเพราะพริ้ง

3. มีลูกหยอดอ่อน ลูกอ่อนซอนทำให้ผู้ฟังที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ประทับใจ
รูปแบบการร้องของหมอลำกลอน

การร้องของหมอลำวาตอุบลมีลักษณะเฉพาะหรือรูปแบบจังหวะต่างๆของการร้องหมอลำ
ดังนี้

1. ช้างหล่มบัว หมายถึง รูปแบบการร้องที่มีท่วงทำนองค่อนข้างช้า มีการเอื้อนเสียง พบ
มากในกลอนลำทางยาว โดยเฉพาะกลอนลำของหมอลำเคน ดาเหลา

2. ช้างเทียมแม่ หมายถึง รูปแบบการร้องที่มีท่วงทำนองค่อนข้างเร็ว กระชับซึ่งพบมากใน
กลอนลำทางสั้น

3. กุลาพายยาม หมายถึงรูปแบบการร้องที่มีการแทรกเสริมคำเข้าไปในเนื้อหาของกลอน
ลำ เช่น กลอนลำทางสั้นเมตตาจิต ของ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

มองเห็นฟ้า มีดครีมี ลมโบก สะบัดโบย
ขออย่าลืม สาวนาง ผู้มา ลำร้อง
หวิประคอง มือไหว ลาก่อนเด้อ คุณนาย
ทั้ง คุณตา สีลาเจ้า พ่อแม่
ลาทั้งปาว เสือแหล่ ผู้แลจ้อง ส่องนาง

เมื่อร้องในรูปแบบกุลาพายยาม จะเป็นดังนี้

(มองเห็นเดอ)มองเห็นฟ้า มีดครีมี ลมโบก สะบัดโบย
(อีกตอนหนึ่ง)ขออย่าลืม สาวนาง ผู้มา ลำร้อง
(แห่นเด้อพ่อ)หวิประคอง มือไหว ลาก่อนเด้อ คุณนาย
(จังหว่า)ทั้ง คุณตา สีลาเจ้า พ่อแม่
ลาทั้งปาว เสือแหล่ ผู้แลจ้อง ส่องนาง

4. กาเดินก้อน หมายถึง รูปแบบการร้องที่มีท่วงทำนองค่อนข้างเร็วเน้นคำสัมผัสสระ หรือ
สัมผัสอักษรในวรรคของกลอนลำ การร้องรูปแบบนี้ส่วนใหญ่พบมากในทำนองลำเพลิน เช่น กลอนลำ
เพลินแก้วหน้าม้า ของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

หมีกะเหมยเหม่น กระเล็นเต็น เต็นไต้
(หมีกะเหมยเหม่น กระเล็นเต็น เต็นไต้)
จังหว่าแขวน หง่าไม้ ปลายอ้อม หง่าคอม
ไต้ ด้อมๆ ตามหง่า สำสา
จังหว่ากา เว้วอน ย้อนเสียง มันฮ้อง

และ กลอนประวัติเวียงจันทร์ ของหมอลำบุญช่วง เด่นดวง

वादลำซอนแก่น คือ ท่วงทำนองจังหวะค่อนข้างเร็ว กระชับ ใช้ภาษาหรือคำสั้น มีลักษณะ
ท่วงทำนองคล้ายกับกลอนลำทางสั้น มักจะขึ้นต้นกลอนลำเลย โดยจะไม่มีคำโอ การเอื้อนเหมือนवाद
อุบล ใช้คำขึ้นต้นกลอนสั้นๆประมาณ 6-8 คำ แล้วเข้ากลอนเลย วาดซอนแก่นนิยมลำเดินดงหรือลำยาว
การใช้ภาษาในवादลำซอนแก่นจึงมีลักษณะคล้ายกับกลอนลำทางสั้น คำขึ้นต้นกลอนมีตัวอย่าง คือ
เอาหานี้

ฟังแต่เจ้าคุณพ่อศรธา
ฟังเจ้าฟังทั้งหลายพ่อแม่
ฟังแต่เจ้าฉันสีเหล้าแดง
ฟังแต่เจ้าเข้าหล่อคนสวย
ฟังแต่เจ้าเฒ่าแก่หลายปี

สอดคล้องกับจำปี อินอุ่นโชติ (2556 : สัมภาษณ์) กล่าวถึงवादขอนแก่นว่า มีความหลากหลายกว่าวาดอุบลจึงล้ำยากกว่าวาดอุบล คนที่จะลำวาดขอนแก่นได้จึงเป็นคนที่เขื่อนักขุ่น ถ้าเปรียบเป็นมวยแล้วขบวนในสู่วาดขอนแก่นไม่ได้ เพราะใช้คำสั้น จังหวะรวดเร็วทันใจ ทำนองก็เร็ว โดยเฉพาะการ “หย่าว” ที่ถือเป็นเอกลักษณ์ซึ่งวาดอุบลไม่มี หมอลำซึ่งจังหวะหย่าวในปัจจุบันก็เอามาจากวาดขอนแก่นนี้เอง

ส่วนวาดลำอุบล มีลักษณะเด่นคือ กลอนลำเก็บเนื้อความลำได้ดีจนเกิดจินตนาการหรือมีอารมณ์คล้อยตาม วาดอุบลมีทำนองที่ชัดเจน ฟังง่าย ได้ใจความ ได้ความรู้ รวมทั้งกลอนลำมีคติสอนใจ เป็นทำนองกาเต้นก่อน มีความโดดเด่นที่จังหวะลำช้า ฟังได้ความหมายดี ไม่เหมือนวาดขอนแก่นที่มีจังหวะเร็วเปรียบเสมือนหมาย่ำก้าง(สุนัขเคี้ยวกระดูก) คือฟังไม่ชัดเจนไม่ค่อยได้ใจความ

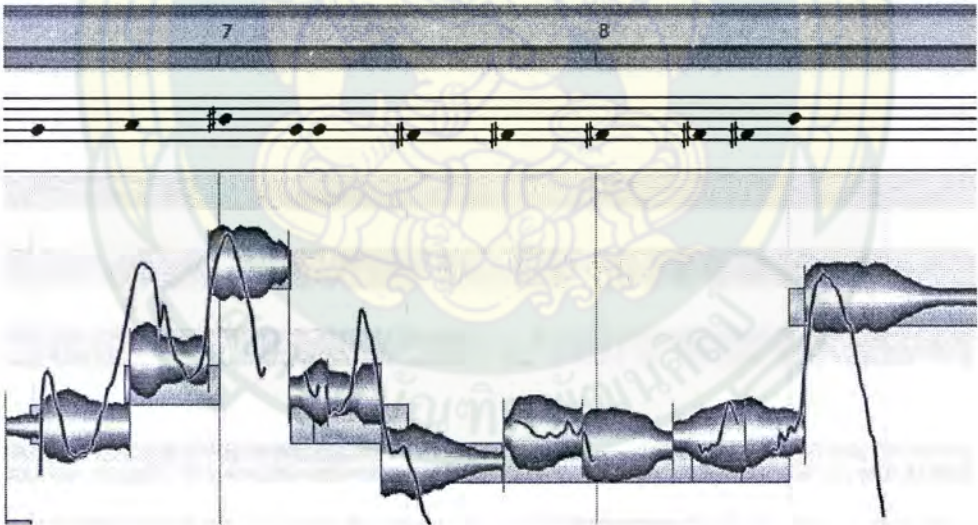
กฤษณา บุญแสน (2556 : สัมภาษณ์) กล่าวถึงลำวาดขอนแก่นว่า ลักษณะวาดขอนแก่นมีจังหวะรวดเร็วทันใจ จังหวะกระชั้นและกลอนลำจะไม่มีเว้นจังหวะ คำกลอนจึงสั้นกว่าวาดอุบลที่จังหวะลำจะโหยน(ช้า) ลำทางสั้นวาดขอนแก่น ทำนองลำจะเป็นแบบเนื้อเต็ม ไม่มีเอื้อน ยกเว้นตอนขึ้นต้น คือตอน “โอละนอ” การลำทางสั้นของหมอลำวาดขอนแก่น นิยมใช้แคนลายสุดสะแนน ส่วนหมอลำวาดอุบล นิยมใช้แคน ลายโป้ซ้าย ทำนองลำเดิน เป็นการลำทางสั้นอีกแบบหนึ่ง เดิมเรียกว่า ทำนองลำเดินดง เพราะเป็นการลำพรรณนาถึงธรรมชาติ อันได้แก่ป่าดงพงไพร ปัจจุบันนิยมเรียกกันว่า “ลำยาว” เพราะก่อนจะลำ หมอลำมักจะขึ้นนำว่า “ยาว ยาว ยาว” ซึ่งหมายถึงการเดินทางอย่างรีบเร่ง หรือรีบรุด ทำนองลำยาว หรือลำเดินดง นี้ บางทีเรียกว่า ลำสี่พันดอน (แต่ที่จริงแล้วไม่ใช่) หมอลำวาดขอนแก่น นิยมลำเดินดงหรือลำยาว โดยบิดผันทำนองลำให้เข้ากับแคนลายน้อย อย่างเดียวกับการลำทางยาว (หมายความว่า ใช้จังหวะลำทางสั้น แต่ใช้เสียงแบบลำทางยาว) ทำนองลำทางยาว หมายถึงทำนองลำที่มีลีลาเอื้อนเสียง สะอึกสะอื้น ส่วนทำนองลำเต้ย หมายถึงทำนองลำ แบบเนื้อเต็มคล้ายเพลงลูกทุ่ง ลำเต้ยมีอยู่ 4 ทำนอง คือ 1) ทำนองเต้ยโขง 2) ทำนองเต้ยพม่า 3) ทำนองเต้ยธรรมดา และ 4) ทำนองเต้ยหัวโนนตาล

สำเนียงภาษามอคำवादอบล

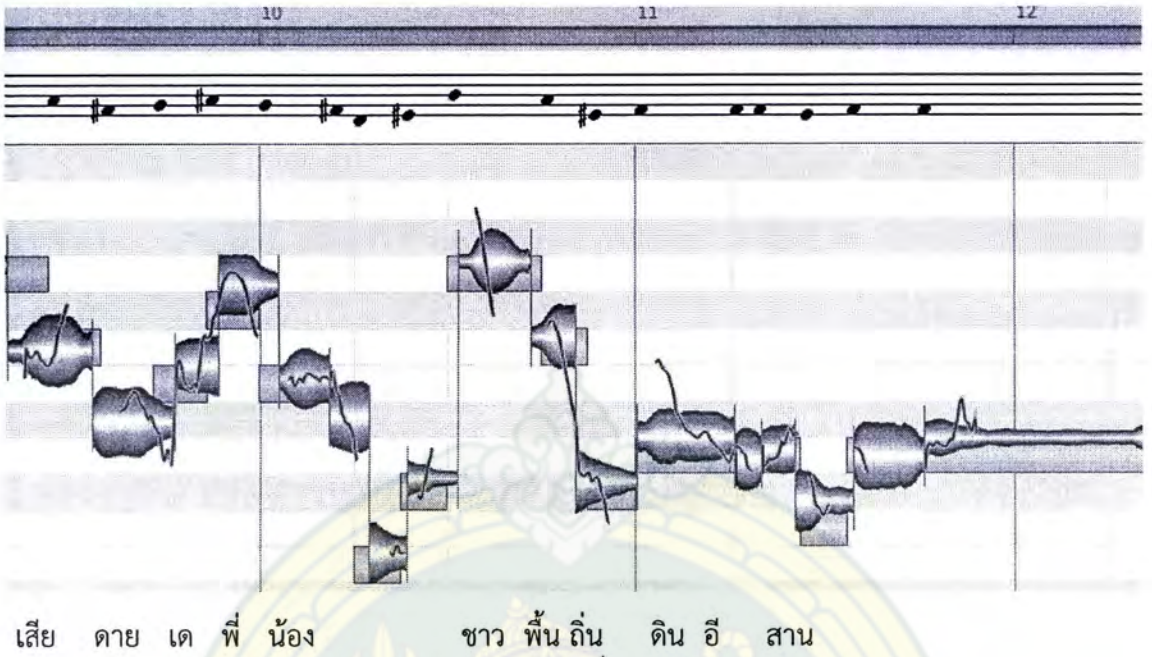
แม่น วา दें นอ เสียง แคนเคย ดังจั้น ผุงคนฟัง ช้องช่อ

ภาพประกอบ 34 สำเนียงภาษามอคำवादอบล

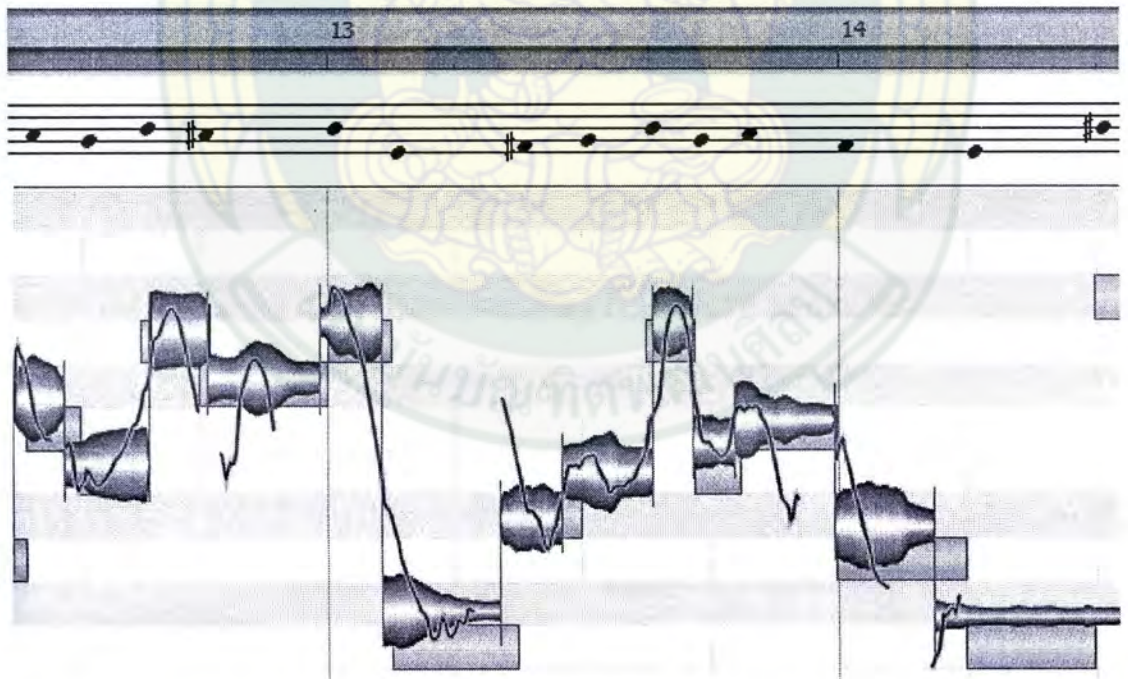

เสียง แคน นอ อิน อ้อย ไป หน้า สี ว้าง เว

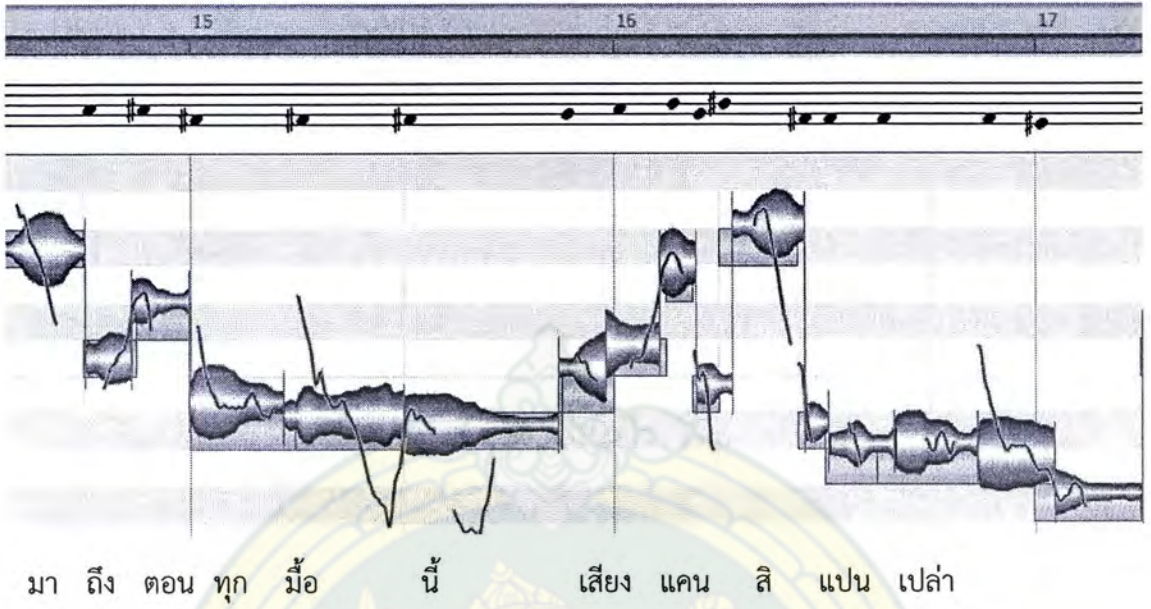
ภาพประกอบ 35 สำเนียงภาษามอคำवादอบล

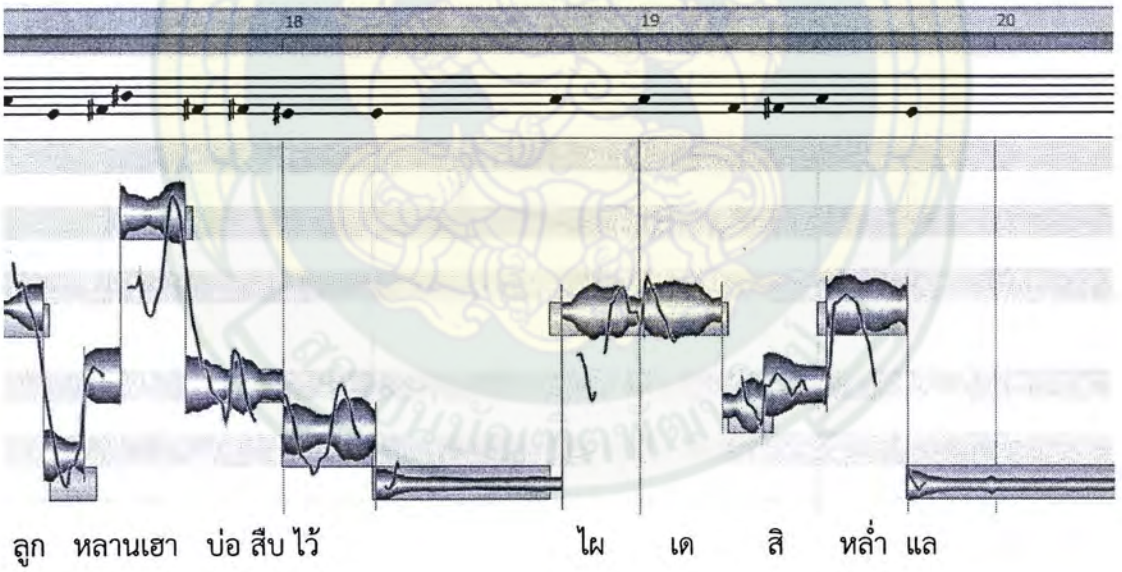
ภาพประกอบ 36 สำเนียงภาษาหมอลำवादูล

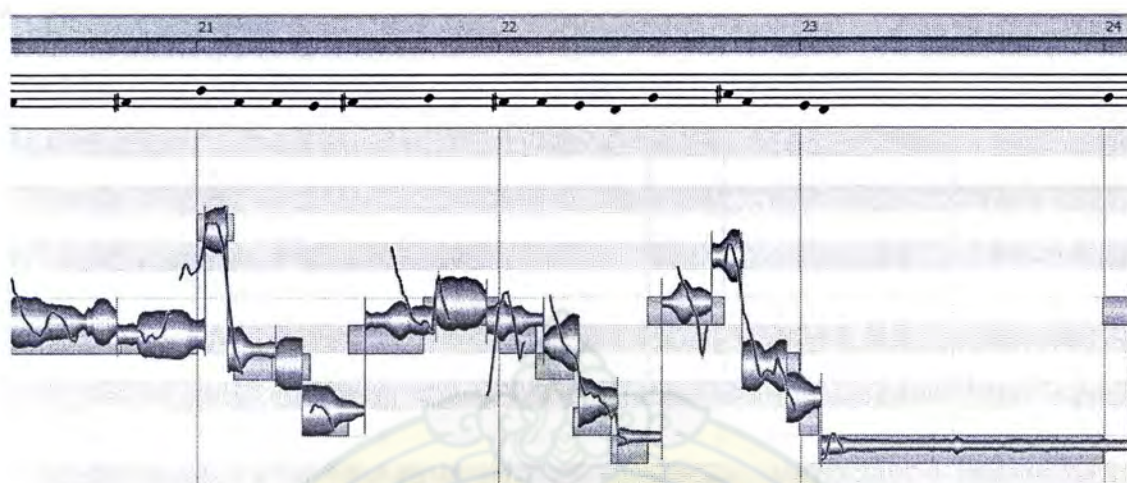
ภาพประกอบ 37 สำเนียงภาษาหมอลำवादูล

ภาพประกอบ 38 สำเนียงภาษาหมอลำवादูล

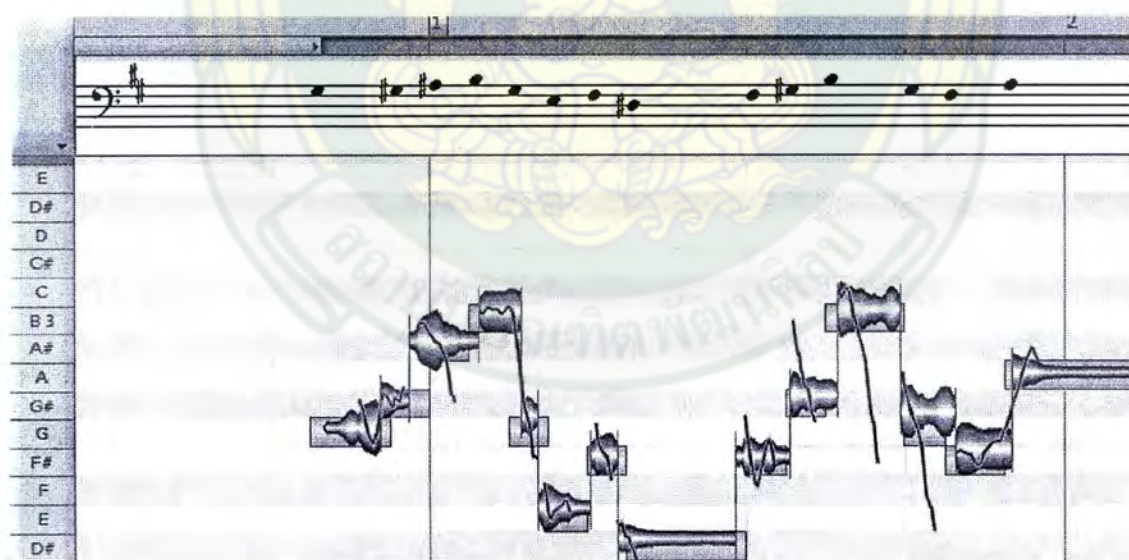
ภาพประกอบ 39 สำเนียงภาษาหมอลำवादูล

ต้าน กระ แส โล กา ที่ มัน บ้า มัน ป่วน มา เพ ม้าง

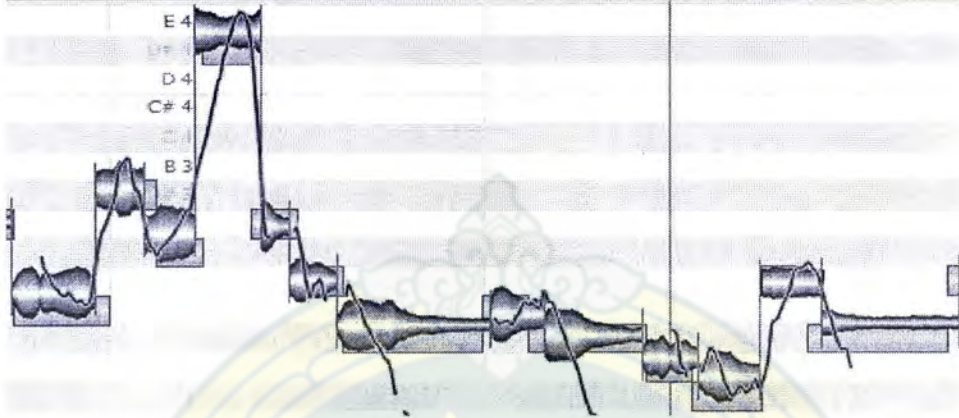
ภาพประกอบ 40 สำเนียงภาษาหมอลำवादอุบล

สำเนียงภาษาหมอลำवादขอนแก่น

เสียง แคน เคย ดัง จัน เสียง คนฟัง ดัง ช้อง ช่อ

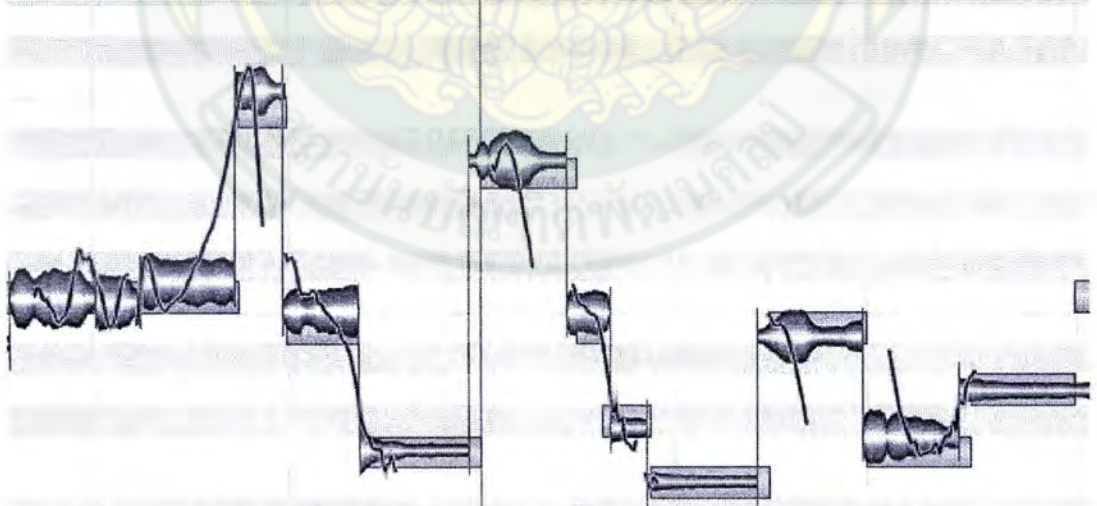
ภาพประกอบ 41 สำเนียงภาษาหมอลำवादขอนแก่น

เสียง

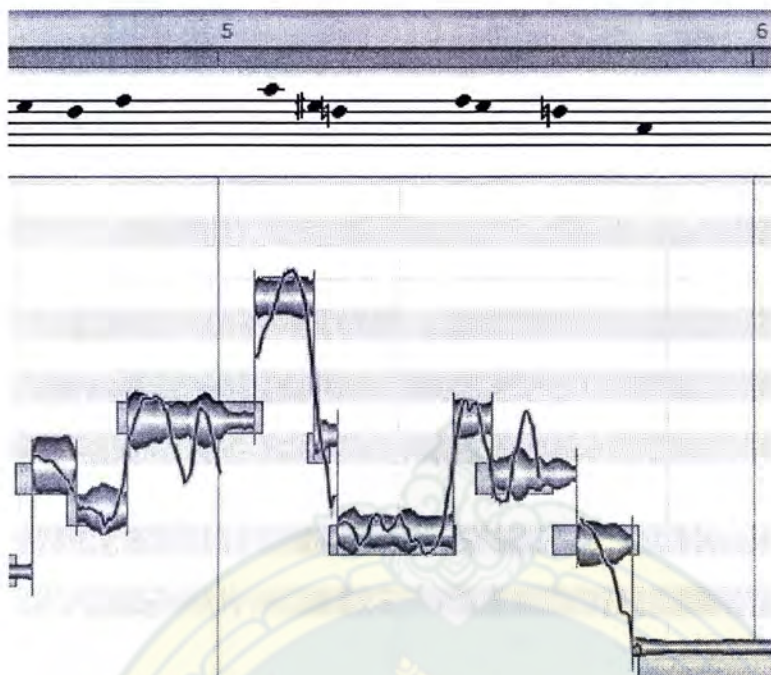
แคน น้อ อิน อ้อย ไป หน้า สี ว้าง เว

ภาพประกอบ 42 สำเนียงภาษามอญล่าวาดซอนแก่น

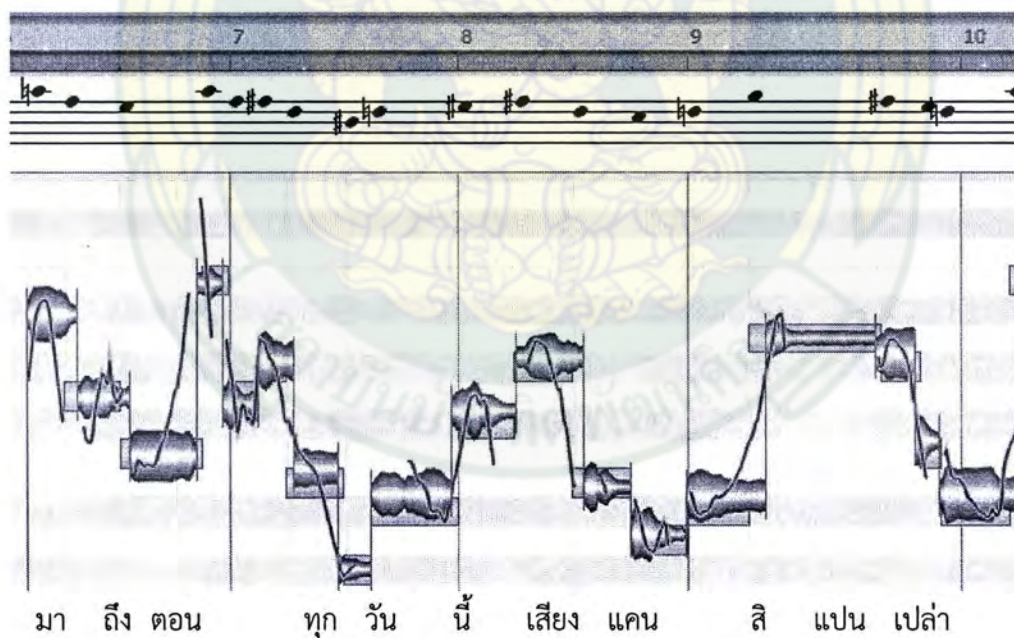
เสียง ดาย เด พี่ น้อง ชาว พันธ์ ภาค อี สาน

ภาพประกอบ 43 สำเนียงภาษามอญล่าวาดซอนแก่น

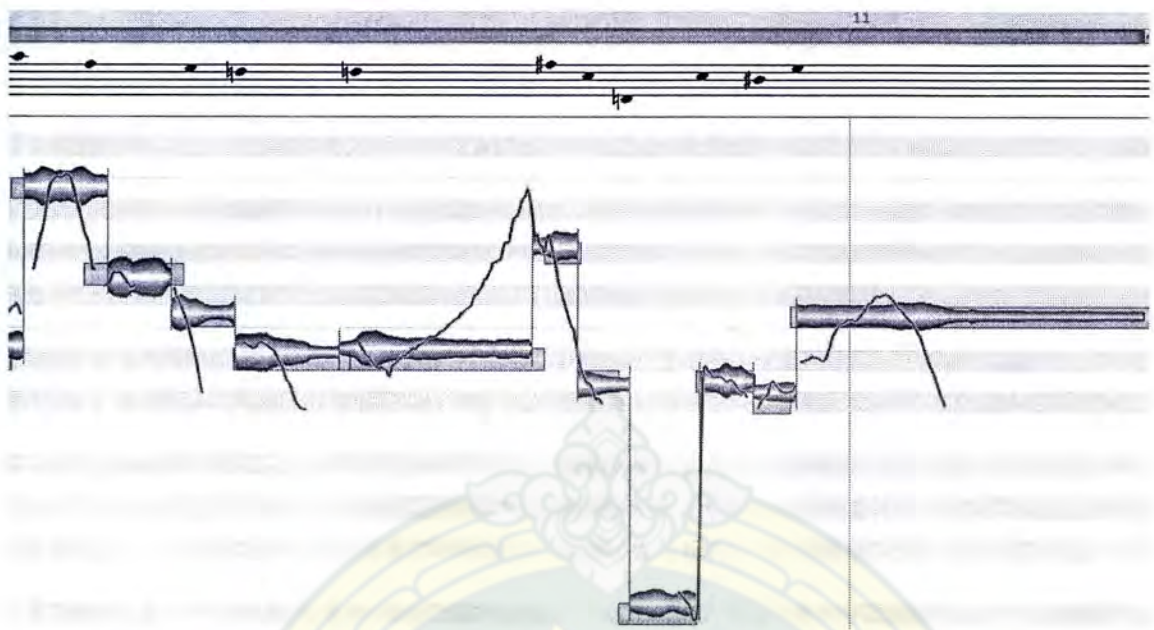
แต่ โบ ราณ เขา เคยได้ม่วนยีน ลำ ฟ้อน

ภาพประกอบ 44 สำเนียงภาษาหมอลำवादขอนแก่น

มา ถึง ตอน ทุก วัน นี้ เสียง แคน สี แปน เปลา

ภาพประกอบ 45 สำเนียงภาษาหมอลำवादขอนแก่น

ลูก หลาน เขา บ่อ สืบ ไว้ ไผ่ เด สี หล้า แล

ภาพประกอบ 46 สำเนียงภาษามอญลาวดขอนแก่น

โน้ตลำเต้ยธรรมดา

วรรค/จังหวะ	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น		โอย	ละผู้	ฟังเอย		โอย	ละผู้	ฟังเอย
โน้ต	- - - -	- - - ด	- ช ร ม	- ช - ช	- - - -	- - - ม	- - ล ช	- - ด ด
วรรคที่ 1	เสียง	แคนเคย		ดั่งจัน		ฝูง คน	ฟัง	ซ้องซ้อ
โน้ต	- - - ม	- ล - ล	- - - -	- ม - ช	- - - -	- ม - ล	- - - ล	- ช - ม
วรรคที่ 2	ฟัง	เสียงล่า	นอ	อินอ้อย		ไปหน้า	สี	หว่างเว
โน้ต	- - - ล	- ม - ล	- - - ล	- ช ม ช	- - - -	- ด ล ด	- - - ร	- ม - ช
วรรคที่ 3	เสีย	ด้ายเด	- - - -	พี่น้อง	ชาวพื้น	ถิ่น	ดิน	อีสาน
โน้ต	- - - ร	- ม ช ร	- - - -	- ม - ม	- - ช ด	- - - ม	- - - ด	- - ม ล
วรรคที่ 4	แต่	โบราณ	- - - -	เขาเคย	ได้ม่วน	ยิน	ล่า	พ่อน
โน้ต	- - - ม	- ร - ช	- - - -	- ด ช ล	- - ม ม	- - - ช	- - - มร	- - - ดล
วรรคที่ 1	มา	ถึงตอน	ทุก	วันนี้	เสียง	ล่าแคน	สี	แปนปล่าว
โน้ต	- - - ช	- ม ช ร	- - - ม	- ด ช ล	- - - ม	- ด - ล	- - - ด	- ร - ม
วรรคที่ 2	ลูก	หลานเขา	บ่	สืบไว้		ไผ่เด	สี	หล้าแล
โน้ต	- - - ล	- ม - ล	- ล - -	- ม - ช	- - - -	- ร - ด	- - - ร	- ม ช ล
วรรคที่ 3	นั่น	ละนา	คนฟัง	นี่นา		ละนา	คนฟัง	นี่นา
โน้ต	- ล - -	- ม - ม	- ช ม ช	- ด ล ด	- - - -	- ม - ม	- ช ม ช	- ด ล ด
วรรคที่ 4	ของดี	เขาหนา	ยักขา	บ่อได้	แสน	เจ็บใจ	หมอล่า	เด
โน้ต	- ช - ม	- ช - ร	- - ม ด	- - ร ช	- - - ม	- - ช ร	- - ช ร	- - - ด
กลอนลง	หมอล่า	เด						
โน้ต	- - ล ช	- - - ดล						

โน้ตเต้ยหัวโนนตาล

วรรค/จ้งหะ	1	2	3	4	5	6	7	8
กลอนขึ้น		โอยเต	ผู้ฟัง	เอย			ผู้ฟัง	เอย
โน้ต	- - - -	- ช - ช	- ด - ล	- ช - มช	- - - -	- - - -	- ด - ล	- - ช ด
วรรคที่ 1	เสียง	แคนเคย		ดั่งจัน	ฝูง	คนฟัง	ซ้อง	ช่อ
โน้ต	- - - ม	- ล - ล	- - - -	- ม - ช	- - - ม	- ด - ล	- - - ช	- - - ร
วรรคที่ 2	เสียง	ลำนอ		อินอ้อย		ไปหน้า	สีหว่าง	เว
โน้ต	- - - ม	- ล - ล	- - - -	- ช - ช	- - - -	- ช - ด	- ด - ร	- - ม ช
วรรคที่ 3	เสียง	ดายเต		พี่น้อง	ชาวพื้น	ถิ่น	ดิน	อีสาน
โน้ต	- - - ม	- ช - ช	- - - -	- ช - ช	- - ช ด	- - - ม	- - - ด	- - ม ช
วรรคที่ 4	แต่	โบราณ		เฮาเคย	ได้ม่วน	ยีน	ลำ	พื่อน
โน้ต	- - - ม	- ร - ช	- - - -	- ด ช ล	- - ม ม	- - - ช	- - - มร	- - - ดล
วรรคที่ 1	มา	ถึงตอน	ทุก	วันนี้	เสียง	ลำแคน	สีแบน	เปล้า
โน้ต	- - - ช	- - ม ร	- - - ช	- ม - ด	- - - ม	- ด - ล	- ช - ล	- ด - ร
วรรคที่ 2	ลูก	หลานเฮา	บ่อ	สืบไว้		ไผเต	สีหล้า	แล
โน้ต	- - - ช	- ม - ล	- - - ช	- ม - ช	- - - -	- ร - ด	- ด - ร	- - ม ช
วรรคที่ 3	เจ้า	ผู้แก้ม		แป้แล	ไปแส	แล	นำแต่	ซู้เพิ่น
โน้ต	- - - ช	- ม - ช	- - - -	- ล ช ม	- - ร ม	- ช - ม	- - ช ม	- ล ด ร
วรรคที่ 4	ผู้ไส	วังเวิน	ใจ	เอย			ใจ	เอย
โน้ต	- - ช ม	- ช - ร	- - ด ล	- - ด ร	- - - -	- - - -	- - - ล	- - ด ร
กลอนลง	ผู้ไส	วังเวิน	กะใจ	เอย				
โน้ต	- - ม ช	- - - มร	- - ด ล	- - ด ร				

รูปแบบของกลอนลำ (overall form) ไม่ว่าจะเป็นลำทางสั้น ลำทางยาวและลำเต้ยจะมี
กลอนขึ้น (กลอนพาดหัว) มีตัวกลอนและกลอนลง ดังนี้

รูปแบบของกลอนลำ (overall form) ประกอบด้วย

- 1. กลอนขึ้นหรือกลอนพาดหัว(introduction)
- 2. ตัวกลอน(main body)
- 3. กลอนลง(Conclusion)

ลำทางสั้น

- 1. กลอนขึ้นหรือกลอนพาดหัว(introduction)
มีลักษณะเป็นกลอนร่าย(มีต่ำกว่าหรือมากกว่าเจ็ดพยางค์) หรือกลอนกาพย์(มีเจ็ดพยางค์)
 - 1.1 “ โอละนอ ”
 - 1.2 “ แก้ม ”
 - 1.3 “ โอ ”
- 2. ตัวกลอน(main body)
 - 2.1 “ ละแมนว่า ”
- 3. กลอนลง(Conclusion)

3.1 “สินานวล ช้วนน้องแนนนา” หรือ “สินานวล ช้วนอ้ายแนนนา”

3.1 “สินาซุม ตุ่มน้องแนนนา” หรือ “สินานวล ตุ่มอ้ายแนนนา”

ลำทางยาว

1. กลอนขึ้นหรือกลอนพาดหัว(introduction)

นิยมเอาวรรคสุดท้าย(วรรคที่สี่) ของกลอนมาใช้ขึ้น หรือเอาสองวรรคสุดท้าย(วรรคที่สามและวรรคที่สี่)มาขึ้น มีลักษณะเป็นกลอนร่าย(มีต่ำกว่าหรือมากกว่าเจ็ดพยางค์) หรือกลอนกาพย์(มีเจ็ดพยางค์)

1.1 “ โอ ”

1.2 “ฟ้าเอ๋ย”

1.3 “โอ”

2. ตัวกลอน(main body)

2.1 “ละแมนว่า”

กลอนเขียนแบบกลอนนิทานหรือกลอนอ่านจะไม่เน้นสัมผัสนอก จะมีสัมผัสในและสัมผัสวรรณยุกต์ ต่อมาในปัจจุบันจะมีสัมผัสนอกด้วย

3. กลอนลง(Conclusion)

3.1 “สินานวล ช้วนน้องแนนนา” หรือ “สินานวล ช้วนอ้ายแนนนา”

3.1 “สินาซุม ตุ่มน้องแนนนา” หรือ “สินานวล ตุ่มอ้ายแนนนา”

ลำเต้ยธรรมดา

1. กลอนขึ้นหรือกลอนพาดหัว(introduction)

นิยมเอาวรรคสุดท้าย(วรรคที่สี่) ของกลอนมาใช้ขึ้น หรือเอาสองวรรคสุดท้าย(วรรคที่สามและวรรคที่สี่)มาขึ้น มีลักษณะเป็นกลอนร่าย(มีต่ำกว่าหรือมากกว่าเจ็ดพยางค์) หรือกลอนกาพย์(มีเจ็ดพยางค์)

1.1 “ โอละแมนนาง ” หรือ “โอละแมนนอชาย”

2. ตัวกลอน(main body)

โครงสร้างและฉันทลักษณ์ของลำเต้ยธรรมดาและทำนองคล้ายคลึงกับทำนองลำทางยาว เพียงแต่มีการเน้นและยึดจังหวะให้ยาวกว่า ลำทางยาวเป็นสองเท่า

3. กลอนลง(Conclusion) เป็นกลอนร่าย เช่น นั้นละหน้า นวลในนี้

ลำเต้ยหัวโนนตาล

1. กลอนขึ้นหรือกลอนพาดหัว(introduction)

นิยมเอาวรรคสุดท้าย(วรรคที่สี่) ของกลอนมาใช้ขึ้น หรือเอาสองวรรคสุดท้าย(วรรคที่สามและวรรคที่สี่)มาขึ้น มีลักษณะเป็นกลอนร่าย(มีต่ำกว่าหรือมากกว่าเจ็ดพยางค์) หรือกลอนกาพย์(มีเจ็ดถึงสิบสองพยางค์)ไม่มีบท แต่ละวรรคเป็นอิสระ

1.1 “ โอเดพระนางเอ๋ย ” หรือ “โอเดพี่ชายเอ๋ย”

2. ตัวกลอน(main body)

โครงสร้างและฉันทลักษณ์ของลำเต้ยหัวโนนตาลเป็นกลอนร่าย(กลอนตัด) ก็คือทำนองลำทางสั้นของหมอลำกลอนนั่นเอง

3. กลอนลง(Conclusion) เป็นกลอนร่าย เช่น เจ้าผู้แก้มแป้แล้ ไปหาแต่ชู่เพิน

โน้ตลำทางสั้นवादอบล

โดย หมอลำตร.ฉวีวรรณ ดำเนิน

แมน ว่า เตียว

3
นี่ ฟัง เสียง แคน ดัง จัน โอย ฝูง คน ช้อง

5
ขอ ฟัง ล้ำ นอ อื่น อ้อย ไป หน้า ชี หว่าง

7
เว เสีย ดาย เด พี่ น้อง ขาว พัน ถิ่น ดิน อี

9
सान แต่ โบราณ เขา เคย ได้ ม่วน ยิน ล้ำ

11
พ่อน มา ถึง ตอน ทุก วัน นี่ เสียง ล้ำ แคน ชี แป้น

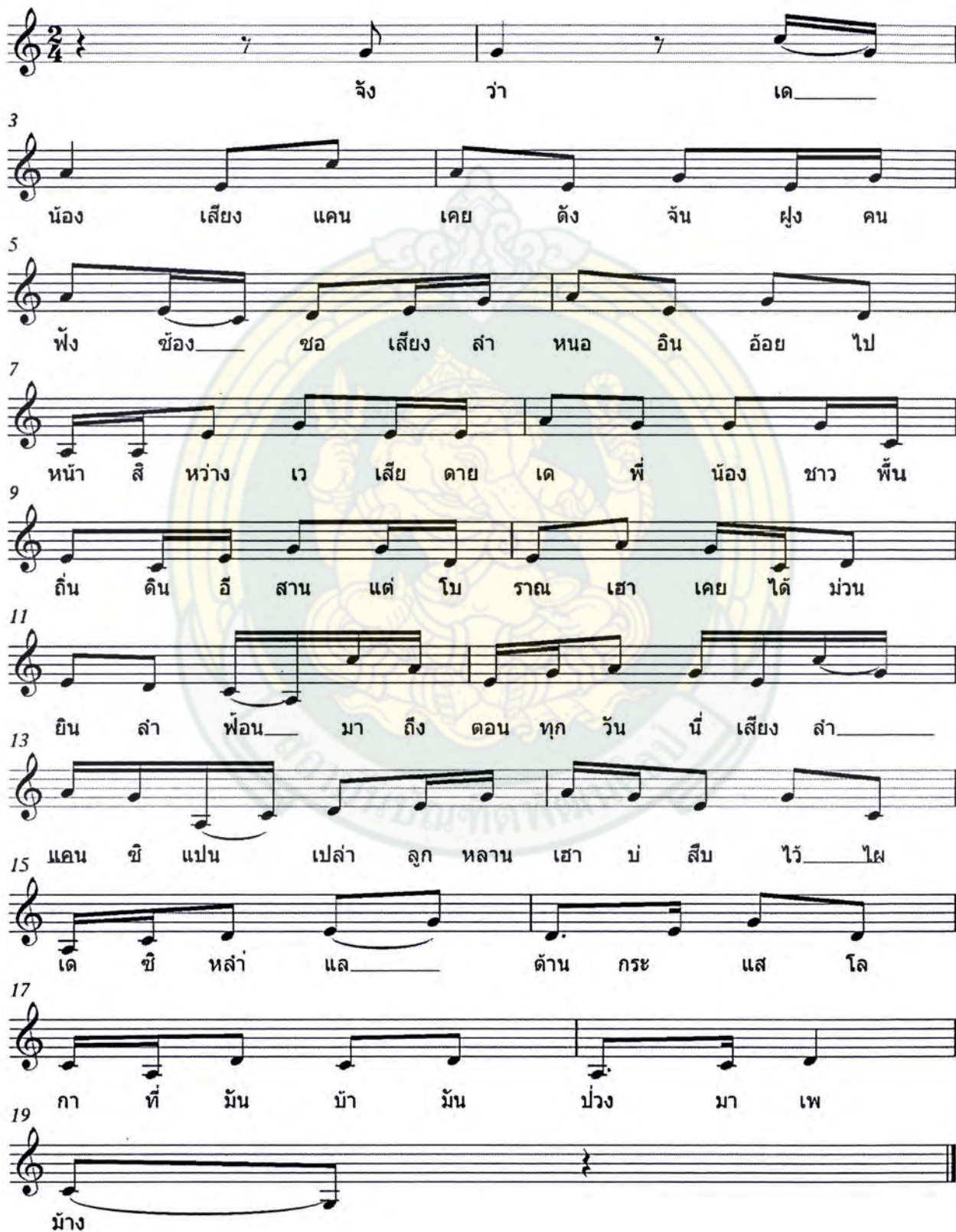
13
เปล้า ลูก หลาน เขา บ่ สิ้น ไว้ ไป หน้า ชี บ่

15
เหลือ สี นา นวล ช้วน น้อง แนน

17
นา ทอ นั้น นา

โน้ตลำทางสั้นवादขอนแก่น

โดย หมอลำภักษณา บุญแสน

จ้ะ ว่า เด_____

3 น้่อง เสียง แคน เคย ดัง จัน ฝูง คน

5 ฟัง ช้อง_____ ช่อ เสียง ลำ หน่อ อัน อ้อย ไป

7 หน้า สี หว่าง เว เสีย ดาย เด พี่ น้่อง ขาว พัน

9 ถิ่น ดิน อี สาน แต่ โบราณ เขา เคย ได้ ม่วน

11 ยิน ลำ ฟ้อน_____ มา ถึง ตอน ทุก วัน นี้ เสียง ลำ_____

13 แคน ชี เปน เปลา ลุก หลาน เขา บ่ สืบ ไร่_____ไผ

15 เด ชี หล่า แล_____ ด้าน กระ แส โล

17 กา ที่ มัน บ้า มัน ป่วง มา เพ

19 ม้าง

โน้ตลำเต้ยธรรมดา

1 โอย _____ ละ ฝู พัง เอย

3 โอย _____ ละ ฝู พัง เอย

5 เสียง แคน เคย ดัง จัน

7 ฝู คน พัง ข้อง ช่อ

9 พัง เสียง สำ นอ _____ อีน อ้อย

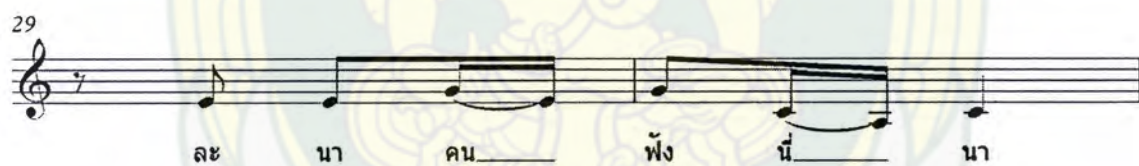
11 ไป _____ หน้า สี หว่าง เว

13 เสีย ดาย _____ เด พี่ น้อง ชาว

15 พัน ถิ่น ดิน อี สาน

17 แต่ โบ ราณ _____ เขา _____ เคย ได้

19 ม่วน ยิน _____ สำ _____ พ่อน _____

โน้ตลำเต้ยหัวโนนตาล

1 โอ เด ผู้ พัง เอย

3 ผู้ พัง เอย

5 เสียง แคน เคย ดัง จัน

7 ผุง คน พัง ข้อง ช่อ

9 เสียง ลำ นอ อิน อ้อย

11 ไป หน้า สี หว่าง เว

13 เสีย ดาย เด ที่ น่อง ชาว

15 พัน ถิ่น ดิน อี สาน

17 แต่ โบ ราง เขา เคย ได้

19 ม่วน ยิน ลำ พ่อน

2

21
มา ถึง ตอน ทุก วัน นี้

23
เสียง สำ แคน ลี แปน ปลาว

25
ลูก หลาน เขา บ่ สิบ ไร่

27
ไฟ เด ลี หล้า แล

29
เจ้า ผู้ แก้ม แป้ แล ไป

31
แส แล น้า แต่ ชู้ เพื่อน ผู้

33
ใส รั้ง เว้น ใจ เอย

35
ใจ เอย ผู้

37
ใส รั้ง เว้น ใจ เอย

แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดกลอนลำและวาทลำศิลปแห่งชาติ

งานวิจัยเรื่อง กลอนลำและวาทลำของศิลปแห่งชาติ มีเนื้อหาสำคัญที่จะกล่าวถึง
แนวทางการอนุรักษ์ พัฒนาและสืบทอดกลอนลำและวาทลำของศิลปแห่งชาติ ตามลำดับดังนี้ คือ

1. ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการอนุรักษ์และสืบทอดกลอนลำและวาทลำของศิลปแห่งชาติ
2. แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดกลอนลำและวาทลำของศิลปแห่งชาติ

1. ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการอนุรักษ์และสืบทอดกลอนลำและวาทลำของศิลปแห่งชาติ

จากสภาพปัญหาที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม และการสัมภาษณ์
เรื่อง แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดกลอนลำและวาทลำของศิลปแห่งชาติ พบปัญหาแต่ละด้านคือ

1.1 ปัญหาด้านบุคลากร

1) ปัญหาเกี่ยวกับผู้ประพันธ์กลอนลำ

ในอดีตเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในทางภาษา และหลักการประพันธ์ทำให้มี
ผลงานกลอนลำที่กินใจผู้ฟัง เกิดอารมณ์สะเทือนใจ ประทับใจ มีความเป็นอมตะมาตลอดเวลา
ปัจจุบันผู้ประพันธ์กลอนลำที่มีคุณภาพนับวันที่จะร่วงโรยไปตามวัย ถ้าไม่มีการสอนวิธีแต่งกลอนลำ
ให้กับคนรุ่นใหม่ ต่อไปอาจจะขาดแคลนผู้ประพันธ์กลอนลำที่มีคุณภาพ ทำให้หมอลำกลอนขาดกลอน
ลำที่ดีๆ ไปอย่างน่าเสียดาย

2) ปัญหาเกี่ยวกับหมอลำ

ในอดีตผู้ที่จะเป็นหมอลำจะต้องฝึกฝนอย่างเอาใจจริงเอาใจ เพราะผู้ปกครองเห็น
ความสำคัญของวิชาหมอลำจึงให้การส่งเสริมสนับสนุน แต่ปัจจุบันหมอลำที่เป็นศิลปินรุ่นใหม่
ความสามารถในการลำ ความแตกฉานในการลำทางคติโลกและคติธรรม ยังไม่ได้คุณภาพ ถ้าไม่มีการ
สอนหมอลำอย่างจริงจังจึงอาจทำให้หมอลำลดคุณค่า เสื่อมความนิยมและอาจจะทำให้องค์ความรู้ของ
หมอลำกลอนระดับชั้นปรมาจารย์สูญหายไปด้วย

3) ปัญหาเกี่ยวกับผู้สืบทอด

ศิลปหมอลำไม่มีผู้มาสืบทอด แม้ว่าหมอลำกลอนในปัจจุบันที่มีความรู้ความ
ชำนาญยินดีที่จะถ่ายทอดวิชาความรู้ให้คนรุ่นหลัง แต่คนรุ่นใหม่ก็ยังไม่สนใจที่จะสืบทอดเนื่องจาก
การเรียนเป็นหมอลำกลอนค่อนข้างยาก ต้องเป็นผู้ที่มีใจรักในกลอนลำ ต้องใช้ความพยายาม
ความอดทนสูง ต้องเอาใจใส่ฝึกฝนท่องจำกลอนลำอย่างจริงจัง ซึ่งผู้ที่จะเป็นหมอลำมีข้อปฏิบัติที่ยึด
ขนบธรรมเนียม จึงทำให้คนรุ่นใหม่ท้อถอย ไม่สนใจที่จะสืบทอดอาชีพหมอลำ อีกทั้งการรับเอา
วัฒนธรรมต่างชาติเข้ามาทำให้ค่านิยมในอาชีพหมอลำเปลี่ยนไป

4) ปัญหาเกี่ยวกับผู้ชม

ความปลอดภัยของผู้ชมที่มาชมการแสดงหมอลำโดยเฉพาะหมอลำซึ่งมีการทะเลาะ
วิวาทถึงขั้นทำร้ายกันถึงชีวิต ซึ่งมีให้เห็นเป็นประจำทุกงาน ทำให้ผู้ชมไม่ยอมไปชมและผู้จ้างก็ไม่
อยากจ้างเพราะจ้างมาแล้วไม่มีคนดู อาจได้จัดงานศพเพิ่มขึ้นอีกงาน แต่ผู้ชมหมอลำกลอนในอดีต
จะนิยมไปดูหมอลำกลอนจำนวนมาก เพราะนอกจากให้ความบันเทิงแล้วยังให้เนื้อหาสาระ คำสอน

และธรรมชาติของพระพุทธเจ้า โดยเฉพาะหมอลำกลอนมีการโต้ตอบกันด้วยกลอนลำที่มีความรู้ในศาสตร์ด้านต่างๆ ทั้งคติโลกและคติธรรม เพื่อจะพิสูจน์ว่าใครเก่งกว่ากัน ต่อมาในปัจจุบันเมื่อสังคมเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ สื่อต่างๆ จากต่างชาติได้เข้ามามีอิทธิพลต่อผู้ชมเพราะเป็นสื่อที่รวดเร็วสมัยใหม่ ทำให้ความนิยมของคนดูหมอลำเปลี่ยนไปสนใจละครทีวี อินเทอร์เน็ตหรือวัฒนธรรมของต่างชาติ

5) ปัญหาเกี่ยวกับสภาพเศรษฐกิจและสังคม

สืบเนื่องจากการเข้ามาของสื่อสมัยใหม่ รวมถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนไป มีเทคโนโลยีสมัยใหม่ๆ มีความบันเทิงใหม่ๆ เข้ามา เช่น อินเทอร์เน็ต ภาพยนตร์ โทรทัศน์ ดาวเทียม ฯลฯ ในสถานการณ์เช่นนี้ หมอลำต้องแข่งขันกับสื่อชนิดอื่นๆ จึงต้องปรับรูปแบบการนำเสนอให้น่าสนใจ เช่น จัดทำวีดีโอ หรือ วีซีดีและซีดีการแสดงหมอลำกลอนในรูปแบบที่กระชับไม่เยิ่นเย้อ ถ้าหมอลำกลอนไม่ปรับรูปแบบวิธีใหม่ การแสดงหมอลำกลอนก็อาจจะเสื่อมความนิยมลง

6) ปัญหาเกี่ยวกับผู้ปฏิบัติงานด้านศิลปวัฒนธรรม

ขาดผู้ปฏิบัติงานที่มีความทุ่มเท วิริยะอุตสาหะ สนใจและมีใจรักในการอนุรักษ์ และสืบทอดงานด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างจริงจัง แม้แต่กระทั่งการวิจัยในปัจจุบันยังเป็นการวิจัยเพื่อหาแนวทางการอนุรักษ์เป็นส่วนใหญ่ ถ้าจะให้เกิดมรรคผลต่อการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนลำและवादลำ ก็ควรมีการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยมีที่ปฏิบัติจริงจึงจะบรรลุผล

7) ปัญหาเกี่ยวกับองค์กร

ขาดการส่งเสริมจากภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่าภาครัฐไม่ค่อยให้การสนับสนุน ส่งเสริมและเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และสืบทอดหมอลำกลอนเท่าที่ควร ถ้ามีการส่งเสริมให้หมอลำเข้าไปในชุมชนหรือองค์กรใหญ่ จะเกิดแรงผลักดันให้กับคนในชุมชนและสมาชิกในชุมชนหันมาสนใจหมอลำกลอน อีกทั้งข้อมูลเกี่ยวกับกลอนลำและกิจกรรมด้านการแสดงหมอลำกลอนยังมีอยู่น้อยมาก และขาดการจัดระบบที่ดี เพราะแม้แต่สำนักงานวัฒนธรรมของจังหวัดยังไม่มีข้อมูลของศิลปินหมอลำกลอนที่อยู่ในจังหวัดของตน

1.2 ปัญหาด้านงบประมาณ

1) เงินทุน

การสนับสนุนส่งเสริมหมอลำ เงินทุนถือเป็นปัญหาสำคัญ สืบเนื่องจากด้านบุคลากร กล่าวคือ ยังไม่มีหน่วยงานหรือคณะกรรมการจัดการในการสนับสนุนการเรียนการสอน การแต่งกลอนลำและ ฝึกศิลปินหมอลำให้มีคุณภาพ ส่วนใหญ่ผู้เรียนหมอลำจะต้องใช้เงินส่วนตัวมาเป็นค่าเรียน ดังนั้นผู้ที่สนใจ มีใจรักวิชาหมอลำแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์จึงไม่มีโอกาสได้เล่าเรียน ทำให้ความพร้อมเพรียงและความสวยงามไม่เต็มที่

2) ปัญหารายได้ของศิลปิน

รายได้จากการแสดงของหมอลำกลอนในปัจจุบัน ถ้ายังไม่มีชื่อเสียงอาจมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ อาจทำให้การแสดงหมอลำต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแสดงของตัวเองเพื่อความอยู่รอด เนื่องจากเหตุผลเกี่ยวกับรายได้เป็นประเด็นสำคัญ

3) การประชาสัมพันธ์

ต้องยอมรับว่าการประชาสัมพันธ์หมอลำกลอนในปัจจุบัน ไม่มีการจัดสรรเวลาเพื่อประชาสัมพันธ์หมอลำกลอนทางสถานีวิทยุ สถานีโทรทัศน์จากภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้หมอลำได้แสดงออกรายการต่างๆ ทางโทรทัศน์และวิทยุ ซึ่งทำให้หมอลำกลอนขาดโอกาสในการ

ประชาสัมพันธ์ผลงานของตนในอันที่จะทำให้ประชาชนหันมาสนใจในการแสดงหมอลำกลอน เพราะถ้าหากมีการประชาสัมพันธ์ทางสื่อสารมวลชนหรือมีการโปรโมทที่ดีจะยิ่งทำให้มีผู้คนที่หันมาสนใจในหมอลำกลอนและติดตามชมการแสดงหมอลำกลอนมากขึ้น เพราะในอดีตเมื่อสามสิบปีก่อน เคยมีการแสดงพื้นบ้านออกอากาศทางโทรทัศน์อยู่เป็นประจำ เมื่อมีผู้สนใจหมอลำกลอนจะทำให้การอนุรักษ์และสืบทอดทำได้ง่ายขึ้น

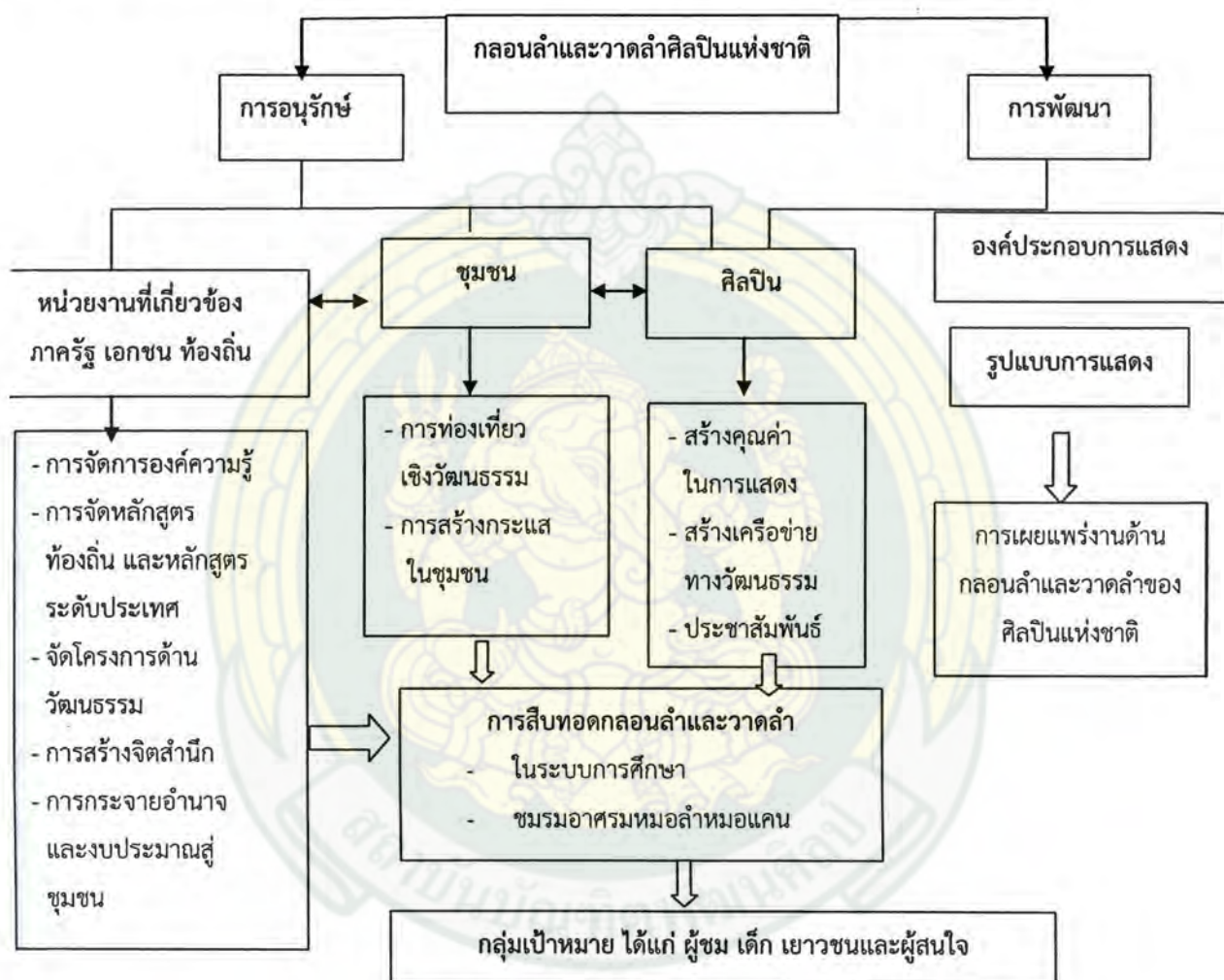
ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์กลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติสรุปได้ว่า

- 1) ไม่มีการบันทึกและจัดเก็บข้อมูลกลอนลำของศิลปินแห่งชาติอย่างเป็นระบบ ผู้ประพันธ์กลอนลำที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญบางท่านได้เสียชีวิตแล้ว บางท่านก็มีอายุมากแล้วไม่สามารถจดจำกลอนลำได้
- 2) ศิลปินแห่งชาติที่เป็นหมอลำกลอนมีทั้งหมดจำนวน 5 ท่าน ในปัจจุบันเหลือเพียง 3 ท่าน จึงเป็นปัญหาสำคัญในการสืบค้นข้อมูล
- 3) การเรียนหมอลำเป็นลักษณะการท่องจำ เลียนแบบ ขาดระบบในการถ่ายทอด จึงทำให้เกิดปัญหาในการบันทึกโน้ตและปัญหาในการสอน
- 4) การขาดแคลนหมอลำที่มีคุณภาพเพราะเยาวชนหรือผู้ที่มีความสนใจอยากศึกษาเล่าเรียนมีน้อยลง ซึ่งมีผลกระทบโดยตรงต่อรายได้ของหมอแคน
- 5) การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรยังมีไม่เพียงพอต่อการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติ
- 6) การประชาสัมพันธ์ให้หมอลำกลอนเป็นที่รู้จักของสังคม

เนื่องจากสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก หมอลำกลอนจำเป็นจะต้องหาแนวทางในการอนุรักษ์ สืบทอดให้สอดคล้องกับการศึกษาแผนใหม่ จากผลสรุปปัญหาดังกล่าวจึงมีการนำไปสู่การวิจัยเพื่อหาแนวทาง ที่เหมาะสมกับปัจจุบันโดยมีรายละเอียดตามลำดับต่อไป

2.แนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ

การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ ด้วยการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และนำไปตรวจสอบด้วยการสัมภาษณ์ สอบถามความคิดเห็นร่วมกับผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ ศิลปิน ผู้ว่าจ้าง และผู้ชม ได้แนวทางการอนุรักษ์ พัฒนาและสืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ นำมาประเมินผลและปรับปรุงแก้ไขโดยผู้ทรงคุณวุฒิ ได้รูปแบบการอนุรักษ์และสืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ ดังภาพประกอบ 47

ภาพประกอบ 47 แนวทางการอนุรักษ์ พัฒนาและสืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ

แนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ เพราะหมอลำกลอนมีบทบาทต่อสังคมอีสานมาทุกยุคทุกสมัย เป็นทั้งสิ่งบันเทิงที่มาประโลมใจให้มีความสุข ความสนุกสนาน เป็นทั้งพิธีกรรมที่รักษาผู้ป่วยเช่น หมอลำผีฟ้า หมอลำทรง เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของสิทธิศักดิ์ จำปาแดงที่ศึกษาเรื่องบทบาทของหมอลำในการแก้ไขปัญหาสังคม พบว่าหมอลำมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาสังคมเกือบทุกด้านที่เกิดขึ้น รวมถึงบทบาทในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้ของคนในสังคม นอกจากให้ความบันเทิงแล้วหมอลำยังทำหน้าที่เป็นสื่อในการนำข้อมูลข่าวสารของ

รัฐบาลหรือแนวคิดที่เป็นประโยชน์ของกลุ่มต่างๆ ไปสื่อความเข้าใจกับประชาชนได้หลายประเด็น เช่น รมรณรงค์โรครพยธิไบนไนนตบ รมรณรงค์โรคเอดส์ โรคไข้เลือดออก รมรณรงค์ให้ไปเลือกตั้งโดยไม่ซื้อสิทธิขายเสียง รมรณรงค์ต่อต้านยาเสพติด

การอนุรักษ์กลอนลำและวาทลำเป็นสิ่งที่จำป็นต่อวงการหมอลำ แม้ว่าวัฒนธรรมหมอลำไม่ได้หายไปจากสังคมอีสาน การแสดงหมอลำกลอนเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปทั้งในด้านเนื้อหาหรือขนบธรรมเนียมที่เกี่ยวข้องกับการแสดง ทั้งนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นสำคัญ หมอลำในอดีตสามารถดำรงชีพอยู่ได้เพราะอยู่แบบเศรษฐกิจพอเพียง แต่ปัจจุบันวิถีชีวิตแบบเดิมเปลี่ยนไป กลอนลำจึงมีเนื้อหาไม่นั้นพรรณนาความรู้แบบเดิมหรือโต้ตอบกันด้วยบทกลอน แต่จะเน้นเนื้อหาต่างๆ สั้นๆ ไม่นั้นสาระ จึงมีคำถามว่าถ้าไม่มีการสร้างหลักสูตรหมอลำขึ้นในสถานศึกษา หมอลำกลอนจะยังรักษาขนบการลำได้อย่างเดิมหรือไม่ จึงมีแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดกลอนลำและวาทลำศิลปินแห่งชาติ ดังนี้

2.1 ศิลปินหมอลำกลอน

หมอลำกลอนเป็นการขับร้องที่ถือว่าเป็นศิลปะชั้นสูงเพราะเป็นการรวมศาสตร์ทั้งหลายเข้าไว้ด้วยกัน เช่น ปรัชญา ศาสนา ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต ภาษาวรรณกรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นศิลปะด้านการแสดงอันประกอบไปด้วยทำนองลำและทำนองของดนตรีที่มีแคนเป่าประกอบ

การประชาสัมพันธ์ การใช้ประโยชน์ด้านสื่อเริ่มใช้ตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2498 รัฐบาลไทยและรัฐบาลสหรัฐอเมริกาโดยสำนักข่าวสารอเมริกัน ได้ร่วมมือกันรณรงค์ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยขึ้น เนื่องจากเห็นว่าลำกลอนเป็นที่นิยมของประชาชนในภาคอีสาน จึงได้จัดหน่วยเคลื่อนที่ให้การอบรมแก่ประชาชนตามจังหวัดต่างๆ ทั่วภาคอีสาน (เสียม บึงไสย. 2533 : 5) ด้วยความสำคัญจึงต้องมีวิธีในการเผยแพร่ที่สมกับยุคปัจจุบันโดยงานวิจัยนี้เสนอแนวทางไว้ 2 ประเด็นคือ การจัดประกวดลำกลอน และการจัดทำสื่อเผยแพร่ การจัดทำสื่อเผยแพร่เพื่อให้เป็นที่รู้จักของสาธารณชน ปัจจุบันจัดทำได้ง่ายเนื่องจากมีเทคโนโลยีที่สะดวกและสามารถทำได้หลายรูปแบบ แต่นั้นสามารถเผยแพร่ได้เฉพาะส่วนที่เป็นเอกสาร แต่ปัจจุบันสามารถทำได้ทั้งเผยแพร่ทั้งภาพทั้งเสียง หรือจัดทำฐานข้อมูลเผยแพร่เว็บไซต์ ทางอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้การนำข้อมูลมาเผยแพร่จะต้องคำนึงถึงความถูกต้องของเนื้อหาจะต้องกรองตามหลักวิชาการดนตรี วิธีการนี้ใช้ได้ผลมากในปัจจุบัน

การสร้างกลุ่มเครือข่ายศิลปินหมอลำกลอน

การดำเนินงานของกลุ่มเครือข่ายดนตรีพื้นบ้านนั้นจะประสบผลสำเร็จหากได้รับความร่วมมือและประสานเชื่อมโยงกับองค์กรในชุมชนที่จะมาช่วยพัฒนาองค์กรได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืน กลุ่มเครือข่ายเหล่านี้ ได้แก่

1. บ้าน วัด องค์กรชุมชน องค์กรเอกชน เพราะก่อนหน้านี้ความยั่งยืนของการแสดงที่มีคุณภาพขึ้นอยู่กับการประสานสัมพันธ์ขององค์กรในชุมชนที่มีความผูกพัน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์จากกระบวนการพัฒนาคุณภาพขององค์กร

2. สภาตำบล เป็นกลุ่มผู้นำชุมชนท้องถิ่นที่มีอำนาจตามกฎหมายและมีงบประมาณในการให้การสนับสนุนงานทางด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

3. หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ซึ่งมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งอำนวยความสะดวกในเรื่องวัสดุอุปกรณ์แก่ชุมชน กระตุ้นให้

เกิดกระบวนการเรียนรู้และการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน โดยรัฐควรเป็นผู้คอยอำนวยความสะดวก เพื่อให้องค์กรเครือข่ายเป็นผู้ดำเนินงานสนองความต้องการของกลุ่มอย่างแท้จริง

2.2 ชุมชน

เป็นผู้ดำเนินการก่อตั้งชมรม/อาศรมหมอลำหมอแคน เป็นการรวมกลุ่มเพื่อจัดการทรัพยากรด้านบุคคลสร้างประโยชน์ร่วมกัน ต้องอาศัยผู้รู้จากภายนอกเพื่อรับสมัครบุคคลเข้าเป็นสมาชิกเพื่อฝึกเรียนหมอลำกับศิลปินแห่งชาติและศิลปินมรดกอีสานที่เป็นปรมาจารย์ด้านหมอลำ เป็นการปลูกฝังให้คนรุ่นหลังได้สืบทอดองค์ความรู้เรื่องหมอลำต่อไป การเรียนรู้โดยการฝึกอบรม แนะนำการปฏิบัติตัวในระหว่างฝึกฝนอยู่ในอาศรม เป็นรูปแบบการถ่ายทอดและสืบทอดภูมิปัญญาหมอลำที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดรูปแบบหนึ่งในปัจจุบัน เป็นผู้ นำ เป็นผู้รู้ เป็น "ครู" ที่ทำงานร่วมกับองค์กรชุมชน โดยส่วนใหญ่ไม่ได้ก่อตั้ง "สถาบัน" หรือ "สำนัก" แต่ประการใด หากแต่มีบุคคลอื่นมาช่วยดำเนินการจัดตั้งให้ ศิลปินแห่งชาติและศิลปินมรดกอีสานมีความเห็นให้จัดทำโครงการชมรมอาศรมหมอลำหมอแคน โดยจัดตั้งชมรมขึ้นมานอกเหนือจากการเรียนหมอลำ ควรดูแลในเรื่องต่างๆ ที่เป็นประโยชน์แก่สมาชิก เช่น กองทุนสวัสดิการ เป็นต้น วิธีการนี้จะเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับศิลปินหมอลำได้ โดยเชิญชวนบุคคลภายนอกไม่จำกัดเพศ อายุที่มีความสนใจ สามารถเข้าร่วมชมรมโดยสมัครเป็นสมาชิกชมรมฟรีไม่เสียค่าใช้จ่าย เมื่อจัดตั้งชมรมได้แล้วควรเชื่อมโยงกับองค์กรอื่นๆเพื่อประสานความช่วยเหลือในแต่ละกรณีที่จำเป็น สิ่งที่สมาชิกควรปฏิบัติต่อกันใน ชมรม/อาศรมหมอลำหมอแคน คือ

1. ควรมีการถ่ายทอดการเรียนรู้ที่เกิดจากการปฏิบัติ
2. ควรเกิดจากความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ถ่ายทอดและผู้สืบทอด
3. เป็นกระบวนการถ่ายทอดที่มีลักษณะบูรณาการ ทั้งเนื้อหาสาระกลอนลำและवाद

ลำ เป็นกระบวนการแบบองค์รวม

ยุทธศาสตร์การดำเนินงานของชมรม/อาศรมหมอลำหมอแคนควรกำหนดให้มีโครงสร้างและแผนงานดังนี้

1. แผนงาน / โครงการ
2. บทบาทและหน้าที่ของชมรม/อาศรมหมอลำหมอแคน
3. รูปแบบกิจกรรม
4. การเชื่อมโยงกับองค์กรต่างๆ /การสร้างเครือข่าย

บทบาทของบุคลากรของชมรมอาศรมหมอลำหมอแคนอันได้แก่ สมาชิกและคณะทำงานในซึ่งมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1) หัวหน้าชมรม คือ บุคคลสำคัญในการจัดการให้มีการถ่ายทอดความรู้ของศิลปินแห่งชาติและศิลปินมรดกอีสาน ให้ผู้มีความรู้เชี่ยวชาญและความสามารถในการใช้ภูมิปัญญาในด้านที่ตนดำเนินงาน ได้ทดลองงานจนประสบความสำเร็จแล้วนำไปเผยแพร่จนเป็นประโยชน์โดยรวมแก่สังคม กระบวนการถ่ายทอดของชมรม/อาศรมหมอลำหมอแคนจึงเป็นกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เพื่อให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้สามารถนำวิชาความรู้ที่ได้รับไปใช้ได้อย่างแท้จริง การเรียนรู้เช่นนี้ ไม่ได้เป็นการเรียนรู้เฉพาะเนื้อหาเท่านั้น หากแต่ได้เรียนรู้ด้านการปฏิบัติ และพร้อมที่จะเป็นผู้รับการถ่ายทอด นำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่สืบทอดเป็นประโยชน์แก่ชุมชน

2) กรรมการหรือเลขานุการในการทำงานจะขยายวงกว้างขวาง มีทำหน้าที่ช่วยเหลือทั้งเรื่องการประสาน บริหารจัดการให้การดำเนินงานของชมรม/อาศรมหมอลำหมอแคน

เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ควรมีคุณสมบัติ บทบาท และภารกิจและความสามารถของ กรรมการหรือเลขานุการควรประกอบด้วยสามารถใช้อ่านและเขียนภาษาไทยได้อย่างดี รวมทั้งประสานความร่วมมือภายในกลุ่มเครือข่ายเป็นผู้ที่มีบทบาทหรือปฏิบัติการอยู่แล้วในชุมชน สามารถเข้ากับมวลได้เป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ ได้รับการยอมรับจากกลุ่มศิลปินและชุมชน สามารถทำงานร่วมกันได้เป็นอย่างดี สามารถเข้าร่วมในกิจกรรมของกลุ่มเครือข่ายได้อย่างต่อเนื่องจนสามารถสรุปและสะท้อนภาพกิจกรรมการเครือข่ายได้อย่างครบถ้วนสามารถจัดเก็บและบันทึกข้อมูลได้ที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มได้

3) คณะทำงานของชมรม/อาศรมหมอลำหมอแคนประกอบด้วยบุคคลหลายฝ่ายที่จะช่วยให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพควรมีคุณสมบัติดังนี้

- มีความเข้าใจในการทำงานขององค์กรต่างๆ ในชุมชนตามลักษณะงานที่เป็น การวิจัยและพัฒนาโดยประชาชน ซึ่งเป็นการให้ชุมชนสืบค้น เรียนรู้ภูมิปัญญา ค้นหามูลค่าและคุณค่า ของทรัพยากรบุคคล

- สามารถใช้ยุทธวิธีที่หลากหลาย ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้ ในทางที่ดี ซึ่งโดยปกติกลุ่มหรือชุมชนมักจะต้องการความรู้เพิ่มเติมในเรื่องวิธีการเก็บข้อมูล วิธีประมวลข้อมูล วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ประเด็นดังกล่าว ควรอาศัยผู้เชี่ยวชาญในการดำเนินการ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะต้องใช้ประโยชน์จากข้อมูลของกลุ่มชมรม ได้ปรับตัว เป็นการสร้างความเชื่อมโยงและความ สมดุลของความรู้ทางด้านภูมิปัญญาและความรู้สมัยใหม่ให้กับเยาวชน และซึ่งจะส่งผลดีให้เกิดแก องค์กรในการปรับตัว

กิจกรรมชมรมควรมีรูปแบบ ประกอบด้วย

1. การประสานงานให้สมาชิกนำไปปฏิบัติจริง โดยกระตุ้นให้สมาชิกได้เรียนรู้ฝึกปฏิบัติ สามารถนำไปใช้ได้จริงในการดำเนินกิจกรรม

2. การมีส่วนร่วม ส่งเสริมสนับสนุนให้สมาชิกในกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมมากยิ่งขึ้น ตลอดจนกระตุ้นให้องค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่าง ต่อเนื่อง ประสพผลสำเร็จด้วยดี

3. การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดเวทีและการศึกษาดูงาน เพื่อกระตุ้นให้เกิดการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง สามารถนำไปใช้พัฒนางานได้

4. การสร้างเครือข่าย สร้างเครือข่ายในการดำเนินงานโดยการขยายผลกิจกรรมไปยัง กลุ่มชุมชนอื่นๆ มากขึ้น เพื่อพัฒนาให้คนในกลุ่มมีความรู้ ความ เข้าใจ ตระหนัก และเห็นความสำคัญ ของภูมิปัญญาด้านศิลปการแสดงหมอลำกลอนมากขึ้น

5. การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน ต้องมีการติดตามและประเมินผลการ ทำงานของกลุ่มเครือข่ายเพื่อให้ทราบถึงกิจกรรม และผลของกิจกรรม สามารถนำผลที่ได้ไปใช้เป็น ข้อมูลในการพัฒนางานต่อไป ซึ่งการประเมินนี้ควรที่จะประเมินจากสภาพจริง โดยวิธีการประเมินผล ที่สำคัญ ได้แก่ การสังเกต การบันทึกเหตุการณ์ในการถ่ายทอดหรือการร่วมกิจกรรม การสัมภาษณ์ การให้ทดลองปฏิบัติ รวมทั้งการรวบรวมข้อมูลจากผลงานของผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดอีกด้วย

2.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง(ภาครัฐและภาคเอกชน)

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องคือวิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ดซึ่งนอกจากจะสร้างหลักสูตรหมอลำขึ้นมาในสถานศึกษาแล้ว แต่ละภาคเรียนควรกำหนดเนื้อหาวิชาให้ชัดเจน มีการจัดกระบวนการเรียนหมอลำกลอน ดังนั้นก่อนที่มีการเรียนหมอลำจึงควรเชิญครูหมอลำหรือศิลปินแห่งชาติมาสาธิตการลำให้ผู้เรียนได้เห็นเพื่อให้ได้ตัดสินใจว่าจะเรียนกับครูท่านใด โดยให้ผู้เรียนใช้เวลาเรียนกับครูหมอลำที่โรงเรียนหรือที่บ้านของครู หลังจากไปเรียนกับครูแล้วพอสิ้นสุดแต่ละภาคเรียน ควรมีการประเมินผู้เรียนโดยเชิญกรรมการภายนอกเข้ามาร่วมประเมินด้วย

และเพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอกได้เข้ามาเรียนหมอลำที่สถาบันคือวิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด จึงควรเปิดหลักสูตรวิชาชีพหมอลำขึ้นในวันหยุดราชการก็จะเป็นการส่งเสริมให้ผู้สนใจได้เข้ามาเรียนหมอลำมากขึ้น เป็นการอนุรักษ์และสืบทอดกลอนลำ วาดลำศิลปินแห่งชาติอีกทางหนึ่ง

การสืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ

การศึกษาแนวทางการสืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ จำนวน 5 ท่าน ผู้วิจัยแบ่งประเด็นศึกษาแยกเป็น 2 ประเด็น คือ กลอนลำของศิลปินแห่งชาติ จำนวน 25 กลอน จากกลอนลำทางสั้นจำนวน 9 กลอน กลอนลำทางยาว จำนวน 9 คน กลอนเตี้ยจำนวน 7 กลอนและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ โดยใช้เครื่องมือ คือ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์ จึงขอเสนอแนวทางการสืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ ดังต่อไปนี้

1. แนวทางการสืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ

สังคมในยุคโลกาภิวัตน์ถูกรอบล้อมด้วยวัฒนธรรมตะวันตกทำให้เยาวชน ใช้เวลาส่วนใหญ่กับการเล่นเกม อินเทอร์เน็ต เสพยาเสพติด เที่ยวกลางคืน ฯลฯ ขาดคุณธรรมจริยธรรมทำให้มีความฟุ้งเฟ้อ มีผลกระทบต่อสังคมโดยเฉพาะความสนใจในศิลปวัฒนธรรมของชาติ จากสภาพปัญหาที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เรื่อง แนวทางการสืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ โดยเชิญศิลปินแห่งชาติ 3 ท่าน คือ หมอลำเคน ดาเหลา หมอลำดร.ฉวีวรรณ ดำเนิน หมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม และนักวิชาการหมอลำ ปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญาไทย สรุปแนวทางการสืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติในปัจจุบัน โดยมีแนวทางการสืบทอดดังนี้ คือ

1. สืบทอดในระบบการศึกษาโดยเปิดหลักสูตรหมอลำสำหรับนักเรียนหรือผู้สนใจ
2. สืบทอดจากบรรพบุรุษ เป็นการสืบทอดเกี่ยวกับการร้องหมอลำมาจากปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ ซึ่งเป็นคนในครอบครัวและในกลุ่มเครือญาติ
3. สืบทอดจากครูหมอลำเป็นการสืบทอดโดยผู้ปกครองที่มีความเคารพและเชื่อถือในตัวครู พาผู้เรียนไปฝากตัวเป็นศิษย์กับครูหมอลำ ซึ่งผู้ที่จะฝึกลำหรือครูผู้สอนนั้นเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในการแสดงหมอลำกลอน จึงวางใจให้เป็นผู้แนะแนวทางและฝึกหัดให้
4. สืบทอดด้วยการเป็นครูพักลักจำ เป็นการสืบทอดโดยอาศัยประสบการณ์ตรงจากการฟังบ่อย ๆ ซ้ำ ๆ และอาศัยความชอบของตนเองทำให้อยากรู้ อยากเห็นจนเกิดการเรียนรู้และนำไปฝึกเอง ลองผิดลองถูกจนเกิดความชำนาญ

5. จัดตั้งชมรม/อาศรมหมอลำหมอแคนเพื่อเปิดโอกาสให้ลูกศิษย์และบุคคลภายนอกที่มีความสนใจก่อนเป็นอันดับแรก โดยชมรม/อาศรมหมอลำหมอแคนมีสิ่งจูงใจคือผู้เรียนฟรีโดยไม่มีค่าใช้จ่าย

การอนุรักษ์และสืบทอดกลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติ ได้ข้อสรุป แบ่งเป็น 2 เรื่อง ดังนี้

1. การอนุรักษ์กลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติ
2. การสืบทอดกลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติ

1. การอนุรักษ์กลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1.1 การอนุรักษ์กลอนลำและवादลำโดยศิลปิน ได้แก่ การสร้างคุณค่าของตัวศิลปินด้วยการพัฒนาความรู้ความสามารถของศิลปิน

1.2 การอนุรักษ์กลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติโดยชุมชน ได้แก่ การสร้างหมอลำกลอนให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต การสร้างกระแสในชุมชนโดยการสร้างเวทีสร้างสรรค์จนเกิดเป็นกิจกรรมประจำปีของชุมชนและของจังหวัด การรวมตัวของชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรม

1.3 การอนุรักษ์กลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติโดยภาครัฐและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ จัดระบบสวัสดิการของผู้สร้างสรรค์ผลงานทางวัฒนธรรม กระจายอำนาจและบทบาทการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของรัฐให้แก่หน่วยงานส่วนท้องถิ่นภาคเอกชนหรือองค์กรภาคประชาชนต่าง ๆ เป็นผู้ดำเนินการมากขึ้น รัฐควรให้ความช่วยเหลือเข้ามาจัดการแสดงหมอลำกลอนของศิลปินแห่งชาติโดยจัดกิจกรรมทุกอย่างให้มีการแสดงหมอลำกลอน รวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ด้านหมอลำกลอนแล้วจัดทำเป็นรูปเล่มหนังสือและวีซีดี ปลุกฝังจิตสำนึก การปลุกฝังจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสารและความสำคัญของการแสดงหมอลำกลอน

2. การสืบทอดกลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

2.1 การสืบทอดกลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติในระบบการศึกษา ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนวิชาหมอลำ โดยจัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นบรรจุไว้ในหลักสูตรของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดและจังหวัดกาฬสินธุ์ และการสนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในระดับอุดมศึกษา

2.2 การสืบทอดกลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาตินอกระบบการศึกษา โดยการเชิญศิลปินแห่งชาติ ศิลปินมรดกอีสาน ศิลปินภูมิปัญญาไทย ปราชญ์ชาวบ้านและ ผู้มีทักษะทางหมอลำกลอนมาดำเนินการถ่ายทอดด้วยความเต็มใจในรูปแบบของชมรม/อาศรมหมอลำและหมอแคน

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง กลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูล ในลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการจัดสัมมนาเรื่อง กลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ ผู้วิจัยได้สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ วิธิดำเนินงานวิจัยประกอบด้วยขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาองค์ประกอบของกลอนลำศิลปินแห่งชาติ ศึกษาลักษณะของวาดลำศิลปินแห่งชาติและแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนลำและวาดลำศิลปินแห่งชาติ

ขอบเขตด้านพื้นที่วิจัยผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาพื้นที่ 3 จังหวัดในภาคอีสาน ซึ่งเป็น ภูมิลำเนาของศิลปินแห่งชาติ ขอบเขตด้านระยะเวลาผู้วิจัยเริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคม 2556 ถึง เดือน กันยายน 2556 ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูล เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วยเอกสารและงานวิจัยที่มีการศึกษาไว้ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง หมดลำและกลอนลำ แนวคิดและทฤษฎีทางด้านสังคมวิทยาและวัฒนธรรม วิธียวิจัยเชิงคุณภาพและ เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ทำการศึกษา ข้อมูลจากภาคสนาม เครื่องมือที่ใช้ศึกษาประกอบด้วยการ สังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม สัมภาษณ์ที่ไม่เป็นทางการ การสัมภาษณ์ ที่เป็นทางการ การสนทนากลุ่ม และการจัดสัมมนา บุคลากรผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยผู้รู้ ได้แก่ ประชาชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านการแต่งกลอนลำ ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ ศิลปิน แห่งชาติ และผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้ว่าจ้าง และผู้ชมหมอลำ การตรวจสอบข้อมูล ประกอบด้วย การตรวจสอบข้อมูลด้านทฤษฎี การวิเคราะห์ข้อมูลเมื่อเก็บข้อมูลภาคสนามและตรวจสอบข้อมูลแล้ว จึงวิเคราะห์ข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยโดยการนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมจาก เอกสารและข้อมูลภาคสนามที่ได้จากการสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มและการสัมมนา มาทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาข้อสรุป และตรวจสอบเนื้อหาของผลการวิจัย ตรวจสอบรูปแบบ โดยผู้เชี่ยวชาญ การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการตามกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการใช้การ วิเคราะห์เนื้อหา ชี้นำเสนอผลการวิจัย ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ ตามประเด็นที่วิจัย การนำเสนองานวิจัยประกอบด้วยประเด็นดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. สรุปผล
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ มีความมุ่งหมายของการวิจัย 3 ประการคือ

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของกลอนลำศิลปินแห่งชาติ
2. เพื่อศึกษาลักษณะของวาดลำศิลปินแห่งชาติ
3. เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนลำและวาดลำศิลปินแห่งชาติ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติเพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ สืบทอด กลอนลำและวาดลำศิลปินแห่งชาติ สรุปผลการวิจัยดังนี้

องค์ประกอบของกลอนลำศิลปินแห่งชาติ

1. ลักษณะทางฉันทลักษณ์ กลอนลำหรือคำร้องหมายถึงบทกลอนที่หมอลำใช้ลำ เป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยกรอง มีฉันทลักษณ์ 3 รูปแบบ คือ กลอนร่าย กลอนตัดและกลอนเหวี่ยง หรือกลอนนิทาน โดยมีรายละเอียด ดังนี้
กลอนร่าย นิยมใช้เป็นกลอนขึ้นต้นของหมอลำอาารัมภบทของกลอนลำทางสั้น วรรคหนึ่งประกอบด้วย พยางค์ 3-5 พยางค์
กลอนตัด บางทีเรียกว่า กลอนกาพย์ เพราะมีลักษณะอย่างเดียวกัน ต่างกันเฉพาะมีจำนวนคำเพิ่มขึ้น เพื่อให้สะดวกในการลำ กลอนตัดนำมาจากกลอนกาพย์เช่น กาพย์เจ็บบ้างไฟ เป็นกลอนที่มีลักษณะ เป็นวรรค ไม่มีกำหนดจำนวนวรรคหรือบท จะจบลงที่วรรคใดก็ได้ ที่สำคัญกลอนตัดใช้ลำได้เฉพาะ การลำทางสั้นเท่านั้น

กลอนเหวี่ยง คือ กลอนที่กำหนดจำนวนวรรค กำหนดเสียงเอก โท และสัมผัสที่เป็นรูปแบบ มาตรฐาน โดยบทหนึ่งมี 4 วรรค วรรคหนึ่งมี 7-12 พยางค์ คำสุดท้ายของวรรคหน้าจะสัมผัสกับ คำต้นๆของวรรคถัดไป ซึ่งกลอนเหวี่ยง ใช้ลำได้ทั้งลำทางยาวและลำทางสั้น

กลอนลำที่ศิลปินแห่งชาติใช้ในการลำมี 3 ประเภท คือ กลอนลำทางสั้น กลอนลำทางยาว และกลอนลำเตี้ย จึงนำเสนอโครงสร้างของกลอนลำ ดังนี้

1.1. กลอนลำทางสั้น มีโครงสร้างประกอบด้วยกลอนขึ้น(อารัมภบท) หรือพาดหัว กลอน (Introduction) คล้ายกับสรุปว่าต่อไปจะลำเกี่ยวกับเรื่องใด เนื้อในกลอนหรือตัวกลอน(Main Body) เป็นเนื้อหาสาระของกลอนและกลอนลง (Conclusion) เป็นการสรุปหรือจบกลอน ดัง รายละเอียดดังนี้

กลอนขึ้น(Introduction)เป็นคำประพันธ์ประเภทกลอนร่ายใช้อารัมภบทของหมอลำ วรรคหนึ่งประกอบด้วยพยางค์ 3-5 พยางค์ เช่น

โอละนอ เออ ละว่า สาธุ สาธุ

กุกกุสันโธ โจนาคะมะโน

กัสสะโป และโคตะโม

ล้วนแต่หน่อพุทโธ จงมาปกมาบัง

จงมากังมาเหลื่อม ช้าน้อยไว้

เนื้อในกลอนหรือตัวกลอน(Main Body) เป็นคำประพันธ์ประเภทร้อยกรองมีฉันทลักษณ์เป็น กลอนตัดหรือกลอนกาพย์ นิยมใช้ลำได้เฉพาะการลำทางสั้นเท่านั้น เช่น

ฟังเด้อเจ้าคุณพ่อทั้งหลาย

คนบ่ยานกฎหมายคนมื่นคนหยาบ

คนบ่เข็ดบ่หลาบคนดื้อคนแข็ง

คนบ่รู้จักแปดหากินอ่อนแอ้น

กลอนลง(Conclusion) เป็นการสรุปหรือจบกลอน คือ กลอนที่ใช้สำหรับเป็นที่หมายรู้ถึง การสิ้นสุดของกลอน กลอนลงแบบลำทางสั้นจบด้วยคำว่า สีนาวล หรือ “สมพอควร”

1.2 กลอนลำทางยาว ลำทางยาวประกอบด้วย กลอนขึ้น(อารัมภบท) เนื้อในกลอน หรือตัวกลอน(Main Body) และกลอนลง(Conclusion) ดังรายละเอียดดังนี้

กลอนขึ้นเป็นคำประพันธ์ประเภทกลอนร่าย เช่น

“โอ้ละนอ ออ

โลกเอ๋ยโลก

ยุคโลกาวิวัฒน์

สารพัดดีเป็นไป

สี่โลละสิ่งดีๆ

ที่ตนมีอยู่เก่าก่อน

ไปสะออนของเขา

ของเขาเองบ่อหนา

เปิดความแ้วความว้า ละนอนี้

โอ้ละนอ ผู้ฟังเอ๋ย

แมนว่าเดี๋ยวนี้”

เนื้อในกลอนหรือตัวกลอน(Main Body) เป็นคำประพันธ์ประเภทกลอนเงื่อนไข เช่น

“เสียดายเดเพื่อน้อง

ชาวพื้นถิ่นดินอีสาน

แต่โบราณเขาเคย

ได้ม่วนยินลำพอน

มาถึงตอนทุกวันนี้

เสียงลำแคนสิแปนเปล้า

ลูกหลานเขาบ่สืบไว้

ไปหน้าสิบ่อเหลือ”

กลอนลง คือกลอนที่ใช้สำหรับการสิ้นสุดของกลอน กลอนลงแบบลำทางยาว เน้นที่การ เจื้อนเสียง แล้วจบด้วยคำว่า ละนะ แต่ออกเสียงเป็น ละน้า แล้วจบด้วยคำว่า โอ เช่น

เป็นมิ่งขวัญของพวกเฮาคันพี่น้อง

เด้อชาวเชื้อแมนเผ่าไทย

คันชาวเชื้อแมนเผ่าไทย ละน้า

สรุปโครงสร้างของกลอนลำประเภทกลอนเงื่อนไข แบ่งออกได้เป็น 3 ตอน คือ

1) กลอนขึ้น(อารัมภบท) หรือพาดหัวกลอน (Introduction) คล้ายกับสรุปว่าต่อไปจะลำเกี่ยวกับเรื่องใด

2) ตัวกลอน (Main Body) เป็นเนื้อหาสาระของกลอน

3) กลอนลง (Conclusion) เป็นการสรุปหรือจบกลอน

ความสั้นยาวของกลอนเงื่อนไขไม่มีกำหนดตายตัว สำหรับกลอนขึ้นนิยมแต่งเป็นวรรคที่สาม และวรรคที่สี่ หรือ เฉพาะวรรคที่สี่ โดยมากมักจะกล่าวถึงอารมณ์และบรรยากาศเสียง ฟังร้อง เพื่อสร้างอารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้ฟัง

1.3 กลอนลำเต้ย เป็นกลอนลำได้ตอบกันระหว่างหมอลำชายกับหญิงในช่วงของสิ้นสุดการแสดงหมอลำ ทำนองเต้ยมีทั้งที่เป็นทำนองลำและทำนองเพลง เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการเกี่ยวพาราสี และอาลัยอาวรณ์ต่อกัน ทำนองลำเต้ยมีอยู่ 4 ทำนองคือ 1) เต้ยธรรมดา 2) เต้ยโขง 3) เต้ยพม่า และ 4) เต้ยหัวโนนตาล

1) เต้ยธรรมดา เป็นทำนองเต้ยชนิดแรกที่หมอลำนำมาใช้ เป็นการนำเอาบทพญาหรือพญามาลำ โครงสร้างและฉันทลักษณ์ของเต้ยธรรมดา คล้ายคลึงกับทำนองลำทางยาว เพียงแต่มีการเน้นและยืดจังหวะให้ยาวกว่าลำทางยาว เป็นสองเท่า

2) เต้ยหัวโนนตาล เป็นทำนองลำเต้ยของหมอลำหมู่ เข้าใจว่าจะได้มาจากทำนองลำพญาอ้อย ของอำเภอดอนตาล จังหวัดมุกดาหาร การแสดงหมอลำหมู่นิยมใช้ทำนองลำเต้ยหัวโนน

ตาล ตอนที่พระเอกนางเอกได้ผ่านพ้นอุปสรรคและกำลังมีความสุขสมหวัง เนื้อหาการลำเป็นเรื่องความรัก ความผูกพันและสัญญากันว่ารักกันไม่วันเสื่อมคลาย ทำนองลำเต้ยหัวโนนตาลก็คือ ทำนองลำ ทางสั้นของหมอลำกลอน แต่จะยืดจังหวะให้ช้าลงอีกเท่าตัวของจังหวะการลำทางสั้น

3) เต้ยโขง เป็นทำนองที่ได้มาจากเพลงไทยเดิมในชุดลาวแพน ใช้คำร้องเป็นภาษาไทยกลาง ที่เรียกว่าเต้ยโขงเพราะมีผู้นำเอาทำนองเต้ยโขงไปแต่งเป็นเพลงลูกทุ่ง ซึ่งมีคำขึ้นต้นว่า โขงไหลเย็น ทำนองเต้ยโขงจึงเป็นทำนองลำที่ไพเราะฟังไม่รู้เบื่อ โดยนำไปผสมกับเต้ยพม่าและเต้ยธรรมดา รวมกันเรียกว่า เต้ยพวง , เต้ยผสมหรือเต้ยสามจังหวะ เดิมที่ทำนองเต้ยโขงมีเพียง 2 วรรค แต่เวลาบรรเลงมีการบรรเลงวรรคที่หนึ่งสองเที่ยว จึงกลายเป็น 3 วรรค ตอนหลังหมอลำเพิ่มวรรคท้ายแถมเข้าไปอีก ด้วยคำว่า โอ้ละนอนวลเอย โดยลักษณะของคำร้อง จึงรวมเป็น 4 วรรคเป็นเนื้อเดียวกัน

4) เต้ยพม่า เป็นทำนองที่ได้มาจากเพลงซอพม่า หมอลำกลอนจะใช้กลอนลำ ประกอบด้วย กลอนลำทางสั้น กลอนลำทางยาว กลอนลำเต้ยในการลำประสานกับเสียงแคน ดังนี้

กลอนไหว้ครูใช้กลอนลำทางสั้น

กลอนโจทย์แก้ไข้กลอนลำทางสั้นและกลอนลำทางยาวขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของหมอลำว่าต้องการสื่ออะไรกับผู้ฟัง

กลอนเกี่ยวพาราสีใช้กลอนลำทางยาวและกลอนเต้ยหรือกลอนลำทางยาวสลับกลอนลำเต้ย เพราะเพราะกลอนสื่อให้อารมณ์ประทับใจผู้ฟัง มีเนื้อหาที่ไม่เครียด เน้นที่ความสนุกสนานเป็นหลัก

กลอนลำทางสั้นมีลักษณะจังหวะการลำเร็วกระชับ รูปแบบโดดเด่น คือกลอนขึ้นด้วย โอละ นอ กลอนลงด้วยสีนาวนวล

กลอนลำทางยาวมีลักษณะจังหวะการลำช้า เอื้อนเสียงยาวมีความหวานลึกซึ้ง รูปแบบโดดเด่น คือกลอนขึ้นด้วย โอ้ยและส่วนมากจะเรียกหาฟ้า กลอนลงด้วยการเอื้อนเสียงและด้วยคำว่า โอ

กลอนลำเต้ย มีลักษณะจังหวะการลำเร็วกระชับ เร้าใจ รูปแบบโดดเด่นประกอบด้วยทำนองเต้ยพม่า เต้ยโขงและจบลงด้วยเต้ยธรรมดา

กลอนลำทุกกลอน เริ่มตั้งแต่กลอนขึ้นและตัวเนื้อในกลอนรวมทั้งกลอนลงต้องมีเนื้อหาเกี่ยวข้องหรือสอดคล้องกัน

2. ลักษณะทางลำนำหรือทำนองของกลอนลำ

2.1 ทำนองลำทางสั้น เป็นทำนองหลักของหมอลำกลอน ทำนองลำเป็นแบบเนื้อเต็ม ไม่มีเอื้อน ยกเว้นตอนขึ้นต้น คือตอน โอละนอ มีท่วงทำนองการเดินกลอนที่กระชับรวดเร็ว ไม่มีการเอื้อนเสียงยกเว้นตอนขึ้นเกริ่นลำ กลอนลำทางสั้นใช้สำหรับไหว้ครู ถาม-ตอบปัญหา บรรยายเนื้อหากลอน รูปแบบกลอนประกอบด้วยกลอนเกริ่นและกลอนเน้น(บรรยาย) และบทลงท้าย

2.2 ทำนองลำทางยาวหรือลำล่องหรือลำอ่านหนังสือ มีท่วงทำนองช้าเพราะมีการเอื้อนเสียงที่ยาวมีลีลาให้เกิดความไพเราะ เวลาออกเสียงสามารถออกเสียงได้เต็มคำ คำที่ใช้ส่วนมากเน้นสระเสียงยาว ที่สื่ออารมณ์ได้ดี คล้ายคลึงกับवादลำอุบลซึ่งมีทำนองช้า สะอึกสะอื้น มีโอ้และเอื้อนเสียง กลอนลำทางยาวจบลงด้วยการเอื้อนเสียงให้ยาว ลงท้ายด้วยคำว่า โอ ละนา เอย รูปแบบกลอนทางยาวประกอบด้วยกลอนเกริ่น(ขึ้นลำ)และกลอนเน้น(บรรยาย) และคำลงท้าย(กลอนจบ) ตามลำดับ

2.3 ทำนองลำเต้ย มีทำนองที่เร็ว จังหวะสนุกสนาน ทำนองสั้นๆ เนื้อหาพรรณนาบรรยายหรือเกี่ยวพาราสี ไม่นิยมความโศกเศร้า ลำเต้ยเป็นการลำได้ต่อกันระหว่างหมอลำชาย-หญิง ในช่วงสิ้นสุดการแสดงหมอลำ ทำนองที่ใช้มีทั้งที่เป็นทำนองลำและทำนองเพลง ทำนองลำเต้ยมีอยู่ 4 ทำนอง คือ

- 1) เต้ยธรรมดา ใช้กลอนเงื่อนไขแต่จังหวะยืดออกไปอีกเท่าตัว
- 2) เต้ยหัวโนนตาล
- 3) เต้ยโขง
- 4) เต้ยพม่า

3. ลักษณะทางเนื้อหาของกลอนลำ

การศึกษาลักษณะทางเนื้อหาของกลอนลำ ด้านเนื้อหาของกลอนลำของศิลปินแห่งชาติ ผู้วิจัยจำแนกเป็น 2 ด้านคือ

1. ด้านคติโลก ได้แก่ กลอนลำที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก ห่วงหาอาวรณ์ โศกเศร้า ความรู้ ความบันเทิงและประเพณี
2. ด้านศีลธรรม ได้แก่ กลอนลำที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศีลธรรม พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และประวัติพระพุทธเจ้า

ลักษณะของวาทลำศิลปินแห่งชาติ

วาทลำ หมายถึง ทำนองลีลา การลำตามท้องถื่นที่แตกต่างกัน

1. วาดขอนแก่น จะไม่มีการขึ้น โอ และการเอื้อน แต่จะขึ้นต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” “แล้วบัดนี้” “บัดนี้จักกล่าวบัดนี้” “บัดนี้จักตามเรื่อง” “ฟังเด้อเจ้าคุณพ่อศรีธธา” กลอนลำมีจังหวะรวดเร็วเพื่อต้องการให้ได้ความหมาย ดังนั้นจึงใช้การขึ้นต้นกลอนสั้นๆ ใช้คำขึ้นต้นกลอนประมาณ 6 - 8 คำ แล้วเข้าสู่เนื้อหาของกลอน ภาษาในกลอนลำที่พบมักจะใช้คำสั้นๆ เพื่อความรวดเร็วในการเข้าสู่เนื้อหาของกลอน เช่น ฟังเด้อเจ้าคุณพ่อศรีธธา สอดคล้องกับเคน ดาเหลา (สัมภาษณ์ : 2556) กล่าวถึงวาดขอนแก่นว่าเป็นทำนองลำทางสั้นที่มีจังหวะเร็ว ไม่มีการเอื้อน การออกเสียงหรือเปล่งเสียงออกมาเต็มเสียง

วาดขอนแก่นมีจังหวะเสียงที่ไม่นุ่มนวล ที่ท่วงทำนองที่เร็ว มีจังหวะกระชับรวดเร็ว ท้นอก ท้นใจผู้ฟังในการโต้ตอบการหรืออธิบายเหตุผลเมื่อขึ้นต้นกลอนหนึ่งวรรคแล้ว นำเข้าสู่เนื้อเรื่องวรรคต่อไป แต่ละวรรคจะมี 4 จังหวะและจบลงอย่างห้วนๆ สั้นๆ ไม่มีการบอกหรือเกริ่นก่อนจบ

2. วาดอุบลมีท่วงทำนองที่ช้า มีการเอื้อน ขึ้น โอ ภาษาที่ใช้อ่อนหวาน มีจังหวะเบา กลอนลำในแต่ละประเภทมีท่วงทำนองจังหวะที่ไม่เหมือนกัน เช่น

- ลำทางสั้นมีจังหวะเร็ว
- ลำทางยาวมีจังหวะยาว
- ลำทางเต้ยมีจังหวะเร็วปานกลาง เป็นเพลงผสม

วาดอุบล ทำนองลำช้าๆ ลำเต็มเสียง มีการเอื้อน มีการเล่นคำกับเสียง ทำให้เกิดอารมณ์ซาบซึ้ง

แนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนลำและวาดลำศิลป์แห่งชาติ

หมอลำกลอนเป็นมรดกสืบทอดที่นิยมในอดีตถึงปัจจุบัน มีบทบาทต่อสังคมอีสานมาทุกยุคทุกสมัย เป็นสิ่งบันเทิงที่ให้ความสุข ความสนุกสนาน และเป็นพิธีกรรมที่ใช้รักษาผู้ป่วย เช่น หมอลำผีฟ้า หมอลำทรง เป็นต้น หมอลำมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาสังคมเกือบทุกด้าน เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้ของคนในสังคม นอกจากให้ความบันเทิงแล้วหมอลำยังทำหน้าที่เป็นสื่อในการนำข้อมูลข่าวสารของรัฐหรือแนวคิดที่เป็นประโยชน์ของกลุ่มต่างๆ สร้างความเข้าใจกับประชาชนได้

แม้ว่าวัฒนธรรมหมอลำไม่ได้หมดไปจากสังคมอีสาน การแสดงหมอลำเปลี่ยนแปลงไปมากทั้งในด้านเนื้อหาหรือขนบธรรมเนียมที่เกี่ยวข้องกับการแสดงหมอลำ ทั้งนี้เกิดจากการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ ซึ่งแต่ก่อนหมอลำแบบเดิมอยู่ได้เนื่องจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจของสังคมเกษตรแบบยังชีพ รายได้ส่วนใหญ่จะอยู่กับผู้สูงอายุหรือหัวหน้าครอบครัวกิจกรรมงานบุญทั้งระดับครอบครัวและชุมชนอำนาจการตัดสินใจจึงขึ้นอยู่กับผู้อาวุโส การอนุรักษ์เป็นสิ่งที่จะต้องวางการศิลปินไทย สำหรับอีสานก็มีความจำเป็นเช่นกัน วัฒนธรรมอีสานโดยเฉพาะหมอลำเคยมีบทบาทต่อความมีเสถียรภาพของสังคมจึงจำเป็นหาแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนลำและวาดลำศิลป์แห่งชาติ

1. การอนุรักษ์ กลอนลำและวาดลำศิลป์แห่งชาติ

การอนุรักษ์กลอนลำศิลป์แห่งชาติมีความจำเป็นเนื่องจากจะเป็นการเพิ่มหรือการคงคุณค่าให้คงอยู่หรือดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ การแสดงของหมอลำได้มีการพัฒนาเช่นกันแต่เท่าที่พบเป็นการปรับปรุงตามสมัยนิยม จนทำให้ถูกมองว่าเป็นการทำลายวัฒนธรรม มีแนวทางการอนุรักษ์ 3 ด้าน คือ

1.1 การอนุรักษ์กลอนลำและวาดลำโดยศิลปิน ได้แก่ การสร้างคุณค่าของตัวศิลปินด้วยการพัฒนาความรู้ความสามารถของศิลปิน

1.2 การอนุรักษ์กลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติโดยชุมชน ได้แก่ การสร้างหมอลำกลอนให้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต การสร้างกระแสในชุมชนโดยการสร้างเวทีสร้างสรรค์จนเกิดเป็นกิจกรรมประจำปีของชุมชนและของจังหวัด การรวมตัวของชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรม แม้ว่า จะขาดการสนับสนุนจากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างจริงจังทั้งในเรื่องงบประมาณและสถานที่ในการเรียน

1.3 การอนุรักษ์กลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติโดยภาครัฐและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ จัดระบบสวัสดิการของผู้สร้างสรรค์ผลงานทางวัฒนธรรม กระจายอำนาจและบทบาทการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมของรัฐให้แก่หน่วยงานส่วนท้องถิ่นภาคเอกชนหรือองค์กรภาคประชาชนต่าง ๆ เป็นผู้ดำเนินการมากขึ้น รัฐควรให้ความช่วยเหลือเข้ามาจัดการแสดงหมอลำกลอนของศิลปินแห่งชาติโดยจัดกิจกรรมทุกอย่างให้มีการแสดงหมอลำกลอน รวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ด้านหมอลำกลอนแล้วจัดทำเป็นรูปเล่มหนังสือและวีซีดี ปลุกฝังจิตสำนึก การปลุกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสารและความสำคัญของการแสดงหมอลำกลอน

2. การสืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ สรุปลผลการวิจัยได้ดังนี้

2.1 การสืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติในระบบการศึกษา ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนวิชาหมอลำ โดยจัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นบรรจุไว้ในหลักสูตรของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดและจังหวัดกาฬสินธุ์ และการสนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในระดับอุดมศึกษา

2.2 การสืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาตินอกระบบการศึกษา โดยการเชิญศิลปินแห่งชาติ ศิลปินมรดกอีสาน ศิลปินภูมิปัญญาไทย ปราชญ์ชาวบ้าน และผู้มีทักษะทางหมอลำกลอนมาดำเนินการถ่ายทอดด้วยความเต็มใจในรูปแบบของชมรม/อาศรม หมอลำหมอแคน

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง กลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ การศึกษาวิจัยครั้งนี้ตรงตามความมุ่งหมายของการวิจัย นำไปสู่การอภิปรายผลดังนี้

1. ด้านองค์ประกอบกลอนลำของศิลปินแห่งชาติ พบว่าลักษณะฉันทลักษณ์กลอนลำ มี 3 รูปแบบ คือ กลอนร่าย กลอนตัดและกลอนเน้น

กลอนร่าย นิยมใช้เป็นกลอนขึ้นต้นของหมอลำ วรรคหนึ่งประกอบด้วยพยางค์ 3-5 พยางค์ กลอนตัด บางทีเรียกว่ากลอนกาพย์ เพราะมีลักษณะอย่างเดียวกัน ต่างกันเฉพาะมีจำนวนคำเพิ่มขึ้นเพื่อให้สะดวกในการลำ ใช้ในลำทางสั้นเท่านั้น

กลอนเน้น คือ กลอนที่กำหนดจำนวนวรรค กำหนดเสียงเอก โท และสัมผัสที่เป็นรูปแบบมาตรฐาน โดยบทหนึ่งมี 4 วรรค วรรคหนึ่งมี 7-12 พยางค์ คำสุดท้ายของวรรคหน้าจะสัมผัสกับคำต้นๆ ของวรรคถัดไป กลอนลำที่ศิลปินแห่งชาติใช้ในการลำมี 3 ประเภท คือ กลอนลำทางสั้น กลอนลำทางยาวและกลอนลำเตี้ย ซึ่งลำเตี้ยมี 4 ทำนอง คือ เตี้ยธรรมดา เตี้ยโขง เตี้ยพม่า และเตี้ยหัวโนนตาล

ลักษณะทางลำนำหรือทำนองของกลอนลำประกอบด้วยทำนองลำทางสั้น เป็นทำนองหลักของหมอลำกลอน มีท่วงทำนองการเดินกลอนที่กระชับรวดเร็ว ไม่มีการเอื้อนเสียงยกเว้นตอนขึ้นเกริ่นลำ ทำนองลำทางยาวหรือลำล่องหรือลำอ่านหนังสือ มีท่วงทำนองช้าเพราะมีการเอื้อนเสียงที่ยาว มีลีลาที่ทำให้เกิดความไพเราะ มีโอ้และเอื้อนเสียง จบลงด้วยการเอื้อนเสียงให้ยาว ลงท้ายด้วยคำว่า โอ ละนะ เอย ทำนองลำเตี้ย มีทำนองที่เร็ว จังหวะสนุกสนาน ไม่นิยมความโศกเศร้า ทำนองมีทั้งทำนองลำและทำนองเพลง ทำนองลำเตี้ยมีอยู่ 4 ทำนอง คือ เตี้ยธรรมดา เตี้ยหัวโนนตาล เตี้ยโขงและเตี้ยพม่า

ลักษณะทางเนื้อหากลอนลำ กลอนลำที่ใช้ในการลำของหมอลำกลอนมี 2 ด้านคือ

1. ด้านคติโลก ได้แก่ กลอนลำที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์หรือตำนาน กลอนลำที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรัก ห่วงหาอาวรณ์ โศกเศร้า ความบันเทิงและประเพณี กลอนนิทาน กลอนเกี่ยว กลอนเดินดง กลอนสาธหรือกลอนกระทุ้ กลอนความรู้และไต่ว่าที่ กลอนลำเบ็ดเตล็ด กลอนอีสาน เขียวสะทอนถึงสภาพการที่รัฐบาลได้ยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือชาวอีสาน คือโครงการอีสานเขียว ซึ่งรัฐบาลได้นำมาช่วยเหลือชาวอีสานที่ประสบภาวะแห้งแล้งอย่างหนัก ให้รอดพ้นไปจากสภาวะแห้งแล้งที่กำลังประสบอยู่ หลังจากที่ชาวอีสานได้รับการสนับสนุนจากทางรัฐบาลและหน่วยงานต่าง ๆ แล้ว ชาวอีสานได้นำความรู้มาใช้ในการเกษตรเพื่อให้ได้ผลผลิตที่คุ้มค่ากับการลงทุน เช่น การทำเกษตรแบบผสมผสาน การเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ร่วมกับการทำนา ทำให้ภาคอีสานเจริญรุ่งเรืองมากกว่าในอดีต เนื้อหาในกลอนลำกล่าวถึงการพัฒนาตนเองตามเจตนารมณ์ที่รัฐบาลให้การสนับสนุนไว้ว่าในการพัฒนาบ้านเมืองนั้น ทางภาครัฐก็ไม่ได้อยู่นิ่งเฉยได้ให้การพัฒนาทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางด้านการเกษตร ด้านเศรษฐกิจ ด้านการศึกษา สำหรับทางด้านการเกษตรนั้น ก็ให้เกษตรกรทุกคนทำการเกษตรแบบผสมผสาน ให้มีการเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ ร่วมกับการทำไร่ทำนาไปด้วย ดังนั้นทุกคนใน

ชาติจึงต้องช่วยกันไม่ควรที่จะนิ่งดูตาย ไม่เช่นนั้นในการพัฒนาบ้านเมืองจะไม่ประสบผลสำเร็จ ทำให้ประเทศไทยของเราล้าหลังไม่ทันประเทศอื่น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของ สันญญา สันญญาวิวัฒน์ เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม โดยเกิดจากการติดต่อสื่อสารกันระหว่างสังคมที่ต่างวัฒนธรรมรวมกันและต่างแพร่กระจายวัฒนธรรมไปสู่กันและกัน เมื่อเกิดการแพร่กระจายวัฒนธรรมขึ้นแล้ว สังคมที่เจริญกว่าอาจจะรับวัฒนธรรมบางอย่างของสังคมที่ด้อยกว่าก็ได้ และในทำนองเดียวกันสังคมที่ด้อยกว่าอาจจะไม่รับวัฒนธรรมของสังคมที่เจริญกว่าก็ได้ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่วนใหญ่แล้วเกิดจากการแพร่กระจายของวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา มากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นใหม่ขึ้นเองในสังคม หรือถ้ามีก็มักจะเกิดจากการนำสิ่งใหม่ ๆ จากภายนอกเข้ามาผสมผสานกับของที่มีอยู่ก่อนแล้วเป็นของใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน

2. ด้านคติธรรม ได้แก่ กลอนลำที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับศีลธรรม พระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และประวัติพระพุทธเจ้า

กลอนลำที่จะไพเราะกินใจ ต้องให้เนื้อหาของกลอนขึ้น เนื้อในกลอน และกลอนลงอยู่ในประเด็นเดียวกัน มีการตรวจทาน ตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข และมีการทดลองลำด้วยตนเอง ฉันทลักษณ์และสัมผัสต่าง ๆ ที่นำมาใช้ ต้องพิถีพิถันสรรหาคำที่มีความไพเราะมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นภาลย์ สุวรรณธาดา กล่าวว่า บทร้อยกรองมีคุณค่าในตัวเอง คือ มีความงาม ด้านรูป (ฉันทลักษณ์และสัมผัส) ด้านรส (รสแห่งวรรณคดี) ด้านพจน์ (ถ้อยคำภาษาที่ไพเราะและทำให้เกิดภาพพจน์) ด้านเสียง (เสียงอันไพเราะของถ้อยคำ) บทร้อยกรองมีคุณค่าต่อผู้แต่ง ทั้งด้านจิตใจ ด้านสติปัญญา ด้านสังคม และมีคุณค่าทางการสื่อสารจากผู้แต่งถึงผู้อ่าน หลักสำคัญในการประพันธ์กลอนลำ มี 3 ปัจจัย คือ 1) มีความรู้เรื่องเนื้อหาที่จะนำมาแต่ง 2) มีความรู้เรื่องรูปแบบและฉันทลักษณ์ของกลอนลำแต่ละประเภทที่จะแต่ง และ 3) มีความรู้และทักษะในการเลือกใช้ถ้อยคำที่กระชับ สามารถสื่อความหมายและก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้อ่านหรือผู้ฟังซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นภาลย์ สุวรรณธาดา กล่าวว่า บทร้อยกรองมีคุณค่าในตัวเอง คือ มีความงาม ด้านรูป (ฉันทลักษณ์และสัมผัส) ด้านรส (รสแห่งวรรณคดี) ด้านพจน์ (ถ้อยคำภาษาที่ไพเราะและทำให้เกิดภาพพจน์) ด้านเสียง (เสียงอันไพเราะของถ้อยคำ) บทร้อยกรองมีคุณค่าต่อผู้แต่ง ทั้งด้านจิตใจ ด้านสติปัญญา ด้านสังคม และมีคุณค่าทางการสื่อสารจากผู้แต่งถึงผู้อ่าน (นภาลย์ สุวรรณธาดา, 2533 : 31-47)

2. ด้านลักษณะของวาดลำศิลปินแห่งชาติ

วาดลำ หมายถึง ทำนองลีลา การลำตามท้องถิ่นที่แตกต่างกัน ดังนี้

2.1 วาดขอนแก่น ไม่มีการขึ้นโอและการเอื้อน แต่จะขึ้นต้นด้วยคำว่า “บัดนี้” “แล้วบัดนี้” “บัดนี้จักตามเรื่อง” “ฟังเด้อเจ้าคุณพ่อศรัทธา” กลอนลำมีจังหวะรวดเร็วเพื่อต้องการให้ได้ความหมาย ภาษาในกลอนลำมักจะใช้คำสั้นๆ เพื่อความรวดเร็วในการเข้าสู่เนื้อหาของกลอน มีจังหวะเสียงที่ไม่นุ่มนวล มีท่วงทำนองที่เร็ว จังหวะกระชับรวดเร็ว ท้นอกท้นใจผู้ฟังในการได้กรรมหรืออธิบายเหตุผลและจบลงอย่างท้วนๆ สั้นๆ ไม่มีการบอกหรือเกริ่นก่อนจบ มีการพูดสลับลำ

2.2 วาดอุบลมีท่วงทำนองที่ช้า มีการเอื้อน ขึ้น โอ ภาษาที่ใช้อ่อนหวาน มีจังหวะเบา กลอนลำในแต่ละประเภทมีท่วงทำนองจังหวะที่ไม่เหมือนกัน เช่น ลำทางสั้นมีจังหวะเร็ว ลำทางยาวมีจังหวะช้า ยาว ลำทางเตี้ยมีจังหวะเร็วปานกลาง เป็นเพลงผสม

3. แนวทางการอนุรักษ์ สืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาติ มีดังนี้

3.1 จัดการเรียนการสอนวิชาหมอลำในระบบโรงเรียน โดยจัดเป็นหลักสูตรท้องถิ่นบรรจุไว้ในหลักสูตรของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานและหลักสูตรของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดและจังหวัดกาฬสินธุ์ และการสนับสนุนการค้นคว้าวิจัยในระดับอุดมศึกษา

3.2 การสืบทอดกลอนลำและวาดลำของศิลปินแห่งชาตินอกระบบการศึกษา โดยการเชิญศิลปินแห่งชาติ ศิลปินมรดกอีสาน ศิลปินภูมิปัญญาไทย ประชาชนชาวบ้านและผู้มีทักษะทางหมอลำกลอนมาดำเนินการถ่ายทอดด้วยความเต็มใจในรูปแบบของชมรม/อาศรมหมอลำหมอแคน

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์ สืบทอดและเผยแพร่กลอนลำและวาดลำศิลปินแห่งชาติซึ่งเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้น จะต้องศึกษาธรรมชาติและปัจจัยที่เกื้อกูลศิลปินหมอลำเสียก่อน จึงสามารถหาแนวทางในการอนุรักษ์ สืบทอดและเผยแพร่กลอนลำและวาดลำได้โดยยึดหลักว่าจะส่งเสริมและเผยแพร่เพื่อใครและอย่างไร จะต้องมีการยกย่องเชิดชูบุคคล กลุ่มบุคคล ตลอดจนหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนที่ให้การสนับสนุนศิลปะการแสดงหมอลำ การเผยแพร่ย่อมจัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ เศรษฐกิจ สังคมและความมั่นคงของชาติประกอบกัน การเผยแพร่จึงทำได้ทั้งการให้การศึกษาในระบบและนอกระบบ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้หลายสาขาวิชา ว่าด้วยวัฒนธรรมการดนตรี ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ วิถีชีวิต การอนุรักษ์ การส่งเสริมชุมชนวัฒนธรรม ฉะนั้นงานวิจัยนี้ย่อมจะเป็นประโยชน์แก่หลายหน่วยงาน ทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชน เช่น ผู้นำชุมชน โรงเรียน มหาวิทยาลัย ศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด สถาบันที่เกี่ยวข้องทางด้านหมอลำ หมอแคนเพื่อการอนุรักษ์ ส่งเสริม สืบทอดหมอลำและหมอแคนให้ยังคงอยู่เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณค่า ทำให้หมอลำกลอนและหมอแคนกระจายและเข้าถึงประชาชน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

หมอลำที่เป็นศิลปินแห่งชาติ ผลงานกลอนลำและวาดลำของท่านยังมีสิ่งที่น่าสนใจศึกษาอยู่จำนวนมาก เพื่อประโยชน์ในการศึกษาและเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์สืบทอดกลอนลำและวาดลำ ไม่สามารถกระทำได้โดยบุคคลเพียงคนเดียวหรือองค์กรเดียว แต่ควรร่วมมือกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชนและชุมชนต่างๆ นอกจากนี้ควรมีการศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และสืบทอดหมอลำในประเทศเพื่อนบ้านเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงานระหว่างประเทศอันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของวัฒนธรรมในภูมิภาคและเป็นการวางแผนรับมือกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- แก้วตา จันทรานุสรณ์. การเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ในกลอนลำเรื่องร่วมสมัย (พ.ศ. 2537-2542).
วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2546.
- ก่อ สวัสดิพานิชย์. อีสานเมื่อวันวาน. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์, 2533.
- กรมศิลปากร. การละเล่นพื้นเมืองภาคอีสาน. กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์, 2520.
- การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 4 โรงพิมพ์แห่ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย :
กรุงเทพฯ.
- กฤษฎา ศรีธรรมมา. วิเคราะห์องค์ประกอบทางวรรณกรรมของเพลงหมอลำในรอบทศวรรษ
(พ.ศ. 2522-2531) ปริญญานิพนธ์ สถาบันราชภัฏมหาสารคาม, 2534.
- คำพล กองแก้ว. ลำและหมอลำ นิทรรศการไทยอีสานบ้านเฮา. หน้า 88-98, 2521.
- คงฤทธิ์ แข็งแรง. กลอนลำของหมอลำสุทธิสมพงษ์ สะท้อนอาจ วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2537.
- งามพิศ สัตย์สงวน.(2551). การวิจัยเชิงคุณภาพทางมานุษยวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 4 โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย : กรุงเทพฯ.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. บทบาทของหมอลำต่อสังคมอีสานในช่วงกึ่งศตวรรษ
สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม 2530.
- ความรุ่งโรจน์ของอดีตกับปัญหาของหมอลำในปัจจุบัน. มหาสารคาม : ม., 2540.
- จารุบุตร เรืองสุวรรณ. ของดีอีสาน. โรงพิมพ์การศาสนา : กรุงเทพฯ. 2521.
- จินดา ดวงจินดา. นิทาน. โรงพิมพ์การศาสนา : กรุงเทพฯ. 2521.
- จินดาศิริ เทียมเดช. วิเคราะห์บทร้อยกรองของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี.
ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2524
- จิราวัลย์ ชาเหลา. กระบวนการเรียนรู้และการถ่ายทอดศิลปะการแสดงของหมอลำ. วิทยานิพนธ์
ศศ.ม. 2546.
- เจริญชัย ขนไฟโรจน์. หมอลำหมอแคน : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม, 2526 .
- ชาย โพธิ์สิตา. (2005). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ :
อมรินทร์พริ้นติ้ง.
- ชวน เพชรแก้ว. การแสดงพื้นบ้านภาคต่างๆในเอกสารการสอนชุดวิชาศิลปะการละเล่นและการ
แสดงพื้นบ้านของไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2 นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2533.
- ชัยนาถ มาเพชร. ภูมิปัญญาทางคีตศิลป์ของหมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.
มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2545.
- เต็ม วิชาคัพจนกิจ. ประวัติศาสตร์อีสาน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,
2521.
- ทองคำ อ่อนมะนิสอน. มรดกลำสี่พันดอน-ลำโสม(=]tfqd]eluraofvo-]e3(,). เวียงจันทน์ : มูล

- นิติโตโยต้า แห่งปะเทศญี่ปุ่น, 2541.
- ทรงวิทย์ ดลประสิทธิ์. ลำทางสั้นทางยาวและล่องโขงแล้วเฮามาแต่ยโสกัน. ฟ้ามืองทอง 12(139) พฤศจิกายน, 2530.
- ธรรมจักร พรหมพ้วย. ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เรียบเรียงจากเอกสารทางวิชาการ ฝ่ายศิลปะการแสดง ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย, 2544.
- นภลัย สุวรรณธาดา. “การประพันธ์ไทย,” ในเอกสารการสอนชุดภาษาไทย 2 หน่วยที่ 1-7,8-15. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533.
- บัณฑิตวงศ์ ทองกลม. ชีวิตและผลงานของหมอลำทองมาก จันทะลือ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2539.
- บุญกว้าง วาทยะโยทา. ประวัติความเป็นมาของหมอลำ ในเอกสารการสัมมนาเพลงพื้นบ้าน(30-40). มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม. 2524.
- บุญเรือง ถาวรสวัสดิ์. แค้นกับลำ, ใน สัมมนาเพลงพื้นบ้านอีสาน. หน้า 41-45. วันที่ 12 15 กรกฎาคม 2524 .
- ปานจรี ดอนันต์ลาภ. การสืบทอดวงปาดในอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2549.
- ปรีชา พินทอง. สารานุกรมภาษาอีสาน ไทย อังกฤษ. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม. 2525.
- ประเทือง คล้ายสุบรรณ. หมอลำ ในร้อยกรองถิ่นอีสาน. กรุงเทพฯ : สิทธิสารการพิมพ์, 2529.
- พินท เพลงไพร. โยหมอลำหมู่ขอนแก่นจึงยืนยงในยุคที่เป่าสาวร้าง. ข่าวพิเศษ อาทิตย์.10(2) : 65-66, 4-10 กุมภาพันธ์ 2530.
- ไพบุลย์ แพงเงิน. กลอนลำภูมิปัญญาของอีสาน. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2534.
- ไพรัตน์ พลเยี่ยม. หมอลำกลอน. ดุริยนิพนธ์ กศ.บ. (ดุริยางคศาสตร์) กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. 2532.
- พรชัย ศรีสารคาม. ลำแคน ในมรดกอีสาน มหาสารคาม : วิทยาลัยมหาสารคาม, 2521.
- พรเทพ วีระพล. การแสดงทางเครื่องหมอลำหมู่ ปริญญา ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2535.
- ภูษิต สอนสนาม. ดนตรีประกอบการแสดงหมอลำหมู่. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2539.
- ยศ สันตสมบัติ. มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2540.
- และคณะ.การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., 2544.
- เยาวภา ดำเนตร. วิถีชีวิตของชาวอีสานจากกลอนลำทางยาวของลำกลอน. ปริญญานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. 2536
- ราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร. สุนทรียภาพในกลอนลำของหมอลำกลอน. วิทยานิพนธ์ ศป.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2554.
- ราชบัณฑิตสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ.2525. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์ ,2525.
- วินัย ใจเอื้อ. ศึกษาวิธีการร้องหมอลำของฉวีวรรณ ดำเนิน. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.

- กรุงเทพ ฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2546.
- วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ และสุมนา คำทอง. ประเพณีการสืบทอดการช่างของไทย, ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชนฯ. เล่มที่ 16. <http://guru.sanook.com/encyclopedia/> 20 มีนาคม 2552
- วุฒิศักดิ์ กตศิลา. บทบาทของหมอลำราตรี ศรีวิไล ผู้บุกเบิกลำซิ่ง. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2541.
- วันเพ็ญ แสงพันธุ์. ปัจจัยแห่งความสำเร็จด้านการแสดงของหมอลำบุญเพ็ง ฝ้ายผิวชัย. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2545.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. แอ่งอารยธรรมอีสาน. กรุงเทพฯ : บริษัทพินเนศพรินตติ้งจำกัด. 2545.
- สมชาย นิลอาธิ. ประวัติศาสตร์ลาว ฉบับกระทรวงศึกษาธิการลาว. กรุงเทพฯ : มติชน. 2542.
- สิทธิศักดิ์ จำปาแดง. บทบาทของหมอลำในการแก้ปัญหาสังคม. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม., 2548.
- สีลา วีระวงศ์. ฮีตสิบสอง. อุบลราชธานี : ศูนย์วัฒนธรรม วิทยาลัยครูอุบลราชธานี, 2517.
- สุพรรณิ เหลือบุญชู. ดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสาน. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2541.
- สุภณ สมจิตศรีปัญญา. วรรณคดีชิ้นเอกของอีสาน ท้าวกำกาดำ. มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2522.
- สีลา วีระวงศ์. (2517). ฮีตสิบสองและคองสิบสี่ . ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูอุบลราชธานี กรมฝึกหัดครู.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. ร้องรำทำเพลง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2530.
- สุเทพ สุนทรภะลัษ. (1997). ทฤษฎีสังคมวิทยาร่วมสมัย. เชียงใหม่ : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2003). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2008). ทฤษฎีสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2010). ทฤษฎีสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. “ทรงคนะเกี่ยวกับการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน, ใน แนวทางการส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน. หน้า 58-63. กรุงเทพฯ : ครูสภาลาดพร้าว, 2529.
- สุดใจ สุนทรส. ลำเต้ย ปริญญาณิพนธ์ ศศ.ม. 2535.
- สุนทร ทองเปาว์. ประวัติและงานของหมอลำบุญขึ้น บุญศรี. ปริญญาณิพนธ์ 2537.
- สำเร็จ คำโมง. ดนตรีพื้นบ้านอีสาน. มหาสารคาม : วิทยาลัยครูมหาสารคาม, 2522.
- . ดนตรีอีสานและดนตรีอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง. มหาสารคาม : สถาบันราชภัฏมหาสารคาม, 2538.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. การพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2539.
- เสน่ห์ สัมมา. หมอลำกลอนवादชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์. ศศ.ม.เลย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย. 2548.
- สนธยา พลศรี. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2547.

เสงี่ยม บึงไสย. บทบาทหมอลำกลอนในด้านการเมือง. ปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอก
ไทยคดีศึกษา(เน้นมนุษยศาสตร์). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม 2533.

อุดม บัวศรี. วัฒนธรรมอีสาน. ขอนแก่น : ภาควิชามนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2528.

. หมอลำหมอแคน. กรุงเทพฯ : อักษรสมัย, 2526 ข.

. ออนซอนอีสาน ชุดที่ 1. สำนักงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
2528.

โอสถ บุตรमारศรี. ภาพสะท้อนของสังคมอีสานจากกลอนลำของหมอลำเคน ดาเหลา
ปรินญาพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2538.

www.ไทยตำบลดอทคอม

http://www.roiet.go.th/map_of_roiet.htm

http://www.khonkaen.go.th/map_of_khonkaen.htm

ภาษาอังกฤษ

Compton, Carol J. (1992) *Lao poetics: internal rhyme in the text of a Lam
Sithandone perform*

Chonpairot, Jarernchai. *Lam Khon Sawan : A Vocal ganre of SouhterLaos.*
Diss : Kent State University, 1990.

_____. *LEARNING A KHAEN IN 5 MINUTES* College of Music,
Mahasarakham University January 2012.

Lehmann ,W. P. *Poetic Principles in the South Asian Literary Tradition*
Interrelatedness of Grammar, Prosody and Other Elements of Language
College Literature v23 p111-23 F '96.

Laurence Picken,(1984). *Musica Asiatica* 4. Cambridge University Press.

Patricia Shehan Campbell,(2004). *Experiencing Music, Expressing Culture.* New York
Oxford University Press.

Miller, Terry E. *Traditional Music of The Lao.* London : Pimlico, 1985.

Miller, Terry E. and Jarernchai Chonpairot. *The Musical Traditions of Northeast
Thailand.*

Sukit Pholprathom. (1993) *Traditional Khaen Playing.* M.A. (Thai Studies) Thesis.
Maha Sarakham: Srinakharinwirot University, Mahasarakham.

Venkataraman, Kalpakam. *Rasa in Indian Aesthetics: Interface of Literature and
Sculpture.* Ph.D. Dissertation. University of Illinois, Urbana, 2003.

Merriam, Alan P. *The Anthropology of Music.* Evanston. 11 : Northwestern University
Press. 1964.

Nettle, Bruno. *Theory and Method in Ethnomusicology.* New York : The Free Press,
1964.

ภาคผนวก ก.
ชีวประวัติศิลปินแห่งชาติ

ชีวประวัติหมอลำทองมาก จันทะลือ

ชาติภูมิ

นายทองมาก จันทะลือ เกิดวันที่ 6 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2472 ตรงกับวันพฤหัสบดี ขึ้น 15 ค่ำ (วันเพ็ญ) เดือน 3 ปีชวด มีเชื้อชาติไทย สัญชาติไทย โดยกำเนิด นับถือศาสนาพุทธตามบรรพบุรุษ เกิดที่บ้านเลขที่ 6 บ้านชีท่าม่วง ตำบลชนบท อำเภอชนบท (เดิมเป็นอำเภอบ้านไผ่) จังหวัดขอนแก่น เกิดที่ริมฝั่งแม่น้ำชี ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว บิดาชื่อนายทองสอน จันทะลือ มารดาชื่อ นางสมบูรณ์ จันทะลือ มีญาติพี่น้องร่วมสายโลหิต 8 คน เป็น ชาย 4 คนเป็นหญิง 4 คนมีรายนามดังนี้

1. นางบัวลอน ศรีคุณ
2. นายทองมาก จันทะลือ
3. นายคำผ่อน จันทะลือ
4. นางปุ่น (ไม่ทราบนามสกุล)
5. นางหมุน (ไม่ทราบนามสกุล)
6. นายพาน จันทะลือ
7. นายคำกอง จันทะลือ
8. นางหนู (ไม่ทราบนามสกุล)

ชีวิตในวัยเด็ก

บิดามารดามีอาชีพทำนา ซึ่งการทำนาไม่ค่อยได้ผล 3-4 ปี จึงสามารถเก็บเกี่ยวได้ครั้งหนึ่ง บางปีฝนแล้งบางปีน้ำท่วม เนื่องจากลุ่มน้ำชีเป็นที่ลุ่มเกิดอุทกภัยเกือบทุกปี ครอบครัวมีอาชีพรองอีกอย่างหนึ่ง คือจับปลา เมื่อได้ปลามากจากเก็บไว้กินในครัวเรือน ที่เหลือก็นำไปขายเพื่อนำเงินไปซื้อข้าว หรือนำเอาปลาไปแลกข้าวที่หมู่บ้านอื่น

เมื่อนายทองมาก จันทะลือ เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พันเอกการศึกษาคณะบังคับในสมัยนั้นได้ย้ายครอบครัวไปอยู่ที่บ้านป่าดู่บ่อย หมู่ที่ 13 ตำบลโนนเพ็ก อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น ได้มารดามีอาชีพทำนาเหมือนเดิม โดยการจับจองที่ดิน พอไปถึงก็หักล้างถางพงถากถางขุดดินให้เป็นที่น่าคนนั้นได้ย้ายไปด้วยกัน 2 ครอบครัว คือครอบครัวของท่านและครอบครัวของป่า

การศึกษาสายสามัญและสายอาชีพ

นายทองมาก จันทะลือ ได้รับการศึกษาตามเกณฑ์การศึกษาคณะบังคับ เริ่มเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 อายุ 7 ปี ที่โรงเรียนบ้านชีท่าม่วง ตำบลชนบท อำเภอนบพ จังหวัดขอนแก่น เป็นลูกคนแรกที่ได้เรียนในโรงเรียนเพราะที่สาวคือนางบัวลอน จันทะลือ ไม่ได้เข้าเรียนในโรงเรียน ต้องช่วยบิดามารดาทำนา ทำงานช่วยครอบครัวและเลี้ยงน้อง เนื่องจากบิดาของท่านเป็นคนที่มีสติปัญญาดี มีความเฉลียวฉลาดมีไหวพริบดีประกอบกับความรู้เดิมที่บิดาสอนจึงทำให้มีความรู้ความสามารถเรียนรู้อาชีพต่างๆ ได้อย่างรวดเร็ว จนสามารถสอนเพื่อนเรียนในชั้นเดียวกันได้ ครูทุกคนที่สอนต่างชมเป็นเสียงเดียวกันว่า เป็นคนเรียนหนังสือเก่ง นอกจากจะมีความรู้ความสามารถเรื่องเรียนแล้วท่านยังมีความสามารถในทางกีฬา กีฬาที่ถนัดคือเป็นนักฟุตบอลเล่นได้ทั้งตำแหน่งปีกซ้ายปีกขวาและมวยทะเล

ครูโรงเรียนวัดท่าชีม่วงที่เคยสอนนายทองมาก จันทะลือ ในโรงเรียนชั้นประถมศึกษาคือครูหรั่ง คุรุนิยม ครูหลอด ครูคำผาง โยมา ครูสำออง คุณครูเหล่านั้นนายทองมาก จันทะลือ ให้ความเคารพนับถือเป็นอย่างสูง เพราะเป็นผู้วางรากฐานของชีวิตในด้านความรู้วิชาการ อ่านเขียนคิดคำนวณและอบรมศีลธรรม จรรยา ปลุกฝังคุณธรรมสอนจรรยา มารยาทให้ประพฤติตัวเป็นคนดีมีคุณธรรมจนประสบผลสำเร็จในชีวิต เมื่อนายทองมาก จันทะลือ เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ครูใหญ่โรงเรียนวัดชีท่าม่วงคือครูหลอดได้ทาบทามกับบิดาขอให้นายทองมาก จันทะลือไปเป็นครูที่โรงเรียน แต่บิดาปฏิเสธเพราะกลัวขาดแรงงานในครอบครัว

นายทองมาก จันทะลือ เริ่มสนใจเรียนหมอลำกลอนตั้งแต่เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ช่วงที่ช่วยบิดาทำนาอยู่ที่บ้านป่าดู่บ่อย หมู่ที่ 13 ตำบลโนนเพ็ก อำเภอมัญจาคีรี อยากหันเหชีวิตให้ดีขึ้นหนีให้พ้นจากความยากจนความลำบากให้ได้ คิดว่าหนทางหนึ่งที่จะทำได้ในขณะนั้นคือการเป็นหมอลำกลอน เพราะคำนิยมของคนอีสานถือว่าหมอลำเป็นปัญญาชนที่มีความรู้ความสามารถสูง เป็นที่ยกย่องของสังคม

เริ่มเรียนหมอลำครั้งแรกที่วัดบ้านประดู่บ่อย สอนโดยอาจารย์อ่อน ธรรมารโธ เรียนสมาสนธิ หรือเรียกว่า มูลบาลี มูลกัจจายหรือเรียนมูลบาลีไวยากรณ์ เรียนคติโลก คติธรรม อยู่เป็นเวลาทั้งหมด 3 ปี ครูสอนนายทองมาก จันทะลือ มีหลายคน มีดังนี้

1. อาจารย์คำผาย โยมา อยู่บ้านหนองไฮ ตำบลบ้านโนนเพ็ก อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น
2. อาจารย์สิบลีภิรมย์ (ไม่ทราบนามสกุล) อำเภอนบพ จังหวัดมหาสารคาม
3. อาจารย์ฉลุย (ไม่ทราบนามสกุล) ท่านสอนกลอนและทำรำจังหะลีลา
4. อาจารย์กิม (ไม่ทราบนามสกุล) อยู่อำเภอนบพ จังหวัดร้อยเอ็ด
5. อาจารย์คำอ้าย อำเภอยักษ์ภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
6. อาจารย์เคน อามาตย์บัณฑิต อยู่ที่ตลาดอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น
7. อาจารย์อ่อน ธรรมารโธ อยู่ที่วัดบ้านป่าดู่บ่อย หมู่ที่ 13 ตำบลโนนเพ็ก

อำเภอเมืองจันทรี จังหวัดขอนแก่น

นายทองมาก จันทะลือ ใช้เวลาเรียนหมอลำรวมทั้งหมด 7 ปีเศษ มีความรู้ความสามารถขั้นเวทีได้ ส่วนสังวาล์และหัตถ์พ้องได้เรียนกับอาจารย์คำผาย โยมา และอาจารย์ฉลุย สอนให้ รู้จักการพ้องยกไม้ยก โยยกแข้งยกขา ยกคิ้วหัตถ์ให้สัมพันธ์กับวาทลำและเนื้อหาของกลอนลำ ใช้เวลาเรียนวาทลำและเนื้อหาของกลอนลำใช้เวลาเรียนวาทพ้องเป็นเวลา 3 เดือน

ความรู้ความสามารถในเรื่องการลำของนายทองมาก จันทะลือ พูดตามพื้นบ้านเรียกว่า แดกลำ หรือลำแตก ซึ่งหมายความว่า ผู้ที่ลำแตก แม้ว่ากลอนนั้นผู้แต่งจะแต่งแบบไหนก็สามารถลำได้ถูกต้อง จะเป็นกลอน 7 กลอน 8 กลอน 9 สามารถลำได้รู้จังหวะลีลาท่วงทำนองของกลอน และความสามารถอีกอย่างหนึ่งที่พิเศษกว่าหมอลำทั่วไป คือ การดันกลอนสด คือ ตามองเห็นภาพแวดล้อมที่ปรากฏให้เห็นหรือหูได้ยินเสียงอะไรสามารถลำบรรยายออกมาเป็นกลอนลำได้เลยและสามารถลำบรรยายไปได้เรื่อยๆ ไม่รู้จักจบ

การเรียนหมอลำในสมัยก่อนมีเฉพาะหมอลำผู้ชาย เพราะการเรียนสมาส สนธิ คติโลก คติธรรม ความรู้เรื่องกลอนลำ พระสงฆ์เป็นผู้สอนผู้หญิงไม่นิยมเรียนหมอลำ อาจสืบเนื่องมาจากค่านิยมสมัยก่อนนั้นผู้หญิงต้องเป็นแม่ศรีเรือน ไม่ชอบปรากฏตัวในสังคม และพระสงฆ์ผู้เป็นครูกลัวอาบัติเมื่อเข้าไปใกล้ผู้หญิง

วิธีการสอนของครูหมอลำสมัยก่อนไม่มีอุปกรณ์การสอนที่ทันสมัย มีสมุด ดินสอ ปากกา กระดานดำ ครูหมอลำจะเขียนกลอนลงบนกระดานดำแล้วให้ลูกศิษย์ท่องจำให้ได้แล้วครูจึงสอนวาทลำ โดยลำให้ฟังเป็นตัวอย่างให้ลูกศิษย์ร้องตาม จำท่วงทำนองให้ได้ แล้วฝึกลำให้เข้ากับจังหวะแคนอีกครั้ง เมื่อลำได้แล้วค่อยสอนทတ်พ้องให้สัมพันธ์สอดคล้องกับทำนองจังหวะและเนื้อหาของกลอนลำ

หมอลำต้องมีความรู้พื้นฐานคือ อ่านออกเขียนได้และเรียนสมาส สนธิ ต้องมีความรู้พิเศษมากเพื่อการประชันแข่งขันความรู้เมื่อขึ้นเวที เช่น พุทธประวัติ ศีลธรรมจรรยา จริยธรรมที่เหมาะสมแก่ฆราวาส เช่น การครองเรือน การครองตน ศิลหำ ศิลแปด หัวใจพุทธศาสนา กฎแห่งกรรม ความกตัญญู อริยสัจ และมรรคแปด เป็นต้น นอกจากนั้นต้องมีความรู้เรื่องจารีตประเพณี ลัทธิธรรมเนียม ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ การเมือง ปรัชญา วิชาการ สิ่งเหล่านี้หมอลำจะได้รับมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับพื้นฐานทางสติปัญญาและเวลาที่ใช้ในการศึกษา

ชีวิตครอบครัว

นายทองมาก จันทะลือ พบกับนางสาวบัวพันธ์ น้อยดี สาวงามเมืองชุมแพ ตำบลชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น เป็นหญิงงามเพียบพร้อมทั้งกายและใจ ตัดสินใจแต่งงาน เป็นคู่ครองเมื่อ พ.ศ. 2493 และได้เข้าบ้านอยู่ในจังหวัดขอนแก่น คือ บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 3 บ้านแห่ชุมแพ อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น ต่อมาได้ซื้อบ้านที่อยู่จังหวัดขอนแก่น เนื่องจากได้เป็นผู้จัดการสาขาห่มใจของบริษัทไอสดสภาค (เด็กเซงหุย) จำกัด ทางบริษัทให้ย้ายเมื่อปีพ.ศ. 2500 และย้ายมาอยู่ที่จังหวัดอุบลราชธานี ที่บ้านเลขที่ 39/5 ถนนพโลรังฤทธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี และปัจจุบันย้ายมาอยู่ที่บ้านคูยาง เลขที่ 14 หมู่ที่ 14 ตำบลคำน้ำแซบ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

ครอบครัวของนายทองมาก จันทะลือ ครองรักต่อกันด้วยความอบอุ่น ราบรื่นและเป็นสุข จนมีบุตรธิดาสืบสายเลือดทั้งหมด 5 คน คือ

1. นายอนันต์ จันทะลือ
2. นางลำดวล ปุคะธรรม

3. นางปริยัย ชัยฤทธิ์
4. นายสุทัศน์ จันทะลือ
5. นายขจรศักดิ์ จันทะลือ

ชีวิตการงาน

เนื่องจากนายทองมาก จันทะลือ เป็นบุคคลที่มีชีวิตการทำงาน มีบทบาทหลายหน้าที่มาก เพื่อให้เกิดความชัดเจนจึงแบ่งบทบาทหน้าที่การงานของนายทองมาก จันทะลือ ดังต่อไปนี้
 บทบาทหน้าที่ด้านศิลปินหมอลำ บทบาทหน้าที่ด้านการสื่อสารมวลชน บทบาทหน้าที่ด้านการเมือง
 บทบาทหน้าที่การถ่ายทอดความรู้ศิลปะหมอลำ และบทบาทหน้าที่ด้านสังคมสงเคราะห์และช่วยเหลือสังคม

ชีวิตการเป็นศิลปินหมอลำ

เริ่มแสดงบนเวทีครั้งแรก ปี พ.ศ. 2491 กับหมอลำหญิงชื่อ อ่อนตา หมอแคนชื่อ นายลังและ ได้ยึดอาชีพหมอลำกลอนตั้งแต่อายุ 20 ปีเศษ ตระเวนลำในจังหวัดต่างๆ ในภาคอีสาน ราคาจ้าง ตั้งแต่ 3 บาท ต่อมา 6 บาท 8 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับระยะทางใกล้หรือไกลและได้ศึกษาหาความรู้ ประสบการณ์ความชำนาญเพิ่มขึ้น

การแสดงหมอลำในสมัยก่อน เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการแสดงไม่ทันสมัยอย่างในปัจจุบัน เวทีหรือถ้ำหมอลำทำเป็นร้านไม้ยกพื้นสูงเพียงเข้าหรือประมาณ 1 ฟุตเศษๆ มีการจุดกระบอง (จุดใต้) ไว้สองแห่งที่ข้างเวทีทำเป็นเสาไม้ไผ่สำหรับตั้งกระบอง ไม่มีเครื่องขยายเสียง ต้องใช้เสียงสด ดังนั้นคนที่เป็หมอลำเสียงจะต้องดี เสียงดัง ดนตรีประกอบ มีเพียงแคน 1 ตัวเท่านั้น การแต่งกายของหมอลำกลอนสมัยนั้นฝ่ายหญิงนุ่งผ้าซิ่นไหมสวยงาม เสื้อคอกลม แขนสามส่วน หมอลำหญิงไม่ค่อยมาก หมอลำชายนุ่งโสร่ง ไหมพื้ม 40 ลวดลายสวยงาม ใส่เสื้อปานคอกลม ใส่หมวกสักลาดสีดำไม่สวมรองเท้าว มีปัจจัยต่างๆ ที่ทำให้นายทองมาก จันทะลือ มีชื่อเสียงโด่งดังอย่างรวดเร็วเป็นที่ชื่นชอบของประชาชน คือ

1. บุคลิกภาพดี มีรูปร่างหน้าตาดี สมาร์ท สมสัดส่วน ท่วงทีกริยาการเดินสง่า พุดจาสุภาพ มีมารยาทที่ดีงาม รู้จักควรไม่ควร แต่งกายดี เหมาะสมกับกาลเทศะ
2. เสียงดี เป็นคนรูปร่างใหญ่ ปอดใหญ่ เสียงออกมาจึงเป็นเสียงที่มีคุณภาพใหญ่ทุ้ม มีน้ำเสียงที่ไพเราะ น่าฟัง เวลาแสดงหมอลำรู้จักควบคุมเสียง ความหนักเบาตามเนื้อหาของกลอน น้ำเสียงสามารถบ่งบอกอารมณ์ทำให้ผู้ฟังมีอารมณ์คล้อยตาม น้ำเสียงสามารถสะกดผู้ฟังได้เป็นอย่างดี
3. เฉลียวฉลาด เข้าวปัญญาดีเป็นผู้ที่มีสติปัญญาดี ความจำดีตั้งแต่เป็นเด็ก สามารถจดจำกลอนลำที่ครูสอนได้รวดเร็ว สามารถด้นกลอนสดตามสถานการณ์ได้อย่างไม่รู้จักจบ เวลาประพันธ์กลอนลำสามารถประพันธ์ได้เร็ว ไม่ต้องเสียเวลาคิดมาก เพียงคิดล่วงหน้าจะประพันธ์กลอนที่มีเนื้อหาลำอย่างไร ก็สามารถพูดไปได้หรือเขียนเป็นกลอนลำได้
4. ปฏิภาณไหวพริบเป็นเยี่ยม มีความสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้เร็ว ไม่ว่าคู่ลำจะถามเรื่องอะไรสามารถตอบได้หมด เฉพาะเหตุการณ์เฉพาะหน้าตัดสินใจไม่เคยผิดพลาด
5. มีความขยันขันแข็งอดทน อาจเป็นเพราะชีวิตเมื่อยังเด็กเคยลำบากมาก่อน ทำให้เห็นคุณค่าของความขยันมีจิตใจที่รักการต่อสู้ ทำให้มีความมานะอดทน พยายามทำทุกอย่างที่ตั้งใจ ทำให้มีความสำเร็จ
6. มีความมุ่งมั่นในการทำงาน จะทำงานอะไรต้องมีความตั้งใจจริงมุ่งมั่น พยายามให้เกิดความสำเร็จ เอาใจใส่เป็นพิเศษ ทำให้งานทุกอย่างประสบผลสำเร็จลงได้

7. แสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ เป็นผู้ไม่หยุดนิ่งจะฟังข่าวเหตุการณ์บ้านเมืองจากสื่อมวลชนตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นวิทยุ วิทยุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ แม้แต่เนื้อหาวิชาความรู้ที่เปลี่ยนไป ติดตามข่าวสารอยู่ตลอดเวลา สิ่งเหล่านี้ทำให้กลอนลำมีความทันสมัย เนื้อหาสาระดี เช่น กลอนประชาธิปไตย กลอนอีสานไม่กินปลาดิบ กลอนโรคเอดส์

8. มีจิตวิทยาในการดึงดูดผู้ฟัง การแสดงหมอลำจะยึดผู้ฟังเป็นหลัก สังเกตอารมณ์ของผู้ฟังว่าผู้ฟังต้องการอะไร พยายามใส่กลอนลำให้เข้ากับอารมณ์ของผู้ฟัง เวลาแสดงหมอลำจะไม่ยึดรูปแบบในการแสดงแน่นอนตายตัว จะปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ ความต้องการอารมณ์ของผู้ฟัง จะพยายามสนองตอบอารมณ์ของผู้ฟังตลอด

9. มีความซื่อสัตย์ จริงใจ ตรงต่อเวลา รักษาคำพูด ทำให้มีเกียรติผู้คนนับถือ นับว่าเป็นสิ่งสำคัญของศิลปิน เพราะเวลาการแสดงเป็นหัวใจของการจัดงาน

10. มีอารมณ์ขัน ยิ้มแย้มเบิกบาน ร่าเริงตลอดเวลา ทำให้คบคนง่ายผู้คนสนิทคุ้นเคยได้ง่าย พูดคุยมีอารมณ์ขันมีเสียงหัวเราะแทรก ทำให้พูดคุยสนทนาด้วยสนุก กลอนลำก็มักแทรกมุขตลก ทำให้เกิดอารมณ์ขันผู้ฟังนิยม

11. รักษาเกียรติยศศักดิ์ศรีของความเป็น ศิลปินหมอลำ

12. เชื้อมั่นในตัวเองสูง สิ่งใดถ้าคิดว่าถูกต้องจะกระทำอย่างมั่นใจ ชอบแสดงออกตั้งแต่สมัยเป็นเด็ก

13. สามารถค้นกลอนสดได้ตามสถานการณ์ ตามองเห็น หูได้ยิน สามารถพูดออกมาเป็นกลอนที่สัมผัสคล้องจองไพเราะน่าฟัง เนื้อหาสาระดี ซึ่งความสามารถลักษณะนี้จะทำได้เฉพาะหมอลำที่ แตกต่าง เท่านั้น บทบาทด้านการสื่อสารมวลชนนายทองมาก จันทะลือ เป็นนักสื่อสารมวลชนที่เข้าถึงประชาชนมากที่สุด เพราะใช้ภาษาท้องถิ่นในการสื่อสาร

นายทองมาก จันทะลือ ยึดอาชีพหมอลำกลอนได้แสดงหมอลำในจังหวัดต่างๆ ทั่วภาคอีสาน และชนะเลิศการประกวดแข่งขันหมอลำกลอนหลายครั้ง ทำให้มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปบริษัทโฮสเทล (เด็กเฮงหยู) จำกัด เห็นว่านายทองมาก จันทะลือ เป็นผู้ที่มีพรสวรรค์และกำลังได้รับความนิยมของประชาชน จึงได้จ้างเป็นโฆษกบันทึกเสียงโฆษณาขายยาให้กับทางบริษัททางสถานีวิทยุกระจายเสียงโดยบริษัทเป็นผู้อุปถัมภ์ และแต่งตั้งให้เป็นผู้จัดการบ้านพักทัมใจ สาขาขอนแก่น ได้จัดรายการเพลงพื้นเมืองครึ่งละ 30 นาที ที่สถานีวิทยุ ป.ช.ส.ขอนแก่น มีลีลาการพูดที่ดีทำให้ประชาชนนิยมฟังกันมาก เมื่อ พ.ศ. 2508 ได้ย้ายมาเป็นผู้จัดการสาขาจังหวัดมหาสารคาม ได้จัดรายการวิทยุกระจายเสียงของทหาร อยู่เป็นเวลา 6 เดือน ได้ย้ายมาเป็นผู้จัดการสาขาจังหวัดร้อยเอ็ด ได้จัดรายการวิทยุของทหารอยู่เป็นเวลา 6 เดือน พ.ศ. 2509 มาเป็นผู้จัดการบ้านพักทัมใจ สาขาจังหวัดอุบลราชธานี เป็นโฆษกโฆษณาขายยา

เมื่อปี พ.ศ. 2511 ได้ลาออกจากบริษัทโฮสเทล (เด็กเฮงหยู) จำกัด แล้วมาจัดตั้งสำนักงานหมอลำชื่อว่า สำนักงานหมอลำอุทาบบริการ ได้รวมเอาหมอลำกลอน หมอลำหมู่คณะต่างๆ มาอยู่ในสังกัด รวมทั้งจัดรายการเพลงพื้นเมือง เปิดเพลงหมอลำกลอนสลับกับหมอลำเพลิน หมอลำเรื่องต่อกลอน และโฆษณาคณะหมอลำที่สังกัดอยู่ บอกข่าวคราวงานที่แสดงและบริการประชาชน บางครั้งได้แทรกข่าวสารทางราชการทางสถานีวิทยุกระจายเสียง ป.ช.ส. อุบลฯ สถานีวิทยุกระจายเสียง ว.ป.ถ. 6 และสถานีวิทยุกระจายเสียง 08 ทำให้กิจการก้าวหน้า และมีชื่อเสียงโด่งดังขึ้นตามลำดับ

นายทองมาก จันทะลือ ประชาชนทั่วไปเรียกติดปากว่า หมอลำอุทา เพราะทำงานเป็นโฆษก โฆษณาขายยาให้กับทางบริษัทโอสถสภา (เด็กเฮงหยู) จำกั๊ด ยาของบริษัทมีหลายชนิด มียาชนิดหนึ่ง คือ ยาหม่องตรากิเลน ครั้งโฆษณายาหม่องตรากิเลน ก่อนเปิดเพลงพื้นเมืองและตอนจะจบรายการ มักจะพูด โฆษณาว่า ยาหม่องตรากิเลน อุทา ทาธุ อุทา ทาธุ เตื่อพี่น้อง ใช้ภาษาถิ่นอีสานในการโฆษณาเป็นที่นิยมแก่ประชาชนจำนวนมาก ทำให้ประชาชนเรียกนายทองมาก จันทะลือว่า หมอลำอุทา

การจัดรายการวิทยุกระจายเสียง นายทองมาก จันทะลือ จะเป็นโฆษกที่มีความเป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนโฆษกทั่วไป คือ ใช้ภาษาถิ่นอีสานพูดถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เข้าถึงจิตใจของประชาชน แทรกมุขตลก นิทานก้อม และเสียงหัวเราะ ให้ความรู้ ข่าวสารแก่ประชาชนและรณรงค์แก้ปัญหาต่างๆ แก่หน่วยงานราชการ เช่นความไม่รู้หนังสือ อีสานไม่กินปลาดิบ ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ รณรงค์ประชาธิปไตย ต่อต้านการซื้อลัทธิ ขยายเสียง และโรคเอดส์

การเป็นโฆษกของนายทองมาก จันทะลือ ก็ยังได้ทำหน้าที่มาตลอดเพราะได้ร่วมโครงการกับกระทรวง สาธารณสุข จัดโครงการรณรงค์อีสานไม่กินปลาดิบ โรคเอดส์ ยาเสพติด และเป็นโฆษก เป็นพิธีกร เป็น วิทยากรในงานต่างๆ

บทบาทหน้าที่ทางด้านการเมืองนายทองมาก จันทะลือ มีชื่อเสียงโด่งดังขึ้นเรื่อยๆ เป็นที่รู้จักทั่วไปของ ประชาชนในจังหวัดอุบลราชธานี และทั่วภาคอีสาน ในฐานะหมอลำใหญ่และโฆษกชื่อดัง จังหวัดอุบลราชธานี จึงมีความคิดที่จะรับใช้สังคมเป็นตัวแทนของประชาชน เป็นปากเสียงแทนพี่น้องชาวอีสานจึงตัดสินใจลงสมัคร รับเลือกตั้งผู้แทนราษฎร เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสภาผู้แทนอันทรกเกียรติ เมื่อปี พ.ศ. 2512 นายทองมาก จันทะลือ ได้สมัครเข้าเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัดอุบลราชธานี ในนามของ ผู้สมัครอิสระไม่สังกัดพรรคการเมือง

บทบาทหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ศิลปะหมอลำนายทองมาก จันทะลือ ได้ถ่ายทอดความรู้เรื่องหมอลำ ให้แก่ลูกศิษย์จำนวนมากทั้งชายและหญิง สอนทั้งหมอลำกลอน หมอลำเรื่องต่อกลอน หมอลำเพลิน มีลูก ศิษย์ที่เรียนจบไปแล้วและประกอบอาชีพหมอลำในจังหวัดต่างๆทั่วประเทศ จำนวนกว่า 1,000 คน หมอลำหมู่ทั้ง คณะหมอลำเพลิน จำนวนกว่า 80 คณะ หมอลำเรื่องต่อกลอน (ลำเวียง) ประมาณ 200 คณะ หมอลำที่เป็นศิษย์ของนายทองมาก จันทะลือ ที่ประกอบอาชีพหมอลำและมีชื่อเสียงและประสบความสำเร็จในชีวิต เช่น หมอลำสาธิต ทองจันทร์ หมอลำคำเก่ง บัวใหญ่ หมอลำมะลิวัลย์ คำลอย เป็นต้น

ในปี พ.ศ. 2514 นายทองมาก จันทะลือ ได้ขออนุญาตจัดตั้งโรงเรียนหมอลำขึ้น ตั้งชื่อว่าโรงเรียน ศิลปศึกษา ตั้งอยู่บ้านหาดสวนยา บ้านเลขที่ 14 หมู่ที่ 14 ตำบลค่าน้ำแซบ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนอบรมความรู้เรื่องหมอลำให้แก่หมอลำและบุคคลที่มีความสนใจ ที่ต้องการเรียนหมอลำ เพราะหมอลำต้องมีความรู้ความสามารถที่เหมาะสม ต้องรู้ถึงบาปบุญคุณโทษ หลักศาสนา ศีลธรรม จรรยาต้องมีความรู้ด้านอื่นๆ

ในปี พ.ศ. 2536 และ พ.ศ. 2537 นายทองมาก จันทะลือ ได้ร่วมมือกันกับศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด อุบลราชธานี จัดทำ โครงการส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับศิลปะพื้นบ้านเช่น หมอลำ หมอพิณ หมอแคน สอนเป็นเวลาหลักสุดสัปดาห์ 3 เดือน

เกียรติคุณที่ได้รับ

1. ชนะเลิศการประกวดหมอลำขึ้นเอกหรือหมอลำสี่ดาว จากสมาคมหมอลำอีสานจังหวัดขอนแก่น ปี พ.ศ. 2500 มีหมอลำที่เข้าแข่งขันจำนวนมากทั่วภาคอีสาน แยกประเภทเป็นชายและหญิง ตัดทั้งหมด 3 คั้น และจัดเป็น 3 รอบ แพ้คัดออก จนกระทั่งเหลือ 3 คนสุดท้าย ได้รับถ้วยรางวัลเกียรติยศและใบประกาศที่ชนะเลิศการประกวดครั้งนี้เพราะลีลาและบทบาท น้ำเสียงและเนื้อหากลอนลำดี
2. ชนะเลิศการประกวดหมอลำ ที่จังหวัดมุกดาหาร ปี พ.ศ. 2500 ได้รับเงินรางวัล จำนวน 150 บาท และถ้วยรางวัลเกียรติยศจาก ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
3. ชนะเลิศการประกวดหมอลำกลืนสามัคคี สหกรณ์อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น องค์การที่จัดการประกวดหมอลำครั้งนี้ คือ สหกรณ์การเกษตร อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น
4. ชนะเลิศการประกวดหมอลำกลอนคู่ ที่ทุ่งค้ำน้ำแซบ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี การประกวดแข่งขันครั้งนี้ทางเทศบาลอำเภอวารินชำราบเป็นผู้จัด มีวัตถุประสงค์เพื่อสืบทอดส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้านอีสาน วันที่ 13 เมษายน 2510
5. ชนะเลิศการประกวดหมอลำคู่ งานสงกรานต์ที่ทุ่งค้ำน้ำแซบ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี จัดขึ้นเมื่อวันที่ 13 เมษายน พ.ศ. 2511 เทศบาลอำเภอวารินชำราบ เป็นผู้จัด
6. ชนะเลิศการประกวดหมอลำคู่ งานสงกรานต์ที่ทุ่งค้ำน้ำแซบ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เทศบาลอำเภอวารินชำราบเป็นผู้จัดการประกวด ในวันที่ 13 เมษายน 2513 ได้รับถ้วยเกียรติยศเป็นรางวัลนายทองมาก จันทะลือ เข้าประกวดหมอลำคู่ที่ทุ่งค้ำน้ำแซบ อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ที่ทางเทศบาลอำเภอวารินชำราบ เป็นผู้จัด ชนะเลิศ 3 ปีซ้อนติดต่อกัน คือ พ.ศ. 2510, 2511, 2513 ปีต่อๆ มาเลยตัดสินใจไม่เข้าประกวดแข่งขัน
7. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดอุบลราชธานี ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูอุบลราชธานีและหน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจังหวัดอุบลราชธานี ยกย่องให้นายทองมาก จันทะลือ เป็นผู้มียุทธิตุคุณทางวัฒนธรรม ชาวอุบลฯ พ.ศ. 2528-2534
8. นายทองมาก จันทะลือ ได้รับยกย่องเชิดชูเกียรติ จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ ให้เป็นศิลปินพื้นบ้านดีเด่นประจำปี 2528 สาขามอลำ จังหวัดอุบลราชธานี มีคำกล่าวยกย่องเกียรติประวัติหนึ่งว่า นายทองมาก จันทะลือ เป็นศิลปินหมอลำผู้มีชื่อเสียงโด่งดัง ได้ถ่ายทอดผลงานให้ลูกศิษย์และเผยแพร่ผลงานการแสดงสู่สายตาประชาชน ตลอดจนด้านสื่อสารมวลชนอย่างมากจนเป็นที่รู้จักกันทั่วภาคอีสาน
9. นายทองมาก จันทะลือ ได้รับเกียรติยกย่องจาก สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ เชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติ ประจำปี 2529
10. นายทองมาก จันทะลือ ได้รับเกียรติจากสำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ เชิดชู เกียรติให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นในการอนุรักษ์มรดกไทย ด้านภาษาและวรรณกรรมไทย ได้รับเกียรติบัตรและโล่เกียรติยศ จากนายชวน หลีกภัย นายกรัฐมนตรี ในวันที่ 14 กันยายน พ.ศ.2537
11. ได้รับเกียรติแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการที่ปรึกษา ศูนย์วิจัยภาษาไทย จังหวัดอุบลราชธานี ในวันที่ 3 ตุลาคม 2537
12. ได้รับเกียรติเป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจากสถาบันราชภัฏอุบลราชธานี

13. ได้รับพระราชทานเข็มเกียรติคุณอนุรักษ์มรดกไทยประจำปี 2537 ณ ศาลาดุสิดาลัย
14. ได้รับมอบเหรียญกาชาดสมนาคุณ ชั้น 2 จากสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2532
15. ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มงกุฎไทย ชั้น 3 ช่อ ตริตาภรณ์ เมื่อวันที่ 6 ธันวาคม 2513
16. ได้รับรางวัลดีเด่นการผลิตผลงานเพื่อเยาวชน ประเภทสื่อชาวบ้าน ได้รับโล่เกียรติยศจาก พลเอกเสริม ณ นคร ประธานคณะกรรมการส่งเสริมและประชาชนเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2524

ภาพประกอบ 49 หนังสือชีวิตและผลงานทองมาก จันทะลือ

ชีวประวัติของหมอลำบุญเพ็ง ฝัฝวชัย

ชาติภูมิ

หมอลำบุญเพ็ง ฝัฝวชัย เกิดเมื่อวันที่ 22 กันยายน 2475 เชื้อชาติไทย สัญชาติไทย มีถิ่นกำเนิดที่บ้านดอนจิกใหญ่ ตำบลดอนจิก อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัด อุบลราชธานี มีพี่น้องร่วมบิดามารดา 16 คน เป็นชาย 3 คน หญิง 13 คน เป็นบุตรคนโตของนายช่วยและนางถ้วน ฝัฝวชัย ในบรรดาพี่น้องทั้งหมดหมอลำบุญเพ็ง ฝัฝวชัย เป็นคนที่มีรูปร่างหน้าตาดี พร้อมทั้งมีบุคลิกหน้าตาน่ารักใคร่เห็นใครก็ชม อำเภอพิบูลมังสาหาร พูลทอง ปัจจุบันได้เสียชีวิต มีบุตรด้วยกัน 8 คน เป็นชาย 3 คน และหญิง 5 คน ปัจจุบันได้แต่งงานกับนายเคน ดาเหลา ไม่มีบุตรด้วยกัน

ครอบครัว หมอลำบุญเพ็ง ฝัฝวชัย เป็นบุตรโต ของนายช่วย และนางถ้วน ฝัฝวชัย ในจำนวนพี่น้อง 16 คน ที่บ้านดอนจิกใหญ่ ตำบลดอนจิก อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี มีอายุ 25 ปี ได้แต่งงานกับนายพั้ว พูลทอง เป็นทหารประจำการที่ค่ายสรรพสิทธิประสงค์ จังหวัดอุบลราชธานี มีบุตรด้วยกัน 8 คน คือ ชาย 3 คน หญิง 5 คน บุตรธิดาของนางบุญเพ็ง ฝัฝวชัย ได้แก่

1. นายเพียร	พูลทอง	รับราชการสำนักงานที่ดินจังหวัดนครพนม
2. นางสุภาพ	พูลทอง	ค้าขายที่ต่างประเทศ
3. นายสุรพล	พูลทอง	รับราชการครูที่จังหวัดอุดรธานี
4. นางพวงเพชร	พูลทอง	รับราชการครูที่จังหวัดหนองคาย
5. นางพิศมัย	พูลทอง	ทำงานบริษัทเอกชนที่จังหวัดชลบุรี
6. นางศศิณา	พูลทอง	ทำงานบริษัทเอกชนที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร
7. นางสาวภัสรา	พูลทอง	ทำงานบริษัทเอกชนที่จังหวัดกรุงเทพมหานคร
8. นายสนธยา	พูลทอง	ค้าขายที่จังหวัดมหาสารคาม

ต่อมา พ.ศ. 2522 นายพั้ว พูลทอง สามีน้องหมอลำบุญเพ็ง ฝัฒชัย ได้เสียชีวิต และได้แต่งงานอีกครั้งกับนายเคน ดาเหลา ไม่มีบุตรด้วยกัน ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 528/115 หมู่ 11 หมู่บ้านแก่นทองธานี ถนนมะลิวัลย์ ตำบลบ้านเปิด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000

การศึกษาสายสามัญและสายอาชีพ

หมอลำบุญเพ็ง ฝัฒชัย เรียนจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 จากโรงเรียนบ้านดอนจิกใหญ่ ตำบลดอนจิกใหญ่ อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี

พ.ศ. 2485 เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

พ.ศ. 2486 เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2

พ.ศ. 2487 เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

พ.ศ. 2488 เข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

หมอลำบุญเพ็ง ฝัฒชัย เข้าสู่วงการหมอลำ เมื่ออายุ 12 ปี โดยฝึกเรียนลำกับหมอลำทองมี สายพินและหมอลำสุบรรณ พละสุรีย์ ที่อำเภอพิบูลสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี และได้ติดตามไปลำในสถานที่ต่างๆ จนผู้ชมเริ่มรู้จักมากขึ้น พออายุเข้า 14 ปี เริ่มรับงานเองบ้าง โดยมีอาจารย์ทองมี สายพิน และอาจารย์สุบรรณ พละสุรีย์ เป็นผู้เขียนกลอนลำให้ ซึ่งผลงานการแสดงแต่ละครั้งสร้างชื่อเสียงให้เป็นที่รู้จักทั่วไป และค่าตอบแทนที่ได้รับแต่ละครั้งที่แสดงก็คือ 10-13 บาท จนอายุ 23 ปี เป็นยุคแรกที่มีชื่อเสียงเนื่องจากมีงานแสดงทั้งกลางวัน กลางคืน โดยแสดงคู่กับหมอลำชายสมัยนั้น คือ

หมอลำทองจันทร์ คำพันนิช

หมอลำเท บ้านหว่า

หมอลำวังสถาน สิงห์ธรรม

หมอลำทองมาก จันทะลือ

หมอลำเคน ดาเหลา

หมอลำอัมพร สว่างจิต หมอลำอ่อนศรี เหลาผา

และอีกหมอลำชายที่ลำได้เก่งและประทับใจหมอลำบุญเพ็ง ฝัฒชัย ก็คือ หมอลำเคน ดาเหลา ซึ่งเป็นคู่ชีวิตในปัจจุบัน งานที่มีผู้ว่าจ้างหมอลำไปแสดงก็คืองานที่เป็นมหรสพต่างๆ เช่นงานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ รวมทั้งงานที่เป็นประเพณีพิธีกรรม เป็นต้น ซึ่งในสมัยนั้นเวลาแสดงจะเริ่มแสดงตั้งแต่หัวค่ำ จนถึงสว่าง และกลอนลำแต่ละกลอนที่ลำให้ก็ดีดใจ เสียงท่วงทำนอง และจังหวะการร้องลำ สนุกสนานเร้าใจ ผู้ฟังเป็นอย่างยิ่ง ส่วนค่าตอบแทนปัจจุบันที่แสดงก็คือครั้งละ 28,000 บาทต่อคืน

หมอลำบุญเพ็ง ฝัฒชัย ได้รับการยกย่องจากผู้ชมว่า เป็นนักแสดงหมอลำฝ่ายหญิงที่มีความสามารถในการด้นกลอนสด มีปฏิภาณไหวพริบโต้ตอบกับหมอลำฝ่ายชายมาก จนหมอลำชายบางคนไม่กล้าที่จะปะทะฝีปากด้วยเพราะไม่มีความสามารถเพียงพอ ในสมัยนั้นหมอลำหญิงที่เป็นศิลปินรุ่นเดียวกันมีหลายท่าน คือ หมอลำหนู นิล คำพัน หมอลำคำพา ฤทธิพิศ หมอลำคำปุ่น พุ่งสุข หมอลำมัจฉา อุปสาร หมอลำคำพวง แก้วเขียว หมอลำนาคแก้ว สัมโฮง เป็นต้น (ทองมาก จันทะลือ. 2545 : สัมภาษณ์) (การชมศิลปะพื้นบ้าน หมอลำกลอนให้สนุกของชาวบ้าน คือ การได้ชมได้ฟังการโต้ตอบกันระหว่างหมอลำฝ่ายชายและหมอลำฝ่ายหญิง โดยเฉพาะการด้นกลอนสดที่ซบเคียวกันด้านปฏิภาณไหวพริบ เชิงรุกเชิงรับ ทั้งการลำและการพ้องเพื่อแสดงความเก่งกล้าเจ้าคารม การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การเลือกเฟ้นกลอนที่สามารถโต้ตอบกับคู่ได้ทันทั่วทั้งที่ และเหนือกว่าเพื่อให้

อีกฝ่ายหมดหนทางตอบโต้) ซึ่งนางบุญเพ็ง ฝัฝวชัยได้ชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความสามารถในด้านนี้ จนได้รับความนิยมจากประชาชน ทำให้บริษัทกมลสุโกศลซึ่งเป็นบริษัทเทปที่มีชื่อเสียง ติดต่อให้บันทึกเสียงลงเป็นหมอลำที่รักการศึกษาค้นคว้า เพื่อให้ทันเหตุการณ์และสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นจริง ทั้งมีบุคลิกน่าตาดี มีเสน่ห์เวลาขึ้นหน้าเวทีเวลาปะทะคารมกับหมอลำชาย ผู้ฟัง ฟังไม่รู้เบื่อ จนกระทั่งเจ้าของบริษัทได้ติดต่อด้วยตนเองให้ไปอัดแผ่นเสียง

เมื่อปี พ.ศ. 2498 ในสมัยนั้นหมอลำไม่มีผู้จัดการส่วนตัว การติดต่อก็ติดต่อกับหมอลำโดยตรง ความนิยมของประชาชนจากการได้ยินได้ฟังจากแผ่นเสียงในระยะนั้นสูงมากเป็นพิเศษ จนกล่าวได้ว่า หากงานบุญบ้านใดไม่ได้ยินเสียงของหมอลำบุญเพ็ง ฝัฝวชัย แล้วหมู่บ้านนั้นนับว่าล้าสมัย เพราะกลอนลำต่างของหมอลำบุญเพ็ง ฝัฝวชัย ชาวบ้านที่มีอายุระหว่าง 40 ปีขึ้นไปจดจำได้ เช่น กลอนลำล่องโขงในขวด กลอนลำไปไฟโกร่ว เป็นต้น และจะขอฟังเมื่อมีการเปิดเครื่องขยายเสียงทุกงานบุญ ความนิยมนี้มีได้มีเพียงการเปิดแผ่นเสียงหรือการขอฟังแผ่นเสียงเท่านั้น ค่าจ้างยังสูงขึ้นอีกด้วย

ปี พ.ศ. 2514-2521 บริษัทเสียงสยามและบริษัทกรุงไทย ได้ผลิตเทปผลงานกลอนลำของหมอลำบุญเพ็ง ฝัฝวชัย ออกจำหน่ายถึง 500 ชุด ซึ่งเป็นระยะที่ได้รับความนิยมของประชาชน ต้องรับงานแสดงทั้งกลางวัน กลางคืน และยังสละเวลาแสดงผลงานให้กับหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนต่างๆ มากมาย

ปี พ.ศ. 2523 ช่วยเหลืองาน การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ณ การศึกษาอกรโรงเรียน จังหวัดกาฬสินธุ์

ปี พ.ศ. 2526 เข้าอบรม การพัฒนาสื่อพื้นบ้าน ณ ศูนย์การศึกษาอกรโรงเรียน จังหวัดอุดรธานี

ปี พ.ศ. 2529 ช่วยเหลืองานการศึกษาอกรโรงเรียน จังหวัดกาฬสินธุ์

ปี พ.ศ. 2531 ช่วยงานวันมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม

ปี พ.ศ. 2533 ได้รับเกียรติคุณให้เป็นผู้ที่มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม จังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2533 ร่วมสาธิตในสารคดีจากที่ราบสูง ของสถานีโทรทัศน์สีกองทัพบก ช่อง 5 ธรณรงค์ ประชาธิปไตย ณ โรงเรียนพลวิทยาคม

ปี พ.ศ. 2534 ร่วมสัมมนาประชาสัมพันธ์ป้องกันโรคเอดส์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของกรมประชาสัมพันธ์ และร่วมสนับสนุนการจัดงาน คาราวานอีสานไม่กินปลาดีร่วมกิจกรรมไหว้ครู ณ วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

ปี พ.ศ. 2536 ร่วมกิจกรรมเทอดพระเกียรติและรณรงค์ไม่กินปลาดีกับสมาคมปราบพยาธิใบไม้ในตับของหน่วยงานกระทรวงสาธารณสุขภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ปี พ.ศ. 2537 ได้รับเกียรติยกย่องให้เป็นผู้ที่มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ)

ปี พ.ศ. 2537 บันทึกเทปโทรทัศน์มรดกไทย และโลกสลบสี่ ร่วมงานรณรงค์วัฒนธรรมอีสาน ณ โรงเรียนนครขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น และร่วมเป็นวิทยากรสาธิตลำกลอนในงาน วันเอกลักษณ์ไทย ที่โรงเรียนฝางวิทยา จังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2538 ร่วมเป็นวิทยากรการแสดงศิลปะพื้นบ้านของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในงานส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยภาค ครั้งที่ 5 ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้านอีสานศิลปะการแสดงหมอลำกลอนโดยผ่านทางรายการฝัฝวชัยมือ รายการบ้านเลขที่ 5 (ท่องเที่ยวทั่วไทย) ของสถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5

ปี พ.ศ. 2540 ได้รับรางวัลพระราชทานเป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงหมอลำ

ปี พ.ศ. 2541 ได้ร่วมเป็นเกียรติร่วมงานสัมมนาที่สถาบันราชภัฏเลย

ปี พ.ศ. 2542 ได้ร่วมสาธิตการแสดงหมอลำกลอนศิลปะพื้นบ้านที่วิทยาลัยเทคนิคขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2543 ร่วมงานการศึกษาออกโรงเรียน จังหวัดกาฬสินธุ์

ปี พ.ศ. 2544 ร่วมงานการแสดงศิลปะพื้นบ้าน (หมอลำกลอน) ที่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ตลอดระยะเวลา 56 ปี นางบุญเพ็ง ฝัฒชัย ได้สร้างผลงานไว้มากมายเป็นที่รู้จักโดยสื่อมวลชนและประชาชนลาวให้ฉายาว่า ราชนิหมอลำกลอน ทั้งยังได้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์และให้การแนะนำในช่วงที่ศิษย์มาขอความชี้แนะและเรียนลำ เช่น หมอลำวีรธรรม ดำเนิน ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ประจำปี 2536 หมอลำบุญยัง สุภาพ หมอลำสุภาพ ดันทอง หมอลำบานเย็น รากแก่น เป็นต้น เกียรติคุณที่เคยได้รับ

1. ได้รับเกียรติคุณที่เป็นผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน

จังหวัดขอนแก่น ประจำปี 2533

2. ได้รับเกียรติคุณจากศูนย์วัฒนธรรมญี่ปุ่น เชิญไปแสดงแลกเปลี่ยนระหว่างวันที่ 14

25 พฤศจิกายน 2536 ณ ประเทศญี่ปุ่นร่วมกับหมอลำเคน ดาเหลาและหมอลำวีรธรรม ดำเนิน

3. ได้รับเกียรติคุณการยกย่องเชิดชูเกียรติเป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขา

ศิลปะการแสดง (หมอลำ) ประจำปี 2537 จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ปัจจุบัน หมอลำบุญเพ็ง ฝัฒชัย อยู่บ้านเลขที่ 528/155 หมู่บ้านแก่งทองธานี ถนนมะลิวัลย์ ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000 โทร.(043 344-484)

จากประวัติชีวิตและผลงานดังกล่าว คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจึงประกาศยกย่องเชิดชูเกียรติให้หมอลำบุญเพ็ง ฝัฒชัย เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ประจำปีพุทธศักราช 2540 เมื่อวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2540

ผลงานด้านการแสดง

การลำ การเรียนลำ หมอลำบุญเพ็ง ฝัฒชัย มีใจรักในด้านการแสดง และผูกพันกับเสียงลำของบรรดานักแสดงอาวุโส คือหมอลำทองมี สายพิน หมอลำสุบรรณ พละสุรย์ เป็นหมอลำที่มีชื่อเสียง และได้ฝึกฝนการเรียนลำกับครูทั้งสอง และเริ่มฝึกลำ ทั้งทางสั้น ทางยาว ลำเต้ย และอื่นๆ ได้อย่างถูกต้อง จากนั้นจึงได้ฝึกตนเองในการเล่นเสียง เล่นลูกคอเพื่อเพิ่มความไพเราะน่าฟังยิ่งขึ้น ครั้นเกิดความชำนาญแล้วจึงได้ออกแสดงครั้งแรก มีความวิตกกังวลและตื่นเต้นไม่น้อยที่ต้องออกไปแสดงต่อหน้าสาธารณชนจำนวนมากๆ เช่นนั้น แต่หมอลำบุญเพ็ง ฝัฒชัย ก็สามารถสะกดผู้ดูผู้ฟังให้เงียบได้ดังปาฏิหาริย์ เพราะความพยายามในการฝึกฝนบวกกับพรสวรรค์ของตนเอง ซึ่งไม่ได้คาดคิดมาก่อนเลย จึงได้รับการกล่าวขวัญถึงอย่างกว้างขวางในระยะเวลาที่รวดเร็วจนกระทั่งครูผู้สอนมีความภาคภูมิใจในตัวหมอลำบุญเพ็ง ฝัฒชัย เป็นอย่างยิ่ง ถึงกับกล่าวหาขอให้ถอดตนฝึกฝนอย่างจริงจังจริงๆ ไปอย่าได้ทอดทิ้งวันข้างหน้าจะได้สอนคนรุ่นหลังให้มีชื่อเสียงแทนครูอีกต่อไป จึงเป็นสิ่งจุดกระตุ้นเตือนจิตสำนึกของหมอลำบุญเพ็ง ฝัฒชัย ได้ตั้งใจเรียนเพื่อบรรจุกความรู้ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ จนกระทั่งทำให้มีชื่อเสียงมีคนรู้จักในความสามารถที่เทคนิค ลีลา และสำนวนกลอนที่ลุ่มลึก

และมีความหมายทั้งในด้านบทกลอน คำศัพท์ สำนวน ที่ลึกซึ้งกินใจ และน่าเสียงที่มีความหุ้ม กังวาน แต่แฝงไว้ด้วยคำสอนที่มีความหมายและทรงคุณค่า

การฟ้อน ศิลปะการแสดงหมอลำกลอน ในการแสดงหมอลำทุกครั้งจะต้องมีวาทฟ้อนประกอบ เพื่อเป็นการมีอารมณ์ร่วมในบทกลอนที่ลำเพื่อความสนุกสนาน ลีลาศิลปะการแสดงวาทฟ้อนของหมอลำบุญเพ็ง ฝัฝิวชัย กล่าวว่าหมอลำบุญเพ็ง ฝัฝิวชัย ว่าเป็นหมอลำที่มีลีลาการฟ้อนไม่อ่อนช้อย แต่มีแฝงไปด้วยความน่ารักผู้ชมแล้วจะชอบและหลงรักเพราะบุคลิกของหมอลำบุญเพ็ง ฝัฝิวชัย เป็นหมอลำที่ลักษณะรูปร่างเล็กน่ารัก ประกอบกับมีรูปร่างหน้าตาสวย

ผลการศึกษาศิลปะการแสดงทางด้านวาทฟ้อนหมอลำบุญเพ็ง ฝัฝิวชัย ที่ส่งผลให้ชมชื่นชอบผลงาน มี 2 ท่า คือ ท่าฟ้อนเกี้ยว หรือท่าฟ้อนแม่บท คือท่าฟ้อนในการไหว้ครู และท่าฟ้อนอิสระที่เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง

ที่มาของท่าฟ้อนเกี้ยวหรือท่าแม่บท การลำกลอนก็ต้องมีการฟ้อนเกี้ยว ท่าแม่บทนับว่าเป็นศิลปะการฟ้อนที่มีมาคู่กับคนชาวอีสาน ตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันจากการศึกษาท่าฟ้อนของกลอนลำ ท่าฟ้อนมักจะแสดงออกถึงการเล่นหัวหยอกล้อ เกี้ยวพาราสี ชิงดีชิงเด่น เพื่อชัยชนะซึ่งกันและกัน และท่าฟ้อนที่หมอลำกลอนทุกคนจะขาดไม่ได้ คือท่าฟ้อนบูชาเทพเจ้า หรือ รื่นเร้งบันเทิงใจ ความสุขความพอใจที่ผู้ชมปรารถนา

ศิลปะการแสดงท่าฟ้อนของหมอลำกลอน ที่เรียกว่าท่าแม่บท นั้นเป็นท่าฟ้อนที่ทุกคนถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หมอลำกลอนยึดหลักการฟ้อนเป็นแนวเดียวกันจะแตกต่างกันบ้างก็ลีลาท่าทางการฟ้อนที่จะเอาขณะคู่ต่อสู้เท่านั้น การฟ้อนท่าแม่บท หรือการฟ้อนเกี้ยวเป็นท่าฟ้อนนอกจากมุงบูชาเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การระคุบอาจารย์เพื่อความเป็นสิริมงคล และความมั่นใจในการแสดงแล้ว การฟ้อนเกี้ยวหรือท่าฟ้อนแม่บทยังเป็นที่ยอมรับว่าเป็นศิลปะการฟ้อนที่มีความสวยงามดั้งเดิมเก่าแก่ของชาวอีสาน และยังเป็นการฟ้อนในหมอลำกลอนที่ได้รับความนิยม ท่าฟ้อนเกี้ยวท่าแม่บทของหมอลำทั้งหมด 7 ท่าด้วยกันคือ ท่าฟ้อนเกิวนาคเกี้ยวเกล้า ท่าฟ้อนเกี้ยวธรรมดา ท่าฟ้อนสาละวันเตี้ยลง ท่าฟ้อนเกี้ยวจก (สำหรับชาย) ท่าฟ้อนเกี้ยวกำมือ (สำหรับหญิง) ท่าฟ้อนเกี้ยวไล่ตะครุบ (สำหรับชาย) ท่าฟ้อนเกี้ยวม้วยมือ และท่าฟ้อนเกี้ยวกำมือ ซึ่งเป็นท่าฟ้อนเกี้ยวหมอลำกลอนท่าสุดท้ายเป็นการบอกให้คู่ลำกลอนทราบว่าจะจบขบวนฟ้อนเกี้ยวแล้ว ส่วนชื่อท่าฟ้อนของท่าฟ้อนนั้นเป็นชื่อตามลักษณะอาการที่แสดงออก

หมอลำบุญเพ็ง ฝัฝิวชัย เป็นศิลปินหมอลำกลอนฝ่ายหญิงที่ได้รับความนิยมจากประชาชน โดยเริ่มจากการฝึกฝน และขยันในการเรียนรู้และบวกกับพรสวรรค์ของตนเองจนกลายเป็นหมอลำที่มีประชาชนรู้จักและมีชื่อเสียง จนได้รับการยกย่องให้เป็นผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม และเป็นศิลปินแห่งชาติสาขามอลำอันเป็นเกียรติยศสูงสุดที่ศิลปินทั้งหลายปรารถนา

ชีวประวัติของหมอลำเคน ดาเหลา

ชาติภูมิ

หมอลำเคน ดาเหลา เกิดเมื่อวันที่ ๓ เมษายน ๒๔๗๓ ที่บ้านหนองเต่า อำเภอตระการพืชผล จังหวัดอุบลราชธานี บิดาชื่อ นายโอ ดาเหลา มารดาชื่อนางจันแดง ดาเหลา มีอาชีพทำนา มีพี่น้องร่วมบิดามารดา ๗ คน ชาย ๓ คน หญิง ๔ คน

ประวัติการศึกษาสายสามัญ

หมอลำเคน ดาเหลา เรียนจบการศึกษาสายสามัญชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ที่โรงเรียนบ้านหนองเต่า แล้วออกทำนาช่วยบิดามารดาเหมือนเด็กอีสานทั่วไปในสมัยนั้น

ประวัติการศึกษาสายวิชาชีพหมอลำ

หมอลำเคน ดาเหลา ได้คลุกคลีอยู่ในสังคมหมอลำกลอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหมอลำเคน ดาเหลา ซึ่งเป็นพี่ชาย และเป็นหมอลำดังในยุคนั้น ได้เห็น ได้สังเกตลีลาท่าทางในการลำ ตลอดจนจดจำกลอนลำทั้งหลายได้ และหัดลำกลอนต่าง ๆ ของพี่ชายได้

การออกแสดงอาชีพหมอลำ

เมื่ออายุได้ ๑๖ ปี หมอลำเคน ได้ออกงานลำครั้งแรกแทนพี่ชายที่เสียชีวิตกะทันหัน ด้วยความเชื่อมั่นในตนเอง ปฏิภาณไหวพริบและลีลาการแสดง ที่มีความโดดเด่น ทำให้หมอลำเคน ดาเหลา เป็นที่นิยมของผู้ฟังอย่างรวดเร็ว เก่งทั้งด้านปฏิภาณไหวพริบและการด้นกลอนลำ สามารถแก้กลอนลำกับคู่ลำได้อย่างทันท่วงทีและเหมาะสม ไม่เคยกลัวใคร ชาวบ้านจึงตั้งฉายาว่า เคนฮูด ซึ่งหมายถึง เคน ผู้บุกตะลุยไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง

คู่ลำของหมอลำเคน

หมอลำเคน ดาเหลา ได้ลำคู่กับหมอลำดังในยุคนั้นหลายคน เช่น หมอลำคำปุ่น ฟุ้งสุข หมอลำบุญยัง สุภาพ หมอลำจันทร์เพ็ญ นิตะอินทร์ หมอลำคำพา ฤทธิพิศ หมอลำบุญเพ็ง ฝัฒชัย

หมอลำเคนอัดแผ่นเสียง เทป ซีดี วีดีโอเทป และวีซีดี

เพราะความมีชื่อเสียงโดดเด่น จึงได้รับการติดต่อจากบริษัทแผ่นเสียงต่าง ๆ ไปบันทึกเสียงจำหน่าย เช่น กลอนสุนทรภู่ กลอนนิราศเมืองแกลง กลอนนิราศเมืองเพชร กลอนพระอภัยมณี กลอนเกี้ยวและกลอนวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับส่งเสริมและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เมื่อเทคโนโลยีเปลี่ยนไปก็มีการบันทึกเสียงและภาพในรูปเทป วีดีโอเทป ซีดี และวีซีดีในปัจจุบัน และเป็นที่นิยมชมชอบของประชาชนตั้งแต่ต้นจนปัจจุบัน

หมอลำเคนกับการช่วยเหลือสังคมและราชการ

หมอลำเคน ดาเหลา เป็นศิลปินที่ได้ช่วยเหลือสังคมและราชการนานับประการ ทั้งด้านการประพันธ์กลอนลำและการลำเผยแพร่ในโอกาสต่าง ๆ เช่น การรณรงค์เพื่อการรู้หนังสือ การประกอบอาชีพ การเลิกยาเสพติด อบายมุข อีสานไม่กินปลาดิบ โครงการอีสานเขียว ลำเทิดพระเกียรติ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ การลำทางโทรทัศน์เพื่อสารคดีทางวิชาการ การได้รับเชิญไปเป็นวิทยากรและสาธิตและเข้าร่วมประชุมสัมมนาทางวิชาการด้านวัฒนธรรม เป็นประจำ

หมอลำเคนเดินทางไปแสดงที่ญี่ปุ่น

ด้วยความเป็นที่นิยมของประชาชนและเป็นที่รู้จักกันดีในวงการหมอลำ หมอลำเคน ดาเหลา ได้รับเลือกให้ไปแสดงที่ประเทศญี่ปุ่น กับหมอลำดาววรรณ ดำเนิน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๗ เป็นเวลาประมาณ ๑ เดือนเป็นที่ชื่นชมแก่คนญี่ปุ่น ตลอดจนคนไทยและคนลาวที่ญี่ปุ่นเป็นอย่างยิ่ง มีหลายคนร้องไห้เมื่อได้ฟังลำ ทำให้คิดถึงบ้านเกิดเมืองนอน เมื่อกลับมาแล้วก็แต่งกลอนลำเที่ยวญี่ปุ่นออกลำเผยแพร่

หมอลำเคน ได้เป็นศิลปินแห่งชาติ

ด้วยความสามารถและคุณงามความดีที่ถือปฏิบัติมาโดยตลอด ในที่สุด หมอลำเคน ดาเหลา ก็ได้รับคัดเลือกเป็นศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงหมอลำกลอน เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔

หมอลำเคนในปัจจุบัน

ปัจจุบันหมอลำเคน ดาเหลายังคง ลำ แต่งกลอนลำ สอนศิษย์ ช่วยงานสังคมอยู่เป็นประจำ เมื่อไปลำในงานบุญใดก็ตามหมอลำเคนก็จะหักเงินค่าจ้างที่ได้รับจากการแสดงเข้าสมทบงานบุญนั้น ๆ ตามสมควรมิได้ขาด บางงานก็ไปลำเป็นการช่วยเหลือ เช่น ไปลำหาเงินสมทบแก่งานบุญนั้น ๆ โดยมีได้คิดเป็นค่าจ้างรางวัล ก็มีมาก ไม่ว่าจะเป็นงานของชาวบ้าน งานชุมชน งานของหน่วยราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานศึกษา หมอลำเคนก็ให้ความช่วยเหลือมาโดยตลอด

การช่วยเหลือต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

หมอลำเคนได้เห็นความสำคัญของการศึกษาด้านดนตรีและศิลปะการแสดง ได้อุทิศตนต่อวิชาชีพ โดยการเป็นวิทยากรผู้ทรงคุณวุฒิด้านดนตรีและศิลปะการแสดงที่บ้านสาขาหมอลำแก่สถานศึกษาทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แก่มหาวิทยาลัยมหาสารคาม คือ

๑. บรรยายความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านและศิลปะการแสดงอีสานแก่นิสิตทั้งในระดับปริญญาตรีและปริญญาโท ในชั้นเรียน ของภาควิชาดุริยางคศิลป์และนาฏศิลป์เป็นประจำตามโอกาส
๒. รับเชิญมาเป็นวิทยากร ในการประชุมสัมมนาทางดนตรีของภาควิชาดุริยางคศิลป์
๓. เป็นกรรมการที่ปรึกษาและกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทสาขาไทยคดีทุกครั้งที่ได้รับเชิญ

๔. เป็นกรรมการที่ปรึกษาและกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาวิชาดนตรี
พื้นบ้านของภาควิชาดุริยางคศิลป์

๕. หมอลำเคน ดาเหลา ได้มอบผลงานการแสดงหมอลำกลอน ที่เป็น วิดีทัศน์ จำนวน ๑ ชุด (๓ แผ่น) แก่ภาควิชาดุริยางคศิลป์ เพื่อเป็นต้นฉบับสำหรับผลิตจำหน่ายและเผยแพร่ หาทุนเพื่อสนับสนุนนิสิตในสาขาคันตริและศิลปะการแสดงพื้นบ้านต่อไป

ที่อยู่ปัจจุบัน

เลขที่ ๕๒๘/๑๕๕ หมู่ ๑๑ หมู่บ้านแก่นทองธานี ถนนมลิวัลย์ ต.บ้านเปิด อ.เมือง จ.ขอนแก่น
๕๐๐๐๐ โทรศัพท์ ๐๔๓-๓๔๔-๕๘๔

ตลอดชีวิตของการเป็นศิลปินหมอลำ หมอลำเคนได้มีส่วนช่วยในการเผยแผ่พุทธธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาทั่วภาคอีสาน โดยได้แต่งกลอนลำด้านพุทธประวัติ ศีลธรรมและคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปลำในงานต่าง ๆ ในภาคอีสานตลอดชีวิตประมาณไม่ต่ำกว่า ๖๐ ปี นับว่าได้ช่วยให้ชาวอีสานได้รับทั้งความรู้ทางพระพุทธศาสนาและความรื่นเริงบันเทิงใจจากศิลปะการแสดงของหมอลำเคน ตลอดระยะเวลาอันยาวนาน นับเป็นศิลปินที่มีส่วนเผยแผ่และสร้างเสริมความมั่นคงแก่พระพุทธศาสนาอย่างยิ่งผู้หนึ่ง สมควรได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติในสังคมต่อไป

ชีวประวัติของดร.ฉวีวรรณ ดำเนิน

ชาติภูมิ

นางฉวีวรรณ ดำเนิน เกิดเมื่อวันที่ 16 พฤษภาคม พ.ศ. 2488 ที่บ้านหนองไธล ตำบลสร้างถ่อน้อย อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม เป็นบุตรนายชาติ และนางแก้ว ดำเนิน สมรสกับนายโกมินทร์ พันธุ์ มีบุตรด้วยกัน 2 คน

ประวัติการศึกษาสายสามัญ

จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เมื่อ พ.ศ. 2498 จากนั้นเริ่มเรียนคำกลอนจากบิดา จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2500 บิดาได้ให้ไปเรียนกับครูหมอลำชาย ชื่อ นายสีเทาหรือหมอลำหญิงชื่อนางคุณ จนสามารถออกแสดงร่วมกับคณะครู ต่อมาในปี พ.ศ. 2502 ได้เดินทางไปเรียนกับพี่สาวต่างมารดาที่ นครเวียงจันทน์ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทำให้ได้เรียนเขียนอ่านหนังสือลาว และมีโอกาสลาออกอากาศให้สถานีวิทยุแห่งราชอาณาจักรลาว

การออกแสดงหมอลำ

ปี พ.ศ. 2504 เดินทางกลับสู่บ้านเกิด และได้เริ่มแสดงหมอลำกลอนมีอาชีพตามงานทั่วไป ร่วมกับหมอลำฝ่ายชาย เช่น หมอลำทองคำ เพ็งดี หมอลำเคน ดาเหลา จนเป็นที่รู้จักจากประชาชนทั่วไป ขณะที่ออกแสดงหมอลำได้ฝึกทำนองลำขึ้นมาอีกทำนองหนึ่งคู่กับทำนองหมอลำทองคำ เพ็งดี คือ ทำนองลำเรื่องต๋อกลอนหรืออีกชื่อหนึ่ง คือ ทำนองฉวีวรรณ

ผลงานด้านหมอลำ

ปี พ.ศ. 2507 คณะหมอลำของนางฉวีวรรณ ดำเนิน ได้รับการตั้งชื่อจากประชาชนว่า คณะรังสิมันต์ ได้บันทึกเทปออกอากาศลำเรื่องต๋อกลอนกับบริษัทลิเวอร์ราเธอร์ประเทศไทยเป็นประจำ จนเป็นที่ยอมรับของประชาชนทั่วไปและได้รับความนิยมสูงสุดในทำนองลำกลอน อาทิ กลอนลำทางยาว กลอนลำลาทุ่งรวงทอง ส่วนลำเรื่องต๋อกลอนจนได้รับความนิยมมาก ได้แก่ เรื่อง ท้าวสุธนมนโธราห์ นางแดงอ่อน พ.ศ. 2508-2509 ได้บันทึกแผ่นเสียงไว้ให้กับบริษัทแผ่นเสียงทองคำสยามที่ห้องบันทึกเสียงกมลสุโกศล เดินอากาศไทย โลต้า ควบคู่ไปกับการแสดงในทุกภาคทั่วประเทศไทย และได้รับความนิยมด้วยดีมาตลอดจนได้รับขนานนามจากประชาชนว่า ราชนิหมอลำ พ.ศ. 2510-2523 ได้ออกตระเวนจัดการแสดงทั่วประเทศ

พร้อมกับการแต่งกลอนเพื่อลำเองทุกเรื่องตลอดจนฝึกสอนลำจนมีลูกศิษย์ที่ประสบความสำเร็จในชีวิตมากมาย เช่น บานเย็น รากแก่น เย็นจิตร พรทวี นื่องนุช ดวงชีวัน และอังคนางค์ คุณไชย เป็นต้น จนกระทั่งปี พ.ศ. 2524 ได้รับเชิญจากวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ให้เป็นครูสอนศิลปะพื้นเมือง

จากประสบการณ์ที่ผ่านมาทำให้หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีผลงานทางวิชาการด้านการแต่งกลอนลำประกอบการแสดงลำเรื่องต่อกลอน ได้แต่งกลอนลำทำนองลำกลอน เช่น อูราฟ้าสง พระธาตุพนม และกลอนเบ็ดเตล็ดทั่วไปแต่งกลอนลำชุดจตุรพรทำนองลำดังหวาย เพื่อแสดงถวายหน้าพระที่นั่ง สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ แต่งกลอนลำให้แสดงเป็นเรื่อง เช่น นางมโนราห์ ผาแดงนางไอ่ ท้าวกำกาดำ พระเวสสันดร แก้วหน้าม้า ประดิษฐ์ทำรำ และบทร้องชุดแม่บทอีสาน 48 ท่า ประดิษฐ์ทำรำพื้นเมืองอีสาน และบทร้องประกอบการแสดง เช่น มโนราห์เล่นน้ำ เชียงฮ้อง ดังหวาย ภูไทสามเผ่า ดึงครกดึงสาก ลำสีพันดร ลำคอนสวรรค์ แม่ตบเต่า

ลำนางดัง ลำสาวหลอก หมากกับแก้ว ลำสังข์สินไชย ลำเก็บขิด เตยสามจังหวัด พ.ศ. 2525 เข้าร่วมประชุมปฏิบัติการศิลปวัฒนธรรม ณ ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2532 ประชุม ณ ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดขอนแก่น เรื่อง การพิทักษ์สิทธิและผลประโยชน์ให้กับกลุ่มศิลปินพื้นเมืองและสัมมนาทางวิชาการเรื่องวัฒนธรรมพื้นบ้าน กรณีอีสาน ที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

นางฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับไม่ว่าภาครัฐและเอกชน ปี พ.ศ. 2527 ได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรประจำกลุ่มโรงเรียนมัธยมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด พ.ศ. 2532 เป็นวิทยากรบรรยาย เรื่อง อารยธรรมสมัยใหม่ มีอิทธิพลในท้องถิ่นอย่างไร ณ โรงเรียนจังหาร จังหวัดร้อยเอ็ดและโรงเรียนบุรีรัมย์พิทยาคม จังหวัดบุรีรัมย์ พ.ศ. 2534 เป็นวิทยากรอบรมมัคคุเทศก์ที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น เรื่อง การแสดงพื้นบ้าน เมื่อ วันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ. 2534 เป็นวิทยากรบรรยายพิเศษให้แก่มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยรามคำแหง มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ นอกจากนั้นยังได้รับเชิญให้เป็นกรรมการของศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย เพื่อคัดเลือกนาฏศิลป์พื้นเมืองอีสานที่จะออกเผยแพร่ ณ ต่างประเทศ เป็นกรรมการชำระพจนานุกรมอีสาน เป็นกรรมการสอบปากเปล่า นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาไทยคดี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นกรรมการอีสานไม่ให้กินปลาดิบของกระทรวงสาธารณสุขเผยแพร่ 19 จังหวัดของภาคอีสาน เป็นกรรมการประกวดหมอลำชิงถ้วยพระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ จังหวัดชลบุรี ปี พ.ศ. 2535 เป็นกรรมการประกวดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านงานกาชาดปีใหม่และงานบุญผะเหวดจังหวัดร้อยเอ็ดทุกปี

การแสดง ตลอดเวลาตั้งแต่เริ่มประกอบอาชีพหมอลำ ปรากฏว่าได้รับความนิยมจากประชาชนทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ ทั้งทางสถานีวิทยุ และรับงานแสดงเอง ทำให้มีผลงานการแสดงทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ดังต่อไปนี้

การแสดงในประเทศ ได้เข้าประกวดหมอลำตามที่ทางราชการ หรือเอกชนจัดขึ้น และปรากฏว่า พ.ศ. 2526 ได้รับรางวัลชนะเลิศมาโดยตลอด ร้องเพลงราวังสาละวันถวายเจ้าฟ้าหญิงจุฬาภรณ์วลัยลักษณ์ พระบาทสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ณ พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ พ.ศ. 2529 ร่วมแสดงภาพยนตร์ไทยเรื่อง ราชินีดอกหญ้า บริษัทศรีบุญเรืองฟิล์มภาพยนตร์ เรื่องนี้เป็นการจำลองชีวิตของ

ฉวีวรรณ ดำเนิน นางเอกในเรื่องนี้เปลี่ยนเป็น วรรณฉวี ลีลา นำแสดงโดย จารุณี สุขสวัสดิ์ ต้องตรากตรำ ลำบากในการฝึกซ้อมท่ารำ จนประสบความสำเร็จได้รับรางวัลดีเด่นในการประกวดภาพยนตร์ พ.ศ. 2530 ร้องเพลงร่ำวร่วมกับวงดุริยางค์ทหารถวายเจ้าฟ้าหญิงจุฬาภรณ์วลัยลักษณ์ทอพระเนตร ณ พระตำหนักภูพาน ราชนิเวศน์ และร่วมแสดงในงานไหว้สาแม่ฟ้าหลวงที่ดอยตุง จังหวัดเชียงราย พ.ศ. 2532 ร่วมแสดงในงานไหว้สาแม่ฟ้าหลวงที่ปราสาทหินเขาพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ และร้องเพลงหมอลำถวายสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่จังหวัดสุโขทัย พ.ศ. 2533 ร้องหมอลำถวายพระที่นั่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ที่ภูพานราชนิเวศน์ พ.ศ. 2534 ร้องหมอลำถวายหน้าพระที่นั่ง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี งาน 4 ภาค จังหวัดสุโขทัย พ.ศ. 2535 ร้องหมอลำถวายหน้าพระที่นั่ง สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ เชื้อนสิรินธร จังหวัดอุบลราชธานี ร่วมแสดงหมอลำงานฉลอง 200 ปี จังหวัดอุบลราชธานี

การแสดงต่างประเทศ

พ.ศ. 2527 เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมที่ประเทศญี่ปุ่น เป็นเวลา 1 เดือน

พ.ศ. 2532 เผยแพร่นาฏศิลป์พื้นเมืองอีสาน ณ ประเทศเยอรมัน

เผยแพร่นาฏศิลป์พื้นเมือง ณ ประเทศสิงคโปร์

เผยแพร่นาฏศิลป์พื้นเมือง ณ ประเทศเนเธอร์แลนด์

เผยแพร่นาฏศิลป์พื้นเมือง ณ ประเทศออสเตรเลียและเผยแพร่นาฏศิลป์พื้นเมือง ณ

ประเทศนิวซีแลนด์

พ.ศ. 2533 ตามเสด็จสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ไปเผยแพร่แลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรม ณ ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

พ.ศ. 2535 แสดงในงานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านเอเชีย ครั้งที่ 3 ที่ประเทศญี่ปุ่น ตั้งแต่วันที่ 19 พฤษภาคม - 5 มิถุนายน พ.ศ. 2535

เกียรติคุณที่ได้รับ

ตลอดระยะเวลาที่เป็นศิลปินหมอลำทำให้ นางฉวีวรรณ ดำเนิน มีผลงานการแสดงมากมาย ทำให้ได้รับเกียรติคุณทั้งในประเทศ และต่างประเทศ ดังต่อไปนี้

ในประเทศ

พ.ศ. 2514 ได้รับโล่ชนะเลิศการประกวดหมอลำงานเจ้าพ่อพระยาแล จังหวัดชัยภูมิ

พ.ศ. 2522 ได้รับรางวัลชนะเลิศเกียรตินิยม การประกวดหมอลำ งานทุ่งศรีเมือง จังหวัด

อุบลราชธานี

พ.ศ. 2528 ได้รับโล่ศิลปินดีเด่นของภาคอีสาน จาก ฯพณฯนายกรัฐมนตรี

พ.ศ. 2529 ได้รับโล่เกียรติคุณจากคณะกรรมการส่งเสริมประสานงานเยาวชนแห่งชาติ รางวัลดีเด่นในการผลิตสื่อมวลชนดีเด่น เพื่อเยาวชนประเภทสื่อชาวบ้าน

พ.ศ. 2532 ได้รับโล่เกียรติคุณจากกระทรวงสาธารณสุข ผู้สนับสนุนโครงการอีสานไม่กินปลาดิบ

ต่างประเทศ

พ.ศ. 2533 ได้รับเกียรติบัตรจากศูนย์วัฒนธรรมญี่ปุ่น กรุงโตเกียว ชุดลำแม่บ่ท้ออีสาน 48 ท่า

พ.ศ. 2527 รางวัลเกียรติยศการประกวดหมอลำ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จาก
กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและพลังงาน

พ.ศ.2535 ได้รับเกียรติบัตรจาก C.I.O.F.F. งานมหกรรมวัฒนธรรมพื้นบ้านเอเชีย ครั้งที่ 3 ณ
ประเทศญี่ปุ่น

จากประวัติชีวิตและผลงาน ดังกล่าว คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติจึงประกาศยกย่องเชิดชู
เกียรติให้นางฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นผู้ที่มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน (หมอลำ)
ปีพุทธศักราช 2535 และศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) พุทธศักราช 2535

ที่อยู่ปัจจุบัน 5/1 หมู่บ้านสันติธานี ตำบลรอบเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด
45000 โทรศัพท์ 089 - 5776289

ชีวประวัติของนายฉลาด ส่งเสริม

ชาติภูมิ

นายฉลาด ส่งเสริม เกิดเมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2490 ที่บ้านหนองบ่อ ตำบลหนองบ่อ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี สมรสกับ นางสมบุญ ส่งเสริม มีบุตรด้วยกัน 3 คน

ประวัติการศึกษาสายสามัญ

ปี พ.ศ. 2500 จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนวิจิตรราษฎร์สามัคคี ตำบลหนองบ่อ อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี บิดาได้นำไปฝากพระครูเจียม วัดบูรพาพิสัย บ้านหนองบ่อ ตำบลหนองบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อบวชเรียนพระธรรมวินัยบาลีไวยากรณ์ อักษรขอมและฝึกเทศน์เสียงตามบุญมหาชาติเกือบทุกหมู่บ้านในตำบลหนองบ่อ

หลังจากเรียนจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในปี พ.ศ. 2502 ที่โรงเรียนสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ตำบลในเมือง อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2503 บิดาได้นำไปฝากเจ้าอาวาสวัดบูรพาพิสัย เพื่อเข้าเรียนนักธรรมโท พ.ศ. 2504 ศึกษาชั้นนักธรรมชั้นเอก และในขณะเดียวกันยังเทศน์เสียงในงานบุญมหาชาติ ในอำเภอเมืองอุบลราชธานีด้วยน้ำเสียงไพเราะ พ.ศ. 2505 ขณะที่เป็นสามเณรได้ฝึกร้องเพลงหมอลำตามเสียงทางวิทยุ.ป.ถ.6 ในแนวเสียงของหมอลำทองคำ เพ็งดีและหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน โดยเฉพาะลำลองนิทานนางแดงอ่อน

ประวัติการศึกษาวิชาชีพหมอลำ

ปี พ.ศ. 2506 ลาสิกขาบทจากสามเณร บิดาได้พาไปฝากเป็นศิษย์อาจารย์สุวรรณ ตั้งทอง ให้ฝึกลำกลอน (ลำทางสั้น) และลำคู่ ฝึกได้ 4 เดือน ไม่เกิดความชำนาญเพราะต้องท่องกลอนยาวซึ่งยาวมาก จึงหยุดพักระยะหนึ่งแล้วหันไปร้องหมอลำหมู่ที่บ้านหนองบ่อกับคณะ ก.สำราญศิลป์ โดยมีอาจารย์กิ่ง ธิมา เป็นผู้ฝึกสอน

ผลงานเมื่อเยาว์วัยอยู่ในท้องถิ่นที่แวดล้อมด้วยธรรมชาติ ความงดงามของประเพณีและวัฒนธรรมของชาวชนบทควบคู่การเล่น การแสดง ความบันเทิง ตามเทศกาลงานประเพณีโดยเฉพาะการเล่นหนังตะลุง (หนังบักต้อ) ลิเกลาว (หมอลำหมู่ หมอลำกลอน) ชอบที่จะจดจำมาแสดงท่าทางเลียนแบบการร้อง

การเดิน หนึ่งตะลุง หมอลำหมู่ หมอลำกลอน ประกอบกับบิดาเคยบวชเป็นนักเทศน์เสียงดีมาก่อน จึงฝังใจ
 วิทยามีเสียงที่กังวานไพเราะและเป็นนักเทศน์เสียงดีเจริญรอยตามบิดาผู้ให้กำเนิด

ปี พ.ศ. 2507 หลังจากลาสิกขาบทแล้วได้หันเหชีวิตไปประกอบอาชีพศิลปินด้วยการฝึกหัด
 การลำร้องแรกกับคณะหมอลำก. สำราญศิลป์ มีอาจารย์กิง ทิมา เป็นผู้ฝึกหัดให้เป็นระยะเวลา 1 ปี
 จนผลิตผลงานด้านการแสดงและแต่งกลอนลำได้

ปี พ.ศ. 2508 ได้รับอนุญาตจากบิดามารดาให้เป็นหมอลำอยู่กับคณะ ส. สมนึกศิลป์
 บ้านหนองคู ตำบลหนองฮาง อำเภอม่วงสามสิบ จังหวัดอุบลราชธานี พ.ศ. 2512 ตั้งวงเป็นของตนเองชื่อ
 คณะ ป. ฉลาดน้อยรุ่งเรืองศิลป์

ปี พ.ศ. 2514 ได้รับการติดต่อให้ไปร่วมแสดงเป็นพระเอกกับคณะอุบลพัฒนา โดยมีอึ้ง
 นางค์ คุณไชย เป็นนางเอกบันทึกเสียงลำเป็นครั้งแรก เรื่องนางประกายแก้ว นางนกรกระยางขาว ท้าวกำกาคำ
 จนได้รับความนิยม

ปี พ.ศ. 2518 ลาออกจากคณะอุบลพัฒนากลับภูมิลำเนาเดิมเพื่อดูแลบิดามารดา จากนั้นตั้ง
 คณะหมอลำของตนเอง ชื่อ คณะอุบลพัฒนา รับแสดงหมอลำทั่วทุกภาคในประเทศไทย แสดงเป็นพระเอก
 หมอลำ มีนางเอกโฉมไสว แสนทวีสุข เป็นคู่ลำมีชื่อเสียงและรุ่งเรืองที่สุด

ปี พ.ศ. 2530 หยุดพักวงเพื่อรอจังหวะการผลิตผลงานใหม่

ปี พ.ศ. 2530 หันไปประกอบอาชีพวิ่งรถสองแถวเล็กในสหกรณ์รถยนต์บริการอุบล จำกัด
 ที่อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

ปี พ.ศ. 2535 ได้รับคัดเลือกให้เป็นประธานกรรมการ สหกรณ์รถยนต์บริการอุบลราชธานี

ปี พ.ศ. 2542 ได้รับเลือกให้เป็นประธานสภาวัฒนธรรมอำเภอเมืองอุบลราชธานี ดูแลงาน
 วัฒนธรรม ส่งเสริมและผลักดันให้เยาวชนเกิดความรักและสนใจในวัฒนธรรม

ปี พ.ศ. 2544-2545 ดำรงตำแหน่ง ที่ปรึกษาสภาวัฒนธรรม ดำเนินการสืบค้นวัฒนธรรม
 ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น การละเล่น วรรณกรรมของดีของเก่า ทุกตำบลในเขตอำเภอเมืองอุบลราชธานี
 ตามโครงการวัฒนธรรมสัญจร

หมอลำฉลาด ส่งเสริม หรือ ป. ฉลาดน้อย เป็นผู้แนวคิดในการแต่งกลอนลำประกอบ
 การแสดงลำเรื่องต่อกลอนทุกเรื่องที่แสดง คิดค้นทำนองลำทำนองอุบลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะเป็นของจังหวัด
 อุบลราชธานี โดยเฉพาะสำนวนการร้องที่นำเอาธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมาเป็นเนื้อหาประกอบ เช่น
 การบรรยายถึงลักษณะภูมิอากาศ ฟ้า ลม ฝน น้ำ ซึ่งนักแสดงทั้งหลายโดยเฉพาะนักแสดงตลกชอบนำคำร้อง
 และทำนองลำเมืองอุบลไปล้อเลียน จากทำนองกลอนลำคิดค้นนี้ประชาชนที่เป็นแฟนเพลงชื่นชอบจนพากัน
 เรียกว่า ทำนอง ป. ฉลาดน้อย เขียนกลอนลำ ลำเรื่องต่อกลอน เช่น อยากให้เพิ่นตายโตตาย (สี่โคตรพระ
 ตะบอง) ท้าวบังโฮมบังฮอง (ขุนช้างขุนแผน) พระเวสสันดร (ท้าวกำพร้าวปลาหลด) สุธนมโนราห์ ขูลุนางฮั่ว
 จำปาสี่ต้น น้ำตาสาลาวา ผู้บ่าวไทย นางนกรกระยางขาว น้ำตาสาวจีน แต่งกลอนลำส่งเสริมรณรงค์การเลือกตั้ง
 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ฝึกสอนหมอลำให้กับหมอลำรุ่นหลัง จนมีลูกศิษย์หมอลำที่มีชื่อเสียง
 มากมาย เช่น ป. ประยุทธ์ วิไลศรี คณะขวัญอุบล ป. ประหยัด นามศรี คณะศรีอุบล นิคมน้อย อุทะศรี
 คณะเพชรอุบล ลำภา ภูใหญ่ คณะก้องอุบล ขวัญฟ้าดุลประยูร คณะอุตรมิตรนิยม เป็นต้น และประดิษฐ์ทำ

รำและบทร้อง ชุด นางนกรกระยางขาว ท้าวกำกาคำ น้ำตาสาวจีน โดยเฉพาะทำรำนางนกรกระยางขาวยังคงใช้เป็นท่าแม่แบบในการแสดง ซึ่งมีลักษณะเฉพาะ คือ กางแขนเหมือนนกกลาบิน ขอยเท้าถี่ๆ สุกสนาน การแสดง มีผลงานทั้งทางสถานีวิทยุ โทรทัศน์ สื่อสารมวลชนเป็นผู้รับงานแสดง จัดการแสดง รวมทั้งร่วมงานกุศลนับถึงปัจจุบันเป็นเวลาร่วม 40 ปี ตลอดระยะเวลาตั้งแต่เริ่มประกอบอาชีพหมอลำได้รับความนิยมน้อย่างแพร่หลายจากประชาชนทั่วทุกภาคทั้งในประเทศและต่างประเทศ ดังนี้

การแสดงในประเทศ

ปี พ.ศ. 2518 บันทึกเทปออกอากาศ เรื่อง สายแนนนาแก่น ได้รับความนิยมนอกจากประชาชนโดยทั่วไป

ปี พ.ศ. 2519 ผลิตผลงานลำเรื่องต่อกลอนให้บริษัทสินราชบุตร เรื่อง ยากให้ฟื้นตายโตตาย (สี่โคตรพระตะบอง) ท้าวบัวโฮมบัวฮอง (ขุนช้างขุนแผน) พระเวสสันดร (ท้าวกำพริบปลาหลด)

ปี พ.ศ. 2520 ผลิตผลงานบันทึกแผ่นเสียงให้กับบริษัทเสียงสยาม ห้างแผ่นเสียงทองคำ กรุงเทพฯ เรื่อง ผาแดงนางไอ่ นกกระจอกน้อย (ก่องข้าวน้อยฆ่าแม่) เป็นต้น

ปี พ.ศ. 2521 บันทึกแผ่นเสียงให้กับอาจารย์ทิดใส อาจารย์ดอย อินทนนท์ นักแต่งเพลงชื่อดัง ในชุดสะแนน ชุดลำยาว (ลำล่อง) เตือนสาวภาค 1 เตือนสาวภาค 2 ลำยาวตามน้องท้าวอีสาน ลำยาววอยพรปีใหม่ ลำยาวหมอลำน้ำมันแพง

ปี พ.ศ. 2521 คณะเพชรอุบลแสดงผลงานกลอนลำออกอากาศตามสถานีวิทยุ เช่น ว.ป.ถ. 6 อุบลราชธานี จ.ส. 4 ยโสธร จ.ส. 6 ศรีสะเกษ ในแถบภาคอีสาน เป็นที่ชื่นชอบของประชาชนในเนื้อหาสาระที่แฝงไปด้วยคติธรรมทำให้มีงานต่อเนื่องตลอดปี

ปี พ.ศ. 2525 อังคนางค์ คุณไชย ออกจากคณะอุบลพัฒนามาอยู่คณะเพชรอุบล จึงเปลี่ยนชื่อเป็นคณะ ป.ฉลาดน้อย อังคนางค์ คุณไชย ได้ผลิตผลงานบันทึกเสียงร่วมกัน เช่น เตี้ยเกี้ยวแรกพบ เตี้ยคำสาบาน เตี้ยรักน้องเต็มทนเตี้ยฮักน้องอีหลี ทำให้ได้รับความนิยมนอกจากประชาชนทั่วประเทศ

ปี พ.ศ. 2526 อังคนาค คุณไชย แยกตัวออกไปตั้งวงใหม่ ป. ฉลาดน้อยจึงกลับมาบริหารคณะเพชรอุบลอีกครั้ง

ปี พ.ศ. 2532 คณะเพชรอุบล โดย ป. ฉลาดน้อย สร้างผลงานบันทึกแผ่นเสียงหมอลำเพลินอีกครั้ง ในชุดसारอบสอง สาวโม้มลิต วอนแฟน และชุดเอาน้องคัก คัก

ปี พ.ศ. 2533 ป. ฉลาดน้อย นำคณะกำแพงเพชร เข้าประกวดหมอลำเรื่องต่อกลอน ณ สถานีวิทยุกระจายเสียงมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จังหวัดมหาสารคาม ได้รับโล่รางวัลจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ปี พ.ศ. 2535 ป. ฉลาดน้อย ผลิตผลงานลำเรื่องต่อกลอน เรื่อง คู่กรรม โดยนำมาจากนิยายที่แสดงทางโทรทัศน์ พ.ศ. 2540 ดำเนินการผลิตเทปร่วมกับยอดขุนพลลำเพลิน ทองมี มาลัย และขุนพลลำซิ่งประสาน เวียงสีมา ในชุดลำเพลิน ชมรมแท็กซี่ ลำซิ่งตระกูลเมา ลำเพลินเจ้าพ่อสี่ไ้

ปี พ.ศ. 2543 ผลิตเทปประชาสัมพันธ์รณรงค์ประชาธิปไตย ในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและสมาชิกวุฒิสภา ผลิตวีซีดี ลำเรื่องต่อกลอน ชุด นางนกรกระยางขาว ซึ่งได้แพร่ภาพทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง 11 ทุกวันพุธ วันพฤหัสบดี วันศุกร์ เป็นการฟื้นฟูมรดกวัฒนธรรมอีสาน

ปี พ.ศ. 2544 ผลิตผลงานลำยาว (ลำล่อง) ชุดลำยาวน้ำตาพ้อฮ้าง ตามน้องทั่วอีสาน
ลำยาวตามน้องทั่วกรุงเทพฯ อวยพรปีใหม่ อีกทั้งต่อกลอนลำในการถ่ายทอดมิวสิกวิดีโอ เรื่อง ท้าวกำกาด้า

ปี พ.ศ. 2545 ร่วมแสดงหมอลำเรื่องต่อกลอน ในงาน กินข้าวแลง แง่บัวบาน สืบสาน
วัฒนธรรม เพื่อจัดหาทุนเข้าสภากาชาดนครราชสีมาแสดงในงานทอดกฐินสามัคคีและลอย
กระทง ณ วัดพุทธาราม นครเบอร์ลิน สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมัน

ปี พ.ศ. 2546 ผลิตผลงานลำเรื่องต่อกลอนชุด พระเวสสันดรชาดก องค์ลีลามล สัทธิตะ
กุมาร เผยแพร่ในรูปแบบวีซีดี เพื่อให้ประชาชนยึดมั่นในธรรมมะ มีคุณธรรมและจริยธรรม ร่วมแสดงหมอลำใน
นาฏกรรมประกอบแสง เสียง เรื่อง เจ้าคำผาง ผู้สร้างเมืองอุบลราชธานี ณ โรงละครมหาวิทยาลัยราชภัฏ
อุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี

ปี พ.ศ. 2547 ผลิตผลงานลำเรื่องต่อกลอน ชุด ปลาบู่ทอง นางนกระจกน้อย ผาแดง
นางไอ่ เผยแพร่ในรูปแบบของวีซีดี เพื่อสื่อให้เห็นถึงคุณค่าของวรรณกรรมพื้นบ้าน

ปี พ.ศ. 2548 ผลิตผลงานลำเรื่องต่อกลอน ชุด ดาวลูกไก่ เผยแพร่ในรูปแบบของวีซีดี
เพื่อสื่อให้เห็นถึงคุณค่าของวรรณกรรมพื้นบ้านสอนให้ทุกคนเสียสละและกตัญญูต่อบุพการี ผลิตผลงานสุดยอดเยี่ยม
เพลิน ชุด เป็นสาวรอบสอง เผยแพร่ในรูปแบบของวีซีดีและเทปคาสเซ็ท เพื่อสร้างขวัญกำลังใจและลดปัญหาสังคม
อันเป็นผลให้เยาวชนหันเข้าหายาเสพติด ผลิตผลงานภาพยนตร์ ชุด เพลงรักบุญบังไฟ เผยแพร่ในรูปแบบของวี
ซีดี เพื่อสืบสานบุญประเพณีตามฮีต 12 คอง 14 ให้ยืนยาวและผูกพันในจิตวิญญาณของคนอีสาน

การแสดงต่างประเทศ

ปี พ.ศ. 2543 เดินทางไปเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ รัฐอะโหม่าฟอร์ดสมิท
แคลิฟอร์เนีย ลอสแอนเจลิส รัฐจอร์เจีย แอตแลนต้า ประเทศสหรัฐอเมริกา

เกียรติคุณที่ได้รับ

ตลอดระยะเวลาที่เป็นศิลปินหมอลำอาชีพทำให้ หมอลำ ป. ฉลาดน้อย ได้รับรางวัลมากมาย

ปี พ.ศ. 2515 ได้รับรางวัลทองคำฝั่งเพชร ในการประกวดหมอลำเรื่องต่อกลอน เรื่อง
นางนกระยางขาว ของกรมประชาสัมพันธ์ ณ สถานีโทรทัศน์ช่อง 4 จังหวัดขอนแก่น

ปี พ.ศ. 2533 ได้รับโล่รางวัล ตัวประกอบฝ่ายชายยอดเยี่ยม ในการประกวดหมอลำเรื่องต่อ
กลอน จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ปี พ.ศ. 2534 ได้รับเกียรติบัตร จากกระทรวงสาธารณสุข ในนามสื่อมวลชนและศิลปินท้องถิ่น
ส่งเสริมโครงการรณรงค์อีสานไม่กินปลาดิบ 19 จังหวัดในภาคอีสาน และเกียรติบัตรจากจังหวัดอุบลราชธานี
ในนามศิลปินผู้สนับสนุนการผลิตเทปเพลงหมอลำอุบลราชธานี 200 ปี

ปี พ.ศ. 2538 ได้รับเกียรติบัตรจากจังหวัดศรีสะเกษ เป็นผู้สนับสนุนโครงการคาราวารอีสาน
ไม่กินปลาดิบ

ปี พ.ศ. 2542 ได้รับเกียรติบัตรกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิในงานศิลปกรรมนักเรียน การประกวด
แข่งขันวิชาการ วิชาชีพเฉลิมพระเกียรติ เนื่องในวโรกาสเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ

ปี พ.ศ. 2544 ได้รับโล่เชิดชูเกียรติคุณ เป็นศิลปินดีเด่นของจังหวัดอุบลราชธานี
สาขาศิลปะการแสดง ประจำปี 2544

ปี พ.ศ. 2545 ได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณยอดเยี่ยมฝีมือล่ำที่คงคุณภาพผลงานและสามารถ
 แก้งานประสบความสำเร็จ จากรายการเกมแก้งานทางสถานีโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง 5

ปี พ.ศ. 2547 ได้รับเชิดชูเกียรติสุดยอดศิลปินพื้นบ้านอีสาน ประเภทลำเรื่องต่อกลอน
 ในโอกาสฉลอง 40 ปี มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้รับโล่เชิดชูเกียรติ

ผู้สร้างสรรค์ผลงานดีเด่นในด้านศิลปวัฒนธรรม สาขาศิลปะการแสดง ของสถาบันวิจัยศิลปวัฒนธรรม
 อีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณผู้ส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย จาก หนังสือพิมพ์
 สื่อสารธุรกิจ ได้รับเข็มเชิดชูเกียรติ ของมูลนิธิอิทธิภูมิราชานุสรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์จาก สมเด็จพระบรม
 โอรสาธิราชฯ สยามบรมราชกุมาร

ที่อยู่ 454-456 ถนนแจ้งสนิท ตำบลในเมือง อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี 34000
 โทรศัพท์ 08-1264-1389

ภาคผนวก ข.

การสัมมนาออนไลน์และวาดล่ำศิลปินแห่งชาติ

ภาพประกอบ 47 หมอลำเคน ดาเหลา , หมอลำตร.ฉวีวรรณ ดำเนิน , หมอลำ ป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม

การสัมมนาเรื่องแนวทางการอนุรักษ์สืบทอดกลอนลำของศิลปินแห่งชาติ
ระหว่างวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๖

ภาพประกอบ 48 เรียงลำดับจากซ้ายไปขวา

อาจารย์ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ , อาจารย์จำปี อินอุ่นโชติ , ผศ.ดร.เจริญชัย ชนไฟโรจน์
หมอลำเคน ดาเหลา,หมอลำตร.ฉวีวรรณ ดำเนิน,หมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม,อาจารย์กฤษณา บุญแสน
อาจารย์สังคม ค้อชากุล

ภาพประกอบ 49 คณะนักศึกษาผู้ร่วมสัมมนาถ่ายภาพร่วมกับวิทยากรและคณะครู

ภาพประกอบ 50 บรรยายภาคในการสัมมนา

ภาพประกอบ 51 หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน, หมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริมศิลปินแห่งชาติสาธิตกลอนลำ

ภาพประกอบ 52 หมอลำดร.ฉวีวรรณ ดำเนินและหมอลำทองมาก จันทะลือ

ภาพประกอบ 53 สัมภาษณ์หมอลำป.ฉลาดน้อย สงเสริม

ภาพประกอบ 54 สัมภาษณ์หมอลำบุญเพ็ง ฝัฝิวชัยและหมอลำเคน ดาเหลา

ภาพประกอบ 55 สัมภาษณ์หมอลำเคน ดาเหลา

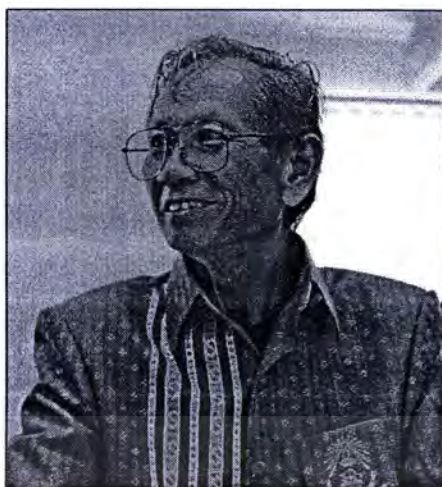
ภาพประกอบ 56 หมอลำรัฐจวน ดวงเด่นและอาจารย์ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์

ภาพประกอบ 57 ผศ.ดร.เจริญชัย ชนไพโรจน์ ศิลปินมรดกอีสาน ผู้ดำเนินรายการ

ภาพประกอบ 58 หมอลำกฤษณา บุญแสน ครูภูมิปัญญาไทยรุ่น 4

ภาพประกอบ 59 อาจารย์สังคม ค้อชากุล ผู้เชี่ยวชาญการแต่งกลอนลำ

ภาพประกอบ 60 อาจารย์จำปี อินอุ่นโชติ ผู้เชี่ยวชาญการแต่งกลอนลำ

ภาพประกอบ 61 สัมภาษณ์อาจารย์ประมวล พิมพ์เสน

ภาพประกอบ 62 สัมภาษณ์หมอลำราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร

ภาพประกอบ 63 สัมภาษณ์ผศ.ดร.เจริญชัย ชนไพโรจน์

ภาคผนวก ค.
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ สัมภาษณ์บุคคล 3 กลุ่ม คือ

1. ผู้รู้ ได้แก่ นักปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ
2. ศิลปินแห่งชาติ ได้แก่ หมอลำเคน ดาเหลา หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน หมอลำป.ฉลาดน้อย

ส่งเสริม

3. บุคคลทั่วไป ได้แก่ ผู้ว่าจ้าง ผู้ชมและผู้เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ผู้รู้ ที่เป็นนักปราชญ์ชาวบ้านได้แก่

- 1) นายประมวล พิมพ์เสน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 78/3 หมู่ 6 ถนนศรีจันทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 22 เมษายน 2556.
- 2) นายคมกฤต เวียงอุบล(เวียงคะฮาด) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 152 หมู่ 8 ตำบลโคกสาร อำเภอขามเฒ่า จังหวัดอำนาจเจริญ เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2556.
- 3) นายสังคม ค้อชากุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2556.

ที่เป็นผู้เฒ่าผู้แก่ ได้แก่

- 1) นายบัญชา ขอบบุญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 10 หมู่ที่ 2 ตำบลหนองพอก อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 7 เมษายน 2556.
- 2) คุณแม่เพ็ญศรี ศิริมูล บ้านเลขที่ 16 หมู่ที่ 7 บ้านโนนงาม ตำบล เมืองสีไค อำเภอ วารินชำราบ จังหวัด อุบลราชธานี เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2556.
- 3) นายดอนชัย เรืองศรีอรัญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 4 หมู่ 15 บ้านเหล่าขาม ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 19 มีนาคม 2556.
- 5) คุณพ่อเสถียร ขาปะวัง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 6 หมู่ 11 บ้านดอนตาล ตำบลพังโคน อำเภอพังโคน จังหวัดสกลนคร เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2556.

ผู้เชี่ยวชาญ ได้แก่

- 1) นางรัฐจวน ดวงเด่น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 12/10 ถนนกองพลสิบ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2556.
- 2) นายชุมเดช เดชพิมพ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 15 พฤษภาคม 2556.
- 3) นายบัวชัยศิลป์ แก้วแสนไชย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2556.
- 4) นางกฤษณา บุญแสน (วรรณสุทธิ์) เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 489 หมู่ 4 ตำบลเหนือเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2556.
- 5) นายจำปี อินอุ่นโชติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 23 พฤษภาคม 2556.

6) ผศ.ดร.เจริญชัย ชนไฟโรจน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 42 หมู่ 2 บ้านหนองแวงควง ตำบลหนองแวงควง อำเภอสรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2556.

7) นางราตรีศรีวิไล บงสิทธิพร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง อำเภอเชียงยืน จังหวัดมหาสารคาม เมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2556.

2. ศิลปินแห่งชาติ ได้แก่ หมอลำ 3 ท่าน

หมอลำ 5 ท่าน คือ

1) หมอลำเคน ดาเหลา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ปัจจุบันอยู่บ้านเลขที่ 528/115 หมู่ 11 หมู่บ้านแก่นทองธานี ถนนมะลิวัลย์ ตำบลบ้านเป็ด อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000 เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2556.

2) หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หมู่บ้านสันติธานี บ้านเลขที่ 52 ตำบลรอบเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2556.

3) หมอลำป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านเลขที่ 454 456 ถนนแจ้งสนิท ตำบลในเมือง อำเภอเมืองอุบลราชธานี จังหวัดอุบลราชธานี 34000 เมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2556.

3. บุคคลทั่วไป ได้แก่ ผู้ว่าจ้าง ผู้ชมและผู้เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียด ดังนี้

รายชื่อผู้ว่าจ้าง

1) นายเคน สาวีสิทธิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 68 หมู่ 6 บ้านเหล่าคำแย ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 11 เมษายน 2556.

2) นายสุทธิ เหล่ายนขาม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 57 หมู่ 16 บ้านหนองตาไก้ ตำบลสีแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 20 พฤษภาคม 2556.

รายนามท่านผู้ชมและผู้เกี่ยวข้อง

1) นายโกมินทร์ พันธุ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หมู่บ้านสันติธานี บ้านเลขที่ 52 ตำบลรอบเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2556.

2) ว่าที่ร้อยตรี ดร.ชัยนาท มาเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วิทยาลัยนาฏศิลปร้อยเอ็ด อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2556.

3) นางสาวพิสมัย พันธุ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่หมู่บ้านสันติธานี บ้านเลขที่ 52 ตำบลรอบเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 5 มิถุนายน 2556.

4) นายบุญมา เขาวง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 31 หมู่ 5 บ้านหนองอินแปลง ตำบลขม้น อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม 2556.

5) นายทรงศักดิ์ ประทุมศิลป์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, โยธิน พลเขต เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านเลขที่ 51 หมู่ 1 ตำบลหนองพอก อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม 2556.

แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ตอนที่ 1 ใช้สำหรับสัมภาษณ์หมอลำเพื่อศึกษาประวัติและผลงาน
ตอนที่ 2 ศึกษากลอนลำและवादอุปของศิลปินแห่งชาติ
ตอนที่ 1 สัมภาษณ์เกี่ยวกับประวัติ และผลงาน

1.1 ชาติภูมิ

ชื่อ/สกุล.....วัน/เดือน/ปีเกิด.....อายุ.....
ภูมิลำเนา.....ที่อยู่ปัจจุบัน.....
อาชีพ.....
บิดามารดา.....อาชีพ.....สถานภาพ.....
พี่น้อง.....อาชีพ.....สถานภาพ.....
เครือญาติ.....อาชีพ.....สถานภาพ.....
อื่นๆ

1.2 การศึกษา

เริ่มเข้ารับการการศึกษา.....
โรงเรียน.....ระดับชั้น.....
ผลการเรียน.....กิจกรรมในขณะที่ศึกษา.....
อื่นๆ

1.3 สภาพครอบครัว

สภาพสมรส.....
คู่สมรสชื่อ.....บุตร.....
การใช้ชีวิตในครอบครัว.....
อื่นๆ

1.4 การเรียนลำ และเข้าสู่วงการหมอลำ

แรงจูงใจในการเริ่มเรียน

สถานที่เรียนลำ.....

ครูสอนลำ.....

ผู้แต่งกลอนลำ.....

หมอแคนที่เป่าให้ลำ.....

รายได้ค่าตอบแทน.....

อื่นๆ.....

1.5 ชีวิตการทำงานเป็นหมอลำ มีวิธีอย่างไร

เพราะเหตุใดจึงมาทำงานที่แห่งนี้

ทำงานมาเป็นระยะเวลาเท่าไร

จำนวนลูกศิษย์

มีวิธีถ่ายทอดความรู้อย่างไร

ลูกศิษย์ให้ความสนใจเพียงใด

อื่น ๆ

1.6 ประสบการณ์ ความภูมิใจในชีวิต ตั้งแต่วัยเยาว์จนถึงปัจจุบัน

ความภูมิใจในชีวิต

อื่นๆ.....

1.7 ผลงานด้านการแสดงหมอลำกลอน

ผลงานการลำกับหมอลำคนอื่นๆ

ผลงานการแสดงกับหมอลำในคณะ

เสียงตอบรับจากประชาชน

การแสดงในประเทศ

การแสดงในต่างประเทศ

อื่นๆ.....

1.8 ผลงานด้านการบันทึกเสียง
บันทึกเสียงในรายการวิทยุ

บันทึกเสียงและออกแสดงในรายการทีวี

บันทึกเสียงในห้องบันทึกเสียง

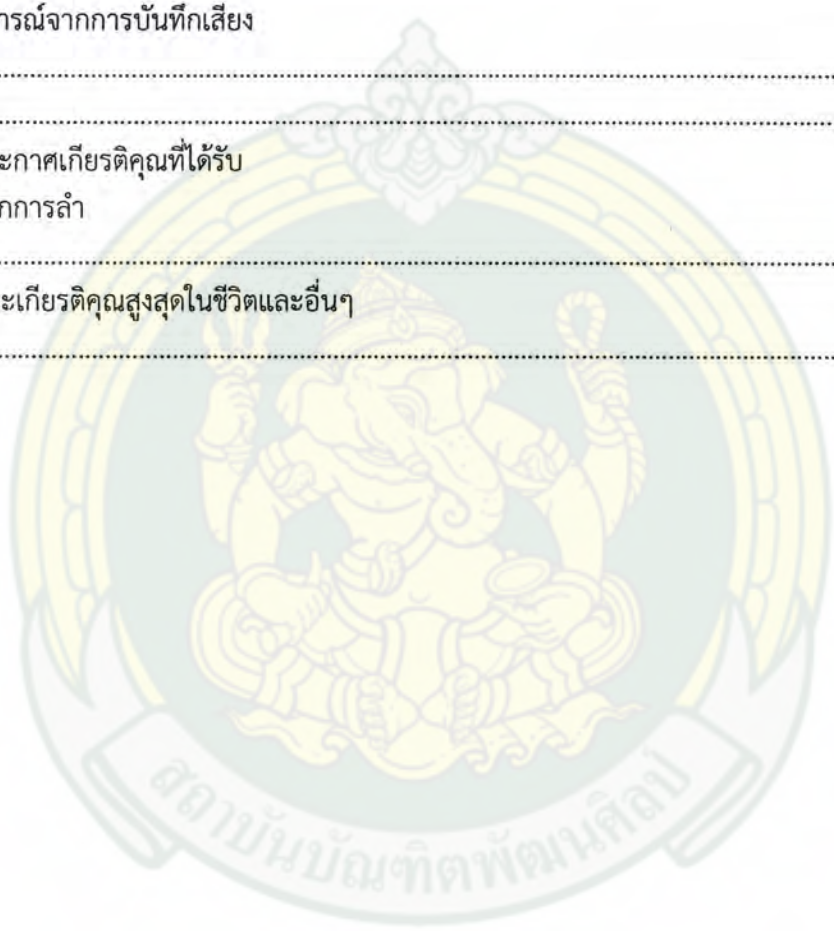
ค่าตอบแทนจากการบันทึกเสียง

ประสบการณ์จากการบันทึกเสียง

อื่นๆ.....

1.9 รางวัลและประกาศเกียรติคุณที่ได้รับ
รางวัลจากการลำ

รางวัลและเกียรติคุณสูงสุดในชีวิตและอื่นๆ

ตอนที่ 2 สัมภาษณ์เกี่ยวกับกลอนลำและवादลำของศิลปินแห่งชาติ

หมายเหตุ การตอบคำสัมภาษณ์ในตอนี่ 2 นี้ใช้วิธีการบรรยายและสาธิต

.....
การลำกลอนทางสั้นवादอุบลและवादขอนแก่น

.....
การลำกลอนทางยาวवादอุบลและवादขอนแก่น

.....
การลำกลอนทางเต้ยธรรมดา เต้ยโขง เต้ยพม่าและเต้ยหัวโนนตาล

.....
การอ่านกลอนลำ

.....
วิธีฝึกการลำท่วงทำนอง จังหวะและลีลาลำทางสั้น

.....
วิธีฝึกการลำท่วงทำนอง จังหวะและลีลาลำทางยาว

.....
วิธีฝึกการลำท่วงทำนอง จังหวะและลีลาลำทางเต้ย

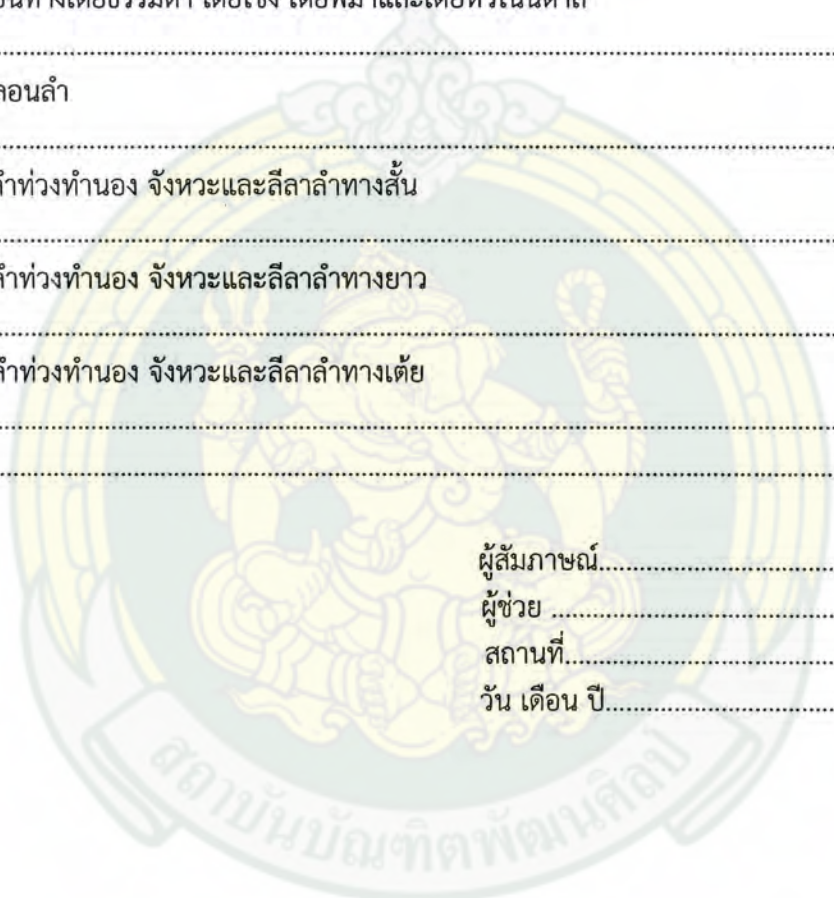
.....
อื่นๆ.....

ผู้สัมภาษณ์.....

ผู้ช่วย

สถานที่.....

วัน เดือน ปี.....

แบบสัมภาษณ์ ชุดที่ 2

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ใช้สำหรับสัมภาษณ์ครอบครัวของหมอลำเพื่อนำไปเป็นข้อมูลในการศึกษาประวัติและผลงานของ.....

ในฐานะผู้ที่มีความรู้ความสามารถเป็นทรัพยากรบุคคลที่ทรงคุณค่าสมควรได้รับการเชิดชูเกียรติ

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนตัว

ชื่อ/สกุล.....วัน/เดือน/ปีเกิด.....อายุ.....

ภูมิลำเนา.....ที่อยู่ปัจจุบัน.....

อาชีพ.....สถานภาพ.....

เกี่ยวข้องกับหมอลำ.....ในฐานะ.....

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับหมอลำ.....

ชีวิตในครอบครัวเป็นอย่างไร.....

บุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย ของหมอลำ.....เป็นอย่างไร.....

การดำเนินชีวิตประจำวันของหมอลำ.....เป็นอย่างไร.....

ความสัมพันธ์ของหมอลำ.....กับครอบครัวและเพื่อนบ้านเป็นอย่างไร.....

ชีวิตในครอบครัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร.....

หมอลำ.....อุทิศตนช่วยเหลือสังคมอย่างไร.....

มีความเห็นอย่างไรกับรางวัลของหมอลำ.....

เคยร่วมออกแสดงกับหมอลำหรือไม่ ที่ไหน อย่างไร.....

ผู้สัมภาษณ์.....

ผู้ช่วย.....

สถานที่.....

วัน เดือน ปี.....

หัวข้อคำถามหมอลำและผู้รู้

1.องค์ประกอบของกลอนลำเป็นอย่างไร

2.วาดลำแต่ละวาดเป็นอย่างไร

3.หมอลำมีความเข้าใจเรื่องกลอนลำหรือไม่ เพียงใด

4.ให้หมอลำบอกลักษณะกลอนลำที่ดีที่คนฟังชอบ

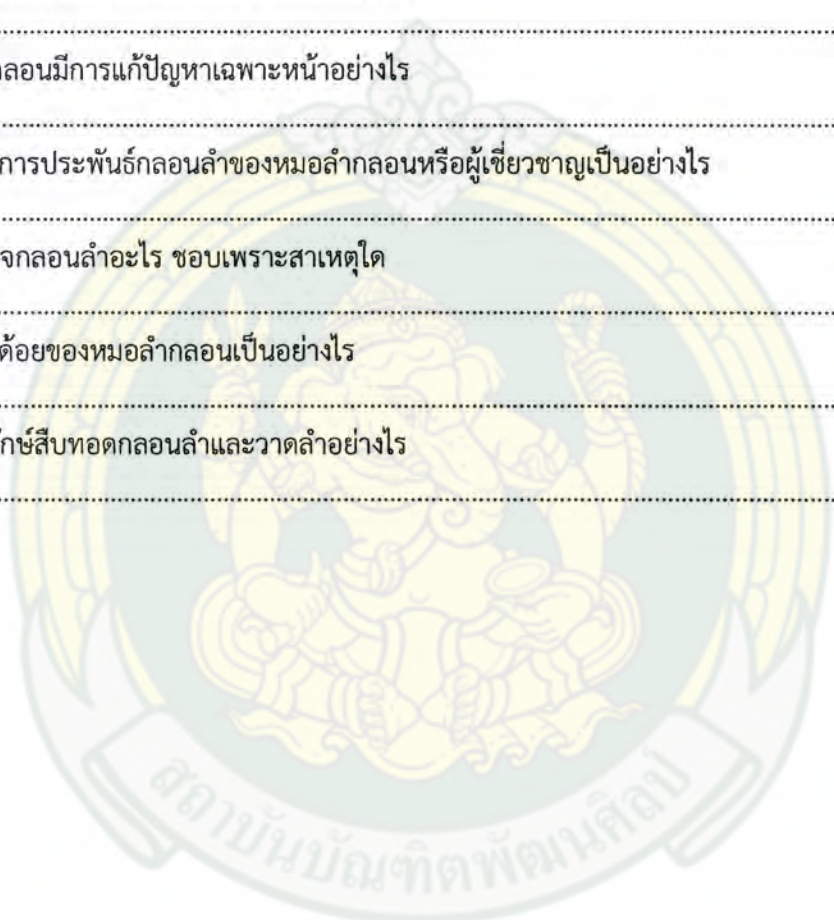
5.หมอลำกลอนมีการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าอย่างไร

6.เคล็ดลับการประพันธ์กลอนลำของหมอลำกลอนหรือผู้เชี่ยวชาญเป็นอย่างไร

7.ประทับใจกลอนลำอะไร ชอบเพราะสาเหตุใด

8.ข้อดี-ข้อด้อยของหมอลำกลอนเป็นอย่างไร

9.ควรอนุรักษ์สืบทอดกลอนลำและวาดลำอย่างไร

โน้ตกลอนลำเต้ยวันเพ็ญ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

โอย พี่ หมอ ลำ จัง มา ลำ ทาง__

4 สัน ละ ผู้ หัน ลง มา นั้น เจ้า ทาง ล่อง ลำ

7 ของ พี่ ช้ำ ชัง บ่ แล้ว การ เคย เน้น ชื่น

10 มา จัง แม่น เหลียว เห็น หน้า กะ สาย

13 ดา ก็ เพราะ เจ้า รูป เด่น หละ พระจันทร์ วัน เพ็ญ นวล ฉาย สี ส่อง

16 แจ้ง แข่ง แล้ว เปิด บ่อ เป็น โข ดา เหลียว

19 เห็น คน ใ้ อยาก เอา เมื่อ ไช บ้าน อี

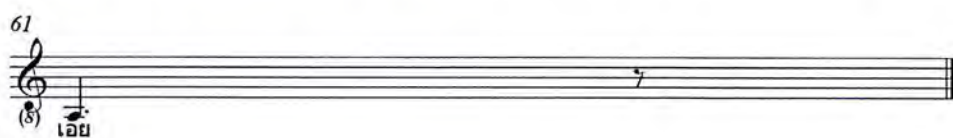
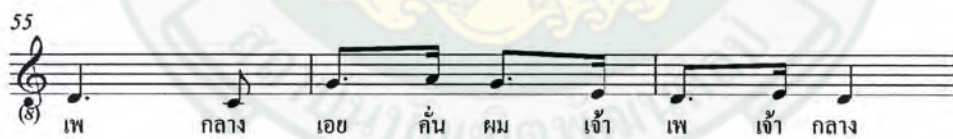
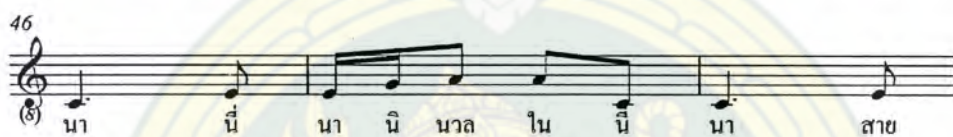
22 แม่ ชู้ ชื่น รด ชนด๋ นั้น แม่น แท้ ป้าย เมื่อ

25 บ้าน แม่ ช่า เฮา เจ้า ผู้ แนว นาม

28 แก้ว อยาก ขอ นำ แนว นั้น เมื่อ ให้ พ่อ ดอ

31 หลอ นั้น ผู้ ให้ จัง เจ้า จัง เจ้า ผู้ จัง เจ้า จัง

34 เจ้า ผู้ สาว เวา เจ้า อย่า เคย ให้ เมื่อ เป็น

โน้ตกลอนอีสานเขียว หมอลำจิววรรณ ดำเนิน

4

7 โอ 3

10 โอ 3 ละ นอ

13

16 โอ

19 3 ละ เป็น เวิน เออ แก้ม

22 3 อ้าย เป็น เวิน แล้ว บัด นี้ ให้ มา ฟัง เบิ่ง เห็น สิ เวา เรื่อง อี ซาน

25 เชียว ถ้า น้ำ โอ เป็น อัน เดียว เฮา มา กลม เกลียว กัน กัน กัน

28 พันธ์ กัน ที่ ที่ งง เชียว ได้ คัก แน่ ไทย เฮา

31 เออ

34 โอ ละ นอ

37

40

43 ละ นวล

เออ

46
_____ แม่น ว่า _____

49
_____ เคี้ยว _____ คั้น ทิ้ง _____ ปล่อย ปล่อย ขา ขน คำ ว่า หละ อี

52
_____ สาน ยาก ขน _____ คำ ว่า หละ อี สาน ยาก ขน _____ หุด _____ เสือ

55
_____ เด็ด ทุก คน คำ _____ นี ลี บ่ มี หุด _____ เสือ เด็ด ทุก คน คำ

58
_____ นี จี บ่ มี _____ สี เขียว เข้ม _____ เต็ม ไป อยู่ ใน บ่า อยู่ ใน

61
_____ นา แม่น ข้าว _____ อยู่ ใน น้ำ แม่น ปลา _____ จิ้ง กล้า เว้า _____ ท่า

_____ ว่า อี สาน เขียว _____ เสา เหลือง ไป ทาง ใด _____ ชื่น ใจ บ่ มี แสง

67
_____ หอ ป่าน แสง _____ ไฟ ทิ้ง คั่น ลก มา จาก ฟ้า _____ กาศ สาด แสง ลง ชู _____ พื้น _____

70
_____ เพชริน มือ _____ ส่อง มา _____ แต่ _____ ก่อน ทิ้ง _____ ชื่น ใจ เมือง อี

73
_____ สาน สาน กัน คาร _____ กิน เขา บ่ มี คน อาก เข้า โกล

76
_____ กิน มะ แสง ไม้ ไทอ อี สาน เขา ก็ ว่า หอ ลก มา หน้า แสง _____ มะ แสง

79
_____ ไม้ บ่ ยัง _____ เก้า _____ จิ้ง เว้า _____ ลู _____ ลูก คน อี สาน _____

82
_____ จิ้ง ออก ไป ทำ งาน ทำง ไทอ เมือง บ้าน ปัง ๆ บัน

85
_____ นี เมือง อี สาน บ่ คือ เก้า เป็น ชู เข้า ชู น้ำ _____ ของ ไร่ เครื่อง

88
_____ หอ บ่ _____ ไล่ ร้อง พาก เอ็ด เขา ขา _____ ดิน ไทอ ยาว งาน งาน _____

91
 หนู เสา ทอ ได้ ไหม หรือ ฝ่าย รา คา บั มี

94
 คำ พอ เสา ทำ ขึ้น ได้ บั ไป รือ ผู้ อื่น เค้า จัง กล้า ไว้

97
 เติม ปาก บั อาย คน บั หัน โดน คอย ดู หนู ดง คอน ไว้

100
 ไน ไพร กร้าง กว ฟ่าน ดี เติม นา นา บั มี แห่ง แสง

103
 ปลา ทุ่ง ดี บั หนี ดี นา นวล ส่วน น้อย แน่

106
 นา ทอ นาน น้า

โน้ตกลอนอำลาทุ่งรวงทอง หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน

1 โอ

4 ฟ้า เออ ฟ้า ฮึง ก้อย

7 ทาง คอน แดง ฟ้า เออ น้อ ฟ้า ฮึง แสง ทาง ขอน แก่น

10 คั่น ฟ้า ฮึง แล่น ฟั่น แล่น พี่ ละ หวี วรรณ คิด สอด ชู้

13 ขาม ลี เจ้า แม่ บ่อน

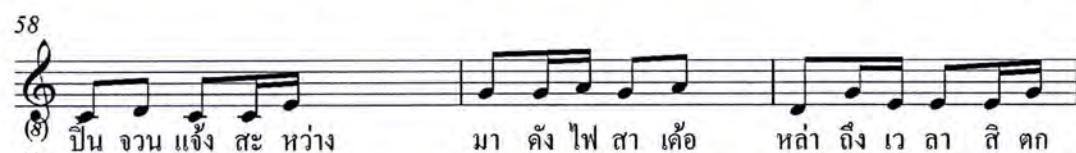
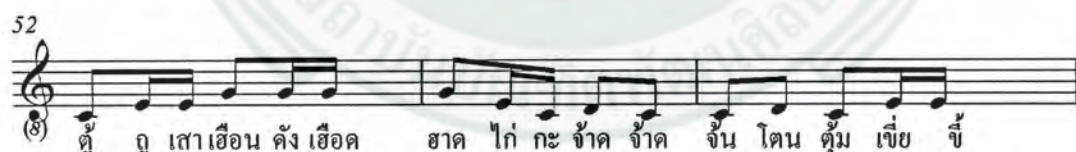
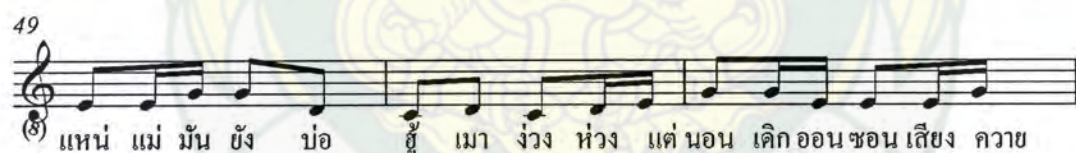
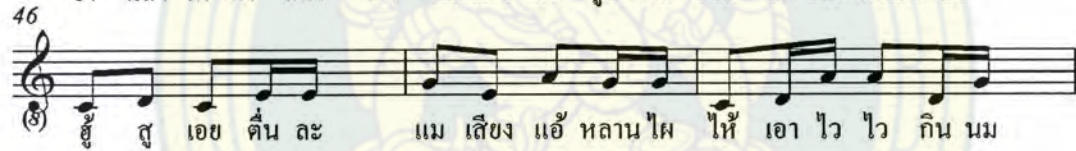
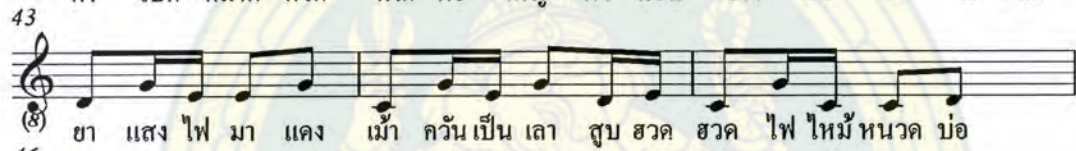
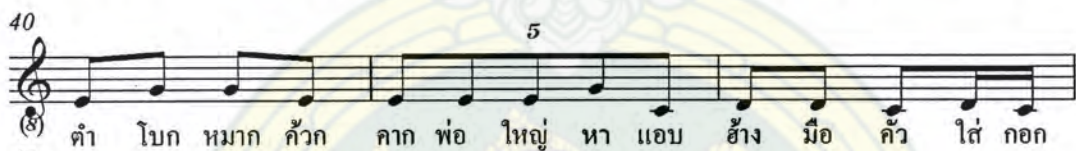
16 นอน เออ แม่น บ่อน นอน อ้อ

19

22 โออ ละ

25 เออ อัน นี ละ พ่อ แม่ เออ อะ ะ ซาน สุด สิ้น การ ลำ ลี ได้

28 ต้าว ลำ ทาง ขาว ผัด ลี ม่วน ชวน เจ้า ให้ ฮ่า ฮอน อะ ะ ซาน สุด

64
(8) ช้าน วรรณ ดิด สี ส่อง เด็ก น้อย นอน หล่อง ห่อง ให้ ปลุก นื่อง เจ้า เกีย

67
(8) เมื่อ ปลุก กัน ส่า เคื่อ หล้า วัน ดี สี สะ หว่าง ทางศรัทธา ลูก หาเอ็ด อ่อม

70
(8) คัม คาว พร้อม เจ้า ฟ่องหวาน อัน นี้ ละ หลาน ขอ ลา เคื่อ คำ ณ วิ ลา ไป

73
(8) ก่อนขามตะเว็นอ่อน อ่อนสิไปขึ้นที่ ลีเอามือชี้ใส่ผู้ ได้ฉวีวรรณนาง มาเสียใจตั้งแต่

76
(8) บ้าน ห่าง บ้าน อยู่คน ที่ คำ บล พ่อแม่ เอช

โน้ตกลอนประสูติตรัสรู้ หมอลำเคน ดาเหลา

1 โออ

4 โออ

7 นอ

10 ฟ้า เอย

13 ฟ้า ส่อง ความ ความ ฆ่า ญ ท ร คุง

16 เห็น แต่ ขอบ พระ บ รรม พระ พุทธ

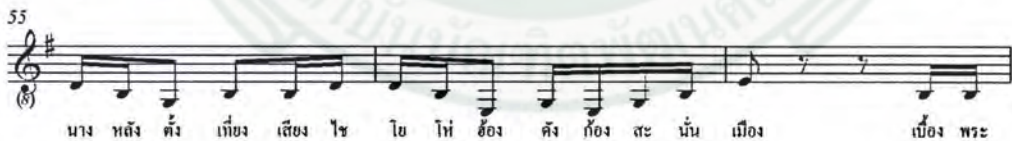
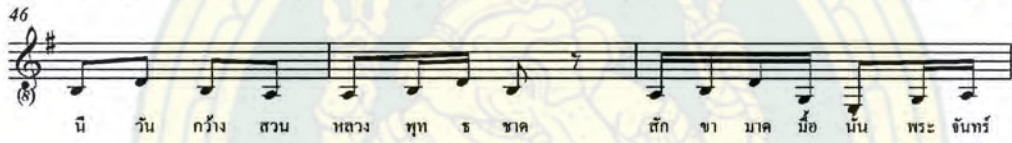
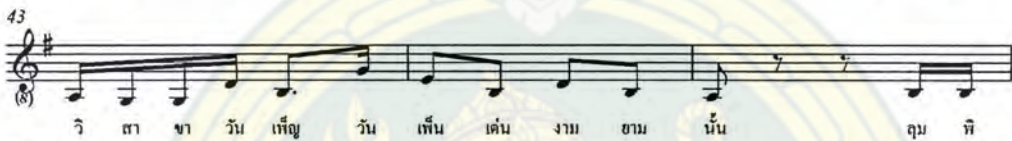
19 บ่อน เห็น ครีต ต ไร่ โหรี ไทร กว้าง

22

25 แม่น อม หนา โหรี ไทร กว้าง แม่น อม หนา

28 ศรีท ธา เฮา

31 เอย ณา

64 ว่า พระ กร ชี เหนือ เก ศา แปลง วา จา ชัด แจ้ง แสดง ขึ้น ว่า ดิน คน

67 อยู่ ได้ คั่น ฮึง ไหอยู่ ตา ระ ว่า อัก โค หะ มัส ต มิ

70 โค กัส ตะ เศษ โค หะ มัส ต มิ โค กัส ตะ เศษ โค หะ มัส ต มิ

73 โค กัส ตะ อะ อะ มั่น คิ ขา ชา ตี นัต ถิ ทา นิก นุ นัป ปะ โว

76 แปล ว่า โค เสา นี้ ถิ เป็น จอม ของ โลก

79 เสา เป็น โคก ไหอยู่ แท้ สาม หิ้น แผ่น ไป อือ

82 ชาติ นี้ ได้ ถึง ฟัง นิ ร พาน อ ว

85 สาน ฤค ภท บั ได้ เวียน มา ไซ้ น้ำ ตา ไหล ริน ย้อย คอย

88 อุ ๕ ถาน ที่ อยู่ ที่ ถวน ฤม ทิ นิ สัตว์ ตะ พิก ไหอยู่ กว้าง ขวาง

91 ขึ้น เติง ทาง โลก ม นุษย์ ได้ สร้าง ฟ้า ดัน ดิน เทียน ตะ

94 เทียน ถึง สาม ภท นบ สจ ฐ การ พร้อม มี ดอก บัว บาน ล้อม ทั้ง

97
 (8) เจ็ด เสด็จ ผ่าน อยู่ สวน อาจ อุท ทะ ขาน กรุง ก บิน ล ฬัตถ์ กร้าง

100
 (8) คว ดอกไม้ ได้ เปลี่ยน สี ๙ ถาน ที่ บ่อน นี้ อยู่ เขต ถิ่น เน ปาด

103
 (8) นาน นว หลาข ๙ ต วรรณ พุทธ ๙ องค์ ลง ย้ง น้ำ ตา หัง ๙ แก้ม

106
 (8) แนม อุ ๙ ถาน ที่ เห็น แต่ ๙ ช นี ที่ ประ ๙ ฐติ พุทธ ๙

109
 (8) เจ้า เธอ ได้ ไหว อยู่ ชู วัน

112
 (8) เธอ ได้ ไหว อยู่ ชู วัน

115
 (8)

118
 (8) โยโย โย

121
 (8) นา

124
 (8) ออก จาก อัน ถึง ค้าง อ โน นา เห็น แต่ สอย

127
 (8) กัน ทะ ทะ กับ ชื้อ นย ถัน นะ จ้อง ค้าง ทาง ม้า สิทธิ ถัด

130

133

136

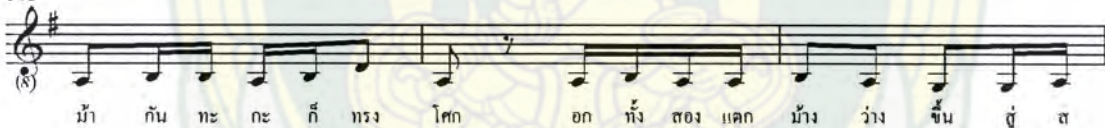
139

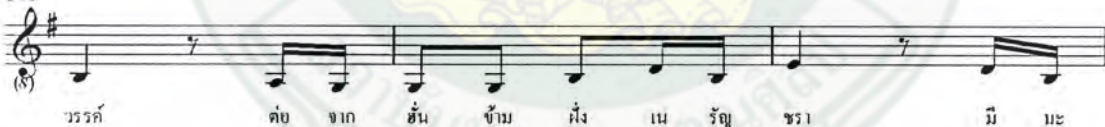
142

145

148

151

154

157

โน้ตกลอนเตี้ยหมอลำป.ฉลาดน้อย

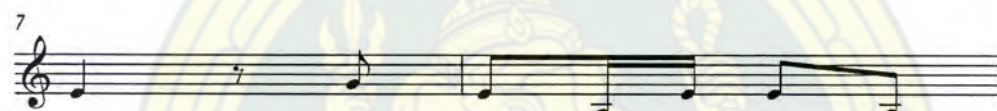
เข้า ฟัง ฟัง ฟัง ฟัง

ฟัง โอห เสียง ที่ ดัง เปิด ฟัง เกิด

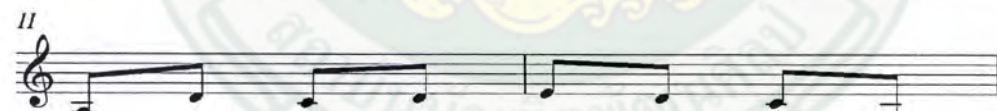
หนา เสียง ฟัง ว่า ที่ ดัง แว่ว

มา เสียง ฟัง ว่า ที่ ดัง แว่ว

มา ป ด หลาด วร ณา ผู้ ขุน ปะ

ถม รัก แล้ว ไม่ สม ห่วง ใจ

จริง

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ นายโยธิน พลเขต

วันเกิด วันที่ 5 เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2509

สถานที่เกิด โรงพยาบาลสรรพสิทธิประสงค์ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี

สถานที่อยู่ปัจจุบัน บ้านเลขที่ 147 หมู่ 2 ตำบลดงลาน อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

ตำแหน่งหน้าที่การงาน ครู ค.ศ. 3

สถานที่ทำงานปัจจุบัน วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด 45000

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. 2524 มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนอำนาจเจริญ อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ

พ.ศ. 2527 ประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ชั้นกลาง วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

พ.ศ. 2529 ประกาศนียบัตรนาฏศิลป์ชั้นสูง วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด

พ.ศ. 2531 ปริญญาศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) สาขาวิชาดุริยางค์ไทย
สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล

พ.ศ. 2551 ปริญญาศิลปกรรมศาสตรมหาบัณฑิต (ศป.ม.) สาขาวิชาดุริยางค์ไทย
วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม